ԿԻՐԱԿԻ	ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ
31	1
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ	ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE	LUNDI
31	1er
DECEMBRE	JANVIER
1972	1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա Տար. 120 ֆր. Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման Տար. 135 ֆր. Հատը 0,70 ֆր.

48ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.603

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

48e ANNÉE — N° 12.603

ԱՌԱՒՕՏ ԼՈՒՍՈՅ

Ամէն Ամանոր շողշողուն հեռանկարներ կը բանայ, ի վերջոյ թաղուելու համար մշուշին մէջ, մռայլ ու միօրինակ:

Մանաւանդ երբ արեւը կ'ողջունենք օտարութեան մէջ, արմատախիլ եւ ծփուն:

Մինչեւ ե՞րբ: Ի՞նչպէս: Ինչո՞ւ այսպէս...

Իսկապէս լոյս կը ծաղէր մեր գլխուն վերեւ, երբ կը լսէինք գարերէն բխած եղանակը — «Առաւօտ Լուսոյ»:

Հաւատքի եւ աշխատանքի արեւը ջերմութիւն կը ցանէր մեր բոլորտիքը:

Եւ կը քալէինք ու կը քալէինք, մեր հայեացքն ուղղած դէպի լեռները, — դէպի բարձունք եւ խորութիւն:

Այսօր մեր ծունկերը կը կթոտին լուսացնցուղ պողոտաներու զառիթափին վրայ եւ մեր աչքերը կը յոգնին օրը երկուն չեղած:

Եւ սակայն պիտի քալենք: Ճամբաները պիտի կտրենք անընդհատ ու անվհատ, միշտ ջահ ի ձեռին:

Ջահը գիտութեան, ստեղծագործութեան եւ ինքնապաշտպանութեան:

Մեր երգը պիտի ըլլայ միշտ — «Առաւօտ Լուսոյ»: Բոլոր ճակատներուն վրայ: Բոլոր ցամաքներուն վրայ: Ծովուն դիմաց թէ լերան ստորոտը:

Որքան խուսափի «Արեգակն արդար», այնքան պիտի գտնենք ժիր: Ըմբոստ եւ տոկուն:

Նախ՝ մենք մեզի հանդէպ, որպէսզի կարենանք ուրիշէն խլուելիք պահանջել ճակատաբաց:

Պիտի ունենանք պայծառ տեսակէտներ եւ քաջութիւն՝ զանոնք պաշտպանելու:

Պիտի գիտնանք լռել, որպէսզի կարենանք մէկ ափէն միւսն անցնիլ մեր սեփական ուժերով:

Պիտի գիտնանք երիտասարդացման աւիշը ներարկել ցիրուցան բազմութեանց, որպէսզի կարենայ թօթափել հնութեան եւ թմրութեան փոշիները:

Ճամբան պիտի հարթենք յառաջապահ երիտասարդութեան մը համար, անոր ներշնչելով ազգային հպարտութիւն եւ հայրենասիրութիւն:

Պիտի կազմենք միացեալ ճակատ՝ յանուն ապագայ բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան եւ ինքնուրոյն, բազմադէմ մշակոյթի:

Ոչ ծոյլ եւ նկուն համակերպում, ոչ ալ քարացած սովորամոլութիւն:

Երիտասարդացում՝ նաեւ՛ գրականութեան, գեղարուեստի, գիտութեան եւ հանրային գործունէութեան մէջ:

Թող Նոր Տարուան եւ բոլոր գալիք տարիներու ընթացքին մեր մաղթանքն ըլլայ միշտ «Առաւօտ Լուսոյ», բայց երբեք «Աշխարհ Ամենայն»:

Երէկ՝ օրուան պահանջն էր երգելով մեռնիլ:

Այսօր՝ ապրիլ երգելով: Աշխատանքի եւ ստեղծագործութեան երգի մը վերածելով մեր կեանքը:

Հայրենիքի կարօտն անգամ պէտք է պրկէ մեր ջիղերը, լաւագոյնս կազմակերպելու համար մեր ինքնապաշտպանութեան պայքարը, ցամաքէ ցամաք:

Լոյս, լո՛յս, մեր բոլոր ընդունակութեանց յարաճուն եւ ներդաշնակ զարգացումով:

Ցարատեւ ձիգ ու պրպտում՝ մեր անցած ճամբաներուն վրայ: Ինչպէս երէկ՝ դժոխային պայմաններու տակ:

Մշուշը ուշ-կանուխ պիտի փարատի մեր հորիզոնին վրայ, քանի կը մնանք հաւատարիմ՝ մեր արեւահամ երգերուն:

1 Յունուար 1956 Շ.

1973 1973

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

"ՅԱՌԱՋ"

Լաւագոյն օրեր կը մաղթէ իր ընթերցողներուն

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտ. 26–27)

ԿԱԶԲԷԿ ԼԵՐԱՆ ԳԱԳԱԹԸ

Խումբ մը լեռնագնացներ՝ գլխաւորութեամբ Ալ. Աւագումեանի Կազբէկի լեռնագագաթը բարձրացան: Լեռը հինգ հազար մեթր բարձրութիւն ունի ծովի մակերեսէն: Լեռնագնացները ընտրեցին ամէնէն դժուար ճամբան՝ գագաթ բարձրանալու համար:

×

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ՄԸ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Վրաստանի մայրաքաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ նետաձգութեան Թիֆլիսի ախոյեանութեան մրցումը, մասնակցութեամբ տասը քաղաքներու խումբերու: Ախոյեան հռչակուած է Վաչագան Խաչերեան, որ 1137 կէտ ապահոված է: Կին նետաձիգներու մէջ երրորդ հանդիսացաւ Օլգա Բուղարինա, Երեւանէն:

×

«ԽՈՐՏԱԿՈՒՄ» ՕՓԵՐԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Ուրալի քաղաքներէն Պերմի մէջ ներկայացուեցաւ Գէորգ Արմէնեանի «Խորտակում» օփերան: Ներկայացման մասնակցած են Գոհար Գասպարեան, Միհրան Երկաթ, Արշալոյս Կարապետեան եւ Տիգրան Լեւոնեան:

Ներկայացման ներկայ գտնուած է Մարատ Խարազեան, Հայաստանի Մշակոյթի նախարարին առաջին տեղակալը:

×

ՁՄԵՌՈՒԱՆ ՄԱՐԶԱՁԵՒԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Խստաշունչ է Հայոց լեռնաշխարհի ձմեռը: Սովորաբար ան երկար կը տեւէ, տեղ-տեղ նոյնիսկ մինչեւ հինգ ամիս:

Բարձրադիր վայրերու առատ ձիւնը, սառնամանիքները լաւ պայմաններ կը ստեղծեն դահուկի, սահնակի մարզաձեւերու զարգացման համար: Այդ առումով յայտնի են Սեւան, Ամասիա, Ախուրեան, Ապարան, Մարտունի, Հրազդան, Կամօ եւ Կիրովական: Այդ վայրերու մէջ սար ու ձոր կը ծածկուին ձիւնով, գետերն ու լիճերը կը սառին: Մէկ խօսքով, բնութիւնը կը ստեղծէ դահուկի վազքուղիներ, սահնակի սահադաշտեր:

Վերջին տասնամեակներուն Հայաստանի մարզիկներէն շատեր յաջողութիւններ արձանագրած են այս մարզաձեւերուն մէջ: Անոնցմէ են Կիրովականցի Լ. եւ Ս. Պետրոսեան եղբայրները, Լենինականցիներ Լ. Մնացականեան եւ Ֆ. Յովհաննիսեան, Հրազդանցի Գ. Սուքիասեան եւ ուրիշներ:

Մարզական կեանքը կ'աշխուժանայ Դեկտեմբերէն սկսեալ Շիրակի, Լոռիի բարձրաւանդակներուն, Սեւանի, Ապարանի լիճերու շրջակայքը: Մարզական կեանքը կը շարունակուի մինչեւ Մարտ:

Մօտ մէկուկէս տարի առաջ Ծաղկաձորի մէջ գործածութեան դրուեցաւ մարզադաշտ մը, որ լաւագոյններէն մէկն է Խորհ. Միութեան մէջ: Ճոպանուղիի երկու հատուածներ հաստատուած են Կեչառիսէն Թեղենիս լեռը: Ճոպանուղիին ընդհանուր երկարութիւնն է 2890 մեթր: Կը շարունակուի շինութիւնը երրորդ հատուածին, որուն երկարութիւնը պիտի ըլլայ 1705 մեթր: Նախատեսուած է առանձին ճիւղեր հաստատել: Կեչառիսի վանքէն մինչեւ մարզաւանը Թեղենիսի գագաթէն դէպի հիւսիսային սարալանջը:

Ասիկա առ այժմ այդ տեսակի միակ շարժուղին է Խորհ. Միութեան մէջ եւ կառուցուած է գրօսաշրջիկներու, լեռնագնացներու եւ սահնակ գործածողներու վերելքին համար:

×

ԱՐԱ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Դեկտ. 25ին Հայաստանի արուեստագէտներու տան մէջ տեղի ունեցաւ երեկոյթ մը՝ նուիրուած քանդակագործ Արա Սարգսեանի ծննդեան 70ամեակին:

Բացումը կատարեց Փրոֆ. Ռուբէն Զարեան, արուեստի հիմնարկութեան տնօրէնը, որ բնութագրեց նկարիչին արուեստին առանձնայատկութիւնները: Ա. Սարգսեան հիմնադիրներէն եւ ղեկավարներէն եղած է Երեւանի գեղարուեստաական – թատերական հիմնարկութեան:

Խօսք առած են նաեւ ուրիշներ:

ԱՄԱՆՈՐԻ առթիւ, խմբագրատունը փակ է Երկուշաբթի, Յունուար մէկին, եւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ (Երեքշաբթիի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի Յունուար 3:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՒՄԲԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՆ ՄԻՇՏ

ԲԱՑԻ ՀԱՆՈՅԷ ՏԵՂԻ ՉԻ ՏԱՐ

Տարին վերջ կը գտնէ եւ դեռ ոչ միայն չէ լուծուած Վիէթնամի խաղաղութեան հարցը, այլեւ ընդհակառակն ամերիկեան ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ: Եւ այս՝ հակառակ միջազգային հանրային կարծիքի վրդովումին:

Օրական միջին հաշուով 200 հոգի կը մեռնի եւ նոյնքան մըն ալ կը վիրաւորուի միայն Հանոյի մէջ, ամերիկեան ռումբերու հետեւանքով:

Պրիւսէլ, Հռոմ եւ Քոփընհակ կը պահանջեն Ուաշինկթընէ, որ վերջ տայ ռմբակոծումներուն: Ընդհանուր տեսակէտն այն է, թէ ռմբակոծութեամբ չէ որ կը լուծուի Վիէթնամի հարցը, մնաց որ Հանոյ միշտ կը չեչտէ, թէ տեղի պիտի չտայ ռումբերու սպառնալիքին առջեւ:

Միւս կողմէ, սակայն, ամերիկեան զինուորական շրջանակները կը յայտարարեն թէ «ռմբակոծութիւնները պիտի շարունակուին նոյն տարողութեամբ»:

Նախագահ Նիքսըն նկատի պիտի առնէ՞ որ ռմբակոծումները ոչ միայն վրդովում ստեղծած են հանրային կարծիքի մօտ եւ Պետութիւնները կը բողոքեն անոր դէմ, այլեւ կրնան խնդրոյ առարկայ դարձնել Ուաշինկթընի յարաբերութիւններու բարելաւման հարցը Փեքինի եւ Մոսկուայի միջեւ:

Չինաստանի վարչապետը՝ Չու Էն Լայ ամերիկեան «Ուաշինկթըն Փոսթ» թերթի թղթակիցին նկատել տուաւ, թէ ռմբակոծումները «ապահովաբար դէչ անդրադարձ պիտի ունենան չինեւամերիկեան յարաբերութիւններու վրայ»:

Միւս կողմէ խորհրդային լրագրող Վիկթոր Լուի, որ անգլիական «Իվնինկ Նիւզ»ի Մոսկուայի թղթակիցն է եւ յաճախ Մոսկուայի տեսակէտները կ'արտայայտէ, կը գրէ թէ Բրեժնեւի այցելութիւնը Մ. Նահանգներ «կրնայ յետաձգուիլ»: Բրեժնեւ Մ. Նահանգներ պիտի այցելէ յառաջիկայ Ապրիլին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻԷՆ սկսեալ եւ մինչեւ Յունուար 8, Ֆրանսայի թղթատարական պաշտօնեաները գործադուլի շարժում մը կը սկսին, գլխաւորաբար զատումի կեդրոններուն մէջ: Ասոր հետեւանքով աւելի քան տասը օր հարկ պիտի ըլլայ, աշխատանքը վերսկսելէն յետոյ, որպէսզի բոլոր յապաղումները վերջանան եւ ամէն ինչ կանոնաւոր ըլլայ:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ապահովութեան սահմանափակ սակը (փլաֆոն) որ 1830 ֆր. էր ամսական Յունուարէն 2040ի կը բարձրանայ, ինչ որ գգալի կերպով պիտի աւելցնէ գործատիրոջ եւ փոքր մասով մըն ալ աշխատողին վճարումի բաժինները իբրեւ ընկերային տուրք:

ԼԵՌԸ եւ ձիւնը աւեր կը գործեն Ֆրանսայի մէջ: 24 ժամուան ընթացքին երկրորդ եղարական արկած մըն ալ պատահած է Ալպեաններու մէջ, ուր 13 դահուկորդներ քշուած – տարուած են ձիւնհալէն: Չորս մեռեալ կայ եւ երեք վիրաւոր:

ՕՐԱԳԻՐ

Գրեց՝ Զ. Մ. ՈՐԲՈՒՆԻ

Փարիզ, 18–11–72

Լրջօրէն խորհելով ինծի այնպէս կը թուի թէ եթէ կը ձգձգեմ օրէ օր, ամսէ ամիս «Վարձու սենեակը» սկսիլս ճշմարտութիւնը այն է որ կը վախնամ այս գործին ձեռք զարնելէ:

Նախ իր նախնական ձեւը՝ յղացուած 1942ին (պատմողական, ուղեգիծ) փոխելու իբրեւ թէ դիւրացնելու համար աշխատանքս եւ յետոյ վերջին այս ձեւը, խորհելով որ ան գիս աւելի պիտի տաքցնէր, հիմա ամէնէն դժուարինը կ՚երեւի: Եւ արդարեւ այս վախը, եթէ լրջօրէն մտածեմ, ձգձգումիս տակը պահուած անկարողութիւնս է:

20–11–72

— Ըլլայ որ սխալ դատողութիւն մը ըրած ըլլամ այն բանին համար զոր վախ անուանեցի, վէպս չկարենալ սկսելուս պատճառը: Իրականին մէջ այդ պատճառը չէնք չնորհք ժամանակի մը չգոյութիւնն է:

Իրաւ է որ միշտ ալ, երբ գրի գործ մը պիտի սկսիմ, ըլլայ ան գրել, նոյնիսկ յօդուած մը, ըլլայ վէպի մը ընթերցումը, յետաձգումի, ձգձգումի կը մղուիմ: Բայց երբ սկսիմ եթէ ժամանակիս տէրն եմ այնքան սահուն կերպով կը կատարեմ, իբրեւ թէ արդէն ամէն բան գրըուած ըլլար, ինչպէս եթէ «Թեկնածու»ն քառասուն գլուխներուն մէջ գրեցի: Դըժբախտաբար երկրորդ մշակում մը չըրի եւ վէպը անկատարութեան մատնուած մնաց:

×

Ինծի համար գիշերը անկողնիս մէջ գրելիքներուս մասին մտածելը լաւագոյն միջոցն է: Ձեմ հաւնար թէ ինչպէս ուրիշներ կը մտածեն պտոյտի ատեն: Ժամանակին Սկիւտար Ֆըրէնկի լեռը կը տեսնէի մեր բանաստեղծներուն պտըտիլը մինակուկ, մտամփոփ, աչքերնին յառած ներքնակողմը, միշտ խուսափելով ուրիշներու նայուածքէն, այդպէս կ՚երթային իրենց առջեւէն, խորաթափանց:

Ինծի մինակութիւն պէտք է եւ գիշերը, անկողնիս մէջ: Ինքզինքս լքած երկար մտորումներու մէջ — հաւանաբար երկար բառը ճիշդ չըլլայ, ո՞վ կրնայ ըսել թէ ի՞նչ է ժամանակը քունի եւ արթուն վիճակի միջեւ՝ ուր թերեւս ուժգնութիւնն է որ երկարութեան տպաւորութիւնը կուտայ — երբ յանկարծ կը սկսին նախադասութիւնները խուժել, հոսելով կարծես ծորակէ մը եւ ոչ թէ ինձմէ:

Կը ցաւիմ որ ծուլացած եմ: Տեղէս չեմ շարժիր երբ գիշերը յանկարծ քունէս արթննալով ամբողջ նախադասութիւններ իրարու կը հետեւին կազմելու համար զանազան պարբերութիւններ ու տեսարաններ:

Երբ անմիջապէս չենք արձանագրեր լոյսը, առաւօտուն, ամբողջութեամբ կը ձուլէ անծանօթին հետ: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել թէ լոյսը ագահօրէն կը կլլէ այն ինչ որ գիշերին կը պատկանի եւ կամ գիշերը ինքն է որ մեկնելէ առաջ կը սպաննէ իր ծնած սերունդը:

Ճշգում մը: Այն ինչ որ ըսի գրելու սկսելուս դժուարութեանը մասին, դըժուարութիւն չէ, իրականութեան մէջ դժուարութիւն ըլլալով հանդերձ եթէ նկատի առնենք որ այս միւսն ալ թերեւս ծածկուած դժուարութիւն մըն է: Դժուարութիւն մը, որ թերեւս ես ինծի կուտամ:

Գրելու կամ կարդալու սկսելէս առաջ երկար պատրաստութեան պէտք ունիմ, ինչպէս հեռաւոր ճամբորդութեան մը երթալէ առաջ: Նախ պէտք է որ հաշտուիմ գաղափարին հետ, հոգեւին զգամ, յետոյ պատրաստուիմ կազմակերպելու համար իր լայն գիծերուն մէջ զգուշանալու համար ինծմէ անկախ դժուարութիւններէ, որոնք կրնան ծագիլ այդ արշաւի ընթացքին: Բայց ամէնէն աւելի ծովը լողալու մեր ըրած փորձերուն կը նմանի: Քիչ քիչ պաղ ջուրը սրսկել մեր մարմինին վրայ ու յանկարծ ջուրը նետուիլ երբ արդէն պատրաստ ենք չվախնալ:

Ի հարկէ այս բոլորն ալ դժուարութիւն է ամէն բանէ առաջ, բայց օդայինին կապուած չէ, աւելի ջղային հարց մըն է: Ջիղերու հանդարտութենէն վերջ, անգամ մը որ սկսիմ կը քալեմ սանձարձակ ազատութեամբ մը եւ արագ ու այս է հրաշալին:

Գրելու եւ կարդալու միջեւ նոյնացում մը կայ: Կարդալն ալ գրելու ուրիշ ձեւ մը ըլլալով, այդ պատճառով իսկ դժուարութիւնը հաւասարակաց է անոնց միջեւ:

22 Նոյեմբեր

... Բայց այդ չէ հարցը: Հարցը այն է որ նոյնիսկ յօդուածի մը համար նոյն անպատրաստութիւնը ունիմ՝ ուրով կը ձգձգեմ աշխատանքը ու յանկարծ այս երեւոյթին առջեւ միտքս մտածում մը կը յղանայ: «Տակաւին պէտք եղածին չափ մերկ չեմ» կ՚ըսեմ ես ինքզինքիս: Հարկաւ խօսքս հոգիին մերկութեան վըրայ է:

×

Գրականութեան ամենավերջին տեսութիւնը կը մատնանշէ մարդուն, այսինքն՝ հեղինակին վտարումը գրութեան մէջէն: Գրութիւնը ինքը կը տանի, կը հիւսէ եւ կ՚արտայայտուի մարդուն մէջէն, առանց հետեւաբար մարդուն միջամտութեան: Գրութիւնն է (էքրիթիւր) սկիզբն ու վախճանը, ալֆան ու օմեկան:

Այսպէսով կ՚ուզուի՞ հիմանիզմը փճացնելու առաջնութիւնը տալ տիեզերական ուժերուն:

Եւ սակայն գրութեան գոյութիւնն իսկ կը հաստատէ մարդուն, հեղինակին՝ այս պարագային, ներկայութիւնը, առանց որուն գրութիւնը կը դառնայ անանուն բան մը, կեանքէն պարպուած:

Վիրճինիա Վուլֆ (գրողի մը օրագիրը) կ՚ըսէ Հէնրի Ճէյմսի համար, որուն գրականութիւնը շատ չի սիրեր, թէ հոն կայ ներկայութիւն մը: Մարդու մը ներկայութեան զգացումը զոր կ՚ունենանք գործի մը մէջէն, թերեւս անոր համար է որ ըսուած է թէ ոճը մարդն է: Բայց այս տեսութիւնն ալ հիմա կ՚ուրացուի:

23 Նոյեմբեր

Երէկ իրիկուն սովետական ժողովուրդներու պարի եւ երգի երեկոյթին էինք:

Մասնաւոր հետաքրքրաշարժ բան մը չկար, եթէ ոչ զուարթ խաղեր, շողշողուն գոյներ ու ճարպիկ շարժումներ: Ճարպիկութիւնը ընդհանրապէս նախնական ժողովուրդներու ժամանցի խաղերն են եւ մեզ կը հետաքրքրեն մեզմէ ունեցած տարբերութեանը համար:

Բայց ուրկէ՞ ուր այս ցատկոտուքի միջավայրին մէջ բերին տեղաւորեցին մեր «Կռունկ»ը: Մեր խեղճ «Կռունկ»ը տխրող ընդհանուր զուարթութիւնը խափանեց ու դուրսը մնաց որբի մը պէս: Սաստիկ ընկճուած էի եւ վիրաւորուած իմ Հայու հոգիիս մէջ: Չէ՞ն զգար «Կռունկ»ին սրբութիւնը, որ կարելի չէ պղծել խաղարաններու մէջ:

×

Երբ կը մտածեմ մահուան վրայ, մահը երբեք չէ այն սարսափելի բանը, որ վախճանն է ամէն բանի:

Ուրիշ բան է դագաղի մը առջեւ գըտնուիլը: Կատակ չէ, վերացական մտածում մը չէ: Ես բացակայ էի քաղաքէն երբ Նարդունին, Բալուեանը եւ Բիւզանդը մեռան: Ծիմէճեանը ես ու Վրոյրը թաղեցինք եւ մեր աճապարանքին մէջ ընաւ մահուան վրայ մտածելու չտարուեցայ:

Պէշիկթաշլեանի եկեղեցական արարողութեան ներկայ եղայ: Արարողութեան ամբողջ տեւողութեան մահուան վրայ մտածեցի, թերեւս Նշանին հետ սերտ կապ մը չունենալուս համար հեռաւորութեան (տիսթանսիասիոն) մը պայմանը գոյութիւն ունէր:

Դագաղը որ առջեւս էր կը պարունակէր մարդ մը, որ մեռած էր, որ այլեւս պիտի չխօսէր, պիտի չշարժէր, սիրէր ու ատէր, այդ մասնաւոր բառը, որ իբրեւ մասնաւոր բան ոչ այնքան կարեւոր բան մըն էր, հիմա է որ կարեւորութիւն ստացած էր այսքան խմբուած մարդոց առջեւ ու ինքը դագաղին մէջ, մինակը, ուրկէ երբեք այլեւս դուրս պիտի չելլէր մասնաւոր բան մը ըլլալու համար կրկին, որով հիմա ան եղած էր ընդհանրական, տիեզերական:

Ու կը խորհէի: Այդ օրերուն երբ դըժուարութիւններու հանդիպած էր ընտանեկան ընթացիկ խնդիրներով, սկսած էր մտածել թէ իրապէս ապուշ բան է գրել մանրուք բաներով, մարդոց կեանքով, որոնք չեն հետաքրքրեր ուրիշները եւ որ իսկապէս հետաքրքրական չեն, մասնաւորներու պատմութիւններ, որոնք իրարու յար նման են եւ սակայն առնուած գիրքի մը մէջ, գիրքը՝ գրութեան այդ դագաղը, յանկարծ կը դառնայ ընդհանրական, տիեզերական կարեւորութիւն մը: Ինչպէս եւս անձը դագաղին մէջ մահուան նուիրագործումով կարեւորութիւն մը կը գտնէ, գրութիւնը գիրքով կը հասնի անհունութեան, մարդկայնութեան:

2 Դեկտեմբեր

Ընկերաբանները աւելի քան թէ իմաստասէրները եւ մանաւանդ քաղաքագէտները կը տապլտկին անպայման իմաստ մը տեսնելու կեանքին մէջ եւ ամէնէն աւելին վերջինները որպէսզի իրենց գոյութեան համար իրաւունք մը ունենան, իբրեւ թէ կեանքը իմաստ մը ունենար: Ասիկա կ՚արդարացնէ իրենց ամէնէն անմարդկային գործունէութիւնը:

Բայց կեանքը իմաստ մը չունի եւ ոչ ալ իմաստներ: Ու ես կը խորհիմ որ եթէ իմաստ մը ունենար այնքան փախոնաճ պիտի չըլլար: Կեանքին իմաստը, եթէ իմաստ մըն է, իր փախոնաճ ըլլալն է, ան ալ մարդուն, այս զարմանալի եւ զուր արարածին, որուն համար ամբողջ տիեզերքը իմաստ մը ունի, որովհետեւ իր գոյութիւնը կ՚իմաստաւորուի մարդուն երկունքովը, մինչդեռ մարդը, բնութեան այս գլուխ գործոցը, իր ժամանակը կը վատնէ կեանքին իմաստ մը փնտռելով անիմանալի յամառութեամբ մը: Ես ասիկա կը նմանցնեմ մարդուն, որ ջուրին եզերքը նստած, ձեռքը գաւազան մը, ջուր կը ծեծէ:

Այսպէսով է որ կեանքը կը նմանի արուեստին, անոր պէս գեղեցիկ ու հրաշալի ու անիմաստ:

Այս հսկայական տիեզերքին մէջ երկիրը անհունօրէն փոքրիկ բեմ մըն է ուրտեղ նետուած բուռ մարդոց ողբերգութիւնները կը խաղցուին առանց ոչ մէկ հանդիսատեսի, քանի որ բոլոր մարդիկ խաղարկուներ են, իրենց ողբերգութիւնը խաղալու համար:

Եթէ իրաւ է որ Արարիչ մը կայ, որ միեւնոյն ժամանակ կարելի է խորհիլ որ միակ հանդիսատեսն է, որովհետեւ ինքն անգամ հաւանաբար կ՚ամչնայ իր արարչութենէն եւ սակայն ընաւ չի դադրիր սատիկ մը ըլլալէ այսքան տառապանքներու առջեւ, որովհետեւ անոնցմէ ստացած հաճոյքը պէտք է որ գգայացունց ըլլայ: Այո, հաճոյքը, որ կը ծառայէ իր մինակութիւնը զօրացնելու: Եթէ կեանքը իմաստ մը ունի, անիկա ալ Աստուծոյ համար է զինքը փրկելու համար իր մինակութենէն: Հոս է որ կը խնդամ բոլոր այն անաստուածներուն վրայ որոնք ինծի ու քեզի պէս, խաղք են Աստուծոյ ձեռքերուն մէջ:

Եւ երբ մարդը կը նայի իր տառապանքներուն վրայ, այնքան տգեղ կ՚երեւին անոնք, քստմնեցուցիչ, որ միայն երբ անոնք արուեստի գործերու մէջ սեղմուած են այդ տգեղութիւնը գեղեցկութեան կը վերածուի: Կեանքի դժնէութիւնը կը վախմանայ արուեստի գործով:

Առանց Սոփոկլէսի ինչպիսի տգեղ բան պիտի ըլլար Էտիբոսի մը ինքն իր ձեռքով իր աչքերը պատռտելը:

ԻՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՈՒՆԿՆԴԻՐ...

Երբ մարդ անցեալ մը ունի իր ետին եւ փափաքը ապագայ մը ապրելու՝ չի կրնար չհաւատալ Կաղանդի խորհուրդին:

Իմ խօսքս հայրենի ծխաններէն դէպի խոնարհ խրճիթները իջնող «Նոր տարի — Նոր բարի» Հայրիկին մասին չէ. ո՛չ ալ մրգաբեր եւ օրհնացիր այն Պապուկին՝ որ Հայաստանի լեռներէն անցած ատեն քարացաւ, տեսնելով Աստուծոյ անիրաւութիւնը աշխարհի ամէնէն արդար ու աստուածավախ ժողովուրդին հանդէպ...

Ո՛չ առաջինը, ո՛չ ալ երկրորդը կրնան ապրիլ հիմա...

Երբ այլեւս մանուկ չես ու կեանքը սորվեցուցած է քեզի թէ աւելի սուտ ու կեղծիք կայ աշխարհի վրայ քան ճըշմարտութիւն, անկեղծութիւն, աւելի թշնամանք՝ քան բարիք ու բարեկամութիւն, ի՞նչպէս կրնաս աչքերդ գոց հաւատալ թէ մարդիկ փոխադարձ բանի մը չեն սպասեր՝ երբ կը ժպտին կամ կը գգուեն: Ի՞նչպէս կրնաս վստահ ըլլալ թէ դաւ ու նենգութիւն չեն նիւթեր ետեւէդ, երբ գովքի պսակ կամ փառքի դափնի կը հիւսեն գլխուդ շուրջ:

Սպիտակ հոգի պիտի ունենաս եւ անբիծ ճակատ՝ մանկանալու եւ կարենալ յուսալու համար որ Կաղանդը ըլլայ ու մնայ սիրտէ սիրտ նարօտ կապող մոգական ձեռք, փոքրոգութեան եղինջները մեծանձնութեան ծաղիկներու փոխակերպող երկնացնցուղ անձրեւ, կամ տարուան բոլոր օրերու բոլոր պղտորութիւնները մաքրող պայծառութիւն: — Ներումի եւ սրտաբաց եղբայրութեան Օր:

Հիմա, մարդկային քաղաքակրթութեան ու գիտութեան վերելքի այս օրերուն, մանուկներ չեն ապրիր, մանուկներ չկան եւ մանկութիւնը՝ հեղձամահ՝ կը ցամքի:

Ի՞նչ մնաց անծանօթ ու անհաս՝ որպէսզի խորհո՛ւրդ մնար աշխարհի վրայ եւ մանուկներ ապրէին:

Ի՞նչ բարձունք կամ գագաթ մնաց՝ որպէսզի մարդիկ վե՛ր, դէպի երկինք նայէին:

Մեր զաւակներն իսկ մեզմէ աւելի «գիտեն» հիմա, — ափսո՛ս, ոչինչ գիտեն իսկապէս, երբ Կաղանդը կը կախուի արուեստական եղեւնի կամ սուտ մայրիի ճիւղերէն, անոնց պէս անուն ու անշունչ պատկեր ըլլալու համար աւելի՝ քան ապրում ու երազ:

Այո՛, — մանուկներ գրեթէ չկան այսօր...

×

Քսան, քառասուն, վաթսուն տարու մարդիկ են հիմա՝ Կաղանդը ապրողները. իրենց ետին անցեալ մը ունեցող եւ ապագան ապրելու փափաքով լեցուն հոգիներ՝ որոնք չեն կրնար չհաւատալ Գալիքի խորհուրդին:

Ի՞նչ է ի վերջոյ Ամանորը մարդոց համար, բայց եթէ յաղթերգ մը՝ անցեալի տխրութիւնները նուաճած ու թաղած ըլլալու, կամ մաղթերգ մը՝ յուշ դարձած ուրախութիւնները նորոգուած տեսնելու...

Մեզմէ ամէն մէկը կ՚ուզէ իր Երէկը ետկանչել կամ իր Այսօրը վերափոխել Երէկուան, երբ Կաղանդի գիշերով կը սեւեռէ իր հոգիին մէջ առկայծող աստղերուն: — Երէկուան իր վէրքերուն սպիացումը կը տօնէ կամ կը հիւսէ Վաղուան իր յոյսերուն կտաւը...

Եթէ «լուռ ու սուրբ գիշերուան կախարդանքը չի մաշիր կամ չի գունատիր ու տարօրէն խաղաղութի՛ւն մը կ՚իջնէ մեր էութեան մէջ, պատճառն այն է որ Ներկան ապրելէ կը դադրինք վայրկեան մը, — կը մոռնանք մենք զմեզ, կը խուսափին մեզմէ մեր հաշիւները, մեր պըզտիկ եսերը, մեծ քէներն ու ատելութիւնները, մեզ ամէն օր մեռցնող փոքրոգութիւնները, ու կը յիշենք ուրիշները... Ուրի՛շ կարօտներ՝ քան ամէնօրեայ մեր սէրերը...:

×

Եւ ահաւասիկ, կ՚երազենք նորէն:

Չենք կրնար չերազել, եթէ կ՚ապրինք: Միայն յուսահատն է որ երազ ու Կաղանդ չունի:

Ամբողջ աշխարհ, մեծ ու պզտիկով, կ՚երազէ այսօր՝ գիտակցելով հանդերձ

թէ վաղուան հաշուոյն ինքզինք եւ ուրիշները կը խաբէ…

Հապա՞։ Չի՞ բաւեր տեսնել անցեալ տարուան բոլոր գեղեցիկ ցանկութիւններուն ու վառ յոյսերուն մոխրակոյտը՝ փախչող տարուան գոնէ այս վերջին պահուն աւելի իրատես ըլլալու եւ չյանձնուելու համար ցնորքներու։

Միտքը մի՛շտ հաշտ է անհաւատ ու սկեպտիկ ըլլալու գաղափարին հետ. սակայն տեսէք թէ ի՜նչպէս հին յոյսերուն եւ իղձերուն կառչած ենք դարձեալ, խորհուրդներու օրրան Արեւելքէն մինչեւ հաճոյքներու ոստան Արեւմուտք, ապաժամ Երազին կամ անբովանդակ Գոհացումի անձնատուր…

Ամէնէն ագահ եւ եսասէր մարդն իսկ տալու եւ սիրելու կարօտանքով մը կը տաքնայ Տօնածառին տակ, որովհետեւ կ՚անդրադառնայ կամ բնազդաբար կը զգայ թէ ունա՛յն հարստութիւն մը կ՚ըլլայ կեանքը, երբ չես կրնար զայն լեցնել տառապողներու, զրկեալներու կամ մեռնողներու պարգեւուած երանութեամբ։

Ու Կաղանդը կուգայ միշտ պակսող ամէն բանի հետ, — պակսածին տեղը լեցնող ամէն գոհունակութեան հետ, — Բերկրանքի՛ն հետ՝ որ կը ծնի ուրիշներու ժպիտէն, կը հասուննայ ուրիշներու երջանկութեամբ, կը ծորի մարդկայնութեան տիեզերական գաղափարէն։

Մարդիկ մոռցան, մարդիկ ուրացան մարդկութիւնը. ու հիմա, Կաղանդը այն միակ օրն է՝ երբ կ՚ապաշխարեն իրենց այդ մեղքին համար. այն միակ օրը, երբ՝ իրենց կամքէն անկախ ու կամքին դէմ՝ չե՛ն կրնար չզգալ թէ օտար ու անծանօթ զգացում մը զիրենք բոլորովին տարբեր կ՚ընէ միւս օրերէն։

×

Քիչ ետք, գէթ վայրկեանի մը համար պիտի թօթափենք մեր առաջին մեղքը, — Եսը։ Ա՛յն որ սողալու ճակատագրին հասցուց մեզ եւ, ամօթապարտ, կռնակ տալու Աստուծոյ քաղցրութեան…

Պիտի դադրինք, պահ մը, անձ ըլլալէ եւ — փոյթ չէ՛ թէ ժամերու աղջամղջային կիսամութին մէջ — մենք մեզի պիտի խոստովանինք մեր հին ու նոր բոլոր ուրացումները, ընկրկումները, մոռացումները։

Պիտի անդրադառնանք թէ չփացած ու անժառանգ մնացորդացն ենք սերունդներու՝ որոնք տառապանքի երկունքով ծնան մեզ, որպէսզի չարքաշ բայց հպարտ ապրինք, մինչդեռ, ահաւասի՛կ, ցաւէ ու զրկանքէ սարսափող վատերու նման, փարթամութեան ծարաւով կը խանձինք…

Պիտի գիտակցինք թէ խորթացած եւ օտար ինքնութիւն մը հագցուցած ենք մեր ճղճիմ եսերուն, մինչդեռ՝ արեան եւ ճակատագրի ճամբով՝ պէտք է ըլլայինք ուղեւորները մեր հայրերու ճանապարհին, — եթէ ո՛չ գոյութեան ու մարտընչումի կածաններուն վրայ, առնուազն՝ հաւատքի եւ գաղափարի. եթէ ո՛չ կեանքի՝ առնուազն կարելի զոհաբերութեանց յանձնառութեամբ…

Պիտի զգանք թէ գիտութիւնը, հարստութիւնը, ազատութիւնը եւ հաճոյքը խեղդամահ կը դարձնեն մեզ տարուէ տարի եւ մեր երդիքներուն վրայ մռնչելէ դադրած է քամին, սակայն ամրան սիւզը թաղած է մեզ թմրութեան եւ քունի մէջ։ Չենք սարսռար ցուրտէն, սակայն կը մսին մեր սիրտերը. դող չունինք, սակայն դարանակալ Մահը կը սպառնայ մեզի՝ խեղդելու համար մեզ մեր ամէնէն անոյշ մրափին մէջ իսկ…

×

Եւ վերջապէս, պիտի մղուինք կանչելու Յոյսին, — Երազին։

Մեր հասուն տարիքին եւ ալեւոյթին մէջ իսկ՝ մանկութեան ծարաւ մը պիտի կրակէ մեր շրթունքները։

Մեր կամքէն անկախ՝ պիտի հաւատանք ամէնէն աւելի մեր Հայութեա՛ն։

Մեր կամքին իսկ դէմ՝ պիտի ուզենք փարիլ Աստուծոյ։

Մեր գիտութեան եւ ուժին հակառակ՝ պիտի աղքատանանք մտքով ու պիտի տկարանանք մեր էութեամբ, Կաղանդի խորհուրդին առջեւ…։

Րոպէն մեզ պիտի առնէ իր թեւերուն մէջ ու պատրանքը պիտի ունենանք Անհունութիւն մը ապրած ըլլալու։

Թերեւս ալ պիտի շարունակենք հաւատալ եւ ակնկալե՛լ որ Եկողը մեզի փնտռել չտայ Գացողը։

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՄԸՍԹԸՐ ՄՏՑՆԸ, ՀԱՅՐԻԿԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

(ՄԵՐ ԵՐԱԶԿՈՏ ԿԱՂԱՆԴՆԵՐԷՆ)

«Մըսթըր Մոցնը կ՚ըսէ կո՛ր, Մըսթըր Մոցնը կ՚ըսէ կո՛ր, ով որ մազերը չկտրէ, Պոլիս չի կրնար երթալ…»։ Առաւօտեան մեր զարթօնքը այս եղանակով կը սկսէր, կէսօրուան ճաշը այս եղանակով կը շարունակուէր, երեկոյեան քուն կը մտնէինք դարձեալ այս եղանակով, «Մըսթըր Մոցնը կ՚ըսէ կո՛ր…»։

Մըսթըր Մոցնը որբանոցներու ընդհանուր տնօրէնն էր։ Հայրիկը, — Աճէմեան — Հայրիկը ընդհանուր վարիչն էր։ Ձախ ձեռքին մեծկակ զանգակ մը, աջին՝ հաստիկեկ գաւազան մը, առաւօտէն մինչեւ ուշ երեկոյ անդադար կը շրջագայէր Անթիլիասի չորս բոլորտիքը, գաւազանը փարտելով, մեծկակ զանգակը ճօճելով ու անոր զօղանջին հետ իր խրոխտ ձայնով արտաբերելով. «Ով որ մազերը չկտրէ, Պոլիս չի կրնար երթալ…»։

Անթիլիա՜ս… ի՜նչ էր այդ օրերուն Անթիլիասը։ Փլփլած, աւերակ շէնք մը։ Ջաղա՞ցք, կաշիի գործարա՞ն… Առջեւը քանի մը մեծկակ, ամեհի ծառեր, քիչ հեռուն երկաթուղիի գիծ մը, փոքր կամըրջակով, ձախին՝ խնդուն, գուլգլ ջուրով գետակ մը, անկէ անդին աւազ ու ծով, ընդարձակ, տարածուն ծով։ Աւերակ, կմախք շէնքին շուրջ, ընդարձակ պաշտպանեալն նարինջի, կիտրոնի ծառերով ու թզենիի լայնկեկ թուփերով։

Ահա՛ այդ օրերու Անթիլիասը։

Աւերակ շէնքին դեռ կանգուն մնացած պատերուն ներքնամասին մէջ տեղաւորուած էր մեր որբերուս խոհանոցը, մառանը, պաշտօնեաներու «կրասեննեակ»ները։ Մեր ննջարաննե՞րը… Նարինջի, լեմոնի ծառերուն ներքեւ աստղածորան բաց երկինքի տակ։

Օրհնեա՛լ երկիր, օրհնեա՛լ արեւ, օրհնեա՛լ օդ։ Չքաւորներու, որբերու, երդիք չունեցողներու աստուածատուր օթեւան։ Լիբանան, դրախտավայր երկիր։

Նոր ժամանած էինք դժոխքի խորերէն։ Անօթի, մերկ ու պարտասուն, «խարապայ» Անթիլիասի շուրջ վրայ-վրայի հազարներով… Եկուորներ էինք, գացողներ պիտի ըլլայինք, ո՞ւր… Պոլի՛ս, Պոլի՛ս… այդպէս կը յայտարարէր մեզի Հայրիկը օրը քառասուն անգամ իր զանգը հնչեցնելով եւ ձեռքին հաստ գաւազանը ճօճելով։

Եւ որպէսզի կարենայինք Պոլիսը տեսնել, մեզմէ կը պահանջուէր որ խուզէինք մեր մազերը… Մազը մարդուս միշտ սիրելի եղած է։ Մազը մարդուս շնորհքն է անոր դէմքին ու դիմագիծին փայլ տուողը, ու ատոր համար ալ, հակառակ Հայրիկի սպառնալիքներուն մենք ծակէ ծակ կը պահուըտէինք խուսափելով մեր մազերը չար սափրիչին խնամքին յանձնելէ։

Սկիզբները, մենք շատ կը վախնայինք Հայրիկին խրոխտ, սպառնացայտ ձայնէն, այլ մանաւանդ անոր հաստիկեկ գաւազանէն, բայց շուտով ըմբռնեցինք, հասկցանք որ Հայրիկը չար մարդ չէր, որը ծեծելու ընդունակ չէր, այլ բարի, շատ բարի մէկն էր։

Ձեռքին զանգակը, իր ձայնին յենարանն էր, ձեռքին գաւազանը իր արդէն կքած կռունքներուն օգնականը։

Մեզմէ որեւէ մէկը երբ չարութեան մէջ բռնէր, ձեռքին գաւազանը վեր կը բարձրացնէր, սպառնացայտ կը գոռար, բայց «Տօ՛ փախիր ա՛յ անպիտան, առջեւս կեցեր ես որ թինկամբսիս հա՞մ տեսնես…»։

Ու… եթէ չփախչէիր առջեւէն, քնքշօրէն կը շոյէր գլուխդ եւ առանձին առանձին բարութեամբ մը կ՚ըսէր. «Հայտէ՛ մանչս, գնա՛, ուրիշ ատեն մի ըներ»։

Աւերակ Անթիլիասէն մինչեւ ծովեզերք, իր դեգերումներու ընթացքին, երբ յոգնէր եւ քարակոյտի մը վրայ նստէր քիչ մը հանգչելու համար, մենք կը հաւաքուէինք իր շուրջը, այդ պահուն Հայրիկը իրապէս հայրիկ էր։ Իր մարմրուն հայեացքին, իր միշտ պարունակող մեղմ ժպիտին մէջէն ցայտուն կերպով կ՚երեւար իր խանդակաթ նկարագիրը ու սէր մեզի որբերուս հանդէպ։

Օր մը հարցուցինք իրեն. — Հայրիկ գաւազանդ կը վերցնես, բայց ինչո՞ւ չես զարներ։ Արցունքով լեցուած աչքերով գլուխը օրօրեց ու թախծոտ շեշտով մը ըսաւ. «Որքա՜ն անգութ, անպէտք բազուկներ պէտք է ըլլան այս բազուկները որ ձեր վրայ բարձրանան, ես դոմէշի ուժ չունիմ… ոչ ալ Թուրքի սիրտ…»։

Մենք այնքան սկսանք սիրել, յարգել Հայրիկը, որ ալ «Մըսթըր Մոցնը կ՚ըսէ կոր»ին առիթ չտուինք, կամաւոր ներկայացանք սափրիչին մեր մազերը կտրելու համար։

Բայց ի՞նչ էր սա Պոլիս ըսուածը, ի՞նչ կար այդքան հրապուրիչ անոր մէջ, որ զայն տեսնելու կամ հոն երթալու համար մեր սիրելի մազերը պէտք էր զոհէինք։ Գիտէինք որ Պոլիսը քաղաք մըն էր։ Այո, աւելի մեծ, աւելի լուսաւոր, աւելի փայլուն քաղաք մըն էր, բայց մենք ի՞նչ ունէինք անոր մէջ։

Օր մը, նարինջի ծառերուն տակ, դարձեալ հաւաքուեցանք Հայրիկին շուրջ, այս անգամ աւելի լուրջ։ Հայրիկ, Պոլիս-Պոլիս կ՚ըսէք կ՚երթանք, ի՞նչ կայ սա Պոլիս ըսուածին մէջ ու միշտ անով կը հրապուրէք մեզ։

— Տղա՛ք, ձեր հոգուն մատաղ, կարծէք թէ Պոլիս կ՚երթանք հո՞ն մնալու համար, Թուրքին երե՞սը կարօտցած էք։ Պոլիս կ՚երթանք, հոն՝ մեր ազգային Խնամատարութիւնը ձեզի պիտի կերցնէ, խմցնէ, հագուեցնէ ու… առօք-փառօք Հայաստան պիտի ղրկէ…»։

«Հայաստանը ձեզի պէտք ունի։ Դուք Հայաստանի չփացած զաւակները պիտի ըլլաք։ Դպրոց, համալսարան, ամէն մէկդ մէյ մէկ մասնագիտութեան պիտի տիրանաք։ Տէրտէր, վարդապետ չըլլաք հա՛… զինուո՛ր, զինուոր. նորաստեղծ Հայաստանը շատ զինուորի պէտք ունի։ Առաջ Աստուած, առաջ Աստուած, հաւատացած եմ նոր տարին Հայաստանի մէջ կը տօնէք»։

Մեր ընկերներէն մէկը որ միմիխի համբաւ հանած էր, հարցուց Հայրիկին.

— Այնտեղ Կաղանդին մեզի ընկոյզ, կաղին, չամիչ կուտա՞ն։

— Ի՞նչ կ՚ըսես, տղայ։ Այնտեղ հատով, համրանքով չեն տար, այնտեղ «ճուալ»ով կուտան։

Ուրիշ մը, որուն խելքը քիչ շատ բաներու կը հասնէր ըսաւ. — Բայց Հայրիկ, հիմա այնտեղ բոլշեւիկ ռեժիմ է։

— Բոլշեւիկ – մոլշեւիկ չկայ։ Մենք փոքր դաշնակից ենք. կռուած ենք, յաղթած ենք, վաղը ազգերու վեհաժողովը ամէն բան կարգի կը դնէ… Հայաստանը անկախ է, պիտի մնայ անկախ եւ դուք Հայաստանի երիտասարդ քաղաքացիները պիտի ըլլաք։

Շաբաթներ ետք նաւ նստեցանք։ «Մարի Լուիզ» նաւը օրօրալով շօրօրալով Պոլիս հասցուց մեզ։

Պոլի՛ս, իրապէս գեղեցիկ քաղաք։ Մեծ, ընդարձակ լուսաւոր եռուն կեանքով։ Քուլէլի։ Մեծափարթամ շէնք մը։ Ներսը տարածուն, ընդարձակ բակ։ Մուտքի դուռը որ կը բացուէր Վոսփորի վրայ Փարիզի Յաղթական Կամարին չափ մեծ, վերը ճակատին թրքական «Եաղի-թուրան» հաստիկեկ ձող մը տնկուած անոր վրայ, մեր պաշտելի Եռագոյնը վերէն երկարած մինչեւ գետին։

Մեծկակ շէնքէն ներս, եռուն կեանք։ Հայկական կեանք։ Առաւօտուն կանուխ դրօշի բարձրացում, — պատուի ա՛ռ։

Երգ ու մարզանք, խաղ ու դրօսանք։

Առաւօտուն փառաւոր նախաճաշ՝ կաթով քաքաօ, պանիր, ձիթապտուղ եւ անուշեղէն։ Կէսօր-իրիկուն առատ հաց, առատ միսով կերակուր եւ տեսակներով։ Կիրակի օրերը պտոյտներ հոս ու հոն։

Եւ եթէ հոս այսպէս էր, Հայաստան ի՜նչ կրնար ըլլալ, կը խորհէինք։

Մինչեւ հոս Հայրիկին բառերը ճշմարիտ էին, աւելի քան ճշմարիտ։ Մենք ուրախութեան, հրճուանքի օրեր կ՚ապրէինք եւ հաւատացած էինք նոր տարին պիտի տօնէինք Հայաստանի մէջ, թերեւս Հայրիկին ալ ներկայութեամբը…

Ու… օր մըն ալ առտուն կանուխ խուճապ ինկաւ մեր որբանոցէն ներս — Մուսթաֆա Քեմալը կուգայ, պէտք էր հեռանայինք Պոլսէն անյապաղ»։

Մեր «զօրաբաժինը» ինկաւ Ետիքուլէ յունական հիւանդանոցին փավիլիոնները… ամերիկացի միսիոնարներու խնամքին յանձնուած… որբանոցներու մէջ, մեր դեգերումի օրերուն շատ թշուառութիւն տեսանք, բայց այն կարճ օրերը որ անցուցինք Ետիքուլէի մէջ աննախընթաց էր։

Իրական թիապարտներ։ Ոչ հարցնող ոչ փնտռող։ Առաւօտէն մինչեւ ուշ երեկոյ վայրի կենդանիներու պէս կը շրջագայէինք հիւանդանոցի պարտէզին մէջ փորձելով ձեւով մը տաքցնել մեր սառած մարմինները։

Սնո՞ւնդ։ Առաւօտուն առանց շաքարի գաւաթ մը տաք ջուր։ Կէսօր իրիկուն, մէյ մէկ շերեփ կաղամբի ջուր։ Քիլօ մը հաց տասներկու հոգիի եւ կամ երեք հատ ամերիկեան փխրուն պիսկուի, երբ մեզի վիճակուած հացը ճամբան մնար։

Օր մըն ալ, Դեկտեմբերի սառնամանիքին մեզ առաջնորդեցին ամայի ծովեզերք մը, վրայ վրայի լեցուցին մեծկակ «մաւունայ»ներու մէջ ու հանեցին ծովուն բացերը… Թուրք խուժանէն խուսափելու համար պէտք էր սպասէինք մթնելուն, որպէսզի նաւ բարձրանայինք։

Մեր նաւը իր ցռուկը փոխանակ դէպի Հայաստանի, մեզ նետեց Հելլադայի ափերը։

Ճիշդ յիսուն տարի է անցեր այն օրերէն… կէս դա՛ր։ Աւա՜ղ Հայրիկը, մեր սիրելի Հայրիկը իր շողշողուն երազները իրեն հետ գերեզման տարաւ։ Մենք, երէկի մեր «խլլոտ մազի»ներուս երազներն ալ միշտ երազ մնացին…

Աշխարհի պատմութեան դատաստանին առջեւ մեր տուրքը լայնօրէն վճարեցինք։ Առաջինին՝ մեր երիտասարդութիւնը (այն օրերուն) Աբարա կերտեց, Սարդարապատ կերտեց։ Երկրորդին «Հայրենականի՛ն» դարձեալ մեր անմահ երիտասարդութիւնը Կիրչի տափաստանները ողողեց իր թարմ արիւնով։

Փոխարէ՞ն։ Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ։

Ոչ մէկ թիզ հող, ոչ մէկ նշոյլ արդարութեան կամ հատուցման։

Այսօր, յիսուն տարի ետք, Հայրիկին եւ մեր ոսկեշող երազները միշտ երազ մնացին… Ու… դարձեալ նոր տարի պիտի տօնենք այսօր կամ վաղը…։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

ԵԿԵՍՑԷ

Ահա հովն անհուն
Այս մութուն, մութո՜ւն…
Հովուն վո՜ւն ու վո՜ւն
Հոս մօտն ու հեռուն։

Հովուն աւաղէն
Ցայգն ի բուն արթուն՝
Այս մութո՜ւն, մութո՜ւն
Շուներ կը հաչեն։

Հովուն հարուածէն
Խելառ ու մոլար՝
Ահա անդադար
Փեղկեր կը հեծեն։

Հովուն վո՜ւն ու վո՜ւն
Հոս մօտն ու հեռուն

Եւ հովուն ծեծէն,
Պարտասուն, նկուն՝
Ահա ծառերուն
Իրար գրկելէն,
Իյնալ ելլելէն,
Ահա ծառերուն
Երգած *Եկեսցէն*

«Եկեսցէ՜, ո՜վ Տէր,
Ջինջ կապոյտ եթեր…

Եկեսցէ արեւ
Մեր գլխուն վերեւ…

Եւ քուչնոց երգե՜ր,
Եւ թեթեւ սիւզե՜ր,
Եւ խաղաղութի՜ւն
Աշխարհի համբուն
Եկեսցէ՜, ո՜վ Տէր…»։

Հովուն վո՜ւն ու վո՜ւն
Հոս մօտն ու հեռուն։

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Սարգիս Մելքոնեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ 1915ին իր բոլոր նահատակուած ՊՈՒՐՀԱՆՑԻ (Սեբաստիոյ նահանգ) հայրենակիցներուն յիշատակին, Կիրակի, Յունուար 7, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:
Յիշատակը յարգողները կը հրաւիրուին:

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

Ուրբաթ, 5 Յունուար.— Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեան եւ ընթերցուածներու՝ երեկոյեան ժամը 4·30ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 5·30ին:

Շաբաթ, 6 Յունուար — Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8ին: Բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի): Պատարագի աւարտին կը կատարուի ջրօրհնէք:

Կիրակի, 7 Յունուար 1973 — Բ. օր Ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

×

Համաձայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աւանդութեան, տարին երկու անգամ — Ս. Ծնունդին եւ Զատիկին, Հայոց տուները կ'օրհնուին՝ տնօրհնէք կը կատարուի:

Այն ընտանիքները, որոնց եկեղեցական մը չայցելեր՝ տուներէն չունին, թող հաճին տեղեկացնել եկեղեցւոյս դիւանին՝ տալով իրենց հասցէն, որպէսզի հոգեւորական մը ուղարկուի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի ճաշպարահանդէսը Շաբաթ Մարտ 24ին:

×

Վասպուրականի հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի նախաձեռնութեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր. Վարչութեան՝

Մայիս 6ին

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Պ. Բենիամին Մուրատեան (Ժանթիյի) 80 ֆր. կը նուիրէ:

×

Վալանսէն ընկ. Գ. Ք. 100 ֆր.
Պ. Զաւէն Պալթայեան 100 ֆր.

×

Պ. Հ. Թէրզեան 30 ֆր.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ընկ. Յարութիւն Շիրվանեան 50 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման ընկ. Ոսկիան Ծերուկեանի մահուան (Մարսէյլ) քառասունքին ի յիշատակ:

Ամանորի Առթիւ «ՅԱՌԱՋ» կը Նուիրեն

Տիկին Ժերանթոն մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօրաքրոջ՝ Տիկին Մայմանեանի:

×

Տիկին Էլիզա Մկրտիչեան ի յիշատակ իր ամուսնոյն մահուան Բ. տարելիցին, մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր քեռայրին՝ Պ. Յակոբ Օհանեանի (Ռուէյ-Մալմէզոն):

×

Կաֆէն Պ. Աթանասեանի զաւակները մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն իրենց հօր:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Բ.Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

13 Յունուար, Շաբաթ գիշեր, ժամը 21էն մինչեւ արշալոյս ՕԹԷԼ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ սրահին մէջ

Եւրոպական առաջնակարգ նուագախումբ: Պարահանդէսին իր բացառիկ մասնակցութիւնը կը բերէ, Փարիզէն՝ ծանօթ երգիչ ՃԱՄ ԹԱԹԼԱՄ:

Հայկական խանդավառ միջավայր: Համեղ անակնկալներ եւ ճոխ պիւֆէ

Մուտքի տոմսերն ու սեղանները ապահովելու համար դիմել՝ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի Տիկիններուն եւ Քարտուղարութեան: Հեռաձայն 54-16-50

ՃԱՇ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Երիտասարդաց Յանձնախումբը, ի պատիւ գաղութիս Վասպուրականցիներուն, կը կազմակերպէ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՒ ՇՔԵՂ ՃԱՇ ՄԸ

6 Յունուար Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս Պօմոնի Հայոց եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին
Հայկական եւ եւրոպական պարեր
Ճոխ կերակուրք Ընտանեկան մթնոլորտ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

IMPRIMERIE SPECIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի եւ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւններու կողմէ:

Տեղի պիտի ունենայ 7 Յունուար, Կիրակի կէսօրէն ետք ժամը 4ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 Ռիւ Փափէր:

Կը հովանաւորէ Յակոբ եպիսկոպոս Վարդանեան:

Տօնածառի հանդիսութեան կը մասնակցին Հայերէնի դասընթացքի երկսեռ աշակերտութիւնը իրենց հայերէն երգերով, արտասանութիւններով եւ զանազան անակնկալներով:

Կը հրաւիրուին բոլոր ծնողքներն ու հայրենակիցները անխտիր:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

DIMANCHE 7 JANVIER A 15 H.

Salle St. Dominique, 92, Rue St. Dominique, Métro Invalides

MATINÉE ARTISTIQUE DE DANSES

Organisée par le

Ballet Arménien de ÉVA ARZOUIAN

Au profit de l'Ecole des Sœurs Arméniennes d'Arnouville - les - Gonesse

ARBRE DE NOEL ET DISTRIBUTION DE FRIANDISES

Prix des places : 10 et 20 F. 5 F. pour l es étudiants et les enfants

S'adresser : HERATCHIAN, 6 Rue Lamartine
MARKARIAN, 32 Rue de Trévise
ou à Mme PETROSSIAN, — Tél. : 551-39-09

×

Կապ. Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Յունուար 14ին:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին:

×

ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղին դպրոցին տօնածառի հանդէսը 7 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Կաղանդ պապան կը ներկայանայ պէսպէս նուէրներ բաշխելու փոքրիկներուն:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15·30ին:

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, Յունուար 14, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի չքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներու կողմէ.— Երգ, արտասանութիւն եւ Հայկ. պարեր: Նուէրներ կաղանդ պապային կողմէ:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին Յունուար 7, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 15ին, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ՝ 40, Ռիւ Վիքթոր Ֆօժիէ:

Երգ, արտասանութիւն, պար, դպրոցի աշակերտներու կողմէ:

Կաղանդ պապան կը ներկայանայ նուէրներ բաշխելու համար փոքրիկներուն:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 14 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի դպրոցական տօնածառը Կիրակի 7 Յունուար ժամը 3ին Ահարոնեան ակումբը եւ մասնաւորաբար կը հրաւիրուին կայան եղած բոլոր երախաները:

ԽՆՋՈՅՔ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը Ծնունդի առթիւ խնջոյք մը կազմակերպած է ճաշով, Յունուար 6ին, ժամը 20էն մինչեւ լոյս, Քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

ԶԱՏԻԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹ ԵՒ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԱՊՐԻԼ 18էՆ ՄԱՅԻՍ 3

Խումբին կ'ընկերանան Վարուժան Սարգիսեան եւ Դաւիթ Ծ. Վ. Սահակեան (Երուսաղէմ)

ՄԵԿՆՈՒՄ Փարիզէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն կամ Նիսէն:

Pâques à Beyrouth et Jérusalem

DU 18 AVRIL AU 3 MAI

Accompagnateurs V. Sarkissian et pour Jerusalem R. P. Tavit Sahaguian

DEPART de : Paris, Lyon, Marseille ou Nice

Renseignements et Inscriptions :

agence de voyages SEVAN

50, Cours de la Liberté — LYON

Tél. : 60-13-66

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ

1973

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. Ն. Ս.ի Մարսէյլի շրջան: Գունաւոր կողք, 12 էջեր պատմական, ազգային ու այժմէական նիւթերով:

Գին 10 ֆրանք

Ապսպրանքներու համար դիմել իւրաքանչիւր շրջաններու մէջ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի անդամներուն կամ հետեւեալ հասցէին՝

G. HOVSEPIAN
51, Bd. des Grands Pins — 13010 Marseille — C.C.P. 254289 Marseille

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել հետեւեալ անձերուն՝

Սէնթ Անթուան — Ա. Շառյեան եւ Մ. Սուքիասեան
Պուլ. Օտտօ — Հ. Սարգիսեան եւ Յ. Արզումանեան
Մարսէյլ քաղաք — Ա. Քէօսէեան, Ծերիկեան գրատուն
Սէնթ Մարկրիթ — Վ. Մուրատեան
Սէն Ժերոմ — Խ. Ուլուսեան եւ Մ. Աւտոյեան
Պօմոն — Ղ. Տէրտէրեան եւ Յ. Տէր-Վարդանեան
Սէն Լու, Լափոմ, Վալպարէլ — Գր. Փիլիկեան, Մ. Նաղաշեան, Ս. Գրիգորեան
Կարտան-Էքս — Վ. Գամպերեան եւ Ա. Տէր-Սահակեան
Նիս — Ս. Ալեքսանեան եւ Գ. Խոսրովեան
Ավինեոն — Թ. Մարճոյեան

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
3
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI
3 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

48ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.604

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

48e ANNÉE — N° 12.604

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՏԱՐԻՆ ՈՐ ԱՆՑԱՒ

1972ին աշխարհ դարձեալ բոլորեց «զինեալ խաղաղութեան» շրջան մը:

Գիտութիւնը նոր յառաջդիմութիւններ արձանագրեց, սակայն չկրցաւ ապահովել աշխարհի խաղաղութիւնը:

Իսկական խաղաղութիւնը մնաց անհաս երազ:

Այսօր մարդկութիւնը կանգնած է նոյն հարցականին առջեւ:

Ե՞րբ պիտի իրականանայ վերջնական խաղաղութիւնը աշխարհի երեսին:

Վերջացող տարին ո՛չ մէկ լուծում բերաւ օրակարգի հրատապ հարցերուն:

Վիէթնամի տագնապը փոխանակ վերջ գտնելու, ինչպէս կը յուսացուէր, աստիճան մը աւելի սաստկացաւ: Եղբայրասպան կռիւը կը շարունակուի աւելի քան երբեք ուժգնութեամբ, հազարաւոր զոհեր խլելով ամէն օր եւ նիւթական անհուն վնասներ պատճառելով:

Նախագահ Նիքսըն հակառակ իր հանդիսաւոր խոստումներուն, չկրցաւ վերահաստատել խաղաղութիւնը Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ:

Հիւսիսային Վիէթնամի բանակները հերոսաբար կուրծք կուտան ամերիկեան աւերիչ ռումբերուն:

1945 Սեպտեմբերին Հէրրի Թրումըն — որ Դեկտ. 26ին մեռաւ 88 տարեկանին — Հիրոշիմայի եւ Նակազաքիի վրայ նետուած հիւլէական երկու ռումբերով յաջողած էր ծունկի բերել հզօր Ճափոնը եւ վերջ տալ երկրորդ աշխարհամարտին:

Նիքսըն այդ հիւլէական ռումբերէն տասնապատիկ — թերեւս աւելի, ուժ ներկայացնող եւ բազմահազար թոն կշռող կործանիչ ռումբերով չկրցաւ պարտութեան մատնել գաղափարի համար կռուող փոքր ժողովուրդ մը:

Ծայրագոյնէն անցնելով Մերձաւոր Արեւելք, այնտեղ ալ տակաւին չէ փարատած տագնապը, որ ծանրակշիռ հանգամանք ստացաւ իբրեւ հետեւանք 1967 Յունիսի վեցօրեայ դժբախտ պատերազմին:

Իսրայէլ ամուր կառչած է իր գրաւած հողերուն եւ Ուաշինկթընի կառավարութեան օրհնութեամբ կը մերժէ որեւէ զիջում ընել Արաբներուն: Չուզեր գործադրել ՄԱԿի Ապահովութեան Խորհուրդին 1967 Նոյեմբեր 22ի բանաձեւը, որ շատ յստակ էր: — Պարպել գրաւուած արաբական հողերը եւ թոյլ տալ, որ Պաղեստինի գաղթականները վերադառնան իրենց հայրենի բոյները:

Մինչ Պաղեստինցի փէտայիներ կը սաստկացնեն իրենց եղեռնափորձերը եւ դղրդալից ձեռնարկներով քաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութիւնը կ'ուզեն հրաւիրել իրենց արդար դատին վրայ, Արաբական Լիկայի անդամ երկիրները չեն յաջողիր միացեալ ճակատ կազմել, զինու զօրութեամբ վերստանալու համար Իսրայէլի գրաւած հողերը:

Եգիպտոս, Լիբիա եւ Սուրիա դաշնակցեցան, սակայն ցարդ ո՛չ մէկ միացեալ ձեռնարկ փորձեցին:

Անուար էլ–Սատաթ հանդիսաւորապէս խոստացեր էր վերջ տալ արաբեւիսրայէլեան վէճին մինչեւ 1971 Դեկտ. 31:

Տարի մը անցաւ անկէ ի վեր: Ու տակաւին յոյսի ո՛չ մէկ նշոյլ կ'ուրուագծուի հորիզոնին վրայ:

Մաղթե՛նք որ 1973ը աւելի բարեբաստիկ տարի մը ըլլայ մարդկութեան համար արեւելեան եւ արեւմտեան կողմն աշխարհի:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԵՑ ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ

ԵԼՈՅԹԸ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԲՆՈՅԹ ՈՒՆԷՐ

Հեռատեսիլի երրորդ կայանը, որ ծնաւ նոր տարւոյն հետ, թոյլ տուաւ որ Հանրապետութեան Նախագահին աւանդական Շնորհաւորական ճառը, սփռուի երեք կայաններու վրայ: Նախագահ Փոմփիտու չգոհացաւ սովորական բարեմաղթութիւններով, այլ քաղաքական աւելի ճիշդ ընտրական բնոյթ տուաւ իր ելոյթին: Ամէն ինչ գէշ չերթար ըստ Փոմփիտուի, ընդհակառակն, «Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ Ֆրանսայի մէջ բարգաւաճումը, ներկայիս առաջինն է Եւրոպայի: Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ աշխատանքի կարելիութիւնը գոհացուցիչ է եւ աւելի լաւ քանի մը ամիսէ ի վեր: Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ մեր արտաքին առեւտուրը — աղբիւր մեր հարստացման եւ ամուր յենարան մեր դրամին — աւելի քան երբեք փայլուն է: Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ 1972ին, ձեռք առնուած միջոցները ցած աշխատավարձքերու, տարեցներու, ընտանիքներու, թոշակաւորներու ի նպաստ կարեւոր եղան»: Ու Նախագահը, այս ձեւով, երկարեց շարքը, համոզելու համար Ֆրանսայի ժողովուրդը թէ ամէն ինչ լաւ է:

Ընտրակցութեան բաժնին մէջ սակայն Նախագահը ուզեց զգուշացնել Ֆրանսայի ժողովուրդը, որպէսզի յանկարծ ձեռքէ չփախցնէ այսքան առաւելութիւններ.— «Ահաւասիկ բաւական ինքնագոհունակութիւն պիտի ըսուի: Եւ ինչո՞ւ գոհ պիտի չըլլայինք քանի որ բոլոր օտար դէտերը կ'ընդունին և կը գրեն թէ Ֆրանսայի կացութիւնը բացառիկ է եւ քանի որ բոլորս միասին իրագործեցինք այս ամբողջը: Միասին իրագործեցինք, որովհետեւ մեր երկիրը, երեք տարի է նպաստաւորուած է այն անբաղդատելի բարիքներէն, որոնք կը կոչուին կարգուկանոն, ապահովութիւն, քաղաքացիական եւ արտաքին խաղաղութիւն, յարատեւութիւն կառավարական գործունէութեան մէջ: Բայց չխաբուինք, ասոնք դիւրաբեկ բարիքներ են: 1968 Մայիսը մեզի սորվեցուց թէ բարգաւաճ երկիր մը եւ ի վերջոյ երջանիկ, կրնայ մէկ օրէն միւսը անդունդին եզերքը գտնուիլ: Հակառակ եղած վերականգնումին, դեռ կը զգանք անոր հետեւանքները»:

Հաւանաբար ճառին կարեւորագոյն մասը կը կազմեն վերոյիշեալ խօսքերը, ուր Փոմփիտու ժողովուրդին վախը կ'ուզէ արթուն պահել, ոգեկոչելով Մայիս 68ը: Եւ այլեւս յստակ կը դառնայ որ Մեծամասնութեան գլխաւոր զէնքը պիտի ըլլայ առաւելագոյն չափով օգտագործել կամ շահագործել Մայիս 68ը, իբրեւ գերագոյն սարսափ ժողովուրդի մը գլխուն, որ վարժուած «քոնֆոր»ի, կը վախնայ որեւէ փոփոխութենէ: Պարզ է Մայիս 68ին, Ձախը, ոչ–համայնավար Ձախը, բաւական սխալներ գործեց երբ մանաւանդ Միթերան եւ Մենտէս «հարս եղան» հապճեպով երբ մէջտեղը փեսայ չկար: Այս իսկ պատճառով Մեծամասնութիւնը առիթ պիտի չփախցնէ վերյիշեցնելու համար ժողովուրդին մայիսեան սեւ օրերը, համոզելու համար թէ մեծամասնութենէն դուրս «չիք փրկութիւն»:

Ու Փոմփիտու կը վերջացնէ իր ճառը շեշտելով.— «Ընդհանուր ապահովութիւնը չի կրնար պաշտպանել ոեւէ մէկը արկածի մը, հիւանդութեան մը, չնախատեսուած դժբախտութեան մը դէմ: Բայց ընդհանուր անապահովութիւնը սարսափելի վտանգներ ունի բոլորին համար, իրենց ինչքերուն, դիրքերուն եւ ազատութեանց մէջ»:

Երկուշաբթի օր, ըստ աւանդութեան, Նախագահը կ'ընդունէր նախարարներն եւ դիւանագիտական մարմնին մաղթանքները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՆԻՔՍԸՆ առժամապէս դադրեցուց Հանոյի եւ Հայփոնկի ռմբակոծութիւնները մինչ կը յայտնուէր թէ Քիսինկէր – Լը Տիւք–Թօ բանակցութիւնները կը վերսկսին Յունուար 8ին: Այս ձեւով Նիքսըն կը խորհի թէ Հանոյ այլեւս «գլուխ չի բռներ», սարսափահար ի տես ամերիկեան «ուժին» բայց հոս ալ կը թուի թէ հաշիւը սխալ ելած է քանի որ Չի – նաստան պաշտօնապէս յայտարարեց.— «Չինաստան պիտի չնահանջէ ապագային ամէնէն դերագոյն զոհողութեան առջեւ զօրավիգ կենալու համար Վիէթնամի»: «Ես հո՛ս եմ»ի չինական այս ելոյթը շատ բան կը փոխէ անշուշտ եւ ուժ կուտայ Հանոյի, որպէսզի տեղի չտայ Ուաշինկթընի, ինչպէս կը յուսայ Նիքսըն:

ԹՂԹԱՏԱՐԻ դրամի կեդրոններու գործադուլը որ պիտի տեւէ մինչեւ Յունուար 8, շատ աւելի երկար տեւած պիտի ըլլայ գործնական գետնի վրայ տրուած ըլլալով որ Յունուար 15էն առաջ կարելի չըլլար դարմանել յապաղումները:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ մէջ ուսանողական հարցը երթալով մտահոգիչ կը դառնայ եւ վախ կայ նոյնիսկ թէ Սատաթ փակէ համալսարանները: Արդարեւ, ուսանողները բուռն ցոյցեր ըրած են բողոքելու համար 48 ուսանողներու ձերբակալութեան դէմ:

ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԻՆ Եւրոպայի վեցերը պաշտօնապէս ինը դարձան, տրուած ըլլալով որ այդ թուականին գործնական կը դառնար Մեծն Բրիտանիոյ, Իրլանտայի եւ Դանիոյ մուտքը:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐԸ 4 առ հարիւր յաւելում կրեցին Յունուար մէկէն սկսեալ:

1972ԻՆ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ աւելի քան տասը միլիոն կառք ծախուած է:

ՊԱՊԸ, որ կը տառապի «անգլիական» որակուած նոր գումէն, հակառակ բժիշկներու խորհուրդին, Ս. Պետրոսի պատըշգամէն խօսեցաւ հոն հաւաքուած ժողովուրդին եւ շեշտեց թէ «խաղաղութիւնը կարելի է, պէտք է որ կարելի ըլլայ»:

ՆԻՔԱՐԱԿՈՒԱՅԻ մէջ ողբերգութիւնը միշտ մեծ է եւ այս անգամ օգնութեան հասնող օդանաւ մըն է որ ճզմուեցաւ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ գիները 3էն 5 առ հարիւր պէտք է նուազին այս օրերս, թէ. Վէ. Ա.ի սակին 23 առ հարիւրէն 20 առ հարիւրի իջնելուն առթիւ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ Դեկտ. 29ին Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը՝ Ժ. Մառշէ գլուխ գլխի տեսակցութիւն մը ունեցաւ Բրեժնեւի հետ:

Ժ. Ժ. ՍԵՐՎԱՆ–ՇՐԱՅՊԷՐ որ անհատական բնոյթ ունեցող այցելութիւն մը կատարեց Իսրայէլ, տօնական օրերուն, յայտարարած է տեղական մամուլին թէ Տիկին Կոլտա Մէյր սխալ ըրած է ընդունելով Միթերանի հրաւէրը մասնակցելու համար Բ. Միջազգայինի համագումարին ի Փարիզ: Արմատական պարագլուխը կը դտնէ թէ ընտրութեանց նախօրեակին, Տիկին Կոլտա Մէյր պէտք չէ, այդ ձեւով, միջամուխ ըլլայ Ֆրանսայի քաղաքական ներքին կեանքին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Կազմութեան 50–ամեակին առթիւ մասնակի ներումի օրէնք մը հռչակուած է, Մոսկուայի մէջ:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ մէջ մահուան պատիժը, որ ի զօրու էր երկու տարի է, ջնջուեցաւ:

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԷՆ 30 քիլոմեթր հեռու Թեմփըլի քաղաքին մէջ մահափորձի ենթարկուեցաւ ծովակալ Պերիսօ: Ահաբեկիչը, երիտասարդ մը, յաջողեցաւ փախուստ տալ: Նախագահ Լանիւս յայտարարեց, թէ ծովակալին սպանութիւնը պատճառ պիտի չդառնայ, որ ընտրութիւնները տեղի չունենան Մարտին:

ՄԱՅԱՄԻԻ մէջ ճզմուած է Թրիսթար հսկայ – օդանաւ մը, առաջին անգամն է որ այս մեծութեամբ օդանաւ մը արկած կ'ունենայ: 168 ճամբորդի վրայ, 97 մեռած է: Մնացեալներուն մէջ ծանր վիրաւորներ կան:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտ. 28)

ՀԱՅ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻՆ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՊՍԱԿԱՒՈՐ

Բելոռուսիայի մայրաքաղաք՝ Մինսկի մէջ վերջ գտած է համամիութենական դաշնակահարներու մրցումը: Երկրորդ մրցանակին արժանացած է Նունէ Հայրապետեան, որ Մոսկուայի Պետական Երաժշտանոցին չորրորդ դասարանի աշակերտուհի է: Նունէ Հայրապետեան 21 տարեկան, գերդաստանի մը կը պատկանի, որ բազմաթիւ այլ երաժիշտներ ունի իր մէջ: Հայրը՝ Գուրգէն Հայրապետեան ատենին Հայաստանի լաւագոյն ջութակահարներէն եղած է, իսկ մայրը՝ Արեւիկ Աւգալբեկեան դաշնակահարուհի է մինչ քոյրը՝ Տաթեւիկ նաեւ դաշնակի կը հետեւի: 1965էն ի վեր Հայրապետեան քոյրերը Մոսկուա փոխադրուած են կատարելագործելու համար երաժշտական իրենց ուսումը:

×

ԵՐԵԿՈՅԹ ՏԻՏՈԳՐԱԴԻ ՄԷՋ

Չեռնոգորիայի մայրաքաղաք՝ Տիտոգրադի մէջ խորհրդային հարաւսլաւական բարեկամութեան նուիրուած երեկոյթին, հայկական երգերն ու պարերն ալ բեմը գրաւած են, արժանանալով ջերմ գնահատանքի: Արհմիութենական կազմակերպութեան նախագահը այս առթիւ յայտնած է թէ որոշուած է պատուոյ վկայական տալ երաժիշտ Է. Յովհաննիսեանի: Հայկ. պատուիրակութեան անունով խօսք առած է Երեւանի քաղաքային Սովետի Գործկոմի նախագահի տեղակալ՝ Ն. Ա. Միրզոյեան:

×

«ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԱՐ» ԱԼՊՈՄ

«Հայաստան» հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Երուանդ Քոչար» ալպոմը, ուր տեղ գրաւած են ծանօթ արուեստագէտին վաթսունէ աւելի քանդակներու, կտաւներու գունաւոր եւ սեւ–ճերմակ վերարտադրութիւնները: Նախաբանը գրած է արուեստագիտութեան թեկնածու՝ Հենրիկ Իգիթեան:

ԳՐՔԵՐԻ ԵՒ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՀԵՏ

ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ ԴՐԱՄ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԵՒ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Զ.

Յուլիս 20ին Վլ. Բուրցեւը *գրեց Պետրոգրադի ազատական* «Ռեչ» (*Խօսք*) *թերթում.*

«Պարվուսը՝ ագենտ – պրովակատոր չէ, ՆԱ՝ ԴՐԱՆԻՑ ԱՒԵԼԻՆ Է, ՆԱ ԼՐՏԵՍՆ Է ՎԻԼՀԵԼՄ Բ.-ի»

×

Աւելորդ չենք համարում մի քանի տեղեկութիւններ տալ Վլադիմիր Բուրցեւի *մասին:*

Վլ. Բուրցեւը՝ նախկին «նարոդովոլեց», յետագայում սոցիալիստ – յեղափոխական, սակայն անհատապէս գործող, մասնագէտն էր «Օխրանա»*յի* (*ցարական գաղտնի ոստիկանութիւն*) լրտեսների դիմակազերծման:

Նա էր, որ 1908 *թուին, յայտարարեց որ Սոցիալիստ – Յեղափոխական կուսակցութեան հիմնադիրներից, նոյն կուսակցութեան Կենտր. Կոմիտէի անդամ, եւ «Մարտական – տեռորիստական» խմբի վարիչ՝* ԵՒՆՕ ԱԶԷՖԸ *ցարական «Օխրանա»յի* լրտես է... *Եւ այս փաստը ճշդուեց «Օխրանա»յի նախկին վարիչ՝* ԼՈՊՈՒԽԻՆԻ *յստակ գրութեամբ: Ապա նոյն Վլ. Բուրցեւը դիմակազերծ արաւ ցարական «Օխրանա»յի* 31 *լրտեսների, եւ նրանց անունները յայտարարեց եւրոպական մամուլի մէջ:*

Նա էր որ առաջին անգամ հիմնեց յեղափոխական «Չեկա»ն, *այսինքն սոցիալիստ – յեղափոխականների հակահետախուզական մարմինը* (1):

Վլադիմիր Բուրցեւի բոլոր յայտարարութիւնները փաստուեցին եւ ապա ինքը սկսեց լրտեսներ տեղաւորել ցարական «Օխրանա»յի մէջ:

Միաժամանակ, Վլ. Բուրցեւը ջերմ հայրենասէր եւ ազնիւ ու մաքուր յեղափոխական էր: *Երբ* 1914*ին կայսերական Գերմանիան սկսեց Ա. Աշխարհամարտը, Վլ. Բուրցեւը առաջին յեղափոխականն էր, որ յայտարարեց, թէ իր* պայքարը դադարեցնում է *ցարական Ռուսաստանի՝* իր հայրենիքի *դէմ եւ պատրաստ է նրան օգնելու՝ գերման միլիտարիզմի դէմ:*

Բուրցեւը Ռուսաստան մեկնեց, յայտնեց իր պատրաստակամութիւնը հայրենիքին օգնելու, բանտարկուեց, սակայն վերջը ազատ արձակուեց, երբ ցարական իշխանութիւնները համոզուեցին, որ Բուրցեւը անկեղծօրէն դադարեցնել է իր պայքարը եւ ուզում է օգտակար լինել իր հայրենիքին:

Նման ճառեր խօսեցին Ռուսիոյ Պետական Դումայում նաեւ Կադետների (*ժողովրդական սահմանադրական Դեմոկրատ կուսակցութիւն*) *ղեկավարներից Միլիւկովը եւ ուրիշներ:*

Արդ, երբ Վլ. Բուրցեւը Պարվուսի մասին յայտարարեց թէ՝ «նա ագենտ – պրովոկատոր չէ. նա՝ դրանից աւելին է, նա լրտեսն է Վիլհելմ Բ.-ի», *այս յայտարարութիւնը միանգամայն ճիշդ ու փաստացի էր: Վլ. Բուրցեւը մասնագէտ էր լրտես – պրովոկատորների դիմակազերծման եւ երբեք չսխալուեց:*

×

Ռուսիոյ Ժամանակաւոր Կառավարութեան մեղադրականը մեղադրեալների դէմ ձեւակերպուած էր հետեւեալ խօսքերով.

« Քննութիւնը հաստատել է, որ Եակով Գանեցկի Ֆիւրստենբերգը ապրում էր պատերազմի ընթացքում Կոպենհագենում, ֆինանսական սերտ կապեր ունէր Պարվուսի հետ, որ լրտեսն է գերմանեաւստրիական կառավարութեան, որոնց գործունէութիւնը ուղղուած էր Ռուսիոյ պարտութեան, պատերազմի ընթացքում, եւ Ուկրայնայի անջատման... Արդարադատութեան ներկայացուցիչների ձեռքում գտնուող բազմաթիւ հեռագրերից հաստատուած է, որ Տիկին Սումենսոնի, Ուլեանով – Լենինի, Ալեքսանդրա Կոլոնտայի եւ Կոզլովսկու միջեւ մէկ կողմից (որոնք ապրում են Պետրոգրադում) եւ միւս կողմից Գանեցկիի եւ Պարվուսի միջեւ՝ տեղի է ունեցել մշտական մեծ նամակագրութիւն: Չնայած որ այդ նամակների մէջ խօսւում էր զուտ առեւտրական գործերի մասին, զանազան տեսակի ապրանքների առաքման եւ դրամական օպերացիաների, սակայն այդ նամակները բաւական հիմքեր են տալիս եզրակացնելու, որ այդ բոլորը միայն ծածկելու միջոց էին՝ լրտեսական բնոյթ կրող յարաբերութիւնները »:

Ունեցած ապացոյցների հիման վրայ՝ Ժամանակաւոր Կառավարութեան դատախազը ապացուցուած համարեց, որ մեղադրեալները գործակցել են Գերմանիայի հետ, նպատակ ունենալով թուլացնելու Ռուսիոյ մարտունակութիւնը:

Մեղադրագրի մէջ յետոյ ասուած էր.

« Այդ նպատակի համար ու նաեւ դրամներով, ստացուած նրանց կողմից Գերմանիայից, նրանք պրոպագանդ էին կազմակերպում քաղաքացի բնակիչների եւ բանակի մէջ, կոչ անելով անմիջապէս հրաժարուել պատերազմական գործողութիւններից, թշնամու դէմ, ու նաեւ այն նպատակով, որ Պետերբուրգում Յուլիս 16ից մինչեւ 18ը (1917 թուի) զինեալ ապստամբութիւն առաջացնել գոյութիւն ունեցող կարգերի դէմ »:

Լենինը եւ Զինովեւը, խուսափելու համար ձերբակալութիւնից, յաջողեցին փախչել Պետրոգրադից եւ թաքնուել մի գիւղում Պետրոգրադից ոչ հեռու, իսկ յետոյ Լենինը փախաւ Ֆինլանդիա (2): *Կոզլովսկին, Սումենսոնը, իսկ յետոյ նաեւ Տրոցկին՝ ձերբակալուեցին: Ամբողջ բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը նորէն ընդյատակեայ դարձաւ:*

Լենինը Ռուսիայում, Ռադեկը՝ Ստոկհոլմում, երկուսն էլ լի հարկէ ուրանում էին, որ բոլշեւիկները գերման կառավարութիւնից դրամ էին ստանում՝ պարտուողական պրոպագանդ մղելու համար Ռուսիայում: Բայց գերման յայտնի սոցիալ – դեմոկրատ Էդուարդ Բեռնշտայնը 1921 *թուի Յունուարին Բեռլինի* «Ֆորվերց» *թերթի իր յօդուածում գրում էր.*

«Լենինը իր ընկերները գերման կայսերական կառավարութիւնից ստանում էին դրամական մեծ գումարներ՝ իրենց քայքայիչ ագիտացիան մղելու համար: Ես այս մասին իմացայ դեռեւս 1917 թուի Դեկտեմբերին: Իմ մի բարեկամի միջոցով ես այս մասին հարցրի մի անձի, որը, շնորհիւ իր ունեցած պաշտօնի, պէտք է որ տեղեակ լինէր թէ ճի՞շդ է այդ պարագան: Եւ ես ստացայ հաստատող պատասխան: Բայց ես այն ժամանակ չկարողացայ իմանալ թէ ո՞րքան խոշոր էին այդ գումարները եւ ո՞վ էր միջնորդը կամ ո՞վքեր էին միջնորդները (կայսրի կառավարութեան եւ Լենինի միջեւ): Այժմ ես արժանահաւատ աղբիւրից պարզել եմ, որ խօսքը վերաբերում է ՇԱՏ ՄԵԾ, համարեա՛ անհաւատալի մի գումարի՝ ԱՆԿԱՍԿԱԾ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 50 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԵ ՄԱՐՔԻ, այդպիսի մի վիթխարի գումարի, որ Լենինը եւ նրա ընկերները կասկած չկայ որ գիտէին թէ ի՛նչ աղբիւրներից էին գալիս այդ դրամները »:

Այժմ բոլշեւիկ – գերման դաւադրութեան փաստը հաստատուած է գերման Արտաքին Նախարարութեան պաշտօնական փաստաթղթերով: *Այս* փաստաթղթերը *Բ. Աշխարհամարտի վերջում* գտնուեցին ամերիկեան գրաւող բանակի կողմից՝ Գերմանիայում ՀԻՆԳ ԴՂԵԱԿՆԵՐԻ ՄԷՋ, ՀԱՐՑԻ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ:

Ա. ԱՄՈՒՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

---

(1) Վլադիմիր Բուրցեւի փայլուն գործունէութիւնը մենք յատուկ ուսումնասիրութեան ենթարկեցինք 1969 թուին, երբ ուսումնասիրում էինք«Հուվըր Ինստիտուշըն»ում (Քալիֆորնիա) գտնուող արխիւը, որ 260.000 փաստաթղթերից է բաղկացած: Մեր այս աշխատութիւնը մաս առ մաս լոյս է տեսնում «Ազդակ Շաբաթօրեակ»ում, Պէյրութ:

(2) «Յեղափոխական» Լենինը Ֆինլանդիայում *ամարանոց* ունէր, ուր երկու ամիս հիւրընկալել էր նաեւ՝ Կամոյին:

ԹԷ՛ ՀԱՅԵՐԷՆ, ԹԷ՛ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

Յաճախ կը լսենք, կը կարդանք որ հետզհետէ հայերէն գրողներու, ընթերցողներու, խօսողներու թիւը կը նուազի տարեց սերունդի ներկայացուցիչներու անվերադարձ մեկնումով: Ոչ մէկուն մտքէն կ'անցնի ժխտել նման իրականութիւն մը, նոյնիսկ ճշգրիտ վիճակագրութեան մը բացակայութեան: Սակայն այս իրողութիւններէն մեկնելով անմիջապէս եզրակացնել ու երթալ «դէպի անյոյս հորիզոններու, ուրուագծելով երեւակայութեան մէջ տարտամ ապագայի մը անփառունակ վախճանը» (1) *քայլ մըն է, որ կարելի չէ առնել: Իրաւունք չունինք նոյնիսկ ըսել* «այդ մռայլ խորհրդածութիւնները» (1):

Յոռետեսութիւն կը նշանակէ առօրեայ կեանքի մէջ՝ յուսահատութիւն եւ հրաժարում, իսկ ժողովուրդի (կամ դաւութի մը) ապագայի տեսակէտով կը նշանակէ՝ ստոյգանաբար քայքայում, ապազգայնացում, անհետացում կամ ալ ուրիշ խօսքով պարզապէս «դաւաճանութիւն»:

Լաւ հասկնանք. հոս ոչ ոքի մասնաւորապէս ուղղուած է այս վերջին որակումը, այլ փաստօրէն կը նշանակէ թէ, ան Հայուն սրտին մէջ ուր խլած է ժանգը ու հոն կը հանգչի հանդարտ խղճով եւ ա՛լ աւելին՝ կը տարածուի ու կը ճիւղաւորուի, ան խեղդուած է ու իրեն հետ կը խեղդէ ուրիշներ, հետեւաբար այդ Հայը իր ազգային դատարանի Ատեանին առջեւ հաղորդիչ դաւաճան մըն է. արդ՝ դատապարտելի. իսկ ան որ միշտ կը պայքարի այդ ախտին դէմ զգուշութեան կոչեր արձակելով եւ զգաստութեան հրաւիրելով ան իր ազգին դատարանին Ատեանի առջեւ պայքարող զինուոր մըն է, արդ արժանի յիշատակութիւններու:

Պէտք չէ որ միշտ հին սերունդը յոռետես ըլլայ: Գիտենք որ ան տեսաւ անտեսանելին, ապրեցաւ աննկարագրելին, իր արիւնը սառեցաւ ու ցամքեցաւ մեր պատմութեան ահաւոր ձմրան մէջ. շատ լաւ կը հասկնանք որ անոր նշանաբանն է «կառչիլ, տոկալ ու Հայ մնալ» (1), *մերն ալ է: Գիտենք որ հայապահպանումը*

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Աշոտ դայու ձայնը դողաց: Նա հաւաքեց իրեն, բռունցքները խփեց ծնկին եւ գոռաց ինձ վրայ, սակայն ոչ իր ձայնով:

— Հայդուկ, քեզ կարգին պահի...

Իսկ ես ոչ մի անկարգութիւն չէի արել, ես հասկացայ, որ նա գոռաց ինձ վրայ՝ իրեն զգաստացնելու համար: Ես գիտէի, որ նա սովորել է դպրոցում, կարդացել է Րաֆֆի ու Մուրացան, բայց չգիտէի, որ նա կարող է լինել այսպիսի բարձր կարգի թամադայ: Հիմա նրան դաւաճանեց պերճախօսութիւնը: Անկասկած, նա յիշեց իր երեխաներին: Ես ուզում եմ ցրել նրա մտքերը.

— Մեծ սեղաններ կառավարես, — ասում եմ ես, — քո կենացը:

— Սեղանի գլխին էլ դու նստած լինես...

— Իոնասն էլ հիւր գայ Հայաստան...

— Մի Գառնիկ ախպէր էլ այս Իոնասն է... ա՛յ Իոնաս, քեզ ինչո՞ւ են բռնել, — հարցնում է Աշոտ դային կարմրած աչքերը սրբելով:

— Նացիոնալի՛ստ, — պատասխանում է Իոնասը լայն ժպիտով, — Նացիոնալի՛ստ...

— Կը պատահի, կը պատահի, — ասում է Աշոտ դային, — այս Հայդուկն էլ տեռորիստ է, կարո՞ղ ես երեւակայել սրա կատարած տեռորը:

Մենք սրտանց ծիծաղում ենք, մի բոպէ ամէն ինչ թւում է լուսաւոր, լուսաւոր ու թեթեւ է այն, որ Իոնասը «նացիոնալիստ» է, իսկ ես՝ «տեռորիստ». դա կատակ է եւ ուրիշ ոչինչ...:

Բայց ահա իմ ականջին, ուղեղում կամ գուցէ սրտում հնչեց չորս տող՝ ընդամէնը չորս տող: Այդ չորս տողը պատկանում է իմ ուսուցչի՝ ընդամէնը երկու բարեկամներից մէկի գրչին: Նրանք չկան հիմա: Իմ ուսուցիչը մահացաւ դաժան մահով, բանտում, իսկ միւսին սեւ ամբաստանութիւններով խարանեցին եւ անդող ձեռքով գնդակահարեցին Երեւանի մօտ գտնուող Թոխմախան լիճ կոչուած վայրում: Եօթը տարի առաջ, յետագայում նոյնպէս գնդակահարուած ժամանակից խմբագիրներից մէկն ինձ պատմեց, որ երբ իրեն ձերբակալեցին, խօթեցին այն մենախուցը, որտեղից տարել էին իմ բարեկամին եւ ոչնչացրել: Նրա պատմելով, մենախցի պատի եղունգով փորուած է եղել «Խեղճ Նայիրցի» բառերը: Բայց այդ երկու բառերից աւելի՝ իմ միտքը հիմա զբաղեցնում են իմ ուսուցչի չորս տողերը, որոնք ոչ մի տեղ տպուած չեն եւ եթէ տպուած են, ապա միայն մի տեղ, իմ ուղեղում, այն էլ հրեղէն տառերով: Այդ տողերը նա ինձ կարդաց 1919 *թուականին եւ իմ մէջ կը մնան անջնջելի մինչեւ մահ–գերեզման: Դա մի կարճ բանաստեղծութեան վերջին, եզրափակող քառատողն էր: Ինչո՞ւ լոյս չտեսաւ այդ բանաստեղծութիւնը: Նրա ասելով, նա այդ բանաստեղծութիւնն ուրիշ շատ երգերի եւ գազէլների հետ մի գիշեր վառեց եւ հողով աւելի ամրացաւ, դարձաւ իսկական յեղափոխութեան երգիչ: Դարձեալ նրա ասելով, այդպիսի երգեր չպէտք է երգել, այլ պէտք է երգել մեծ քաղաքներ, երկաթ, չուգուն եւ նման կարծր հանքանիւթեր: Ահա թէ ինչ: Այդ քառատողը.*

Հուրը դո՛ւ ես տալու,
Քո սի՛րտը պէտք է տայ,
Թէ հուր գտնես կեանքում,
Գիտցի՛ր, քո հո՛ւրն է դա:

Իմ եղերական, մեծ բարեկամ եւ ուսուցիչ, որքա՜ն դաժան եղաւ քո վախճանը: Մահացար դու վաղաժամ, անհեթեթ մահով քառասուն տարեկան հասակում: Եթէ ապրէիր, գուցէ հրաշքով միասին լինէինք եւ այս բռնատնողում կամ պատրաստէինք միասին Աշոտ դայու ղեկավարութեամբ, միասին էլ այսօր օղի խմէինք եւ դու, մոռացած քո գրած շատ բանաստեղծութիւնները քթիդ տակ արտասանէիր քո այրած այս չորս տողերը, — Հուրը դո՛ւ ես տալու...

— Թող գայ այն օրն, երբ քաղաքների հրապարակներից եւ մեծ ու փոքր կայարաններից կը վերանան ժողովուրդների երկրային, սանձարձակ հօր մեծ ու փոքր արձանները: Սակայն հուր ու յաւիտեան թող կանգնած մնայ այն արձանը, որի ստեղծումը ես տեսայ եւ որը հիմա էլ կանգնած է սառցէ ոտներով իմ սրտի վրայ: Այդ պատահեց բռնատում, յաւիտենական սառոյցների դաժան գօտում:

Մահուան ճամբարից դուրս, ճամբարից տեսանելի սառցէ մի բարձրութեան վրայ կանգնեցրին երիտասարդ կալանաւորին, դոյլերով ջուր կրել տուին եւ ողողեցին նրան:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(42 – Շար.)

կ'անցնի հայ լեզուի պահպանութեամբ եւ հայ հայրենիքի գաղափարէն. բայց նկատի առնելով այժմեան պայմանները եւ Սփիւռքի ահաւոր դժուարութիւնները, արդեօ՞ք Հայ որակուելու համար անպայման հրամայական է հայերէն գրելը, կարդալը կամ խօսիլը: Չեմ կարծեր:

Միթէ՞ այն երիտասարդները որոնք ներկայ էին Լիոնի Ազգ. Միութեան ձեռնարկին, գիտակցութիւնը չունէի՞ն իրենց ազգային պարտականութեան, ինքզինքնին Հայ չէի՞ն զգար, եթէ նոյնիսկ հայերէնին տկար է: Անտարակոյս այո՛: Հետեւաբար, Լիոնի Ազգ. Միութեան յարգելի ատենապետը երբեք պէտք չէր որ ըսէր «հայերէ՞ն խօսիմ թէ ֆրանսերէն» (1), այլ պէտք էր խօսէր «թէ՛ հայերէն, թէ՛ ֆրանսերէն»:

Միթէ Լոս Անճելըսի (2) գաղութի հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիները, որոնք օրինակելի պատրաստութեամբ կարողացած են ձախողեցնել Թուրքիոյ Անկախութեան 49րդ տարեդարձի հաւաքոյթը, բոլորը կը գրե՞ն, կը կարդա՞ն կամ կը խօսի՞ն հայերէն. անտարակոյս ո՛չ. բայց բոլորը ինքզինքնին կը զգան Հայ, ու կը դնեն քաջութեամբ իրենց ազգի արդար պահանջները:

Հետեւաբար, պէտք չէ միայն արտաքին արտայայտութիւններով դատել անհատ մը, սերունդ մը. հոգին, զգացումները առանձին աշխարհ մը կը կազմեն դժուարօրէն թափանցելի, բայց որքան խորհրդական եւ որքան անակնկալ, գեղեցիկ եւ վսեմ արտայայտութիւններու աղբիւր:

Հաստատումները կատարելը դիւրին է, պատճառները գտնելը այնքան ալ դժուար չէ, իսկ դարմաններ բերելը եւ գործադրելը գրեթէ անկարելի. անկարելի որքան ատեն որ հայ ծնողքը չգիտակցի ամբողջութեամբ իր ազգային սեպուհ պարտականութեան, որքան ատեն որ հայ ծնողքը ամբողջութեամբ չհամոզուի, որ առաջին ազգային դաստիարակութիւնը կը սկսի ընտանեկան յարկէն, հօր եւ մօր շունչէն: Եթէ այսօր գրեթէ բոլոր շաբաթօրեայ դպրոցները կը ներկայացնեն գունատ վիճակ մը, առաջին յանցանքը կ'երթայ ծնողքներուն: Ոմանք տարուած բարօր կեանքի մը փառքերէն, ոմանք բոլորովին անտարբեր եւ հրաժարած, ուրիշներ այնքան մտահոգ իրենց զաւակներու ապագային որ կը նկատեն, սխալմամբ, հայերէնը իբր աւելորդ պարտականութիւն ու դեռ այլ եւ այլ անբացատրելի, անընդունելի պատճառներով կը թերանան իրենց ծնողական պարտականութիւններէն ու իրենց խիղճը կը ջանան հանդարտեցնել պատրուակելով տեղական աննպաստ պայմանները, «օտար օդը», «օտար ջուրը» կամ ալ ձուլման անխուսափելի եւ բնական օրէնքը:

Հետեւաբար, այս բոլորէն վերջ, յուսահա՞տ թէ լաւատես: Ես պիտի ըսեմ լաւատե՛ս. լաւատես անշուշտ միշտ աչքի առջեւ ունենալով կեանքի իրողութիւնները եւ հրամայականները որոնք յատուկ են իւրաքանչիւր գաղութի:

Մեր պատմութիւնը կը շարունակուի, ամէն սերունդ կ'արձանագրէ իր էջը կնքելով զայն իր սեփական դրոշմով: Մեր պատմութեան յուշամատեանը բաց պիտի մնայ այնքան ատեն որ գոյութիւն ունի առաջնորդող եւ պայքարող ուժ մը, որքան ատեն որ գտնուին «նուիրեալ խենթեր». ես համոզուած եմ որ միշտ պիտի ըլլան նման «խենթեր»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(1) Տես «Յառաջ» Դեկտ. 19 Դ. էջ, 3րդ եւ 4րդ սիւնակ, Պ. Գասպարեանի յօդուած:

(2) Տես «Յառաջ», 12 Դեկտ. 1972, 3րդ էջ, 4րդ սիւնակ:

ՇԱՒԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԶՈՅԳ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐԸ

—0—

Ձմրան սա մելամաղձոտ եւ խստաշունչ օրերուն՝ երբ մշակութային, երաժշտական եւ կամ պարանցիկ հանդէսներ «Յառաջ»ի վերջին էջին մէջ իրարու կը յաջորդեն եւ երբեմն ալ անհամօրէն զիրար կը խաչաձեւեն, մենք Հայերս՝ միշտ փութկոտ եւ ոչ անտարբեր՝ կը ջանանք ներկայ ըլլալ այդ օգտաշատ ձեռնարկներուն, թէ քաջալերելու զիրենք եւ միանգամայն հայկական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ հաւաքաբար քանի մը ժամեր անցնելու. այսպէսով գոնէ մեր առօրեայ կեանքի տրուած տաղտուկներէն խուսափած կ'ըլլանք քանի մը ժամեր, մանաւանդ սա տօնական օրերուն երբ ամէնուս աչքերը արցունքով կը վարպուրուին հի՛ն անոյշ յիշատակներու վերյիշումով:

Բարեպատեհ առիթով մը Կիրակի 17 Դեկտեմբեր, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վերանորոգման 15րդ տարեդարձին ներկայ կ'ըլլամ:

Շատ խօսուած ու գրուած է եկեղեցւոյ եւ դպրոցի մասին եւ սակայն աւելորդ չեմ նկատեր կրկնելու, որ Շաւիլի եկեղեցին եւ դպրոցը զոյգ ազդակներ հայապահպանման՝ վերջին տարիներուն իրենց դիրքը ամրացուցած՝ միշտ ծաղկելու, յառաջդիմելու վրայ են, շնորհիւ տեղւոյն ժրաջան Հոգաբարձութեան ուժերուն: Տեղւոյն Պատ. Հոգաբարձութիւնը կազմուած խղճամիտ, պատուաւոր ազգայիններէ՝ ամէն ջանք ի գործ կը դնէ, հակառակ շատ մը դժուարութեանց, ամուր հիմերու վրայ դնելու եկեղեցին եւ դպրոցին կեցուածքը:

Ջերմ հաւատացեալներու հոծ բազմութիւն մը Փարիզէն եւ արուարձաններէն փութացած էր ներկայ ըլլալ եկեղեցւոյ հանդիսութեանց: Օրուան պատարագիչն էր Նորվան վարդապետ Զաքարեան՝ լուրջ կղերական մը, որ շինիչ քարոզով մը շատ խանդավառօրէն խրախուսեց ժողովուրդը եւ հրաւիրեց զիրենք յաճախ եկեղեցի գալ եւ թափուր չձգել զայն, այսպէսով է որ, ըսաւ ան, մենք կուրծք պիտի տանք ձուլման վտանգներուն: Ս. Յակոբայ տօնին առթիւ յիշատակեց Մծբնայ Ս. Յակոբ Հայրապետի հոգեւորական գործունէութիւնը իր ժողովուրդին հանդէպ, Ս. Յակոբ Հայրապետ Նոյի տապանէն ձեռք ձգած հրաշագործ մասունքները բերած է Հայաստան աշխարհ՝ իբրեւ հոգեկան եւ մարմնական ցաւերու դարման: Ժողովուրդը իր պաշտամունքի առարկան ըրած է այս մեծ հոգեւորականը եւ մինչեւ այսօր կը յիշատակէ իր անունը ամէն տարի Ս. Յակոբայ տօնին առթիւ:

Պատարագը կը շարունակուի խունկով օծուն դմբէթներուն տակ, դպրապետ Նշան Սերգոյեանի եւ Փարիզէն հրաւիրուած դպրաց դասի մեղմանոյշ երգեցողութեամբ եւ երգէոնի ընկերակցութեամբ:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ անդարձ մեկնող բարերարներու յիշատակին

Եւ ահա Հոգաբարձութեան կողմէ հոգեճաշ մը՝ բարերար Սարգիս Պալապանեան ընդարձակ սրահին մէջ:

Հոգեճաշին նախագահեց Նորվան վարդապետ:

Ճաշի միջոցին խօսք առաւ Հոգաբարձութեան ատենապետ Պր. Զ. Յովհաննէսեան, միշտ երիտասարդ եւ կորովի, ըսաւ թէ քառասուն տարիներ առաջ գոյութիւն ունեցած է Կրօնական Ընկերակցութիւն մը, որուն հիմնադիրներէն Բարթող Քհնյ. Թադրմճեան, Տէր Եսայի ու քանի մը սրտցաւ հայրենակիցներ հիմը դրած են Շաւիլի եկեղեցւոյ եւ դպրոցին. եւ այսօր, ըսաւ ան, եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 40րդ տարեդարձն ալ միասին կը տօնենք եկեղեցւոյ վերանորոգման 15րդ տարեդարձին հետ: Ու աւելցուց ըսելով որ այս տարի կը փափաքին կեդր. ջեռուցում ունենալ, բայց կը սպասեն բարերարներու օժանդակութեան: Բարեգործականը խոստացած է իր օժանդակութիւնը բերել սոյն ձեռնարկի կատարելագործման:

Պր. Ջաւէն Յովհաննէսեան շնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ ազնիւ հիւրերուն ու խօսքը տուաւ տեղւոյն ուսուցչուհի Տիկ. Փափազեանի, որ դպրոցի մասին արտայայտուի: Տիկինը պատկերացուց դպրոցը, որ ունի 40 աշակերտներ, մեծ մասը օթոքառներով հեռուներէն կուգայ եւ յաճախ ժամադրութիւնները լաւ յարգուած չըլլալուն, տղաքը կը ստիպուին հետոյ գալու եւ կամ բացակայելու. յետոյ դաստիարակչական ուսումնական ու մանկավարժական կէտեր շօշափելով ըսաւ թէ պէտք չէ մեր օրերուն Տէր Դոդիկի դպրոցներու նմանիլ. պահանջեց յարմար գիրքեր դիւրըմբռնելի եւ հաճելի: Տիկին Փափազեան ներկայացուց իր օգնական ուսուցչուհին՝ Օր. Յակոբեանը, որ Երեւանէն եկած Ֆրանսերէն լեզուի ուսման կը հետեւի: Յոյսով ենք որ Տիկին Փափազեանի լուրջ ղեկավարութեան տակ դպրոցը միշտ պիտի պահէ իր յարատեւ ընթացքը: Բախտաւոր է Շաւիլի դպրոցը որ ունի խղճամիտ, փորձառու եւ իր ասպարէզին կոչումը ունեցող վկայեալ ուսուցչուհի մը յանձին Տիկին Փափազեանի:

Խօսք առաւ Թաղ. խորհրդական Պր. Տէր-Յակոբեան Ֆրանսերէն, որ խոստացաւ թէ պիտի կարգադրէ օթոքառներու խնդիրը եւ յայտնեց թէ միշտ պատրաստ է իրենց օգնելու, իրենց խնդրանքներուն ընդառաջ երթալով:

Դպրաց դասու քանի մը հայաշունչ երգերէ վերջ հոգեճաշը վերջացաւ Նորվան վարդապետի փակման խօսքերով «Հայր Մեր»ով եւ պահպանիչով, ու ժողովուրդը մեկնեցաւ հայ ոգիով եւ թարմացած տրամադրութեամբ: Արդար ըլլալու համար ըսելու է, որ աննպաստ պայմաններու մէջ քաջագործութիւն է կանգուն պահել եկեղեցի եւ դպրոց. գովելի են Հոգաբարձութեան ճիգերը. կը մաղթենք յարատեւութիւն եւ յաջողութիւն:

Բարոյական մեծ յաղթանակ մը արձանագրուեցաւ այդ օրը, սակայն չենք գիտեր թէ նիւթական արձանագրութիւնը ի՞նչպէս անցաւ. այդ ալ գանձապետ Պր. Նշան Հայթայեանի հարցնելու է, որովհետեւ ինք զբաղեցաւ նուիրատուներու ցանկերով: Յուսանք որ գոհացուցիչ է:

ՀՌ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ԲԻԶ ՄԸ ԾԻԾԱՂ

Մահամերձ կծծիին մէկը, քովը գտնուող բարեկամին կ'ըսէ.

— Մահուան մէջ ալ անբախտ եմ: Տան վարձքը անցեալ շաբթու վճարեցի եւ ամիսը դեռ կէս չեղած՝ կը մեռնիմ:

×

Մայրը՝ Յակոբիկին.

— Խոհանոցի պահարանին մէջ երեք խնձոր կար: Ինչո՞ւ երկու հատը առեր ես:

— Որովհետեւ երրորդն ալ չտեսայ, կը պատասխանէ Յակոբիկ:

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

“ՅԱՌԱՋ”

ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

— Ուրեմն, հաճոյք պիտի զգա՞ք Ճէյմս Մորթիմէրի ներկայանալէ... կամ անոր քով մտցուելէ, ինչպէս կ'ըսենք մենք Ամերիկացիներս, ըսաւ մանկամարդ աղջիկը նոր ժպիտով մը:

— Կը խոստովանիմ որ ոչ մէկ բան աւելի հաճոյք պիտի պատճառէ ինծի: Դիւրահասկնալի է որ շփոթութեան վայրկեան մը պիտի չանցընեմ. եթէ երբեք ուրիշի մը կողմէ ներկայացուիմ:

— Հասկնալի է...: Բայց կրնամ ձեզի հաւաստել թէ Ճէյմս Մորթիմէր շատ կը սիրէ Ֆրանսացիները: Կ'առաջարկեմ որ ես ըլլամ ձեզ անոր ներկայացնողը:

— Երախտագիտութեամբ կ'ընդունիմ: Օրիորդ, լա՞ւ կը ճանչնաք զայն:

— Շատ լաւ, ու սրտանց կը սիրեմ զայն: Իմ հայրս է:

Կեղծ Փօլ Հարման վարժ դերասանի մը պէս զարմանալով գոչեց.

— Ձե՛ր հայրը: Ա՜հ, օրիորդ, ի՛նչ անակնկալ: Որո՞ւն մտքէն կրնար անցնիլ: Եթէ գիտցած ըլլայի ..

— Հօրս վրայ տարբե՞ր կերպով պիտի խօսէիք, հարցուց Նոյեմի ծիծաղելով:

— Ոչ, անտարակոյս, քանի որ իմ խօսքերս արտայայտութիւնն էին իմ մտածմանս:

— Ուրեմն, հօրս հանդէպ ձեր համակրական ջերմ զգացումները գիտնալով է որ ձեզ պիտի ներկայացնեմ անոր: Պարոն, ի՞նչ է անուննիդ:

— Փօլ Հարման:

— Ինծի հետ եկէք:

Նոէմի դաշնակի աթոռակին վրայէն ելաւ, ու ընկերակցութեամբ Ժաք Կարոյի, գնաց Ճէյմս Մորթիմէրի քով, որ Ամերիկացի բարեկամին հետ խօսակցութեան բռնուած էր:

— Պարոննե՛ր, ներեցէք որ պահ մը ձեր տեսակցութիւնը խանգարեմ, ըսաւ երկու մարդոց: Որովհետեւ, հայր իմ, կը փափաքիմ մէկը ներկայացընել ձեզի:

— Մէ՞կը, կրկնեց Մորթիմէր, քիչ մը զարմանքի մատնուած:

— Այո՛, մէկը որ Ֆրանսայէն Նիւ-Եորք կը ճամբորդէ, ձեզի այցելութիւն մը տալու համար յատկապէս: Դիպուածը այնպէս բերաւ որ այդ պարոնը ինծի բացատրէ իր ճամբորդութեան նպատակը, ու ես խորհեցայ որ ճամբորդութիւնը աւարտելէ առաջ, պէտք է զայն յարաբերութեան մէջ դնել այն մարդուն հետ զոր այնքան կը յարգէ այդ պարոնը: Հայր իմ, թոյլ տուէ՛ք որ ձեզի ներկայացնեմ Ֆրանսացի մը, Պ. Փօլ Հարման, ձեզի պէս մեքենագէտ:

Ճէյմս Մորթիմէր երկու քայլ առաւ դէպի Ժաք Կարօ, ու ըսաւ.

— Երկիցս բարի եկաք, պարո՛ն, թէ իբր քաղաքացի մեծ երկրի մը զոր կը սիրեմ, եւ թէ իբր անձ մը որ իմ սիրելի աղջկանս կողմէ ներկայացուցուած է: Դուք ալ մեքենագէտ եւ աշխատաւոր էք ինծի պէս, ձեռքերնիդ կուտա՞ք:

— Հպարտութիւն կը զգամ այդ պատուին համար եւ ազդուած եմ ձեր բարեացակամ ընդունելութենէն, գոչեց Ժաք Կարօ, սեղմելով այն ձեռքը զոր ճարտարագէտը կ'երկարէր խիստ սիրալիր անկեղծութեամբ:

— Ծանօթներ ենք այլեւս, յարեց Մորթիմէր. արարողական խօսքերու պէտք չկայ: Ձեզ կը ներկայացնեմ ամերիկացի ջոջ դրամատէրներէն մէկը, Ռիչարտ Տավլտըն, իմ բարեկամս ու սեղանաւորս:

— Պարոն, ձեր տրամադրութեան տակ կը գտնուիմ, յարեց սեղանաւորը: Սրտանց ծառայութիւն պիտի մատուցանեմ ձեզի, եթէ կրնամ օգտակար ըլլալ:

Նախկին գործապետը երախտապարտութիւն յայտնեց: Երեք մարդիկը նստան: Նոէմի դաշնակին առջեւ տեղաւորուեցաւ:

— Պարո՛ն, դուք Նիւ-Եորք կ'երթաք, գիս տեսնելու համար, եթէ երբեք լաւ հասկցած եմ աղջկանս խօսքը:

— Շատ լաւ հասկցած էք: Մտադիր եմ Փարիզի մէջ տիպար գործարան մը հաստատել: Ես կը ճամբորդեմ, այլազան դրութեամբ շինուած գործիքներ ուսումնասիրելու համար: Ձեր աշխատանոցները անբաղդատելի կը համարուին ամէն տեսակէտով: Ուստի մտադրած էի ձենէ թոյլտուութիւն խնդրել, այդ աշխատանոցները տեսնելու:

— Այդ թոյլտուութիւնը կանխաշնորհուած է ձեզի: Ուզածնուդ պէս կրնաք այցելել եւ ուսումնասիրել: Ես հպարտութեամբ կը յայտարարեմ ու կը պարծենամ որ աշխարհի առաջնակարգ աշխատանոցները ունիմ, բայց մեքենական ճարտարագործութեան համար միայն շինուած են:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Պ. Բ. Պօտոսեան 100 Ֆր.
Պ. Յակոբ Երանեան 80 Ֆր.
Պ. Հայկ Պահչէճեան 80 Ֆր.
Պ. Հայկ Աղապէպկեան 30 Ֆր.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մարսէյլէն, Պ. Պ. Յովհ. Հրաչեան եւ Արամ Շէխիկեան 50ական Ֆր. կը նուիրեն Սամուէլ–Մուրատեան վարժարանին Յովհ. Հացագործեանի մահուան առթիւ (փոխան ծաղկեպսակի):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկ. Մերինէ Թագւորեանէ 50 Ֆր. իր ամուսնոյն մահուան 6րդ տարելիցին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Ողբ. Պր. Յովհաննէս Հացագործեանի յուղարկաւորութեան առթիւ Տիկ. Նեկտար Մանէսեան 10 Ֆր., Տէկ եւ Տիկին Անդրէ Պաղտասարեան 30, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Անդրէասեան 20ական, Պր. Քրիստոֆ Թէրզիպաշեան, Շալճեան ընտանիք 50ական:

Այս առթիւ վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ այրի Տիկ. Հացագործեանի եւ իր զաւակներուն:

Ողբ. Պր. Գասպարեանի հոգեհանգստեան առթիւ Պր. Գրիգոր Թիւթէլեան 20, Տիկ. Աճէմեանի յուղարկաւորութեան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Սարաճեան 15, Կարապետ Շահրիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ Տէր եւ Տիկին Սիմոն Շահրիկեան 20, նուիրատուութիւն Տիկ. Գաբրիէլեանի կողմէ 10:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Բ.Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

13 Յունուար, Շաբաթ գիշեր, ժամը 21էն մինչեւ արշալոյս ՕԹԷԼ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ սրահին մէջ

Եւրոպական առաջնակարգ նուագախումբ: Պարահանդէսին իր բացառիկ մասնակցութիւնը կը բերէ, Փարիզէն՝ ծանօթ երգիչ ՃԱՄ ԹԱԹԼԱՄ:

Հայկական խանդավառ միջավայր: Համեղի անակնկալներ եւ ճոխ պիւֆէ

Մուտքի տոմսերն ու սեղանները ապահովելու համար դիմել՝ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի Տիկիններուն եւ Քարտուղարութեան: Հեռաձայն 54–16–50

DANS LE VASTE SALON DU PLUS GRAND HOTEL DE FRANCE

LE MERIDIEN

81, Bd. Gouvion St. Cyr, Paris (17e)
Vendredi, 12 Janvier à 20 heures

GRAND COMBAT INTERNATIONAL DE

BOXE

Dîner au champagne, fin de Soirée dansante

Super-Welters — 10 reprises de 3 minutes

Jacques KECHICHIAN

contre

Antonio TORRES

Location : l'Equipe, 10, Fbg. Montmartre (824-70-80)
Le Méridien, 81, Bld. Gouvion, St. Cyr (758-12-30)

Clôture de la location : 8 Janvier
PARKING ASSURE

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

Ուրբաթ, 5 Յունուար.— Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեան եւ ընթերցուածներու՝ երեկոյեան ժամը 4·30ին, ճրագալոյցի պատարագ ժամը 5·30ին:

Շաբաթ, 6 Յունուար — Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8ին: Բազմահոյն պատարագ ժամը 10ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի): Պատարագի աւարտին կը կատարուի ջրօրհնէք:

Կիրակի, 7 Յունուար 1973 — Բ. օր Ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

×

ՍԷՆ ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ 6 Յունուար.— Ժամը 17ին ընթերցում: Ժամը 18ին ճրագալոյցի պատարագ:

Կիրակի 7 Յունուար.— Ս. Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն, ժամը 8·30ին, սկիզբ ժամերգութեան: Ժամը 10ին հանդիսաւոր պատարագ: Ժամը 11·45ին Ջրօրհնէք: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Շահան Քհնյ. Տէոէեան:

Ծանօթ.— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս եկեղեցւոյ դպրաց դասը պիտի շրջագայի, Յունուար 6ի գիշերը, աւետելու համար Յիսուսի ծնունդը:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին:

×

ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղին դպրոցին տօնածառի հանդէսը 7 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Կաղանդ պապան կը ներկայանայ պէսպէս նուէրներ բաշխելու փոքրիկներուն:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15·30ին:

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, Յունուար 14, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներու կողմէ.— Երգ, արտասանութիւն եւ Հայկ. պարեր: Նուէրներ կաղանդ պապային կողմէ:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին Յունուար 7, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 15ին, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ՝ 40, Ռիւ Վիքթոր Ֆօժիէ:

Երգ, արտասանութիւն, պար, դպրոցի աշակերտներու կողմէ:

Կաղանդ պապան կը ներկայանայ նուէրներ բաշխելու համար փոքրիկներուն:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 14 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի դպրոցական տօնածառը Կիրակի 7 Յունուար ժամը 3ին Ահարոնեան ակումբը եւ մասնաւորապէս կը հրաւիրուին կայան եղած բոլոր երախաները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վիէն.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն եւ Կապ. Խաչի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած են Տէր եւ Տիկին Զ. Ղուկոյեան ընտանիքէն 30 Ֆր. Կապ. Խաչի դպրոցին եւ 30 Ֆր. Անի կոմիտէի սրահին, իրենց զաւկի՝ Արշակ Ղուկոյեանի ամուսնութեան առթիւ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի եւ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւններու կողմէ:

Տեղի պիտի ունենայ 7 Յունուար, Կիրակի կէսօրէն ետք ժամը 4ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 Ռիւ Փափէր:

Կը հովանաւորէ Յակոբ եպիսկոպոս Վարդանեան:

Տօնածառի հանդիսութեան կը մասնակցի հայերէնի դասընթացքի երկսեռ աշակերտութիւնը իրենց հայերէն երգերով, արտասանութիւններով եւ զանազան անակնկալներով:

Կը հրաւիրուին բոլոր ծնողքներն ու հայրենակիցները անխտիր:

МՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԽՆՋՈՅՔ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը Ծնունդի առթիւ խնջոյք մը կազմակերպած է ճաշով, Յունուար 6ին, ժամը 20էն մինչեւ լոյս, Քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ֆրանսայի շրջանի

1973 Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գին 3 փրանք

Դիմել մասնաճիւղերու վարչութեանց կամ
K. Khamarian
9, Avenue Camille Pelletan
13 - Marseille (2e)

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1973

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. Ն. Ս.ի Մարսէյլի շրջան: Գունաւոր կողք, 12 էջեր պատմական, ազգային ու այժմէական նիւթերով:

Գին 10 փրանք

Ապսպրանքներու համար դիմել խուրաքանչիւր շրջաններու մէջ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի անդամներուն կամ հետեւեալ հասցէին՝

G. HOVSEPIAN
51, Bd. des Grands Pins — 13010 Marseille — C.C.P. 254289 Marseille

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել հետեւեալ անձերուն՝

Սէնթ Անթուան.— Ա. Շառյեան եւ Մ. Սուքիասեան
Պուլ. Օտտօ.— Հ. Սարգիսեան եւ Յ. Արզումանեան
Մարսէյլ քաղաք.— Ա. Քէօսէեան, Տէրիկեան գրատուն
Սէնթ Մարկրիթ.— Վ. Մուրատեան
Սէն Ժերոմ.— Խ. Ուլուսեան եւ Մ. Աւտոյեան
Պօմոն.— Ղ. Տէրտէրեան եւ Յ. Տէր-Վարդանեան
Սէն Լու, Լափոմ, Վալպարէլ.— Գր. Փիլիկեան, Մ. Նազաչեան, Ս. Գինոսեան
Կարտան-Էքս.— Վ. Գամպերեան եւ Ա. Տէր-Սահակեան
Նիս.— Ս. Ալեքսանեան եւ Գ. Խոսրովեան
Ավինեոն.— Թ. Մարճոյեան

ՃԱՇ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Երիտասարդաց Յանձնախումբը, ի պատիւ գաղութիս Վասպուրականցիներուն, կը կազմակերպէ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՒ ՇՔԵՂ ՃԱՇ ՄԸ

6 Յունուար Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս Պօմոնի Հայոց եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին
Հայկական եւ եւրոպական պարեր
Ձայն կերուխում Ընտանեկան մթնոլորտ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
4
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI
4 JANVIER
1973

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

48ՐԴ ՏԱՐԻ — 12.605

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

48e ANNÉE — N° 12.605

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

—o—

Տարի մը եւս թաւալեցաւ անհունին ծոցը: Օղակ մը եւս փրթաւ մեր կեանքի շղթայէն:

Օրերը, շաբաթները, ամիսներն ու տարիները իրարու կը յաջորդեն անվերջ:

Անասհման է ժամանակը: Ո՛չ սկիզբ ունի, ո՛չ՝ վախճան:

Մարդիկ կը ջանան իրենց սահմանուած կեանքի ժամանակաշրջանը լաւագոյնս օգտագործել, երջանիկ կեանք մը ապահովելու համար իրենց անձին ու հարազատներուն:

Ամէն տարեգլուխ հանգրուան մըն է խորհրդածութեանց, յետադարձ ակնարկի, նոր յոյսերու, շողշողուն երազներու եւ փայլուն հեռանկարներու:

Կաղանդը նաեւ բարեպաշտ աւանդ կ'ընծայէ փոխադարձ շնորհաւորութեանց եւ բարեմաղթութեանց, ամրապնդելով հոգեկան կապը բարեկամներու եւ սիրելիներու միջեւ:

×

Անցնող տարին նորէն ժառանգ ձգեց քաղաքական անստոյգ կացութիւն մը:

Միջազգային պանդան բարդ հարցեր կը սպասեն իրենց լուծումին:

Հայկական Հարցը մէկն է անոնցմէ՝

Սփիւռքի հայրենաբաղձ Հայութիւնը 1972ի ընթացքին կրկնապատկեց իր ճիգերը քաղաքակիրթ աշխարհի դատաստանին մատնանշելու համար ցեղասպան ազգը:

Ապրիլ 11ին Փարիզի Միթիւալիթէի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Բողոքի եւ հողային պահանջներու» հրապարակային հաւաքոյթ մը, Պողպրնիի Անգարա այցելութեան առթիւ: Հայերու կողքին խօսեցան նաեւ Հայ Դատի օտար բարեկամներ:

Հայ Դատի Օրը նշուեցաւ նաեւ Մարսիլիոյ մէջ, Հայ Դատի Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ:

Ապրիլ 24ի առթիւ հայ երիտասարդներ պանդան ցոյցեր կազմակերպեցին Փարիզի Թրքական դեսպանատան առջեւ եւ պահ մը գրաւեցին Թուրք զբօսաշրջիկութեան գրասենեակը՝ Օփերայի պողոտային վրայ:

Միացեալ Նահանգներու մէջ նոյնպէս ցոյցեր կատարուեցան Թրքական դեսպանատան եւ հիւպատոսարաններու առջեւ:

Հարաւային Ամերիկայի մէջ Ուրուկուէյի Ծերակոյտը յատուկ նիստ մը նուիրեց Հայ Դատին եւ վաւերացուց քանի մը տարի առաջ Երեսփոխանական ժողովին կողմէ տրուած որոշումը: Այն է՝ առաջին յարմար առթիւ ՄԱԿի Ընդհանուր ժողովին ներկայացնել Հայոց հողային պահանջները, ըստ Սեւրի դաշնագրին, Ուիլսընեան սահմաններով:

Հայկական Հարցի վերարծարծումը՝ սկսած Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ՝ շարունակուեցաւ ամենուրեք, նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբերու եւ մասնակցութեամբ Նոր Սերունդի երիտասարդ տղոց եւ աղջիկներու:

Հայաստանի մէջ եւս անցնող տարուան ընթացքին նկատելի եղան յուսադրիչ երեւոյթներ:

Ամէնէն յատկանշականն էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի 2 Սեպտեմբեր 1972 Թուակիր կոնդակը, որով կը հրահանգուի ներկայ 1973 տարիէն սկսեալ ամէն տարի Մայիս 22ին հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօններ կատարել, կենդանի խօսքով պանծացնել եւ յաւերժացնել յիշատակը անոնց, որ Սարդարապատի հերոսամարտին գոհուեցան «վասն հաւատոյ եւ վասն հայրենեաց»:

Կոնդակը կը շեշտէր թէ հայ ժողովուրդը ամուր կանգնած է Սարդարապատի յաղթանակի վէմին վրայ եւ փա՛ռք կուտար Սարդարապատը կերտող քաջերուն:

Մաղթե՛նք, որ Հայ Դատը աւելի մեծ թափով եւ աւելի լայն ասպարէզի վրայ արծարծուի 1973ի ընթացքին:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՀՈԳԵՐՈՎ

—o—

Նախագահ Փոմփիտու Երեքշաբթի օր կ'ընդունէր լրագրողները, դեսպաններու եւ այլ անձնաւորութեանց մաղթանքները: Այս առթիւ, Նախագահը խօսք առաւ եւ հաստատեց թէ պիտի միջամտէ ընտրապայքարի ընթացքին, ինչպէս արդէն կը պարզուէր Ամանորեան իր ելոյթէն: Փոմփիտու հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ իր դերը.— «Կուսակցութեան պետ չեմ, բայց ստիպուած եմ հաստատելու թէ ընտրուած եմ կարգ մը հեռանկարներու համար զորս երկիրը վաւերացուց նախագահական ընտրութեանց առթիւ: Այսօր, այդ քաղաքականութեան կարգ մը կենսական ուղղութիւնները խնդրոյ առարկայ են ոմանց կողմէ: Ասիկա հարց մը մէջտեղ կը դնէ: Ասիկա կը ստիպեցնէ զիս որ երկրին առջեւ սահմանեմ կարգ մը բաներ, հեռանկարներ, ցոյց տամ ինչ որ խաղը կը համեմատի եւ տար հետեւանքները: Երկիրը ինք կը քաղէ այն հետեւանքները զորս կ'ուզէ եւ ես ալ այդ հետեւանքներուն հետեւանքները կը քաղեմ»:

Պարզ է որ երբ Նախագահ Փոմփիտու «ոմանց» կ'ակնարկէ, ձախի հասարակաց ծրագրին մասին է որ կը խօսի եւ կը թուի թէ, ամէն պարագայի մէջ, եթէ Ձախը մեծամասնութիւն ապահովէ Ազգ. Ժողովին մէջ, Փոմփիտու շատ միտք չունի ձախ վարչապետ մը նշանակելու:

Փոմփիտու անդրադարձաւ նաեւ Վիէթնամի, եւ լաւատես չէ բայց յոյսը չի կտրեր: Խօսակցութեանց ընթացքին յայտնած էր նաեւ թէ անձնական նամակ մը գրած էր Նախագահ Նիքսընի այս առընչութեամբ:

×

Ելմտական նախարար Ժիսքար տ'Էսթէն բաւական գոհ կը թուի Թէ. Վէ. Ա.ի ստեղծած պայմաններէն: Առեւտրականներու եւ վաճառականներու 70էն 80 առ հարիւրը գործադրած է նուազումը եւ նախարարը վստահ է որ եղածը մեծ բան է, ինչ որ կարծիքը չէ սպառողներուն, որոնք երբ շուկայ կ'երթան շատ չեն զգար թէ ո՞ւր է այդ նուազումը:

Նախարարը յայտնեց նաեւ թէ փոխառութիւնը պիտի ըլլայ Յունուար 16ին: Գումարը պիտի ըլլայ հինգուկէս միլիառ բայց կառավարութիւնը թոյլ պիտի տայ որ մինչեւ 7 միլիառի արձանագրութիւն ըլլայ: Շահաբաժինը պիտի ըլլայ 7 առ հարիւր եւ պիտի հատուցուի ամբողջութեամբ 15 տարի ետք: Հազար ֆրանքնոց բաժնեթուղթեր են բայց նախարարը դիմած է կարգ մը հաստատութեանց որպէսզի միջոցներ ձեռք առնեն թոյլ տալու համար փոքր խնայողներուն որ քանի մը անգամէն կարենան արձանագրուիլ:

Փոխառութիւնը երաշխաւորուած է եւրոպական հաշուի միաւորին վրայ, ինչ որ կը նշանակէ թէ երբ այդ միաւորը վերարժեւորուի Ֆրանքին համեմատութեամբ, դրամագլուխը եւ շահաբաժինը կը վերարժեւորուին իրենց կարգին: Ներկայիս եւրոպական միաւորին արժէքը ճշդուած է ոսկիի ծանրութեամբ, որ կը հաւասարի 888,671 միլիկրամ զուտ ոսկիի, մինչ Ֆրանքին ոսկի-արժէքը 160 միլիկրամ զուտ ոսկի է, ինչ որ կը նշանակէ թէ Ֆրանքով արտայայտուած հաշուի միաւորը 5, 55419 Ֆրանք կ'արժէ: Փոխառութիւնը Ֆրանքով կը կատարուի եւ Ֆրանքով կը հատուցուի եւ եւրոպական միաւորին վրայ կոթնիլը կը խաղայ միայն այն ատեն երբ Ֆրանքը արժեզրկուի:

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

—o—

Քաղաքական աշխարհի ուշադրութիւնը կրկին Մերձ. Արեւելքի վրայ կեդրոնացած է մասամբ, Եգիպտոսի ուսանողական շարժումին եւ իսրայէլեան ու սուրիական օդանաւերու բախումին առթիւ:

Երկու երկիրներու պատկանող տասնեակ մը օդանաւեր՝ Ֆանթոմ եւ Միկ, բախում ունեցան առջի օր Լիբանանի վրայ: Իսրայէլեան օդանաւեր Սուրիոյ վրայ հետազօտական թռիչք կատարելու նպատակով շրջագայած կատարեցին եւ փոխանակ իրենց սահմանէն մուտք գործելու Սուրիա՝ Լիբանանէն յարձակեցան: Այս ձեւով անակնկալի կ'ուզէին բերել Սուրիոյ օդուժը: Բայց հազիւ սահմանին մօտեցած՝ առին իրենց դէմ գտան Միկերը:

Բախումը տեղի ունեցաւ Լիբանանի վրայ, եւ մէկ կամ երկու Միկ օդանաւեր վար առնուեցան: Թել Ավիվ նախ երկու եւ ապա մէկ օդանաւի մը գլեանումը հաղորդեց, մինչեւ լիբանանեան իշխանութիւնները երկու օդանաւի մասին կը խօսին, թէեւ անոնցմէ մէկուն ինքնութեան մասին լուռ կը մնան:

Ըստ Դամասկոսի՝ մէկ Միկ վար առնուած է:

Բախումի ընթացքին իսրայէլեան երեք օդանաւեր պահ մը նոյնիսկ թռիչք կատարեցին Պէյրութի վրայ:

×

Եգիպտոսի գլխաւոր համալսարանները, ինչպէս Գահիրէի, Աղեքսանդրիոյ եւ Այն Շամսի համալսարանները թատերաբեմ դարձած են ուսանողական խլրտումներու:

Ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, իշխանութիւնները 48 ուսանողներ ձերբակալած էին, բոլորն ալ ձախակողմեան տարրեր: Ասիկա պատճառ էր դարձած, որ ուսանողները «գրաւեն» Գահիրէի համալսարանի ամփիթատրոնը եւ շարժումներ ծայր տան համալսարաններէ ներս: Նկատելի է, որ ձերբակալութիւններուն առթիւ ձախակողմեան եւ աջակողմեան ուսանողները, որոնք ցարդ իրարու դէմ կը պայքարէին, այս անգամ միացեալ ճակատ կազմեն կառավարութեան դէմ:

Ուսանողական խլրտումները աստիճան մը աւելի սաստկացան, երբ իշխանութիւնները նոր ձերբակալութիւններ կատարեցին, ձերբակալուած ուսանողներու ընդհանուր թիւը 170ի բարձրացնելով:

Համաձայն Պէյրութէն հասած լուրերու կառավարութիւնը որոշեց ձերբակալութիւններ կատարել երկու պատճառով: Ուսանողներ շփումներ հաստատած էին բանուորներու հետ, որոնցմէ շատեր գործադուլի մասնակցած էին: Ուսանողները դժգոհ էին նաեւ կառավարութեան արգելած գիրքին համար Պանքալի միջադէպին առթիւ, «Սեւ Սեպտեմբեր» խմբակի առեւանգումին կապակցութեամբ:

Կառավարութեան նպատակն է եղած առաջքն առնել ընդհանուր շարժումի մը:

ԵՐԵՒԱՆ ◄=► ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտ. 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՍԸ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ

Հայաստանի տասը լաւագոյն մարզիկները նկատուած են անցեալ տարեշրջանի համար հետեւեալները.— Եւրոպայի եւ ողիմպիական խաղերու ակոսասկի ախոյեան Ֆայինա Մելնիկ, մարմնամարզիկ Եդուարդ Միքայէլեան (Մինիխի մէջ արծաթէ շքանշան ստացած), ջրացատկորդ Դաւիթ Համբարձումեան, որ ԽՍՐՀ. Միութեան ախոյեան է: Այս երեքին ետք յաջորդական կարգով կուգան՝ ԽՍՐՀ. Միութեան ըմբշամարտի ախոյեան Վալերի Յարութիւնեան, «Արարատ»ի կիսապաշտպաններ Յովհաննէս Զանազանեան եւ Երկաթի Անդրէասեան, որոնք Մինիխի մէջ արծաթէ շքանշաններ ստացած են, փինկ-փոնկի Եւրոպայի ախոյեան (պատանիներու դաս) Էմիրա Անտոնեան, բռնցքամարտիկ Սուրէն Դուրեան, ձիավար Կամօ Զաքարեան, լողորդ Հոփսիմէ Զիլաւեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հարաւային նահանգներէն Հաթայի մէջ, Սուրիոյ սահմանը, արձակայէններու եւ ոստիկանական ուժերու միջեւ արիւնալի բախում մը տեղի ունեցաւ, որու ընթացքին երեք հոգի մեռան՝ մէկ զինուոր եւ երկու գիւղացի, որոնցմէ մէկը 9 տարեկան պատանի մը: Երկու զինուոր ալ ծանրօրէն վիրաւորուած են: Արձակայէնները Սուրիոյ սահմանը անցնելով ուտելիք եւ գիշերելու տեղ պահանջած են Քարաֆաքլը գիւղացիներէն: Գիշերապահ մը լուր տուած է ոստիկանութեան: Արձակայէնները կրակ բացած են ապահովութեան ուժերու վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ճամբաներու արկածները չեն նուազած եւ մանաւանդ այս տօնական օրերուն զոհերու թիւը մեծ է: Վերջին շաբաթավերջին՝ 153 մեռեալ եւ 1.163 վիրաւոր կար: Մշուշն ու սառած ճամբաներն ալ դեր ունին անշուշտ բայց վարորդներու անխոհեմութիւնը կը մնայ գլխաւոր պատասխանատուն:

ԼԻԲԻՈՅ նախագահը՝ Զօր. Քատաֆի յայտարարած է «Նախագահ Սատաթ գիտէ որ սահմանափակ պատերազմ մը, Իսրայէլի դէմ բանի չի ծառայեր. պէտք է ամբողջական պատերազմի մը պատրաստուինք»:

ԳՐՔԵՐԻ ԵՒ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՀԵՏ

ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ ԴՐԱՄ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԵՒ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Է եւ վերջին մաս)

Այդ փաստաթղթերի մէջ կան հազարաւոր զեկոյցներ, նամակներ եւ հեռագիրներ, որոնք վերաբերում են բոլշեւիկների եւ Վիլհելմ Բ.ի միջեւ եղած յարաբերութիւններին: Այդ փաստաթղթերից մի քանիսը յիսունական (1950) թուականներին հրատարակուեցին գերմանական եւ անգլիական թերթերում եւ հանդէսներում: 1957 եւ 1958 թուերին Լէյդէնում, Հոլանդիայում, գերմաներէն լեզուով, խմբագրութեամբ եւ նախաբանով Վերներ Հալվեգի, լոյս տեսաւ մի հաւաքածոյ՝ «Լենինի վերադարձը Ռուսիա 1917 թուին», իսկ 1958ի սկզբին Լոնդոնում, Օքսֆորդի համալսարանի հրատարակութեամբ, անգլերէն լեզուով, Զեմանի նախաբանով, լոյս տեսաւ գերման փաստաթղթերի մի հաւաքածոյ՝ «Գերմանիան եւ յեղափոխութիւնը Ռուսաստանում» վերնագրով:

Գերման Արտաքին նախարարութեան հրատարակած փաստաթղթերը ամբողջովին հաստատում են այն, ինչ որ 1915 թուին գրել էին՝ Ալեկսինսկին, Բուրցեւը եւ ուրիշները Պարվուսի մասին, նրա Կոպէնհագէնի Ինստիտուտի, Պարվուսի դերի մասին որպէս գերմանական ընդհանուր սպայակոյտի լրտեսի, հաստատեցին նոյնպէս եւ բոլոր մեղադրանքները Ժամանակաւոր Կառավարութեան՝ Լենինի եւ նրա զինակիցների դէմ, թէ ի՛նչպէս գերմանական դրամներ էին ստացել՝ ռուսական բանակը քայքայելու, տապալելու դեմոկրատական Ժամանակաւոր Կառավարութիւնը եւ նախապատրաստելու անջատ հաշտութիւն Գերմանիայի հետ:

1917 թուի Սեպտեմբեր 29ին Գերմանիայի Արտաքին նախարար Ֆոն Կիւլմանը հեռագրում էր նախարարութեան գլխաւոր կենտրոնի ներկայացուցչին՝ Ռուսիայում տարուող գերմանական քայքայիչ աշխատանքի մասին:

«Մեր գլխաւոր շահն է՝ Ռուսիայում, որքան հնարաւոր է, ուժեղացնել ազգայնական եւ անջատողական ձգտումները եւ ամէն օժանդակութիւն ցոյց տալ յեղափոխական տարրերին: Մենք այժմ զբաղուած ենք այդ աշխատանքով՝ Բեռլինի գլխաւոր սպայակոյտի քաղաքական բաժնի հետ (կապիտան Ֆոն Գիւլզէն): Մեր համատեղ աշխատանքը տուեց շօշափելի արդիւնքներ: ԱՌԱՆՑ ՄԵՐ ԱՆԸՆԴՄԻՋՈՒՈՂ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ՝ ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՐԲԵՔ ՊԻՏԻ ՉՀԱՍՆԷՐ ԱՅՆ ՉԱՓԻՆ, ՈՐ ՆԱ ՈՒՆԻ ԱՅԺՄ: Ամէն բան վկայում է այն մասին, որ այդ շարժումը պիտի աճի»:

« Յեղափոխութեան վաճառականը » գրքի հեղինակները, հիմնուած գերման Արտաքին նախարարութեան փաստաթղթերի վրայ, գրում են.

« Դրամները, որ բաց էին թողնուել գերման կառավարութեան կողմից՝ Ռուսիայում բոլշեւիկեան պրոպագանդին եւ ագիտացիային իբրեւ օժանդակութիւն, յանձնւում էին բոլշեւիկեան արտասահմանեան Բիւրոյին Ստոկհոլմում, նոյն քաղաքի գերմանական դեսպանատան կողմից... Միակ անձնաւորութիւնը, որ գիտէր այս ամբողջ պատմութիւնը, ՖՈՆ ԲԵՐԳԷՆՆ էր, որ վարիչն էր Ռուսիայում քայքայիչ աշխատանքներ տանելու գերման Արտաքին Գործոց քաղաքական բաժնի»:

1917 թուի Դեկտեմբեր 3ին, բոլշեւիկեան յեղաշրջումից մի ամիս յետոյ, գերման Արտաքին նախարար Ֆոն Կիւլմանը, նախարարութեան գլխաւոր կենտրոնի ներկայացուցչին հաղորդում էր.

«Միայն այն ժամանակ, երբ բոլշեւիկները սկսեցին մեզնից մշտահոս դրամական փոնդեր ստանալ զանազան խողովակներով եւ տարբեր մակնիշների տակ, նրանք ի վիճակի եղան ոտքի կանգնեցնել իրենց գլխաւոր օրգան «Պրաւդա»ն, մղել եռանդուն պրոպագանդ եւ զգալիօրէն ընդլայնել իրենց կուսակցութեան սկզբնական նեղ հիմքերը: Բոլշեւիկներն այժմ իշխանութեան գլուխ են անցել: Թէ որքան կը դիմանան՝ հնարաւոր չէ նախատեսել»:

Գերմանական փաստաթղթերի հրատարակութիւնից երեւում է, որ Լենինի իշխանութեան գլուխ գալուց յետոյ էլ Գերմանիան ծախսել է տասնեակ, եւ կարող է՝ հարիւրաւոր միլիոն մարքեր նրա համար, որ թոյլ չտայ բոլշեւիկեան իշխանութեան անկումը:

« Յեղափոխութեան վաճառականը » գրքի հեղինակները այս մասին գրում են.

« Նոյեմբեր 9ին ԳԵՐՄԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԳԱՆՁԱՐԿԸ ՅԱՏԿԱՑՐԵՑ ՄԻ ՆՈՐ 15 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՐՔ՝ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԷՏՔԵՐԻ ՀԱՄԱՐ: Ֆոն Բերգէնը Արտաքին նախարարութեան մէջ գիտէր, որ բոլշեւիկ կառավարութիւնը պէտք պիտի ունենար կռուել ֆինանսական մեծ դժուարութիւնների դէմ» եւ, անմիջապէս բոլշեւիկեան յեղաշրջումից յետոյ Պետրոգրադում Բերլինից Ստոկհոլմի գերման դեսպանատուն փոխադրուեց դարձեալ 2 միլիոն մարք»:

Բայց երբ բոլշեւիկները իշխանութիւնը ամբողջէն գրաւեցին, նրանք, բնականաբար, այլեւս կարիք չունեցան Պարվուսի միջնորդութեան, ինչպէս որ նրա կարիքը չունեցան նաեւ Գերմանացիները: Երկու կողմերը՝ գերման կառավարութիւնը եւ բոլշեւիկ ղեկավարները՝ կարող էին այլեւս իրենց բանակցութիւնները վարել իրենց պաշտօնական ներկայացուցիչների միջոցով: Բայց դեռեւս 1917 թուի Նոյեմբեր 9ին, այսինքն բոլշեւիկեան Պետրոգրադի յեղաշրջումից մի շաբաթ յետոյ, երբ Պարվուսը գտնւում էր Վիէննայում, հեռագիր ստացաւ բոլշեւիկեան կուսակցութեան արտասահմանեան Կենտ. Կոմիտէի Բիւրոյից (Ստոկհոլմում) Ռադեկի եւ Գանեցկիի կողմից, որպէսզի նա անմիջապէս վերադառնար Ստոկհոլմ: Պարվուսը Ստոկհոլմ վերադարձաւ Նոյեմբեր 17ին եւ նոյն օրը տեսնուեց Ռադեկի, Գանեցկիի եւ Վարովսկիի հետ: «Յեղափոխութեան վաճառականը» գրքի հեղինակները գրում են.

«Պարվուսը յայտարարեց, որ ինքն ուզում է մասնաւոր խօսակցութիւն ունենալ Ռադեկի հետ: Ի զարմանս Ռադեկի, Պարվուսն առաջարկեց իր ծառայութիւնները սովետ կառավարութեան եւ ցանկութիւն յայտնեց Լենինից թոյլտուութիւն խնդրելու վերադառնալու Ռուսաստան: Իրեն լաւ յայտնի է, ասաց Պարվուսը, որ Ռուսիոյ կուսակցական շրջանակներում կասկածով էին վերաբերւում իր ռազմական քաղաքականութեան, սակայն ինքը պատրաստ է պաշտպանելու իր քաղաքականութիւնը պրոլետարական դատարանի առջեւ եւ պատրաստ է ենթարկուելու դատարանի վճռին: Պարվուսը խնդրեց Ռադեկին իր խնդիրը հաղորդել Լենինին անձամբ եւ անմիջապէս իրեն յայտնել Լենինի որոշումը:

Ըստ Ռադեկի իրեն խօսքերի, Պարվուսի դիմումը իր վրայ թողեց խոր տպաւորութիւն, եւ նա անմիջապէս մեկնեց Պետրոգրադ: Ճամբին նա հանդիպեց Գանեցկիին: Երբ նրանք Նոյեմբեր 18ին հասան Ֆինլանդական սահմանին, այնտեղից արդէն հեռագիր ուղարկեցին Լենինին. «Մենք ճեպընթաց գնացքով մեկնում ենք Պետրոգրադ: Շատ կարեւոր յանձնարարութիւն ունինք: Խնդրում ենք անմիջապէս խորհրդակցութիւն ունենալ»:

Դեկտեմբեր 17ին Ռադեկը վերադարձաւ Ստոկհոլմ: Ըստ Ռադեկի յուշերի, Լենինի պատասխանը ո՛չ միայն յուսախաբութիւն պատճառեց Պարվուսին, այլ եւ՝ խորապէս վիրաւորական էր: Ռադեկը յայտնեց Պարվուսին, որ բոլշեւիկեան ղեկավարը չի կարող նրան թոյլ տալ վերադառնալու Ռուսիա, եւ որ, ըստ Լենինի արտայայտութեան՝ «Յեղափոխութեան գործը պիտի չարատաւորուի կեղտոտ ձեռներով» (1)...:

Պարվուսի քաղաքական ծրագիրները վերջնականապէս փլեցին:

Այսպէս, Լենինը գործի վախճանին (ֆինիշ) խաբեց Պարվուսին, իր խաղընկերոջը, որի հետ տասնեակ միլիոններով ոսկի մարքեր էր ստացել Վիլհելմ Բ.ի կառավարութիւնից, սարքելու համար Հոկտեմբերեան յեղաշրջումը:

Պարվուսին Ռուսիա տանել, դատ կազմակերպել, որ նա դատարանում ի լուր աշխարհի յայտարարէր թէ ի՛նչպէս կայսերական Գերմանիայից միլիոններ են ստացել ինքն ու Լենինը, Ռադեկն ու Գանեցկին եւ նմանները, Ռուսիան ներսից պայթեցնելու համար... Խե՞նթ էր Լենինը որ ինքն իրեն դիմակազերծ անէր եւ ինքնադատապարտանի ենթարկուէր տեղն ու տեղը, ռուս ճշմարիտ հայրենասէրների ձեռքով:

Միւս կողմից, ասացինք վերը, որ Լենինը նախանձում էր Պարվուսին որ կարողութիւններ ունեցող մէկն էր եւ կարող էր Լենինի տեղը գրաւել:

Պարվուսը, այդ նախկին սոցիալ-դեմոկրատ բոլշեւիկ տեսաբան-ղեկավարը, ապա կայսերական հետախուզութեան ճարպիկ եւ կարող լրտեսը իր մեղաւոր հոգին աւանդեց 1924 թուի Դեկտեմբեր 12ին, սրտի կաթուածից, Լենինի մահից տասը ամիս յետոյ:

×

Յայտնի է նաեւ, որ Բ. Աշխարհամարտի սկզբում սովետ իշխանութիւնները՝ «հայր Ստալինի» ղեկավարութեամբ, յարեցին հիթլերեան Գերմանիային (Նացի), դաշինք կնքեցին, Ստալինը ողջագուրուեց Ռիբենտրոպի եւ Ֆոն Շիրախի հետ, Մոլոտովը այցելեց Բեռլին... Միջոցների մէջ խտրութիւն չդնող բոլշեւիզմը ընդունակ է ամէն սուր միջոցի դիմելու՝ իր նպատակին հասնելու համար: Արդէն Ստալինի աղջիկը՝ Սվետլանա Ստալինան իր երկրորդ գրքի մէջ ասում է. «Հայրս չէր հաւատում գաղափարների, նա նպատակին հասնելու համար միջոցների մէջ խտրութիւն չէր դնում»:

Ինչպէս որ 1906–1912 թուերին Ստալինը ցարական «Օխրանա»յի լրտես եղաւ, մատնելով իր ընկերներին:

Այդ նպատակը՝ իշխանութեան տիրանալն էր՝ միջոցների մէջ խտրութիւն չդնելով, ինչպէս որ արին Լենինը եւ նրա յաջորդ Ստալինը, մինչեւ իսկ իր բոլոր ընկերներին կոտորելով:

Մենք այս յօդուածում մէջբերումներ արինք կայսերական Գերմանիայի լրտեսական արխիւները քննող երկու պատմաբանների՝ Զ. Ա. Զեմանի եւ Վ. Շարլաուի « Յեղափոխութեան վաճառականը» գրքից, հրատարակութիւն Օքսֆորդ Իւնիվերսիթի Փրէսի, Լոնդոն: Այդ փաստերն ու փաստաթղթերը անհերքելի եւ անջնջելի են, հետեւաբար բոլշեւիկները թող լռեն այլեւս ուրիշներին «կապիտալիզմի

Ծաղկած Փշալարեր

⁂

(ՎԻՊԵՐԳ)

Ջուրն արագ սառեց եւ բարձրութեան վրայ կանգնած մնաց մարդկային ձեւով սառցէ մի յուշարձան: Մահացած եւ մահացող միլիոնաւոր կալանաւորների յիշատակը յաւերժացնող միակ յուշարձանն էր դա: Թող յաւերժ կանգուն մնայ այդ սարսափելի յուշարձանը: Մահացածների սառած ճիչն էր դա, որ սերունդները լսեն նրանց ձայնը, յիշեն ու չմոռանան, յիշեն ու թոյլ չտան, որ կրկնուի ահեղ պատմութիւնը:

... Խնջոյքը վերջացաւ: Մեր գլուխը լցուած է հիմա երկաթով, չուգունով եւ նման ծանր հանքանիւթերով: Ասես այրուող թարթիչների միջից մենք նայում ենք մէկ-մէկու եւ ուզում ենք յիշել, ե՞րբ ենք իրար տեսել եւ ո՞րտեղ: Ճանկը ճաշոյ բրուտանոցի խոնաւ մի խորշում: Եւ այն րոպէին, երբ աշխարհը հասել էր կորստեան եզրին եւ պատրաստւում էր գահավիժել անհատակ ու անանուն մի խորխորատ, ասես նոյն անդունդից մեր ականջին հասնում է յետաճեան զանգերի աւարտն ազդարարող հեռաւոր զանգի խուլ ղօղջը:

— Ձեզ կարգի՛ն պահէք, — լսում եմ ես Աշոտ դայու կոտրուած ձայնը, — վեր կացէք, աշխատենք... մթնո՞ւմ է թէ լուսանում...

Մթնում է, ի հարկէ մթնում է, իսկ երբ մթնի՝ հոգը զո՛ւ ես տալու, զու ես տալու՝ մինչեւ անգամ եթէ սառցէ յուշարձան դառնաս...

13.

Մամօն դուրս եկաւ պատժարանից, ինչպէս թակարդից են դուրս գալիս, նիհարացած, գզգզուած, աչքերը դեռ աչով լցուած: Դուրս եկաւ Մամօն, մտաւ բարաք, բարձրացաւ նստեց նարին եւ ասաց.

— Արաստեցիմանցի Ֆայթօնի Մամօն Բորժոմ հիւր էր գնացել, եկաւ: Ինչ ունէք-չունէք մէջտեղ բերէք:

Մենք Մամօյին ընդունեցինք սովորական դէմքով, աւելի շուտ կեղծ, քան խոկական ուրախութեամբ: Մի օր առաջ մի երկտող էինք ստացել Լիւդմիլայից, որ նա գրում էր, որ երեխան հիւանդ է: Այո, այո, Մամօն հիմա երեխայի հայր է. ի՞նչ անենք, որ երեխան հիւանդ է. գըրսում, ազատութեան մէջ երեխաները չե՞ն հիւանդանում... Ճիշդ էր գուշակել Մամօյի սիրտը, տղայ էր նորածինը:

Մամօն տեղեակ էր ծննդի մասին, սակայն հիւանդութեան մասին՝ ոչ: Մենք նրան ոչինչ չասացինք: Աշոտ դային վերցրեց իր ամանը, գնաց խոհանոց, բանեց Մեսրոպի օճիքը եւ վերադարձաւ մի կտոր հացով եւ ապուրով: Այնուհետեւ Աշոտ դային երկու քառակուսի կտոր շաքար տուեց Մամօյին իր ծանրոցի մնացորդից: Մամօն ուտելուց յետոյ մի կտորով երկու բաժակ եռացած ջուր խմեց, իսկ միւս կտորը դրեց գրպանը:

— Շուքր Ալլահին, — ասաց նա, — բանտից ազատուեցի...

Սկսեցինք խօսել գիւղ-ընկից եւ չնայած, որ բոլորս էլ մտքով առաջին ճամբարային կէսամէջն էինք, բայց, կարծես խօսք մէկ արած խօսում էինք չէզոք նիւթերի մասին: Միայն Մամօն մի անգամ ի մէջի այլոց մտահոգուեց՝ մի-երկու բաժին հաց ճարելու եւ ծննդկանին ուղարկելու մասին: Թուաց, որ Աշոտ դային չլսեց Մամօյի կից-կտուր խօսքերը, նա զբաղուած էր իր գրպանի փշերը հաշուելով: Յետոյ նա վար իջաւ ու գնաց:

Ճամբարում նոյնպէս լինում են սովորական գործեր, որոնք բարեպաշտ լուծում են ստանում, շնորհիւ չնախատեսուած, ուղղակի զարմանալի զուգադիպութիւնների: Այդպէս բարեպաշտ կերպով կատարուեց իմ ճամբարային առաջին կէտը գնալու վաղուցուայ ցանկութիւնը: Դրա համար պէտք էր, որ մեր նկարագրած այդ երեկոն Շաբաթ լինէր, հետեւաբար յաջորդ օրը Կիրակի, երբ բաժանմունքի գրասենեակային աշխատողների ազատ օրն էր, այն ինչ Աշոտ դային...

Քիչ յետոյ Աշոտ դային եկաւ երկու բաժին հացով եւ մի տեսակ յանկարծակիի եկած մարդու դէմքով: Նա հացը դրեց արկղին եւ՝

— Ախր ես մոռացայ, որ վաղը Կիրակի է... սանիտարից գնեցի եւ մտածում էի վաղը ուղարկել...

Ճիշդ այդ րոպէին բարաք մտաւ կարգապահիչ Սեփորովը եւ կանչեց.

— Բալաշով...

Բալաշովն աշխատում էր գործարանում: Նա ե՛ւ հիւսն էր ե՛ւ ապակի գցող, ե՛ւ ներկարար... յաճախ նրան առանձին, կամ գրասենեակային աշխատողների հետ ուղարկում էին Առաջին կէտը, ինչպէս ասում էին «ճեղքուածքները փակելու համար»:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(43 – Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԸ

—0—

Ա.

ԽՄԲ.— «Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների» հանդէսի (Երեւան) Հոկտեմբերի թիւին մէջ, նոր ստացուած, փրոփ. Կ. Ղափադարեան շահեկան երկար ուսումնասիրութիւն մը ունի Հայաստանի անցեալի թանգարաններու մասին: Կը ներկայացնենք արեւմտահայերէն:

Հայաստանի պատմական անցեալի վերաբերեալ նիւթական մշակոյթի մնացորդները այնքան շատ են եւ բազմատեսակ, որ հնագէտները մեր երկիրը նմանցուցած են բաց երկինքի տակ տարածուած թանգարանի մը: Սակայն Հայաստան հին դարերէն սկսեալ ունեցած է թանգարաններ:

Ծանօթ է, որ թանգարանի բնոյթ ունեցող աշխարհի առաջին հաստատութիւնները Յունաստանի եւ Հռոմի մուսաներու տաճարները եղած են: Արդէն անոնցմէ ծագած են յունարէն մուզէոն *եւ լատիներէն* մուզէում *անունները:*

Հայաստան եւս իր հեթանոս տաճարներու մէջ ունեցած է արուեստի անզուգական առարկաներ, աստուածներու եւ թագաւորներու ոսկեձոյլ եւ մարմարակերտ արձաններ, որոնք իրենց արուեստով կը հաւասարէին յունական եւ հռոմէական գլուխ գործոցներուն:

Ուրարտական տաճարները *Հայաստանի հնագոյն շրջանի այն օճախներն էին, ուր հաւաքուած էին արուեստի կոթողները: Առաջին տեղեկութիւնը կը ստանանք Էրեբունի ամրոցի (Ք. Ա. 8րդ դար) պեղումներուն շնորհիւ, իսկ վերջին տեղեկութիւնը՝ Թէյշեբայինի քաղաքէն (Ք. Ա. 7րդ դար): Գալով գրաւոր հնագոյն տեղեկութեան՝ ան կը պատկանի Ք. Ա. 714 թուականին:*

Այդ թուականին Ասորեստանի թագաւորը՝ Սարգոն մեծ բանակով կը յարձակի Նայիրիի վրայ եւ աւարառութեան նպատակով, կը յարձակի ուրարտական Մուսասիր քաղաքին վրայ: Լուվրի մէջ գտնուող սեպագիր կաւէ պնակիտին վրայ Ասորեստանի գոռոզ թագաւորը գրած է, որ Մուսասերցիները «առջեւս չորեքթաթ կը քալէին, կուլային եւ կ'աղաչէին, որ խնայեմ անոնց կեանքը»: Ապա կ'աւելցնէ, որ պետական գանձերը կողոպտելէ ետք իր մարտիկները ղրկած է Խալդ աստուծոյ տաճարը, ուր շատ աւելի թանկարժէք եւ բարձրարուեստ առարկաներ կային, բաղդատմամբ պետական գանձին:

Սարգոն այդ տաճարէն կողոպտած է մեծ քանակութեամբ ոսկի 162 յաղանդ 20 մին արծաթ (մօտ կէս թոն), մեծ քանակութեամբ պղինձ եւայլն: Հոն կային ուրարտական թագաւորներու պրոնզէ մեծ արձաններ, որոնց շարքին Մուսասերի իշխանին արձանը, ինչպէս նաեւ ցուլերու, կովերու, առիւծներու բազմաթիւ արձանիկներ:

Սարգոն հրամայած է այդ «անթիւ ու անհամար» հարստութիւնները տանիլ Ասորեստան: Պեղումներու ժամանակ Տուր-Շարուկի մէջ (Խորսաբադ, Իրաք) գտնուած պղինձէ քանդակներու վրայ պատկերացուած է Մուսասերի տաճարին կողոպուտը, որ կը համապատասխանէ Լուվրի սեպագիր նկարագրութեան:

Պեղումներու ատեն գտնուած արուեստի առարկաները ցոյց կուտան, որ Ուրարտացիք ունեցած են բարձր եւ այդ ատենուան համար համաշխարհային արժէք ներկայացնող արուեստ մը:

Վանի Տօրապէյ դիւղին մէջ գտնուած է Ուրարտուի գեղեցկութեան եւ պտղաբերութեան աստուծոյ պրոնզէ արձանիկը, Կարմիր Բլուրի մէջ՝ ռազմի աստուծոյ արձանիկը, Էրեբունիի մէջ՝ Խալդի որմնանկարը: Արուեստի սքանչելի գործեր են ուրարտական պրոնզէ արքայական սաղաւարտները, վահանները, ձիի, առիւծի, ցուլի արձանիկները, ոսկէ զարդերը եւայլն, որոնք այսօր կը զարդարեն մեր թանգարանները:

Հեթանոս Հայերը, *սկսեալ Ք. Ա. Երրդ-5րդ դարերէն ունեցած են իրենց տաճարները, որոնք բոլորն ալ քանդուած կամ եկեղեցիի վերածուած են քրիստոնէութեան մուտքէն ետք՝ Դ. դարու ըսկիզբը:*

Հայաստանի հեթանոսական սրբավայրերու ճարտարապետութեան մասին գաղափար կարելի է կազմել Գառնիի աւերակներուն միջոցաւ: Քրիստոնէական մուտքի ժամանակ այդ տաճարը չէ քանդուած, որովհետեւ անիկա կառուցուած էր արքունի ամարանոցը: Վերցուած են միայն անոր մէջ եղած սրբութիւնները եւ շէնքը օգտագործուած աշխարհիկ նպատակներով: Այդպիսի շէնքեր շատ կան Հայաստանի հին քաղաքներու եւ սրբավայրերու մէջ, որոնց հետքերը ի յայտ կուգան նոյնիսկ միջնադարու եկեղեցիներու հիմերուն մէջ (Էջմիածին, Հոփիսիմէ):

Ագաթանգեղոս (Ե. դար) յաճախ կը խօսի Հայաստանի հեթանոսական մեհեաններու մասին, որոնք ունեցած են ոսկեձոյլ արձաններ եւ շատ այլ առարկաներ: Քրիստոնէութիւնը տարածող Գրիգոր Պահլաւունի, Հայոց Տրդատ թագաւորին, Վրացիներու, Աղուաններու եւ Ալաններու թագաւորներուն մասնակցութեամբ շրջած է ամբողջ Հայաստանը, քանդած մեհեանները, արձանները կոտրած եւ արժէքաւոր առարկաները իրեն հետ տարած է:

Այդ է պատճառը, որ այսօր Հայաստանի հին քաղաքներու պեղումներու ժամանակ (Գառնի, Արտաշատ) երեւան կ'ելլեն Անահիտի մարմարէ սքանչելի արձաններ, որոնց գլուխները, թեւերը կոտրած են: Ագաթանգեղոս կը գրէ, որ Գրիգորի առաջնորդութեամբ քրիստոնէութիւն տարածողները կը մտնեն հեթանոսական Հայաստանի կրօնական կեդրոնը՝ Երիզ (Երիզա — Երզնկա) աւանը «ի տեղիս պաշտամանց յԱնահտական մեհենին» եւ նաեւ «փշրէին զոսկի պատկերն Անահտական կանացի դիցն, եւ ամենեւին զտեղին քանդեալ վատնէին. եւ զոսկին եւ զարծաթն աւար առեալ»: Կը յիշատակէ վայրեր, ուր նոյն քանդումներն են կատարուած (Թիլ, Բագայառիճ, Հաշտիշատ եւայլն):

Գրիգոր Պահլաւունի Կեսարիոյ մէջ եպիսկոպոս ձեռնադրուելէ ետք կը լսէ, որ «Վահէվանեան մեհեանն մնացեալ ի յերկրին Տարօնոյ, մեհեանն մեծադանձ, լի ոսկւով եւ արծաթով, եւ բազում նուէրք մեծամեծ թագաւորաց ձօնեալ անդ»: Տրդատ կը քանդէ եւ կ'աւերէ այս մեհեանն ալ:

Կը նշանակէ, թէ հին եւ հնագոյն Հայաստանի մեհեանները, սկսեալ Ուրարտացիներու շրջանէն, յունա — հռոմէական տաճարներու նման, բայց անոնցմէ ալ առաջ, եղած են արուեստի, դպրութեան, ճարտարութեան կեդրոններ:

Հայոց Տիր աստուածը յոյն մուսաներուն դերն է կատարած: Տիր մարմնացուցած է դպրութեան, գիտութեան, արուեստներու եւ ճարտարութեան աստուածութիւնները եւ անոր գլխաւոր տաճարը կը գտնուէր Վաղարշապատէն դէպի Արտաշատ երկարող ճամբու վրայ՝ Զուարթնոցի մէջ: Մեծ ուխտատեղի մըն է եղած հեթանոս Հայերու համար մինչեւ Է. դարու կէսերը, երբ Ներսէս Տայեցի հոն շինեց հռչակաւոր Ս. Գրիգոր եկեղեցին, որ այժմ հեթանոսական անուանումով Զուարթնոց կը կոչուի:

Կը նշանակէ, թէ հեթանոսական Հայաստանի մէջ արուեստի գլուխ գործոցները պահուած էին Զուարթնոցի եւ այլ տաճարներու մէջ, որոնք Տիր աստուծոյ նուիրուած էին:

Միջնադարեան Հայաստան *արդէն ունեցած է իր իսկական թանգարանները, որոնք երեք տարբեր կարգի են եղած՝ արքունի, իշխանական, եկեղեցական:*

Արքունի թանգարաններու գոյութեան մասին կարեւոր տեղեկութիւններ կուտայ Ժ. դարու մատենագիր Յովհաննէս Դրասխանակերտցի, երբ կ'անդրադառնայ Նախճաւան քաղաքի հարցին: Գագիկ Արծրունի իշխանը Սմբատ Բագրատունիէն կը խնդրէ իրեն յանձնել Նախճաւան քաղաքը, պատճառաբանելով թէ անիկա անցեալին իրենց պատկանած է. Սմբատ այդ քաղաքը արդէն տուած էր Սիւնեաց իշխաններուն եւ կը մերժէ Գագիկ Արծրունիի խնդրանքը: Այս վերջինը կը դիմէ Ատրպատականի Եուսուֆ ոստիկանին խնդրելով, որ Վասպուրականը անջատէ Հայաստանէն եւ զայն ճանչնայ իբրեւ առանձին թագաւորութիւն: Ոստիկանը մեծամեծ նուէրներ ստացած ըլլալով կ'ընդունի, իսկ Հայոց թագաւորը խումբ մը նախարարներու հետ, Յովհաննէս կաթողիկոսը մեծ նուէրներով կ'ուղարկէ Եուսուֆի մօտ, որպէսզի Արծրունեաց իշխանութիւնը չլաժնէ Հայաստանէն:

Կաթողիկոսը ոստիկանը կաշառելու մտօք իրեն հետ կը տանի բազմաթիւ առարկաներ արքունի թանգարանէն՝ ոսկեճամուկ զգեստներ, նկարակերտ հիւսուածքներ, զարդարուն զէնքեր եւ զարդեր, ոսկի եւ արծաթ: Ասոնց վրայ կ'աւելցնէ եկեղեցական թանգարաններէ հաւաքած առարկաներ: Գրիգոր Արծրունի, իր կարգին, երկրորդ անգամ ըլլալով ամբողջ թանգարանի մը չափ նուէր կ'ուղարկէ («ի լիակատար թանգարանաց իմն նմա ընծայաբերեալ»):

Մովսէս կաթողիկոս Եղուարդեցիի (574–604) մահէն ետք, մինչեւ անոր յաջորդին Աբրահամի ընտրութիւնը, տեղապահ Վրթանէս քերթող միաժամանակ եղած է կաթողիկոսարանի կից թանգարանին աւանդապահը: Այդ պաշտօնը ճշգիւ կը համապատասխանէ եւրոպական քոնսերվաթէօր *կոչումին:*

Քիչ թէ շատ նշանաւոր եկեղեցիները, Ե. դարէն սկսեալ աւանդատուներ ունեցած են, ուր պահպանուած են թանկարժէք զգեստներ, վակասներ, ձեռագիրներ եւայլն, իսկ մեծ վանքերը, ինչպէս Սանահին, Հաղբատ, Հաւուց Թառը, ունեցած են գանձատուներ: Զուարթնոց ունեցած է ցուցասրահ, ուր զետեղուած եկեղեցական առարկաներու կողքին կար նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի մասունքը:

Հայաստանի միջնադարեան թանգարաններէն մէկն ալ Էջմիածինի եկեղեցական թանգարանն է, որ հիմնադրուած է ԺԵ. դարուն:

ագենտ» *յորջորջելուց, որովհետեւ իրենք են այդ ագենտները, նման այն յանցագործին, որ արիւնոտ շալիկը նետում է անմեղի վրայ, զրպարտելով:*

Բոլշեւիկ կուսակցութիւնը դրամ ու զէնք է ստացել ռուս — ճապոնական պատերազմի (1904 *թ.*) *օրերին Ճապոնից, իսկ Ա. Աշխարհամարտին՝ կայսերական Գերմանիայից: Այս փաստերը անհերքելի են:*

Ա. ԱՄՈՒՐԵԱՆ

Թեհրան

(1) Ուրեմն, ըստ Լենինի տրամաբանութեան, տուող ձեռքը կեղտոտ էր, իսկ ստացող ձեռքը... ո՛չ:

ՏՍԱՑԱՆՔ.— *«Ասֆալթը» վէպ, գրեց Զարեհ Մ. Որբունի, հրատարակութիւն «Մարմարա»ի, Պոլիս 1972:*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

— Ամէնէն չահաբերն է, եւ ունեցած քիչ մը դրամս անոր կը պարտիմ, ըսաւ ժաք:

— Արդարեւ, չահաբեր է...: Կատարելագործուած կարի մեքենաներէս շատ կըլորիկ չահեր ըրած եմ:

— Ձեր կատարելագործուած կարի մեքենաները գիտեմ, նոյն իսկ շատ լաւ ուսումնասիրած եմ զանոնք, յարեց ժաք:

— Թերի բան մը կը գտնէ՞ք անոնց մէջ:

— Կը թոյլատրէ՞ք որ անկեղծօրէն խօսիմ:

— Անտարակոյս: Անկեղծութիւնը կը սիրեմ, եթէ բիրտ իսկ ըլլայ: Անսխալ ըլլալու որեւէ յաւակնութիւն չունիմ, ու կը կարծեմ թէ կատարելութիւնն իսկ կատարելագործելի է:

— Մեքենականութեան մասին չեմ ուզեր խօսիլ. անթերի է...: Միայն թէ ձեր մեքենաները բուռն ցնցումներ կ'ունենան եւ աղմուկ կը հանեն, ինչ որ յոգնեցուցիչ է զանոնք չարժողներուն ու մօտիկ ընողներուն համար:

— Մեքենային լուրի՞ւնը *ձեռք բերել կ'ուզէք: Հինգ տարիէ ի վեր ի զուր կը փնտռեմ այդ բանը:*

— Աղէկ չէք փնտռած:

— Դուք գտա՞ծ էք:

— Թերեւս:

— Տեսականօրէ՞ն:

— Այո, բայց սա ստուգութիւնը ձեռք բերած եմ թէ դիւրին պիտի ըլլայ տեսականէն գործնականին անցնիլ. կը հասկընա՞ք....:

— Անզգամապահութի՞ւն պիտի ըլլայ ձեզի հարցնել թէ ի՛նչպէս:

— Բնաւ երբեք:

Ու ինքնակոչ Փոլ Հարման գրպանէն հանելով յուշատետրը, սկսաւ Ճէյմս Մորթիմէրի կատարելագործեալ կարի մեքենան գծել իր բոլոր կողմերովը: Ամերիկացին զարմանքով կը դիտէր: ժաք Կարոյի մատիտի հարուածը շատ ճարտար կը թուէր Ճէյմս Մորթիմէրի:

Ռիչարտ Տավիտսըն եւ Նոյեմի, որոնք խօսակցողներուն մօտեցած էին, Մորթիմէրի պէս կը հիանային Ֆրանսացիին ճարտարութեան վրայ:

— Ահա ձեր մեքենային կազմութեան ճշգրիտ յատակագիծը, այնպէս չէ՞, հարցուց ժաք:

— Այո, պարոն, շատ ճշգրիտ յատակագիծն է:

— Ուրեմն, կ'աղաչեմ, իմ խորհրդածութեանս հետեւեցէք:

Իբր գործնական մեքենագէտ ունեցած անվիճելի տաղանդին շնորհիւ, ժաք դիւրութեամբ եւ պերճախօսութեամբ ապացուցեց թէ կը բաւէր այդ մեքենականութեան մէջ թեթեւ փոփոխութիւններ ներմուծել, կարի մեքենային թերութիւնները դարմանելու համար: Խորապէս չահագրգռուած, Մորթիմէր անյագ ուշադրութեամբ մը մտիկ կ'ընէր Ֆրանսացիին տրամաբանական հետեւութիւնները:

— Սիրելի պաշտօնակիցս, դուք առաջնակարգ արժանիքի տէր մարդ մըն էք, գոչեց Ամերիկացին, երբ ժաք աւարտեց իր ապացուցումը: Ձեր տեսութիւնը հիանալի է: Դուք հիմա ստեղծեցիք կատարելապէս եւ վերջնապէս կատարելագործուած կարի մեքենան, զոր կրնաք Լոիկ *անուանել:*

— Այդ մեքենան ձեր անունը պիտի կրէ, պարոն, որովհետեւ ձեզ կ'արտօնեմ զայն չահագործելու եւ բացարձակ խօսք կուտամ որ իմ գաղափարիս համար որեւէ պահանջում պիտի չընեմ:

— Ձեմ ընդունիր ատիկա:

— Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ այդ գաղափարին չահագործումը ինծի ձգելով՝ անոր բերելիք ահագին գումարն ալ ինծի տուած կ'ըլլաք:

— Ահագի՛ն գումար, կրկնեց ժաք ժպտելով: Պարոն, կարծեմ կը չափազանցէք, բայց ընդունելով իսկ որ ճիշդ ըլլայ, խօսքս ետ չեմ առներ բնաւ:

— Ահա առատաձեռն ու ինքնավստահ մարդ մը, ըսաւ Մորթիմէր մտովի: Լաւ ընկեր մը պիտի ըլլայ ան: Անմրցելի պիտի ըլլայ այն տունը զոր միասին պիտի վարենք:

ժաք Կարօ, որ դոդունի կը դիտէր Ամերիկացին, կրցաւ անոր դէմքին վրայ կարդալ մտքէն անցած բաներուն մէկ մասը: Ճէյմս Մորթիմէր յարեց.

— Սիրելի պաշտօնակիցս, անօգուտ է պնդելը: Ձեր առաջարկը պիտի ընդունիմ մէկ պարագայի մէջ միայն:

— Ի՞նչ պարագայ:

— Միասին պիտի չահագործենք իմ կողմէ կատարելագործուած ու ձեր կողմէ ամբողջացուած մեքենան:

Նախկին գործապետը ցնցեց գլուխը ու ըսաւ.

ԿՋԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քեաթիպեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Լըֆրան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունուար 7, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց հօր՝

ՆՇԱՆ ՔԵԱԹԻՊԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Մուսայեան իր ամուսնոյն Զարմայր Մուսայեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ, Մեռելոցի առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի կայանի հողի գնման (ստանալ «Յառաջ»էն), 100 Ֆր. Կապ. Խաչի Պանեէօ-Քաշանի մասնաճիւղին եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին

ՃԱՇ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Երիտասարդաց Յանձնախումբը, ի պատիւ գաղութիս Վասպուրականցիներուն, կը կազմակերպէ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՒ ՇՔԵՂ ՃԱՇ ՄԸ

6 Յունուար Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս Պօմոնի Հայոց եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Հայկական եւ եւրոպական պարեր

Ձոխ կերուխում Ընտանեկան մթնոլորտ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԽՆՋՈՅՔ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը Ծնունդի առթիւ խնջոյք մը կազմակերպած է ճաշով, Յունուար 6ին, ժամը 20էն մինչեւ լոյս, Քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ իր Յիսնամեակը

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Ս. Ծնունդի արարողութիւն եւ Ջրօրհնէք յաւուր պատարագի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Կապ. Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Յունուար 14ին:

×

Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերեկոյթ – պարահանդէսը 1973 Մարտ 11:

H. PASDERMADJIAN

Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'ARMÉNIE

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE

Troisième édition, Paris, 1971, 437 pages

Reliure pleine toile

Prix : 36 Frs

Avec les frais d'envoi : 39 Frs

LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN

51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)

C. C. P. 1278-35, Tél. : 324-88-65

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Քաշանի մասնաճիւղը 300 Ֆր. կը նուիրէ:

×

Կրընոպլէն Տէր եւ Տիկին Սիսակ Սիսլեան 100 Ֆր.:

×

Վիլմոմպլէն Պ. Քարաքէհեան 80 Ֆր.:

×

Պ. Պարոյր Թուրեան 30 Ֆր.:

Մարսէյլէն ընկ. Աստուր Քէօսէեան 50 Ֆր.:

Տէսինէն Պ. Նուպար Պօտուրեան 30 Ֆ.:

Քանէն, Պ. Պիմէն Տիւզեան 30 Ֆր.:

Ամանորի Առթիւ «ՅԱՌԱՋ» կը Նուիրեն

Ռոմանէն Պ. Ե. Լուսեղէնեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Տիկին Ալիս Փորթէրի, Սիտնէյ (Աւստրալիա):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Նիկողոս Սարաֆեանի մահուան առթիւ, Պ. Պարոյր Գըլըճեան 50ական Ֆր. կը նուիրէ Կարմիր Խաչին, Կապոյտ Խաչին եւ Աղքատախնամին:

(Ստանալ «Յառաջ»էն:

ԳՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի եւ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւններու կողմէ:

Տեղի պիտի ունենայ 7 Յունուար, Կիրակի կէսօրէն ետք ժամը 4ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 Ռիւ Փավիէր:

Կը հովանաւորէ Յակոբ եպիսկոպոս Վարդանեան:

Տօնածառի հանդիսութեան կը մասնակցին Հայերէնի դասընթացքի երկսեռ աշակերտութիւնը իրենց հայերէն երգերով, արտասանութիւններով եւ զանազան անակնկալներով:

Կը հրաւիրուին բոլոր ծնողքներն ու հայրենակիցները անխտիր:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ.Բ.Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

13 Յունուար, Շաբաթ գիշեր, ժամը 21էն մինչեւ արշալոյս ՕԹԷԼ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ սրահին մէջ

Եւրոպական առաջնակարգ նուագախումբ: Պարահանդէսին իր բացառիկ մասնակցութիւնը կը բերէ, Փարիզէն՝ ծանօթ երգիչ ՃԱՄ ԹԱԹԼԱՄ:

Հայկական խանդավառ միջավայր: Հաճելի անակնկալներ եւ ճոխ պիւֆէ

Մուտքի տոմսերն ու սեղանները ապահովելու համար դիմել՝ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի Տիկիններուն եւ Քարտուղարութեան: Հեռաձայն 54–16–50

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ուրբաթ, 5 Յունուար.— Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեան եւ ընթերցուածներու՝ երեկոյեան ժամը 4.30ին, ճրագալոյցի պատարագ ժամը 5.30ին:

Շաբաթ, 6 Յունուար — Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8ին: Բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի): Պատարագի աւարտին կը կատարուի ջրօրհնէք:

Կիրակի, 7 Յունուար 1973 — Բ. օր Ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

ՍԷՆ ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ 6 Յունուար.— ժամը 17ին ընթերցում: Ժամը 18ին ճրագալոյցի պատարագ:

Կիրակի 7 Յունուար.— Ս. Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն, ժամը 8.30ին, սկիզբ ժամերգութեան: Ժամը 10ին հանդիսաւոր պատարագ: Ժամը 11.45ին Ջրօրհնէք:: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Շահան Քհնյ. Տէտէեան:

Ծանօթ.— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս եկեղեցւոյ դպրաց դասը պիտի շրջագայի, Յունուար 6ի գիշերը, աւետելու համար Յիսուսի ծնունդը:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կրընոպլի Հայ Ազգ. Միութիւնը ի գիտութիւն քաղաքի եւ շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ Ս. Ծնընդեան առթիւ պատարագ կը մատուցուի Կիրակի 7 Յունուար առաւօտեան ժամը 8.30էն սկսեալ Ռիւ Ժէյի Սէն Լուի սրահին մէջ:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 6 Յունուար.— Ճրագալոյց Ծննդեան: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 17ին, պատարագ ժամը 18ին:

Կիրակի, 7 Յունուար.— Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30ին, պատարագ 10ին: Ջրօրհնէք յիշատակ մկրտութեան 11.50ին

Ճրագալոյցի եւ Ս. Ծնունդի պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Նշան Քհնյ. Գույումճեան:

Երկուշաբթի, 8 Յունուար.— Մեռելոց է, և այդ առթիւ Տէր հայրը գերեզմանօրհնէք կը կատարէ առաւօտեան ժամը 9–12, Օքանէի գերեզմանատունը կէսօրէ վերջ ժամը 2էն 5 Սէն Լուիի գերեզմանատունը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 Յունուար, Շաբաթ.— Ճրագալոյցի արարողութիւն եւ պատարագ: Սկիզբ ժամերգութեանց 16.40:

7 Յունուար, Կիրակի.— Տօնակատարութիւն Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան: Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ 9.45ին, ընթերցում Հայրապետի Շնորհաւորագիր – Պատգամին եւ քարոզ՝ ժամը 11ին, արարողութիւն Ջրօրհնէքի ժամը 11.45ին:

Շնորհակալութիւններ եղած եւ ըլլալիք խաչալին նուէրներուն համար:

ՄԱՂԹԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ բազմաթիւ շնորհաւորական նամակներ կը ստանանք Հայաշխարհի բոլոր անկիւններէն:

Շնորհաւորական այս նամակներուն հնարաւոր չըլլալով մէկ առ մէկ պատասխանել, կ'ապաւինինք մեր մամուլին եւ անոր միջոցով կ'ուղենք շնորհակալութեան եւ շնորհաւորանքի խօսք ըսել բոլոր անոնց, որոնք մեզ յիշած են:

Շնորհաւորանքի եւ մաղթանքի խօսք ունինք նաեւ բոլոր մեր ազգակիցներուն եւ բարեկամներուն, Հ.Օ.Մ.ի բոլոր ընկերուհիներուն, ազգային – եկեղեցական, կրթական մեր հաստատութիւններուն եւ անոնց ղեկավարութեան, մեր մամուլին եւ անոր ժրաջան խմբագիրներուն եւ աշխատակիցներուն, մեր մարզական կազմակերպութիւններուն եւ բոլոր անոնց, որոնք հայ ժողովուրդի խաչալներուն կը ծառայեն:

Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Բարի Կաղանդ

Շնորհաւոր Ս. Ծնունդ

Սրտագին մաղթանքներով՝

ՃՈՐՃ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին:

×

ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղին դպրոցին տօնածառի հանդէսը 7 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Կաղանդ պապան կը ներկայանայ պէսպէս նուէրներ բաշխելու փոքրիկներուն:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15.30ին:

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, Յունուար 14, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներու կողմէ.— Երգ, արտասանութիւն եւ Հայկ. պարեր: Նուէրներ կաղանդ պապային կողմէ:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին Յունուար 7, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 15ին, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ՝ 40, Ռիւ Վիքթոր Ֆօժիէ:

Երգ, արտասանութիւն, պար, դպրոցի աշակերտներու կողմէ:

Կաղանդ պապան կը ներկայանայ նուէրներ բաշխելու համար փոքրիկներուն:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 14 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի դպրոցական տօնածառը Կիրակի 7 Յունուար ժամը 3ին Ահարոնեան ակումբը եւ մասնաւորաբար կը հրաւիրուին կայան եղած բոլոր երախաները:

IMPRIMERIE SPÉCIALE

DU JOURNAL «HARATCH»

32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՈՒՐԲԱԹ
5
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI
5 JANVIER
1973

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

LE NUMÉRO 0,70 F.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.606

49e ANNÉE — N° 12.606

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ 1972 ԻՆ

———O———

Ա.

Վերջացող տարին իրեն հետ անհունութեան ծոցը տարաւ մեր «փոքր ածու»էն կարեւոր թիւով մտաւորական եւ ազգային դէմքեր, հայրենիքի եւ սփիւռքի մէջ:

Ժամանակագրական կարգով յիշենք գլխաւորները:

Յունուար 4ին Էջմիածնի մէջ վախճանեցաւ Հայկազուն Արք. Աբրահամեան: Ծնած էր Վանի Բերդակ գիւղը 1906ին: Մեծ Եղեռնին որբացած՝ կը տարուի Միջագետք: 1919ին կը մտնէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Պաղտատի որբանոցը, որ 1922ին կը փոխադրուի Երուսաղէմ: 1923ին կ'ընդունուի Ժառանգաւորաց վարժարանը, զոր աւարտելէ ետք 1930 Յունիս 22ին կը ձեռնադրուի կուսակրօն քահանայ ուխտ դասընկերներով: Զանազան պատասխանատու պաշտօններ կը վարէ իբրեւ հոգեւոր Ս. Փրկիչ վանքի եւ Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ, իբրեւ տեսուչ վանքի կալուածներուն, Եաֆայի Հայոց վանքին եւ ազգային վարժարանին, ուսուցիչ Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց եւ Ազգ. վարժարաններուն: 1960ին Վազգէն Ա.ի կողմէ Էջմիածին հրաւիրուած՝ տասը տարի կը վարէ Հոգեւոր Ճեմարանի տեսչութիւնը: Ի վերջոյ կը նշանակուի Լուսարարապետ Մայր Տաճարի եւ ատենապետ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի: Քանիցս այցելած է Հնդկաստանի եւ Աւստրալիոյ հայ գաղութները՝ իբրեւ Հայրապետական Պատուիրակ:

Նուպար Կիւլպէնկեան մեռաւ Քաննի մէջ 11 Յունուարին: Միակ արժանիքն էր ազգային բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեանի զաւակն ըլլալը: Իր այդ հանգամանքով միջազգային հրապարակի վրայ ծանօթ էր հինգ առ հարիւր անունով: Կիւլպէնկեան ընտանիքի մասին չահեկան տեղեկութիւններ կը պարունակէ իր ինքնակենսագրութիւնը, որ նախ լոյս տեսաւ Լոնտոնի Թայմզին մէջ, ետքն իբրեւ գիրք հրատարակուեցաւ Փարիզի մէջ, ֆրանսերէն, եւ որուն մանրամասնօրէն անդրադարձանք ժամանակին Յառաջի մէջ:

Վերջին տարիներուն թրքահպատակ դարձած՝ ինքզինք փարկարելեց յաչս իր գերդաստանին ու հայ ազգին՝ արգիլելով Մեծ Եղեռնի ոգեկոչումը Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն մէջ, զոր կառուցանել տուած էր իր բարեյիշատակ հայրը: 75 տարեկան էր:

Փետրուար 2ին Պոլսոյ մէջ իր մահկանացուն կնքեց Գուրգէն Թրճեան, Հաճընցի, 84 տարեկանին: Բուն մականունով Թորսարգիսեան, հանգուցեալը եղբայրն էր Զէյթունի հերոս Աղասիի եւ Կիլիկեան Աթոռի կաթողիկոսական փոխանորդ Ղեւոնդ Ծ. Վրդ.ի: Աւարտած էր Կեսարիոյ Ս. Կարապետ վարժարանը, ուր տարի մը ուսուցչական պաշտօն վարելէ վերջ, 1909ի աշնան գնաց Պոլիս եւ մտաւ Իրաւաբանական վարժարանը, զոր աւարտեց 1913ին: Ուսանողութեան շրջանին դարձաւ ժամանակի գիշերային խմբագիր: Կանուխէն սկսաւ գրել բանաստեղծութիւններ, զորս վերջէն ամփոփեց երեք հատորներու մէջ, Աշուղական Ա. եւ Բ. եւ Աշնանային անուններով: Տարիներով աշխատակցեցաւ Մարմարայի, պատմելով անցեալի իր յիշատակները եւ փիլիսոփայօրէն մեկնաբանելով օրուան դէպքերը:

Զինադադարէն ետք նուիրուեցաւ ուսուցչական ասպարէզի. տարի մը՝ փոխտնօրէն Կեդր. վարժարանի: Քսան տարի վարեց Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի տնօրէնի պաշտօնը: Կը թողու գրական ու հանրային գործունէութեան կիսադարեան վաստակ մը:

Մարտին Երեւանի մէջ մեռաւ Պրոֆ. Յովհաննէս Զալթիկեան, երիցագոյն դասախօսներէն Երեւանի պետական համալսարանի: Ծնած էր Կարս 1902ին: 1927ին աւարտելով Երեւանի համալսարանը, ֆիզիքական քիմիագիտութեան իր մասնագիտութիւնը կը խորացնէ Լենինկրատի, Մոսկուայի եւ Գերմանիոյ մէջ: 1939էն մինչեւ իր մահը մնայուն վարիչ Երեւանի համալսարանի քիմիագիտութեան ամպիոնի: Ունի աւելի քան 200 աշխատութիւններ՝ նուիրուած քիմիական բարդ հարցերու:

Ապրիլին Երեւանի մէջ մեռաւ Հայաստանի Արտաքին նախարար Բաբաբէկ Մարտիրոսեան: Ծնած էր Թոխանշալու (Ներկայիս Մասիս) գիւղը՝ 1905ին: 1936ին աւարտելէ ետք Բագուի «Մարքսիզմ-Լենինիզմ Ինստիտուտ»ը, կը նշանակուի վարիչ Հայաստանի «Կոմկուսի Կենտկոմի ագիտացիայի եւ պրոպագանդա»յի բաժնի: 1938ին Հայաստանի Լուսաւորութեան ժողովրդական կոմիսար, այնուհետեւ 11 տարի կը վարէ Գիւղատնտեսութեան Հիմնարկութիւնը: 1953-58ին փոխ-նախագահ Հայաստանի Նախարարական Խորհուրդի: 1958ին կը նշանակուի Հայաստանի Արտաքին նախարար, պաշտօն՝ զոր կը վարէ մինչեւ իր մահը: 1958ին, 1959ին եւ 1971ին մաս կազմած է ՄԱԿի խորհրդային պատուիրակութեան:

Ապրիլ 22ին Պէյրութի մէջ իր աչքերը յաւիտենութեան փակեց Տոքթ. Աստւր Գապաճեան, ատամնաբոյժ, ծնած Այնթապ 1895ին: Ուսած էր Կեսարիոյ Ս. Կարապետ վանքի աշխարհական դպրոցին եւ Այնթապի ամերիկեան քոլէճին մէջ: Վկայուած Պէյրութի ամերիկեան Բժշկական վարժարանէն, մեր ողբացեալ վեթերան ընկերը իր ամբողջ կեանքի ընթացքին նուիրուած է հանրային գործունէութեան, պատասխանատու պարտականութիւններ ստանձնելով ազգային եւ կուսակցական մարզերու մէջ:

Կիլիկիոյ պարպումէն ետք հաստատուած Հալէպ, յետագային փոխադրուեցաւ Պէյրութ: Տարիներով անդամ Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հ. Յ. Դ. Կեդրոն. Կոմիտէներուն, 1963էն ի վեր մաս կը կազմէր կուսակցութեան Բիւրոյին:

Ապրիլ 23ին Ֆիլատելֆիոյ մէջ իր մահկանացուն կնքեց Գուրգէն Սարգիսեան, դաշնակցական վաստակաւոր ուսուցիչ, ծնած Կարս՝ 1898ին: Աւարտելով Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը՝ նուիրուած էր ուսուցչութեան՝ Հայաստանի մէջ: Գործօն մասնակցութիւն բերած 1921 Փետր. 18ի ապստամբութեան, ապաստանած էր Պարսկաստան: 1923ին ուսանող Փրակայի համալսարանին, ուսումը աւարտելէ վերջ նուիրուած է կրթական ասպարէզին: 1928ին ուսուցիչ Քիշնեւի ազգ. վարժարանին: Յետոյ՝ տարիներով պաշտօնավարած է Պուքրէշի Բարձրագոյն նախակրթարանին մէջ մինչեւ 1944 Օգոստ. 23, Կարմիր Բանակի Ռումանիա մտնելու թուականը: 1944 Դեկտ. 28ի գիշերը իբրեւ դաշնակցական ձերբակալուած կարգ մը ուրիշ ընկերներու հետ, կը դատապարտուի տասը տարուան եւ կ'աքսորուի Մարինսկ (Սիպերիա): Բանտէն կ'ազատի 1954 Սեպտ. 21ին: 1956ին կը վերադառնայ Պուքրէշ, ուսկից 1965 Մարտին ընտանեօք կը փոխադրուի Ֆիլատելֆիա:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾԱՆՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

———0———

Գահիրէի ուսանողական շարժումը, որ, ինչպէս գրած էինք երէկ, տարիճան մը աւելի սաստկացած էր, երբ իշխանութիւնները 170ի հասցուցին ձերբակալուած ուսանողներու թիւը, առջի օր, բուռն բախումներ ստեղծեց ոստիկանութեան եւ իրենց միջեւ:

Ուսանողները, որոնք «գրաւած» են համալսարանի ամփիթատրոնը, դուրս ելլելով համալսարանի շրջափակէն, փորձած են Ազգային Ժողովին ներկայանալ, որպէսզի երեսփոխանները ի նպաստ ձերբակալուած ուսանողներուն միջամտեն: Ոստիկանութիւնը, սակայն, փակած է գլխաւոր ճամբաները: Բախումը կը դառնար անխուսափելի: Քանի մը հազար ուսանողներ դէմ կը դնեն ապահովութեան ուժերուն: Այս վերջինները չկրցան տակ առնելէ ետք համալսարանը, կը բանակցէին ուսանողներու հետ՝ որպէսզի ատոնց միջամտէ հեռանան:

Պահ մը ենթադրուեցաւ, թէ անդորրութիւնը վերահաստատուած է: Բայց կռիւները կրկին ծայր տուած են երեքշաբթի հազար ուսանողներու եւ ոստիկանական ուժերու միջեւ, նոյնիսկ մայրաքաղաքի կեդրոնը:

Իշխանութիւնները որոշած են փակել համալսարանները եւ բարձրագոյն կրթարանները «մինչեւ վեցամսեայ արձակուրդներու սկիզբը»: Արձակուրդները կը սկսին Յունուար 11ին: Իշխանութիւնները կը յուսան, որ մինչ այդ կացութիւնը կը հանդարտի:

Համաձայն Պէյրութի «Ալ Նահար» թերթին, Գահիրէի ուսանողները կոչ ուղղած են «աշխարհի երիտասարդութեան», որպէսզի զօրավիգ կենայ իրեն: Ուսանողները «փաշական» կ'որակեն իշխանութիւնը: «Եգիպտոսի երիտասարդութիւնը կ'ուզէ տէր կանգնիլ իր իրաւունքներուն՝ վերջ տալով խորայելեան գրաւումին եւ կառուցանելով ժողովրդավարութիւն մը, որ օգտակար հանդիսանայ եգիպտացի քաղաքացիներուն», կը շեշտէ Եգիպտոսի ուսանողներու կոչը:

Աղեքսանդրիոյ եւ Այնշամսի (Հելիոպոլիս) համալսարաններու ուսանողութիւնը չմասնակցեցաւ առջի օրուան ցոյցերուն եւ կռիւներուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ «անգլիական դում»ի համաճարակի տարածման վախ կայ: Արդէն խել 12 հոգի մեռած է: Այս դումը խիստ վտանգաւոր է եւ մահուան պատճառ կրնայ դառնալ մանաւորապէս տարեցներու:

ԼՈՆՏՈՆԻ Քովինտ Կարտըն օփերայի շէնքին առջեւ քանի մը հարիւր ցուցարարներ «սուլոց»ով դիմաւորեցին թագուհին եւ վարչապետին ժամանումը օփերայի շէնքը, ուր Անգլիոյ Հասարակաց Շուկայի անդամակցութեան առթիւ պաշտօնական ներկայացում մը կը տրուէր:

ՖՐԱՆՍԱ որոշեց նիւթական յատկացում մը կատարել նորոգելու եւ արդիականացնելու համար Հանոյի քանդուած հիւանդանոցը: Հիւանդանոցը թիրախ դարձած էր ամերիկեան օդանաւերու ռումբերուն: Ամերիկեան ռմբակոծումներու կապակցութեամբ բողոքները կը շարունակուին: Հանրային կարծիքը մեծապէս վրդովուած է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտ. 29)

ԲԱՐՁՐ ՊԱՐԳԵՒ ՀԱՅ ԵՐԻՑԱԳՈՅՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ

Բանաստեղծ Գեղամ Սարեան Լենինի շքանշանին արժանացած է իր գրական վաստակին եւ ծննդեան եօթանասունամեակին առթիւ, Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի որոշումով: Գեղամ Սարեան կը նկատուի այն բանաստեղծը, որ հետեւելով հայ դասական քերթողութեան, սերոյն ճամբայ մը բացած է հայ բանաստեղծութեան մէջ:

Գեղամ Սարեանի գործերը միայն ութ անգամ ռուսերէն լոյս տեսած են, թարգմանուած են նաեւ ուկրայներէն, վրացերէն, մոլդաւերէն, ադրբեջաներէն, թուրքերէն, դարպերէն, եւայլն:

Գ. Սարեան նաեւ Հայաստանի պետական մրցանակի դափնեկիր է: Այդ պարգեւին արժանացած է իր «Քրիզանթեմ» ժողովածուի համար, ուր ամփոփուած են բանաստեղծին վերջին տարիներու քերթուածները:

×

ՎԵՐԱԴԱՐՁ՝ ԵԳԻՊՏՈՍԷՆ

Շուրջ ամիսուկէս է Եգիպտոս կը գտնուէին ծանօթ երգչուհի Գոհար Գասպարեան եւ Ալ. Սպենդիարեան օփերայի երգիչ՝ Տիգրան Լեւոնեան: Արուեստագէտները 12 համերգ տուած են Գահիրէ Աղեքսանդրիա եւ բազմաթիւ հանդիպումներ ունեցած են հայ կազմակերպութեանց եւ վարժարաններու պատասխանատուներուն հետ:

Առանձին երգահանդէսներէ զատ, Գոհար Գասպարեան եւ Տիգրան Լեւոնեան բեմ ելած են նաեւ Գահիրէի Սէնֆոնիք նուագախումբին հետ: Իրենց երգացանկին մաս կը կազմէին Լէոնքավալլօ, Վերտի, Սքարլաթի, Հէնտէլ, Պելլինի, Ռախմանինով, ինչպէս նաեւ՝ Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Տիգրանեան, Ղազարեան, Մայիլեան, Կանաչեան, Պէրպէրեան, Մանսուրեան:

Տեղական մամուլը գնահատական տողեր նուիրած է հայ արուեստագէտներուն:

×

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ

Դեկտ. 28-29ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի չորրորդ նստաշրջանը, որ քննած է ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման 1973ի պետական Ծրագրի, 1973ի պետական ելմտացոյցի եւ 1971ի պետական ելմտացոյցի գանազան հարցերը:

Նստաշրջանը վաւերացուցած է 1973ի ծրագիրն ու պիւտճէն:

ՅՈՒՇԵՐ ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

—O—

Ա.

Տարիները կ'անցնին, սակայն կեանքի մէջ օրեր ու թուականներ կան, որոնք չեն մոռցուիր, եւ կը մնան անջնջելի մարդուս յիշողութեան մէջ: Անոնք կրնան ըլլալ թշուառութեան, ցաւի, դոհունակութեան կամ ուրախութեան օրեր: Եւ ի՞նչ է կեանքը, եթէ ոչ շարքը այսպիսի ապրումներու:

Ուրեմն, երեսունըերկու երկար տարիներ անցեր են այն թուականէն, երբ Սթալակ 2 ՏԷ կը հասնէի Գոլմարէն, ամիս մը Բոնի զօրանոցը մնալէ յետոյ: Մեր այս ապաստումը եղաւ յուսոյ, անձկութեան եւ անո՛յշ երազներու օրեր, որովհետեւ Գերմանացիները մեզի կը վստահեցնէին թէ, անմիջապէս որ երկաթուղիներու գիծերը նորոգուէին, մենք Ֆրանսա պիտի վերադառնայինք:

Դժբախտաբար, սակայն, մեզի այսպիսի սին յոյսերով օրօրեցին, որպէսզի փախչելու փորձեր չընէինք, եւ օր մըն ալ, երկաթուղին բանեցաւ ու մեզ բոլորս Գերմանիա տարաւ:

Սթալակ 2 ՏԷ, Սթեթին քաղաքի մօտ, գերիներու կեդրոնացման կայան մըն է: Կրկնակ փշաթելերով շրջապատուած «մեծ քաղաք» մը, որուն մուտքին, ցուցատախտակի մը վրայ, գիրերու երկար շարք մը, որպէս պահակ կանգնած կարծես, ու կը կարդամ.— «Քըրիկս կէֆանկըն լակըր» (ռազմագերիներու կայան):

Հոս, մեզմէ առաջ, «տուն–տեղ» եղած են արդէն Ֆրանսացիներ եւ Լեհեր, հիմա կարգը մերն է ենթարկուելու կարգ մը պարտադիր ձեւականութիւններու անոնց մաս կազմելու համար:

Կը կարեն մազերս, կը նկարուիմ ու կը թուագրուիմ, եւ կը դառնամ անդամ այս մեծ ընտանիքին, որ միայն հոս, տասը հազար անձ կը հաշուէ:

Մանրամասն նկարագրել պէտք չեմ զգար, մեր կեանքը, սակայն մեզ հոս բերին անշուշտ աշխատցնելու համար եւ առաւելագոյն չափով օգտուելու մեր կարողութիւններէն:

Խումբերով գիւղերը կը ղրկէին դաշտային աշխատանքի գիւղացիներուն մօտ, եւ կամ զանազան գործատուներ: Ես բախտը ունեցայ որպէս դերձակ կայանի դերձակատան մէջ մնալ եւ հոն աշխատիլ:

Ի՞նչ էր մեր ըրածը. զինուորական մթերանոցներէն բերուած, ֆրանսական զինուորներու համար կարուած համազգեստներ կարել ու պատրաստել ապագայ գործածութեան համար, մեր գերի եղբայրներուն:

Օրերը կ'անցնէին այս աշխատանքով կէս–կուշտ, կէս–անօթի, բայց մանաւանդ մտահոգ էինք, որ հակառակ մեր գրած նամակներուն, ամիս մը անցեր է արդէն եւ լուր մը չունինք մեր հարազատներէն:

Վերջապէս այդ կապն ալ հաստատուեցաւ, նամակները ստացանք եւ նոյնիսկ փոքրիկ ծրարիկներ, այնքան խնամքով եւ սիրով փաթթուած:

Այդ նամակները մեզի յոյս կը նէր – շնչէին ապագայ լաւագոյն օրերու եւ քաջութիւն՝ դիմագրաւելու եւ տոկալու ներկայ դժնդակ կեանքին:

Օր մըն ալ, մեր «վախմանն»ը (պահակ) ըսաւ որ նամակատան գրասենեակէն զիս կ'ուզեն, եւ կէսօրէ վերջ պէտք է ներկայանամ: Զարմացայ եւ զանազան ենթադրութիւններ մտահոգեցին զիս, բայց չուտով բարի լուծում մը գտայ՝ բնաւորութեամբ ընդհանրապէս լաւատես ըլլալուս համար: Խորհեցայ թէ Մ.ն հայերէն նամակ մը գրած ըլլալու է եւ գրաքննութիւնն ալ բան մը չէ հասկցած, ինծմէ բացատրութիւն պիտի ուզեն:

Կը ներկայանամ Ցայլմայէսթըրին, «վարչական բարձրաստիճան սպայ», յիսուն տարեկան, բարձրահասակ եւ չէկ մազերով, գերմանական տիպի զինուորական մը, որ իր ակնոցներուն տակէն լաւ մը զիս զննելէ յետոյ, պահակը ճամբեց ու ինծի դառնալով.

— Պ. Ֆ. Պերլինէն, կը ճանչնա՞ս, — ըսաւ:

Բոլորովին անակնկալ մըն էր այս հարցումը ինծի համար:

— Այո՛, լաւ, անունով կը ճանչնամ, գիտեմ թէ ով է, բայց ոչ անձնապէս:

— Առ կարդա այս նամակը, եւ պատասխանը հոս, ինծի կը բերես:

Նամակը գերմաներէն գրուած էր, եւ որուն կցուած էր ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Գրուած էր թէ «եղբայրդ Ա.ը մտահոգ է որ ժամանակէ մը ի վեր լուր չունի քեզմէ, իմ միջոցաւ կ'ուզէ քու վիճակիդ տեղեակ ըլլալ: Գրէ ուրեմն ինծի, տեղեկութիւններ տուր քու մասիդ, նաեւ եթէ ուրիշ Հայեր ալ կան քեզի հետ, այդ կայանին մէջ»:

Յաջորդ օրն իսկ գրեցի նամակը եւ տարի Հէր Ցայլմայէսթըրին, որ լաւ տրամադրուած կը թուէր ըլլալ, եւ հրամայեց որ նստիմ: Ցանկարծ.

— Ինչո՞ւ դուք Հայերդ մեզի՝ Գերմանացիներուս դէմ կռուեցաք, ըսաւ:

Սարսափելի էր այս հարցումը, բայց ես խրախանութեամբ զօրացած, համարձակ ըսի թէ «Մենք մասնաւոր առելութիւն մը չունինք ձեզի հանդէպ, յետոյ մենք կամաւորներ չենք, ֆրանսական բանակին մէջ, այլ զօրակոչի ենթարկուած զինուորներ, օրէնքի մը տրամադրութեան համաձայն, որով, անհատ մը երբ որեւէ ազգութեան պատկանիլը չի կրնար ապացուցանել, «հայմաթլոս» է պատերազմի ատեն, պարտաւոր է, եթէ զինուորական տարիք ունի, ծառայելու Ֆրանսայի: Այս էր մեր պարագան՝ Ֆրանսահայերուս»:

Մեր այս խօսակցութիւնը կ'ըլլար Ֆրանսերէն, բայց «հայմաթլոս»ը բառը գործածեցի գերմաներէն, որովհետեւ ճիշդ տեղն էր:

Ուշադրութեամբ մտիկ ընելէ վերջ.

— Մենք այդ բոլորը շատ լաւ գիտենք, ըսաւ եւ մօտենալով — դուն Էջմիածինը եւ Երեւանը տեսա՞ծ ես:

Բոլորովին զարմացած, այս անակնկալ հարցումէն, մոռցայ ինքզինքս եւ վիճակս ու հիացումով.— Դուք ինծմէ աւելի Հայ էք Հէր Ցայլմայէսթըր, ըսի, որ բախտաւորութիւնը ունեցեր էք տեսնելու. մեզի համար նուիրական եւ սուրբ վայրը, մեր հոգեւոր կեդրոնը եւ մեր հայրենիքը:

— Այո, ըսաւ, համաշխարհային Ա. Պատերազմին Հայաստան կը գտնուէի, եւ առիթը ունեցայ ծանօթանալու Հայերու հետ եւ տեսնելու Հայաստանը:

Բաժնուեցայ իրմէ, խնդրելով որ նամակս իր տիրոջ հասնի, կարելի եղածին չափ շուտ:

Ասկէ վերջ մեր միօրինակ կեանքը շարունակուեցաւ երազներով եւ յոյսերով մինչեւ որ օր մըն ալ աշխատանքէ երբ մեր պարաքը վերադարձայ, հրամայուեցաւ որ պատրաստ ըլլամ վաղը առաւօտ տեղափոխուելու համար, իբր թէ մեզի Հայերուս համար պատերազմը վերջացած է, եւ մենք շուտով ազատ պիտի արձակուինք եւ մեր տուները երթանք:

Շատ լաւ կը յիշեմ, խիստ ցուրտ ձմեռ մըն էր այդ տարին, Դեկտ. 1940, ու ես Սթալակ 2 ՏԷէն, 21 հայ ընկերներով կը փոխադրուէի Ալթէնկրապօ, Մակտըպուրկի մօտ, ծանօթ կայանը:

Պահակը, որ մեզի կ'ընկերանար, ան ալ համոզուած էր որ, տուն պիտի երթայինք քիչ ատենէն, եւ «բախտաւորներ էք» կ'ըսէր: Մենք ալ կը հաւատայինք եւ կամ կ'ուզէինք հաւատալ. ո՞վ պիտի չուզեր իր ազատութիւնը վերադտնել ու տեսնել մանաւանդ իր սիրելիներն ու ապրիլ իր սովորական կեանքը:

Կը հասնինք Սթալակ 11 Ա եւ առաջին հանդիպումս կ'ըլլայ, զարմանալիօրէն, մեր Նուպարին: Սիրով կ'ողջագուրուինք եւ կը տանի զիս իր պարաքը, ուր կը գտնեմ նաեւ ուրիշ ծանօթներ ու բարե-

— Զորս օրէ ի վեր հոս եմ, կ'ըսէ եւ շատ ալ չի հաւատար մեր տուն երթալուն:

— Օֆլակէ մը կուգամ եւ շատ լաւ էի, սպայի մը գործերը կը տեսնէի. այդքան:

— Մաքուր ես, կ'ըսէ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ, այն պզտիկ կենդանիներէն ունի՞ս, որովհետեւ հոս շատ կայ...:

— Անշուշտ մաքուր եմ, կ'ըսեմ: Եւ կը խօսինք անցեալի ու ներկայի մասին, ցոյց կուտամ նկար մը եւ նշանուեցայ, կ'ըսեմ: Կը նայի, կը խնդայ եւ «առանց իմ հաւանութեանս եղած է բայց վնաս չունի... կը շնորհաւորեմ» կ'ըսէ:

Օրերը կը սահին սակայն անորոշութեան մէջ, եւ մենք փոխանակ տուն երթալու, խումբ–խումբ կը ղրկուինք աշխատանքի մօտակայ գիւղերն ու գործարանները: Դաւիթը կ'առաջարկէ զիս դերձակատուն տանիլ, բայց կը մերժեմ, որովհետեւ «պզտիկ կենդանի»ները շատ կը նեղէին զիս, եւ ուզեցի որ ճանէն դուրս ելլեմ, տեսնեմ դուրսի աշխատանքը: Չէ՞ որ 15 օր եւ կամ առաւելագոյն մէկ ամիս պիտի մնայինք հոս:

Եւ օր մըն ալ, 20 հոգի, բեռնակառքի մը մէջ լեցուցին մեզ ու ճամբայ ելանք աշխատանքի համար: Անցանք դաշտեր եւ գիւղեր ու երեկոյեան հասանք Ֆըլէշէնթինկըն, փոքր գիւղ մը, մօտաւորապէս յիսուն քիլոմեթր հեռաւորութեամբ:

ՊԱՐՏԻԶԱԿՑԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԸ

—O—

Բ.

Նոր ժամանակաշրջանին հայկական թանգարան հիմնելու մասին դրաւոր տեղեկութիւններ ունինք ԺԹ. դարու կէսէն սկսեալ:

Այդ չի նշանակեր, թէ միայն այդ թուականներուն է, որ թանգարան ունենալու անհրաժեշտութիւն է նկատուած, այլ այն որ գործնական քայլեր առնուած են հայկական թանգարան հիմնելու համար ԺԹ. դարու կէսերուն: Մինչեւ այդ օրերուն եկեղեցական թանգարաններ գոյութիւն ունէին Էջմիածինի, Կարնոյ եկեղեցական առաջնորդարանին, Երուսաղէմի, Մխիթարեան միաբանութեան վանքին մէջ:

Առաջին թանգարան հիմնողը Անդրկովկասի մէջ Խ. Աբովեանը եղած է: Ան 1846ին Երեւանի գաւառական դպրոցին կողքին հիմնած է այսպէս կոչուած «Հայկական հնութիւններու սրահ» մը: Թանգարանը փակուեցաւ երկու տարի ետք:

1857ին Մկրտիչ վարդապետ Խրիմեան Վարագայ վանքի առաջնորդ նշանակուեցաւ: Խրիմեան Հայրիկ 1858ին Վարագի մէջ հիմնեց թանգարան մը: Ասիկա առաջին հայկական թանգարանն է՝ Աբովեանի հիմնածէն ետք:

Թանգարանը թէեւ վանքին կից էր, բայց միայն եկեղեցական բնոյթ չէր կրեր. եկեղեցական առարկաներու կողքին կային նաեւ աշխարհիկ եւ նոյնիսկ հեթանոսական շրջանի իրեր, որոնցմէ մէկը, ի դէպ, լուրջ միջադէպի պատճառ դարձաւ:

Խրիմեանի կենսագիր Խ. Մալումեան այդ առթիւ հետեւեալը կը պատմէ. «Վա—

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Աշոտ դային վար թռաւ տախտակամածից եւ կանգնեց մի քիչ հեռու Սիգորովից, որն այդ րոպէին զբաղուած էր Բալաշովի հետ խօսելով: Երբ կարգադրիչը վերացրեց իր խօսակցութիւնը եւ խաւատախտակի վրայ ինչ–որ նշանակեց, մօտեցաւ Աշոտ դային եւ...

Ես հետեւում էի այս ամէնին եւ զգում, որ Աշոտ դային ինչ–որ կարեւոր գործի վրայ է. չի կարելի ասել, որ հեռուոր կերպով չէի գուշակում թէ ինչ է եփում ... Նա ինչ–որ բան ասաց Սիգորովին դէմքի լարուած արտայայտութեամբ, Սիգորովը գլուխը շարժեց դրական մըտքով եւ ինչ–որ հարցրեց: Աշոտ դային ժպտաց եւ պատասխանեց, յետոյ բաբաքի աղմուկի միջից իմ ականջին հասան կարգադրիչի խօսքերը.

— Հիմա մենք կը տեսնենք...

Նա մօտեցաւ Աշոտ դայու հետ եւ դիմեց ինձ.

— Ա'ժեմեա'ն, վաղը կը գնա՞ս Առաջին՝ Բալաշովի հետ աշխատելու:

— Կը գնամ, — պատասխանեցի ես:

— Լա՛ւ, լա՛ւ, — նա գրեց խաւատախտակին երեւի իմ անունը, — գրեցինք Բալաշո՛վ, — նա տուեց ինձ, — միասին կը գնաք...

— Իսկ նա ի՞նչ պիտի անի, — հարցրեց Բալաշովն ակնյայտ դժգոհութեամբ:

— Ծա'նձ պիտի քշի, — բարկացաւ Սիգորովը, — կը գայ որպէս սեւագործ:

Բալաշովն ուսերը թօթվեց եւ քըթմնջաց.

— Լսում եմ:

— Սա'ղ օլ, ուստա, — բացականչեց Մամօն, որը նոյնպէս հետեւել էր դէպքերի ընթացքին, երբ Աշոտ դային բարձրացաւ իր տեղը դոհունակ դէմքով, — օ'ղջ լինես, վարպե'տ...

— Հայդուկ, — ասաց Աշոտ դային, — գործդ յաջողուեց, գնում ես:

Այնուհետեւ Աշոտ դային պատրաստեց իմ տոպրակը: Տոպրակում տեղաւորեց երեք բաժին հաց, որից մէկն իմ օրաբաժինն էր, իսկ երկուսը՝ սանիտարներից գնած օրաբաժինները՝ Գերմանուհու համար: Աշոտ դային դրեց ինձ հետ նաեւ մի քանի կտոր շաքար, մի բուռ բրինձ եւ մի կտոր օճառ: Մամոյի աչքերը լցուեցին արցունքով:

— Ալլահը քեզ երկար արեւ տայ, — մրմնջաց նա, — գիւլ ճիմի ադամ սան, վարդի պէս մարդ ես...

— Դու մեզ մի' նայի, հայդո'ւկ, մենք լողլեր ենք, վե'ր կաց քնիր, որ առաւօտեան շուտ վեր կենաս:

Բարաքը չէր քնում, չնայած որ քնելու զանգը վաղուց էր հնչել: Կալանաւորներն զբաղուած էին կարգի բերելով իրենց տնտեսութիւնը, կարելով, կարկատելով, նամակներ գրելով, կամ վաղուց ստացուած նամակները նորից եւ նորից կարդալով: Ամէն անգամ, երբ կարդում են նրանք հին նամակները, նրանց թւում է, որ մի նոր բան են գտնում այդ նամակներում, մի նոր, կարեւոր բան, որ առաջ չէին նկատել:

Ես պատրաստւում եմ յանձնուելու Մորփէոսին: Դուրս եմ գալիս բակը: Ճամբարը լռել է թրատող սառնամանիքից, կծկուել է խաւարում եւ անհնարին է հաւատալ, որ նրա դեռնափորերում հազարաւոր մարդիկ են ապրում: Ես իմ քայլերն ուղղում եմ դէպի այնտեղ, ուր թաղաւորներն անգամ գնում են ոտքով եւ գնում են մենակ, առանց թիկնապահների: Դէմից գալիս էր մէկը: Երբ հաւասարւում ենք, նա ինձ ճանաչում է:

— Քո Կարապետեանին այսօր էտապ տարան:

Էմմանուէլ Ալտահաուզէնի ձայնն է:

— Ի՞նչ ես ասում, իսկ ես... տխրում եմ ես:

— Այնտեղ մի ուրիշ Հայ էլ կայ, — մխիթարում է ինձ խօսակիցը, — բայց առանց «եանի». «ալունց–խալո'ւնց–մալունց» կամ նման մի բան:

Ու մենք բաժանւում ենք իրար բարի գիշեր մաղթելով:

Բարաքում Աշոտ դային նամակ է գրում Մամոյի կողմից «Լիուզմիլային»:

— Եա'զ, Ալլահ քեարիմ դըր, դըր'ր, Աստուած ողորմած է, — թելադրում է Մամօն:

— Կարապետեանին այսօր էտապ են տարել, — հաղորդում եմ ես Աշոտ դային, — զատում եմ ես:

— Ոչ, չի կորցնում, — հաստատում է Աշոտ դային:

— Մանաւանդ որ այնտեղ մի ուրիշ Հայ էլ կայ...

— Դու գիշերային հաւքերի՞ց առիր այդ տեղեկութիւնները, — հարցնում է Աշոտ դային ծիծաղելով:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(44 – Շար.)

բակի մէջ Խրիմեան հիմնած էր թանգարան մը, ուր ան հաւաքած էր Հայաստանի զանազան կողմերէն հին ձեռագիրներ, եւ այլ հնութիւններ: Հովիւ մը գտած էր մետաղէ կիսարձան մը: Խրիմեան մեծ դժուարութեամբ յաջողեցաւ ձեռք ձգել այդ կիսարձանը, որ, ինչպէս կ'ենթադրէին, հեթանոս Հայաստանի կուռքերէն մէկը պէտք է ըլլար: Այդ կիսարձանը Խրիմեան զետեղեց թանգարանը, ուր ի մէջ այլոց կային հին աւետարաններ:

Եւ ահա Խրիմեանի թշնամիները ամբոխը համոզեցին, թէ Խրիմեան իր աշակերտներուն հետ կուռք կը պաշտէ: Խնդիրը հոն հասաւ, որ օր մը ամբոխը կը պատրաստուէր Վարագ երթալ՝ եւ քարուքանդ ընել կռապաշտներու մեհեանը՝ թանգարանը. Խրիմեան հազիւ հազ յաջողեցաւ համոզել ժողովուրդը, թէ այդ բոլորը սուտ է եւ չինծու»:

Ըստ մեր ունեցած տեղեկութիւններուն ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին թանգարան հիմնելու փորձեր կատարուած են նաեւ այլ վայրերու մէջ: Օրինակ, 1872ին Վահան վարդապետ Բաստամեան, որ հայգիտութեան մէջ ծանօթ է Մխիթար Գօշի Դատաստանագիրքի հրատարակութեամբ, Գայանէի վանքի առաջնորդարանին մէջ հիմնած էր հնագիտական եւ ազգագրական թանգարան մը, ուր ցուցադրութեան դրուած էին հին դրամներ, ձեռագիրներ եւ հին տպագիր գիրքեր, ասեղնագործ զգեստներ եւ այլ իրեր:

Բաստամեանի հիմնած թանգարանն ալ երկար կեանք չունեցաւ: Անոր մեկնումէն ետք վանքի նոր վանահայրերը անտարբեր գտնուեցան այդ գործին հանդէպ:

Էջմիածինի Գէորգեան թանգարանը հիմնուած է 1868ին Գէորգ Դ. կաթողիկոսի ձեռքով: Ան նորոգեց տաճարին արեւելեան պատը եւ խորանին ետեւը հաստատեց երեք սրահներէ բաղկացած թանգարան մը: Հոն կը տեղափոխէ երկու փոքր աւանդատուներու մէջ հաւաքուած թանգարանային իրերը. ինչպէս Մանուկ Աբեղեան կը գրէ, այդ աւանդատուներուն մէջ «եկեղեցական սպաս, զարդ, անօթ, սրբոց նշխարներ, եկեղեցական զանազան հնութիւններ իրար վրայ խառնիխուռն դարսուած պահւում էին, այնտեղ էին եւ եկեղեցականների զգեստները, ուր զգեստաւորւում էին կաթողիկոս, եպիսկոպոս, վարդապետ»:

Թանգարանի հարաւային սրահը յատկացուած էր ամէնօրեայ գործածութեան զգեստներու, սպասներու, իսկ կեդրոնի սրահը եկեղեցական մասունքներու՝ Գեղարդ, Լուսաւորիչի աջ, Նոյի տապան, եւայլն, իսկ հիւսիսային սրահը՝ գործածութենէ հանուած եկեղեցական թանկագին հնութիւններու՝ Միւռոնի հին կաթսաներ, արծաթեայ խաչեր, եպիսկոպոսական գաւազաններ, կաթողիկոսական աթոռներ, ասեղնագործ եւ մարգարտաշար խոյրեր, վակասներ, եւայլն:

Իր հիմնած թանգարանը հարստացնելու նպատակով, Գէորգ Դ. մեծ ջանք կը թափէ, որպէսզի զանազան վայրերէ հնութիւններ հաւաքէ:

Եկեղեցական թանգարաններ ունին Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքարանները, Վենետիկի Մխիթարեանները, Անթիլիասի կաթողիկոսարանը, եւայլն:

Թանգարանի տարրերով հարուստ են Երուսաղէմի եւ Վենետիկի հայկական վանքերը: Երուսաղէմը, օրինակ, ունի 4000ի չափ հայկական հին ձեռագիր գիրքեր, որոնց շարքին Թորոս Ռոսլինի քանի մը գլուխ գործոցները: Այդ վանքը իր թանգարանային իրերով, կը համարուի եկեղեցական արժէքներու գանձատուն մը:

1850ին Թիֆլիսի մէջ հիմնուած ռուսական աշխարհագրական ընկերութեան Կովկասի ճիւղը 1852ին հիմնեց իր թանգարանը: Սակայն այս թանգարանը երկար կեանք չունեցաւ, որովհետեւ անոր տարրերը 1867ին մաս կազմեցին Թիֆլիսի Կովկասեան թանգարանին:

Այդ թուականէն սկսեալ Հայաստանի մէջ գտնուած պատմական իրերը, ռուս պաշտօնեաները կը տանէին Թիֆլիս, իսկ երբեմն ալ Մոսկուա եւ Պետերբուրգ:

Բացառութիւն կը կազմէին միայն Էջմիածինի միաբանները, որոնք իրենց գտած տարրերը Էջմիածնի բակը՝ բաց երկինքի տակ կը զետեղէին:

ՓՐՈՖ. Կ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Ձայներ Գաղութէն

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ՀԱՅԿ. ՓԱԹՐՈՆԱԺԻ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— Հայկ. Փաթրոնաժը իր 50 աշակերտներով (4–15 տարեկան) տօնեց իր առաջին տօնածառը 17 Դեկտեմբեր Կիրակի օրը, ժամը 15·30ին, Սալ ժանն տ'Արք:

Ընդարձակ սրահին երեք քառորդը կանուխէն գրաւուած էր արդէն Սէն Շամոնի հայ հասարակութեան կողմէ: Հանդէսը բացուեցաւ «Իմ հեռաւոր հայրենիք»ով, որ խանդավառեց հոծ բազմութիւնը, խլելով երկարատեւ ծափեր:

Հայ համայնքին հոգեւոր հովիւ՝ Կոմիտաս վարդապետ Զարգճեան շեշտեց իր ուղերձին մէջ.—

«Դպրոցի այս գործը դիւրին չեղաւ. սակայն, շնորհիւ անկեղծօրէն քաջալերող ու գործակցող կարգ մը նուիրեալ անձերու օժանդակութեան, վճռական քայլը առնուեցաւ. ու ահա ձեր առջեւէն պիտի տողանցեն յիսունի մօտ երախաներ:

«Կարելին ըրինք եւ ոչինչ խնայեցինք կոկիկ ու այլազան յայտագիր մը մէջտեղ բերելու համար: Մեր յայտագրին գործադրութեան ու յաջողութեան բախտը գլխաւորաբար ձգուած է ձեր սիրասուն զաւակներուն, որոնք խումբ խումբ կամ առանձին առանձին բեմ պիտի բարձրանան իրենց յանձնուած գեղարուեստական կտորները հրամցնելու»:

Հանդէսին առաջին մասը սկսաւ արտասանութիւններով եւ ուր Սարգիսեան Քաթի իր «Բարի եկաք»ովը, յստակ ու մաքուր առոգանութեամբ ողջունեց հանդիսականները: Իսկ փոքրիկներէն՝ Նալպանտեան Սեսիլ եւ Տօնապետեան Էլիզապէթ, Բարսեղեան Մարիամ, Կաղանդ պապային ձօներ ընելով խնդրեցին, որ իր նուէրները տայ առատօրէն:

Առաջին մասը վերջացաւ կարճատեւ թրամախօսութեամբ, որուն դերակատարներն էին Գուլաքսզեան Անի եւ Գիպիրեան Ցիլվի:

Արտասանութիւններու երկրորդ մասին մէջ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի են՝ Օր. Պալըրճեան Ժիւլիէթ, նաեւ Մալաթիացի, որ շատ լաւ արտասանեց Նուարդ Օտաճեանի «Ըլլայի ես» բանաստեղծութիւնը: Անտրիքեան Սիլեթա իսկական Հայաստանցիի առոգանութեամբը հրապուրեց ներկաները իր «Մայրենի լեզու» արտասանութեամբ: Նոյնպէս Անեմեան Քաթի իր «Սուրբ Էջմիածին»ով, Սարգիսեան Անյէս իր «Ծընունդի ծառ»ով, եւ Նալպանտեան Մակի իր «Տօներու Օր»ով ի վեր հանեցին օրուան իմաստը, եւ բարօրութիւն մաղթեցին Ս. Էջմիածնի:

Յիսուն հոգինոց աշակերտներու խումբը ներդաշնակ կերպով երգեց «Լուսին շկար»ը, «Հայ ազրինք»ը, «Գարուն Գարուն»ը եւ «Լուռ գիշեր»ը: Երկրորդ թրամախօսութեան տիտղոսն էր «Հայ ջաղացպանը», որ ղեկավարութեամբ Տիկին Տէրմերսետեանի, աշակերտներէն՝ Գիպիրեան Միշէլ եւ Գուլաքսզեան Անի ձեռնհասօրէն մեկնաբանեցին, այն աստիճան որ հանդիսականները խանդավառուած խաղը կրկնել տուին:

Վերջին թրամախօսութեան վերնագիրն էր «Շաքարավաճառը» զոր նոյն վարպետութեամբ խաղացին Տօնապետեան Գէորգ եւ Անեմեան Դաւիթ, արժանանալով երկրորդ անգամ կրկնումի՝ բուռն ծափերով:

Հանդէսի կիսուն յիսուն աշակերտներուն տարբեր համեմատ նուէրներ տրըուեցան, իսկ հարիւրի մօտ ներկայ երախաներուն նախընթրիք բաժնուեցաւ: Աշակերտները ազնիւ զգացումը ունեցեր էին իրենց մէջ դրամ հաւաքելով, նուէրներ տալ իրենց ուսուցիչներուն՝ Կոմիտաս վարդապետին, Օր. Զապէլ Բօշաեանին եւ Տիկին Անեմեանին:

Ի վերջոյ, հայ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի ատենապետ Պր. Մինաս Ճապուտեան բեմ ելլելով, խորին շնորհակալիքը յայտնեց հանդիսականներուն, հանդէսի կազմակերպիչներուն, ու հանդէսը փակուեցաւ Տէրունական աղօթքով մասնակցութեամբ աշակերտներու ու ներկայ բազմութեան:

Մաղթելի է որ նման ձեռնարկներ յաճախակի ըլլան, որ նոր սերունդը գիտակցի իր ինքնութեան եւ կառչելով իր լեզուին կարենայ տոկալ ու Հայ մնալ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

Գաղութէ Գաղութ

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հոլիվուտի շրջանի Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանի աշակերտութեան այժմու թիւն է 165: Նկատի առնելով, որ ամէնօրեայ հայ վարժարանը կը գտնուի քաղաքի ամէնէն հայահոծ շրջաններէն մէկուն մէջ, որոշուեցաւ զայն ընդարձակել, որպէսզի 300 աշակերտներ յաճախեն դպրոցի տասը դասարանները: Տիկին Ալեք Փիլիպոս 100.000 տոլար նուիրեց շէնքի ընդարձակման համար:

ՍՊԱՀԱՆԻ պետական համալսարանի տնօրէնութիւնը նոյն համալսարանի հայագիտական Ամպիոնի վարիչ նշանակած է ընկ. Խաժակ Տէր-Գրիգորեանը:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Ալիք» թերթի սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8ին երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ «Ալիք Պատանեկան» երկշաբաթաթերթի հիմնադրութեան երրորդ տարեդարձին առթիւ: Ներկայ գտնուած են Թեհրանի հայկական դպրոցներու տեսուչները եւ հայերէնի դասատուները, Թեմական Խորհուրդի անդամները, հայկական դպրոցներու կեդր. Հոգաբարձութեան դիւանը եւ միութիւններու ու կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները: Ներկայ գտնուած են նաեւ Արտակ Արք. Մանուկեան եւ Գարեգին Եպսկ. Սարգիսեան: Խօսք առնողները շեշտած են այն կարեւոր աշխատանքը, որ կը կատարէ «Ալիք Պատանեկան»ը աշակերտական եւ երիտասարդական շրջանակներէ ներս:

ՍՈՒՐԻՈՅ նախագահ՝ Զօր. Հաֆէզ էլ Ասատ այցելած է Խորէն Ա. Դեկտեմբեր 11ին, Դամասկոսի մէջ: Տեսակցութիւնը տեւած է աւելի քան 40 վայրկեան:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ Դեկտեմբեր 17ին բացառիկ շուքով տօնուած է «Գողթան» երգչախումբի հիմնադրութեան 48րդ տարեդարձը: Այդ առթիւ ոգեկոչուած է յիշատակը երգահան Քրիստափոր Քարամուրզայի, որ առաջինը եղած է մշակելու հայ եկեղեցւոյ բազմաձայն երգեցողութիւնը: Հանդիսութեան նախագահած է Ղեւոնդ Արք. Զէպէեան: Յաջորդաբար խօսք առած են Տոքթ. Եդուարդ Սիմքէշեան, Տիկին Սրբուհի Վարդանեան, Վարդգէս Գաբրիէլեան եւ Պոլսոյ Պատրիարքը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

— Շնորհակալ եմ ձեր այդ առաջարկին համար, բայց կ'արժէ՞ ընկերակցութիւն մը հաստատել այդքան ոչինչ բանի մը համար: Մնաց որ, չեմ գիտեր թէ Ամերիկա մնալու որոշում պիտի տա՞մ:

— Պարոն, ձեր որոշումը փոխա՞ծ էք, հարցուց Նոյեմի: Դեռ հինգ վայրկեան առաջ **կ'ըսէիք թէ երկար ատեն Ամերիկա** պիտի մնաք:

— Արդարեւ, այդպիսի ծրագիր մը ունիմ: Բայց անոր գործադրութիւնը կախում ունի իմ կամքէս անկախ կարգ մը բաներու հետ: Մեծ աշխատանքով մը կը պարապիմ, որ ահագին արդիւնքներ պիտի տայ: Ամերիկեան մեքենաներու բարեփոխումները ուսումնասիրելէ յետոյ՝ որոշումս պիտի տամ Նիւ Եորք մնալու կամ Ֆրանսա դառնալուս մասին:

— Սկզբունքով ընդունեցէք սա գաղափարը թէ աշխատանոցներ պիտի հաստատէք Ամերիկայի մէջ, ըսաւ Մորթիմէր, վախնալով որ սոսկալի մրցակից մը կ'ունենայ յանձին այդ Ֆրանսացիին, որուն արժանիքը ճանչցած էր առաջին ակնարկով իսկ:

– Ինչո՞ւ չէ, ի հարկին...:

— Նոր գիւտ մը շահագործելու վրա՞յ կը դառնայ խնդիրը:

— Այո, գիւտ մը որ ոչ մէկ առնչութիւն ունի կարի մեքենաներու հետ: Գծաքանդակումի մեքենայ մըն է ան:—

Օվիտ Սոլիվոյի հետ ունեցած տեսակցութեան շնորհիւ, Ժաք վճռական հարուած մը տուած էր: Ճէյմս Մորթիմէր անկարելի սարսուռ մը զգաց, երբ գծաքանդակումի մեքենային խօսքը լսեց: Ժաք Կարօ յուսաց որ Ամերիկացին ինքզինքը պիտի մատնէր: Բայց Մորթիմէր վերապահ մնաց:

— Ես ալ ատով զբաղած եմ, յարեց Մորթիմէր անտարբեր երեւոյթով մը: Բայց անկարելի է ժընեւցիներուն շինածէն աւելի աղէկը շինել: Անոնց մեքենաները կատարեալ են:

— Անտարակոյս, հարթ մակերեսը քանդակելու համար, յարեց Ժաք, բայց ատիկա դիւրին գործ մըն է, պէտք է յառաջդիմել...

Ամերիկացին զգաց որ պաղ քրտինք մը կը թրջէր քունքերը:

— Ինծի պէս այդ մարդն ալ միեւնոյն գաղափարը յղացած է, ըսաւ Մորթիմէր մտովի:

Յետոյ բարձրաձայն յարեց.

— Կը կարծէ՞ք որ կարելի ըլլայ շինել մեքենայ մը, որով գծաքանդակուին շըրջած ողնափայտերու կրունկներ, կլորութիւններ:

— Ես վստահ եմ այդ մասին:

Մորթիմէր գոյնը նետեց:

— Այդպիսի մեքենայ մը գտա՞ծ էք, յարեց Մորթիմէր վրդոված ձայնով մը:

— Ես գտած եմ, պատասխանեց Ժաք ցուրտ շեշտով մը, բառերը մէկիկ մէկիկ արտասանելով: Ցատակագիծս պատրաստ է ու ծրագիրս աւարտած: Ինչպէս քիչ մը առաջ պատիւը ունեցած էի ըսելու, տակաւին որոշում չեմ տուած թէ Նիւ Եորք պիտի մնա՞մ, հոն հաստատելու համար այդ մեքենան եւ ուրիշ մեքենաներ, զորս ծրագրած եմ:

Մորթիմէրի գոյնը բոլորովին նետեց:

— Այս մարդը ամէնէն ահարկու մրցակիցն է, զոր կարելի ըլլայ երեւակայել: Պէտք է այս հարուածին առաջքը առնել անյապաղ ու յաղթական դուրս գալ աղէտի մը մէջէն:

Յետոյ յանկուցիչ ձայնով մը հարցուց.

– Սիրելի պաշտօնակիցս, կը հաճի՞ք կատարեալ անկեղծութեամբ խօսիլ:

— Բայց կ'աղաչեմ...

— Եթէ պատրանքներ չէք սնուցաներ, եւ ես կը կարծեմ որ այնպէս է, դուք գիւտ մը ըրած էք, որուն շնորհիւ քիչ ատենէն հսկայական հարստութիւն մը պիտի դիզէք: Արդէն ձեր հմտութեան ապացոյցը ընծայեցիք: Բայց դուք Նիւ Եորք կ'երթաք, առանց մէկը ճանչնալու հոն: Դուք պիտի սորվիք տեղեկանալ մեր բարքերուն, մեր ապրելակերպին եւ մեր գործաւորներու սովորութիւններուն: Դուք հոն պիտի հաստատէք գործարան մը եւ պիտի կազմակերպէք աշխատանոցներ. ասոր համար շատ ժամանակ ու մեծ գումարներ պիտի վատնէք:

— Անտարակոյս, բայց կա՞յ ուրիշ միջոց մը:

— Կայ:

— Ես չեմ գիտեր:

— Ձեզի պիտի ըսեմ: Ահա իմ առաջարկս: Իմ շահընկերս եղէք ու աշխատանոցներուս տնօրէնութիւնը ստանձնեցէք: Դուք իմ քովս կրնաք գործի սկսիլ անմիջապէս եւ անյապաղ կառուցանել Լոփկ մեքենան եւ գծաքանդակումի մեքենան:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վահան Խըտըշեան, զաւակներն՝ Զապէլ Հիլտա եւ Ժան ու Թոռները՝ Մանուկ, Հայկուհի, Զարեհ եւ Վահան, Տիկին Մանուշակ Խըտըշեան, զաւակներն՝ Վահայն եւ Գեղանոյշ ու Թոռները՝ Լօրան, Իվլին, Ժան–Քլօտ եւ Ժեռար, ընտանիքներ՝ Ազնաւուրեան, Քէլէչեան, Մուրաճեան, Տըժխոդյամօ, Գոլեման, Նուրեան, Սերճանեան։ Ամերիկայէն ընտանիքներ՝ Մալխասեան, Պապըր–Սարգիս, Մայրամ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի 7 Յունուար Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին

ՎԱՀԱՆ ԽԸՏԸՇԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, եւ

ԶԱՐԵՀ ԽԸՏԸՇԵԱՆԻ

մահուան յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

×

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քեաթիպեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Լըֆրան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունուար 7, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց հօր՝

ՆՇԱՆ ՔԵԱԹԻՊԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

Տէր եւ Տիկին Գօլեման (Փավիյոն–սուՊուա), զաւակներն ու Թոռները եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի 7 Յունուար առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՔԱՐՈԼԻՆ ԱԶԻԶԵԱՆԻ

մահուան յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

Այրի Տիկին Ազնիւ Ազնաւուրեան (Մարսէյլ – Սէն Լու 95 տարեկան), զաւակները Թոռներն ու Թոռներուն Թոռները եւ բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի 7 Յունուար առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱԶՆԱՒՈՒՐԵԱՆԻ

(Ամասիացի)

մահուան 15րդ տարեդարձին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Միջին Ֆրանսայի Նոր Սերունդին պարախումբը կը փնտռէ աճորտէոն եւ ֆլարինէթ նուագողներ։ Պարի փորձերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթի օրերը Վիէնի ակումբը եւ Ուրբաթ օրերը՝ Տէսինի ակումբը։ Դիմել՝

TACHDJIAN Béatrice
55, Avenue Edouard Herriot
69150 DECINES-CHARPIEU

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ
ՏՕՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ՄԻԱԿ ՀԱՅ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ՝

ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Կը շնորհաւորէ իր յաճախորդները զոյգ տօներուն առթիւ եւ կը յիշեցնէ անգամ մը եւս թէ իր մօտ պիտի գտնէք մատչելի գիներով ամէնէն ընտիր եւ ճոխ հայկ. աղանդերներն ու անուշեղէնները, եւ չոր պտուղներն որ պիտի զարդարեն ձեր սեղանները

N. NIGOGHOSSIAN

121, Ave. Henri-Barbusse — 95400 - ARNOUVILLE - LES - GONESSE
Tél. : 985-04-46

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Անդրանիկ Այրամճեան իր ամուսնոյն մահուան քառասունքին ի յիշատակ կը նուիրէ.—

100 Ֆր. Կապ. Խաչի Շրջ. վարչութեան մանուկներու օրուան առթիւ, 100 Ֆր. Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, 100 Ֆր. Որբերու Օգն. Մարմնին, 50 Ֆր. Սամուէլ Մուրատեան վարժարանին, 50 Ֆր. Աղքատախնամին (տանիլ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Նուարդ Բապուճեան, Օր. Քլօտին–Լօրանս Բապուճեան եւ համայն ընտանեկան պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, գրաւոր, փոխան–ծաղկեպսակի նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց զաւկին եւ քրոջ՝

ՍՈՆԻԱ ԲԱՊՈՒՃԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ։

DIMANCHE 7 JANVIER A 15 H.

Salle St. Dominique, 92, Rue St. Dominique, Métro Invalides

MATINÉE ARTISTIQUE DE DANSES

Organisée par le

Ballet Arménien de ÉVA ARZOUIAN

Au profit de l'Ecole des Sœurs Arméniennes d'Arnouville - les - Gonesse

ARBRE DE NOEL ET DISTRIBUTION DE FRIANDISES

Prix des places : 10 et 20 F. 5 F. pour 1 es étudiants et les enfants
S'adresser : HERATCHIAN, 6 Rue Lamartine
MARKARIAN, 32 Rue de Trévise
ou à Mme PETROSSIAN, — Tél. : 551-39-09

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի եւ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւններու կողմէ։

Տեղի պիտի ունենայ 7 Յունուար, Կիրակի կէսօրէն ետք ժամը 4ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 Ռիւ Փաժէր։

Կը հովանաւորէ Յակոբ եպիսկոպոս Վարդանեան։

Տօնածառի հանդիսութեան կը մասնակցի հայերէնի դասընթացքի երկսեռ աշակերտութիւնը իրենց հայերէն երգերով, արտասանութիւններով եւ զանազան անակնկալներով։

Կը հրաւիրուին բոլոր ծնողքներն ու հայրենակիցները անխտիր։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՃԱՇ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Երիտասարդաց Յանձնախումբը, ի պատիւ գաղութիս Վասպուրականցիներուն, կը կազմակերպէ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՒ ՇՔԵՂ ՃԱՇ ՄԸ

6 Յունուար Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս Պօմոնի Հայոց եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Հայկական եւ եւրոպական պարեր

Ճոխ կերուխում Ընտանեկան մթնոլորտ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Ս. Ծնունդի արարողութիւն եւ Ջրօրհնէք յաւարտ պատարագի։

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կրընոպլի Հայ Ազգ. Միութիւնը ի գիտութիւն քաղաքի եւ շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ Ս. Ծնընդեան առթիւ պատարագ կը մատուցուի Կիրակի 7 Յունուար առաւօտեան ժամը 8.30էն սկսեալ Ռիւ Ժէլ Սէն Լուի սրահին մէջ։

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 6 Յունուար.— Ճրագալոյց Ծննդեան։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 17ին, պատարագ ժամը 18ին։

Կիրակի, 7 Յունուար.— Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30ին, պատարագ 10ին։ Ջրօրհնէք յիշատակ մկրտութեան 11.50ին

Ճրագալոյցի եւ Ս. Ծնունդի պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Նշան Քհնյ. Գույումճեան։

Երկուշաբթի, 8 Յունուար.— Մեռելոց է, և այդ առթիւ Տէր հայրը գերեզմանօրհնէք կը կատարէ առաւօտեան ժամը 9–12, Օքանէլի գերեզմանատունը կէսօրէ վերջ ժամը 2էն 5 Սէն Լուիի գերեզմանատունը։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 Յունուար, Շաբաթ.— Ճրագալոյցի արարողութիւն եւ պատարագ։ Սկիզբ ժամերգութեանց 16.40։

7 Յունուար, Կիրակի.— Տօնակատարութիւն Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան։ Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ 9.45ին, ընթերցում Հայրապետի Շնորհաւորագիր – Պատգամին եւ քարոզ՝ ժամը 11ին, արարողութիւն Ջրօրհնէքի ժամը 11.45ին։

Շնորհակալութիւններ եղած եւ ըլլալիք խղալին նուէրներուն համար։

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յունուար 5, Ուրբաթ.— Ճրագալոյց Ս. Ծննդեան, ժամերգութիւն ժամը 17ին, պատարագ ժամը 18ին։

Յունուար 6, Շաբաթ.— Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան, ժամերգութիւն ժամը 9,15ին, պատարագ 10.30ին։

Յունուար 7, Կիրակի.— Յիշատակ մեռելոց, կը նախագահէ եւ կը քարոզէ Հայրապետական Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեան։ Ժամերգութիւն ժամը 9.15ին, պատարագ 10.30ին, հոգեհանգիստ ժամը 11.45ին։

Յաւարտ պատարագի գաղութային հացկերոյթ, բարձր հովանաւորութեամբ Առաջնորդ Սրբազան հօր։

×

ԼԻՈՆԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 6 Յունուար.— Ճրագալոյց, երեկոյեան ժամերգութիւն կ. յ. ժամը 4ին, պատարագ կ. յ. ժամը 5ին։

Կիրակի, 7 Յունուար.— Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն, ժամերգութիւն ժամը 8ին, պատարագ 10ին, Ջրօրհնէք 11.45ին։

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ ԿՈՉ

Սիրելի հայրենակիցներ,

Ահա տօնական օրերը, Նոր Տարի եւ Ս. Ծնունդ, որոնք պատեհութիւն կուտան, ընտանեկան յարկերէն ներս եւ բարեկամական շրջանակին միջեւ սիրոյ եւ համակրանքի սիրալիր զգացումներու եւ նուէրներու փոխանակութեան։

Խիստ փափաքելի պիտի ըլլար որ սոյն խրախճանքի պահերուն, յիշէիք նաեւ մեր հողատարութեան ներքեւ գտնուող տարեցները եւ բախտաղուրկները, որոնց թիւը երկու հարիւրէ աւելի է եւ որոնք կ'օգտուին ամէն ամիս դրամական, պարեղէններով եւ ածուխի համարժէք գումարով։

Փարիզի Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը, կը համարձակի կոչ ընելու որ գաղութը չմոռնայ սոյն դժբախտները այս բացառիկ օրերուն լայնօրէն հասցնելով իր նուէրները, առիթ տալով մեր կազմակերպութեան բարելաւելու համար անոնց եղած աջակցութիւնը։

— Ի սրտէ շնորհակալութիւն բոլորին կողմէ։

— Ձեր շնորհակալութիւն նոյնպէս մեր կողմէ ձեր բերելիք եղբայրական տատաճեռն ժէսթին որ երախտիքով պիտի արձանագրուի։

Դրամական առքումները կարելի է ընել պանքի եւ փոսթի չէքերով, յանուն՝
ASSOCIATION ARMENIENNE D'A IDE SOCIALE
77, Rue La Fayette — 75009 PA RIS
CCP. PARIS 10 775 28

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Il y a dans Paris un centre commercial où l'on entend toute la journée des airs arméniens, et où l'on peut découvrir et admirer la riche variété de notre patrimoine culturel.

Grande Exposition ARMÉNIE

ARMENIA MONDIA

AU CENTRE COMMERCIAL DU PARC ETOILE - FOCH - AVE
Entrée par le Parking (gratuit) ou, Escalators angle Rue Presbourg-Ave. Foch
Métro : Etoile, R.E.R. direct

En semaine de 13 h. à 20 h., Samedi, Dimanche de 13 h. à 21 h.

Jusqu'au 7 Janvier seulement

LE PLUS GRAND CHOIX D'ARTICLES JAMAIS REUNIS CONCERNANT L'ARMENIE !

Allo ! « Arménie Information » : 727-64-59

ՇԱԲԱԹ
6
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI
6 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.607

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.607

ԱՄԵՆ. ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

(6 Յունուար 1973)

ՅԱՆՈՒՆ ՀՕՐ ԵՒ ՈՐԴՒՈՅ ԵՒ ՀՈԳՒՈՅՆ ՍՐԲՈՅ, ԱՄԷՆ

« Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ »

Սիրեցեալ հաւատացեալներ մեր,

Ամէն տարւոյ սեմին, յուսալից սրտով եւ սուրբ սպասումներով, Մեր հոգու հայեացքը դէպի երկինք ենք բարձրացնում, մի անգամ եւս ընդունելու մեր տկարացած հոգիների մէջ, քաղցր աւետիսը հրաշք ծննդեան Մանուկ Յիսուսի, հեռաւոր Բեթղեհէմում երկու հազար տարիներ առաջ...

Ու մենք էլ դիւթուած նոյն լուսեղէն տեսիլքով, նման բարի ու խոնարհ հովիւների, լսում ենք երկնքից իջնող երգը հրեշտակների՝

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Այո, բարի ու խոնարհ մարդիկ լսեցին հրեշտակների երգն այդ սքանչելի երկու հազար տարիներ առաջ եւ երկու հազար տարիներ շարունակ: Լսեցին այդ երգը նրանք, լսում ենք մենք այսօր, ու պիտի լսեն մարդիկ միշտ, մինչեւ հեռու ապագան, ինչքան ժամանակ աշխարհում մարդկային սիրտը բաբախի, ինչքան ժամանակ այդ սիրտը հոգի ունենայ:

Երանի բոլոր նրանց ովքեր իրենց հոգու բաժակները դէպի երկինք են բարձրացնում, լցնելու յոյսով՝ հրաշալի ծննդեան շնորհներով փրկարար:

Աշխարհը միայն որպէս նիւթեղէն ճանաչողներ, պիտի ասեն թէ մեր այս սպասումը երազ է լոկ եւ անյոյս ճանապարհ: Ո՞րն է ճշմարիտը այս ուղիներից: Հարցումն այս ծանր է, պատասխանը՝ անյայտ:

Մի բան սակայն ճշմարիտ է թւում մեզ, թէ մարդն ինքը նիւթեղէն այս աշխարհի մէջ գերնիւթական գոյացութիւն է իր հոգու աշխարհով, նիւթից կազմուած լինելով հանդերձ:

Հոգու իր աշխարհով, մարդը նման է յաւէտ ալեկոծ, անծայրածիր մի ովկիանի, տենչերով անհուն, երազանքներով անթիւ անհամար, որոնումներով անդադրում, անվերջ գործելու մշտահոս եռանդով, իր եսը հռչակելու անյագ ծարաւով, մարդը՝ որ բնութեան ծոցում կանգնած միայնակ ճակատ առ ճակատ նիւթեղէն աշխարհի առաջ, ասում է վճռապէս, ասում է տիրապէս՝ ես կամ ու գործում եմ իբրեւ մի այլ իրականութիւն: Դա մարդկային աշխարհի իրականութիւնն է: Դա նոր որակ է, նոր ճշմարտութիւն, յարափոփոխ լինելութիւն, որ մի բառով արտայայտելու համար անուանում ենք ոգեբարոյական իրականութիւն: Ամէն մարդ էակ իր հոգեկանով՝ ինչ-որ չափով, ինչ-որ կերպով մասնակից է մարդկային այդ ոգեբարոյական իրականութեան եւ կրում է իր մէջ ինչ-որ չափով, ինչ-որ կերպով մի մասնիկ այդ իրականութեան ուժից: Այս խորդութեան բացատրութեան կերպերը կարող են տարբերուել, սակայն խորդութիւնն ինքը մնում է ճշմարիտ:

Մենք՝ քրիստոնեաներս հաւատում ենք անհատ մարդու՝ հոգու ինքնուրոյն եւ ինքնավար իրականութեան, որ հիմքն է կազմում մարդկային հաւաքական կեանքի ոգեբարոյական իրականութեան: Եւ հաւատում ենք նաեւ որ այդ բոլորի գերագոյն երաշխիքը հանդիսանում է Աստուած, որ հաւատացեալի խորհրդական մտապատկերն է բացարձակ ճշմարիտի, բացարձակ բարու եւ բացարձակ գեղեցիկի:

Բնութեան ծոցում, մարդը այն միակ էակն է, այն միակ իրականութիւնը որ ապրում է ու գործում ոտքերով ամուր կառչած երկրին բայց հայեացքը յառած միշտ դէպի երկինք: Երկինքը, դա խորհրդանշում է աղբիւրը եւ հզօրիչ նեցուկը մարդկային ոգու աշխարհի: Ոչ մի ուժ չի կարող շեղել դէպի երկինք հայեացքը մարդու: Ու մեզ թւում է թէ մեր օրերի մարդկանց հրաշալի խոյանքը դէպի հեռուները տիեզերքի, առաւել է սեւեռել մարդու հայեացքը դէպի երկինք: Նորագոյն գիտութիւնը եւ տեխնիկան օժանդակում են որ մարդու մտապատկերը երկնքի մասին դառնայ աւելի անհուն, աւելի անհասանելի, աւելի յաւերժական: Նիւթական տիեզերքի առաւել խոր ճանաչողութեանը եւ նորանոր օրէնքների յայտնաբերմանը, պիտի համապատասխանեն նոր իմացումներ, նոր որոնումներ, նոր յայտնութիւններ մարդկային ոգեբարոյական աշխարհում:

Ահա այս խոհերով դիմաւորում ենք նոր եկող տարին, 1973 թուականը փրկչական, եւ մեր հոգու աշխարհի բարձունքից լսում ենք վերստին ցանկալի երգը լոյս հրեշտակների՝

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Բացենք այսօր սրտերը մեր բոլոր, ընդունելու բարի լուրը երկնքի, հաւատքով անթերի որ պիտի լինի խաղաղութիւն երկրի վրայ, որ պիտի լինի հաճութիւն, բարի կամեցողութիւն մարդկանց միջեւ, վասնզի աշխարհ եկած ու մարդացած Աստուած եւ Փրկիչը մեր Քրիստոս՝ խաղաղութեան իշխան է, արդարութեան արեգակ եւ սիրոյ սերմնացան:

Արդ, սիրելի հաւատացեալներ, եկէք այս հաւատքով ու այս յոյսերով երգենք եւ փառաբանենք Սուրբ Ծնունդը եւ Յայտնութիւնը Միածին Որդւոյն Աստուծոյ մերոյ, աղօթելով որ մարդիկ ու ազգութիւններ եղբայրներ դառնան երկրի վրայ, կենսագործելու համար երկնային պատգամը սիրոյ եւ խաղաղութեան:

Եղբայրական սէրը, միութիւնը եւ խաղաղութիւնը թող տիրեն նաեւ մեր ժողովրդի ծոցում, յառաւել շինութիւն հոգեւոր կեանքի, յառաւել զօրացումն ու պայծառացումն Հայաստանեայց մեր Եկեղեցու եւ Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի, նուիրական Աթոռը Հօրն մերոյ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի եւ Հայոց Ընդհանրական Հայրապետութեան:

Եւս առաւել, սէրն ու խաղաղ, ապահով պայմանները թող տիրեն մեր հայրենի կտուրի տակ, որպէսզի Հայաստանցի մեր զաւակները՝ հուժկու բազուկներով, ստեղծարար շնորհներով եւ անհանգիստ լաւատեսութեամբ շարունակեն իրենց աշխատանքը էլ աւելի շքեղ ու պերճ դարձնելու վերածնուած Մայր Հայաստանը յաւիտենական, որ իրականացած երազն է Հայոց պատմութեան, որ արդասիքն է բազում սերունդների հերոսական մաքառումների, որ միակ երաշխիքն է մեր ժողովրդի էլ աւելի պայծառ գալիքի եւ միակ յոյսն ու կեանքի աղբիւրը ի սփիւռս աշխարհի ցրուած Հայութեան:

Արտասահմանում ապրող պանդուխտ զաւակներ Մեր, յատկապէս դուք ուրախ եղէք այսօր եւ հպարտ ու խանդավառ, զի նաեւ ձեզ ամէնքիդ համար անխտիր, դէպի երկինք են բարձրանում աղօթքները Մեր, Սուրբ Էջմիածնի լոյս սեղաններից:

Թող անսասան, ամբողջ ու անխռով պահպանուեն Հայաստանեայց Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցին եւ համայն հաւատացեալ ժողովուրդը մեր, որ ի Հայաստան եւ որ ի սփիւռս աշխարհի:

«Պինդ կալցուք զխոստովանութիւն անշարժ յուսոյն, զի հաւատարիմ է որ խոստացաւն. եւ զգուշասցուք միմեանց յորդորմամբք սիրոյ եւ գործոց բարեաց»: (Եբր. Ժ. 23):

Օրհնեալք եղերուք ի շնորհաց Սուրբ Ծննդեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի այժմ եւ յաւիտեան, ամէն:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵԳԻՊՏՈՍ

ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

—0—

Գահիրէի ուսանողական ցոյցերը, որոնք բուռն բախումներ ստեղծած էին, վերջ գտած էին առջի օր: Ինչպէս հաղորդեցինք, իշխանութիւնները փակեցին համալսարանը Քուրպան Պայրամի արձակուրդներէն առաջ:

Դիտողներու կարծիքով այսպէս կոչուած ուսանողական տագնապը փարատած չէ, թէեւ համալսարանի փակումը եւ մօտալուտ արձակուրդները հաւանաբար նպաստեն անդորրութեան վերահաստատման, ինչպէս պատահած էր ճիշդ տարի մը առաջ:

Այս ցոյցերուն մասնակցեցան ոչ միայն ձախակողմեան ուսանողները, այլեւ աջակողմեանները, այսինքն Մահմետական Եղբայրներու անդամներն ու Գնդ. Խատաֆիի համախոհները: Ձախակողմեանները դժգոհ են նախագահ Սատաթի «յետադիմական» քաղաքականութենէն: Ըստ անոնց Սատաթ «անճարակ» քաղաքականութիւն մը որդեգրեց Խորհ. Միութեան նկատմամբ, միւս կողմէ, խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ Նասրեան ընկերվարութիւնը:

Ձախ եւ աջ ուսանողութիւնը համաձայն են իրարու հետ դատապարտելու համար Սատաթի արտաքին քաղաքականութիւնը Իսրայէլի հանդէպ:

Կառավարական շրջանակները գիտել կուտան, թէ քանի մը հարիւր ուսանող միայն մասնակցած է ցոյցերու, մինչդեռ 200.000 ուսանող կը հաշուէ երկիրը: Այլ խօսքով չնչին փոքրամասնութիւն մը կը ներկայացնէ շարժումի ղեկավարութիւնը:

Յամենայն դէպս տագնապը վերջ գտած չէ եւ ոմանց կարծիքով նոր խլրտումներ կրնան տեղի ունենալ մօտ ապագային:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ գրիպը սկսած է աւեր գործել Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ արեւելեան շրջանը: Իրենց յատուկ հիւմուրով, կը թուի թէ Անգլիացիք այս առաջին «արտածումով», կ'ուզեն նշել իրենց մուտքը Եւրոպական Հասարակաց Շուկային մէջ...: Կը թելադրուի շատ լեմոն գործածել, իբր պարունակած Սէ կենսանիւթին համար:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ մէջ հինգ ընդդիմադիրներ գնդակահարուած են խափանարարական արարքներու համար, զորս գործած են Քիւրտիստանի մէջ:

ԻՖՕՓ – ՖՐԱՆՍ-ՍՈՒԱՌ առաջին ազգային քննութիւն մը կը ներկայացնեն հանրային կարծիքի, ուրկէ կը պարզուի որ Ձախի միացեալ ճակատը կրնայ ձայներու 45 առ հարիւրը ապահովել, բարենորոգողները 15 առ հարիւր եւ մեծամասնութիւնը՝ 40 առ հարիւր: Մանրամասնութեանց մէջ մտնելով կարելի է նկատել, ըստ այս քննութեան, որ Ընկերվարականները շատ զգալի յառաջդիմութեան մէջ են եւ թէ համայնավարները կը նահանջեն գիւղատնտեսական շրջանակներու մէջ:

ՍԵՌԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ մուտք պիտի գործէ Ֆրանսայի դպրոցները: Յետագային պիտի տրուին դասաւանդութեան մանրամասնութիւնները ...

ԹՂԹԱՏԱՐԻ գործադուլը զգալի կերպով կը խանգարէ սպասարկութիւնը: Շարժումը կը վերաբերի գումի կեդրոններու պաշտօնէութեան:

Ժ. ՓՕԼ ՍԱՐԹՐ Փետրուար 5էն սկսեալ կը վերհրատարակէ Ֆրանսական նախկին օրաթերթ մը՝ Լիպերասիոն, որ ըլլալով հանդերձ ձախ, կը դատապարտէ սթալինեան մեթոտները եւ ուղղափառ հետեւորդ մը չէր Համայնավար կուսակցութեան: Թերթը 8էն 16 էջ պիտի ունենայ եւ որովհետեւ ծանուցում պիտի չդնէ, արդէն իսկ հանգանակութիւն բացած է:

ՆԻԺԷՐ խզեց իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Իսրայէլի հետ: Ուկանտա, Չատ եւ Քոնկօ եւս խզած էին իրենց յարաբերութիւնները: Արաբ երկիրներ, յատկապէս Լիբիա ճնշում կը բանեցնեն ափրիկեան երկիրներու վրայ, որպէսզի անոնք ալ խզեն իրենց դիւանագիտական յարաբերութիւնները Թել Ավիվի հետ: Իսրայէլի Արտաքին Նախարարը յայտարարեց, թէ Իսրայէլ դեռ 29 ափրիկեան երկիրներու հետ դիւանագիտական կապ կը պահէ:

ՔՈՒՊԱՅԻ նախագահը՝ Ֆիտէլ Քասթրօ յայտարարեց, թէ տնտեսական նոր համաձայնագիրներ կնքուած են Խորհ. Միութեան հետ: Քուպա իր պարտքը փոխանակ 1972ի վերջաւորութեան փակելու, պիտի վճարէ 1986էն ետք առանց տոկոսի: Մոսկուա նոր վարկեր կը յատկացնէ Քուպայի, որպէսզի այս վերջինը կարողանայ փակել 1973, 1974 եւ 1975ի առեւտուրի բացերը: Մոսկուա 330 միլիոն տոլարի նոր վարկ մը կը բանայ եւ այսուհետեւ աւելի բարձր գին պիտի վճարէ Քուպայի շաքարին եւ Նիքէլին:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ կը չեշտեն թէ հինգ վարչապետները, որոնք Փարիզ պիտի գան մասնակցելու համար Բ. Միջազգայինի հերթական համագումարին, կուգան պարզապէս իբրեւ կուսակցական ներկայացուցիչներ եւ ոչ՝ քաղաքական դէմքեր:

ՀԱՆՈՅ կը հաղորդէ թէ ամերիկեան ռմբակոծութեանց հետեւանքով 1318 մեռեալ եւ 1261 վիրաւոր կայ միայն Հանոյի մէջ:

ՅՈՒՇԵՐ ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

—O—

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կը տեղաւորուինք սրճարանի մը եաեւը, մեզի համար պատրաստուած բանտ-բնակարանը, շրջապատուած կրկնակ փշաթելերով, եւ ախորժակով կ'ուտենք մեր կտոր մը հացի բաժինը, փոքր չիրտ մը երշիկով: Այո, քան հայորդիներ ենք Ֆրանսայի զանազան շրջաններէն. մեր պահակը կը բաժնուի մեզմէ, ըսելով որ առաւօտուն պիտի գայ մեզ արթնցնելու ժամը վեցին: Կը փորձենք քնանալ, բայց ի՞նչպէս. ցուրտ է եւ մեր ծածկոցները շատ թեթեւ, թուղթէ շինուած կարծես...

Առաւօտուն «աուշբէյն»ի (արթնցէք) սարսափազդու կանչին վրայ, ոտքի ենք արդէն, պատրաստ եւ մեր վախմանը (պահակը) Ֆրից, ճչելէ վերջ մեր թիւը, կը հրամայէ զինուորական քայլով դէպի յառաջ, մէկ-երկու...:

Դեկտեմբերի խառաչունչ օդ մը, ձիւնած է առատօրէն, եւ մենք հեռաւոր Ֆրանսայէն եկած, այս անբիծ եւ սպիտակ ձիւնին վրայ, առաջին քայլերը կ'ըլլանք կիսախաւար այս աղջամուղջին մէջ քնաթաթախ, դողդողջուն:

Մեր սապոները կը բարձրանան, անոնց տակը կուտակուած ձիւնէն եւ մեր քայլերը կը դժուարանան. մեզմէ ոմանք կ'օրօրուին, տարուբեր զինուորներու պէս: Ֆրիցը, հազիւ պահ մը կը թոյլատրէ որ մաքրենք մեր ոտքի ձիւները, եւ այսպէս ժամ մը կը շարունակուի մեր ճամբան: Ո՞ւր կ'երթանք, չենք գիտեր, թէ՛ լաւատես ենք եւ թէ յոռետես. Մկրտիչը նոյնիսկ ըսաւ թէ այս մարդը կրնայ մեզ բոլորս սպաննել...:

Ու վերջապէս հեռաւոր ձայն մը, կարծես գործարանի մը գոյութիւնը յայտնող շարժիչի մը զօրաւոր մէկ զարկը, պում... պում... Կը հասնինք մեր աշխատանքի վայրը. քարահանք մըն է: Մեզի կուտան նախաճաշ եւ սովորականէն աւելի, երկու բաժին, որովհետեւ ծանր աշխատանք պիտի ընենք եղեր:

Կը սկսի լուսնալ եւ վարպետ գործաւորները կը հասնին: Մենք կարգով շարուած ենք ու վարպետները կ'ընտրեն երկու հոգի իրենց հետ աշխատելու համար: Անձնապէս, գոնէ ես, ինքզինքս այդ գործին ատակ չեմ զգար ու երբ խոհարարուհին եկաւ իր օգնականը ընտրելու, ջանացի հաճելի եւ համակրելի երեւոյթ մը առնել, գրաւելու համար այդ կնոջ ուշադրութիւնը իմ վրաս, բայց չար բախտէս, չհաւնեցաւ ինծի եւ ուրիշ մը բախտաւորուեցաւ խոհանոցին մէջ, տաքուկ տեղը, մեր կէսօրուան ապուրը պատրաստելու, համեմատաբար դիւրին եւ հաճելի աշխատանքով:

Վերջապէս, մէկն ալ ինծի fom (եկուր) ըսաւ, ու միասին մէկական բահ եւ ծանր մուրճեր առնելով իջանք հսկայ փոսին մէջ: Սառած է ամէն կողմ եւ փոքր կառքերու երկաթ գիծերը հազիւ կը տեսնուին: Ի՞նչ է մեր ընելիքը. ամէն կէսօր եւ իրիկուն, մասնագէտներ ուժանակներով կը պայթեցնեն ժայռերն ու քարերը, որոնք կը թաւալին այս քարահանքին մէջ. մենք պէտք է որ ծանր մուրճերով փշրենք զանոնք, կառքերուն մէջ լեցնենք եւ անկէ ալ պիտի ղրկուին ճամբաներ շինելու համար:

Կը սկսիմ ուրեմն գործի, սա քարը փշրելու համար կը զարնեմ ու կը զարնեմ, բայց անկարելի է, տեղէն չի շարժիր...: Հէր Օթթօ, վարպետս, բաներ մը կը բացատրէ, որոնց տեղեր ունի եղեր հարուածելու, եւ ինք շուտով, առանց մեծ ճիգի եւ յոգնութեան կը փշրէ ու կը փշրէ:

Գերագոյն ուժերս կը փորձեմ, քրտնաթոր վիճակ մը ունիմ. կռնակս սաստ կապած է, նուազ քանըերեք աստիճան պաղէն, կ'աւաղեմ չար բախտս, մանաւանդ երբ ըսաւ թէ «անկէ առաջ հրեաներ կ'աշխատէին մեզի հետ այստեղ, եւ անոնցմէ մէկը մեռաւ, գլխուն վրայ քար մը ինկած ըլլալուն համար» եւ գլխս դղուշացուց:

Վեր նայեցայ, ի՞նչ տեսնեմ, ահաւոր բարձրութեան վրայ, անհամար քարեր իրարու վրայ կուտակուած են, եւ շատ դիւրաւ, քանի մը հատ կրնան վար թաւալիլ ու գլուխդ ջախջախել...: Եւ սակայն մէկ աչքս վար միւսը վեր, կը զարնեմ ու կը զարնեմ անփշրելիին, որ շատ դժուարաւ տեղի կուտայ:

Տեսնելով վիճակս եւ բարի տրամադրութիւնս, Հէր Օթթօ ըսաւ.— «Դուն ի՞նչ կ'ընես սովորական կեանքիդ մէջ: «Դերձակ եմ», ըսի. «Եա՞, շնայտըր մայսթըր, դուն այստեղ շնայնմայսթըր (քարակոփ) պիտի ըլլաս» ըսաւ խնդալով, եւ հասկցուց որ ես միայն փշրուած քարերը կառքերուն մէջ լեցնեմ: Բարեբախտաբար որ կէսօրուան փողը հնչեց եւ մենք մէկ ժամ դադրեցուցինք մեր աշխատանքը:

Համով եւ առատ էր կնոջ պատրաստած ապուրը, եւ շատ կը տարբերէր կայանի զուփէն, գետնախնձորը առատ էր, եւ քանի մը հատ լուբիայ դգալին մէջ կը ժպտէին մեզի: Բաժնեցին նաեւ մեր գիշերուան ուտելիքը. ինչպէս ըսի, միշտ կրկինը սովորական բաժնին:

Սկսանք աշխատանքի եւ այս երկա՜ր օրը վերջացաւ ժամը 5ին, գրեթէ մութ էր երբ մենք յոգնաբեկ հասանք մեր «տունը»: Պէտք է ըսել սակայն, որ մեր մէջ կային առաւել կամ նուազ այս աշխատանքին ընդունակ ընկերներ, եւ որոնք չեցինք տոկալ այս ծանր աշխատանքին. չէ՞ որ մէկ ամսուան համար էր, եւ օրերը կ'անցնէին դժուարաւ, կարծես երկա՜ր տարիներ ըլլային:

Այսօր, Դեկտեմբեր 24, 1940, սովորական աշխատանքէն վերադարձանք իրիկունը, փշրուած հոգիներով, հազիւ մեր ծրարիկները բացինք պատառ մը հաց ուտելու համար, կիսախաւար մթութեան մէջ, իւրաքանչիւրս մտադրաղ եւ տըխուր վիճակ մը ունէինք. մօքով եւ յիշատակներով շատ հեռու այստեղէն, երբ յանկարծ յուզիչ եւ ծանօթ երգ մը լըսուեցաւ, որ Յիսուսի ծնունդը կ'աւետէր, «Շթիլը նախթ, հայլիկը նախթ» (լուռ գիշեր, սուրբ գիշեր): Այս գիշերը սուրբ կրնար ըլլալ, այո, բայց ոչ խաղաղ, քանի դեռ կը գոռային թնդանօթները, կը ռմբակոծուէին գիւղեր ու քաղաքներ, մահ ու սարսափ ամէնուրեք, եւ մենք հոս, մեր սիրելիներէն հեռու, ոմանք իրենց կիներն ու զաւակները կ'երազեն, ուրիշ մը իր ալեւոր մօրը կարօտը կը զգայ, ուրիշ մը իր ապագայ տունը կ'երազէ եւ մենք բոլորս թախիծ ունինք մեր դէմքերուն վրայ եւ կսկիծ՝ մեր սրտերուն մէջ:

Խօսք չունինք ըսելու, այլ միայն մաղթելու որ, գալ տարի մեր ընտանեկան ջերմիկ յարկին տակ կարենանք տօնել Ծնունդն ու Նոր Տարին:

— Տղաք, «Խորհուրդ մեծ»ը երգենք, կ'ըսեմ եւ մեր ձայնն ալ կը բարձրանայ միանալու համար գերմանական խորհուրդին, եւ կ'արձագանգէ փոքրիկ այս գիւղին մէջ:

Ո՜հ, երբեւիցէ այսքան տխուր, բեկեալ սրտով չեմ երգած ու լսած այս շարականը, որ իր մէջ կը պահէր իրաւ խորհուրդը մեծ եւ սքանչելի, աւետելով Յիսուսի ծնունդը, ի յերկիր խաղաղութիւն եւ ի մարդիկ հաճութիւն:

Աւա՜ղ սակայն, երեսունըերկու տարիներ վերջն ալ, մեր ընտանեկան ջերմիկ յարկերուն տակ, սիրելիներով շըրջապատուած, հիմա որ պիտի տօնենք կրկին Ս. Ծնունդը, դժբախտաբար չէ եղած խաղաղութիւն աշխարհի, պատերազմը կը շարունակուի, մեզի պէս գերիներ կը չարչարուին արգելարաններու մէջ, մարդուն ազատութիւնը կը բռնաբարուի, թշուառութիւն եւ անիրաւութիւն, սով եւ տառապանք շատ երկիրներու մէջ:

Ինչպէ՞ս պիտի կարենանք ապացուցանել թէ իրաւ քաղաքակրթեալ դարու մը մէջ կը գտնուինք, եւ ե՞րբ պիտի դադրի «մարդը մարդուն գայլ» ըլլալէ:

ՓԱՐՏԻԶԱԿՑԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ ՅԱՌԱՋԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԸ

—O—

(Գ. եւ Վերջին Մաս)

Խրիմեան Հայրիկ, իր կաթողիկոսութեան տարիներուն (1892–1907), Էջմիածինի մէջ հիմնեց թանգարան մը, որ ժողովուրդին կողմէ կոչուեցաւ Հայրիկեան թանգարան: Անիկա ունէր երկու բաժին՝ պատմահնագիտական եւ ազգագրական:

Ներկայ դարու սկիզբները Թիֆլիսի Հայոց առաջնորդարանը ունէր բազմաթիւ հնագիտական առարկաներ՝ հաւաքուած տարիներու ընթացքին: Պաքուի մեծահարուստ Աւետիս Ղուկասեան առաջնորդարանին կից թանգարան մը շինել տուաւ, ուր կեդրոնացան բազմաթիւ հին գորգեր, ասեղնագործ սփռոցներ, խաչեր, եւայլն:

Այդ ժամանակաշրջանի հայկական թանգարաններուն մէջ իր նիւթով եւ ծաւալով կարեւոր տեղ գրաւեց Թիֆլիսի «Ազգագրական – հնագիտական թանգարանը» (1907–1908), հիմնուած Կովկասի Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան կողմէ, յատկապէս Երուանդ Լալայեանի եռանդուն ջանքերուն շնորհիւ:

Հայկական թանգարաններու շարքին բացառիկ տեղ գրաւեց նաեւ Անիի հնագարանը:

1892–93ի պեղումներէն ետք Փրոֆ. Ն. Մառ դադրեցուց Անիի աշխատանքները, պատճառաբանելով, որ հնութիւնները հոն պահելու կարելիութիւն չկայ:

1904ին, երբ պեղումները վերսկսած էին, Մառ կրկին հրապարակ դրաւ թանգարան հիմնելու իր ծրագիրը: Բժ. Յ. Զաւրեան Պաքուի մէջ 950 ռուբլի հաւաքեց, որով կարելի եղաւ Անիի հին շէնքերէն մէկը թանգարանի վերածել: 1908ին հիմնուեցաւ նոր թանգարան մըն ալ: Այսպէս այդ թուականին Անիի հնագարանը ունեցաւ երկու շէնք, առաջինը մզկիթն էր (Մանուչէի մզկիթը), իսկ երկրորդը՝ նոր կառուցուած շէնքը:

Առաջինին մէջ զետեղուած էին գլխաւորապէս պեղածոյ փոքր առարկաներ՝ որմնազարդեր, փորագիր փայտէ առարկաներ, նկարազարդ որմնամասեր, զամբարանի իրեր, կաւէ անօթներ, յախճապակեայ եւ ճենապակեայ անօթներ, խաչեր, կանթեղներ, դրամներ, եւայլն: Այս շէնքին մէջ էր ցուցադրուած նաեւ Գագիկ Ա. Բագրատունիի արձանը:

Նոր կառուցուած շէնքին մէջ Ն. Մառ կեդրոնացուց աստ ու անդ ինկած վիմական արձանագրութիւններն ու ճարտարապետական բեկորները, խաչքարերը, եւայլն:

1912ին վերանորոգուեցաւ Անիի Բոլորակ Ս. Փրկիչ եկեղեցին եւ դարձաւ հնա-

Ծաղկած Փշալարեր

❋

(ՎԻՊԵՐԳ)

— Գիշերային հաւքեր չեն մնացել, ցրտահարուել են, — ասում եմ ես ցրտից սրթսրթալով: Իսկ Աշոտ դային նամակը ծալում է չորս մի կտորով, խաչաձեւ կարում, անհետացնում է իմ ձմեռային գըլխարկի պատռուածքներից մէկում եւ... ես պատրաստ եմ մեծ ճանապարհորդութեան:

... Ճամբանե՜ր, ճամբանե՜ր, ես հիմա յիշում եմ ճանապարհներ, որոնք փակուեցին եւ բացուան նոր, հեռաւոր ճանապարհներ: Ես հիմա յիշում եմ ազատութեան վերջին օրերը: Այդ ութ տարի առաջ էր: Ամառ էր, բառի իսկական իմաստով շոգոտոտ: Օ՜, այո, մենախցի երկաթէ դուռը բացուեց իմ դէմ եւ փակուեց ինձ վրայ Օգոստոսի 10ի լուսաբացին: Աշխարհը, Երեւանը, փողոցը որի վրայ ես ապրում էի, տանի հարազատներն ու ընկերները, կապոյտ մզկիթն էլ հետը՝ մնացին սանես եօթ սարից անդին, իսկ ինձ մնաց այս նեղ ու մութ խուցը, որի միակ բարձր երկաթէ ճաղերով ամրացուած պատուհանից երեւում էր դպրոցական քանոնի լայնութեամբ ու երկարութեամբ երկնքի մի շերտ, որը լինելու էր կապոյտ, ճերմակ, գորշ, նայած օրուան ու եղանակին:

Ես առանձնապէս չապշեցի երբ գիշերուայ ժամը 3ին մի անծանօթ անձնաւորութիւն ընկերական ուրախ սեղանից ինձ հանեց եւ ասաց, որ պէտք է գնալ տուն: Ես առջեւից, նա յետեւից՝ մենք անցանք անմարդ, լուսնի լոյսով ողողուած փողոցներով եւ մօտեցանք մեր տանը: Մեծ տպաւորութիւն չթողեց ինձ վրայ եւ այն, որ մեր շէնքի առաջ կանգնած էր մի փակ աւտօ եւ մեզ՝ երեւի անհամբերութեամբ սպասում էր մի երկրորդ անձնաւորութիւն: Նրանցից մէկի հարցը, — զէնք ունէ՞ք, — ես համարեցի յիմարութիւն եւ ցոյց տուի գրասեղանիս վրայ մի բաժակում կողք-կողքի ցցուած իմ զանազան տեսակի գրիչներն ու մատիտները: — Հարցը վերաբերում է ա՞յս զէնքերին, — հարցրի ես, — ես հարցնում եմ այսպիսի զէնքի մասին, — ասաց նա եւ գրպանից հանելով՝ քթիս տակ թափ տուեց մի իսկական ատրճանակ: Սրա վրայ ես պատասխանեցի, որ ես, որքան յիշում եմ, զինուորական չեմ եղել, դրա համար էլ ատրճանակ կրելու անհրաժեշտութիւն երբեք չեմ զգացել: — Լաւ ես երգում, — ասաց միւսը, չնայած որ ես ոչ մի երգ չերգեցի եւ ընդհանրապէս աչքի չեմ ընկել լաւ ձայնով, թէեւ զուրկ չեմ եղել երաժշտական լսողութիւնից:

Ինձ վրայ տպաւորութիւն չթողեց նաեւ խուզարկութիւնը, որը տեւեց մինչեւ լուսաբաց: Նրանք տակն ու վրայ արին ամբողջ տունը, քրքրեցին իմ գըրքերը, առանձնացրին բազմաթիւ նամակներ, վերցրին 1922 թուականից իմ պահած յուշատետրը: Խուզարկութեան ընթացքում ես պառկեցի դիվանին, մի պահ փակեցի աչքերս եւ ուզեցի պատկերացնել բոպէի լրջութիւնը: Յաջողութեան չհասայ: Խուզարկութեանը ներկայ էր նաեւ «դոմկոմը», այսինքն՝ «տնային կոմիտէն». նա ապրում էր մեր շէնքում, աշխատում էր թատրոնում եւ մեծ յարգանքով ընդունում էր իմ բարեւները: Հիմա նա կանգնած է դռների մօտ, պաշտօնական դիրքով եւ նայում է ինձ սառը, անգամ թշնամական աչքերով:

Լուսաբաց էր, երբ վերջացաւ խուզարկութիւնը: Նրանք հրամայեցին վերցնել հետս միայն սպիտակեղէն, — ածելի՞ — ոչ, — գրքեր, թո՞ւղթ, — ոչ, այնտեղ ամէն ինչ կայ... Նրանք վերցին մի մեծ թղթապանակ, ուր տեղաւորեցին վերցրած կասկածելի (երեւի) նիւթերը: Դուռը փակեց «տնային կոմիտէն» եւ գրպանեց բանալին:

Ես գիտէի, թէ ուր են տանելու ինձ եւ ամենեւին չզարմացայ երբ աւտօն կանգնեց եւ մենք դուրս եկանք խորհրդաւոր շէնքի բակը: Ոչ, այս ամէնն ինձ վրայ առանձին տպաւորութիւն չթողին: Ես սթափուեցի միայն այն բոպէին, երբ ինձ յանձնեցին մի մարդու, ասելով.

— Վերցրու սրան, Ներսէ՛ս...

Ներսէսը խօթեց ինձ քառակուսի մի սենեակ, կոպիտ կերպով արձակեց գօտիս, նետեց մի կողմ եւ շուտ ու մուտ տալով խուզարկեց ինձ՝ ձեռքերն անքաղաքավարի խօթելով գրպաններս:

Ես ցնցուեցի եւ առաջին անգամ զգացի, որ գործը լուրջ է եւ բանս՝ բուրդ:

Երկրորդ հարուածն իջաւ իմ գլխին երրորդ օրը:

Իմ մենախուցի դուռը բացւում էր միայն առաւօտեան եւ երեկոյեան, երբ ինձ տանում էին փակ զուգարան:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(45 – Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ
ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

Ծնունդի հին խոկումներ

―0―

Միշտ շատ խորունկ կերպով զգացած եմ Ծնունդի գիշերին միստիքականութիւնը:

Տարիներ առաջ, երբ դեռ պզտիկ աղջիկ էի, դպրոցական ու երգչական Ծնունդին՝ վարժարանը մնացած կ'ըլլայի, սիրտի մեծ յուզումով եւ լալու մեծ փափաքով մը կ'երազէի այդ աւանդական գիշերին մէջ եւ երկար՝ կը խորհէի ու կ'երեւակայէի այդ գիշերին խորհրդաւորութեանը հետ կատարուած պատարագները աշխարհի բոլոր եկեղեցիներուն կամարներուն տակ, ամէնէն հսկաներէն մինչեւ ամէնէն փոքրիկ մատուռներուն, թաղուած կորսուած գիւղերու անկիւններ:

Խունկերու եւ ճերմակ մոմերու մէջ տեղ երգուած այդ հեռաւոր աղօթքներուն հեռաւոր բուրմունքը կը պատէր իմ փոքրիկ էութիւնս ամբողջ, եւ միստիքականութեան դժգոհութիւնը կը դնէր դէմքիս այդ գիշերը բոլոր···

Բարեբախտաբար, դպրոցը, մենք ալ մեր երգը ունէինք երգելիք:

Կէս գիշերին, երբ ամէնքը շատ առնէ ի վեր քնացած կ'ըլլային ճերմակ խոշոր շէնքերուն մէջ, եւ բոլոր սենեակներուն լոյսերը լաւ մը մարած, մէկ քանի ընտրեալներ կ'երթայինք բոլոր դուռներուն առջեւ, աւետելու Յիսուսին ծնունդը եւ երգելու երկնային երգը՝ «Սուրբ գիշեր, Հանդարտ գիշեր···»:

Ես սաստիկ կը սիրէի այդ գիշերին ամէն մէկ շունչը ու բոպէն եւ կ'ապրէի շարունակական տենդի մը մէջ: Կարծես հոգիս խոշոր ճերմակ թեւեր կ'առնէր···

Երկար սպիտակ զգեստներով, կը փաթթուէինք խոշոր շալերու մէջ եւ կը շըրջէինք ու կը տանէինք ամէնքին՝ մեր երգը: Այդ գիշերը դպրոցը մեզի մասնաւորապէս խոշորցած կը թուէր, պատերը բարձրացած, ստուերները շատ թանձր: Իբրեւ թէ խորհրդաւոր բան մը իր ձեռքը դրած ըլլար բոլոր իրերուն վրայ. եւ կարծես հրեշտակներու պէս հանդիպէինք ճամբան···

Մեր փոքրիկ խումբին առջեւէն կ'երթար կանթեղը բռնողը, ծանրաքայլ. յետոյ կուգային կիթառ զարնողները, սաւիղ զարնողները, եւ ետեւէն կը քալէինք մենք երգողներս, պզտիկ, թեթեւ քայլերով:

Բոլոր դուռներուն եաեւ կը կենայինք, վար կը դնէինք կանթեղը եւ կը սկսէինք երգել յուզումով. «Սո՛ւրբ գիշեր, Հանդա՛րտ գիշեր···»: Ննջարաններուն մէջ աղջիկները կամաց կամաց կ'արթննային: Այդ երգը երկնային բան մը կը թուէր իրենց··· Մէկիկ մէկիկ բոլորն ալ կ'ելլային, կը նստէին իրենց անկողիններուն մէջ եւ երազային աչքերով մտիկ կ'ընէին մեր երգին, «Սո՛ւրբ գիշեր, Հանդա՛րտ գիշեր»···»:

Մինչդեռ դուրսը ձիւն կ'ըլլար, եւ հեռու երկիրներու եկեղեցիներուն մէջ բուրվառները կը բուրէին···:

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

գարան: Հոն զետեղուեցան բազմաթիւ քարաբեկորներ:

Ն. Մառ մեծ հեռանկարներ ունէր Անիի հնագիտական աշխատանքներու մասին: Ան կը փափաքէր քաղաքը դարձնել հնագիտական կեդրոն մը Հայաստանի մէջ: Այս նպատակով 1912ին առաջարկեց հնագիտական կեդրոն մը հաստատել Անիի մէջ, բայց 1914ի պատերազմը խանգարեց այդ ծրագրին իրագործումը:

1918ին Թուրքերը գրաւեցին Անին եւ քանդեցին անոր հնադարանները:

Փրկուեցաւ հնագիտական առարկաներուն միայն մէկ չնչին մասը (2344 կտոր): Ատոնք մինչեւ 1926 կը պահուէին Սանահինի վանքին մէջ, իսկ յետոյ յանձնուեցան Հայաստանի Պետական Թանգարանին:

Արդի Հայաստանի քաղաքներուն եւ Կովկասի հայաբնակ վայրերու մէջ գոյութիւն ունէին նաեւ անհատական փոքր թանգարաններ:

Յիշատակենք ատոնցմէ երկուքը:

Վրաստանի հայաբնակ Ախալցխա քաղաքի կալուածատէր Յարութիւն Բայբուրդեան մոլի սիրահար էր հնութիւններու, իսկ ամէնէն աւելի՝ հին դրամներու: Ան իր կալուածները ծախելով հայկական հնութիւններ հաւաքած ու իր տանը թանգարանի էր վերածած: Դրամներու հարուստ հաւաքածոներէն զատ ունէր հայերէն հին ձեռագիրներ, որոնց թիւը 250էն աւելի էր:

Անոր մահէն ետք թանգարանը 1928ին պետականացուեցաւ եւ առարկաները, դժբախտաբար, ցրուեցան Վրաստանի թանգարանները: Կարգ մը ձեռագիրներու տէր դարձաւ Հայաստան:

Ասոր նման թանգարան մըն ալ կար Ալեքսանդրապոլի մէջ՝ հիմնուած Յակոբ Կարանեանցի կողմէ: Ան ունեւոր Գիւմրեցի էր եւ սիրահար հնութիւններու: Շրջած էր Շիրակի եւ Վանանդի գիւղերը եւ հաւաքած թանգարանի առարկաներ: Իր տան թանգարանին մէջ կային հնագիտական նիւթեր՝ դրամներ եւ այլ իրեր:

Կարանեանի մահէն ետք, անոր հաւաքածոներէն 42 առարկաներ յանձնուեցան Հայաստանի պատմութեան Պետական Թանգարանին:

ՓՐՈՖ. Կ. ՂԱՖԱԴԱՐԵԱՆ

(Յապաւումներով)

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

―0―

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի «Առաքելութիւն եւ Աւետարանչութիւն» բաժանմունքը իր համաշխարհային չորրորդ ժողովը կը գումարէ 1972 Դեկտեմբեր 28էն 1973 Յունուար 12, Պանքոքի (Թայլանտ) մէջ:

Այս կազմակերպութիւնը իր առաջին ժողովը գումարած է 1910ին՝ Էտինպուրկի մէջ, երկրորդը՝ 1928ին՝ Երուսաղէմի մէջ, երրորդը՝ 1963ին՝ Մեքսիկոյի մէջ: Պանքոքի սոյն ժողովին կը մասնակցին շուրջ հինգ հարիւր հոգիներ՝ աշխարհի բոլոր եկեղեցիներէն, ցեղերէն ու աւանդութիւններէն:

Ժողովին նիւթն է Փրկութիւնը այսօր:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, որպէս իրական անդամ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին, ինք եւս կը բերէ իր մասնակցութիւնը այս ժողովին:

Ս. Աթոռիս Հայրապետին կարգադրութեամբ, Հոգշ. Տ. Արամ Վրդ. Քէշիշեան, 24 Դեկտեմբեր 1972, Կիրակի երեկոյեան մեկնեցաւ Թայլանտ, մասնակցելու համար միջազգային սոյն ժողովին որպէս ներկայացուցիչը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:

ԴԻՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

26 Դեկտ. 1972 (Կնիք)
Անթիլիաս

Հ. Բ. Ը. Մ.
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

―0―

Ուրախ ենք հաղորդելու որ 70 երկեր, որոնցմէ շատերը արժէքաւոր՝ ներկայացուեցան մեր մրցանքին:

Այժմ հաճոյքն ունինք տեղեկացնելու արդիւնքները բանաստեղծութեան եւ արձակի մարզերուն՝ թատերախաղի եւ ուսումնասիրութեան արդիւնքներուն ծանուցումը ձգելով մօտիկ ապագային:

Բանաստեղծութիւն.—

Մրցանակը՝ 1500 տոլար, եւ երկին տպագրումը կը շահի՝ Պոլսէն Տոքթ. Իգնա Սարըասլան, իր «Լօ» հատորին համար:

Նկատի ունենալով իրենց իրագործումի մակարդակը՝ որոշուեցաւ որ, առ ի գնահատանք՝ Հիմնադրամիս կողմէ հրատարակուին հետեւեալ երեք հաւաքածոները.

1.— Թեհրանէն՝ Կոլեա Տէր-Յովհաննէսեանի «Մայթեր, Մայթեր»ը:

2.— Պոլսէն՝ Զարեհ Խրախունիի «Տօնակարգ»ը:

3.— Մեքսիքոյէն Մկրտիչ Հաճեանի «Բոյեր»ը:

Պատմուածք եւ վէպ.—

Առաջնութեան աստիճանին համար երկի մը չգոյութեան պատճառով՝ Դատական Կազմին կողմէ որոշուեցաւ մրցանակ չտալ այս բաժինին մէջ:

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

Դեկտ. 18, 1972

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ

―0―

Ինչպէս հայ մամուլը քանիցս յայտարարեց, այս Կիրակի, Յունուար 7ին, Սալ Սէն-Տոմինիքի մէջ տեղի կ'ունենայ Եւա Արզուեանի պարախումբի ցերեկոյթը, Առնուվիլի Հայ քոյրերի դպրոցին օգտին: Այս ձեւով վերջապէս իրականացած կը լինի Եւա Արզուեանի վաղուց փայփայած իղձը՝ հանդէս գալ իր պարախմբով Հայկ. դպրոցի ի նպաստ:

Շնորհալի արուեստագիտուհին արդէն քաջ ծանօթ է Փարիզի հայ գաղութին իր մի քանի ներկայացումներով եւ ամէն անգամ արժանացել է գնահատման եւ հիացման:

Հաւատացած ենք, որ մեր գիտակից հայրենակիցները, այս անգամ եւս պիտի լցնեն սրահը, առաջնորդելով իրենց բալիկները հաճելի վայրը, լսել տալու նըրանց մեր մայրենի լեզուն, հայ երգն ու նուագը, հիանալու նազանի պարերով մեր նազանի աղջիկների ու նրանց պէս-պէս, վերին աստիճանի ճաշակաւոր, գեղեցիկ զգեստներին:

Ուրեմն, սիրելի հայրենակիցներ, ցանկանք տեսնել ձեզ խուռներամ Կիրակի օր այս ներկայացման: Ձեզ եւ ձեր բալիկներին՝ զուարճալի ժամանց, իսկ մեր թանկագին արուեստագէտներին բարոյական եւ նիւթական գոհացում, իրենց լուման բերելու հայկական դպրոցին, հայ տառին ու բառին:

Մ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Նիւ Եորք հասնելէ յետոյ՝ ընկերակցութեան պայմանագրութիւնը պիտի ստորագրէք, որով իմ տանս շահերուն կէսը պիտի ստանաք, ու երբ պարզեւ՝ ձեզի պիտի յանձնեմ իմ բարեկամիս՝ սեղանաւոր Ռիչարտ Տավիտսընի վրայ քաշուած յիսուն հազար տոլարի չէք մը: Ան իսկոյն պիտի վճարէ չէքը:

— Բայց, սիրելի պաշտօնակիցս, ըսաւ Ժաք Կարօ, որ չէր ուզեր շուտով տեղի տալու երեւոյթ առնել, հակառակ իր զգացած մեծ ուրախութեան:

— Օ՜հ, կ'աղաչեմ, ընդունեցէք, յարեց Նօէմի դրեթէ աղերսական ձայնով ու անդիմադրելի նայուածքով մը: Դուք չէք կրնար մերժել հօրս առաջարկած ընկերակցութիւնը:

— Կը տեսնէք որ աղջիկս ինծի կը միանայ, գոչեց Մորթիմէր ծիծաղելով: Ան չի ծածկեր իր համակրութիւնը: Ամերիկայի մէջ այսպէս կը մեծցնենք մանկամարդ աղջիկները, ու դժգոհ չենք մնար: Եթէ նախապէս Նօէմիի սիրտը նուաճած չըլլայիք, ըսաւ ինծի պիտի չներկայացնէր ձեզ: Այնպէս չէ՞, աղջնակս:

— Այո՛, հայր:

— Ընդունեցէ՛ք ուրեմն, սիրելի պաշտօնակիցս:

— Օրիորդին համակրութիւնը իմ մասիս՝ աւելի ազդեցութիւն կը գործէ իմ վրաս, քան դրամական նկատումները, պատասխանեց Ժաք: Ուրեմն կ'ընդունիմ:

— Ձեռքերնիդ տուէ՛ք: Մեր ընկերակցութիւնը կնքուած է այլեւս: Աղէկ միտքըս ինկաւ, ամուսնացա՞ծ էք,

Նօէմի կաս կարմիր կտրեցաւ, այդ հարցումը լսելուն պէս:

— Ամուրի եմ, ըսաւ նախկին գործապետը ժպտելով:

— Ուրեմն իմ տանս մէջ յարկաբաժին մը կը յատկացնեմ ձեզի: Պիտի չմերժէք զայն···:

— Ոչ, անտարակոյս: Ձեմ գիտեր թէ ի՛նչպէս ձեզի յայտնեմ երախտագիտութիւնս, ըսաւ Ժաք Կարօ, ու ցած ձայնով ինքնիրեն ըսաւ. Երեք ամիս չանցած՝ Ճէյմս Մորթիմէրի փեսան պիտի ըլլամ:

Օրուան մնացեալ մասը շուտ սահեցաւ: Ճաշը զուարթ անցաւ, շամբանիա խմեցին առատօրէն եւ ուշ ատեն միայն իրարմէ բաժնուեցան: Իր խցիկին մէջ, անկողնակին վրայ տարածուելէ յետոյ՝ Ժաքի քունը չտարաւ: Թշուառականը հրաշալի ճարտարութեամբ մը օգտուած էր ներկայացած առիթէն: Բախտը կը ժպտէր իրեն: Նիւ-Եորք ժամանելուն պէս, նախկին գործապետը կլորիկ գումար մը պիտի ստանար եւ Ճէյմս Մորթիմէրի գործարանին շահերը պիտի բաժնէր: Ասկէ զատ, ըրտոյդ կը նկատէր որ քիչ ատենէն Ճէյմս Մորթիմէրի փեսան պիտի ըլլար: Փառաւոր բան էր: Միակ ստուեր մը կար այդ պատկերին վրայ:

— Օվիտի կը պարտիմ այս իրիկուն խաղացած դերս, զոր այնքան կատարելութեամբ կատարեցի, բայց վտանգաւոր մարդ է ան, կը խորհէր Ժաք Կարօ: Իմ ինքնութեանս մասին անոր ունեցած կասկածները, որոնք նոր արթնցած են, կրնան սաստկանալ: Ամէն պարագայի մէջ՝ իր զարմիկի տիտղոսին վրայ պիտի պնդէ, ինչ որ նեղացուցիչ ու ծիծաղելի պիտի դառնայ: Պէտք է ինծի ենթարկեմ զայն: Ասոր վրայ պիտի խորհիմ···:

―0―

ԺԲ.

Առտուան ժամը տասնըմէկին, Ճէյմս Մորթիմէր, իր աղջիկը եւ ինքնակոչ Բօլ Հարման խօսակցութեան սալոնին մէջ հաւաքուած էին, ճաշէն առաջ: Մորթիմէր ու Ժաք դրեթէ ամբողջ օրը անցուցին, ընկերութեան պայմանագրութեան հիմնական կէտերը հաստատելով: Նախնական ստորագրութիւնները փոխանակուեցան, ու Ամերիկացին Ֆրանսացիին յանձնեց չէք մը, սեղանաւոր Ռիչարտ Տավիտսընի կողմէ վճարելի:

Մայրամուտէն քիչ առաջ, կամրջակ ելան, օդ առնելու համար: Շատ մը ճամբորդներ հոն կը գտնուէին արդէն ու կը դիտէին նաւը, որ հակառակ ուղղութեամբ կը յառաջանար, Ամերիկայէն դէպի Եւրոպա: Լորտ Մէյրէն քանի մը կառանաչափ հեռու կը գտնուէր: Ժաք հեռացաւ Մորթիմէրի եւ Նօէմիի քովէն, որոնք հորիզոնին վրայ յառած էին իրենց նայուածքները, ու յառաջակողմի բարձրաւանդակին մօտեցաւ: Ան կ'ուզէր իր զարմիկին՝ Սօլիվոյի բարեացակամութիւնը շահիլ, քանի մը ոսկի նուիրելով անոր: Նախկին գործապետը նայուածքով խուզարկեց այն բազմութիւնը, որ նաւուն աջ եզերքը խռնուած էր, ու հոն նշմարեց Օվիտ Սօլիվօն:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Այրի Տիկին Կիրակոս Մինասեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ԿԻՐԱԿՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 4ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երկուշաբթի, Յունուար 8, ժամը 10·30ին Իսի ֆրանսական Սէնժիւնօ եկեղեցին եւ ժամը 11·30ին թաղումը կը կատարուի Քլամարի Էնթէռ–Բոմինոլ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 6 Յունուար — Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգու – թեանց ժամը 8ին: Բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի): Պատարագի աւարտին կը կատարուի ջրօրհնէք:

Կիրակի, 7 Յունուար 1973 — Բ. օր Ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

×

ՊՈՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ճրագալոյցի եւ Ծննդեան առթիւ, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, 6 Յունուար Շաբաթ երեկոյ եւ 7 Յունուար Կիրակի առաւօտ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ հայր Մաշտոց վարդապետ Յովսէփեան:

×

ՏԷՍԻՆ — Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ծննդեան Ճրագալոյցի արարողութիւն, 6 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 5ին:

Ծննդեան տօն, 7 Յունուար Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին: Յետ պատարագի Ջրօրհնէքի արարողութիւն:

Կը պատարագէ տեղւոյն հոգեւոր հովիւը: Երգեցողութիւնը տեղւոյս երգչախումբին կողմէ:

Հոգեհանգստեան արարողութիւն բաղում ազգակիցներու յիշատակին:

×

ՍԷՆ ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ 6 Յունուար.— Ժամը 17ին ընթերցում: Ժամը 18ին Ճրագալոյցի պատարագ:

Կիրակի 7 Յունուար.— Ս. Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն, ժ ամը 8·30ին, սկիզբ ժամերգութեան: Ժամը 10ին հանդիսաւոր պատարագ: Ժամը 11·45ին Ջրօրհնէք:: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Շահան Քհնյ. Տէտէեան:

Ծանօթ.— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս եկեղեցւոյ գպրաց դասը պիտի շրջագայի, Յունուար 6ի գիշերը, աւետելու համար Յիսուսի ծնունդը:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կրընոպլի Հայ Ազգ. Միութիւնը ի գիտութիւն քաղաքի եւ շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ Ս. Ծննդեան առթիւ պատարագ կը մատուցուի Կիրակի 7 Յունուար առաւօտեան ժամը 8·30էն սկսեալ Ռիւ Ժէյի Սէն Լուի սրահին մէջ:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, 7 Յունուար.— Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին, պատարագ 10ին: Ջրօրհնէք յիշատակ մկրտութեան 11·50ին Ճրագալոյցի եւ Ս. Ծնունդի պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Նշան Քհնյ. Գույումճեան:

Երկուշաբթի, 8 Յունուար.— Մեռելոց, եւ այդ առթիւ Տէր հայրը գերեզմանօրհնէք կը կատարէ առաւօտեան ժամը 9–12, Թիէի գերեզմանատունը կէսօրէ վերջ ժամը 2էն 5 Սէն Լուիի գերեզմանատունը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Պ. Հմայեակ Տիւրկէրեան (Քոլոմպ) 500 Ֆր.,

Պ. Պարոյր Մաթոսեան (Փանթէն) 50, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեան (Փարիզ) 50, Տիկին Զաթրեան (Ռոման), Պ. Գ. Պօյաճեան (Վալանս), Պ. Ցրէնկեան (Մարսէյլ), Օր. Օհանեան (Ալֆորվիլ), Պ. Թորոսեան (Օշ), Պ. Նաճարեան (Լա Կալոթ) 30ական Ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի Ընդհ. Ժողովը այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին:

DIMANCHE 7 JANVIER A 15 H.

Salle St. Dominique, 92, Rue St. Dominique, Métro Invalides

MATINÉE ARTISTIQUE DE DANSES

Organisée par le

Ballet Arménien de ÉVA ARZOUIAN

Au profit de l'Ecole des Sœurs Arméniennes d'Arnouville - les - Gonesse

ARBRE DE NOEL ET DISTRIBUTION DE FRIANDISES

Prix des places : 10 et 20 F. 5 F. pour l es étudiants et les enfants

S'adresser : HERATCHIAN, 6 Rue Lamartine
MARKARIAN, 32 Rue de Trévise
ou à Mme PETROSSIAN, — Tél. : 551-39-09

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

7 Յունուար, Կիրակի.— Տօնակատարութիւն Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան: Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ 9·45ին, ընթերցում Հայրապետի Շնորհաւորագիր – Պատգամին եւ քարոզ՝ ժամը 11ին, արարողութիւն Ջրօրհնէքի ժամը 11·45ին:

Շնորհակալութիւններ եղած եւ ըլլալիք խղճագին նուէրներուն համար:

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յունուար 6, Շաբաթ.— Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան, ժամերգութիւն ժամը 9,15ին, պատարագ 10·30ին:

Յունուար 7, Կիրակի.— Յիշատակ մեռելոց, կը նախագահէ եւ կը քարոզէ Հայրապետական Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեան: Ժամերգութիւն ժամը 9·15–ին, պատարագ 10·30ին, հոգեհանգիստ ժամը 11·45ին:

Յաւարտ պատարագի գաղութային հացկերոյթ, բարձր հովանաւորութեամբ Առաջնորդ Սրբազան հօր:

×

ԼԻՈՆԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 6 Յունուար.— Ճրագալոյց, երեկոյեան ժամերգութիւն կ. յ. ժամը 4ին, պատարագ կ. յ. ժամը 5ին:

Կիրակի, 7 Յունուար.— Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն, ժամերգութիւն ժամը 8ին, պատարագ 10ին, Ջրօրհնէք 11·45ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ.— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի Ֆրանսահայ ուսանողու – թիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողո – վին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Ստեփան Թէրզեան 100 Ֆր– կը նուիրէ «Յառաջ»ին եւ 200 Ֆր. Արա Պարթեւեանի երգչախումբին ի յիշատակ իր մօրաքրոջ՝ Տիկին Արշակուհի Թէոդիկի: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

×

ՊԻՍԷԹՐԷՆ Պ. Վարդան Ազօղլանեան իր կնոջ՝ Արշալոյս Ազօղլանեանի (ծնեալ Սիմիթեան) մահուան 7րդ տարելիցին առթիւ 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի:

×

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն եւ Արաքսի Կիրակոսեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի ի յիշատակ իրենց եղբայրներուն եւ աներձագներուն Խաչիկ եւ Գրիգոր Տօրումեանի մահերուն Բ. տարելիցին առթիւ:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ

Ամանորի առթիւ, Պանեէօէն Տէր եւ Տիկին Զատէեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.— 200 Ֆր. Պանեէօ – Քաշանի դպրոցին, 100 Ֆր. Կապ. Խաչին (սոտա –

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. եկեղ. Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Տէր եւ Տիկ. Արա Թոմասեան 500 Ֆր. դպրոցին, Մեքաքոնթա բարեգործական գործերու 500, Պր. Գ. Ասլանեան 100 դպրոցին, Պր. Յովհ. Պօղոսեան եկեղեցւոյ, դպրոցին եւ Ազքատախնամին 50ական: Պետրոս Աճէմեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի այրի Տիկին Անի Գոհարեան (Մարսէյլ), Պր. Յարութիւն Թորոսեան (Վալանս) 50ական եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկ. Դաւիթ Մուրատեան եկեղեցւոյ եւ դպրոցին 50ական: Այրի Տիկ. Սաթենիկ Տէմիրճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պր. Ժիրայր Ծատուրեան 30, այրի Տիկին Նուարդ Էժտահարեան 20 եկեղեցւոյ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ.Բ.Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

13 Յունուար, Շաբաթ գիշեր, ժամը 21էն մինչեւ արշալոյս ՕԹԷԼ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ սրահին մէջ

Եւրոպական առաջնակարգ նուագախումբ: Պարահանդէսին իր բացառիկ մասնակցութիւնը կը բերէ, Փարիզէն՝ ծանօթ երգիչ ՃԱՄ ԹԱԹԼԱՄ:

Հայկական խանդավառ միջավայր: Հ աճելի անակնկալներ եւ նոխ պիւֆէ

Մուտքի տոմսերն ու սեղանները ապահովելու համար դիմել՝ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի Տիկիններուն եւ Քարտուղարութեան: Հեռաձայն 54–16–50

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

“ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ”
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ
իր Յիսնամեակը

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Ս. Ծնունդի արարողու – թիւն եւ ջրօրհնէք յաւարտ պատարագի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Կապ. Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Յունուար 14ին:

×

Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերե – կոյթ – պարահանդէսը 1973 Մարտ 11:

Հայ Արինէրու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Վասպուրականի հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի Նախաձեռնու – թեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր. Վարչու – թեան՝

Մայիս 6ին

DANS LE VASTE SALON DU PLUS GRAND HOTEL DE FRANCE

LE MERIDIEN

81, Bd. Gouvion St. Cyr, Paris (17e)
Vendredi, 12 Janvier à 20 heures

GRAND COMBAT INTERNATIONAL DE

BOXE

Diner au champagne, fin de Soirée dansante

Super-Welters — 10 reprises de 3 minutes

Jacques KECHICHIAN

contre

Antonio TORRES

Location : l'Equipe, 10, Fbg. Montmartre (824-70-80)
Le Méridien, 81, Bld. Gouvion, St. Cyr (758-12-30)

Clôture de la location : 8 Janvier
PARKING ASSURE

ԿԻՐԱԿԻ 7 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 7 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.608

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.608

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ 1972 ԻՆ

Բ.

Մայիս 7ին Երեւանի մէջ մեռաւ մեծահռչակ նկարիչ Մարտիրոս Սարեան։ Ծնած էր 1880ին Նոր Նախիջեւանի մէջ։ Աւարտելով Ռոստովի քաղաքային դպրոցը, 15 տարեկանին, պահ մը կ'աշխատի գրասենեակի մը մէջ։ 1896ին կը մտնէ Մոսկուայի Գեղարուեստից վարժարանը, զոր կ'աւարտէ 1903ին եւ կը հաստատուի Մոսկուա։ 1915ին արդէն ճանչցուած էր անունը։ Այդ շրջանին կը կատարէ զանազան ճամբորդութիւններ։ 1921ին Հայաստանի Գեղարուեստից վարժարանի դասախօս նշանակուած՝ կը հաստատուի Երեւան, ուր պիտի ապրէր մինչեւ իր մահը։ 1926ին եկաւ Փարիզ, ուր մնաց մինչեւ 1928։ Բաւական համբաւի տիրացած՝ Մ. Սարեանի արուեստը գնահատուած է բոլորէն։ Իր նկարները կը զարդարեն ռուսական գրեթէ բոլոր թանգարանները։ Առանձին սրահ մը յատկացուած է իր գործերուն Երեւանի Պետական Թանգարանին մէջ։

Մայիս 20ին Վիէննայի մէջ վախճանեցաւ Մխիթարեան Միաբանութեան վաստակաւոր մշակներէն Հ. Եփրեմ Վարդ. Պօղոսեան։ Ծնած էր Կովկասի Արաթխեւխաչուտ գիւղը՝ 1897ին։ Մխիթարեան Միաբանութեան անդամակցած է 21 Նոյ. 1917ին, քահանայ ձեռնադրուած էր 1921 Դեկտ. 24ին։ «Յառաջ»ի բանիբուն ու հաւատարիմ աշխատակիցը իր ամբողջ կեանքը նուիրած էր հայ մշակոյթին։ Տարիներով վարած էր ուսուցչական պաշտօն։ Իսկ վերջին տասնամեակներուն անխոնջ պրպտումներ կը կատարէր վանքի լատիներու ճոխ հաւաքածոյին մէջ՝ թանկագին տեղեկութիւններ քաղելով հայ մշակութային զանազան մխութեանց ծընունդին ու զարգացումին, ինչպէս նաեւ անցեալին այլ եւ այլ մարզերու մէջ ազգին ծառայութեան մատուցած ծանօթ հայ գերադասաններու մասին։ Արժէքաւոր նիւթեր հայթայթած է բազմաթիւ Հայրենակցական Միութեանց, որոնք կը ծրագրէին հրատարակել իրենց ծննդավայրերու պատմութիւնը։

Ութ հատորներու մէջ ամփոփուած են իր կենսագրական մենագրութիւնները (1947–1970)։ Երեք ստուար հատորներով լոյս տեսած է իր հոյակապ գործը՝ «Պատմութիւն հայ մշակութային ընկերութիւններու» (1957–1969)։ Հրատարակած է նոյնպէս ուրիշ հատորներ։ Վաստակաւոր վարդապետը կէս դար ծառայած է հայ դպրոցին եւ հայ մշակոյթին։

Յունիս 9ին Միլանոյի մէջ իր մահկանացուն կը կնքէր Ազգային Միութեան նախագահ Ստեփան Սրապեան, որ համակ եռանդ էր ու կեանք, հոգեւին նուիրուած հանրային գործին։ Ծնած էր Կէյվէ-Միջագիւղ՝ 1908ին։ Եօթը տարեկանին՝ իր կրտսեր եղբօր՝ տարաբախտ բանաստեղծ Արամայիսի (Վիչէն) հետ պիտի ճաշակէր բովանդակ դառնութիւնները տարագրութեան, որուն զոհ էին գացած իր ծնողքը։ Զինադադարին Պոլիս փոխադրուած՝ կը մտնէ Գուլէլիի, յետոյ Խասգիւղի որբանոցը՝ մինչեւ օսմանեան մայրաքաղաքին պարպումը դաշնակիցներուն կողմէ։ 1923ին տարի մը Քորֆուի որբանոցը մնալէ ետք 1924ին կ'ընդունուի Վենետիկի Մխիթարեանց Փիէտրօ տ'Արթիքոյի եւ Միլանոյի վարժարաններ։ Քսան տարեկանին կը նետուի կեանքի ասպարէզը եւ զանազան արհեստներ փորձելէ վերջ 1939ին կը հիմնէ Միլանոյի կաշեղէն առարկաներու գործատունը, որ շուտով կը բարգաւաճի։

Մասնաւորաբար վերջին տարիներուն գործօն մասնակցութիւն բերաւ ազգային-հանրային գործերուն, լայն առատաձեռնաչափի վրայ։ 1963 Հոկտեմբերին Վազգէն Ա.ի կողմէ Անթիլիաս ղրկուեցաւ՝ Երուսաղէմ — ողջագուրումի — հրաւիրելու համար Խորէն Կաթողիկոսը։ Ներկայութիւն մըն էր ամէն տեղ։ Ֆրանսա կուգար Ապրիլեան սգատօներուն բանախօսելու համար։ Նիւթապէս ալ կ'օժանդէր ազգային բոլոր ձեռնարկներու։ Մեռաւ շատ կանուխ, զոհ՝ սրտի տագնապի մը, որ յիսուն օր անկողին գամած էր զինքը։

Յունիս 10ին Թեհրանի մէջ արկածի զոհ գնաց ընկ. Արշաւիր Քէշիշեան, ուսուցիչ, հիմնադիր «Սիփան» մարզականի։ Ծնած էր 1943ին։

Յուլիսի սկիզբը Երեւանի մէջ մեռաւ Ակադեմիկոս Աշոտ Յովհաննիսեան։ Ծնած էր Շուշի (Ղարաբաղ) 1887 Յունիս 30ին։ Իր ծննդավայրի «ռէալական» դպրոցը աւարտելէ ետք Գերմանիոյ Եէնա, Հալլէ եւ Միւնիխ քաղաքներու համալսարաններուն մէջ հետեւած է քաղաքատնտեսութեան եւ իմաստասիրութեան։ 1913ին Միւնիխի համալսարանին ներկայացուցած է տոքթորայի իր աւարտաճառը։ Հայրենիք վերադառնալով պաշտօնավարած է Շուշիի թեմական դպրոցին, յետոյ Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանին մէջ։ 1918–1920 Մոսկուայի Լազարեան Ճեմարանին մէջ դասախօսած է Հայոց պատմութիւն։ 1921–26ին Երեւանի համալսարանին մէջ դասախօս «Լենինիզմ»ի եւ Հայ Ժողովուրդի Պատմութեան։ Էջմիածնի Մատենադարանին, Մոսկուայի եւ Լենինգրադի դիւաններուն եւ գրադարաններուն մէջ պրպտումներ կատարած է առեւելքի ժողովուրդներու պատմութեան մասին։ 1906ին մտած է Կոմկուսի շարքերը, 1922–27 եղած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդ. Կոմիտէի Ա. քարտուղար։ 1928ին կը շնորհազրկուի իբրեւ «աջ նացիոնալիստ»։ 1937ին կրկին կը հալածուի։ 1957ին «անմեղութիւնը» հաստատուելով պաշտօնի կը կոչուի Գիտութեանց Ակադեմիայի մէջ. 1956ին կը ստանայ պատմական գիտութիւններու դոկտորի աստիճան։ 1960ին անդամ Հայաստանի Ակադեմիային՝ 1962ին կը դառնայ վարիչ նոր պատմութեան ճիւղին։ Ցիշատակութեան արժանի գործերն են «Մ. Նալբանդեանը եւ նրա ժամանակը», 2 հատոր (1955–56) եւ «Դրուագներ հայ ազատագրական մտքի պատմութեան», 2 հատոր (1957–1959)։

Յուլիսի վերջերը Մոսկուայի մէջ 37 տարեկանին յանկարծամահ եղաւ խոր-հրդային կրկէսի ականաւոր վարպետ եւ Հայաստանի ժողովրդական դերասան Լէոնիդ Ենգիբարեան։ Փրակայի մնջախօսներու միջազգային մրցումին ոսկի շքանշանի արժանացած էր։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԻՔՍԸՆ ԵՒ ՎԻԷԹՆԱՄ

Նախագահ Նիքսըն ամերիկեան Քոնկրէսի մեծամասնութեան եւ փոքրամասնութեան ներկայացուցիչներուն հետ կարճ տեսակցութիւն մը ունեցաւ, որու ընթացքին Քոնկրէսի առաջնորդները ուզած են գիտնալ նախագահին տեսակէտը Վիէթնամի հարցին այժմու կացութեան մասին։ Նախագահը չէ ուզած մանրամասնութեանց մէջ մտնել, այլ գոհացած է միայն ընդհանուր վիճակը պատկերացնելով։

Համաձայն Սպիտակ Տան բանբերին՝ Նիքսըն «ոչ յուսատես եւ ոչ ալ լաւատես է» նոր խօսակցութիւններու սեմին, որոնք կը սկսին Փարիզի մէջ Քիսինկէրի եւ Լը Տիւք Թոյի միջեւ Երկուշաբթի։ Բանբերին համաձայն Նիքսընի համար երեք կարեւոր հարցեր կան, որոնք պէտք է լուծուին։ Պէտք է ճշդուին ամերիկացի գերիներու ազատ արձակման պայմանները. երկրորդ՝ Հարաւային Վիէթնամցիք պէտք է երաշխաւորութիւն ունենան իրենց ճակատագիրը որոշելու եւ, երրորդ՝ գինադուլի գործադրութեան հըսկողութեան միջոցները պէտք է ճշդուին։

Հարաւ. Վիէթնամի նախագահն ալ կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ տեղական թերթի մը. ըստ Թիէօյի, համաձայնագիրը կրնայ կնքուիլ «քանի մը շաբաթէն, մէկ կամ երկու ամիսէն»։ Յամենայն դէպս Թիէօ կրկին կը շեշտէ, թէ «երկու առանձին վիէթնամեան Պետութիւններ» կան, ինչ որ կը հակառակի Հանոյի այն տեսակէտին, թէ Վիէթնամը մէկ ամբողջական Պետութիւն մըն է։ Սայկօն կրկին կը պահանջէ Հիւս. Վիէթնամեան ուժերու հեռացումը Հարաւ. Վիէթնամէն, ապագինեալ գօտիին վերահաստատումը եւ կը մերժէ կառավարութիւն նկատել Հար. Վիէթնամի Աժամեայ կառավարութիւնը։

ՌՈՒՄԵԼԻ ՀԻՍԱՐԻ Ս. ՍԱՆԴՈՒԽՏ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀՐՈՅ ՃԱՐԱԿ

Ռումէլի Հիսարի պատմական Ս. Սանդուխտ եկեղեցին քանի մը օր առաջ հըրդեհի մը հետեւանքով հրոյ ճարակ դարձած է։

Հրդեհը ծայր տուած է եկեղեցիին յարակից փայտաշէն տունէն եւ բոցերը սաստիկ հովին պատճառով տարածուած են մինչեւ եկեղեցի։

Հրշէջները քսան վայրկեան ուշացումով հասած են հրդեհի վայրը եւ ջուր չգըտնելով ստիպուած են վերադառնալ, հեռուէն՝ Վոսփորէն ջուր բերելու համար։

Հակառակ թաղեցիներու ջանքերուն, կարելի չէ եղած առաջքն առնել հրդեհի ծաւալումին եւ փրկել եկեղեցին, որ մեծ վնասի ենթարկուած է։

Ոչ մէկ բան կարելի եղած է փրկել եկեղեցիէն, բացի քանի մը գոյքերէ, որոնք փրկուած են թաղեցիներու ջանքով։

Հրդեհի բոցերուն զոհ գացած է ծերունի հայ կին մը՝ Հայկանոյշ Զիմէնեան, 85 տարեկան։

Պոլսոյ պատրիարքը այցելած է հրոյ ճարակ եղած եկեղեցին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ աջակողմեան օրաթերթը Ալ Հայաթ կը գրէ թէ Իրաք գաղտնի խօսակցութիւններու ձեռնարկած է Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ հետ զէնք գնելու համար, շուրջ 500 միլիոն անգլ. ոսկիի արժողութեամբ։

ԼԻԹՈՒԱՆԻՈՅ Գերագոյն Ատեանը տասը տարուան արգելափակութեան դատապարտած է 17 տարեկան պատանի մը բռնարարութեան եւ Կաունասի ցոյցերուն մասնակցութեան համար։ Կաունասի ցոյցերու գրգապատճառը երիտասարդի մը անձնասպանութիւնն էր՝ ինքզինքը այրելով։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ գումը աւեր կը գործէ աշխարհի ամէն կողմը։ Լենինգրադի եւ Մոսկուայի մէջ տասնեակ հազարաւորներ արդէն իսկ վարակուած են։ Խորհրդային առողջապահական մարմիններու համաձայն, Լենինգրադի մէջ օրական 30.000, իսկ Մոսկուայի մէջ օրական 70.000 հոգի անգլիական գումէ կը վարակուին վերջին օրերուն։

ՕՌՈՌ օրաթերթը իր կարգին հանրային կարծիքի քննութիւն մը կը հրատարակէ։ Այս քննութիւնը որ կատարուած է տօներէն ետք, նոր պատկեր մը կը պարզէ, ուր մեծամասնութիւնը գլալի յառաջդիմութիւն մը կ'արձանագրէ, ի վնաս գլխաւորաբար Բարենորոգողներուն (Լըքանիւէ – Շրայպէր)։ 43 առ հարիւրով մեծամասնութիւնը կը հաւասարի ձախին, մինչ Լըքանիւէի կեդրոնը 14 առ հարիւրի կ'իջնէ, երբ նոյն թերթին համար կատարուած նախորդ քննութիւնը 17 առ հարիւր ցոյց կուտար։ Կը թուի թէ լռութիւնը միշտ ոսկի չէ եւ Լըքանիւէ – Շրայպէր բան չեն շահիր յետաձգելով իրենց ելոյթները եւ ընտրապայքարի հանրաժողովները։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Արտաքին նախարարը՝ Մօրիս Շուման Ռումանիա պիտի այցելէ ամսուս վերջ եւ տեսակցի ռումէն ղեկավարներուն հետ։

ՎԻԶՊԱՏԸՆԻ մէջ ոստիկանութիւնը գըրաւած է 65 հազար Ֆրանք արժողութեամբ ազատ գիրքեր եւ պարբերականներ, «Սեռի կուսակցութեան» կեդրոնատեղիին մէջ։

ԼԻԲԻԱ զօրավիգ կը կենայ Մալթա կըղզիին, այս վերջնոյն Անգլիոյ հետ ունեցած վէճին առթիւ։ Ծանօթ է որ Մալթա 10 առ հարիւրի վարձքի յաւելում կ'ուզէ բրիտանական զինուորական կայաններուն համար։

ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Թերթը մամուլի տակ էր երբ վերջին պահուն ցաւով իմացանք Տոքթ. Լեւոն Գրիգորեանի մահը։

Տոքթորը տարիներէ ի վեր արդէն կը տառապէր եւ մանաւանդ վերջին ամիսներուն իր կեանքը աւելի տաժանելի դարձած էր։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի առտու ժամը 10ին Փարիզի Սէնթ-Անթուան հիւանդանոցը։

Իր մասին՝ մեր յաջորդ թիւով։

ՏԽՐՈՒՆԻ ԸՆԿԵՐ ԶԱՔԱՐ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Դեկտ. 28ին, Մոնթրէալի մէջ իր մահկանացուն կնքած է ընկ. Զաքար Զաքարեան։

Ողբացեալը բնիկ Պարտիզակցի, ծնած էր 1888ին եւ Պարտիզակէն սկսեալ բեղուն գործունէութիւն ունեցած է ուսուցչական թէ հանրային մարզերու մէջ։ Իզմիրի եւ Աթէնքի մէջ աւելի քան կէս դար վարած է ուսուցչական պաշտօն։

Աւելի քան տասը տարի է Յունաստանէն անցած էր Քանատա, ուր ապրեցաւ իր վերջին տարիները։

Մեր ցաւակցութիւնները իր ընտանիքին (Քանատա) եւ իր զաւկին՝ Տիկին Սոնիա Սոնեւի (Քլերմոն-Ֆերան)։

ԲՈՂՈՔ՝ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ամիսներ են անցել Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուանից ու սակայն դժուարանում եմ հաշտուել այդ գաղափարի հետ: Ուրեմն, ոչ եւս է բեղուն այն գրիչը, որը գրեթէ վեց տասնեակ շարունակ ծառայեց հայ գիր ու գրականութեան եւ իր հոգու ծաղիկներով զարդարեց մեր մշակոյթի բազմազան պարտէզները: Երախտագիտութեան յատուկ խօսք ունեմ ողբացեալ գրականագէտին, որի գրական ներկայութիւնը, ինչպէս Սփիւռքում ծնուած իմ սերունդի ներկայացուցիչներից շատերի դէպքում, ներշնչման աղբիւր հանդիսացաւ մեր նկարագրի կերտման գործում: Ինչպիսի՜ յափշտակութեամբ էինք կարդում իր պերճաշունչ քնարավէպերը, իր երգիծական դիմանկարներն ու յատկապէս իր հայաշունչ էջերը: Ընկել էինք «Սիղոննա»յի յուզքոտ ալիքների մէջ եւ կախարդուել էինք: Մենք հայկական դպրոց չունեցանք: Մեր դըպրոցը եղաւ Փարիզի հայ գրողների հոյլը՝ տարագրի իր հեւքերով, իր ցաւերով ու իր աննման երազներով:

Ու Նշան Պէշիկթաշլեանը միշտ ունեցաւ իր իւրայատուկ տեղը:

Եւ հիմա ասում են, թէ նա չկայ:

Վրդովեցուցիչը մահուան գաղափարը չէ, այլ կեանքի տառապանքն ու յետ մահու անտարբերութիւնը հանդէպ հայ գրողին: Գոնէ ժամանակին կարգին թաղել գիտէինք: Եթէ ամբողջ կեանքում արհամարհում էինք նրան եւ թշուառութեան սեմին հասցնում, գոնէ կարողանում էինք շքեղ թաղումով պանծացնել նրա յիշատակը: Հիմա այդ կեղծաւորութիւնն էլ զլանում ենք տարաբախտ գրողին:

«Յառաջ» թերթը իր Սեպտեմբեր 15ի համարում նկարագրել է Նշան Պէշիկթաշլեանի յուղարկաւորութիւնը: Լրատուական այդ պարզ ու հակիրճ տողերը լաւագոյնս արտացոլում են սփիւռքահայ դառն իրականութիւնը.

«Սփիւռքի մահերը մանաւա՛նդ, չեն կրնար մեզ չմղել դառն խորհրդածութիւններու, որքան ալ ուզենք յոռետես չըլլալ եւ նահանջողական ոգի չցուցադրել: Բայց եւ այնպէս, ամէն անգամ որ Հայ մը փոս կ'իջնէ, բան մը կ'երթայ Հայութենէն ու երբ մեռնողը կը պատկանի մտաւորական, արդէն ամայացած ընտանիքին, դառնութիւնը կ'ըլլայ աւելի խոր…

«…Ընտանիքէն զատ հազիւ քանի մը հոգի եկած էին մինչեւ գերեզմանատուն, ուր փոս մը կ'աւելնար, ոչ թէ պարզապէս ֆրանսական գերեզմանատան մը մէջ, այլ՝ Սփիւռքի հայ կեանքին մէջ: Երեւի այս գիտակցութիւնը չունեցան բոլոր անոնք որոնք բացակայ էին»:

Պատկերը ոչ միայն վրդովեցուցիչ է, այլ ողբերգական:

Ու յետոյ դառնում ենք ու ասում, թէ քաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք, մշակութային, աւանդապաշտ ու, Աստուա՜ծ գիտէ, ինչպիսի այլ առաքինութիւններով օժտուած, երբ իրականութիւնն այն է, որ սփիւռքում վերածուել ենք թեթեւ հաճոյքների ու երեւութական արժէքների հետամուտ մի բազմութեան: Եթէ ինքնասիրութիւն մնացել է, թող վերաշուրեն այդ ինքնասիրութիւնները: Ինչպէ՞ս կարող ենք մեզ մշակութասէր անուանել, երբ իր ամբողջ կեանքը հայ դպրութեան ու գրականութեան ի սպաս դրած մէկը օրուայ հացի կարօտ է մնում, իսկ թաղման ժամանակ՝ անյարգանք: Ինչո՞ւ չխօսել: Մենք գրասէր չենք: Շատ քիչերն են, որ տարին մէկ հատ հայերէն գիրք են կարդում: Մեր սրահները արձագանգում են պարապութիւնից: Ինչո՞վ բացատրել այն հանգամանքը, որ հարիւր հազար Հայութիւն ունեցող Լոս Անջելոսում երբ յարգանքի երեկոյ է կազմակերպւում Պարոյր Սեւակի յիշատակին, հազիւ քսանհինգ հոգի են ներկայ լինում: Բաւական է ճոռոմաբանութիւնն ու ինքնախաբէութիւնը, որը գնալով ազգային հիւանդութեան բնոյթ է ստանում: Հայ խմբագրի կամ ուսուցչի տուն գնացե՞լ էք: Մինչեւ ե՞րբ եւ յանուն ինչի՞ պիտի նա զոհաբերի, երբ նրա նկատմամբ պակասում է նոյնիսկ բարոյական գնահատանքը: Էլ չխօսենք նիւթական անձուկ պայմանների մասին:

Ա՞յս է մշակութասէր ժողովուրդի վերաբերմունքը…

Նշան Պէշիկթաշլեանի գործերը եթէ իրար վրայ դարսենք, մի մարդահասակ բարձրութիւն կ'ունենան: Իսկ նրա դագաղին հետեւել են հազիւ մի քանի հոգի: Եթէ այս հոգեկան դաժանութիւն չէ, հապա ի՞նչ է: Երեւոյթը իւրայատուկ չէ միայն Փարիզին: Ամբողջ սփիւռքն է տառապում արժէքների այլանդակութիւնից ու նկարագրի խաթարումից: Ըստ երեւոյթին, նիւթական բարուոքութիւնը քարուքանդ է անում մեր ժողովուրդի հոգեկան տունը:

Մի պահ մոռանանք իր գրքերը: Սակայն ո՞ւր մնացին իր բազմաթիւ աշակերտները, որոնց տարիներ շարունակ հայերէն է սովորեցրել եւ նրանց հոգում հայեցի գիտակցութիւն խարսխել: Մի՞թէ այսպէս են գնահատում ուսուցիչին: Մի՞թէ արդի բարքերը այսքան խորն են աղաւաղել մեր նոր սերունդի դիմագիծը:

Այս բողոք է ոչ այնքան Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուան դէմ, որքան վերապրողների: Նրա՛նց ու մե՛ր դէմ, որ ըստ արժանւոյն չգնահատեցինք վաստակաւոր նուիրեալին իր կենդանութեան օրօք եւ տարրական մարդկայնութիւնը չունեցանք քայլելու իր դագաղի հետ մինչեւ վերջնական փոսը:

Թերեւս այս բոլորը գիտէր տարաբախտ երգիծաբանը: Չէ՞ որ երգիծաբանները աւելի խորունկ են զգում կեանքի ողբերգութիւնը: Մի՞թէ մարդուց աւելին կարելի է սպասել, անպատճառ պիտի ասէր Նշան Պէշիկթաշլեանը, մի գուցէ դալուկ ժպիտը դէմքին: Եւ մինչեւ վերջ, անգամ իր հիւանդութեան ծանր տարիներին, նա պահեց իր զուարթախօսութիւնը, երբ սոսկ շնչառութիւնը աւելի տառապանք էր նրա համար:

Նշան Պէշիկթաշլեանի մահով ժամանակակից Հայ Գրականութիւնը կորցնում է իր ամէնից բեղնաւոր ու բազմատաղանդ դէմքերից մէկին: Կաղնիները մէկ առ մէկ ընկնում են եւ անտառը գնալով նօսրանում է: Այս ու այն կողմ երեւում են նոր ծիլեր, սակայն նրանց պակասում է կենսարար հողը: Արդէն Պէշիկթաշլեանը իր աւիշը քաղել էր Պոլսի հայ մտաւոր վերածնունդի յուռթի այգուց: Եւ այդքանը բաւական եղաւ, որ նա կարողանար ծաղկել ու պտղաբերել նոյնիսկ Փարիզի պէս տարամերժ միջավայրում:

Նա կամուրջ եղաւ հնի ու նորի միջեւ: Մոլեգնութեամբ պահպանեց Հայ Գրականութեան աւանդները եւ սակայն միաժամանակ նոր ակօսներ պեղեց ներկայի սրտում: Իր մօտ պաշտամունքի հասաւ սէրը հանդէպ Հայերին ու հայկականը ու մանաւանդ հանդէպ Հայոց լեզուին, որը գեղարուեստական անաղարտութեան մօտեցաւ իր գրչի տակ: Պերճ է իր ոճը, շքեղ ու ճկուն, յաճախ հագնելով կախարդական աքեմ ու բիւրեղացած վեհութիւն: Իր լաւագոյն էջերում անկրկնելի է Պէշիկթաշլեանը որպէս արուեստագէտ ու իմաստասէր՝ համադրելով Աստուածաշնչային պարզութիւնը Նարեկեան աստուածամերձ խորհուրդների հետ:

Գրող էր բառի ամենալայն իմաստով: Թերեւս սփիւռքահայ միակ գրողը, որը գրականութիւնից զատ այլ գործով չզբաղուեց: Եւ հէնց այդտեղից էլ իր մարդկային ողբերգութիւնը: Առօրեայի ծանր թաթը: Որքան էլ հակադրական թուայ, սակայն փաստն այն է, որ վերջին տարիներին յանուն հացի գրուած իր յորդառատ նշմարները շատ բան չաւելացրին նրա գրական ժառանգութեան վրայ:

Սակայն Նշան Պէշիկթաշլեանը վաղուց արդէն իր լուման մուծել էր Հայ Գրականութեան անդաստանում: Աւելի քան երեսուն հատորներ՝ երգիծավէպեր, քնարավէպեր, արձակ բանաստեղծութիւն, դիմանկար, պատմութիւն ու մշակոյթ եւ իր վաստակի պսակը՝ «Թատերական Դէմքեր»ը, որը հերկուլեսեան աշխատանքի արդիւնք է: Հապա մի՞ւս գործերը.— «Սիղոննա», «Գրիգոր Նարեկացի», «Նարգոս», երգիծական էջեր», «Փարաւոն Սէմ Անտօն»: Ո՞ր մէկը թուել:

Բազմաբեղուն գրիչ ունենալով հանդերձ նա առաւելապէս յայտնի եղաւ որպէս երգիծաբան: Եւ հէնց այդ պատճառով էլ շատերի կողմից հալածուեց: Մեր ժողովուրդը դեռ շատ ճանապարհ ունի կտրելիք մշակութապէս ու հասարակայնօրէն հասունանալու համար: Մենք ե՞րբ ենք հանդուրժել երգիծաբաններին: Պարոնեանից, Օտեանից ու Պէշիկթաշլեանից զատ այլ երգիծաբաններ ունե՞նք: Տակաւին չունենք անհատական ու հաւաքական մեծութիւնը, մեր իսկ թերութիւնների վրայ ծիծաղելու: Ե՞րբ պիտի դուրս գանք ազգային նուաստացման զգացումի հիւանդ խորխորատից եւ զուարթախոհութեամբ ընկալենք կեանքն ու երեւոյթները: Առ այժմ մենք միայն հալածել գիտենք:

«Մարդկութեան մէջ, բոլոր հալածողները — մի տեղ գրել է Նշան Պէշիկթաշլեանը — ըլլան անոնք հաւատացեալներ, յեղափոխականներ, գիտուններ ու գրագէտներ, կրնան հպարտանալ իրենց կրած հալածանքով: Եթէ հալածողները իրենք չհպարտանան, կ'արժանագրուի հալածուած ըլլալու իրողութիւնը իբրեւ բարենիշ: Հալածողները, սակայն, կրնա՞ն հպարտանալ իրենց սարքած խաչակրութեամբ»:

Ու մի՞թէ մահացած երգիծաբանին զլացուած վերջին յարգանքը՝ Փարիզի ֆրանսական գերեզմանատան փոսի ճամբին, հալածանքի արդիւնքը չէ…:

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Ուաշինկթըն

ՀԱՅ ՏՊԱԳԻՐ ԳԻՐՔԻ ՌԱՀՎԻՐԱՆ

Ամէն ազգի պատմութեան մէջ ամէնէն մեծ իրագործումներէն մէկը նկատուած է անոր ազգային տպագրութեան հիմնադրութիւնը, իսկ առաջին տպագրիչը նկատուած է՝ ազգային մշակոյթի ամէնէն ականաւոր գործիչներէն մէկը: Այսպէս՝ չինացի Պի Շէն, գերմանացի Կիւթենպէրկ, հոլանտացի Քոսթեր, ռուս Ֆէտորով, իտալացի Բասթալտի, պելոռուս Սկորինա, անգլիացի Կաքսթոն կը մեծարուին իբրեւ մեծ մշակ:

Ճակատագրի բերումով Յակոբ Մեղապարտ, որ հիմը դրած է հայ տպագրութեան գործին, երկար ժամանակ մոռցուած անուն մը մնացած է:

Մինչեւ 1890ական թուականները այն

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Մնացած գործերը կատարում էին դրան բացուած մի քառակուսի անցքից: Այնտեղից ես ստանում էի բանտային օրաբաժին 500 գրամ հացը, 25 գրամ շաքարը, առաւօտեան եւ երեկոյեան՝ մի-մի բաժակ թէյանման մի բան, իսկ կէսօրին՝ մի շերեփ վոկ, որին այստեղ «սուպ» էին կոչում: Երրորդ օրը ճաշից յետոյ անակնկալ կերպով չխչխկացին ծանր կողպէքներն ու դուռը բացուեց: — Ոտքի, — հրամայեց ներս մտնողը, — երբ բանտապետը ներս է մտնում՝ ոտքի:

Ես կանգնեցի:

Նա նայեց շուրջը եւ հարցրեց.

— Ասելու բան ունե՞ս…

— Ինձ յայտնի չէ, թէ ինչո՞ւ ինձ… — սկսեցի ես:

— Կը գայ ժամանակը եւ կ'իմանաս, — կտրեց նա:

— Արդէն երեք օր է ինչ այստեղ եմ… ես գործեր ունեմ…

Չլսելու տուեց:

— Արեւ, արեւի լոյս չեմ տեսնում…

Այստեղ էր, որ նա իջեցրեց կացինը.

— Սովետական արեւը հակայեղափոխական սրիկաների համար չէ:

Ու նայեց աչքերիս:

Կարճահասակ էր նա, ամառնային համազգեստով, չէկ, կարճ, մէջտեղը ճեղքուած եռանկինի բեխերով, բաց լեղակագոյն աչքերով, ըստ ամենայնի լղրճուած մի դէմք. ես ուզեցի գոռալ, օգնութիւն կանչել, պատիւ պահանջել, բայց այդ րոպէին նա դառնում է դռների մէջ կանգնած պահակին եւ հարցնում.

— Ո՞նց է պահում իրեն…

Պահակը տեղքայլ կատարեց:

— Չի՞ կծում…

Պահակը նայեց գիշեր-ցերեկ վառուող առաստաղից կախած աղօտ լոյսին: Բանտապետը դուրս քաշեց գրպանից գորշագոյն թաշկինակը, աղմուկով խնչեց ու դուրս եկաւ:

Ահա թէ երբ, աւելի շուտ նաեւ ե՞րբ ես զգացի, որ ինձ հետ կատակ չեն անում եւ իմ բանը բուրդ է, ի՜նչ բուրդ, բամպակի տակա՛նք ասա…

Անցնում են ժամերն առանց ժամացոյցի եւ օրերն առանց օրացոյցի: Եօթանասունհինգ օր հաշուեցի ես այդ մենախցում: Այս ժամանակահատուածում ես աճել եմ, ես հիմա շատ բան գիտեմ, որ առաջ չգիտէի. այո, լայնացել ու հարստացել է իմ մտահորիզոնը: Ես հիմա գիտեմ, որ ես անդամ եմ «ընդյատակեայ - ազգայնական - տրոցկիստական - տեռորիստական կազմակերպութեան»: Այո: Կարգին մարդ եմ եղել ես եւ ինքս տեղեկութիւն չեմ ունեցել: Ես հիմա գիտեմ, որ մենք, մի քանի գրողներ՝ գաղտնի ժողովներ ենք գումարել եւ գիշեր-ցերեկ մտածել ենք մի կերպ Հայաստանն անջատել Ռուսաստանից: Էլի շատ բաներ գիտեմ ես, որոնց մասին պատմելը երկար կը լինէր, կ'ասեմ միայն, որ եթէ հիմա իմ խեղճ, որբացած մայրիկը կարողանայ ինձ տեսնել եւ մի ժամ խօսել ինձ հետ, պիտի մտածի, որ ես կա՛մ խախտուել եմ, կամ ես՝ ես չեմ, կամ մինչեւ հիմա նա չի իմացել, թէ իր հարազատ որդին ի՜նչ ահաւոր գազան է եղել:

Նոյեմբերեան մի տխրամած առաւօտ, երբ բարձր պատուհանից երեւացող քանոնաձեւ երկինքը կապարի գոյն ունէր եւ լսւում էր վերը՝ բակում հոսող անձրեւաջրի խուլ խշշոցը, դուռն աղմուկով բացուեց եւ ներս մտաւ պահակը.

— Ունեցածդ հաւաքի՛ր…

— Ո՞ւր…

— Ունեցածդ հաւաքիր, — կրկնեց նա:

— Ես պատրաստ եմ:

— Առաջ ընկիր:

Առաջ ընկայ:

— Դէպի ա՛ջ:

Ես գնում եմ դէպի աջ: Այս աջ թեքումն իմ սիրտը լցնում է անձկութեամբ: Ցամաք նետուած մահամերձ ձկան նման յոյսն իմ մէջ բերանը բացուխուփ է անում: Մի՞թէ… մի՞թէ ազատութիւն:

— Սանդուխներով վե՛ր:

Ես բարձրանում եմ տասնեակի մօտ աստիճաններով: Հիմա ես գտնւում եմ ներքնայարկում ամուր նստած բանտի երկրորդ յարկում, աջ ու ձախ ձգուող երկար, կիսամութ միջանցքներով եւ կամերաների՝ այսինքն բանտային խուցերի համարակալուած դռներով:

— Ձախ, — լսում եմ հրահանգը եւ թեքւում եմ այս անգամ ձախ:

— Կանգնիր:

Ես կանգնում եմ մի փակ դրան առաջ: Նայում եմ համարը, — 12: Պահակը գործի է դնում մի քանի բանալի, բացում արտաքին, ապա ներքին շարժական եւ անշարժ կողպէքները, չրխկացնում ինչ-որ նիգեր եւ… ես ներս եմ մտնում:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(46 – Շար.)

կարծիքը կը տիրէր, թէ հայ առաջին տպագրիչը Աբգար Դպիր Թոխաթեցին է, իսկ առաջին տպագիր գիրքը՝ 1565ին անոր հրատարակած Սաղմոսարանը: Տպագրիչ Յակոբի գիրքերէն երկուքը միայն ծանօթ էին բանասէրներուն՝ Ուրբաթագիրքը եւ Աղթարքը: Սակայն անոնց վրայ չէր գրուած, թէ ե՞րբ ո՞ւր եւ որո՞ւ կողմէ հրատարակուած են: 1889–1890ին բանասէրները յայտնաբերեցին այդ երկու գիրքերուն տառերով տպագրուած Պարզատումարն ու Տաղարանը, իսկ 1892ին Երուսաղէմի մէջ գտնուեցաւ պատարագատետր մը, լոյս տեսած վերոյիշեալ չորս գիրքերու տառերով:

Այս գիրքը, ի տարբերութիւն միւսներուն, յիշատակարան մը ունէր, ուր ճըշդուած էին հրատարակութեան վայրը, թուականը եւ տպագրիչին անունը: «Գրեցաւ սուրբ տառս ի ՋԿԲ. աստուածապահ քաղաքս Վէնէժ, որ է Վէնէտիկ, Ֆրանկստեան, ձեռամբ Մեղապարտ Յակոբին ով որ կարդայք մեղաց թողութիւն խնդրեցէք Աստուծոյ»: Ասոր աշխարհաբար թարգմանութիւնն է «Այս սուրբ տառերը (գիրքը) գրուեցան 962 (1513)ին. Վէնէժ աստուածապահ քաղաքը, որ Վենետիկն է, Ֆրանկստան, մեղապարտ Յակոբի ձեռքով: Ով որ կարդայ, թող մեղքերուս թողութիւն խնդրէ Աստուծմէ»:

Այսպէս, հրապարակի վրայ կար հինգ գիրք, որոնցմէ մէկը միայն ունէր յիշատակարան: Գիրքերու վերջին էջին վրայ կար նաեւ խաչաձեւ տպարանիչ մը՝ յապաւում նշանակող լատիներէն չորս տառերով (Տէ, Ի, Ջէտ, Ա): Յետագային գրասէրները աւելի մանրամասն զբաղեցան Յակոբ Մեղապարտի ու անոր գիրքերու հարցով, մանաւորապէս քննելով հինգ գիրքերուն տպագրական առանձնայատկութիւնները՝ տառերը, զարդերը եւ զարդագիրները:

Այդ օրերու Վենետիկի օրէնքով միայն խալարնակ անձ մը կրնար գիրք տպագրելու արտօնութիւն ստանալ: Ուստի հաւանական կը նկատուի Պասմաճեանի կարծիքը, թէ Յակոբ խալարնակ Ծաննի կամ Ծանիյեան (Յովհաննէսեան) ընտանիքի անդամներէն է եղած:

Յակոբ երկու պատճառով Վենետիկը ընտրած է իբրեւ գործի վայր՝ նախ, որովհետեւ այն ժամանակ այդ քաղաքը տպագրութեան գլխաւոր կեդրոններէն մէկն էր աշխարհի մէջ իր 250 տպարաններով, ապա, որովհետեւ հոն կար հայկական գաղութ մը, որ ունէր Հայոց տունը, ուր կ'իջեւանէին հայ վաճառականները: Ասոնց նիւթական օժանդակութիւնը Յակոբի համար չափազանց կարեւոր էր:

Յակոբ Մեղապարտ հայկական ձեռագիր տառերու օրինակով Վենետիկի գրաձուլարանի մը մէջ պատրաստել կուտայ հայկական տպագիր տառեր՝ գլխագիր, բոլորագիր եւ զարդագիր: Ապա փայտի վրայ փորագրել կուտայ 24 տարբեր զարդաշրջանակներ գիրքերու էջերուն վրայ իբրեւ խորագիր դրոշմելու համար:

Ան աշխատած է, որ գիրքերու գիրերը կարելիութեան սահմաններուն մէջ նմանին ձեռագիրներուն: Պատճառը պարզ է. Եւրոպայի մէջ տպագիր գիրքը արդէն սովորական կը դառնար, բայց Հայերուն համար, ա՛յն ալ Հայաստանի մէջ, տպագրութիւնը դեռ անսովոր բան մըն էր, որով կրնար խրտչեցնել: Ան աշխատած է նաեւ, որ միեւնոյն էջին մէջ միեւնոյն տառերը իրարմէ քիչ մը տարբեր ըլլան՝ ինչպէս ձեռագիրներու մէջ: Գիրքերը ձեռագիրներու պէտք է նմանէին նաեւ զարդերու, զարդագրերու եւ երկգոյն՝ սեւ ու կարմիր տպագրութեան շնորհիւ: Արդէն ան իր յիշատակարանին մէջ նկատել կուտար, թէ մատեանը գրուած է, ոչ թէ տպուած («գրեցաւ սուրբ տառս»): Յակոբի ջանքերը ի զուր չեն անցած. անոր տպագրած գիրքերը իսկապէս շատ կը նմանին ձեռագիրներու եւ անվարժ մէկը կրնայ այդ շփոթութեան մատնուիլ: Ասիկա, ի հարկէ, հայ առաջին տպագրիչին վարպետութեան վկայութիւնն է:

Այժմ ստոյգ ճշդուած է անոր հրատարակած գիրքերուն թուականի կարգը՝ Ուրբաթագիրք, Պատարագատետր, Աղթարք, Պարզատումար եւ Տաղարան:

Ինչպէս ըսուեցաւ, Պատարագատետրի տպագրութեան ստոյգ թուականը յայտնի է՝ 1513: Բանասէրները նկատի առնելով ԺԶ. դարուն հայերէն գիրք տպագրելու անհրաժեշտ ժամանակը, Ուրբաթագիրքի հրատարակութեան թուական կը հաստատեն 1512ը, որ հայ տպագրութեան հիմնադրութեան տարին է:

Հայկական գիրքերու երախայրիքները տարբեր բովանդակութիւն ունին: Ուրբաթագիրքը հնաւանդ բժշկարան է, տեղեկութիւններ կան նաեւ սնահաւատ «բուժումներ»ու մասին: Անոր պէս է Աղթարքը: Պարզատումարը օրացոյց է՝ եկեղեցական տօներու յիշատակութեամբ: Պատարագատետրը հայ եկեղեցական արարողութիւններու կանոնագիրքն է: Տաղարանը միջնադարեան բանաստեղծներու գործերու արժէքաւոր հաւաքածոյ մըն է (Գր. Նարեկացի, Ն. Շնորհալի, Ֆրիկ, Յովհ. Թլկուրանցի, Մկրտիչ Նաղաշ):

Ամէնէն չքեղը Տաղարանն է:

Գիրքի տպագրութեան մասնագէտներ նկատել կուտան, թէ Մեղապարտի գործածած զարդերը իրենց ազդեցութիւնը ունեցած են այլ երկիրներու տպագրական արուեստին վրայ: Այսպէս, Ակադ. Ա. Սիդորով կը պնդէ, թէ ռուս առաջին տպագրիչը՝ Իվան Ֆէօդորով 1560ական թուականներուն օգտուած է Յ. Մեղապարտի զարդերէն, երբ իր գիրքերուն համար զարդատախտակներ կը պատրաստէր (Մեղապարտի գիրքերը կրնային Մոսկուա հասած ըլլալ հայ վաճառականներու ձեռքով):

Ցարդ յայտնի չէ, թէ ինչո՛ւ փակուած է քանի մը տարուան կեանք ունեցող առաջին հայկական տպարանը: Կարճ կեանք ունեցած են նաեւ Յակոբի յաջորդներուն տպարանները (Աբգար Թոխաթեցի, Յովհաննէս Թարմատանենց): Այդ տարիներուն տպարանատէրը սովորաբար պարտքերու տակ կը մնային եւ հարկադրաբար կը հրաժարէին իրենց լուսաւոր գործէն:

Ամէն պարագայի, ԺԶ. դարու այդ դժուար տարիներուն Յակոբ Մեղապարտին ըրածը մեծագործութիւն էր. արդարեւ անոր շնորհիւ Հայերը Արեւելքի առաջին ժողովուրդներէն եղան, որ Կիւթենպէրկի մամուլը օգտագործեցին մայրենի լեզուով գիրքեր հրատարակելու համար: Անոր շնորհիւ է նաեւ, որ Հայաստան Խորհ. Միութեան մէջ այն երկիրն է, որ ամէնէն հին տպագիր գիրքը ունի իր մայրենի լեզուով:

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նորայր Բիւզանդացիի Դիւանը

—o—

Վաստակաւոր հայագէտ Նորայր Բիւզանդացի (Ստեփան Գաբէգեան – Ճիմճեան – Թէրզեան) ծնած է Պոլիս 1845 Մարտ 4ին: Ուսումը ստացած է Ս. Ղազար, ուր աշակերտած է Հ. Ղ. Ալիշանի: 1866ին նշանակուած է Ռափայէլեան վարժարանի ուսուցիչ, իսկ յաջորդ տարին՝ «Բազմավէպ»ի խմբագիր: Այդ թուականին ալ տպագրած է «Մեր նախնեացմէ ձեռուընիս հասած ձիաբուծութեան երկու գրուածներ» խորագիրով իր բանասիրական առաջին ուսումնասիրութիւնը: 1868ին ան նշանակուած է Մխիթարեան միաբանութեան մատենադարանապետ, բայց շուտով հեռացած է միաբանութենէն, հրաժարած՝ հոգեւոր կոչումէ, եւ ուսուցչական պաշտօններ վարած է Պոլսոյ, Փարիզի, Վենետիկի, Սթոքհոլմի մէջ՝ միաժամանակ զբաղելով հայագիտութեամբ:

Ծաւալուն է Ն. Բիւզանդացիի հայագիտական գործունէութիւնը: Ան կազմած է բառարաններ՝ օգտագործելով ոչ միայն գրաբարի, միջին հայերէնի եւ աշխարհաբարի բառապաշարները, այլեւ խօսակցական բարբառներու հարուստ բառամթերքները: Ան զբաղած է նաեւ տաղարաններով, Նահապետ Քուչակի եւ այլ տաղերգուներու ստեղծագործութիւններով: Ն. Բիւզանդացի բանասիրական մեծ հմտութեամբ, տասնեակ տարիներ շարունակ, քննութեան առած է Ե.–ԺԷ. դարերու հայ պատմագրութիւնը՝ կատարելով բազմաթիւ սրբագրութիւններ եւ թուելով յաւելագրութիւնները: Ասոնց է նուիրուած անոր «Նախնիք հին մատենագրերը Ե.–ԺԶ. դար» խորագիրով մեծարժէք ուսումնասիրութիւնը, որ ի շարս այլ աշխատութիւններու, տակաւին կը մնայ անտիպ:

Շուէտի արքայական ընտանիքի լուսանկարչուհի Սելմա Եակոպսընի հետ ամուսնանալով, ան կը հաստատուի Շուէտ: Ն. Բիւզանդացի 1884ին Պոլսոյ մէջ կը հրատարակէ, կնոջը նիւթական օժանդակութեամբ, «Բառգիրք ի գաղղիերէն լեզուի հայերէն» արժէքաւոր բառարանը: 1887ին Սթոքհոլմի մէջ լոյս կ'ընծայէ «Քննասէր» հանդէսին առաջին եւ երկրորդ պրակները, իսկ 1889ին «Գրական – պատմական հանդէս»ի մէջ « Տեղեկութիւն ի գիրս պատմութեան Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ Ասողիկ կոչեցելոյ » աշխատութիւնը:

Կնոջ մահէն երեք տարի ետք (1902) ան կը տեղափոխուի Վենետիկ, ուր կը շարունակէ հայագիտութեամբ զբաղիլ: 1900ին Թիֆլիսի մէջ լոյս կը տեսնէ անոր արժէքաւոր մէկ ուսումնասիրութիւնը՝ «Կորիւն վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնք»: Մեծանուն հայագէտը մեռաւ 1916ին: 1924ին անոր աճիւնը համաձայն իր կտակին Վենետիկէն կը տեղափոխուի Սթոքհոլմ:

Անոր անձնական դիւանը կը յանձնուի շուէտական «Ֆրետրիքա – Պրեմէր Ֆորպունկետ» կանացի բարեգործական ընկերութեան, որուն կեդրոնը Սթոքհոլմ կը գտնուէր:

Երեւանի պետական Մատենադարանի տնօրէնութիւնը յաջողեցաւ տարիներու ընթացքին ձեռք ձգել հայագէտին որոշ ձեռագիրներուն մանրաժապաւէնները, անոր նամակներուն պատճէնները, որոնց հիման վրայ 1956ին ստեղծեց Ն. Բիւզանդացիի դիւանը Մատենադարանին մէջ: Այժմ ձեռքի տակ են հայագէտին հետեւեալ աշխատութիւններու մանրաժապաւէնները՝ «Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի», «Բառգիրք սուրբն հայերէնի ի մատենագրութեանց ԺԱ. – ԺԷ. դարու», «Ժամանակագրութիւն Մատթէոսի վարդապետի Ուռհայեցւոյ», «Կորիւն վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնք», «Պատմութիւն Ագուանից», «Նախնիք հին մատենագրերը Ե. – ԺԶ. դար», «Աբրահամ Երէցի ձեռագրի ընդօրինակութիւնը», «Նոր Ագաթանգեղոսի եւ նոր Ղ. Փարպեցւոյ գոյգն ճաշակ», Ն. Բիւզանդացիի գրախօսականները, 1908–1915ի օրագիրը:

Ն. Բիւզանդացիէ մնացած են աւելի քան 1977 նամակներ՝ ուղղուած օտար հայագէտներու: Դիւանին մէջ կան նաեւ անոր ստացած նամակները:

Ա. ԱԴԱՄԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

Ժաք պիտի յառաջանար, Սօլիվոյի քով երթալու համար, երբ կանգ առաւ յանկարծ: Օվիտ կեցած էր նաւուն եզերքը կռթնած տարիքոտ մարդու մը ետին: Անոր աջ ձեռքին մէջ կը շողար պողպատէ շեղբ մը զոր կը ջանար պարտկել: Ժաքի շատ կասկածելի թուեցաւ Օվիտ Սոլիվոյի ընթացքը ու անոր վրայ դամեց աչքերը: Ան տեսաւ որ Սօլիվօ ձախ ձեռքը կ'երկարէր իր առջեւ կեցած ճամբորդին վերարկուին ու թեթեւօրէն վեր կ'առնէր անոր քղանցքը: Այն ատեն Ժաք նշմարեց կաշիէ շագոյր մը, որ ուսէն անցուած բարակ փոկէ մը կախուած էր:

— Ա՛հ, մրմնջեց Ժաք, զարմիկս իր աղեղին վրայ քանի մը լարեր ունի...: Մեքենավարի արհեստէն զատ՝ գրամաշորթ ալ է: Անպիտանը շատ մը գործեր մէկանց կ'ընէ: Առայժմ, սա խեղճ մարդուն շագոյրին աչք տնկած է, որ...

Ժաք չաւարտեց իր խօսքը: Ուրիշ մըտածում մը ունեցած էր:

— Հիմա անոր օձիքը իմ ձեռքս է, ըսաւ մտովի: Դիպուածը ինծի կ'ընծայէ այն միջոցը զոր երէկ գիշեր կը փնտռէի: Անպիտանը այլեւս չի կրնար գլուխ բռնել ինծի դէմ:

Ուստի Ժաք վերսկսաւ իր գնացքը զոր պահ մը ընդհատած էր: Ընդհուպ, երկու-երեք քայլ հեռու գտնուեցաւ Օվիտ Սօլիվոյէն, որ չէր նշմարած այդ մերձեցումը: Այդ պահուն, միւս նաւը Լորտ Մէյրի դիմաց եկաւ: Անոր կայմերէն մէկուն վըրայ պարզուած էր եռագոյնը: Ձայն մը աղաղակեց.

— Ֆրանսական նաւ մըն է: Բարի՛ ճամբորդութիւն, բարի՛ ճամբորդութիւն:

Բոլոր գլխարկները հանուեցան, բոլոր թեւերը բարձրացան, գլխարկներ ճօճելու համար: Ամէնէն աւելի խանդավառութիւն ցոյց կուտար այն ծերուկը, որուն շագոյրին աչք տնկած էր Օվիտ Սօլիվօ: Ան իր գլխարկը կ'երերցնէր տենդագին:

Օվիտ Սօլիվօ պատեհ վայրկեանին կը սպասէր ու չէր ուզեր կորսնցնել այդ առիթը: Մինչ ծերուկ ուղեւորը կը բարձրացնէր թեւը ու լիաթոք կ'աղաղակէր, Օվիտ իր ձախ ձեռքը սահեցուց մարդուն վերարկուին տակ, յետոյ աջ ձեռքը միացուց ձախին: Ածելիի շեղբ մը կտրեց փոկը, ու մէկ երկվայրկեան չանցած, շագոյրը փոխեց իր տէրը ու Օվիտի թիկնոցին տակ ծածկուեցաւ:

Օվիտ կրունկներուն վրայ դառնալով ինքզինքը գտաւ իր կարծեցեալ զարմիկին դէմ առ դէմ: Ինքնակոչ Փօլ Հարման մըռայլ եւ խիստ երեւոյթով մը երկարեց թեւը ու Օվիտ Սօլիվօյի ուսին վրայ դըրաւ: Միեւնոյն ատեն խեղդուկ ձայնով մը ըսաւ անոր երեսն ի վեր.

— Ի՞նչ ըրիր, զո՛ղ:

Օվիտ դանդաչեց, գունատեցաւ ու թոթովեց.

— Ի՞նչ կայ...: Ի՞նչ կ'ըսես, զարմիկ...:

Ժաք անոր դաստակէն բռնեց ու մեկուսի վայր մը տարաւ զայն: Ակռաները սեղմելով ըսաւ.

— Կ'ըսեմ թէ ամէն ինչ տեսայ, կ'ըսեմ թէ դուն թշուառական մըն ես, ու անմիջապէս ինծի պիտի յանձնես այն կաշիէ քսակը զոր դուն գողցար ետեւ կեցած մարդէն: Դուն ոճիր մը գործեցիր, որ ո՛չ մէկ կերպով կրնաս արդարանալ...: Երբ կը խորհիմ թէ իմ ընտանիքիս կը պատկանիս, ու կ'անպատուես զայն, չեմ գիտեր թէ ի՛նչ բան զիս կ'արգիլէ քեզ նաւատետին քով տանելու եւ անոր մատնանշելու ամօթալից արարքդ:

Օվիտ կը դանդաչէր իր սրունքներուն վրայ: Իր ակռաները կը կափկափէին:

— Ո՛չ, ո՛չ, թոթովեց ան... դուն այդ բանը պիտի չընես...: Կարեկցութիւն ունեցի՛ր տարաբախտ մոլորեալի մը նկատմամբ...: Ներէ՛ իմ տկարութեանս:

— Այդ տկարութեան վարժուեր ես, ինչպէս ցոյց կուտայ պաղարիւնութիւնդ եւ ճարտարութիւնդ:

— Վստահ եղիր, որ առաջին անգամն է... կ'երդնում:

— Լաւ՛, ու սա պայուսակը ինծի տո՛ւր:

Օվիտ պայուսակը երկարեց Ժաք Կարոյի:

— Գիտես թէ ի՞նչ կայ մէջը:

— Գրեթէ վաթսուն հազար Ֆրանք:

— Լա՛ւ...: Ինծի սպասէ՛:

– Ի՞նչ պիտի ընես:

— Այս հարստութիւնը իր օրինաւոր տիրոջ պիտի վերադարձնեմ:

— Բայց...:

— Խօսք չեմ ուզեր:

Ու գործապետը ուղղուեցաւ դէպի սպիտակահեր ճամբորդը:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Պ. Կիւլպէնկ Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ասլանեան եւ աղջիկը, այրի Տիկին Գըչիկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Զագուկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աւագեանց եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գուրումեան, զաւակներն ու թոռները, այրի Տիկին Թօփալեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, ազգականին եւ սանուհիին՝

ՇՆՈՐՀԻԿ ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Զագուկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 4ին, 65 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի օր, Յունուար 9, ժամը 9·30ին Վիլմոմպլի Նոթր-Տամ եկեղեցին ուրկէ մարմինը ժամը 10·15ին կը փոխադրուի Վիլմոմպլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Վալանսէն Պ. Կ. Վարդապետեան ցրլ-րոցի եւ որբանոցի իր հին ընկերոջ՝ Մկրտիչ Կիւրեղեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղը իր զպրոցին համար շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկ. Վերժին Յովհաննէսեանէ 100 Ֆր., Տիկ. Մարի Աստուրեանէ (Փարիզ)50, Փանոս Յովհաննէսեանի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ Տիկիններ Պօղոսեանէ եւ Կարապետեանէ 50ական, Տիկ. Անոյշ Քէօսէեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

×

Փոխան ծաղկեպսակի Վալանսի Հայ Առաք. Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է եկեղեցւոյ պայծառութեան համար.—

Ողբ. Տիկին Զարդար Տէյիրմէնճեանի մահուան տխուր առիթով Տէր եւ Տիկ. Միքայէլ Միքայէլեան 30 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Միսաք Արթինեան եւ զաւակներ 50, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Ժամպործեան 50, այրի Տիկ. Աղաւնի Արթինեան 30, Տէր եւ Տիկ. Լազուր (Փարիզ) 40:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

12 Յունուար Ուրբաթ ժամը 20·45ին, Մոտէռն Փալասի մէջ: Փլաս տը լա Ռէփիւպլիք:

Ի պատիւ Օր. ԱՏՐԻՆԷ ՏԱՏՐԵԱՆԻ, 1972 թուի Հարենց գրական պարգեւի յատկացման առթիւ:

Կը նախագահէ Տիկին ԷԼԻԶ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսին

Զարեհ Որբունի, Ա. Ալիքսանեան, Հիլտա Գալֆայեան եւ Տիկին Հոլուէյ:

Կ'արտասանեն օրիորդներ Սոնա Վարդանեան, Ազատի Պալեան:

Հեղինակէն հատուածներ կը կարդայ Տիկին Բալուեան:

Մուտքը ազատ է:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծնընդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՏԷՍԻՆԻ ԱՂՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

56րդ ցանկ

Տիկ. Սրբուհի Զատիկեան (Փարիզ), Պր. Ճիւան Պիճիկեան, Պ. Միհրան Սարաճեան, Պ. Յակոբ Յակոբեան, Պ. Հրաչ Կոթողեան, Պ. Ազաթօն Վէզիրեան, Պ. Սուրէն Վէզիրեան, Պ. Ահարոն Նազարեան, Տիկ. Մելքոնեան, Պ. Դաւիթ Յովհաննէսեան, Պ. Մեսրոպ Աւետիսեան, Պ. Սարգիս Գարապօղոսեան, Պ. Արշամ Թաշճեան, Տիկ. Ֆրնտըգլեան, Տիկ. Սարըօղլանեան, Պ. Յակոբ Մազմանեան, Պ. Մկրտիչ Մկրտիչեան, Պ. Ճիւան Պետիկեան (Անիէռ-Պուա Քոլոմպ), Պ. Պաղտասար Տէմիրճեան, Տէր եւ Տիկ. Վարդան Բարակեան, Տէր եւ Տիկ. Գասպար Տէր-Կիրակոսեան, այրի Տիկ. Սառա Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկ. Վարդերես Ամիճայեան (Շազ), Պ. Անթուան Աւետիք-եան, Պ. Թէոդոր Քէչիչեան (Վիէն), Պ. Շաւարշ Խաչատուրեան (Լիոն), Տիկ. Նուրիձա Թորիկեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկ. Պալօեան, Պ. Սիւքէրեան (Լանսէյ), հաւատացեալ Տիկին մը (Փարիզ) 20ական ֆրանք:

Նախկին գումար 152·369,38

56րդ ցանկի գումար 600

Ընդհ. գումար 152·969,38

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ

Պ. Կարլիս Զըրաչեան (տարեկան նըպաստ) 1000 Ֆր., Տիկ. Մաքրուհի Արութ (Մարսէյլ) 500, Պր. Գէորգ Պագըրճեան 200, Տիկ. Սրբուհի Միսքճեան 100, Տիկ. Մարիամ Նէտիրեան 100, Տիկին Պերճուհի Անմահեան (ողբ. Տիկ. Նուարդ Գալփաքեանի յիշատակին) 50, Տիկին Քիւրքճեան (Ֆոնթընէ-սու-Պուա) 20, Տիկ. Համասփիւռ Փափազեան (սրահի կահաւորման)80, Տիկ. Նեկտար Տէր-Գա-100, Տիկ. Արշալոյս Սարգիսեան (սրահի կահաւորման 80, Տիկ. Նեկտար Տէր-Գալուստեան (իր աղջկան Աննիկ Պագըր-ճեանի ապաքինման առթիւ, սրահի կահաւորման) 50 Ֆր.:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի 14 Յունուար ժամը 15էն 23 Սեւրանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ:

Երգ, պար, արտասանութիւն

Կաղանդ պապուկ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

×

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Հասարակութիւն Սէն-Շամոնի Երիտ. Միութեան, մասնակցութեամբ համանուն միօրեայ հայկ. վարժարանի երկսեռ աշակերտութեան եւ խանդավառ անդամ-անդամուհիներու, տօնածառի հանդէսն ու Մոլիէրի հայերէնի թարգմանուած «ՍՔԱՌԷՆԻ ՉԱՐԱՃՃԻ ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» (երեք արարնոց քրքջաշարժ կատակերգութիւնը): Սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ՝ Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը իր երգերով եւ պարանուագներով: Դպրոցականներուն կը բաշխուին նուէրներ եւ սրահին մէջ ներկայ գտնուող բոլոր մանուկներուն՝ պէս-պէս համեմներ:

14 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին, Սալ Ժան տ'Արքի տաքուկ սրահին մէջ, Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները:

ԾԱՆՕԹ.— Փափաքելի է նաեւ, մօտակայ հայահոծ քաղաքներու զանազան հայկ. կազմակերպութեանց պատասխանատուներուն ներկայութիւնը, որոնք պիտի փափաքէին հետաքրքրուիլ «Մոլիէր»ի կատակերգութեան ներկայացման արդիւնքով յետագային ցուցադրելու մտօք իրենց սրահներուն մէջ: Միութեանս թատերական յանձնախումբը յօժարակամ տրամադրութեան տակն է բոլորին անխտիր՝ ինչ որ պատահեցաւ նախանցեալ տարիներուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին:

×

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք - հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերեկոյթ - պարահանդէսը 1973 Մարտ 11:

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Վասպուրականի Հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի նախաձեռնութեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր. Վարչութեան՝

Մայիս 6ին

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ.— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի ֆրանսահայ ուսանողութիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողովին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ:

ԾԱԽՈՒ Է

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզէն 17 քիլմ. Շելի բարձունքին վրայ տուն մը, շինուած 1960ին երկու ընտանիքի համար. 8 սենեակ, 2 խոհանոց, 1 լոգարան, 1 տուշ, կառատուն: Կեդր. ջերմութիւն (մազութ), հող 500 քառ. մեթր, պտղատու ծառեր:

Գինը 140 հազար Ֆր: դիմել հասցէին.

32, Avenue Pascal — 77-Chelles

Տեսնելու համար հեռաձայնել՝ 939-92-38

ԶԱՏԻԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹ ԵՒ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԱՊՐԻԼ 18էն ՄԱՅԻՍ 3

Խումբին կ'ընկերանան Վարուժան Սարգիսեան եւ Դաւիթ Ծ. Վ. Սահակեան (Երուսաղէմ)

ՄԵԿՆՈՒՄ Փարիզէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն կամ Նիսէն:

Pâques à Beyrouth et Jérusalem

DU 18 AVRIL AU 3 MAI

Accompagnateurs V. Sarkissian et pour Jerusalem R. P. Tavit Sahaguian

DEPART de : Paris, Lyon, Marseille ou Nice

Renseignements et Inscriptions :

agence de voyages SEVAN

50, Cours de la Liberté — LYON

Tél. : 60-13-66

SAINT-PLACIDE IMMOBILIER

100, Rue de Vaugirard

75006 PARIS

Tél. 222-18-49 et 544-08-76

Heures d'ouverture ::

de 9 h. 30 à 19 h. tous les jours

Le Samedi de 9 h. 30 à 12 h.

×

Տնօրէնուհին՝ ՏԻԿԻՆ ՏԱՎԼԱՇԵԱՆ

ձեր տրամադրութեան տակ է ձեզի խորհուրդ տալու եւ առաջնորդելու համար, փարիզ թէ արուարձան յարկաբաժին մը ծախելու, գնելու վարձելու կամ վարձու տալու համար:

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ իր Յիսնամեակը

IIMPRIMERIE SPÉCIALE

DU JOURNAL «HARATCH»

32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՏՕՆԱԾԱՌ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ ՄԷՋ

ԹԱԼՈՒԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ – ՆՈՐ ՍԱԼԵՐ

Ազգապահպանման լաւագոյն միջոցներէն մէկն է կարդալ եւ ծանօթացնել հայ երգն ու երաժշտութիւնը, օտարներուն եւ մեր մատաղ սերունդին: Հասցէ՝

43, Rue Richer, Paris (9e) — Métro Cadet — Tél. 770-25-46

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ՝ գիրք եւ սալ նուիրեցէք

Գրատունը ճոխ է բազմատեսակ գրքերով եւ պատրաստ՝ ապսպրանքներ ընդունելու ամէն վայրերէ:

Կը ծախուի նաեւ Նայիրի եւ Սփիւռք շաբաթաթերթերը:

Առաքման ծախքը գնողին վրայ է:

Գրատունը բաց է ամէն օր ժամը 10էն սկսեալ մինչեւ երեկոյեան 7ը:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
9
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI
9 JANVIER
1973

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.609

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.609

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ 1972 ԻՆ

—o—

Գ.

Սեպտեմբեր 7ին Փարիզի մէջ իր մահկանացուն կնքեց գրագէտ – երգիծաբան Նշան Պէշիկթաշլեան։ Ծնած էր Պոլիս 1898ին։ Օժտուած բնածին տաղանդով՝ ինքնաշխատութեամբ կատարելագործած է իր զարգացումը՝ նախակրթարանի տարրական ուսումէն ետք։ Կանուխէն սկսած է գրել եւ իբրեւ սիրող մանուկցած դերասանական խումբերու, մանաւանդ 1918էն Զինադադարէն վերջ։ Ուսուցիչ Քորֆուի որբանոցին մէջ, այս վերջինի փակումէն ետք հաստատուած էր Փարիզ, ուր ապրեցաւ մինչեւ մահը։ Հայերէնի ուսուցիչ Փարիզի եւ արուարձաններու շաբաթական դասընթացքներուն, միաժամանակ աշխատակցած է Յառաջին, մանաւանդ երգիծական յօդուածներով։ Շուրջ քառորդ դարէ ի վեր մնայուն աշխատակիցն էր դարձած Սփիւռքի զանազան թերթերուն, որոնց կը հասցնէր առատօրէն երգիծական գրութիւններ գրեթէ ամէն նիւթի շուրջ։ Սփիւռքի միակ գրողն էր, որ կ՚ապրէր միայն իր գրիչով, մանաւանդ երկրորդ աշխարհամարտէն ի վեր։

Հրատարակած է զանազան գրքեր, որոնց մէջ մնայուն արժէք կը ներկայացնէ իր վերջին գործը՝ Թատերական դէմքեր (Անթիլիաս, 1969)։

Սեպտեմբեր 19ին Պոսթընի մէջ կորսնցուցինք համեստ մտաւորական մը՝ Հայկազն Ղազարեան, որուն Թուրք ցեղասպանութեան մասին կատարած պրպտումները գինքը ճանչցուցին ընթերցողներու լայն շրջանակի մը Ամերիկայէն մինչեւ Մ. Արեւելք։ Ծնած էր Սեբաստիա 1892 Մայիս 20ին։ Տեղւոյն ազգ. վարժարանը աւարտելէ վերջ հետեւած է տեղւոյն ֆրանսական «Քառասուն Մանկանց» քոլէժին, յետոյ՝ Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանին եւ օտար լեզուներու ճիւղին։ Զինադադարին իբրեւ Թարգման ծառայած է անգլիական բանակին՝ Թուրքիոյ մէջ։ Պոլիս անգլ. ծովային հրամանատարութեան կեդրոնին մէջ ծանօթացած է Թրքական Ծովային Նախարարութեան կարգ մը փաստաթուղթերուն Հայկ. ջարդերու եւ տարագրութեան մասին։

Հաստատուած էրՄիացեալ Նահանգներ։ Պահ մը Նիւ Եորքի մէջ աշխատելէ վերջ փոխադրուած էր Պոսթըն, ուր 30 տարիէ ի վեր մաս կը կազմէր Հայրենիքի խմբագրութեան, յետոյ վարչութեան։ Փաստերու հաւաքածոյ մըն է իր գիրքը «Ցեղասպան Թուրքը»։

Հոկտեմբեր 24ին Պերլինի մէջ սրտի տագնապի զոհ գնաց ընկեր Յովսէփ Վանփուշ (Արծրունի)։ Ծնած էր Վան՝ շուրջ 70 տարի առաջ։ Կանուխէն մտած Հ. Յ. Դ. շարքերը, պատանի տարիքին մասնակցած էր Վանի հերոսամարտին։ Ծառայած Հայաստանի բանակին մէջ, խորհրդայնացումէն ետք անցած էր արտասահման եւ վերջնապէս հաստատուած Գերմանիա։ Երեսունական թուականներէն մինչեւ իր մահը գործօն դեր կատարած է Պերլինի հայ գաղութին մէջ։ Զօրավիգ կանգնած է «Հայ Երիտասարդ» Միութեան եւ սատարած ազգապահպանման ձեռնարկներուն։

Նոյեմբեր 11ին Աղեքսանդրիոյ մէջ մեռաւ Գաբրիէլ Թագւորեան, գրագէտ, բազմավաստակ ուսուցիչ եւ վեթերան դաշնակցական։ Ծնած էր Ֆէնէսէ՝ շուրջ 90 տարի առաջ։ Աշակերտած էր տեղւոյն Ռուբինեան վարժարանին, ուր իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարած է 1900–1905։ Տնօրէն Կեսարիոյ Կիւմշեան վարժարանին՝ 1908–1911։ 1912ին Թալաս, 1914ին Պոլիս՝ ուսուցիչ։ 1915ին 15 տարի բերդարգելութեան դատապարտուած Կեսարիոյ մէջ։ Զինադադարին Պոլիս՝ ազգ. պաշտօնով։ 1923ին վերջնապէս կը հաստատուի Աղեքսանդրիա, ուր մինչեւ 1927 փոխ տնօրէն է Պօղոսեան վարժարանի։ Գործօն վարիչ «Յառաջդիմասէր»ի։ Մնայուն աշխատակից Յուսաբերի։ Հեղինակ զանազան գրքերու, լոյս տեսած Եգիպտոս 1950էն մինչեւ վերջին տարիները։

Նոյեմբեր 26ին Երեւանի մէջ մեռաւ գրագիտուհի Հռիփսիմէ Պօղոսեան։ Ծնած էր Թիֆլիս 1899 Ապրիլ 24ին։ Սկսած է գրել 1919ին։ Տասնեակ մը հատորներու մէջ ամփոփուած են իր քերթուածները։

Նոյեմբեր 26ին Պէյրութի մէջ իր մահկանացուն կնքեց Յակոբ Տէր-Մելքոնեան, բազմավաստակ հանրային գործիչ, հաւատաւոր դաշնակցական եւ ազգային բարերար։ Ծնած էր Այնթապ 1879 Նոյեմբերին։ Յաճախած էր տեղւոյն Վարդանեան ազգ. վարժարանն ու ամերիկեան քոլէճը։ Երկու տարի ուսուցիչ Այնթապի մէջ։ Յետոյ առեւտրական գործով Աղեքսանդրիա։ 1907էն 1915 Տէօրթ-Եօլ։ Կը ճաշակէ տարագրութեան դառնութիւնները։ 1918ին վերադարձ Այնթապ, ուր մաս կը կազմէ Ազգ. Միութեան եւ Ինքնապաշտպանութեան վարիչ մարմնին (1920)։ Կիլիկիոյ պարպումէն վերջ՝ Հալէպ։ 1923ին վերջնապէս կը հաստատուի Պէյրութ, ուր գործօն մասնակցութիւն կը բերէ ազգային – հանրային բոլոր կարեւոր ձեռնարկութեանց, մանաւանդ Կիլիկեան Աթոռի վերակազմութեան եւ բարգաւաճման հետ կապուած աշխատանքներուն։ Տարիներով ատենապետ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան, մեծապէս աջակցած է ճեմարանի հողին եւ շէնքին գնման։ Անդամ Անթիլիասի Դպրեվանքի Խնամակալ մարմնի, վանքի Մատենադարանի, Կիւլպէնկեան սրահի եւ Պիքֆայայի Հովոցի շէնքերու կառուցման յանձնախումբերուն։ 1969էն մինչեւ իր մահը կը մնար Ատենապետը Ազգ. Գաւառական Ժողովին։ Պուրճ Համուտի մէջ 80 հազար լիր. ոսկի ծախքով կառուցանել տուաւ թատերասրահ մը, որ կը կրէ իր անունը։ Գրասէր էր եւ կ՚աշխատակցէր Ազդակի։ Հրատարակած է քանի մը գրքեր, որոնցմէ յիշենք «Բագրատունեի երկու Սմբատները»։ Խորէն Ս. «Լիբանահայ գաղութի նահապետը» հռչակած է «ազգային բարերար» եւ զայն պարգեւատրած Կիլիկեան Իշխանի շքանշանով։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ ՍԿՍԱՒ

—o—

ԱՌԱՏ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐ

—0—

Փրովէնի մէջ Իւ. Տէ. Էռ.ը կրկնակ ժողովներով սկսաւ ընտրապայքարը։ Նախ գոնփակ նիստ մը, զուտ ներքին բնոյթով, ապա լայն հանրաժողով մը, ուր կային նաեւ Մեծամասնութեան միւս երկու կուսակցութիւնները։ Շատ կը սպասուէր Նախարարապետ՝ Փիէր Մէսմէրի ելոյթին, որ ի յառաջագունէ կարեւոր եւ երկար սրակուած էր։ Արդարեւ, Փ. Մէսմէր երկար խօսեցաւ եւ իր ճառին ամէնէն անսպասելի մասն այն էր որ Նախարարապետը ծրագիր մը ներկայացուց, խորգործելի յաջորդ օրէնսդրութեան շրջանին։ Ծրագիրը ինքնին նորութիւն մըն է Կօլիստ շարժումին համար, որ ցարդ ոչ հեռանկար, ոչ ալ կառավարական որեւէ ծրագիր ներկայացուցած է։ Պարզ է նաեւ որ շատեր կրնան տրամաբանօրէն առարկել թէ կուսակցութիւն մը որ իշխանութեան գլուխն է մօտ 15 տարիէ ի վեր լայն ժամանակ ունէր այդ ծրագիրը իրագործելու։

Մէսմէռ միայն իր շարժումին հետ կը տեսնէ Ֆրանսայի փրկութիւնը։ Ապագայի իրագործելիք ծրագիրներուն մէջ, Մէսմէռ քուէարկութեան իրաւունք կուտայ 19 տարեկանին (հետաքրքրական է թէ ինչո՞ւ չտուաւ այդ իրաւունքը հիմա իսկ երբ իշխանութեան գլուխ է), 6000 քիլոմեթր կառուղի կը խոստանայ 1978ին համար (ներկայիս՝ 2000 միայն), հեռաձայնի ցանցը ինքնաշխատ պիտի ըլլայ չորս տարիէն եւ յառաջիկայ հինգ տարիներուն չորս միլիոն նոր բաժանորդ պիտի ըլլայ։ Հանգստեան կոչուելու տարիքը 60ի կ՚իջնէ եւ դեռ ինչե՜ր, ինչեր։ Եւ որպէսզի չառարկուի թէ «մինչեւ հիմա ո՞ւր էիք», Մէսմէռ նախ շատ փայլուն հաշուեկշիռ մը կը պարզէ 14 տարիներու վարչակարգի մը, չեշտելով թէ երբեք Ֆրանսան այդքան գլական փոփոխութիւններ չէր արձանագրած ցորչափ վերջին 14 տարիներու ընթացքին։ Մէսմէռ կ՚ուզէ զգուշացնել այն Ֆրանսացիները, որոնք իրենց աչքերը գոց եւ փոփոխութեան մը յոյսով կ՚ուզեն այլ մարդոց քուէ տալ, ու կը շեշտէ իր եզրակացութեան մէջ. «Կրնամ ըսել ապահով կերպով՝ փոփոխութիւնը՝ մե՛նք ենք։ Շարժումը՝ մե՛նք ենք։ Եւ կը փաստենք ոչ թէ խօսքով՝ այլ գործով»։

Այս հանրաժողովին խօսք առած են Շապան – Տելմաս, Քուվ տը Միւրվիլ, Շուման, Տըպրէ եւայլն։

×

Փարիզ հաւաքուած էր Ընկերվարական կուսակցութեան ժողովը, ուր Միթերան երկար ճառով մը յարձակեցաւ մեծամասնութեան վրայ։ Նկատեց թէ Կօլիստները, որոնք իշխանութեան գլուխ պիտի չըլլան Ապրիլէն, ծրագիր կը ներկայացնեն, օրինակ առնելով եւ կապկելով ձախը։ Կը կապկեն նոյնիսկ իրենց բառամթերքով քանի սկսած են նոյն ածականներն ու բառերը գործածել։ Եւ ինչպէս մեծամասնութեան պարագլուխները վստահ են որ աղէտը կը պատահի եթէ ձախը յաղթէ, ձախն ալ վստահ է որ աղէտը անխուսափելի է եթէ մեծամասնութիւնը յաղթէ (Սարթրն է որ շատոնց ըսած է «դժոխքը՝ միւսներն են»)։

Միթերան վստահ է որ քանի մը ամիսէն Մէսմէրի աթոռը պիտի նստի եւ մըտահոգ է որովհետեւ «ժառանգութիւնը ծանր է» եւ եթէ թատրոնն ըլլային, կ՚աւելցնէ ընդհ. քարտուղարը, պիտի ըսէինք թող իրենք կրեն իրենց պատիժը, եւ իրե՛նք մատակարարեն իրենց ժառանգութիւնը։

Միթերան կը գտնէ նաեւ թէ Փոմփիտու այսօր այն մարդն է որ իր ձեռքն ամէնէն շատ իշխանութիւնն ունի Եւրոպայի մէջ «անշուշտ, Ֆրանքօն կայ, Քայթանօն կայ եւ յոյն գնդապետները, բայց անոնք կը խոստովանին» (արդար ըլլալու համար պէտք է ըսել թէ ամէն բանի մէջ հարկ է չչափազանցել եւ եթէ իսկապէս տարբերութիւն չըլլար Ֆրանքոյի եւ Փոմփիտուի միջեւ, Միթերան ոչ ժողով կըրնար գումարել, ոչ ալ խօսք առնել)։

Միթերան քաջ գիտէ թէ ձախի հասարակաց ծրագիրը եւ ընդհանրապէս միացած ձախի «Աքիլլէսի կրունկը» Համայնավար կուսակցութիւնն է եւ այդ իսկ պատճառով Միթերան կ՚եզրակացնէ.— «Ազատութիւնը կը նախընտրեմ ձախի միութենէն։ Եթէ այն զգացումն ունենայի թէ այս միութիւնը կը վնասէ ազատութեանց, ազատութիւնները կ՚ընտրէի»։

× Թիքսիէ–Վինեանքուր աւելի քան 100 թեկնածու պիտի ներկայացնէ եւ կը յայտարարէ թէ իր շարժումը զօրավիգ կը կենայ Փոմփիտուի։

× Շառանթոնի թաղապետական մասնակի ընտրութեանց ժիսքարտէն երեսփոխան՝ Ալէն Կռիօթրէ կարեւոր յաղթանակ մը տարաւ ձայներու 59 առ հարիւրով, խլելով քաղաքապետի աթոռը։

ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ողբացեալ Տոքթ. Լեւոն Գրիգորեան, որուն յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր՝ Երեքշաբթի, ծնած էր 1893ին Տրապիզոն, Թօքաթցի ծնողքէ։ Աւարտելէ ետք Սանասարեան վարժարանը, առաջին աշխարհամարտին կ՚աւարտէր Պէյրութի Ֆրանսական Բժշկական համալսարանը, ապա իբրեւ բժիշկ կը ծառայէր օսմանեան բանակի մէջ եւ երբ գերի կ՚իյնար Անգլիացիներուն ձեռքը, նոյնպէս իբրեւ բժիշկ կը ծառայէր անգլիական բանակին մէջ, Երուսաղէմի ճակատին վրայ (1918–1919)։

Փարիզ կը հաստատուէր 1920ին եւ իր բժշկական ասպարէզէն զատ կը ձեռնարկէր նաեւ բժշկական «Բուժանք» պարբերականի հրատարակութեան, որուն անունի կնքահայրն էր Տոքթ. Թորգոմեան։ Լոյս տեսած է 48 թիւ 1926էն 1930։

Նարդունիի հետ միասին, պատրաստած է բժշկական մարդաբանական հատոր մը՝ «Մարդ մը շինենք» (1930), հրատարակած է նաեւ ուրիշ գիրք մը «Թէ ի՞նչ պատմեց Թրեփոնէմը կամ ի՞նչ է սիֆիլիսը» (1927), ու նաեւ թարգմանած է Բժ. Փուշէի «Երջանկութեան ուղին» (1928)։

Տոքթ. Լեւոն Գրիգորեան ատենին մաս կազմած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Փարիզի մարմնին։ Պատերազմի վաղորդայնին առեն մը ստանձնած էր նաեւ «Յառաջ»ի ժերանի հանգամանքը։ Կանոնաւոր կերպով կ՚աշխատակցէր «Յառաջ»ի բժշկական շահեկան յօդուածներով, ու նաեւ Տոքթ. Քէչիշեանի «Առողջ կեանք» պարբերականին։

1966ին կը կորսնցնէր իր կինը, ապա ինք ալ մինչեւ իր մահը պիտի տառապէր զանազան հիւանդութիւններէ, որոնք զինքը կէս անդամալոյծ վիճակի մէջ կը պահէին։

Իր ողջութեան կատարած էր իր ժառանգական կարգադրութիւնները ի նըպաստ հայ բարեսիրական եւ կրթական հաստատութեանց (Փարիզ թէ Պէյրութ)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՐՐԻԷԹ (ազատութիւն) թուրք օրաթերթը տասը օրուան համար փակուած է, իր հրատարակութիւնը արգիլուած ըլլալով իշխանութեանց կողմէ, որովհետեւ «չափազանցած» էր Յունուար 2ի բախումներուն բնոյթը։ Թերթին հրատարակութիւնը արգիլած է Ատանայի եւ Հաթայի Պաշարման Վիճակի հրամանատարութիւնը։

ՊԱՊԱ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ա.

Համբարձում Լիմոնճեան յայտնութիւն մը եղեր էր հայ հորիզոնին վրայ շրջանի մը, երբ մարդիկ կարիք ունէին խակական ռահվիրաներու։ ԺԸ. դարը մեղ տուած էր երկու նախակարապետներ հայ նոր վերելքին համար, Պաղտասար Դպիրն ու Գէորգ Պալատեցին, որոնք Կոլոտի եւ Նալեանի դարը կ'օժտէին նոր հնարաւորութիւններով արեւմտահայ նոր վերածնունդի մեծ թափէն առաջ։

Եւ սակայն նոր ճիգերու կարիք ունէր յաջորդող դարը քայլ նետելու համար աշխարհի յուզումներուն հետ, եւ հետեւաբար նոր ռահվիրաներու՝ որպէսզի ճանապարհ բանան իրեն այլազան մարզերու վրայ, թօթափելով դարերուն կուտակած փոշին, ժանգն ու խոչընդոտները։

Ուրիշ բազմաթիւ մարզերու նման՝ խաթարուած էր նաեւ հայ երգեցողութիւնը հայ եկեղեցիէն ներս։ Կորսնցուցած իրենց տոհմիկ ոգին՝ օտար ազդեցութեանց տակ այլանդակուած էին շատերը հայ հոգեւոր երգերէն, ու արեւելեան ծեքծեքումները կը սպառնային այլասերել ինչ որ դեռ անաղարտ կը մնար հայ եկեղեցական երաժշտութեան մէջ։

Ու ահա պիտի յայտնուէր մարդ մը, որ պիտի զգար այդ մեծ վտանգը ու պիտի փորձէր անոր դէմ թումբ մը ստեղծել։ Այդ մարդը Համբարձում Լիմոնճեանն էր, պատմութեան մէջ նուիրագործուած իր անունով՝ Պապա Համբարձումը։

Երեք տարի առաջ, 1968ին, երբ կը լրանար Պապա Համբարձումի ծննդեան երկուհարիւրամեակը, Սփիւռքի հայ թերթերուն մէջ մեր մէկ գրութիւնը լոյս տեսաւ։ Մեր այդ յօդուածին մէջ մենք գրեր էինք.

«Ծնած 1768ին Պոլսոյ մէջ, Պապա Համբարձում կամ իր բուն անունով Համբարձում Լիմոնճեան, որ հիմնապէս մարզուեր էր երաժշտական արուեստին մէջ իր օրերու համբաւաւոր յոյն երաժիշտներուն մօտ, հայ հորիզոնին վրայ կը յայտնուէր յանկարծ մռայլ պահու մը՝ կորուստէ փրկելու համար հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը։ Ան աշխարհ կու գար ճիշդ մէկ դար առաջ մեծ Կոմիտասէն՝ տեսակ մը նախակարապետ հանդիսանալով անոր եւ ապրելով նոյն այն դառնութիւնները, զորս դար մը յետոյ իր ճամբուն վրայ պիտի գտնէր ինքը Կոմիտաս։

«Որպէսզի կարենար գրի առնել հայ եկեղեցւոյ շարականները այնպէս, ինչպէս անոնք հասած էին իր օրերուն՝ նոտաներ անհրաժեշտ էին, ու այդ նոտաները չկային, աւա՜ղ։ Հայ խազերու գաղտնիքը դարերը յափշտակեր էին, զանոնք վերածելով անվերծանելի նշաններու, որոնցմով ոչ կարելի էր կարդալ շարականները, ինչպէս անոնք երգուեր էին երբեմն, ոչ ալ գրի առնել, ինչպէս անոնք հասեր էին իր իսկ օրերուն։ Այդ դժուար կացութիւնն էր, որ Պապա Համբարձումը մղեց բացառիկ ելքի մը, — նոտաներ յօրինել։ Ու ան իսկապէս յօրինեց զանոնք, յատուկ նշաններ ստեղծելով երաժշտական ամէն մէկ ձայնի համար, նշաններ, որոնք կրնային գրի առնել ամէն եղանակ, առանց եւրոպական նոտագրութեան դիմելու կարիքն ստեղծելու։ Այդ նոտաներով ինքը ձայնագրեց կարեւոր թիւ մը հայ շարականներու, որոնք դեռ կ'երգուէին իր օրով, այս կերպով կորուստէ ընդմիշտ փրկելով զանոնք»։

Դժբախտաբար համազգային մեծարանքի առարկայ չդարձաւ հայ երաժշտութեան մեծ երախտաւորը ու մոռացութեան տրուեցաւ յիշատակը մարդու մը, որուն յօրինած երաժշտական նոտաները հնարաւորութիւն էին ընծայեր հայ շարականները հասցնել մեզի՝ վերջնական աղաւաղումէ մը առաջ։ Ճիշդ է, որ եղան խումբեր, որոնց բախեցաւ Համբարձումի առաքելութիւնը՝ իրենց սանձարձակութիւններու մէջ փքացած տիրացուներու դասի մը սադրանքներուն երեսէն, եւ ճիշդ է նաեւ, որ Համբարձում ի վիճակի չեղաւ լրման հասցնելու իր բոլոր ծրագիրները վաղահաս իր մահուանը պատճառով։ Բայց իր բացած ճամբան ունեցաւ շուտով իր հետեւորդները, որոնք, Արիստակէս Յովհաննիսեանէն մինչեւ Նիկողոս Թաշճեան, չլքեցին վարպետին գործը, զայն մշակելով եւ զարգացնելով իրենք ալ իրենց կարգին։ Իր նոտաները շատ բան փրկեցին դարերու գանձէն։ Կոմիտաս ինքն իսկ կարիք ունեցաւ անոնց։

Արդ, բազմաթիւ հայ դէմքերու կարգին, որոնք սատարած են Թուրք մշակոյթին իր այլազան արտայայտութեանց մէջ, Պապա Համբարձումը եւս կայ։ Ու անհրաժեշտ էր, որ մոռացութեան չորրուէր անոր այդ նպաստը եւս՝ հայ երաժշտութեան մատուցած իր ծառայութիւնները յիշելու առթիւ։

Մեր երաժշտաբաններուն ձգելով պարզել տեղը, զոր ան պէտք է գրաւէ հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ, մեր սոյն էջերը նպատակ ունին շօշափել անոր առընչութիւնը Թուրք երաժշտութեան հետ։ Այս մարզին վրայ, Պապա Համբարձումի անունը կապուած է առաջին հերթին Դիմիտրիէ Կանտեմիրի հետ։

Յայտնի է, որ Կանտեմիր, Մոլտովայի գահը դալ բազմելէ եւ Թուրքերուն դէմ ճակատ յայտարարելէ առաջ (1710–1711), երկար տարիներ ապրած է Պոլիս, եւ զբաղած երաժշտութեամբ եւս, ոչ միայն եղանակներ յօրինելով, ինքն իսկ, այլ նաեւ ստեղծելով իր սեփական նոտագրութիւնը եւ երաժշտական ձեռնարկ մը շարադրելով Թուրք լեզուով։ Ու զարմանալի չէ, հետեւաբար, որ Թուրք երաժշտութեան պատմութիւնը Մոլտովայի ապագայ իշխանը եւս կը ներմուծէ իր հեղինակութեանց կարգին՝ որդեգրելով զայն «Կանտեմիր–օղլու» անուան տակ, առանց փոյթ ընելու, որ յետագային կատաղի ոսոխ մը ան դարձաւ Թուրքին, գահը լքելէ եւ Մեծ Պետրոսի մօտ երթալ ապաստանելէ ետքն ալ։

Արդ, Կանտեմիրի յօրինած ձայնագրութիւնը բաւական բարդ էր մշտապէս կիրարկութեան դրուելու համար Թուրք երաժշտութեան մէջ եւ անով գրի առնելու համար Թրքական եղանակները։

Աւելին։ Կանտեմիրի իր հեղինակութիւններն անգամ կարելի չէր պահպանել եւ յաջորդ սերունդներուն փոխանցել իր իսկ նոտաներով։

Այնպէս որ, երբ անցեալ դարուն սկիզբը Համբարձումի նոտաները սեփականութիւնը կը դառնային երաժշտական աշխարհին, Թուրք երաժիշտները փորձեցին դիմել անոնց օգնութեան՝ կորուստէ փրկելու համար Կանտեմիրի երաժշտական ժառանգութիւնը։

Ռումէն երաժշտաբան մը, Թէոդոր Բուրադա, որ առաջինը պիտի ըլլար Ռումէններու մէջ Դիմիտրիէ Կանտեմիրին երաժշտական գործունէութեամբ զբաղող, յատուկ ուսումնասիրութիւն նուիրելով անոր ռումանական ակադեմիոյ տարեգրութեանց մէջ 1911ին՝ պիտի գրէր ի միջի այլոց.

«Կանտեմիրի երաժշտական հեղինակութեանց մեծ մասը, որոնք գրուած էին Համբարձումի հայկական նոտագրութեամբ, հմուտ երաժշտաբան Ռաուֆ Յեկտա բէյի կողմէ վերածուեցան գծային սիստեմի։ Արդարեւ Աթաուլլահ էֆէնդի, դարձող դերվիշներու Պերայի մենաստանին շէյխը, իր հաւաքածոյին մէջ ունէր Կանտեմիրի մէկ փեշրէվը Համբարձումի սիստեմով նոտագրուած։ Իր կարգին Սուրհի Զիհդի բէյ արձանագրեր էր Համբարձումի նոտաներով Կանտեմիրի հեղինակած եղանակները՝ զորս սորված էր Հալիմ էֆէնտիէն։ Ռաուֆ Յեկտա բէյ զանոնք վերածեց գծային սիստեմին» (*)։

Ինչ կը վերաբերի Պապա Համբարձումի ուղղակի կապին Թուրք երաժշտութեան հետ, այդ մասին շատ բան չգիտցանք։

Վերջերս էր միայն 1950ին, Պոլիս լոյս տեսած «Իսլամական հանրագիտարանը» («Իսլամ անսիքլոպեդիսի») բարեհաճեցաւ գրել իր 6րդ հատորին մէջ (էջ 685), Թուրք երաժշտութեան մասին խօսելու առթիւ.

«Աւելի յետոյ, հայ եկեղեցական երգիչ Համբարձում Ջերչեան (1768–1839), շնորհիւ պաշտպանութեանը եւ աջակցութեանը Դիւզ–օղլուներու, որոնք մօտէն կապուած էին Թուրք եւ արեւմտեան երաժշտութեան հետ, հայ լեզուէն բառեր գործածելով, նոր նոտա մը հնարեց, եւ շփման մէջ մտնելով Դէդէ էֆէնտիի եւ ուրիշներու հետ, ապացուցուց, թէ այդ նոտան կարելի պիտի ըլլայ պատշաճեցնել Թուրք եղանակներու։ Այս նոտան, որ կատարելագործուեցաւ Արիստակէս Յովհաննէսեանի կողմէ եւ ճանչցուեցաւ Համբարձումի նոտա անունով, առեն մը գործածուեցաւ նաեւ Թուրք երաժշտական գործերու մէջ»։

Ոչ միայն երաժշտութեան պատմութեամբ զբաղողներուն, այլեւ ուրիշներուն համար ալ բոլորովին անծանօթ չէր անշուշտ շահագրգռութիւնը, զոր տէրվիշներու միաբանութիւնը ցոյց կու տար դէպի Պապա Համբարձումի նոտան, զայն որդեգրելով իր գրառումներուն մէջ ու կորուստէ փրկելով այսպէս սերունդէ սերունդ։ Ու զարմանալի չէր իրենց միաբանութեան ցոյց տուած այդ նախանձախնդրութիւնը։ Տէրվիշները փիլիսոփայական աղանդ մը չէր լոկ իր սեփական տեսութիւններով կրօնքի եւ կեանքի մասին, որ ստեղծած էին իրենց մենաստաններին մէջ, այլ տեսակ մը արուեստի օջախ՝ երաժշտութիւնն ըլլալով առարկան իրենց հիմնական մտահոգութեան։

Ուրիշ շատ – շատերու պէս այս տողերը գրողը վեր ի վերոյ լուր ունէր ինքը եւս՝ թէ տէրվիշներու միաբանութիւնը Համբարձումի նոտաները կը կիրարկէ մեր օրերուն ալ, եւ զանոնք կ'ուսուցանէ Ղալաթիոյ իր մեվլեվիխանէին մէջ։ Եւ սակայն, ինչպէս ըսի, վեր ի վերոյ։ Այն օրերուն մեղմէ ո՛ր մէկուն մտքէն կ'անցնէր, թէ օր մը կարիք պիտի ունենանք լրիւ գիտնալու մանրամասնութիւններ ալ այդ մասին։ Ճիշդ է, Ուրբաթ օրերը յաճախ կ'այցելէինք իրենց մեվլեվիխանէն, բայց այդ՝ դուրսէն եկող բարեկամներու ցոյց տալու համար էր միայն անոնց ծիսական պարերը, — անոնց համբաւաւոր շուրջպարը նայի ընկերակցութեամբ։ Մեր միակ անհոգութիւնը չէր ատ։ Դեռ ո՜րքա՜ն թերացան մեր շահագրգռութիւնները այնքա՜ն անհրաժեշտ պահերու։

Գալով Թուրքերուն, պէտք եղաւ դեռ երկար սպասել, որ Պապա Համբարձում հիմնական շահագրգռութեան առարկայ դառնայ իրենց կողմէ։

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

(Շար. – 1)

(*) Թէոդոր Բուրադա, Մոլտովայի իշխան, Դիմիտրիէ Կանտեմիրի երաժշտական դրութիւնները, 1911, Բուխարեստ, էջ 24 (ռումաներէն)։

Մաղված Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Մի բոպէ եւ ես ինձ զգում եմ այնպէս, ինչպէս բեմ մտած մարդը։ Ծխախոտի ծխի միջից դէպի ինձ են յառել իրենց նայուածքները ինձ նման մազակալած մարդիկ, նստած ոմանք սակաւաթիւ մահճակալներին, ոմանք յատակին փռուած անկողիններին։ Ես լսում եմ իմ անունը, ոչ այն շեշտով ինչպէս ծանօթը տեսնում է իր ծանօթին եւ տալիս նրա անունը, ոչ, այլ տարակուսանքով, երկմտելով, — նա է, թէ նա չէ… Այո, կային ծանօթներ։ Նրանցից մէկը յատկապէս ինձ զարմացրեց իր ներկայութեամբ. ո՛վ ով, յամենայն դէպս նա դրսում պիտի լինէր եւ ոչ ներսում։ Դա մի փիլիսոփայ էր, որը մի քանի անգամ երեւաց գրողների տանը բեմում եւ ուղղափառ ճառեր ճամարտակեց մեր դէմ, հանդիսանալով մեր թունաւոր հակառակորդների ձայնափողը։

— Եկ, եկ նստիր… ոչինչ մի հարցնի, իմ ընկերներն ինձ դաւաճանեցին, — ասաց նա ինձ։

Ու ես նստեցի ու ոչինչ չհարցրի։ Ես ոչինչ չհարցրի, որովհետեւ քաջ գիտէի նրա ընկերներին, նրանք գիտէին ե՛ւ դաւել ե՛ւ դաւաճանել։ Ես նստեցի, իսկ նա շարունակեց կիսատ թողած շախմատը։ Նա լուռ էր, երբ հակառակորդն էր քայլ կատարում, յետոյ նա երգում էր.

Բարդիզանական ջոկատները
Գրաւեցին քաղաքները…

Անում էր իր քայլը, լռում եւ նորից երգում նոյն երկու տողը ջղեր սղոցելու չափ միօրինակ ու ձանձրալի, ձանձրալի ու միօրինակ բանտարկեալի օրերի նման։

Բանտարկեալի օրե՛ր, բանտարկեալի օրե՛ր։ Երկու տարի ես ապրեցի թիւ 12 ընդհանուր բանտասենեակում, որին մենք տուժինգրադ անունով կոչեցինք։ Երկու տարուայ ընթացքում՝ Սայաթ–Նովի քեամանչու նման՝ շատ բան տեսաւ տուժինգրադը։

Կամաց – կամաց ուժեղացաւ «մարդամթերման» թափը, իսկ 1937 թուականին հասաւ իր զէնիթին։ Դուրս նետեցին ժանգոտ մահճակալները եւ Տուժինգրադի բնակիչների թիւը ութսունի հասաւ։ Գալիս էին ամէն օր նոր ու նոր հոսանքով նոր կալանաւորներ եւ բերում ահաւոր լուրեր։ Շոգ էր, բայց նոր ժամանող կալանաւորները հաւատացնում էին, որ քաղաքի շէնքերի ծխնելոյզներից ծուխ է բարձրանում։ Ի՜նչ զարմանալի բան, ինչո՞ւ են վառւում վառարանները։ Պարզւում է, որ գրքեր են այրում, նրանց գրքերը, որոնք նետուած են բանտերը։ Խարո՛յկ։ Խարո՛յկ։ Խարո՛յկ։ Փակեցէք ձեր աչքերն ու ականջները, մարդիկ, միջնադարը վերադարձել է… Հնձուած էր եւ շարունակում էին հնձել կուսակցական եւ կառավարական կարեւոր դեկավարներին բոլոր հիմնարկների պետերին ու պատասխանատուներին, հանրապետական գլխաւոր դատախազին ու դատախազներին, կենտկոմի նոր քարտուղարին ու նրա աշխատակիցներին, շրջկոմ ու գործկոմ, համալսարանի դասախօս ու վանեցի, ուսուցիչներ, գիւղացիներ, ուսանողներ, բարձր դասարանցի աշակերտներ։ Տուժինգրադում բնակութիւն հաստատեցին երեք ժողովրդական կոմիսար, մէկ բժիշկ, երկու շրջկոմի քարտուղարներ, երեք դասախօս, ինքը Բաղխորհրդի նախագահը, կենտրոնական թերթի նախկին եւ ներկայ պատասխանատու խմբագիրները, երկու դնդապետ, մի փոխ–գնդապետ… Մի օր էլ…

Դուան աղմուկով բացուեց եւ ամառնային համազգեստով ներս մտաւ բանտապետն այս անգամ առանց պահակի ուղեկցութեան։ Մի քանիսը ոտքի կանգնեցին, իսկ մեծ մասը միայն անհանդըստացաւ։ Աւելի մօտիկ նստածները ոտքի թռան, բայց ոչ ըստ բանտային ներքին կանոնադրութեան։ Առաջին բանը, որ նըկատեցին նրանք, այդ այն էր, որ բանտապետը գօտի չունէր եւ չունէր բանտապետի իր խրոխտ արտայայտութիւնը։ Նա անվճռական մի քայլ կատարեց դէպի առաջ, բայց քայլելու տեղ չգտնելով, կանգուն մնաց՝ դռնից մի քիչ հեռու դրուած թիթեղէ այն մեծ ամանի մօտ, ուր կալանաւորներն իրենց փոքր կարիքն էին հողում։ Առաջինն ուշքի եկաւ Լենինկրատցի նշանաւոր իրաւաբանը։ Նա իր խռպոտ բասով հարցրեց.

— Հերթը քե՞զ հասաւ։

— Այո, — պատասխանեց նախկին բանտապետը, — Գէպէուն ամբողջ կազմով նստեց, աւաղ քննիչն ինքնասպանութիւն գործեց։

«Գէբէուն»՝ դա Պետական Անվտանգութեան Վարչութիւնն էր։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(47 – Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՏԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԻՆ ՄԷՋ

«Հայկական ՍՍՀ ութերորդ գումարման Գերագոյն Սովետ»ի չորրորդ նիստին, Դեկտեմբեր 29ին, վաւերացուած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան տուած որոշումներն ու մշակած օրէնքները:

Տրուած որոշումներէն ոմանք կը վերաբերին այն փոփոխութիւններուն, որոնք տեղի ունեցած են կառավարական կազմի եւ այլ մարմիններու մէջ վերջին ամիսներուն:

Ստորեւ ցանկը փոփոխութիւններուն, քաղուած Գերագոյն Խորհուրդի հրամանագիրներէն.

— 1972 Նոյեմբեր 21ին Բադալ Մուրատեան «կ'ազատուի» Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդի նախագահի պաշտօնէն: Նոյն թուականին այդ պաշտօնը կը ստանձնէ Գրիգոր Արզումանեան:

— Օգոստոս 30ին Կամօ Ուդումեան, որ 1971 Յուլիս 6էն մինչեւ այդ թուականը Մշակոյթի նախարարն էր, կը նշանակուի Արտաքին նախարար: Սեպտեմբեր 13ին անոր տեղ Մշակոյթի նախարար կը նշանակուի Ռուբէն Պարսամեան: Այս վերջինը Դեկտեմբեր 29ին «կ'ազատի» Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի պարտականութենէն:

— Սեպտեմբեր 6ին Սպարտակ Բաղդասարեան կը նշանակուի Նախարարներու Խորհուրդի հրատարակչութիւններու, բազմածաւալութեան եւ գիրքի առեւտուրի պետական կոմիտէի նախագահ:

— Սեպտեմբեր 12ին Գէորգ Հայրեան կը դառնայ նախագահ՝ Նախարարներու Խորհուրդի շարժանկարի միութենական–հանրապետական կոմիտէի:

Նախապէս այդ կոմիտէն միայն հանրապետական բնոյթի էր եւ Գ. Հայրեան միշտ նախագահն էր այդ կոմիտէին 1971 Յուլիս 6էն մինչեւ Սեպտեմբեր, երբ կոմիտէն կը դառնայ միութենական–հանրապետական մարմին մը:

— Սեպտեմբեր 15ին Կորիւն Ռուխկեան «կ'ազատի» Առեւտուրի նախարարի պաշտօնէն: Հոկտեմբեր 13ին Առեւտուրի նախարար կը նշանակուի Յովհաննէս Յովհաննիսեան:

— Նոյեմբեր 21ին Գէորգ Բադամեանց «կ'ազատի» Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդի առընթեր «պետական անվտանգութեան կոմիտէի» (նախապէս՝ Չեկա) նախագահի պաշտօնէն: Անոր տեղ այդ պաշտօնին կը տիրանայ Արկադի Պաւլովիչ Ռաղոզին:

— Դեկտեմբեր 29ին Արծրունի Գասպարեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ կը նշանակուի: 1971 Յուլիս 6ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամ նշանակուած էր: Իր նոր պաշտօնին կապակցութեամբ «կ'ազատի» Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամի պարտականութիւններէն:

Անոր տեղ նախագահութեան անդամ կը նշանակուի Ջաւէն Դոլարջեան, որ կը վարէր Գերագոյն Խորհուրդի Առողջապահութեան, Ընկերային ապահովութեան եւ Ֆիզիքական կուլտուրայի յանձնաժողովի նախագահի պաշտօնը: Անոր տեղ այդ պաշտօնը կը ստանձնէ Արտաւազդ Խաչիկեան, որ նախապէս յանձնաժողովի անդամ էր:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՇԱՐԹԻ ՀԵՏ

Այս խորագրին տակ Ժան Օպէր շահեկան յօդուած մը ստորագրած է Իապի (Ինթերնէշընըլ Արթ Փըլըթին) 1972ի վերջին եռամսեայի թիւին մէջ:

Յօդուածը պատկերազարդուած է գունաւոր թէ սեւ–ճերմակ Շարթի պաստառներու նկարներով:

Յօդուածագիրը այցելութեան կ'երթայ արուեստագէտին ու դիտելով Շարթի ստեղծագործութիւնները, հետաքրքիր զրոյց մըն ալ կ'ունենայ անոր հետ:

— Ի՞նչ կը խորհի մարդը ի տես իր նկարչութեան:

= Երբ տեսակ մը համաձայնութիւն կայ մարդոց հետ, ամէն բան պէտք է ընել զայն պահպանելու համար: Շնորհ մըն է, տեսակ մը հոգիի փրկութիւն: Հոսանքը կը բարձրանայ կրկին այնպիսի ատեն մը երբ մարդիկ կը կորսնցնեն իրենց հաւատքը եւ դուցէ նոյնիսկ՝ իրենց հոգին:

Կը խորհիմ ուրեմն որ այն մարդիկը որոնք ուրիշ ուղի մը կ'առնեն քան այն, որուն կոչուած էին, կը խանգարեն միւսները: Կը մոռնան որ ոչինչ կրնան ընել առանց Սիրոյ: Ցարդ երբեք չեմ գիտցած, այդ լեզուն գործածել, երբեք զրոյց չեմ ունեցած, բայց ինչ որ կ'ընեմ, ինծի համար, նուիրական է եւ առանց այդ նուիրական շունչին, ոչ մէկ բան պիտի կրնայի ընել: Հաւատքը ունիմ: Առանց Հաւատքի, չեմ կրնար ընել ասիկա: Բաւական ատեն կայ, Պրըթանըէն կը վերադառնայի, կեցայ ծովափ մը, ուր աւելի առաջ այրեր եւ կիներ տեսած էի: Այլեւս՝ ոչ ոք: Ամայի, ծովափը: Զգացի թէ լալու փափաք մը կայ մէջս: Ա՛յնքան գեղեցկութիւն որմէ մարդը չի կրնար հաճոյք առնել: Ուրախութիւն մը կայ, զուարթութիւն մը երբ մարդը հոն է, երբ մեկնած է, այլեւս բան չի մնար:

Ու զրոյցը կը շարունակուի լրագրողին եւ արուեստագէտին միջեւ, որու ընթացքին Շարթ կը բացատրէ, անկեղծութեամբ, իր արուեստը եւ անդրադառնալով «գոյն»ին կ'ըսէ.

= Գոյնը շատ կարեւոր է ինծի համար, ոչ միայն գոյնի իմաստով, որովհետեւ շատ սահմանափակ է, այլ որովհետեւ զայն կը զգամ եւ սրտով կը դնեմ: Այդ գոյներով է որ կը թրթռան մէջ, կը փորձեմ այնպէս ընել որ շփում մը ստեղծուի պաստառը դիտողին եւ զայն ստեղծագործողին միջեւ: Աշխարհին մէջ, ուր այնքան տգեղութիւն կայ, գոյնը մեզ կը հաշտեցնէ...

Եզրակացութեան մէջ, յօդուածագիրը կ'ուզէ գիտնալ թէ կա՞յ թեմա մը որ մասնաւորաբար սիրելի ըլլայ Շարթի ու արուեստագէտը կը պատասխանէ.

= Մարդը եւ իր շրջապատը: Իմ յաւիտենական մղձաւանջս է: Մարդը իր ամէնօրեայ կեանքին մէջ, մարդուն աշխատանքը: Եւ որովհետեւ մարդիկ կ'աշխատին եւ իրենց ապրուստը կը շահին, անոր համար կ'ապրին իմ գործիս մէջ: Մարդոց մէջտեղն եմ, իրենց վկան եմ, իրենց հետ կ'ապրիմ, իրենց մէջ, եւ իրենց վկան ըլլալ կը նշանակէ երբ կ'արտայայտեմ իրենց ուրախութիւնը կամ տխրութիւնը:

Ձայներ Գաւառէն

ԽՆՁՈՅՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Համախորհրդցիական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Վալանսի մասնաճիւղի Երիտասարդաց Միութեան Ամանորի խնջոյք – պարահանդէսը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց Դեկտեմբեր 24ին:

Հարիւրի մօտ երիտասարդներ, ինչպէս նաեւ փոքր թիւով տարեցներ ժամանակէն առաջ տեղ գրաւած էին սեղաններու շուրջ: Հայրենակիցներ եկած էին Տէսինէ, Լիոնէ, Վիէնէ եւ, նոյնիսկ, Մարսէյլէ:

Շատ շուտով ստեղծուեցաւ տոհմիկ մթնոլորտ մը հայկական երգուպարով:

Խնջոյքին յաջորդեցին եւրոպական պարերը:

Պէտք է գնահատել երիտասարդներու աշխատանքը, որ յաջողութեամբ պսակուեցաւ:

Անոնք մեզի պարգեւեցին հայկական երեկոյթի մը ջերմութիւնը:

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻ

LIVRES REÇUS

DEPART DU BOURGET POUR LAMBERENE (Gabon), par Suzanne Mowsessian, Ed. « La Source d'Or », 63 Marsat

CIMES INACCESSIBLES, Roman, par Anahide Van, Ed. Messeiller, Neuchatel (Suisse).

ԼԵՄՈՆԸ ԻԲՐԵՒ ԴԵՂ

Ցուրտ եղանակը եկաւ: Հետեւաբար, աւելի քիչ բանջարեղէն եւ թարմ պտուղ կը զարդարեն մեր սեղանները: Ասիկա պատճառ է, որ մեր մարմինը նուազ կենսանիւթ ստանայ, մասնաւորապէս ՍԷ կենսանիւթը:

Լեմոնը մեծ քանակութեամբ ՍԷ կենսանիւթ կը պարունակէ, ինչպէս նաեւ սիթրաթ տը սոտիում եւ փոթասիում, որոնք մաքրողական մեծ յատկութիւններ ունին, նուազեցնելով արեան թանձրութիւնը, մաքրելով արիւնը լորձնային տարրերէ, որոնք կը նուազեցնեն անոր կենսունակութիւնն ու թրոմպին (մածանիւթ) հայթայթելու կարողութիւնը: Այս վերջինը անհրաժեշտ է վնասուած անօթները սպիացնելու համար: Արիւնը, այսպէս, աւելի հոսանուտ կը դառնայ, աւելի դիւրաւ շրջան կ'ընէ երակներուն մէջ, որով կը հանդատանայ բազկերակը: Լեմոնի հիւթը կը լուծէ նաեւ յօդերու եւ ասոնց շուրջը հաստատուած մանրէաթոյներն ու բնամիզային բիւրեղները (յօդատապ): Թանչքի (տիզանթերի), ժանտատենդի, քոլերայի մանրէները, մակաբոյծները, ինչպէս փորի որդերը, քոսը, մլուկները չեն դիմանար լեմոնի հիւթին, որ լաւ դեղ մըն է նաեւ էքզեմայի դէմ: Ժանտատենդի (մալարիա) պարագային ջերմաստիճանը կ'իջեցնէ: Խոց ունեցողներ առողջացած են շնորհիւ լեմոնին:

Ասոր օգտագործումը պէտք է չափաւոր ըլլայ, բայց շարունակական: Պէտք է օրական կէս կամ մէկ լեմոնով սկսիլ եւ շարունակել մինչեւ որ մարմինը վարժուի: Յետոյ կարելի է քանակը աւելցնել՝ 2–3 օրը անգամ մը: Կարելի է այսպէս օրական 2–4 լեմոն գործածել: Նախընտրաբար խմել օրուան ընթացքին իբրեւ ըմպելի կամ քիչ մը տաք ջուրով ճաշերէն ետք: Պէտք չէ շաքար դնել, բայց կարելի է մեղր աւելցնել: Լեմոնն ու մեղրը հաճելի ու սննդարար են միաժամանակ: Ասոնց խառնուրդով կարելի է դարմանել բերնի կեղերը: Լեարդը զօրացնելու համար յանձնարարելի է աղցանին վրայ աւելցնել լեմոնի քերթուած կեղեւ: Կեղեւով խաշուած ամբողջ լեմոնի մը հեղուկը որդերը կը հեռացնէ:

Լեմոնը բազմաթիւ ուրիշ օգտակարութիւններ ալ ունի: Հարբուխի պարագային քանի մը կաթիլ անոր հեղուկէն կաթեցնել քիթին մէջ, լինտերը շփել լեմոնի կեղեւով պանոնք զօրացնելու համար, մժեղներու կամ լուերու խայթած տեղերը շփել լեմոնի շերտով, եւայլն:

Հականերխիչ ազդեցութիւն ալ ունի լեմոնը:

Ա. Վ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

— Ներեցէք, պարոն, այս պայուսակը ձեզի՞ կը պատկանի, ըսաւ ծերուկ ուղեւորին մօտենալով եւ անոր երկարելով զայն:

Ուղեւորը իսկոյն ձեռքը տարաւ իր կողքին:

— Գողցուե՛ր է, գոչեց սոսկումով:

— Ո՞րմէ կը գանգատիք, քանի որ ձեզի կը վերադարձուի, յարեց Ժաք ժպտելով: Ահա ձեր կորսնցուցած պայուսակը: Նայեցէք, պակաս բան մը կա՞յ:

Առանց երկվայրկեան մը կորսնցնելու, ծերունին գրպանէն հանեց փոքր բանալի մը, աճապարանքով բացաւ չագոյրը եւ պարունակութիւնը քննեց:

— Ոչ, ոչ... պակաս չէ, յարեց մարդը ուրախութեամբ: Ամբողջ տեղն է...: Պարոն, իմ բովանդակ հարստութիւնս է ասիկա: Եօթանասուն հազար ֆրանք զոր դժուարաւ հաւաքած եմ երեսուն տարուան աշխատանքով: Իմ աղջկանս կը տանիմ այս դրամը: Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս չագոյրը ձեռքերնիդ կը գտնուի:

— Հաճեցէք ինծի հետեւիլ, պիտի բացատրեմ ձեզի:

Ու Ժաք Կարօ ուղղուեցաւ դէպի Օվիտ, որ մեռելի մը պէս գունաթափ, նայուածքով կը հետեւէր նախկին գործապետին բոլոր շարժումներուն:

— Ահա այն մարդը, որ ձեզ կողոպտած է, ըսաւ Ժաք:

Մինչ ծերուկ ուղեւորը կ'ուզէր խօսիլ, Ժաք ընդմիջեց զայն, ըսելով.

— Այս մարդը կը ճանչնամ, ու չեմ փափաքիր որ ձերբակալուի ան, թէեւ արժանի է այդ բանին: Սակայն կը պահանջեմ որ իր ոճրին խոստովանութիւնը ընէ ձեզի ու ձեր կարեկցութիւնը հայցէ:

Վարանելու տեղի չկար: Օվիտ փութաց մարած ձայնով մը թոթովել.

— Պարոն... կը խոստովանիմ... կը խոստովանիմ... ու կը խնդրեմ որ ներէք ինծի...:

— Պարոնին խնդրանքին վրայ, կը ներեմ ձեզի, ըսաւ ուղեւորը անարգական շեշտով մը: Աստուծոյ պատուհասին դաս: Ձեր դէմքը մաքէս պիտի չելլէ բնաւ: Ես ալ Նիւ Եորք պիտի երթամ, ու կը ճանչնամ Պ. Մորթիմէրը, որուն քով դուք պիտի աշխատիք: Քիչ մը առաջ, ձեր ճամբորդութեան նպատակը յայտնեցիք ինծի: Վստահօրէն մտիկ ըրի, խորհելով որ դիմացինս պարկեշտ ու ճարտար գործաւոր մըն էր: Դուք անզգամին մէկն էք, հակառակ ձեր ճարտարութեան: Կը բաւէ որ խօսք մը ընեմ ձեր գործատիրոջ, որպէսզի անոր աչքը բացուի:

Օվիտ աղերսական քանի մը խօսք թոթուեց:

— Պարտաւոր էի այդպէս ընելու, յարեց ուղեւորը:

— Կը յուսամ որ այս դասը բաւարար պիտի ըլլայ, ըսաւ Ժաք: Ձեզմէ կը խնդրեմ որ այս տխուր գործի մասին լուռ մնաք...: Կը կրկնեմ թէ այս մարդը ինծի ծանօթ է... իր ընտանիքն ալ կը ճանչնամ որ շատ պատուաւոր է...: Իր ընտանիքն ալ պիտի ազդուի այս մարդուն պատժումէն ու անպատուութենէն:

— Պարոն, լռութիւն պիտի պահեմ այս մարդուն ընտանիքին, ու մանաւանդ ձեզի համար, որ իմ գողցուած հարստութիւնս վերադարձուցիք...: Բայց ես կ'ուզեմ իմանալ այս մարդուն անունը... Եթէ երբեք անունը չուզէք յայտնել, ու դեւորներու ցանկին մէջ պիտի փնտռեմ:

— Օվիտ Սոլիվօ կը կոչուի, ըսաւ Ժաք Կարօ:

Մեքենավար գործաւորին գոյնը մոխիր կտրած էր սոսկումէն:

— Օվի՛տ Սոլիվօ, կրկնեց ծերուկ ճամբորդը: Այդ անունը ծանօթ է ինծի...: Ա՜հ, կը յիշեմ... Քոթ տ'Օռէն մարդու մը անունն է, որուն դէմ ձերբակալման հրամանագիր մը ձեռք բերած եմ Փարիզի մէջ, խորտակումով գողութիւն կատարելուն համար:

Ժաք Կարօ նայուածքը սեւեռեց Օվիտի վրայ, որ մարմրուն երեւոյթ մը ունէր ու նոյնիսկ չէր խորհեր ուրանալ:

— Այդ մարդուն անցեալէն տեղեկութիւն չունէի, ըսաւ Ժաք: Բայց ի յարգանս իր ընտանիքին, պիտի շարունակեմ պաշտպանել զայն: Դուք խոստացաք լուռ մնալ...:

— Պարոն, իմ խոստումս պիտի յարգեմ, ձեզի երախտապարտ ըլլալուս համար: Թէ՛ անցեալ ոճրին եւ ներկայ ոճրին համար լուռ պիտի մնամ, բայց պիտի չմոռնամ զինքը, եւ եթէ երբեք այս երիտասարդը օրին մէկը նորէն դիմացս ելլէ նոր չարագործութեամբ մը, այն ատեն անողոք պիտի ըլլամ:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Նուրհան Փափազեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Փափազեան եւ զաւակները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 5ին, 87 տարեկանին, Անթիպի հանգստեան տան մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի (Յունուար 9) առաւօտ ժամը 9·30ին Անթիպի եկեղեցին (հանգստեան տան դիմացը) ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անկէնի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծնընդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագէն ետքը Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Հոգեհանգիստ Կարապետ Քէքէվեանի՝ այրի Տիկ. Վ. Քէքէվեան 50, Տէր եւ Տիկ. Պ. Քէքէվեան 50, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Քէքէվեան 50, Տէր եւ Տիկին Մասիս Գարիկեան, այրի Տիկին Արաքսի Սուքիասեան 30ական Ֆր.:

Հոգեհանգիստ Աշխէն Տիգամխեանի՝ Պ. Մ. Տիգամխեան 40, Մ. Քէչիչեան 10, Պ. Համբարձում Աւագեան 25 Ֆր.:

Հոգեհանգիստ Խաւարդ Թագոյեանի՝ Տիկին Կիւրճիքեան 100, Պ. Նշան Մարգարեան 25:

Թաղում Խաչիկ Տրդատեանի՝ Լեւոն եւ Համբարձում Տրդատեան 100, այրի Տիկ. Մ. Մնոստեան 50, Պր. Պ. Պօքասեան 10, Պր. Ս. Քէօսէեան 10:

Հոգեհանգիստ Հայկանոյշ Բարսեղեանի՝ Տէր եւ Տիկ. Հայկ Սէմէրճեան 50, Տէր եւ Տիկ. Ս. Սիմոնեան 25, Տէր եւ Տիկ. Ա. Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկ. Գուրգէն Զուքուրեան 10ական:

Հոգեհանգիստ Զարուհի Գանտոյեանի՝ Գանտոյեան ընտանիք 50:

Հոգեհանգիստ Գէորգ Մնոստեանի՝ այրի Տիկ. Մ. Մնոստեան 30:

Մկրտութիւն փոքրիկն Մանոյեանի՝ Տէր եւ Տիկ. Մանոյեան 100, Պ. Մանոյեան 30, Յակոբ Քէօսէեան 10:

Պսակ Կարապետ Պապուշեանի՝ Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Պապուշեան 100:

Մկրտութիւն փոքրիկն Ժողովարեանի՝ Պ. Ժողովարեան 20, Պարէլ, Վ. Ժողովարեան 10ական, Սեսափի 50:

Մկրտութիւն փոքրիկն Աշխէն Տիգամխեանի՝ Մ. Տիգամխեան 50:

Մկրտութիւն փոքրիկն Մարիամ Սարգիսեանի՝ Պ. Ս. Քէօսէեան 60:

Հոգեհանգիստ Հայկանոյշ Կարապետեանի՝ Տէր եւ Տիկին Ա. Աչճեան, Մ. Աչճեան, Ֆիլոր Սարեան, Պարեյեան ընտանիք 50ական, Գր. Ստեփան 20:

Հոգեհանգիստ Ահարոն Ասատուրեանի՝ Մ. Ասատուրեան 100, Սեդրակ Սամուէլեան 100, Ժան-Քլօտ Ժէգէկէլ 50, Գ. Սամուէլեան 50, Է. Փափազեան 20, Տիրան Խայիկեան 50 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Գառզու 500 Ֆր.:

×

Տիկին Ա. Ճանիկեան (Իսի) 50 Ֆր.:

×

Պ. Կ. Ճանիկեան (Մարսէյլ) 30, Պ. Պետրոս Պետրոսեան (Ալֆորվիլ) 30 Ֆր.:

×

Սէն Լուի Թաղական Խորհուրդ 200 Ֆր.:

×

Ոմն (Փարիզ) 50 Ֆր.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

12 Յունուար Ուրբաթ ժամը 20·45ին, Մոտէրն Փալասի մէջ: Փլաս տը լա Ռեփիւպլիք:

Ի պատիւ Օր. ԱՏՐԻՆԷ ՏԱՏՐԵԱՆԻ, 1972 Թուի Հարենց գրական պարգեւի յաղթանակին առթիւ:

Կը նախագահէ Տիկին ԷԼԻԶ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսին

Զարեհ Որբունի, Աւ. Ալիքսանեան, Հիլտա Գալֆայեան եւ Տիկին Հոլօուէյ:

Կ'արտասանեն օրիորդներ Սոնա Վարդանեան, Ագապի Պալեան:

Հեղինակէն հատուածներ կը կարդայ Տիկին Բալուեան:

Մուտքը ազատ է:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի 14 Յունուար ժամը 15էն 23 Սեւրանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ:

Երգ, պար, արտասանութիւն

Կաղանդ պապուկ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

×

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Հասարակութիւն Սէն-Շամոնի Երիտ. Միութեան, մասնակցութեամբ համանուն միօրեայ հայկ. վարժարանի երկսեռ աշակերտութեան եւ խնդրակատար անդամ – անդամուհիներու, տօնածառի հանդէսն ու Մոլիէրի հայերէնի թարգմանուած «ՍՔԱՊԷՆԻ ԶԱՐԱՃՃԻ ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» (երեք արարով քրքջաշարժ կատակերգութիւնը): Միաժամայ մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ՝ Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը իր երգերով եւ պարանուագներով: Դպրոցականներուն կը բաշխուին նուէրներ եւ սրահին մէջ ներկայ գտնուող բոլոր մանուկներուն՝ պէս-պէս համեմներ:

14 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին; Սալ Ժան տ'Արքի տաքուկ սրահին մէջ, Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլ – Սէնթ Մարկրիթի Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Ոսկիան Տերուկեանի հոգեհանգիստին.

Այրի Տիկ. Պայծառ Տերուկեան եկեղեցիին 100, «Յառաջ»ին 50 Ֆր., Սահփան Տէր-Յակոբեան 20 «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Մ. Տերուկեան 50 «Յառաջ»ին, այրի Տիկին Թագուհի Գուլումեան 20 «Յառաջ»ին, 10 եկեղեցիին, Տիկին Եսթեր Մինասեան 30 եկեղեցիին, այրի Տիկին. Ովսաննա Խըրլաքեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Տերուկեան 50ական, Տէր եւ Տիկին Վ. Տէր-Յակոբեան 20, Տէր եւ Տիկին Երանոս Տերուկեան, Տէր եւ Տիկին Շնորհիկ Աղապակեան, Տէր եւ Տիկ. Պ. Զինիճեան, Տէր եւ Տիկ. Յ. Քէսէեան 50ական, Տէր եւ Տիկին Վ. Միքայէլեան 10 Ֆր.:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին:

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը 13 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

H. PASDERMADJIAN

Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'ARMÉNIE

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE

Troisième édition, Paris, 1971, 437 pages

Reliure pleine toile

Prix : 36 Frs

Avec les frais d'envoi : 39 Frs

LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN

51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)

C. C. P. 1278-35, Tél. : 324-88-65

Cours de maths

Par étudiante Faculté des Sciences de 6ème à terminales.

Garderait enfants le soir.

S'adresser : Tél. : 644-44-42.

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ իր Յիսնամեակը

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ.— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի ֆրանսահայ ուսանողութիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողովին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ:

ՏՕՆԱԾԱՌ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ ՄԷՋ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին:

×

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պոմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերեկոյթ – պարահանդէսը 1973 Մարտ 11:

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Վասպուրականի Հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի նախաձեռնութեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր. Վարչութեան՝

Մայիս 6ին

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ԲԱԼՈՒԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ – ՆՈՐ ՍԱԼԵՐ

Ազգապահպանման լաւագոյն միջոցներէն մէկն է կարդալ եւ ծանօթացնել հայ երգն ու երաժշտութիւնը, օտարներուն եւ մեր մատաղ սերունդին: Հասցէ՝

43, Rue Richer, Paris (9e) — Métro Cadet — Tél. 770-25-46

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ՝ գիրք եւ սալ նուիրեցէք

Գրատունը ճոխ է բազմատեսակ գրքերով եւ պատրաստ՝ ապսպրանքներ ընդունելու ամէն վայրերէ:

Կը ծախուի նաեւ Նայիրի եւ Սփիւռք շաբաթաթերթերը:

Առաքման ծախքը գնողին վրայ է:

Գրատունը բաց է ամէն օր ժամը 10էն սկսեալ մինչեւ երեկոյեան 7ը:

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	70 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	30 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	15 Ֆ.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	30 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	30 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	30 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	15 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 10 JANVIER 1973

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 120 փր· Վեցամսեայ 65 փր·
Արտասահման Տար· 135 փր· Հատը 0,70 փր·

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12·610
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.610

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ 1972 ԻՆ

Դ.

Նոյեմբեր 27ին Լոս Անճելըսի Մեսրոպեան վարժարանին մէջ աշակերտներուն դասախօսած միջոցին սրտի կաթուածով յանկարծամահ եղաւ ընկեր Գրիգոր Նիգիպլեան՝ մարդիկ, մարդական լրագրող եւ գործիչ: Ծնած էր Այնթապ 1911ին: Տարագրուած: Զինադադարին հաստատուած Աղեքսանդրիա: Պօղոսեան վարժարանը աւարտելէ վերջ կը յաճախէ Ֆրանսական լիսէն եւ Հալէպի ամերիկեան քոլէճը: Մեծ եղաւ իր ծառայութիւնը հայ մարդական շարժումին: Մնայուն աշխատակիցն էր Յուսաբերի, վերջին տարիներն ալ՝ Ասպարէզի:

Լոս Անճէլըսի մէջ մեռաւ Տիկին Վերժին Մամուլեան, 96 տարեկանին: Մայրն էր շարժանկարի աշխարհահռչակ բեմադիր Ռուբէն Մամուլեանի: Արուեստագէտ ընտանիքի զաւակ՝ Տիկին Մամուլեան ինք ալ արուեստագիտուհի էր եւ Կովկասէն վերջ Փարիզ բնակած օրերուն իր մասնակցութիւնը բերաւ Ֆրանս. մայրաքաղաքի թատերական շարժումներուն, առանձնելով գլխաւոր դերեր: Լոս Անճէլըսի Հայկ. Գեղարուեստի Ընկերակցութիւնը ծրագրած է սահեծել հիմնադրամ մը՝ իր յիշատակին:

Նոյեմբերին Մոնթրէալի մէջ իր մահկանացուն կնքեց ծանօթ ճարտարապետ Արտաշէս Օրագեան: Ծնած էր Խնուսկան Թուականներուն Պոլիս, ուր ուսած էր հայկական վարժարաններուն մէջ: Մեծ Եղեռնէն վերջ գացած էր Իտալիոյ մայրաքաղաքը, ուր կ'ապրէր եղբայրը՝ վաղամեռիկ տաղանդաւոր նկարիչ Ժիրայրը: Այնտեղ հետեւած էր ճարտարապետութեան, եաքէն բոլորովին նուիրուելու համար հայկական ճարտարապետութեան, որուն հանդէպ պաշտամունք ունէր:

Հռոմի մէջ գործակցած էր Հայաստանի Հանրապետութեան ցեսպան ողբացեալ Միքայէլ Վարանդեանի հետ, գործնապէս մասնակցելով Հայկական Դատին ի նպաստ կատարուած ձեռնարկներուն:

Հաստատուած էր Գահիրէ, ուր իր մասնագիտութենէն զատ մեծապէս կը հետաքրքրուէր ազգային գործերով, մասնաւորապէս հայկ. մշակոյթի վերաբերեալ խնդիրներով: Հիմնադիրներէն էր «Հայ Մշակոյթի Բարեկամներու Միութեան», որուն մաս կը կազմէին խումբ մը գրագէտներ, Ալ. Սարուխան, Օ. Աւետիքեան, Բժ. Ե. Խաթանասեան, Կայծ Կոկանեան, Տրենց Մարգարեան, եւայլն: Միութիւնը հրատարակեց կարգ մը գիրքեր, որոնց շարքին Օրադեանի համառօտ մենագրութիւնը հայկական ճարտարապետութեան մասին, հայերէն եւ եւրոպական լեզուներով:

Եգիպտոսի մեր հայրենակիցներէն շատերուն պէս Օրադեան եւս վերջին տարիներուն գաղթած էր Քանատա, ուր կը շարունակէր պրպտումներ կատարել իր սիրած նիւթին մասին:

Դեկտեմբեր 15ին Երեւանի մէջ յանկարծամահ եղաւ Լեւոն Խաչատրեան, անդամ Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէին, փոխ-վարչապետ եւ նախագահ Պետպլանի: 65 տարեկան էր:

1972ի հոգվրոթիքի երկար շղթային մէջ է նաեւ Նիկողոս Սարաֆեան, մէկը այն սակաւաթիւ տաղանդաւոր ընտրեալներէն, որոնք կոչուած էին լեցնելու Մեծ Եղեռնի զոհ գրագէտներու թողած բացը, փորձելով Լոյս-Քաղաքը դարձնել հայ մշակոյթի նոր վառարան մը, յիսուն տարիէ ի վեր: Ողբացեալ գրագէտը ծնած էր Վառնա՝ 1905 Ապրիլին: Ուսած տեղւոյն Ազգ. եւ Ֆրէրներու վարժարանին մէջ, առաջին աշխարհամարտին զէնքը կը գտնենք Ռումանիա եւ Ռուսիա: Զինադադարին Պոլիս՝ Կեդր. վարժարանը, զոր աւարտելով 1922ին կ'անցնի Պուլկարիա, ապա՝ Ռումանիա, հուսկ ուրեմն հաստատուելով Փարիզ՝ 1923ին: Կանուխէն սկսաւ գրել Յառաջի մէջ: Աշխատակցեցաւ Հայրենիք ամսագրին, Անահիտի, Զըւարթնոցի վերջին տարիներն ալ Բագինի: Մաս կազմեց վաղամեռիկ Մենքի ընտանիքին: Մեր ընթերցողներուն ծանօթ են իր արձակ գրութիւնները, որոնք կը կրեն գրոշմը խոր ներշնչումներու: Վերջին ծայր բծախնդիր, իր գրութիւնները մամուլին կը յանձնէր խնամուած ոճով ու լեզուով: Իր բանաստեղծութիւններն ու արձակ ստեղծագործութիւնները ամփոփուած են փոքր հատորներու մէջ: Հայ գրականութիւնը կորսնցուց իր արժէքաւոր մշակներէն մէկը:

Դեկտեմբեր 27ին Երեւանի մէջ մեռաւ վաստակաւոր գրագէտ Մկրտիչ Արմէն: Ծնած էր Ալեքսանդրապոլ 1906ին: Կանուխէն սկսած էր գրել: 1928ին լոյս տեսաւ իր առաջին արձակ գիրքը՝ Պատմուածքներ, 273 էջ: Այնուհետեւ հրատարակեց զանազան հատորներ, որոնցմէ հանրածանօթ է Հեղնար աղբիւրը (1935): Այս վէպին պատճառաւ 1937ին աքսորուեցաւ եւ տասը տարի բանտ մնաց: Ստալինի մահէն վերջ Հայպետհրատը 1953ին հրատարակեց իր վիպակը՝ Եասվա, 316 էջ եւ կրկին տպեց Հեղնար աղբիւրը: Այս վերջինն ու իր կարգ մը նովէլները իբրեւ թերթօն հրատարակուեցան Յառաջի մէջ: Մեծ կորուստ կրեց հայ գրականութիւնը:

Դեկտ. 27ին Պէյրութի մէջ մեռաւ Լիբանահայ գաղութի ծանօթ ազգայիններէն Տիրան Պապիկեան: Ծնած էր Ատանա, շուրջ 85 տարի առաջ: 1910ական թուականներուն աւարտած էր Ժընեւի Իրաւաբանական վարժարանը եւ իբր փաստաբան գործած իր ծննդավայրին մէջ, միաժամանակ գործօն մասնակցութիւն բերելով տեղւոյն ազգ. խնդիրներուն: Կիլիկիոյ պարպումէն վերջ հաստատուած էր Պէյրութ, ուր շարունակեց իր մասնագիտութիւնը: Իր զաւակը Լիբանանի երեսփոխան եւ Տեղեկատուութեանց նախարար Խաչիկ Պապիկեան, իր հօր յիշատակին Էշրէֆիէի Ս. Յակոբ եկեղեցիին կից կառուցանել տուաւ «Տիրան Պապիկեան» սրահ մը:

Հոգվրոթիքի այս երկար շղթային վերջին օղակը կազմեց Զաւէն Զաւէնեան, որ մեռաւ Դեկտեմբեր 28ին Մոնթրէալի մէջ: Ծնած էր Պարտիզակ 1888ին:

Տարիներով նուիրուած էր ազգի ծառայութեան, իբրեւ ուսուցիչ:

Լրիւ չէ այս ցանկը բնականաբար: Անխուսափելի են մոռացումները:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

ՆՈՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

Վեցօրեայ պատերազմը յիշեցնող բուռն կռիւներ տեղի ունեցան առջի օր Սուրիոյ եւ Իսրայէլի սահմանին վրայ: Կռիւը տեւեց ամբողջ օր մը:

Կոլանի բարձունքին վրայ Պաղեստինցիներ կրակ բացին իսրայէլեան հետախուզական խումբի մը վրայ, ինչպէս նաեւ իսրայէլեան գիւղերու վրայ: Հակադարձութիւնը չուշացաւ: Անդարեւ, իսրայէլեան քանի մը տասնեակ օդանաւեր ռմբակոծեցին պաղեստինեան երկու կայաններ եւ սուրիական բանակավայր մը:

Օդային երկրորդ յարձակումին իսրայէլեան օդանաւեր իրենց դէմ կը գտնեն տասնեակ մը Միկեր: Համաձայն Թել Ավիվի Սուրիացիք կը կորսնցնեն հինգ օդանաւ, իսկ Դամասկոս կը հաղորդէ, թէ իսրայէլեան չորս օդանաւեր զգետնուած են:

Օդային մարտերուն առընթեր ամբողջ ճակատի վրայ երկու կողմերը շարժման մէջ կը դնեն իրենց թեթեւ եւ ծանր հրետանին, ինչպէս նաեւ հրասայլերը: Երկուստեք ծանր վնասներ կ'արձանագրեն: Քանդուած են հրասայլեր եւ երկու իսրայէլեան գիւղեր ծանրօրէն վնասուած են:

Իսրայէլեան օդանաւեր ռմբակոծեցին կայաններ Դամասկոսի մօտերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ՕՐԼԷԱՆԻ մէջ, Մ. Նահանգներ, երեք սեւամորթներ 48 ժամէ ի վեր պանդոկի մը տանիքը ապաստանած կրակ կը բանային անցորդներու վրայ: Ապահովութեան ուժերը պաշարած են պանդոկը, որ կը գտնուի քաղաքի կեդրոնը եւ Երեքշաբթի յաջողած էին սպաննել սեւամորթներէն մէկը, իսկ միւս երկուքը ցարդ չեն գտնուած: Կրնան փախուստ տուած ըլլալ, կամ՝ յաջողած պահուըտիլ: Երկօրեայ հրացանաձգութեան ընթացքին երեք սեւամորթները սպաննած են վեց հոգի եւ վիրաւորած 17 հոգի: Ցարդ յայտնի չէ թէ ի՛նչ դրդապատճառէ մղուած իրենց այդ արարքը գործեցին երեք սեւամորթները:

ԳԱՀԻՐԷԷՆ հասած լուրերու համաձայն երիտասարդ սպաներ միջամուխ եղած են ուսանողական շարժումներուն: Ապահովութեան ուժերը զէնքեր գտած են համալսարանին մէջ՝ տրուած զինուորականներու կողմէ: Բանակի ոստիկանութիւնը ձերբակալած է երիտասարդ սպաներ:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ կազմուեցաւ Եւրոպայի նոր Յանձնաժողովը, Իններու մասնակցութեամբ: Նախագահ ընտրուեցաւ Ֆ. Օրթոլի (նախկինը՝ Մանշոլթ): Օրթոլի Ելմտական եւ Լուսաւորութեան նախարար եղած է Ֆրանսայի մէջ, Ե. Հանրապետութեան շրջանին:

ՆԻԹԱՐԱԿՈՒԱՅԻ իշխանութիւններուն համաձայն վերջին մեծ շարժին, որ աւերակոյտի վերածեց երկրին մայրաքաղաքը՝ Մանակուա, 10·000էն 12·000 հոգի մեռած է: Մայրաքաղաքի բնականոն կեանքը աստիճանաբար կը վերահաստատուի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 3-4)

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ԽՕՍՔ

Նոր Տարուան սեմին Նաղաշ Յարութիւնեան, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նախագահը, ամանորեան մաղթանքներ յղեց Սփիւռքի Հայութեան:

— Ներկայիս մեր Հանրապետութեան մէջ կը բանին շուրջ 700 արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ, որոնք հարիւրաւոր տեսակ ապրանք կ'արտադրեն՝ էլեկտրոնիք հաշուական մեքենաներէ մինչեւ շարժական ելեկտրակայաններ, ինքնաշարժներ: 1972ի ընթացքին ամէն երեք օրը մէկ այնքան ապրանք կ'արտադրուէր Հայաստանի մէջ, որքան երկիրը կ'արտադրէր 1928ին ամբողջ տարուան ընթացքին:

Այսօր եզակի երեւոյթ մը կը նշմարուի: Առաջ մեր շնորհալի երիտասարդները բարձրագոյն ուսում ստանալու համար ստիպուած էին հեռաւոր երկիրներ երթալ, իսկ այժմ մեր բարձրագոյն ուսումնարանները այնքան փարկ կը վայելեն, որ հոն սորվելու կուգան ոչ միայն հարիւրաւոր Հայեր սփիւռքէն, այլեւ եւրոպացի եւ ասիացի ուսանողներ: Անիկա գեղեցիկ երեւոյթ է: Մեր գիտութիւնը միջազգային նուաճումներու բարձր մակարդակին է հասած:

Հայաստանի մէջ շինուած «մտածող մեքենաներ»ը այժմ կ'արժանանան միջազգային գնահատութեան: Միջազգային բազմաթիւ համագումարներ տեղի կ'ունենան Հայաստանի մէջ, ինչ որ կը նշանակէ, թէ հայ գիտնականները առաջնակարգ դիրքեր գրաւած են գիտական կարգ մը կարեւոր ճիւղերու մէջ, ինչպէս աստղագիտութիւնն է, տարրական մասնիկներու եւ պինդ մարմնի բնագիտութիւնը, ուսողագիտութիւնը եւայլն:

Եւ այսօր ակամայ կը յիշեմ պատկեր մը, որ խորհրդանշական ու իմաստալից է միաժամանակ: Երբ երեկոյեան Երեւանէն կը մեկնիս դէպի Արտաշատ կամ Արարատ, քեզի կ'ընկերանայ լոյսերու առատ փայլ մը: Լոյսերու այդ առատ ծըփանքը կ'երթայ, կը հասնի մինչեւ մեր մայր գետին Արաքսի ափը, ուր կը վերջանայ լոյսը եւ կը սկսի համատարած խաւարը: Արաքս գետը դարձած է լոյսի եւ խաւարի սահման:

×

ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Խորհ. Ռուսիոյ պետական մրցանակներէն մէկը շնորհուեցաւ ճարտարապետ Սուրէն Ղազիեանցի: Հայ ճարտարապետը այդ պարգեւին արժանացաւ, որովհետեւ վերատեղծած եւ վերաշինած է Լենինգրադի եւ անոր արուարձաններուն պատմական եւ մշակութային նշանաւոր յուշարձանները:

«Ծավահարլա Նեհրու» մրցանակին արժանացաւ նկարչուհի Մարիամ Ասլամազեան, Հնդկաստանի նուիրուած ցուցահանդէսին առիթով:

ՊԱՊԱ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Թուրք երաժշտագէտ Հալիլկան, որ ներկայիս Պապա Համբարձումի նոտաներուն տեղեակ լաւագոյն մասնագէտը կը սեպուի Թուրքիոյ մէջ, Թուրք «Երաժըշտական հանդէսին» (Մուսիքի մեջմուասը) 1968 Ապրիլի թիւով «Ուսուլները Համբարձումի նոտագրութեան մէջ» խորագրին ներքոյ շահեկան գրութիւն մը հրատարակած է: Իր այդ յօդուածին մէջ ըսելէ յետոյ թէ Համբարձումի նոտան ուսած է երբ դեռ կը գտնուէր Ղալաթիոյ մեվլեվիխանէն՝ իր արժէքաւոր վարպետէն՝ հանգուցեալ Նեյզենբաշի (նայ նըւագողներու աւագը) Եազըճը Էմին Էֆէնտիէն, կ'աւելցնէ թէ երաժշտական ձայները տառերով արտայայտելու, այսինքն անոնց ձեւ տալու գրութիւնը ըլլայ Թուրքիոյ, ըլլայ Արեւմուտքի մէջ, բաւական հին պատմութիւն ունի, նիւթ, որ իր սոյն գրութեան սահման չի կազմեր այսօր, եւ որուն սակայն կ'արժէ մանրամասնօրէն անդրադառնալ տարբեր առիթով: «Արդ, կը շարունակէ, Թուրքերու մօտ երաժշտութեան գրառման առեն տառ եւ ձեւ գործածողներուն եւ տառ կանոնները մշակողներուն մէջ պէտք չէ մոռնալ նաեւ Համբարձում աղան: Բայց որքա՜ն տարօրինակ է, որ Կուտբինայի Օսման տէտէի, Նասըր Աբտիւլպաքի տէտէի, Կանթեմիր-օղլուի, Ալի Ուֆկիի եւ նոյնիսկ Ալպայրաք Մուսթաֆա Նեզիհ պէյի կազմած նոտաները կիրարկութեան մէջ չմնացին, մինչ Համբարձումինները աւելի երկար դիմացան»:

Յօդուածագիրը ցոյց տալու համար թէ Պապա Համբարձումի նոտաները հասան մինչեւ մեր օրերուն՝ կը գրէ.

«Այս նոտան գործածուեցաւ մեծապէս նոյնիսկ արքունիքի պատկանողներուն կողմէ եւ մասն. մեվլեվիխանէներէն ալ ներս: Զայն մեծապէս կիրարկեցին Ղալաթիոյ մեվլեվիխանէի շէյխերէն Աթաուլլահ էֆէնտի (վախճանած 1328 ռամազան 9ին, այսինքն 1910 Սեպտեմ. 10ին), կայսերական նուագախումբի մէջ նայ նուագողներէն Եուսուֆ փաշա, սոր աշակերտը Սալիմ պէյ, սոր ալ աշակերտը Ազիզ տէտէ, եւ այս վերջինին եւս աշակերտը Էմին պէյ, ինչպէս նաեւ դարձեալ կայսերական նուագախումբի նայ ածողներէն Պապա Ռաշիտ: Ասոնցմէ Աթաուլլահ էֆէնտիի, Պապա Ռաշիտի, Ազիզ տէտէի եւ Էմին էֆէնտիի գրառումները դեռ կը պահուին մեր գրադարանին մէջ»:

Հալիլ Ճան կ'աւելցնէ յետոյ, թէ «Թուրք վարպետները նոտային մեծ կարեւորութիւն եւ արժէք տալով եւ այսպիսով բազմաթիւ երկեր կորուստէ փըրկելու ձգտելով հանդերձ, անոր կիրառութեան մասին երկեր չեն թողած մեզի, մինչեւ որ աւելի նոր օրերու մէջ այդ մասին մտածեցին քաղաքապետութեան երաժշտանոցի ռահվիրաները, Ռաուֆ Եէքթա պէյ, Ջեքեայի զատէ Հաֆըզ, Ահմէտ էֆէնտի եւ իրենց ընկերները»:

Հալիլ Ճան ակնարկուած իր յօդուածին մէջ հետեւեալ յայտնութիւնը եւս կ'ընէ: «Ասկէ շուրջ 25 տարի առաջ, կը գրէ, Անտոն Նիզամեան անուն հայ երաժիշտի մը 9 տետր կազմող ժողովածու մը առի: Սոյն ժողովածուի տետրերէն մէկուն վրայ 1288 (1861) թուականը կար: Գրուած էր գեղագրական գրով մը: Բառերը հայ տառերով թուրքերէն էին: Իւրաքանչիւր եղանակը եւ անոր հեղինակն ու ուսուլները պարունակող վերնագիրներու տակ այլազան կէտեր եւ ձեւեր կային»: Յետոյ կը շարունակէ. «Առաջին քննութեամբ մեզ անկարելի եղաւ հասկնալ, թէ ինչ կը ներկայանէին անոնք: Երբոր հաւաքածոյին փիշերուն պատրաստութիւնը աւարտեր էինք, նկատեցինք, որ 9րդ տետրին վերջը անոնց համար գործածուող ուսուլներուն նշանները կը գտնուէին:

Սոյն նշաններուն մասին, որոնցմէ ոմանց լուսանկարչական պատճէնները կը հրատարակենք ստորեւ, ոչ մէկ ծանօթութիւն չգտանք մեր ամէնէն բծախնդիր երաժշտաբանին Դոկտ. Սուբհի Էզկիի տեսական գրքին մէջ անգամ մեր ուսուցիչներուն ոչ մէկէն եւս այս մասին որեւէ բան լսած էինք:

Որպէսզի մեր հաւաքածուներով գրառողները եւ Թուրք երաժշտութեան տեսականով հետաքրքրուողները կարենան նման նշաններու դէմ յանդիման գտնուած ատեն, անոնց էութիւնն հասկնալ, եւ նկատելով, որ ցարդ որեւէ հրատարակութիւն տեղի չէ ունեցած այդ մասին, կ'անցնինք այդ նշաններուն մանրամասնութեանց»: Յօդուածագիրը յետոյ կ'անցնի բացատրութիւններու հիմնուած մանաւանդ այն նշաններուն վրայ, որոնք ներկայացուած են իր յօդուածին կցուած լուսանկարչական վերարտադրութեանց մէջ:

Ան կ'ըսէ օրինակ.

«Ուշադիր քննութենէ մը երեւան կուգայ, որ մեր կիշէին մէջ երեւցող Համբարձումի «ուսուլներէն» դէվրիդաքեճը, որ 58 ամանակ ունի, կազմուած է 3 փրենգիֆերէ եւ 1 բերեֆշանէ: Մինչեւ հիմա այս չափով մէկ երկի հանդիպած ենք, այն ալ Իսմայիլ տէտէի Սուզինաք եղանակի վրայ յօրինածն է, որ «Միւշտաքը ջեմալին» մառերով կը սկսի: Այս երկը թէեւ երաժշտանոցի քլասիք հրատարակութեանց մէջ: Դարբէյն անուանուած է, բայց այս ուսուլը ուրիշ դարբեյններու բաղդատմամբ առանձնայատկութիւն մը ունի, եւ 3 փրենգիֆերէ եւ 1 բերեֆշանէ ձեւացած է»:

Յօդուածը կը վերջանայ հետեւեալ եզրակացութեամբ.

«Չնայած այն բանին, որ սոյն դարուն սկիզբէն լուրջ աշխատանք տարուեցաւ Թուրք երաժշտական արուեստին զարգացման համար, դպրոցականութեան եւ մեթոտի պակասի երեսէն տակաւին ձեռք չձգուեցաւ բաղձացուած արդիւնքը: Եւ ահա աշխատանքի ձեռնարկուելէն 60 տարի ետքն է միայն, որ հրատարակութեան կը տրուին այսօր պատահմունքով ձեռք ձգուած ուսուլները մեր երաժշտութեան մէջ այնքան կարեւոր տեղ գրաւող նոտայի մը՝ որպիսին Համբարձումի նոտան է:

Ահա թէ ինչն է պատճառը, որ ամէն անգամ այնքան խստութեամբ կը խօսինք մեր ինստիտուտին կարիքներուն մասին: Մեր բոլոր տեսաբանները անդարձ բաժնուեցան մեզմէ: Այս առիթով անգամ կայ, որ մեր կիշէին մէջ երեւցող Համմը եւս կը շեշտենք բացառիկ անհրաժեշտութիւնը դպրոցի մը, որ պատրաստէ այս ճիւղով զբաղիլ ուզող երիտասարդները:

Մեր այս բաղձանքին իրականացումը անձկութեամբ կը սպասենք մեր Մշակոյթի նախարարութենէն»:

Ինչ որ կ'ուզէինք շեշտել Հալիլ Ճանի սոյն եզրակացութենէն յետոյ, այն գնահատանքն է, զոր Թուրք երաժշտագէտները կ'ընծայեն այսօր Պապա Համբարձումի հեղինակութեան, եւ նաեւ այն պարագան, որ անոր նոտան կիրարկուած է Թուրք երաժշտութեան մէջ ալ, մանաւանդ տէրվիշական միաբանութեան կողմէ, որոնց մենաստանները երաժշտական ուսման մշտառոյգ կեդրոններ էին:

Աւելցնենք այս առիթով, որ Տիկին Նաճենիա Փոփեսքու – Ժիտէտ, ռումէն արուեստագիտուհին, որ մեր աշակերտուհին էր Թուրք լեզուի մէջ մարզուած ատեն, եւ որ վերջին անգամ ուսումնասիրական այցէ մը յետոյ Թուրքիայէն դառնալուն յիշատակուած Թուրք աղբիւրները մեզ հայթայթած էր, մեզ պատմեց նաեւ իր այցելութիւնը Գոնիա քաղաքի տէրվիշական հին մենաստանին մէջ ներկայիս ապրող Թուրք երաժիշտներուն եւ հաւաստեց մեզ, թէ անոնք մինչեւ այսօր ալ իրենց երաժշտական գրառումները Համբարձումի նոտաներով կ'ընեն (*):

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

(*) Պապա Համբարձում միակ հայ երաժիշտը չէ, որ սատարած է թուրք երաժշտութեան: Անկէ առաջ եւ անկէ յետոյ շատերը ընծայած են իրենց նպաստը, մարդոց յիշողութենէն սրբուելու համար օր մը եւ ի զուր սպասելով խըղճահարութեան պահու մը: Այդպիսի պահեր երբեմն եղած են ու կ'ըլլան սակայն:

Այսպէս, թուրք հեղինակ մը, Էթեմ Իսթամպուլ լոյս տեսնող «Մուսիքի մէջմուասի» («Երաժշտական հանդէս») 1965 Յուլիսի թիւին մէջ, վրդովուած ուրիշ թուրք գրողի մը՝ Գիւլթէքին Օրանսայի այն հաւաստիքէն, թէ թուրքերէն առաջին երաժշտական պարբերականը 1919ին Պրուսա լոյս տեսած «Ալէմի մուսիքի» («Երաժշտական աշխարհ») հանդէսն է եղած, կը մատնանշէ թէ անկէ ինը տարիներ առաջ, 1910ին, Պոլսոյ մէջ հրատարակուած է «Սազ վէ սէօզ» («Սազ եւ խօսք») շաբաթաթերթը, որուն հրատարակիչն էր ուտի վարպետ Յաբէթ Մարխանը (1874–1919) եւ որ կը տպուէր Օ. Մոֆոսեան տպարանը գլխաւոր աշխատակից ունենալով երաժշտագէտ Լեւոն Խանճեանը: Յօդուածագիրը իր գրութեան կը կցէ լուսանկարչական պատճէնը սոյն պարբերականին 1910 Յուլիս 30ի 41րդ համարին 4րդ էջին, վերին մասը զարդարուած Ուտի Յաբէթի նկարով եւ աւելի վարը տպուած «Խանենդէի մէշբուրէ» (Հարբած աշուղը) խորագրով շարքին, թուրքերէն եւ հայատառ թուրքերէն, թէ՛ եւրոպական եւ թէ Համբարձումեան նոտաներու հետ:

ՀԱՅ ԲՈՒՍԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

—o—

Օտար անուանի բուսաբաններ, ինչպէս Կ. Կոխ, Տրաուտֆետէր, Շիշկին, Ա. Մեդվեդեւ եւ ուրիշներ ուսումնասիրած են Հայաստանի բուսական աշխարհը, որովհետեւ հարուստ է ան: Ասիկա զարմանալի չէ, քանի որ արդի մեր փոքր լեռնաշխարհը աշխարհի այն բացառիկ շրջաններէն է, ուր միախառնուած են բուսական տարբեր ճիւղերու սահմանները, մէջտեղ եկած են բազմաթիւ նոր տեսակներ, ձեւեր: Այսպէս, Խորհ. Միութեան ամբողջ տարածքին վրայ կայ ընդամէնը 15.000 բոյսի տեսակ, իսկ միայն Հայաստանի մէջ՝ աւելի քան 3300 տեսակ բոյս: Հայաստան կը նկատուի նշանակալից երկրագործութեան հնագոյն կեդրոններէն մէկը աշխարհի մէջ: Հոն մէջտեղ եկած եւ տարածուած են ցորենի քանի մը տեսակներ եւ մշակուած խաղողը:

Հայաստանի բուսաբանները՝ գլխաւորութեամբ Ակադ. Վ. Ղազարեանի լուրջ յաջողութիւններ ձեռք ձգած են բոյսերու ուսումնասիրութեան մէջ: Ակադեմականը վերջերս ռուսերէն լոյս ընծայեց «Բարձրակարգ բոյսերու ծերացումը» աշխատութիւնը: Բուսաբանը գիտութեան համար նոր միտք մը կը յայտնէ — բոյ-

Ծաղկած Փշալարեր

⁂

(ՎԻՊԵՐԳ)

Նոյն իրաւաբանը, որը կոմերկոմն էր, այսինքն բանտախցի աւագը, 81րդին տեղ տուեց յիշեալ Թիթեղէ ամանի մօտ: Այդպէս էր օրէնքը, նորերն անցնում էին այդ քաւարանը ու երբ հներին տանում էին այս կամ այն ուղղութեամբ, նրանք աստիճանաբար բարձրանում էին, իրենց տեղը զիջելով նորեկներին:

— Մեռնեմ օրէնքին, — հաստատեց Նախկինը:

Նրանցից մենք շատ բան իմացանք: Նորեկ կալանաւորներից մենք լսել էինք, որ Նախկին Լուսժողկոմն եւ նրա խմբակի անդամները ոչնչացուած են առանց դատի ու դատաստանի, նրանց հետ նաեւ «Խեղճ Նայիրցին»: Նախկինը հաստատեց այս իրողութիւնը: Նա մասնակցել էր այդ «օպերացիային», ինչպէս ինքն էր ասում, այսինքն՝ գործողութեանը: Պատմեց նաեւ, որ գնդակահարուելուց առաջ, Նախկին Լուսժողկոմն ամբողջ կոկորդով գոռացել է.

— Մենք դեռ կը գա՛նք... կեցցէ՛ Լենինի կուսակցութիւնը:

Երբ Նախկինը յարմար կերպով տեղաւորուեց իրեն յատկացուած անյարմար կենսական նեղ տարածութեան վրայ, բացուեց մի հարցապրոյց: Հարցեր էին տալիս գրեթէ բոլորը եւ նա պատասխանում էր բոլոր տրուած հարցերին՝ գրեթէ: Մի երկու հարցի կողքով անցաւ, մի հարցի պատասխանը եղաւ՝

— Չգիտեմ, ինչ-որ չգիտեմ, չգիտեմ...

Նրա ասելով Թիֆլիսից տրուած է «մարդամթերման կայուն պլան», պէտք է «նստեցնել» մօտ 40.000 մարդ: Դրանցից մի մասը կը մահանան, մի մասը կը գնդահարուի, իսկ մեծ մասին կը քշեն հիւսիս, համակենտրոնացման ճամբարները (կենցենտրացիոն լագերներ), ծանր աշխատանքի:

Մի շրջկոմի քարտուղար մինչեւ ականջները վրդովուած ասաց, որ դա պրովոկացիա է, որ նման համակարգային լագերներ գտնւում են հիտլերական Գերմանիայում, ոչ սոցիալիզմի երկրում...

Բանտապետը փափուկ կերպով կտրեց շրջկոմի քարտուղարի ուղղափառ ճառը.

— Դէ՛հ, հիմա ժամից ե՛ս եմ գալիս, «տէր ողորմեա» դո՞ւ ես ասում...

Խնդիրն սպառուած է:

Օրերի ընթացքում նա աւելի եւ աւելի բացուեց: Նա ասեց, որ ինքը ոչ մի բանից չի վախենում, եւ գիտէ, որ իրեն նման մարդկանց չեն բռնում առհասարակ, իսկ եթէ բռնում են, վերջը գնդակահարութիւն է:

— Գէպէուի ամբողջ կազմը վերին Երուսաղէմ կ'ուղարկեն, եղած գործերն իր ու թողով սրբելու համար: Էն սրբողներին էլ կը սրբեն: Յովհաննէս Թումանեանը մի խօսք ունի.—

Միշտ ուժեղից ուժեղը կայ,
Իսկ ամէնից ուժեղը՝ մա՛հ...

Հիմա մերն է.

Միշտ բռնողին բռնողը կայ,
Իսկ բոլորին բռնողը՝ նա՛...

Բա՞ս, — վերջացրեց նա:

Չէ՛, վճռապէս կարելի է պնդել, որ այս բանտապետը սեփական մտքեր ունի եւ դա ինձ դուր է գալիս... — Իսկ բոլորին բռնողը՝ նա, — վատ չի ասուած: Ունկնդիրները կարծես խօսքերը մէկ՝ չլսելու տուին այս «նա»ն: Ո՞վ իմանայ, գուցէ դիտմա՞մբ են նստեցրել այս բանտապետին, կամ ինքը դիտմա՞մբ է նստել եւ հիմա խօսք է քաշում թէ ով՝ ի՞նչ է մտածում նրա մասին: Նման դէպքերում չպէտք է լռել, որովհետեւ երբ դու հակապետական մի բան ես լսում եւ լռում ես, այդ նշանակում է, որ դու համաձայն ես: Այսպէս թէ այնպէս, պէտք է հակահարուած տալ:

Հակահարուածը չուշացաւ: Նոյն շրջկոմի քարտուղարը ցուցաբերեց մեծ եւ նախանձելի պնդութիւն.

— Դու, ի՞նչ է, ուզում ես ասել, որ նա տեղեա՞կ է այս բոլոր խայտառակութիւններին, — հարցրեց նա եւ շարունակեց.— մենք այդ կարծիքին չենք: Մի օր կ'իմանայ նա թէ ի՞նչ է կատարւում տեղերում, եւ այն ժամանակ ցոյց կը տայ, ո՞վ է ժողովրդի թշնամին, մե՞նք թէ նրանք, որոնք մեր գլխին խաղացին այս խաղը:

Դու ասում ես, որ «Գէպէու»ի կազմը բռնուա՞ծ է... ուրիշ կերպ չէր կարող լինել, ուրեմն... Ուրեմն մեզ բաց կը թողնեն...

— Լա՛ւ, լա՛ւ, — ասաց Նախկին բանտապետը, — դու կաց այդ խելքի:

Նա գլուխը յենեց պատին եւ փակեց աչքերը:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(48 – Շար.)

երբ հիմնականին մէջ կը ծերանան, երբ անոնց արմատին եւ տերեւներուն միջեւ «կապը» կը խախտի: Եթէ բուսաբանները յաջողին առաջքն առնել այդ խախտումին, բոյսերու ծերացումի հոլովոյթը իրականութեան մէջ կ'անհետանայ եւ անոնք երկար ժամանակ կրնան արդիւնաւէտ ըլլալ: Ներկայիս այդ գիրքը գերմաներէնի կը թարգմանուի եւ կը նախատեսուի ուրիշ լեզուներու ալ թարգմանել:

Մեծ հետաքրքրութիւն է առեղծած «Հայաստանի Ֆլորա» աշխատութիւնը: Ցարդ լոյս տեսած են այդ աշխատութեան միայն առաջին հինգ հատորները, սակայն անոնք մեծ ճանաչողութիւն բացած են օտար բուսաբաններու կողմէ: Աշխատութեան խմբագիրն է Ակադ. Ա. Թախտաջեան:

Բուսաբանութեան հիմնարկութեան մասնագէտները՝ ինչպէս է. Գաբրիէլեան, Վ. եւ Ե. Աւետիսեան անդուլ կ'ուսումնասիրեն Հայոց բնաշխարհի բոյսերը եւ, միեւնոյն ատեն, կ'օգնեն օտար երկիրներու բուսաբաններու: Այսպէս էտինբուրկի համալսարանի մասնագէտները ներկայիս կը պատրաստեն Փրոֆ. Տէյվիսի ղեկավարութեամբ «Թուրքիոյ բուսական աշխարհը» հատորը, որուն որոշ բաժինները շարադրած է է. Գաբրիէլեան, ակադեմական փրոֆեսորին խնդրանքով:

Երիտասարդ բուսաբան՝ Վ. Մանուկեան ներկայիս կը զբաղի Հայաստանի համայնքներու ուսումնասիրութեամբ, որ ցարդ դուրս էր մնացած բուսաբաններու գիտութեան ոլորտէն:

Քանի մը տարի առաջ Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը յանձնարարեց հիմնարկութեան անդամներուն՝ զբաղիլ երկրին անտառներու պահպանութեան եւ վերարտադրութեան հարցերով, պարզել անտառներու կրճատման պատճառները, գիտական հիմունքներով ցոյց տալ, թէ ի՞նչ միջոցներով կարելի է բարելաւել անտառներու վիճակը: Բուսաբանները՝ Վ. Ղազարեանի ղեկավարութեամբ ձեռնամուխ եղան այդ գործին: Այս կապակցութեամբ անհրաժեշտ է նշել, թէ Պ. Խուրշուդեան, որ զբաղած է Սեւանի աւազանի անտառատնկումի կարեւոր հարցով, եկած է այն համոզումին, թէ միայն սաճին է, որ կրնայ երկար տոկալ այնտեղ: Անոր միջոցաւ դուրս ձգուեցան ուռենիները, բարդիները, թեղիները եւ անոնք փոխարինուեցան արժէքաւոր չոխով: Անոր կատարած ուսումնասիրութիւններուն շնորհիւ էր նոյնպէս, որ որոշում տրուեցաւ խիստ կերպով սահմանափակել անտառներու արդիւնաբերական հատումները: Հիմնարկութիւնը Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի միջնորդութեամբ այս հարցը արծարծեց պետական իշխանութիւններուն մօտ եւ այս վերջինները որոշում տուին կիսով նուազեցնել ծառերու հատումի գործը: Ասոր շնորհիւ երկրին անտառները ներկայիս կը պահպանուին եւ աւելի կ'ընդարձակուին:

Անտառագէտ բուսաբանները անցեալ տարի լոյս ընծայեցին կարեւոր աշխատութիւն մը՝ «Հայկական ՍՍՀ անտառամշակոյթների շրջանացումը», որ կրնայ մեծ օգտակարութիւն ունենալ, քանի որ մանրամասն կը յիշատակուին այն բոլոր միջոցները, որոնք անհրաժեշտ են ի գործ դրուելու Հայաստանի անտառներու պահպանութեան եւ վերարտադրութեան համար:

Դեռ հին դարերուն Հայաստանի մէջ բարձր աստիճանի հասած էր ժողովրդական բժշկութիւնը: Մխիթար Հերացի, Ամիրդովլաթ, Ս. Շահիրմանեան եւ ուրիշներ, ուսումնասիրելով մեր բնաշխարհի հարուստ բոյսերը, գտած են նորանոր բոյսեր, որոնք լաւ միջոցներ են զանազան հիւանդութիւններ բուժելու համար: Ողբացեալ Փրոֆ. Ս. Զոլոտնիցկայայի ղեկավարութեամբ կազմուեցաւ հիմնարկութեան հում նիւթի տարրալուծարանը: Լոյս տեսաւ «Հայաստանի բուսական ռեսուրսները» երկհատոր ուսումնասիրութիւնը: Ներկայիս այդ գործը կը շարունակեն երիտասարդ բուսաբաններ, յատկապէս Ի. Մելքումեան:

Պ. Ղանդիլեան կը զբաղի ցորենի ծագման եւ անոր տարածման հարցերով: Շարունակելով Ակադ. Մ. Թումանեանի կարեւոր գործը, ան եկած է այն հաստատ համոզումին, թէ Հայաստան կը հանդիսանայ մշակուած ցորենի կարգ մը կարեւոր տեսակներու հայրենիքը: Ասոնց վայրի տեսակները յայտնաբերուած են Հայաստանի զանազան վայրերու մէջ:

Հայ բուսաբանները յաճախ կը մասնակցին միջազգային համագումարներու:

1969 Օգոստոսին Միացեալ Նահանգներու մէջ տեղի ունեցաւ բուսաբաններու միջազգային չորրորդ համագումարը: Խորհ. Միութեան պատուիրակութեան մէկ երրորդը Հայերէ կազմուած էր: Ակադեմականներ Մ. Զայլախեան եւ Ա. Թախտաջեան պարգեւատրուեցան ամերիկեան Քոնկրէսի ոսկէ շքանշաններով: Ակադ. Վ. Ղազարեանի զեկուցումը համագումարի ամէնէն հետաքրքրական զեկուցումներէն մէկը նկատուեցաւ:

Լ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ լուրերը տեղւոյն կացութեան մասին.

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿՐՆԱՅ ՄՈՒԹԸ ՄՆԱԼ

—0—

ԱՆԳԱՐԱ.— Ստացուած տեղեկութեան համաձայն, Քէպանի ելեկտրակայանին շինութիւնը որ պիտի լրանար 1974ին, պիտի յապաղի մինչեւ 1979, եւ այս ուշացումին հետեւանքով ելեկտրական մեծ տագնապ մը պիտի ծագի երկրին մէջ: Կարելի է ըսել, թէ Թուրքիա կրնայ առանց լոյսի մնալ: Պետական իշխանութիւնը այժմէն միջոցներ կը խորհի այս մասին եւ յարմար գտած է հարիւրին հինգ կրճատել ելեկտրական ուժը երկրին մէջ: Միայն թէ վոլթաժի անկումով՝ գործատուները անկանոն պիտի բանին եւ այս պարագան կարեւոր հարուած մը պիտի տայ երկրին ճարտարարուեստին եւ արդիւնաբերութեան:

Քէպանի շինութեան յապաղումն ալ 11 միլիառի վնաս պիտի պատճառէ պետական գանձին: Ջեռնհասները կ'ըսեն, թէ Քէպանի գետինը ամուր չէ, նոր պեղումներ պէտք են, աւելի հաստատուն խարիսխի մը վրայ հիմնելու համար երկրին մեծագոյն ջրելեկտրակայանը: Այս պատճառով անհրաժեշտ նկատուած է մինչեւ 1979 երկարաձգել Քէպանի շինութիւնը: Փորձագէտներու համաձայն, կացութիւնը շատ փափուկ է եւ եթէ շինութիւնը չլրանայ մինչեւ 1974, ծանր վնասներ յառաջ պիտի գան եւ Թուրքիա կրնայ մթութեան մէջ թաղուիլ:

Թուրքիոյ Ելեկտրական վարչութեան ղեկավարները կը յայտնեն, թէ անցնող իւրաքանչիւր օրուան հետ երկրին ելեկտրական պահանջը կրկնապատիկ կ'աւելնայ եւ ներկայիս երկրին համար անհրաժեշտ հոսանքը մեծ դժուարութիւնով կ'ապահովուի: Այս պայմաններուն տակ ի՞նչպէս զարկ պիտի տրուի ճարտարարուեստին, — այս հարցումին կարելի չըլլար պատասխան մը գտնել: Կառավարական շրջանակները առայժմ լուռ կը մնան:

×

ԷՍԿԻՇԷՀԻՐ – Աֆիոն ճամբուն վրայ ճամբորդատար հանրակառք մը երկաթեայ ձողերու զարնուած է: Քսան հոգի մեռած են: Ճամբորդներէն ոմանք սառելով մեռած են, որովհետեւ աղէտավայր խմբակները ուշ հասած են: Քսան հոգի ալ ծանրապէս վիրաւորուած են:

×

ԱՆԳԱՐԱ.— Պաշարման Վիճակի Հրամանատարութիւնը կը հաղորդէ, թէ Անգարայի մէջ երեւան հանուած է անիշխանական եւ ահաբեկչական նոր ցանց մը, որ 30 հոգիէ կը բաղկանար եւ կը պատրաստուէր նոր խռովութիւններ յարուցանել: Բոլորն ալ ձերբակալուած են իրենց զէնքերով որոնց մէջ կային հրթիռներ, ռումբեր եւ արագաշարժ հրացաններ:

Ատանա – Հաթայի Պաշարման Վիճակի Հրամանատարութիւնը, իր կարգին, կը հաղորդէ, թէ ահաբեկչական եւ անիշխանական նոր կազմակերպութիւն մը երեւան հանուած է եւ 28 հոգի ձերբակալուած են: Ասոնք եօթը ամիսէ ի վեր կը գործէին հարաւային նահանգներուն մէջ:

Էլազըղի մէջ ալ երեք հոգի ձերբակալուած են:

×

ԱՆԳԱՐԱ.— Աշխատանքի Խորհրդակցական Մարմինը ներկայիս կը զբաղի անգործութեան հրատապ հարցով: Ասիկա ահազդական բնոյթ ունի, որովհետեւ անգործներու թիւը կ'աւելնայ օրէ օր եւ լուրջ վտանգ կը կազմէ երկրին տնտեսութեան համար: Հարցին ծանօթ անձերու համաձայն, անգործութիւնը 1980ին իր ծայրագոյն աստիճանին պիտի հասնի:

Վարչապետ Մելէն յայտարարեց, թէ «Թուրքիա ստիպուած է յաջողութեամբ լուծել դժնդակ հարց մը, այն է 22 տարուան ընթացքին 12 միլիոն հոգիի գործ ստեղծել:

Հայկական Առածներ

—0—

× Մէկ կայ հազար կ'արժէ, հազար կայ՝ մէկ չարժեր:

× Երկու լսէ, մէկ խօսէ:

× Տասը չափէ, մէկ կտրէ:

× Խելօքին հետ քար կրէ, խենթին հետ հաց մի ուտեր:

× Հալալ մարդու հացը չի կորիր:

× Լեզուն որ չըլլայ ագռաւները աչքը կը փորեն:

× Սուտ խենթ է եղեր, վանքին հաւը կ'ուտէ:

× Անոյշ լեզուն օձը ծակէն կը հանէ:

× Հաչան շունը չի խածներ:

× Ես աղա, դուն աղա, մեր ալիւրը ո՞վ աղայ:

× Գայլին գլխուն աւետարան չեն կարդար:

× Ես զանձ կ'ըսեմ, ան տանձ կը հասկնայ:

× Ամօթը ամչցողին համար է:

× Իր զարդը թողեր, ուրիշինը կուլայ:

× Դեղ ունիս՝ քո գլխին արա:

× Մոմը իր տակը լոյս չի տար:

× Մարդ իր թանին թթու չըսեր:

× Խողի գլուխը սեղանն են դրեր, գլորեր՝ աղբն է ինկեր:

× Դուն ի՛նչ կ'ուզես ըսէ, ան իր զուռնան կը փչէ:

× Անխիղճ մարդու հացը երկաթ կը դառնայ:

× Ով հարս, դուն հարսնքոյր:

× Բարկ քացախը իր աման կ'այրէ:

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

Յետոյ ծերուկ ճամբորդը Ժաքի երկարեց ձեռքը ու յարեց.

— Պարոն, լաւ գործ մը կատարեցիք: Եթէ որեւէ գործի համար պէտք ունենաք ինծի, յիշեցէք որ կրնաք յոյս դնել իմ վրաս: Ես Ֆրանսացի եմ ու կը կոչուիմ Ռընէ Պոսք. Ընդհանուր Ապահովութեան մէջ գտնուած եւ հանգստեան կոչուած եմ: Այսուհետեւ ընտանիքով պիտի բնակիմ Նիւ Եորքի տասնըմէկերորդ պողոտային վրայ, թիւ 56:

— Ռընէ Պոսք, տասնըմէկերորդ պողոտայ, թիւ 56, կրկնեց Կարօ: Պարոն, պիտի չմոռնամ ձեր անունը եւ հասցէն. թերեւս օրին մէկը պէտք ունենամ ձեզի դիմելու, որովհետեւ ես ալ Նիւ Եորք կ'երթամ, հոն բնակելու համար: Պարոն, հիմա թոյլ տուէք ձեզմէ խնդրելու որ գիս առանձին ձգէք այս մարդուն հետ:

Ընդհանուր ապահովութեան նախկին պաշտօնեան ձեռքը երկարեց Ժաք Կարոյի ու հնկէ հեռացաւ, անարգական նայուածք մը ձգելէ յետոյ Օվիտ Սոլիվոյի վրայ: Այս վերջինը գլխահակ մնաց Ժաքի դիմաց: Նախկին գործակալը բաւ խուլ ձայնով մը.

— Ուրեմն թշուառական սրիկայ մը, ոստիկանութեան կողմէ նեղը դրուած չարագործ մը, արհեստով գող մըն ես դուն: Դիպուածը այս նաւուն մէջ իմ դէմս հանեց քեզ: Դուն արենակցական կապեր ունիս Հարմաններուն հետ, որոնց համբաւը անաղարտ մնացած է միշտ:

Ժաք քիչ մը բարձրացուց իր ձայնը.

— Կ'աղաչեմ, այդքան բարձր մի՛ խօսիր, թոթովեց Օվիտ, որուն բերանը լորձունք չունէր ու կոկորդը չորցած էր: Խենթութիւն մըն էր ըրի: Ճարահատ վիճակի մէջ կը գտնուէի: Հարուստ մարդ մը չեմ: Տկարութիւն մը կը ներուի: Ոսկիները եւ պանքատմսերը գլուխս դարձուցին...:

Յետոյ Օվիտ լալկան ու կեղծաւոր շեշտով մը յարեց.

— Ա՜հ, զարմիկս, դուն նախախնամութիւնս եղար, արգիլելով որ գէշ արարքի մը մէջ գտնուիմ

— Ձե՞ս ցաւիր գողցած գումարդ ձեռքէ ելած ըլլալուն համար:

Օվիտ վարանում մը ունեցաւ, պատասխանելէ առաջ:

— Դուն կ'ուզես ամէն գնով հարստանալ, յարեց Ժաք. վարանումդ կ'ապացուցանէ ատիկա:

— Այո՛, հարստութիւնը –ամենայն ինչ է:

— Ընդհանուր Ապահովութեան նախկին պաշտօնեային պայուսակը եօթանասուն հազար Ֆրանք կը պարունակէր. ինչ որ հարստութիւն մը չէ: Քեզ պիտի հարստացընեմ, եթէ ինծի հնազանդիս:

— Իրա՞ւ կ'ըսես:

— Բոլ Հարմանն է որ կը խոստանայ:

— Զարմիկ, հոգւով ու մարմնով քեզի պիտի նուիրուիմ.

— Հաւատարմօրէ՞ն, առա՞նց յետին մտածումի: Ռընէ Պօսք պիտի չյայտնէ՞ր եղածը, եթէ երբեք խօսելու հրաման տայիր: Ձէ՞ր կրնար զիս ձերբակալել տալ, եթէ ուզէիր:

— Իրաւ է, բայց երբեք պիտի չուզեմ ձերբակալել տալ:

– Պայմանով որ ծերուկը յարգէ իր խօսքը...: Եթէ երբեք գործատիրոջս պատմէ ըրած անմիտ գործս:

— Կորստեան պիտի մատնուիս...: Ճէյմս Մօրթիմէր քեզ պիտի վռնտէ իր քովէն ու յետոյ Միացեալ Նահանգներէն վտարել պիտի տայ: Սակայն վախնալիք բան մը չունիս: Ես կ'երաշխաւորեմ Ռընէ Պօսքի լռութիւնը քու մասին: Ես կը ստանձնեմ ատիկա...:

— Դո՜ւն, գոչեց Օվիտ, իր ինքնակոչ զարմիկին նայելովապշութեամբ:

— Մտիկ ըրէ՛ գիս, ըսաւ Ժաք մեղմաձայն, Օվիտի վրայ ծռելով: Քիչ մը առաջ քեզ գտեցի. քեզ կը ճանչնամ այնպէս իբր թէ միշտ իրարու քով ապրած ըլլայինք: Պայուսակին գողութիւնը քու առաջին գործդ չէր, քանի որ Ռընէ Պօսք ձերբակալման հրամանագիր ունի քեզի դէմ:

— Զարմի՛կ...:

— Մի ջանար ուրանալ... ես չեմ խաբուիր: Ես բացարձակապէս վստահ եմ որ Տիժոնի պատժական դատարանի արշիւները եթէ պրպտեն, քու անունդ քանիցս կրկնուած պիտի գտնեն հոն: Կը սխալի՞մ միթէ...:

— Օ՛հ, պզտիկ մեղքեր են ատոնք, մըրմընջեց Օվիտ Սոլիվօ:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՎԻԷՆ.— Տէր եւ Տիկին Աւագ Լուսաբեւեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Արաքսի Սահակեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Հմայեակ Հիսեան եւ զաւակը (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Հայկ Լուսարեւեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Լուսարեւեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Թաթուլ Տէրտէրեան եւ զաւակները (Ռոման) եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր, աներհօր եւ ազգականին՝

ՈՍԿԻԱՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 7ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի Յունուար 10, ժամը 14ին, Վիէնի Սէն-Մորիս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ գրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅԱՌԱՋ.— Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Աւագ Լուսարեւեանի:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ անօրհնէք կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ"

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ

իր Յիսնամեակը

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ.— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի Ֆրանսահայ ուսանողութիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողովին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի 14 Յունուար ժամը 15էն 23 Սեւրանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ:

Երգ, պար, արտասանութիւն

Կաղանդ պապուկ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

×

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Հասարակութիւն Սէն-Շամոնի Երիտ. Միութեան, մասնակցութեամբ համանուն միօրեայ հայկ. վարժարանի երկսեռ աշակերտութեան եւ խանդավառ անդամ-անդամուհիներու, տօնածառի հանդէսն ու Մոլիէրի հայերէնի թարգմանուած «ՍՔԱՊԷՆԻ ՉԱՐԱՃՃԻ ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» (երեք արարնոց քրքջաշարժ կատակերգութիւնը): Սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ՝ Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը իր երգերով եւ պարանուագներով: Դպրոցականներուն կը բաշխուին նուէրներ եւ սրահին մէջ ներկայ գտնուող բոլոր մանուկներուն՝ պէս-պէս համեմներ:

14 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 14.30ին, Սալ Ժան տ'Արքի տաքուկ սրահին մէջ, Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները:

IIMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

Այրի Տիկին Վահէ Պալթայեան եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Շնորհիկ Օտապաշեան եւ աղջիկը,

Պ. Համբարձում Պալթայեան,

Տէր եւ Տիկին Էօկարեան Անտրէ եւ զաւակները,

Սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, եղբօր՝

ՎԱՀԷ ՊԱԼԹԱՅԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 7ին, 43 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 15.30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն:

Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս Կիրակի — Յունուար 14 — առաւօտ ժամը 8ին Ֆրանս-Քիւլթիւռ ձայնասփիւռի կայանէն «Ժամբորդութիւն Հայաստան», մասնակցութեամբ Հայր Տալմէի:

Ընթերցումներ կը կատարէ Ալէն Քիւնի:

ԾԱԽՈՒ Է

ԱՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզէն 17 քիլմ. Շելի բարձունքին վրայ տուն մը, շինուած 1960ին երկու ընտանիքի համար. 8 սենեակ, 2 խոհանոց, 1 լոգարան, 1 տուշ, կառատուն: Կեդր. ջերմութիւն (մազութ), հող 500 քառ. մեթր, պտղատու ծառեր:

Գինը 140 հազար Ֆր: դիմել հասցէին.

32, Avenue Pascal — 77-Chelles

Տեսնելու համար հեռաձայնել՝ 939-92-38

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

12 Յունուար Ուրբաթ ժամը 20.45ին, Մոտէռն Փալասի մէջ: Փլաս տը լա Ռեփիւպլիք:

Ի պատիւ Օր. ԱՏՐԻՆԷ ՏԱՏՐԵԱՆԻ, 1972 Թուի Հարենց գրական պարգեւի յատկացման առթիւ:

Կը նախագահէ Տիկին ԷԼԻԶ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսին

Զարեհ Որբունի, Աւ. Ալիքսանեան, Հիլտա Գալֆայեան եւ Տիկին Հոլուէյ:

Կ'արտասանեն օրիորդներ Սօնա Վարդանեան, Ազապի Պալեան:

Հեղինակէն հատուածներ կը կարդայ Տիկին Բալուեան:

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Անկէնի հայկական վարժարանի վարչութիւնը Նոր Տարուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Տիկին Մարի Մարտիկեան 100 Ֆր., Սառէթեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկ. Անդրանիկ Խախամեան 100, Սարըբեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկ. Համբարձում Թապուրեան, Տէր եւ Տիկին Աղդէ Պարկիրճեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Յովակիմեան, Տէր եւ Տիկ. Արմենակ Աճէմեան, Տէր եւ Տիկին Օդսէն Մուրատեան 50ական, Տիկ. Արշալոյս Սարգիսեան 30, Տիկին Տէր-Պալեան, Տէր եւ Տիկ. Ունճեան, Ումն, 20ական, Տիկ. Փափազեան, Տիկ. Թէլլալեան 10ական, Հալաճեան 20:

×

Կապոյտ Խաչի Վիէնի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է, իր դպրոցին համար, հետեւեալ նուէրները.—

Պր. Ալեքսան Ալեքսանեան իր ապաքինման առթիւ 20 Ֆր., Թորոսեան եղբայրներ իրենց հօր՝ Հրանդ Թորոսեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ 50, Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Գալայճեան իրենց աներհօր՝ Հրանդ Թորոսեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ 20, Տէր եւ Տիկ. Գառնիկ Գոմիւղեան իրենց մօր մահուան առթիւ 50, Ընկերուհի Ալթուն Մուրատեան իր ամուսնոյն մահուան 14րդ տարելիցին առթիւ 50, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Երամեան կառքի արկածէ ապաքինման առթիւ 50, Տէր եւ Տիկին Նշան Ռստիկեան իրենց երկրորդ Թոռնիկի՝ Սրբուհի Ալթունեանի ծննդեան առթիւ 100 Ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Բնիկ Էլպասսի, Թոքատի շրջան, Տիկին Կիլիմիա Մըսըրեան (ծնեալ Մղտեսի Մանուկեան) կը փնտռէ իր եղբօր՝ Հաճի Մանուկին զաւակները: Արմենակ 14 տարեկան, Սիրանոյշ 5 տարեկան, Կարապետ 4 տարեկան, Գէորգ 3 տարեկանասնք Մալաթիա տեսնուած են: Իրենց մօրը անունը Վարդուհի: Կը փնտռէ մեծ քոյրը Եղսան, զաւակները՝ Լեւոնը, 14 տարեկան, Աղաւնին 13 տարեկան. ասոնք իրենց քովը մեռած են: Փերուզը 12 տարեկան մնաց Պերաճակի Խանը: 8 տարեկան Միհրանը, 5 տարեկան Գրիգորիկը, այս երկուքը կորսուած են: Իր հօրը անունը Օհաննէս Քէշիշեան:

Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետեւեալ հասցէին.՝

G. M. Djnbachian

62, Ave. Sadi Carnot

Valence 26000 (France)

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել:

Disque VOGUE n° 30152

Chants Romantiques Arméniens

20ème VOLUME

Հրապարակ ելաւ հայ ռոմանթիք երաժշտութեան նուիրուած նոր երգապնակ մը՝ պատրաստութեամբ

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Խմբերգ – մեներգ եւ նուագախումբ Կը պարունակէ 12 հետեւեալ երգերը Աքովեան — Իմ Անուշ Տաւիղ — Մանուկն ու վարդը — Հոգիս մրմուռ — Երազ — Նաւերգ — Ես լսեցի — — Ոսկի ջութակ — Գարուն — Սարեր կ'ազաչեմ — Իրիկուն — Եարիս:

Ինչպէս նաեւ երկու եռանուագ (Թրիօ) Թիւ 790, երկու սրինգի, քլարինէթի եւ տաւիղի համար

Մեծածաւալ երգապնակ, գին 30 Ֆրք. յաւելեալ առաքման ծախքը:

Կը ղրկուի ճոնթրը ռամպուրսըման

Երգարանով միայն ստանալու համար դիմել հեղինակին՝

M. A. BARTEVIAN 14, RUE PETIT, PARIS 19

TÉLÉLHONE : 208-99-22

Նախկին երգապնակներն են. Կոմիտասեան Պատարագ (Թիւ 451), Եկմալեան Պատարագ (442), Գանձարան Հայ եկեղեցական երաժշտութեան (454 եւ 547) Chants d'Arménie et du Caucase (526) — Arménie (527 et 199) — Reflets d'Arménie (516) — Promenade en Arménie (596) — Soirée Arménienne (20162) — Arménie Légendaire (20181) — Le Caucase (182) — Oeuvres Symphoniques (20176) — Au fil des Songes (714)

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ» կը Նուիրեն

Տէր եւ Տիկին Հայկազ Պետրոսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն իրենց մօրաքրոջ՝ Տիկին Շահրիկեանի:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 20.30ին սովորական հաւաքատեղին:

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը 13 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15.30ին:

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, Յունուար 14, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի չքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներու կողմէ.— Երգ, արտասանութիւն եւ հայկ. պարեր: Նուէրներ կաղանդ պապային կողմէ:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին:

×

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերեկոյթ – պարահանդէսը 1973 Մարտ 11:

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14.30ին Սալ տը լա Շիմի:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
11
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI
11 JANVIER
1973

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.611

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.611

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Անցնող տարուան ընթացքին ո՛չ մէկ բարեփոխում առաջ եկաւ Թրքական ճակատին վրայ: Խռովայոյզ կացութիւնը շարունակուեցաւ, հակառակ զինուորական խիստ հետապնդումներու, Պոլսէն մինչեւ Անգարա ու Տիարպէքիր:

Պաշարման վիճակը յաւերժացաւ: Պատերազմական ատեանները անդադար գործեցին եւ անխնայ դատապարտեցին բոլոր կասկածելիները, առաւելապէս պատիժ–ներով:

Բանտերու մէջ խոշտանգումները ստիճան մը աւելի սաստկացան, արձագանգելով մինչեւ արեւմուտքի քաղաքակիրթ երկիրները, ուր ազատախոհ ու բարեմիտ մարդիկ բողոքի ձայն բարձրացուցին Թրքական ամարդի խժդժութեանց դէմ, հրապարակով, մամուլի միջոցով:

Սթրազպուրկի Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ Անգարայի Արտաքին նախարար Պայուլքան նեղը դրուեցաւ կարգ մը ընկերվարական պատգամաւորներու կողմէ, որոնք խստիւ դատապարտեցին մարդկային իրաւանց բռնաբարումը Թուրքիոյ մէջ: Յունաստանի նման Թուրքիա եւս Եւրոպայի Խորհրդարանէն արտաքսուելու սպառնալիքին ենթարկուեցաւ: Վերջին վայրկեանին քանի մը պատգամաւորներ օգնութեան հասան եւ ժամանակաւորապէս փրկեցին զայն: Սակայն բանտերու մէջ կացութիւնը չբարւոքեցաւ:

Պայուլքան մերժեց ընթացք տալ Թուրքիա քննիչ յանձնախումբ մը ղրկելու մասին պատգամաւորի մը ներկայացուցած առաջարկին: Այս մերժումն իսկ խոստովանութիւն մըն էր թէ ճիշդ էին Անգարայի կառավարութեան դէմ ուղղուած մեղադրանքները:

Մարդկային իրաւունքները ո՛չ մէկ ատեն յարգուած են ցեղասպան այդ երկրին մէջ: Ու պիտի չյարգուին երբեք:

Երէկ Հայերու եւ ոչ-Թուրք տարրերու մարդկային իրաւունքներն էին, որ կը բռնաբարուէին անպատիժ: Այսօր ալ անոնք չեն յարգուիր, հակառակ Լօզանի դաշնագրի բացորոշ տրամադրութեանց:

Այսօր սակայն իրենց ամարդի եւ բռնատիրական քաղաքականութեան դաշտը աւելի եւս ընդարձակելով կը բռնաբարեն նաեւ նոյնինքն Թուրք տարրերու մարդկային իրաւունքները:

Համայնավարական կարծեցեալ վտանգի մը մղձաւանջն է, որ քանի մը տարիէ ի վեր հակաժողովրդավար մեթոտներու կը մղէ Անգարայի մէջ իրարու յաջորդող բոլոր կառավարութիւնները, որ կուսակցութեան ալ պատկանին:

1971 Մարտ 12ին բանակը գործնապէս հրապարակ իջաւ եւ իր ծանօթ վերջնագրով սպառնաց ձեռք առնել իշխանութիւնը, եթէ կառավարութիւնը չգործադրէր անհրաժեշտ դարձած կարգ մը ընկերային, տնտեսական ու հողային բարենորոգումներ:

Սիւլէյման Տէմիրէլի բանի պաշտօնազրկումէն վերջ Նիհատ Էրիմի զոյգ դահլիճներն ու Ֆէրիտ Մէլէնի կառավարութիւնը չկրցան Խորհրդարանին քուէարկել տալ խնդրոյ առարկայ բարենորոգումները, որոնք մաս կը կազմեն եղեր Աթաթիւրքի սկզբունքներուն:

Աւատապետական դրութիւնը կը շարունակուի Անատոլուի մէջ, ուր հարուստ կալուածատէրերու — տէրէպէյիներու — կողքին ջախջախիչ մեծամասնութիւն կը կազմեն աղքատ ու տկէտ գիւղացիները: Աւատապետները պաշտպաններ ունին Խորհրդարանին մէջ:

Սահմանադրութեան որոշ յօդուածները փոփոխութեան ենթարկուեցան, աւելի լայն իրաւասութիւններ տալու համար կառավարութեան, որ հետզհետէ կ'ամրապնդէ իր դիրքը եւ կը սաստկացնէ հալածանքները:

Միւս կողմէ կուսակցութեանց մէջ պառակտումները կը շարունակուին, աւելի պղտորելով երկրին ներքին խառնակ վիճակը:

Համալսարանականները համայնավարներու եւ ձախապաշտներու բոյն կը նըկատուին: Վերջին օրէնքներով կառավարութիւնը իր խիստ հսկողութեան կ'ենթարկէ զանոնք, թոյլ չտալու համար, որ դասախօսները «թունաւորեն» ուսանողները:

Խռովայոյզ վիճակը կը շարունակուի Թրքական ճակատին վրայ:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նախագահ Փոմփիտու չուզեց շատ մանրամասնութիւններ տալ իր բռնելիք դիրքին մասին, ընտրութեանց վաղորդայնին, եթէ պատահի որ յաղթէ՝ ձախը: Շեշտեց սակայն թէ Սահմանադրութիւնը պիտի գործադրէ եւ նաեւ հասկցուց թէ Սահմանադրութիւնը ինքնին արդէն լուծումներ կը տեսնէ, օրինակ՝ գործադիր իշխանութիւնը կրնայ լուծել: Օրէնսդիր իշխանութիւնը կրնայ կառավարութիւնը տապալել: Զանազան ձեւեր կան ժողովուրդի դատումին դիմելու:

Նախագահ Փոմփիտու առաւելաբար արտայայտուեցաւ Միթերանի եւ ընկերվարականներու դէմ: Յիշեց Միթերանի ելոյթները 1968 Մայիսին, երբ ինք Նախարարապետ էր եւ Ազգ. ժողովին մէջ, Միթերան իր ելոյթին ընթացքին քանիցս կը կրկնէր «ելէք գացէ՛ք, Պ. Փոմփիտու, ելէք գացէ՛ք»:

Փոմփիտու «անպատեհ» կը գտնէ Բ. Միջազգայինի ժողովը եւ նոյնիսկ չի վարանիր դատապարտել կառավարական այն ղեկավարները որոնք ընդունած են ներկայ ըլլալ: Կը ճանչնէ Միթերանը, որ ըսած է «երբ չահինք, զինքը (իմա՛ Փոմփիտու) կը պահենք» ու կ'ուզէ գիտնալ թէ ի՞նչ հանգամանքով ընկերվարական պարագլուխը կրնայ նման բան մը ըսել: Եւ Փոմփիտուի համար յստակ բան մը կայ.— «Շատ հաւանականութիւն չկայ որ համայնավար կառավարութեան մը պարզ պաշտօնեան ըլլամ»:

Նախագահը կը գտնէ որ իբրեւ վարչակարգ պէտք է միջին ճամբայ մը գըտնել դրամատիրութեան եւ համայնավարութեան միջեւ:

Փոմփիտու խօսեցաւ նաեւ դրամին մասին, աւելի ճիշդ Ֆրանքին, որ շատ լաւ վիճակի մէջ է, ապա նաեւ արտաքին քաղաքականութեան: Վիէթնամի ռմբակոծութիւններու վերսկսումը շատ յաւ պատճառած է իրեն, Մերձաւոր Արեւելքի համար, ոչ մէկ նորութիւն կայ: Խորհ. Միութիւն իր ճամբորդութիւնը ընտրութիւններէն երկու ամիս առաջ, մասնաւոր նշանակութիւն մը չունի եւ Մոսկուայի օրհնութիւնն առնելու չերթար:

Պարզ է որ մասնաւորաբար ընկերվարականները շատ բուռն հակազդեցութիւն ունեցան այս առուլիսին առթիւ եւ ճըշդումներ ըրին Բ. Միջազգայինի մերձաւոր ժողովին առթիւ, որ պարզապէս հերթական բնոյթ ունի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 3-4)

ՆԵՐԳԱՂԹ

1972 տարի 13 երկիրներէ 567 ընտանիք ներգաղթած է Հայաստան: Ընդհանուր թիւն է՝ 2.734 հոգի:

Անոնք եկած են հետեւեալ երկիրներէ.— Իրան, Սուրիա, Լիբանան, Իրաք, Եգիպտոս, Թուրքիա, Յորդանան, Քուէյթ, Կիպրոս, Յունաստան, Պուլկարիա, Ֆըրանսա եւ Արժանթին: Հայրենադարձները տեղաւորուած են Արովեան, Էջմիածին, Մասիս, Արարատ, Հրազդան քաղաքները, ինչպէս նաեւ Արարատեան դաշտավայրի աւանները:

×

ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ԿԸ ՀԱՐՍՏԱՆԱՅ

Երեւանի գրականութեան եւ արուեստի թանգարանը Գահիրէէն ստացաւ Միքայէլ Կիւրճեանի (1879-1965) դիւանը: Երկու հարիւր նիւթերու շարքին են կարգ մը ստեղծագործութիւններու ձեռագիրները՝ «Մարտիկ աղա» երգիծական վէպը եւայլն: Մ. Կիւրճեան թատերախաղեր գրած է Եր. Օտեանի հետ միասին:

Անցեալ տարի թանգարանը հարստացաւ մօտ 8000 նիւթերով, որոնք կը վերաբերին արտասահմանի հայ գրագէտներու կեանքին եւ ստեղծագործութեանց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Ուսանողական ոստանի Քամպոճի տունը արիւնալի կռիւներու թատերավայր դարձաւ: Իշխան Սիհանուքի կողմնակից երիտասարդներ կռիւ ստեղծած են Զօր. Լոն Նոլի համախոհ ուսանողներու հետ: Կռիւներու ընթացքին մեռած է ուսանող մը: Ատրճանակ, թուր գործածած են կռիւներու մասնակցողները: Ոստիկանութիւնը միջամտած է: Ձերբակալուածներ կան:

ՓԱՐԻԶԻ արուարձաններէն Ժիֆ-սիւր-Իվէթի մէջ Քիսինկէր եւ Լը Տիւք Թօ կը շարունակեն բանակցիլ Երկուշաբթիէ ի վեր: Խօսակցութեանց մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն կը տրուի: Հանօյ կ'ամբաստանէ Մ. Նահանգները, թէ «ռմբակոծումի սպառնալիք»ի մը ներքեւ կը փորձեն բանակցիլ: Հիւս. Վիէթնամ կը զօրացնէ իր հակօդային պաշտպանութիւնը Հանօյի եւ Հայֆոնկի շրջագիծին մէջ:

ԴԱՄԱՍԿՈՍ կոչ ուղղեց արաբ երկիրներու, որ հասարակաց ճակատ յարդարեն Իսրայէլի դէմ: «Արաբ երկիրները պէտք է այս ճակատամարտը մղեն հաւատքով, քաջութեամբ եւ զէնքի ուժով»:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ մէջ երկու հոգի եւս մահուան դատապարտուեցան ոստիկան մը սպաննած ըլլալու ամբաստանութեամբ: Անցեալ շաբաթ հինգ հոգի գընդակահարուած էին: 1971 Մարտէն ի վեր պաշտօնապէս 68 հոգի մահապատիժի ենթարկուած են քաղաքական պատճառներով:

ՓԱՐԻԶԻ « Հրեայ Գործակալութեան » գրասենեակը ծանր վնաս կրեց, երբ ռումբեր պայթեցան շէնքին առջեւ: «Սեւ Սեպտեմբեր» գաղտնի կազմակերպութիւնը թէեւ ինք կը ստանձնէ պատասխանատուութիւնը այս արարքին, սակայն կ'ենթադրուի, թէ այս ահաբեկչական արարքը կատարուած է ծայրայեղ սիոնականներու կողմէ, որոնք այս ձեւով կ'ուզեն լարուած կացութիւն մը ստեղծել:

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Խոր ցաւով կ'իմանանք թէ Յունուար 3ին, Պէյրութի մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, իր մահկանացուն կնքած է վաստակաւոր մշակ՝ Խորէն Գաբիկեան:

Ողբացեալը ծնած էր 1891ին Շապին Գարահիսար, իր ուսումը առած է նախ Սեբաստիոյ Ազգ. որբանոցը, ապա Պոլիս, ուր հայր Սիմոն Երեմեանի տեսչութեան օրով աշակերտած է Մխիթարեան վարժարանը, ապա անցած է Վենետիկ Մուրատ – Ռափայէլեան, ուրկէ շրջանաւարտ ըլլալէ ետք հետեւած է Ֆրիպուրկի (Զուիցերիա) համալսարանի գրութեանց բաժնին:

1920ին Պոլիս վերադարձած է, ուր ուսուցչական պաշտօն վարած է նախ Եափ-Գուլէի Ազգ. վարժարանը, ապա Կեդրոնական, ուրկէ անցած է Վենետիկ եւ պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասատու եղած է Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը: Տնօրէնի պաշտօն վարած է Հալէպի Հայկազեան վարժարանը, ուր իբրեւ աշակերտ ունեցած է երջանկայիշատակ Զարեհ Կաթողիկոսը: Հալէպէն եկած է Փարիզ (1935-36) եւ կանոնաւորաբար աշխատակցած «Յառաջ»ի, ուր իր յօդուածները կը ստորագրէր Հեթում ծածկանունով, զոր տուած էր իրեն Շաւարշ Միսաքեան: Ապա կ'անցնէր Եթովպիա, ուր քանի մը տարիներ տնօրէնի պաշտօն կը վարէր Գէորգեան Ազգ. Ճեմարանը, մինչեւ Պէյրութ հաստատուիլը:

Պէյրութի մէջ 1940-1960, քսան երկար տարիներ վարած է Ուսումնական Խորհուրդի ատենապետի պաշտօնը, միաժամանակ յօդուածներ ստորագրելով Այգի մէջ եւ ուսուցչական ասպարէզը շարունակելով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Դպրեվանքը: Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, միշտ պատնէշին վրայ, մինչեւ վերջերս դասախօս էր Պէյրութի Սէն-Ժօզէֆ համալսարանի հայագիտական ամբիոնին:

Խորէն Գաբիկեան հմուտ մտաւորական, վաստակաւոր ուսուցիչ, պատմաբան եւ բանասէր մեծ պարապ մը կը բանայ, շրջանի մը մէջ ուր սակաւաթիւ են իր նուիրումն ու զարգացումն ունեցող մըշակները:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 4ին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Մայր տաճարին մէջ եւ մարմինը ամփոփուած Պուրճ-Համուտի Ազգ. գերեզմանատունը:

Մեր խոր ցաւակցութիւնները իր փարիզաբնակ եղբօր՝ Անուշաւան Գաբիկեանի:

ՀԱՅ ԵՒ ԱՐԱԲ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԸ

Հայերու եւ Արաբներու միջեւ շփումներ եւ յարաբերութիւններ գոյութիւն ունեցած են նախաքրիստոնէական շրջանին ալ։ Տիգրան Մեծ, երբ կը գրաւէ Միջագետքը (Ք. Ա. 83ին) Եփրատի ափերուն կը տեղաւորէ Արաբներ, որպէսզի անոնք ուղտի կարաւաններով նպաստեն վաճառականութեան զարգացումին եւ մաքս վճարելով աւելցնեն Պետութեան եկամուտը։

Այդ ժամանակաշրջանին արդէն որոշ թիւով Հայեր բնակութիւն կը հաստատեն Միջագետքի մէջ, ուր կը ստեղծուին հայկական փոքր գաղութներ։

Հայ եւ արաբ գրական, բժշկական կապերու վերաբերեալ յիշատակութիւններ կան հայ եւ օտար աղբիւրներու մէջ։ Անոնց մասին անդրադարձած են հայ բանասէրներ եւ պատմաբաններ։ Այս կապակցութեամբ արժէքաւոր տեղեկութիւններ կան Արամ Տէր–Ղեւոնդեանի Երեւան հրատարակուած «Արաբական ամիրայութիւնները Բագրատունեաց Հայաստանում», Հ. Նալբանդեանի «Արաբական աղբիւրները Հայաստանի եւ հարեւան երկրների մասին», Ա. Կծոյեանի «Մխիթար Հերացի, բժիշկ ԺԲ. դարու», Փրոֆ. Աբրահամեանի «Համառօտ ուրուագիծ հայ գաղթավայրերի պատմութեան» աշխատութիւններու, պէյրութահայ բանասէրներ Սիսակ Վարժապետեանի «Հայերը Լիբանանի մէջ», Տոքթ. Գ. Աստարճեանի « Արաբական պատմութիւն », Փրոֆ. Նիկողայոս Ադոնցի «Պատմական ուսումնասիրութիւններ» եւ այլ բանասէրներու եւ պատմաբաններու գործերու մէջ։

Ամէն Դարեան, խմբագիրը՝ «Էջեր գրականութեան եւ արուեստի» հանդէսի, վերջերս լոյս ընծայեց չահեկան հատոր մը՝ «Ակնարկ հայ–արաբ մշակութային կապերուն վրայ» խորագիրով, ուր ներկայացուած են նախաքրիստոնէական շրջանէն մինչեւ մեր օրերը այս երկու ժողովուրդներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող մշակութային կապերը եւ անոնց փոխադարձ ազդեցութիւնները։

«Եթէ ճիշդ է մտածել, թէ իրենց ձեռքի ճարտարութիւններուն, իրենց բնածին ձիրքերուն հետ՝ Հայերը դէպի արաբական աշխարհի կեդրոնները տարին իբրայատուկ ճաշակի ըմբռնում եւ ոճ, անճիշդ պիտի չըլլար մտածել, թէ արաբական միտքի, արաբական մտածողութեան եւ գիտութեան արտայայտութիւններուն առջեւ Հայաստան չեղաւ եւ չէր կրնար ըլլալ ու մնալ ամրափակ դուռ», կը գրէ Ամէն Դարեան։

Հեղինակը համակարծիք է Ակադ. Մանուկ Աբեղեանի հետ, որ «... հաւանաբար արաբ բանաստեղծութիւնից է անցել հայերէնին յանգը, որի գործածութիւնը չկայ մեր հոգեւոր երգերի մէջ»։ Ապա խօսելով ԺԱ. դարու ականաւոր մտաւորական Գրիգոր Մագիստրոսի մասին, որ հմուտ արաբագէտ մը եղած է, ան կը նշէ, որ ան «քաջատեղեակ էր Անանիա Շիրակացիի գործերուն, եւ անտրամաբանական պիտի չըլլայ ենթադրել, թէ իր միջոցաւ, հաւանաբար, Շիրակացիի գաղափարներն ու մտքերն ալ տարածուած են արաբական գիտական շրջանակներէն ներս։ Եթէ այս մէկը ենթադրութիւն է, կը գրէ Ա. Դարեան, փաստ է սակայն, որ Գրիգոր Մագիստրոսի միջոցաւ մեր քերթողութեան մէջ ընդհանրացաւ արաբական տաղաչափական եւ յանգաւոր ձեւը, կաֆիան։ Պատմական փաստ է նաեւ Գրիգոր Մագիստրոսի սերտ բարեկամութիւնը բանաստեղծ Ալ–Մանուչէի հետ»։

«Հայերը եւ հազար ու մէկ գիշերները», «Ազդեկցին» եւ արաբ «Ազուէսագիրքը», «Հայ–արաբ բժշկագիտական կապերը», «Գեղարուեստական փոխադարձ ազդեցութիւն» գլուխներուն մէջ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան երկու ժողովուրդներու գրական, բժշկական եւ արուեստի ազդեցութիւններու մասին։ Հայ գրիչները մագաղաթներ ծաղկած են Հայաստանէ դուրս, արաբ երկնակամարներու տակ։ Մուսուլի եւ Թուլինի մէջ (Մերտինի մերձակայքը) արդէն ԺԴ. դարուն գոյութիւն ունեցած են գրչութեան ծաղկեալ օճախներ։ ԺԷ. դարուն հայ գրչութեան դպրոցներ եղած են նաեւ Պաղտատի եւ Պասրայի մէջ։ Այսպէսով, հայկական մանրանկարչական արուեստը իր ազդեցութիւնն է ունեցած արաբական արուեստին վրայ»։

Հայեւարաբ մշակութային կապերը նոր փուլ մը կը թեւակոխեն, երբ 1915ի եղեռնէն ետք մեծ թիւով Հայեր ապաստան կը գտնեն արաբ ասպնջական հողի վրայ եւ կը ստեղծուին հայկական գաղութներ։ Այսպէս երկու ժողովուրդներու կապը կը դառնայ ամէնօրեայ։

Ահա այդ ժամանակաշրջանին է, որ առաւել կը սերտանան հայ–արաբ մշակութային կապերը, հայերէն կը թարգմանուին արաբ գրագէտներու, մտածողներու գործերը, իսկ Արաբներն ալ, իրենց կարգին, թարգմանութիւններու միջոցաւ կը ծանօթանան հայ գրականութեան քանի մը գոհարներուն։

«Քանակի եւ որակի պատկառելի գործ» գլուխին մէջ հեղինակը աշխատած է համրագումարի բերել այս ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքը։ Լիբանանեան գրականութեան կարգ մը ականաւոր ներկայացուցիչներուն գործերը, ինչպէս Ճըպրան Խալիլ Ճըպրանի «Մարգարէն», Միխայիլ Նայիմէի «Հանդիպումը», ինչպէս նաեւ արաբ պատմագիրներու գործերէն կարեւոր հատուածներ թարգմանուած են հայերէն։ Միւս կողմէ արաբ ընթերցողին ներկայացուած են Աւ. Իսահակեանի «Աբու Լալա Մահարի»ն, Յ. Պարոնեանի « Մեծապատիւ մուրացկանները», Շիրազի «Սիամանթօ եւ Խջեզարէն», Յ. Թումանեանի եւ Վ. Անանեանի կարգ մը ստեղծագործութիւնները, Դ. Վարուժանի «Հացին երգը», Եր. Օտեանի «Ընկեր Փանջունի»ն։ Տոքթէօր Գրիգոր Աստարճեանի «Հայ մշակոյթի եւ գրականութեան պատմութիւն» արաբերէն մեծածաւալ աշխատութեան մէջ մեր գրականութեան պատմութեան կողքին ներկայացուած են նմոյշներ Նարեկացիէ, Շնորհալիէ, Ֆրիկէ, Նաղաշ Յովնաթանէ, Սայաթ Նովայէ եւ այլ հայ գրագէտներէ, մինչեւ Թէքէեան, Տէրեան եւ Զարեան։

Ամէն Դարեան բարձր կը գնահատէ այս եւ ուրիշ բազմաթիւ գործերու թարգմանութիւնը, կատարուած աշխատանքը, միաժամանակ նշելով, որ Արաբներն ու Հայերը, որոնց բարեկամական կապերը դարերու անցեալ ունին, պէտք է աւելի լաւ ճանչնան զիրար։ Ան գոհունակութեամբ կ'արձանագրէ, որ Երեւանի մէջ վերջին տասնամեակին հրատարակուած են «Հայ–արաբական պատմագրական եւ բանասիրական կալուածը ճոխացնող բազմաթիւ գործեր, որոնք մնայուն ներդրումներ են» եւ կ'աւելցնէ, որ կ'արժէ զանոնք եւս ներկայացնել արաբ ընթերցողին։

Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ այժմ հասակ առած է նոր սերունդ մը, որ հաւասարապէս կը տիրապետէ երկու լեզուներուն։ Հեղինակը այդ սերունդին պարտականութիւնը կը համարի նոր թարգմանութիւններու ձեռնարկել՝ նպաստելով հայեւարաբ մշակութային կապի զարգացումին։

Ա. Դարեանի գիրքը արժէքաւոր է այս իմաստով։

ՇԱՔԷ ՎԱՐՍԵԱՆ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Մոնտի խորհրդային հարցերու մասնագէտ աշխատակիցը՝ Պերնար Ֆեռոն, յօդուածով մը կ'անդրադառնայ Խորհ. Միութեան որ ցարդ չէ կրցած իւրացնել մարդկային իրաւանց յեղափոխութիւնը։

Կուտանք գլխաւոր մասերը։

Խորհ. Միութիւնը իր հիմնադրութեան յիսնամեակը պէտք է նշէր Դեկտեմբեր 30ին։ Սակայն յիսնամեակի հանդիսութիւնները տեղի ունեցան այդ թուականէն տասը օր առաջ, որպէսզի համայնավար ղեկավարներն ու օտար պատուիրակութիւնները հնարաւորութիւն ունենան Նոր Տարին տօնելու։ Այսպէս, յիսնամեակը տօնուեցաւ Դեկտեմբեր 21ին, որ կը զուգադիպէր Ստալինի ծննդեան տարեդարձին հետ։ Միեւնոյն ատեն, ան կը զուգադիպէր ՄԱԿի 1965ի միջազգային Համաձայնագրին, որով կը պահանջուէր վերջ տալ ցեղային խտրականութեանց։ Այս համաձայնագիրը, որ ստորագրուած է Խորհ. Միութեան ներկայացուցիչներուն կողմէ եւս, ամէն մարդու համար կ'ապահովէ «իրաւունք հեռանալու բոլոր երկիրներէն, ի շարս որոնց իր երկրէն, եւ վերադառնալու իր երկիրը»։ Կ'երաշխաւորէ նաեւ «ազատ կարծիքի եւ արտայայտութեան իրաւունքը»։

Խորհ. Միութիւնը, անկասկած, մեծ ճամբայ կտրած է Ստալինի մահէն ի վեր։ Հրէշային դատավարութիւններու դարաշրջանը, երբ ամբաստանեալները իրենք զիրենք կ'անուարկէին երեւակայական ոճիրներով, վերջ գտած է։ Ոստիկանութիւնը կորսնցուցած է քաղաքացիներու վրայ իր ունեցած կեանքի ու մահուան իրաւունքը, իրեն շնորհուած բռնատէրին կողմէ։ Երկրին մէջ քանի մը մտաւորականներ — ինչպէս, օրինակ, ակադեմական Սախարով — յանդգնութիւնը կ'ունենան մարդկային իրաւունքներու պաշտպան կոմիտէ մը հաստատել, որ եթէ օրինական չէ, առնուազն գաղանի ալ չէ։ Գիտնալով հանդերձ վտանգը՝ ազատախոհներ մինչեւ իսկ դատարաններու առջեւ կը պահանջեն ամբողջական գործադրութիւնը Սահմանադրութեան, որուն հեղինակները զայն որակած են «աշխարհի ամէնէն ժողովրդավարականը»։ Յօդուածագիրներ ձեռքի տակէ մեքենագիր հանդէսներ կը բաժնեն։ Հանդէսներ, որոնք արտօնութիւն չեն կրնար ստանալ գրաքննութենէն լոյս տեսնելու համար։

Ըստ երեւոյթին, այս ընդդիմադիրները ոչ մէկ ուժ կը ներկայացնեն խորհրդային հասարակութեան մէջ։ Քանի մը հազար հոգի, լաւագոյն պարագային մէջ, հնարաւորութիւն չունին կշիռ մը դառնալու վարչակարգին համար։ Մնաց որ անոնց ելոյթները զանգուածին անտարբերութեան կը բախին։ Անոնց մտահոգելու իրենց ճիգին անմիջական արդիւնքին մասին, անոնց մեծամասնութիւնը Սոլժենիցինի միտքը կ'արտայայտեն։ Խորհրդային գրագէտը 1967 Մայիս 16ին նամակ մը կ'ուղղէր Գրողներու Միութեան համագումարին, ուր կ'ըսէր թէ «Ոչ ոք պիտի յաջողի փակել ճշմարտութեան ուղին, եւ ես պատրաստ եմ մեռնելու անոր յաղթանակին համար»։

Ճիշդ է, որ կուսակցութիւնը իր ընդդիմադիրները չի սպաններ այլեւս։ Զանոնք կ'արգելափակէ հոգեբուժարաններու մէջ, աշխատանքի ճամբարները, ուր անոնք, խնամքի պակասի հետեւանքով կը մեռնին։ Երիտասարդ գրագէտ Գալանսկով, որ խլիրդէ կը տառապէր, պիտի

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Ծեծի մասին նախ սկսեցին խօսել շշուկով։ Համալսարանի դասախօսներից մէկը կէս գիշերին վերադառնալով քննութիւնից, իր հարեւանի ականջին փսփսաց, որ քննիչի մօտ եղած ժամանակ, կողքի սենեակից իր ականջին հասել է հայհոյանք, գոռգոռոց եւ օգնութիւն խնդրող կանչեր։ Մի օր էլ Քաղսովետի նախագահը քննութիւնից վերադարձաւ թաշկինակով բերանը բռնած։ Նա բացատրեց, որ ատամնացաւը յանկարծ բռնեց։ Զարմանալին այն էր, որ սպիտակ թաշկինակի վրայ երեւում էին արեան բծեր։ Երկու օրից յետոյ, նոյն ատամնացաւով տառապողին քննիչի մօտ տարան եւ նա վերադարձաւ քսանչորս ժամ յետոյ միայն։ Մենք ասինք վերադարձաւ, բայց դա չափազանցութիւն է, ճիշդ կը լինէր եթէ ասէինք՝ բերին։ Դուռը բացուեց սովորական աղմուկով, երկու պահակ նրան ներս բերին, երկու թեւերից բռնած, դուռը փակեցին, իսկ նա ընկաւ դրան ետեւ ծանր պարկի նման։

Կալանաւորները միջահասակ եւ յաղթանդամ Քաղսովետի նախագահին միացեալ ուժերով իր տեղը քաշեցին եւ պառկեցրին։ Ալեխառն մազերով քաղաքի յայտնի բժիշկն արձակեց աղետեալի կօճակները եւ շորերը հանել տուեց։ Նա ծանր տնքոցով ընկաւ փորին։ Բժիշկը բարձրացրեց բծաւոր շապիկը։ Նրա հարթ, ողորկ կռնակը կապտած էր, տեղ–տեղ սեւացած, տեղ–տեղ արնկթած։

— Այս ինչո՞վ են ծեծել, — զարմացաւ բժիշկը։

— Շոմպոլներով, — շշնջաց աղէտեալը։

Յետագայում պարզուեց, որ այդ «շոմպոլ» կոչուածը ծանր, ճկուն մտրակի նման մի բան է, որը հիւսուած է երկաթալարից եւ ռետինից։

— Ի՞նչ են ուզում քեզնից, — հարցրեց բժիշկը դիմելով նրան անուն–հայրանունով։

— Ստորագրել։

— Որ ի՞նչ...

— Որ հակայեղափոխական եմ, վնասարար... ճապոնական ագէնտ, — պատասխանեց դժուարութեամբ յեղափոխական անցեալով հարուստ կոմունիստը։

Բժիշկը ժպտաց։

— Ինչո՞ւ անպայման ճապոնական... որովհետեւ ձեր դիմագծերում ինչ–որ ճապոնական բա՞ն կայ երեւի...

Իսկապէս, Քաղսովետի նախագահը շատ նման էր ճապոնացու։ Նա անձայն ծիծաղեց։

Բոլոր կալանաւորներն իրենց հոգու խորքում փայփայում էին այն յոյսը, որ «ճապոնացու» գործը բացառիկ գործ է, որ նման դէպքեր այլեւս չեն կրկնուի, որ սա մի երկու քննիչի կամայականութեան արդիւնք է եւ ուրիշ ոչինչ... Բայց երբ յաջորդ օրերի եւ շաբաթների ընթացքում ծեծուած ու խոշտանգուած վերադարձան կենտրոնական թերթի նախկին խմբագիրը, Կոխդայլրմանցի, շէկ մազ–միրուքով, ազնիւ, կապոյտ կրակով վառուող աչքերով մի գիւղացի, զինուորականները, ժողովրդական կոմիսարներից, այսինքն մինիստրներից երկուսը, նոյն ինքը, հաւատացեալ շրջկոմի քարտուղարը եւ երբ Տուժինդրադը վերածուեց հիւանդանոցային պալատի, բոլորի համար պարզ դարձաւ, որ կիրառւում է զանգուածային, դաժան ծեծ ու բռնութիւն։ Նոյն վիճակին արժանացաւ բոլորին խնամող եւ սրտապնդող բժիշկը։ Նա ներս մտաւ տանջահար ու գունատ, թրջեց երկու թաշկինակ եւ սկսեց հերթով հովացնել այրող խարաններն՝ ինքն իրեն մրմնջալով.

— Բժի՛շկ, բժշկեա՛ զանձն քո...

Ներքին բանտը տնքում էր։

. . . .

Ճամբաներ, ճամբաներ։ Վաղը դու գնում ես Առաջին, եւ մի՞թէ սա համեմատական երջանկութիւն չէ։ Այս եօթ տարուայ ընթացքում եօթից աւելի անգամ դու տեսար եւ զգացիր համեմատական երջանկութեան համն ու հոտը։ Ի՞նչ է համետական երջանկութիւնը. այդ մասին մի օր պատմեց նոյն Կըոխ–դայլրմանցին, մի ծխախոտ փաթաթելով։ Խօսակցութիւնն սկսուեց այն բանից, երբ ես ասացի, որ ձեր գիւղի անունը, Կըոխդայլրման՝ բանի նման չէ, ինչո՞ւ համար չէք փոխել։ Նա չհամաձայնուեց, — Կըոխ–դայլրման, — ասաց, — նշանակում է՝ քառասուն ջրաղաց։ Մի՞թէ սիրուն անուն չէ։ Հին–հնուց՝ մեր շէնն ունեցել է քառասուն ջրաղաց, յետոյ պըստիկցել է, էնքան է պստիկցել, որ ոչ մի ջրաղաց չի պահել, գիւղացիներն իրենց ալիւրը տանում էին հարեւան գիւղի ջրաղացը։ Մի երկու տարի առաջ մի ջրաղաց սկսեց բանել. տեսնէիր ի՜նչ քէֆ եղաւ, ի՜նչ քէֆեաթ...։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(49 – Շար.)

Եւա Արզունեանի Պարախումբի Ցերեկոյթը

Արեւմտան ծաղիկների ու վարդերի բոյրը վառման,
Ու Նայիրեան աղջիկների հեզաճկուն պարն եմ սիրում…

Անմահանուն բանաստեղծին այս երկտողն էր, որ կը թեւածէր կիրակի, 7 Յունուարի յետ միջօրէին՝ Սէն Տոմինիք սրահին մէջ, ուր հաւաքուած էր նոր հասարակութիւն մը, ականատես ըլլալու եւ ըմբոշխնելու հայկական պարարուեստի հմայքը:

Արդարեւ, շնորհալի արուեստագիտուհի Եւա Արզունեան՝ սրտաբուխ փափաք մը ունեցած էր իր պարախումբով հանդէս գալ, ի նպաստ՝ Առնուվիլի Հայ Քոյրերու դպրոցին:

Յայտագրին մաս կը կազմէին 10 պարեր, չորս մեներգներ եւ քանի մը արտասանութիւններ՝ Առնուվիլի հայկական դպրոցի աշակերտուհիներու կողմէ:

45 վայրկեան յապաղումով կը բացուի բեմին վարագոյրը եւ նուագի ձայնասփռման հետ ներս կը մտնեն Նայիրեան աղջիկները մեր եւ իրենց հեզաճկուն շարժումներով, մատներու ներդաշնակ եռանդաւորումով, ոտքերու հեղասահ գընացքով կը լեցնեն մթնոլորտը հայկական պարարուեստի հմայքով եւ գեղեցկութեամբ: Կը նայիմ երիտասարդուհիներու աչքերուն մէջ եւ յուզումով կը նըշմարեմ մելամաղձոտ արտայայտութիւն մը, որ արտացոլումն է անկասկած՝ նոր հասարակութեան թողած տպաւորութեան: Ցաւ է ինծի համար նշել այս պարագան: Արդարեւ, որքա՜ն ջանաջան եւ հետեւողական աշխատանքի ու ճիգի որպէս արդիւնք, մեր երիտասարդ ու աչխոյժ աղջիկները Նայիրեան, կ'ուզէին իրենց պարերու միջոցաւ ճաշակ մը ներկայացնել հայկական պարարուեստի, սակայն ցաւով կը նկատէին, որ սրահը աչք ծակելու չափ պարապ էր եւ, որ միայն՝ հազիւ քանի մը տասնեակ Հայեր եկած էին ճաշակելու հայկական պարարուեստի հմայքը:

Ո՞ւր էր արդեօք մեր հայ հասարակութիւնը, որ քաջ գիտէ լեցնել օտար սրահները…

Քանի մը պարերու կատարումը սկսած էր արդէն ներկաները փոխադրել դէպի հայրենի կապոյտ երկնի տակ, ահա՝ գարնանային զով զեփիւռ մը կը փչէ՝ պարմանուհի Այտա Էմիրեանի Նորից գարուն եկաւ երգի կատարմամբ, ձայնային աղուոր ելեւէջներու ընդմէջէն:

Գարուն է արդէն բեմին վրայ: Յաջորդաբար, ծլարձակուող մեր մատաղ սերունդի ներկայացուցիչները, հազիւ 10 տարեկան, մայրենի ոսկեղինիկ լեզուով կ'արտասանեն ոտանաւորներ՝ մաքուր առողանութեամբ եւ ինքնավստահ չեշտով:

Յայտագրի առաջին մասը աւարտելով՝ կը յայտարարուի 15 վայրկեանի դադար:

Բնականօրէն, դադարի պահուն՝ ներկաները կ'ունենան մտքերու եւ կարծիքներու փոխանակութիւն, թէ՝ ընդհանուր նիւթերու եւ թէ օրուան հանդէսի շուրջ: Մեր եաեւի շարքին վրայ նստած քանի մը հայ կանայք՝ իրենց գրական կարծիքը յայտնելով օրուան հանդէսին շուրջ, ցաւով կը մատնանշէին սրահին մէջ տիրող պարապութիւնը (դժբաղդաբար անքաղաքավարութեան վերագրուի ուրիշներու խօսակցութեան ականջ դնելս, սակայն ես մեղաւոր չեմ, այլ՝ անոնք, որովհետեւ բարձրաձայն կը խօսէին): Անոնցմէ մէկը կ'ըսէր.

— Ամէն անգամ որ տեղ մը հայկական հանդէս տեղի ունենայ՝ զաւակներս հետս կ'առնեմ ու կ'երթամ ներկայ գտնուելու, որովհետեւ թէ՛ հայկական մթնոլորտի մէջ ըլլալու հաճոյքը կը զգամ եւ կը զգան զաւակներս եւ թէ հայ ազգի շնորհքները կը տեսնեն:

— Այո, — կ'աւելցնէր միւսը, — ճիշդ կ'ըսես, ես ալ՝ նոյնը: Երբեք չեմ ըսեր թէ՝ հեռու է, մօտ է…:

Ահաւասիկ գեղեցիկ խօսքեր եւ հայ զգացումներու արտայայտութիւններ, որոնք կը բխէին ներկայ հայ կանանց սրտէն:

Իսկ ո՞ւր էին միւսները…

Այսպիսի տաք ու պաղ խորհրդածութիւններու մէջ էի, երբ բացուեցաւ հանդէսի երկրորդ բաժնի վարագոյրը:

Այս բաժնին մէջ կատարուեցան չորս պարեր եւ երկու մեներգ՝ դարձեալ Այտա Էմիրեանի կողմէ: Հայ երգը կեանք էր ու ապրում՝ հայ պարմանուհիին համար: Շնորհաւորելի է Այտան:

Պարերու կատարման անդրադառնալով՝ պէտք է շեշտել, որ պարուսոյց Եւա Արզունեան ունի իր արուեստին յատկանիշները արտայայտող տուեալները: Քանի մը մենապարերու կատարմամբ ան վկայութիւնը տուաւ, թէ գիտէ ապրիլ հայկական պարի խրաքանչիւր շարժումին հետ եւ այդ ապրումը փոխանցել դիտողի ներաշխարհը: Մեծապէս գնահատելի եւ շնորհաւորելի է արուեստագիտուհի Եւա Արզունեան եւ իր տարած աշխատանքը:

Հ. Ա.

Զայներ Փարիզէն

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

—0—

ԾՆՈՂԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Լիոն.— քանի մը շաբաթ առաջ Ազգային Տան սրահն ենք: Արտասովոր լուսավառութիւն եւ խանդավառ մթնոլորտ մը կը տիրէ: Օրուան կարգապահութիւնը, ապասարկութիւնն ու կազմակերպութիւնը յանձնուած է տասնեակ մը երէց սկաուտներու, որոնք եղբայրական անկաշառ ոգիով բաժնած են դերերը իրենց մէջ եւ լծուած են գործի:

Ի՜նչ գեղեցիկ է տեսարանը եւ յուզիչ: Նորահաս սերունդ մը, միաբանութեան եւ եղբայրսիրութեան դրօշին տակ, հնազանդ իրենց պետերուն, կ'աշխատին բարձրը պահել սկաուտական վեհ խորհուրդը եւ ծառայել անոր «միշտ պատրաստ»:

Ախորժաբեր ըմպելիներով եւ բազմատեսակ անուշաբոյր աղանդերներով հիւրասիրուելէ յետոյ, գեղեցիկ անակնկալի մը առջեւ գտնուեցանք — զարդարուած սեղաններ, որոնց մէջտեղը, մարմանդ կրակներու վրայ «փոնտիւ»ն մեզի կը սպասէր:

Հովեւոր հովիւին աղօթքէն ետք ճաշը սկսաւ: Յետոյ սկաուտները բացումը կատարեցին «Հայ ազրինք»ով, զոր երգեցին ներդաշնակութեամբ եւ լրջութեամբ: Յետոյ նուագեցին կիթառի վրայ հայկ. եւ միջազգային սկաուտական կտորներ եւ երգեցին՝ ստեղծելով խանդավառ մթնոլորտ մը: Տեղի ունեցաւ նաեւ շարժանկարի ներկայացում մը, ուր ծնողքները հոգեկան անհուն գոհունակութեամբ դիտեցին իրենց զաւակներուն արշաւները վրաններու տակ, որ բազմաթիւ եղան այս տարի:

Վերջապէս խօսք առաւ շարժման վեթերանը՝ խմբապետ Աւետիս Տօնապետեան, որ նուիրումի եւ զոհաբերութեան մարմնացումն իսկ է, եւ անկաշառ ոգիով ան կ'առաջնորդէ հայ պատանիները սկաուտական ուղիին, եւ որ կարճ ժամանակի մէջ յաջողեցաւ ներշնչել առողջ հայեցի ոգի, ընկերական ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծելով անոնց մէջ: Խմբապետը իր երախտագիտական շնորհակալութիւնը յայտնեց նախ խմբապետուհի Անայիս Տէր-Մարտիրոսեանի, որ միշտ ժպտադէմ ու հաճոյակատար, կ'ընդունի գայլիկները, պարտանաճանաչ խմբապետուհիի բոլոր ձիրքերով օժտուած, եւ որուն կարգապահութեան եւ զոհողութեան ոգին բարի օրինակ է հայ երախաներուն: Հոն է նաեւ, Աւետիսին աջակից խմբապետ Միհրան Այնթապլեան, որ իր համալսարանական ծանր աշխատանքներուն առընթեր կը տանի սկաուտապետի դըժուարին պաշտօնը: Խմբապետուհի Անայիսի կողքին, անոր հետ ձեռք ձեռքի կը գործէ խմբապետ Միշէլ Պասմաճեան, որ իր զինուորական ծառայութեան արձակուրդի թանկագին պահերը կուգայ անցընել իր խումբին հետ, զանոնք մասնակից ընելով իր այժմու կեանքին եւ միաժամանակ պատրաստելով ծրագիրներ՝ ապագայ արշաւներու եւ խաղերու:

Խմբապետներու եւ ծնողքներու միջեւ գաղափարներու փոխանակութենէ յետոյ, բաժնուեցանք իրարմէ ուշ գիշեր, տանելով մեզի հետ անմոռանալի յիշատակը երեկոյթի մը, ուրկէ հայկականութիւն միայն կը բուրէր եւ՝ լաւագոյն ապացոյցը սկաուտական շարժման մը, ուր հայ երախան կը թրծուի դառնալու համար ապագայ գիտակից եւ պարտաճանաչ Հայը:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Արամ Ալէսեան (Ալալէմճեան) իր գործերը կը ցուցադրէ Յունուար 18էն սկսեալ Կալըրի Մուֆ, Ռիւ Մուֆթար:

Ցուցահանդէսը կը տեւէ մինչեւ ամսուս վերջ:

կարողանա՞ր բուժուիլ եթէ խնամուէր առաջին օրէն:

Իշխանութիւնը նուրբ միջոց մը գտած է ձերբակալուելու համար զինքը նեղացնողներէն, միջոց մը, որ առաւելութիւն ունի բուռն բողոքներ չյարուցանելու արտասահմանի մէջ: Իշխանութիւնը վերջնական աքսորի կ'ենթարկէ զանոնք: Զաւեճէ վերջ տասցաւ զատախօսութիւններու շարք մը կատարելու համար Միաց. Նահանգներու մէջ: Ամերիկա հասնելէն ամիս մը ետք, խորհրդային հիւպատոսարանը հաղորդեց անոր, թէ կորսնցուցած է իր խորհրդային հպատակութիւնը: Նոյն ճակատագրին պիտի արժանանայ ապահովաբար կենսաբան Եորէս Մեդվեդեւ, որ կը պատրաստուի Անգլիա ճամբորդել: Ալեքսանդր Սոլժենիցին Սթոքհոլմ չգնաց՝ Նոպէլեան մրցանակը ստանալու համար, որովհետեւ գիտէր, թէ եթէ երթար այլեւս երբեք պիտի չտեսնէր իր երկիրը:

Խորհրդային ղեկավարները հինգ տարի առաջ մեղադրեցին Չեխերը, թէ կ'ուզեն «մարդկային դիմագիծով ընկերվարութիւն» մը հաստատել, կարծես թէ, ինչպէս ըսին անոնք, ընկերվարութիւնը իր ծնունդով եւ բնորոշումով մարդկային դիմագիծ չունի: Տուպչէքի համախոհները, այնուամենայնիւ, խիկական հարց մը հրապարակ դրին, երբ հաստատեցին, թէ պէտք էր հաշտեցնել համայնավարութիւնը եւ ազատութիւնը: Իր առաջին կէս դարուն, Խորհ. Միութիւնը դէմ դրաւ արտաքին յարձակումներուն, ան զօրացուց իր ուժը, տարածեց ուսուցումը, բարելաւեց իր բնակչութեան ապրուստի մակարդակը: Անոր ղեկավարները կը հպարտանան կրկնելով, թէ իրենք բոլոր ժամանակներու ամէնէն մեծ յեղափոխութեան ժառանգորդներն են: Անոնք օր մը թերեւս ըմբռնեն, թէ իրենք չահ ունին նաեւ ներշնչուելու արդի ժամանակներու առաջին յեղափոխութենէն, մարդու իրաւունքներու յեղափոխութենէն:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

— Պզտիկ մեղքեր, որոնք թիւրան կ'առաջնորդեն: Ես վստահ եմ որ իբր Ապահովութեան պաշտօնեայ՝ Ռընէ Պօօք բնաւ դժուարութիւն պիտի չքաշէ աղուոր թղթածրար մը կազմելու քեզի դէմ, եթէ երբեք մէկը շահ ունենայ այդ գործը իրեն յանձնելու…: Ես լուռ պիտի մնամ ուրիշ պիտի չուզեմ որ Ռընէ Պօօք խօսի: Բայց սա պայմանով որ լսածս պիտի ընես:

– Պատրաստ եմ: Ի՞նչ բանի վրայ կը դառնայ խնդիրը:

— Նախ՝ հանրութեան մէջ, ամէն անգամ որ մարդ գտնուի մեր քով, բնաւ պիտի չճանչնաս զիս…: Չեմ ուզեր որ սա խօսքը ըսեն թէ գող մը կը գտնուի ընտանիքիս մէջ: Դժուար չէ լսածս հասկնալ ու աւելի դիւրաւ պիտի հասկնաս, երբ իմանաս թէ երէկուընէ ի վեր քու գործատիրոջդ՝ Ճէյմս Մօրմիթէրի շահընկերն եմ:

— Դո՛ւն Մօրմիթէրի շահընկե՛ր, յարեց Օվիտ, չափազանց զարմացած: Դու՛ն…:

— Պէտք է աւելցնեմ որ տիրոջդ շահընկեր ըլլալէ յետոյ՝ կը յուսամ անոր փեսան ալ դառնալ երկու երեք ամիս չանցած… թերեւս անկէ ալ առաջ:

— Շնորհաւորութիւններս, զարմիկս… Ա՛հ, կրնաս պարծենալ թէ լաւ կ'առաջնորդես նաւակդ:

— Մօրմիթէր ընտանիքին մէջ ունենալիք դիրքս ամենազօր պիտի դարձնէ զիս՝ քեզ կորստեան մատնելու համար, բոնելիք ընթացքիդ համաձայն: Պէտք է որ հրամաններս կատարես հլուօրէն, մեղադրելի բան մը չընես, եւ ի փոխարէն պիտի ստանաս հետեւեալ վարձատրութիւնը. մէկ ամսէն՝ առաջին գործավարներէս մէկը պիտի ըլլաս ու ես պիտի կրկնապատկեմ Ճէյմս Մօրմիթէրի կողմէ քեզի խոստացուած թոշակը, բայց իմ մարդս, իմ բանս պիտի ըլլաս, իմ կամքիս ենթակայ: Դուն փաստաէր ես. յուսացածէդ աւելին պիտի ընեմ: Դուն դրամը կը սիրես, ու ես պիտի հարստացնեմ քեզ: Կ'ընդունի՞ս:

— Կը հարցնէք թէ կ'ընդունի՞մ, գոչեց Օվիտ Սօլիվօ: Անշուշտ որ խանդավառութեամբ կ'ընդունիմ: Դուն ալ փաստաէր ես, ինչպէս կը զգացուի ու կը հասկցուի, եւ դուն ալ իմ լռութեանս, հնազանդութեանս ու թերեւս մեղսակցութեանս պէտք ունիս: Ինչո՞ւ համար: Չեմ գիտեր ու չեմ ջանար հասկնալ: Ինծի վերաբերեալ բան չէ…: Հոգւով ու մարմնով քեզի նուիրուած եմ… քու գերիդ, ստրուկդ եմ, ինչպէս կ'ըսեն պուլվարներու մելօտրամներուն մէջ: Ընելիք գործս ի՞նչ է:

— Նիւ Եորք ցամաք ելլելէ առաջ գործ մը չունիս, միայն թէ զիս չճանչնալ ձեւացնես…: Երբ քեզի հետ խօսելու պէտք ունենամ, քովդ կուգամ. մի՛ մոռնար որ այն օրը երբ կուրօրէն չհնազանդիս ինծի, բնաւ պիտի չխնայեմ քեզի: Պիտի երթամ գտնեմ Ռընէ Պօօքը, ու անկէ պիտի խընդրեմ որ Տիժօնի եւ Փարիզի դատարաններուն իմաց տայ:

— Ինչո՞ւ կը սպառնաս ինծի, քանի որ հնազանդութիւն ցոյց տալու երդում ըրի:

— Չեմ սպառնար քեզի, այլ կ'ազդարարեմ, որպէս զի ըմբոստութեան կամ անկախութեան գաղափարն իսկ մտքէդ չանցնի…: Հիմա համաձայն ենք: Ուրիշ բանի վրայ խօսինք:

— Ա՛հ, իմ ուզածս ալ ատ է:

— Երկրորդ կարգի ուղեւորներուն կեանքերը ի՞նչպէս են:

— Շատ միջակ:

Ժաք գրպանէն հանեց տասը ոսկիի չափ դրամ ու Օվիտի ձեռքին մէջ դնելով զանոնք, ըսաւ.

— Աւելի լաւ սնունդ առ:

— Շնորհակալ եմ, զարմիկս, գոչեց Օվիտ, որ ուրախութիւնը վերստացած էր:

— Վերջին անգամ ըլլալով այդպէս պիտի կոչես զիս, բացի այն առենէն, երբ բոլորովին առանձին գտնուինք:

Ժաք Կարօ գնաց միացաւ Մօրմիթէրի եւ Նօէմիի, որոնք սալօն իջած էին:

Ռընէ Պօօք լաւ յիշողութիւն ունէր: Արդարեւ, Օվիտ Սօլիվօ երկար ատեն ամենայոռի չարագործ մը եղած էր: Ոստիկանական նախկին պաշտօնեան ճշմարտութիւնը կ'ըսէր, յայտարարելով որ այդ մեքենավարին դէմ ձերբակալման հրամանագիր հանուած է, խորտակումով գողութիւն ըրած ըլլալուն համար Ուէսթ փողոցը գտնուող այն պանդոկին մէջ, ուր կը բնակէր Օվիտ: Այս վերջինը կորսնցնել տուած էր իր հետքը, աշխատանոցի ընկերներէն մէկուն սենեակը բնակելով, ու այդ ընկերն ալ չարագործին մէկն էր: Մէկ տարի յետոյ, ոստիկանութիւնը այլեւս չէր զբաղեր այդ գողութեան խընդրով:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Այրի Տիկին Վահէ Պալթայեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Շնորհիկ Օտապաշեան եւ աղջիկը,
Պ. Համբարձում Պալթայեան,
Տէր եւ Տիկին Խոկարեան Անդրէ եւ զաւակները,
Սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, եղբօր՝

ՎԱՀԷ ՊԱԼԹԱՅԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 7ին, 43 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 15·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը եւ Սեբաստիոյ Նահանգի Մուրատ Ռուսումնա-սիրացը ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տիկին Մինասեան Զարդարի եւ Շէրպէտ-ճեան ընտանիքի բոլոր անդամներուն, Օհանիկ Մինասեանի մահուան առթիւ:

×

Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը եւ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկերուհի Գըշըքեանի եւ Պր. Գէորգ Գըշըքեանի ինչպէս նաեւ Պր. Կիւրպէնկ Ասլանեանի, Փանոսեան եւ Աւագեանց ընտանիքի բոլոր անդամներուն իրենց քրոջ, կնոջ եւ մօրաքրոջ՝ Շնորհիկ Ասլանեանի մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վալանսի Հայ Առաք. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը հոգեհանգստեան պատարագ եւ հոգեհանգիստ մատուցանել կուտայ Կիրակի (14 Յունուար) գաղութիս հոգեւոր հովիւ՝

ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՊԱՊԻԿԵԱՆԻ

մահուան 10րդ տարելիցին առթիւ,

Եւ Հոգաբարձութեան երկար տարիներէ ի վեր ծառայած Պ. Ստեփան Պրնագ-եանի մահուան 7րդ տարելիցին առթիւ:

Ցիշատակները յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը. օր. Ծննդեան: Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Բնիկ Էլպասպի, Թոգատի շրջան, Տիկին Կիլիմիա Մըսրեան (ծնեալ Մզտեսի Մանուկեան) կը փնտռէ իր եղբօր՝ Հաճի Մանուկին զաւակները: Ամենակ 14 տարեկան, Սիրանոյշ 5 տարեկան, Կարապետ 4 տարեկան, Գէորգ 3 տարեկան-առնք Մալաթիա տեսնուած են: Իրենց մօրը անունը Վարդուհի: Կը փնտռէ մեծ քոյրը Եղսան, զաւակները՝ Լեւոնը, 14 տարեկան, Ազատուհին 13 տարեկան. ասոնք իրենց քովը մեռած են: Փերուզը 12 տարեկան մնաց Պերաճակի Խանը: 8 տարեկան Միհրանը, 5 տարեկան Գրիգորիկը, այս երկուքը կորսուած են: Իր հօրը անունը Օհաննէս Քէչիչեան:

Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետեւեալ հասցէին.՝

G. M. Djnbachian

62, Ave. Sadi Carnot

Valence 26000 (France)

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Կրընոպլէն այրի Տիկին Մալվինէ Անտոնեան և զաւակները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝ Մանուկ Անտոնեանի մահուան 10րդ տարեդարձին ի յիշատակ 500 ֆրանք:

×

Լօզանէն Պ. Չիւրիւքտիչեան 65 ֆր.
Կաստանէն, Պ. Ե. Յովակիմեան 80 ֆ.

×

Մարսէյլէն ընկ. Յ. Խսկիճեան 30 ֆր.
Մարսէյլէն Պ. Գրիգոր Դանիէլեան հոգեհանգիստի առթիւ 50 ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Մշակոյթի Տան Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Միսաք Տէրտէրեանէ 1500 ֆր. (1000՝ իր ապաքինման առթիւ, 250 Միրիճան Տէրտէրեանի յիշատակին եւ 250՝ Զաւարեան կոմիտէի նորոգ հանգուցեալ ընկերնե-րուն):

×

Այրի Տիկին Նիկողոս Սարաֆեան, Օր. Անահիտ Բասարմաճեան եւ համայն ըն-տանեկան պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ:

Մասնաւոր շնորհակալութիւններ կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ վարչութեան եւ Հոգաբարձութեան:

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ իր Յիսնամեակը

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Փիէր Տէմիրճեանի ընդ. Օրդ. Քրիստեանի ամուսնութեան ուրախ առիթով Տէր եւ Տիկ. Պուտիկեան (Փարիզ) 50 ֆ., Տէր եւ Տիկ. Թանապաշեան իրենց աղջկան ամուսնութեան ուրախ առիթով 100, Տէր եւ Տիկ. Յ. Զրահեան իրենց թոռան Ալէնի մկրտութեան առթիւ 50 ֆր.:

Սուրէն Ժամկոչեանի թաղման առիթով Տէր եւ Տիկ. Զ. Փիլիպոսեան 50, Տէր եւ Տիկ. Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկ. Պ. Ապտեան 20ական: Կարապետ Պուճաքեանի թաղման Տէր եւ Տիկ. Լ. Խօքիւզեան, Տէր եւ Տիկ. Կ. Սողոմոնեան 100ական, Ա. Սողոմոնեան 50: Եդուարդ Աստուրեանի թաղման Սամուէլեան ընտանիք 100, Չէմէզեան, Արապեան 20ական, Բ. Պատոյեան 10 ֆր.:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Խաչեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին Խաչեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիամանթէյի ճաշարանը, Մեթրօ Քասէ, ներկայ ըլլալու համար «Խաչեան Օր» բաժակի պահի: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խաչեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Քլերմոն-Ֆերանէն, Տիկին Սոնիա-Սոնեի (ծնեալ Զաքարեան) ի յիշատակ իր հօր՝

ԶԱՔԱՐ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

(Մեռած Մոնթրէալ Դեկտ. 28)

մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Մոնթրէալի «Համազգային»ի ակումբին:

GALERIE MOUFFE
67-78, Rue Mouffetard, Paris (5e)

Aram ALECIAN

EXPOSITION
Du 18 au 31 Janvier

Ouvert tous les jours de 10 h. à 12 h. 30 et de 14 à 18 heures
sauf Samedi et Dimanche

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս Կիրակի — Յունուար 14 — առաւօտ ժամը 8ին Ֆրանս-Քիւլթիւռ ձայնասփիւռի կայանէն «Ծամբորդութիւն Հայաստան», մասնակցութեամբ Հայր Տալմէի:

Ընթերցումներ կը կատարէ Ալէն Քիւնի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժեռմի Թաղ. Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է ողբացեալ Սարգիսեանի մահուան առթիւ.— Կէօնեւեանէ 20, Օհանեանէ 20, Լեւոն Պապիկեանէ 20 ֆր.:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ.— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի ֆրանսահայ ուսանողութիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողովին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուայօ:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի 14 Յունուար ժամը 15էն 23 Սեւրանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ:

Երգ, պար, արտասանութիւն
Կաղանդ պապուկ

ԾՈՒ ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

×

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Հասարակութիւն Սէն Շամոնի Երիտ. Միութեան, մասնակցութեամբ համանուն միօրեայ հայկ. վարժարանի երկսեռ աշակերտութեան եւ խանդավառ անդամ-անդամուհիներու, տօնածառի հանդէսն ու Մոլիէրի հայերէնի թարգմանուած «ՍՔԱ-ԲԷՆԻ ԶԱՐԱՃՃԻ ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵ-ՐԸ» (երեք արարնոց քրքջալից կատակերգութիւնը): Սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ՝ Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը իր երգերով եւ պարանուագներով: Դպրոցականներուն կը բաշխուին նուէրներ եւ սրահին մէջ ներկայ գտնուող բոլոր մանուկներուն՝ պէս-պէս համեմներ:

14 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին, Սալ Ժան տ'Արքի տաքուկ սրահին մէջ, Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները:

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը Ծնունդի առթիւ տօնածառ մը կը կազմակերպէ Յունուար 20, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին Պետական Թատրոնը:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Հինգշաբթի, Յունուար 11, ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին:

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը 13 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

×

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 14 Յունուար Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Ահարոնեան ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

12 Յունուար Ուրբաթ ժամը 20·45ին, Մոտէռն Փալասի մէջ: Փլաս տը լա Ռեփիւպլիք:

Ի պատիւ Օր. ԱՏՐԻՆԷ ՏԱՏՐԵԱՆԻ, 1972 թուի Հարենց գրական պարգեւի յաղթանակին առթիւ:

Կը նախագահէ Տիկին ԷԼԻԶ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսին

Զարեհ Որբունի, Աւ. Ալիքսանեան, Հիլտա Գալֆայեան եւ Տիկին Հոլուէյ:

Կ'արտասանեն օրիորդներ Սոնա Վարդանեան, Ագապի Պալեան:

Հեղինակէն հատուածներ կը կարդայ Տիկին Բալուեան:

Մուտքը ազատ է:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15·30ին:

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, Յունուար 14, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի չքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներու կողմէ.— Երգ, արտասանութիւն եւ հայկ. պարեր: Նուէրներ կաղանդ պապային կողմէ:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը՝

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25ԻՆ

ՈՒՐԲԱԹ 12 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 12 JANVIER 1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 120 ֆր·		Վեցամսեայ	65 ֆր·
Արտասահման	Տար· 135 ֆր·		Հատը	0,70 ֆր·

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12·612

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.612

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ 1972ԻՆ

Անցողակի յետադարձ ակնարկով մը փորձենք վերյիշել հայ կեանքի գլխաւոր անցուդարձերը անցնող տարուան ընթացքին:

1972ը եղաւ յոբելեաններու եւ ոգեկոչումներու տարի:

Յունուար 2ին տօնուեցաւ Թեհրանի մեր պաշտօնակից Ալիք օրաթերթի հիմնադրութեան 40ամեակը: Հայերէն օրաթերթերուն մէջ Ալիքի կը պատկանի ուժ էջով եւ գունաւոր հրատարակուելու պատիւը: Իրեն հետեւեցաւ, քանի մը տարի առաջ, Պէյրութի Ազդակը՝ աւելի մեծ ծաւալով:

Յունուար 16ին 130 տարեկան եղաւ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան ուսումնաթերթը՝ Բազմավէպ, որ ներկայիս հայրենիքի եւ սփիւռքի մէջ լոյս տեսնող ամէն կարգի թերթերու եւ պարբերականներու ամէնէն հինն է, — անվիճելի նահապետը: Ո՛չ մէկ հայերէն հրատարակութիւն կրցած է Բազմավէպի չափ երկարակեաց ըլլալ: Պատի՛ւ Մխիթարեան Միաբանութեան, որ հակառակ բաժանորդներու սահմանափակ թիւին ու նիւթական եւ այլ բազմապիսի դժուարութեանց, փոթորիկներու մէջէն անցնելով Բազմավէպը բերած հասցուցած է մինչեւ մեր օրերը:

Քանի որ յիշեցինք Վենետիկը, ըսե՛նք, որ Սեպտ· 8ին Միաբանութիւնը հանդիսաւորապէս տօնեց յիսնամեայ յոբելեանը իր երկու վաստակաւոր անդամներուն, — Հ· Վահան Վրդ· Յովհաննէսեանի եւ Հ· Ստեփան Վրդ· Ֆէրահեանի:

Մարտ 13ին Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհք Արք· Գալուստեան Անգարա երթալով ներկայացաւ վարչապետ Նիհատ Էրիմի, հայ համայնքի ցաւերուն դարման խնդրելու համար: Կեղծ խոստումներով ճամբու դրուեցաւ:

Ապրիլ 5ին տեղի ունեցան Լիբանանի Երեսփոխանական ընտրութիւնները: Հ· Յ· Դաշնակցութեան հինգ թեկնածուները յաղթականօրէն ընտրուեցան: Շնորհիւ կուսակցութեան ջանքերուն, առաջին անգամ ըլլալով բողոքական յարանուանութեան աթոռը փոխանակ արաբի՝ հայ Աւետարանականի մը տրուեցաւ: Հայ կաթոլիկներու մէկ երեսփոխանն ալ հաշուելով, ներկայիս Հայերը վեց երեսփոխան ունին Լիբանանի Խորհրդարանին մէջ:

Յունիս 4ին Տէսինի մէջ հանդիսաւորապէս բացուեցաւ Մեծ Եղեռնի մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակին նուիրուած կոթողը: Այս արարողութիւնը առիթ ընծայեց Հայերու կողքին Ֆրանսացի պաշտօնական անձնաւորութեանց — ինչպէս Լիոնի քաղաքապետ Փրատէլի եւ Տէսինի քաղաքապետին — անարդութեան սիւնին գամելու ցեղասպան ազգը:

Յունիս 10ին տեղի ունեցաւ Ռէնսիի Դպրոցասիրաց վարժարանի հանդիսաւորահին պաշտօնական բացումը:

Յունիս 16–20 Վատիկանէն Էջմիածին այցելեց բարձրաստիճան եկեղեցական-ներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը, փոխադարձելու համար 1970 Մայիսին Վազգէն Ա· Կաթողիկոսին այցելութիւնը Պօղոս Զ· Պապին:

Յուլիս 10ին Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը պաշտօնական հաղորդագրութեամբ մը յայտնեց, որ Եպիսկոպոսական ժողովը պիտի գումարուի 1973ի աշնան:

Յուլիս 19ին ոգեկոչուեցաւ Արմէն Գարոյի ծննդեան հարիւրամեակը:

Օգոստոս 20ին՝ Նիկոլ Աղբալեանի մահուան 25ամեակը:

Օգոստոս 2ին հաստատուեցաւ Արմէնփրէսի Երեւան – Փարիզ հեռատիպը:

Հոկտեմբեր 11ին Փարիզի ոստիկանական տեսչութիւնը որոշեց փակել ռիւ Թրէվիզի «Ազգային Տուն»ը, 24 ժամ միայն պայմանաժամ տալով վարձակալներուն, ընդ որս Յառաջի:

Հոկտեմբեր 15ին տեղի ունեցաւ Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի նոր շէնքին հիմնարկէքի արարողութիւնը:

Հոկտեմբեր 23–26 Անթիլիասի մէջ գումարուեցաւ Կիլիկեան Աթոռի հնգամեայ Ազգային Ընդհանուր Ժողովը:

Այդ առթիւ նշուեցաւ նաեւ Կիլիկեան Աթոռին Սիսէն տեղահանման յիսնամեակը:

Նոյեմբերին Արամ Հայկազի գրական գործունէութեան յիսնամեակը ոգեկոչուեցաւ Միացեալ Նահանգներու եւ Քանատայի մէջ:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Խորէն Ա· Դեկտ· 3ին այցելեց Հալէպ: Նախապէս այցելած էր Դամասկոս եւ պաշտօնապէս ընդունուած Սուրիոյ Հանրապետութեան նախագահ Հաֆըզ Ասատի կողմէ:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· 23 Փետրուարի կոնդակով հրահանգած էր ոգեկոչել յիշատակը Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսին, որ երկու հարիւր տարի առաջ Էջմիածնի մէջ հաստատած էր Հայաստանի առաջին տպարանը: Նոյեմբերին Էջմիածնի Մայր Տաճարին եւ Վեհարանի սրահին մէջ այդ առթիւ տեղի ունեցած հանդիսաւոր արարողութիւնները Երեւանի ձայնասփիւռէն հաղորդուեցան Եւրոպայի Հայութեան:

Պոլսոյ Պատրիարքը համայնքի ներկայացուցիչներուն առջեւ կարդաց իր տարեկան տեղեկագիրը, որ կը շեշտէր թէ 1972ին ո՛չ մէկ յառաջդիմութիւն արձանագրուած էր առկախ խնդիրներու կարգադրութեան ուղղութեամբ:

Ասոնք են ահա, համառօտ գիծերու մէջ, հայ կեանքի գլխաւոր անցուդարձերը 1972ին:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՁԱԽԸ ԻՐ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐՈՎ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՆ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընտրութեանց շրջանը քանի կը մօտենայ, այնքան աւելի տենդագին բնոյթ կ՚առնէ քաղաքական հոսանքներու գործունէութիւնը:

Ձախը մանաւանդ շատ շունչ կը հատցնէ եւ եւլոյթէ ելոյթ իր պարագլուխները կը փորձեն համոզել ժողովուրդը, որ փրկութեան միակ միջոցն է:

Հասարակաց ծրագրին հիմնական կէտերն են.—

Նախագահական պաշտօնավարութեան շրջանը հինգ տարուան իջեցնել, քուէարկութեան իրաւունք՝ 18 տարեկանին: Սահմանադրութեան թիւ 16 յօդուածը պիտի ջնջուի: Արտաքին քաղաքականութեան ճակատին վրայ Ատլանտեան եւ Վարշաւայի Ուխտերը պիտի լուծուին: Զինուորական ծառայութիւնը վեց ամսուան պիտի իջնէ:

Ընկերային մարզին մէջ, ամէն մարդ ամիսը նուազագոյն 1000 Ֆր· պիտի շահի, հանգստեան կոչուելու տարիքը՝ 60 պիտի նշանակուի, շաբաթական աշխատանքը 40 ժամ պիտի ըլլայ հինգ օրուան վրայ: Սեռային դաստիարակութիւնը պիտի զարգանայ: Տնտեսական ճիւղի մէջ, կարգ մը ազգայնացումներ պիտի ըլլան, օրինակ՝ Տասօ, Ռուսել–Իւքլաֆ, Ռոն–Փուլէնք, Փէշինէ, Սէն–Կոպէն, Թոմսոն–Պրանտ եւայլն:

Շահեկան է սակայն նկատել թէ Բ· Միջազգայինի հաւաքոյթին նախօրեակին, այդ կազմակերպութեան նախագահը՝ Պրինօ Փիթըրման շատ խիստ կերպով դատապարտած է խորհրդային համայնավարութիւնը եւ յայտարարած թէ ան հաւատքի արժանի չէ ցուցնի ժողովրդավար ընկերվարութեան հաւասարութիւնը կ՚ընդունի միայն հոն ուր ի վիճակի չէ պարտադրելու համայնավարութեան քաղաքական մենաշնորհը: Միւս կողմէ Միւլհուզի քաղաքապետը որ ազգ·

նախագահն է Ժողովրդավար Ընկերային կուսակցութեան, Էմիլ Միւլէր կը դատապարտէ Միթերանը եւ անոր փորձերը, որոնք կը ձգտին վարկ տալ այն գաղափարին թէ Արեւմտեան Եւրոպայի Դեմոկրատ Ընկերվարական մեծ կուսակցութիւնները զօրավիգ կը կենան իր գինակցութեան համայնավարներու հետ: Պարզ է, կ՚ըսէ Միւլէր, որ ոչ Պրանտ, ոչ Ուիլսըն, ոչ ալ Կոլտա Մէյր մէկ վայրկեան իսկ կրնան ընդունիլ որ Ժորժ Մառշէի գալուստով Եւրոպայի հաւասարակշռութիւնը խախտի ի նպաստ Խորհ· Միութեան»:

× Նախագահ Փոմփիտու Հինգշաբթի օր Մոսկուա մեկնեցաւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 5–8)

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Թատերական արուեստին իրենց մատուցած մեծ ծառայութեան համար «ժողովրդական դերասան»ի շնորհագիրներ ստացան Արուս Սարեան եւ Բարգէն Ներսիսեան: «Սունդուկեան» պետական թատրոնն ալ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պատուագիրը ստացաւ:

×

ԵՐԵՔ ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐ

Հայաստանի շարժանկարի սրահներուն մէջ պիտի ներկայացուին երեք նոր ժապաւէններ, երեքն ալ պատրաստուած Երեւանի փաստա – վաւերագրական արուեստանոցին մէջ:

Առաջինը՝ գունաւոր ժապաւէն մըն է, որ կը կոչուի «Արեւածագից մինչեւ մայրամուտ» եւ կը ներկայացնէ Հայաստանի բնութիւնն ու կենդանական աշխարհը: Երկրորդը, նոյնպէս գունաւոր՝ «Ջերմուկ» անունով, կը պատկերացնէ համանուն առողջարանը: Երրորդը, որ կը կոչուի «Թռիչք» նուիրուած է նկարիչ Ս· Արուտչեանի ստեղծագործութիւններուն:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԶԱՒԷՆ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ (ԶԱՐԵՒԱՆԴ)

«Հայրենիք»էն ցաւով կ՚իմանանք թէ Յունուար մէկին, Ուաշինկթընի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Զաւէն Նալբանդեան (Զարեւանդ):

Բազմակողմանի գործունէութեամբ, կազմակերպական – հանրային – յեղափոխական եւ գիտական – մտաւորական աշխատանքներով ծանրաբեռն կեանք մը եղաւ իրը, մանուկ օրերէ մինչեւ ալեւոր տարիք, փոյթ չէ թէ շատ քիչ խօսկուած ըլլայ իր մասին, լռակեաց ու խոնարհ, գուսպ ու շրջահայեաց մարդու իր անհատականութեամբ: Մօտէն հաղորդ իր ապրումներուն, իրմով ոգեւորուած ենք միշտ Հայութեան ու ազգային մեր նուիրականութեանց, ընկերային եւ քաղաքական մեր մտահոգութիւններուն հանդէպ մշտարթուն «վերջին մոհիկաններէն» մէկը համահայկական կեանքի, — համեստ, շրջահայեաց, լրջախոհ ու խորագիտակ:

Ծնած էր 1890 Սեպտեմբեր 28ին, Անտիոքի մէջ: Կարնեցի հօր եւ Մուսա Տաղցի մօր զաւակ, նախակրթութիւնը ստացած էր Այնթապի Ազգային վարժարանին եւ ամերիկեան «Կեդրոնական Թուրքիոյ քոլէճ»ին մէջ: 1913ին անցած էր Միացեալ Նահանգներ՝ բարձրագոյն կրթութեան համար: Աւարտած էր Հարվըրտը, ապա նաեւ Գոլումպիա համալսարանը, իբրեւ գիտութեանց եւ արուեստից պսակաւոր: Քիմիագէտ էր իր մասնագիտութեամբ եւ իբրեւ այդպիսին վարած կարեւոր ու պատասխանատու պաշտօններ, արժանանալով բազմաթիւ պատուանշաններու եւ յիշատակութեանց:

Հայոց յեղափոխական – ազատագրական պայքարի ժամանակակից պատմութեան, յատկապէս Եղեռնի պատասխանատու Թուրք հրէշներու անհարբեկութեան գործին մէջ՝ Զաւէն Նալբանդեան յիշատակելի իր դերը ունեցած է, իբրեւ «կազմակերպող ուղեղ»ի:

Կազմակերպական – զինական եւ դաստիարակչական մարզերու մէջ եղած է միշտ գործօն, իրատես ու վճռական:

Պատմագրական, գրական եւ առհասարակ քննական – վերլուծական աշխատասիրութեանց ճամբով բերաւ իր գգալի մասնակցութիւնը իմացական – մտաւորական մեր կեանքին: Ուսուցիչ, դասախօս, խմբագիր, հեղինակ, թարգմանիչ՝ մտաւոր մեր կեանքի բոլոր ճակատներուն վրայ արժեցուցած է իր տաղանդն ու հմտութիւնը: Իր «Միացեալ եւ անկախ Թուրանիա կամ ի՞նչ կը ծրագրեն Թուրքերը» (1926), ինչպէս նաեւ անգլերէնով անոր թարգմանծոյ հրատարակութիւնը 1971ին, Սասունցի Դաւիթի անգլերէն թարգմանութիւնը եւ Օմար Խայեամի 500 քառեակներուն թարգմանութիւնը հայերէնի՝ պարսկերէն բնագրէն, ինչպէս նաեւ հայացումը Լոնկֆելլոյի, Վէրլէնի, Պօտլէրի եւ Վերհարնի գործերէն ոմանց, — արդէն իսկ հրատարակուած կամ ձեռագիր վիճակի մէջ, — իրեն կ՚ապահովեն վարկը բծախնդիր, ստեղծագործ ու խորաթափանց պատմագրի եւ թարգմանիչի:

Չիլիի կառավարութիւնը ուտեստեղէնի պակասի տագնապին հետեւանքով բաժնեչափի դրութիւն կը հաստատէ: Ուտեստեղէնի 40 հիմնական տեսակներ բաժնեչափով պիտի տրուին: Յատկապէս միսը շատ դժուարութեամբ ձեռք կը ձգուի այն ալ միայն շաբաթավերջի օրերուն: Չիլիի 162 տրուան պատմութեան մէջ առաջին անգամն է, որ բաժնեչափի դրութիւնը կը հաստատուի:

ՍՓԻՒՌՔԸ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՆՈՒԷՐԻՆ

Ա.

ԽՄԲ.— Փարիզաբնակ Վազգէն Անդրէասեան Պոսթընի ռամկավար պաշտօնաթերթ «Պայքար»ի մէջ ստորագրած է հետեւեալ շահեկան յօդուածաշարքը, զոր կ'արտատպենք նոյնութեամբ:

Մեզի համար անհասկնալի է սակայն «Պայքար»ի խմբագրութեան վերապահութիւնը, տրուած ըլլալով, որ ան հարկ տեսած է իբրեւ «անկախ կարծիքներ» հրատարակել այս յօդուածը, հակառակ անոր որ հոն յայտնուած տեսակէտները մաս կը կազմեն այն հասարակաց յայտաբարներուն, որոնց շուրջ, ոչ մէկ Հայ, ինչ հոսանքի ալ պատկանի, չի կրնար տարբեր մտածել, եթէ չի շփոթեր ազգային խոր ցաւերը, Հայաստանի աչքին հանելի երեւալու *լաքէի* հոգեբանութեան հետ:

×

Երկար տարիներ Հայրենիք եւ Սփիւռք ապրեցան մէկը միւսէն բոլորովին անջատ, ծանրաբեռնուած միմիայն իրենց հոգերով:

Հայութեան երկու հատուածներն ալ պարտաւորուեցան ընդունիլ տարբեր իրաւակարգեր եւ ընտելանալ նոր պայմաններու:

Երկուքն ալ Առաջին Ընդհանուր Պատերազմէն դուրս եկան բոլորովին հիւծած, տնտեսութիւննին հիմնովին քայքայուած, տեղւոյն վրայ իսկ տեղահան:

Երկու կողմերն ալ իրենց քաղաքական երազներէն մերկացած, Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Կիլիկեան յոյսերէն մահացած:

Կար ու անխախտ կը մնար հայ ժողովուրդի առասպելական յամառութիւնը, երբ ազգ, իր մշակոյթով, իր ինքնայատուկ առաքինութիւններով ապրելու արժանի ըլլալուն արդար հաւատքը:

×

Երկուքն ալ կ'ապրին այսօր, ու ամբողջութեամբ արդարացուցած են իրենց յամառ կամքն ու ջանքերը:

Երկու կողմերն ալ ինքնարաւ են:

Մին ապաւինած ընկերվարական միութիւններու տնտեսական ուժին, միւսը այլազան տնտեսութեանց ուղիներուն մէջ ընկղմած:

Երկու կողմերն ալ հաւասարապէս կառչած կը մնան հինաւուրց հայրենիքի մը վերելքի հաւատքին, անոր աւերակներէն: Կը սիրեն իրենց ազգը ու անկասկած կը ձգտին, վերանորոգելով իրենց ուժերը, դարմանել հաւաքականութեան կորուստը:

Երկու կողմերն ալ իրենց ժառանգութեան հաւատարիմ, պատրաստ են, անձնական բարեկեցութեան աշխատանքին վրայ բարդել հաւաքական գործին նուիրումը:

Սակայն այստեղ կը վերջանայ ամէն բաղդատութիւն, ամէն համեմատութիւն, ու կարելիութիւններու հաւասարութիւնը կը խախտի, ապագային տանող ուղիները կը շեղին:

×

Մէկ կողմը կայ համախումբ դանդուած մը, դարաւոր հայրենիքի մը մէջ, շրջապատուած բնութեան եւ ձեռակերտ կենդանի մասունքներով, կամովին, հոգ չէ թէ մաս մըն ալ պարտադրաբար կարգապահ ժողովուրդ մը, ունի պատասխանատու ու ձեռնհաս մարմիններ, Պետութեան տէր ու տիրական՝ պատմութեան առջեւ հաշիւ տալու կոչուած կուսակցութիւն մը, այս ալ մէկ մանիկը երկրագունդիս էն հզօր խմբակցութեան մը:

Միւս կողմը, պարբերաբար իրար յաջորդող, գլխար փոխարինող բարի կամեցողութիւններու շարան մը հեռահեռէ նօսրանալու վրայ, շարք մը կազմակերպութիւններ՝ բոլորն ալ անզօր, կայ այլասերում սրընթաց ամէն տեսակ հրապոյրը, սեփական հանրային կարծիքէ զուրկ ցիրուցան կոյտեր: Բարեկեցիկ դարձած, հետեւաբար իրերօգնութեան շրջանը բոլորած, ազգին հետ կապուած մազէ թելերով, որոնք կը կոչուին կնունք, հարսանիք, թաղում եւ հոգեհանգիստ, պտոյտ եւ այցելութիւններ:

Ահա այս կողմն է որ պէտք ունի, մեծ, շատ մեծ նուէրի մը:

Հասարակաց լեզուն հետզհետէ կորսնցնելու վրայ, մեծ մասամբ արդէն դադրած գիրար հասկնալէ, սակայն դեռ չէ դադրած հաւուցումներ սպասելէ, ամենք միամտաբար միջազգային արդարութենէն եւ դեռ ուրիշներ մերանց կողմէ:

Ահա երկու ինքնատիպ մուրացկանութիւն:

Սակայն մեր ժողովուրդը, աշխատասէր, բարի, ամօթխած, իր սեփական ապրուստին համար, ամենադաժան պայմաններու մէջ, ամենաքիչ տոկոսով մը միայն այդ մակդիրին կրնայ արժանացած ըլլալ, այն ալ ժամանակաւորապէս:

Ճիշդ է որ մեր նախորդ սերունդները, ու տակաւին մեր սերունդը կառչած կը մնայ քաղաքական մուրացկանութեան պողոտաներուն:

Ու ճիշդ ատոր համար է որ այդ սերունդէն մէկը, կը համարձակի իր ձեռքը բանալ մեր հայրենիքին *առաջ, անկէ ակնկալելով մեծագոյն նուէրը, որ դայ արգելիչ պատուար մը դառնալու անոր դէմ, որպէսզի հեռու մնանք քաղաքական մուրացկանութենէն եւս:*

Հայ ոգին անկեղծ պահելու, հայ Սփիւռքին ինքնուրոյն եւ տեւական կերպով ապրելուն սատարող նուէր մըն է որ կը սպասուի մեր ազգակիցներէն:

Հայ ոգին ջինջ, հզօր եւ միասնական պահող նուէրն է ան:

Այդ ոգիով սնանիլ կը նշանակէ տոկալ այլասերման, բազմանալ, բուն տէրը դառնալ սեփական դատին, հեռու մնալ, կամ նուազ ազերսարկու դառնալ օտարին, ապաւինելով միմիայն մեր ճշմարիտ բարեկամներուն:

Ի՞նչ գեղեցիկ երազ:

×

Նման լաւատեսութեան կամ ցնորքի նկատմամբ սակայն, միայն մենք չէ որ արժանի ենք մեղադրանքի:

Այժմ, հայրենիքի իշխանութիւնը, բազմաթիւ անձնակազմով, Սփիւռքի Հայութեան հետ կապի յատուկ վարչութիւն մը ստեղծելով, ցոյց կուտայ որ այլեւս անտարբեր չէ անոր ճակատագրին, որ ներգաղթի յոյսերով եւ գործերով կուզայ ապացոյց տալու որ ան կողմնակից է որպէսզի այդ Հայութիւնը տոկայ օտարացման, ու գիտնայ համբերել, սպասել պատեհ առիթին, մինչեւ հայրենիքը գինքը իր ծոցին մէջ ընդունի:

Արդ, այդ միեւնոյն եւ միակ նպատակին համար է որ Սփիւռքը պէտք ունի օգնութեան, որեւէ պաշտօնական անձնաւորութիւններու պատգամներէն *ու* այլ կոնդակներէն *աւելի հզօր ազդակի մը, իսկ ու իսկ թանկագին նուէրի մը:*

Հայ ժողովուրդի ոգին ու մարմինը պահող ու պահպանող լեզուի միասնականութեան:

Վերադարձը դասական ուղղագրութեան:

Ահա սպասուած նուէրը:

×

Մէկ կողմէ՝ յամառ բայց արդարացի հետապնդում:

Միւս կողմէ՝ նոյնքան յամառ ու անարդարանալի ուչացում:

Մէկ կողմը անզօր կը տառապի ուրիշ լուծում չգտնելուն:

Միւս կողմը նկատի ունի ինքնասիրութեան վիրաւորանք մը միայն:

Դատն ճակատագիր պիտի ըլլէր եթէ այս մէկը մեր ձեռակերտը չըլլար, եւ ո՛րքան ի դուր:

Այնքան հեշտ է սրբել զայն: Ի՞նչ նըւաստացուցիչ պարագայ մը պիտի համարուի, կամ հեղինակութեան անկումի ի՞նչ զոյգն նշան մը, յառաջդիմական եւ ժողովրդանուէր իշխանութեան մը համար ընդառաջել համայն Սփիւռքի այս ամենակենսական բաղձանքին:

Արդարեւ, այսօրուան մեր վարիչները անպայման կ'ուսումնասիրեն իրենց վարչապետութեան հիմնական կէտերը, անոնց յայտնի ըլլալու է թէ ինչպիսի անձնուիրութեամբ, խոշոր դժուարութիւններ դիմակալելով, գեղեցիկ հեռանկարներու ի տես, բազմահազար խռէալիստներ զոհուեցան անոր յաջողութեան համար:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

(Շար. – 1)

ԱՆԾԱՆՕԹ՝ ԱՅԴ ՀԱՍՑԷԻՆ

Պահարանին ձախ կողմը նման մակագրութեան հանդիպած էք: Ցաղաղած նամակ մը, որ կը վերադարձուի իր տիրոջը: Անտարբերութեամբ աչք կը նետէք ձերմակին վրայ ձեր իսկ ձեռքով սեւով գծուած գիրերուն վրայ, գեղնած օրաթերթի մը լուրերը կարդացողի հոգեվիճակով: Ո՞վ չէ ստացած այդպիսի նամակներ, հետեւանք՝ սխալ հասցէագրութեան, կամ ալ՝ տեղափոխութեան առիթով:

Նոյն մտահոգութեամբ կը գրուին այն քանի մը տողերը, զորս կը յանձնեմ թուղթին ըստ ընկալեալ սովորութեան: Կադանդ է չէ՞: Արդ՝ «Ամանորի եւ Սուրբ Ծննդեան», կը վարանիմ: Ի՞նչ գրել: Գրիչս կը ծանրանայ մատներուս մէջ: Մեղք որ պատրուած տառեր չկան մօտս: «Հէփի նիւ եըր»...: Ինչ գիւրութիւն: Այդպէս է յառաջդիմութիւնը: Պարզ ստորագրութիւն մը կը բաւէ հիմա ըսելու համար այն, ինչ որ չէք ուզեր ըսել, նոյնիսկ հարազատի մը: Անցնինք: Նոր տարուան սեմին ի՞նչ կրնայ գրել Հայը, մանաւանդ հրապարակաւ, եթէ ոչ իրենց էութենէն պարպուած մաղթանքներ: Ու կը տարուիմ խորհրդածելու: Ցիսուն տարիէ ի վեր սնուցած մեր երազները, իրենց կախարդանքը կորսնցուցած աղձային խրտուիլակներու վերածուած են: «... Ու պիտի գայ հանուր կեանքի արշալոյսը վառ հագած...»: Մի՞թէ:

Ցոյսերով յղի մեր մաղթանքները տեղ չեն հասած դեռ, ու հիմա մէկ առ մէկ ետ կուգան ու կը գիզուին մութ անկիւն մը, գտնուած իրերու խոնաւ գրադարանի մը մէջ, ո՞վ բռնած է հաշիւը այն անհամար աղերսներուն, զորս ուղղած ենք մարդկութեան խղճին եւ, նոյնի՛սկ, Աստուծոյ: Չէ՞ որ «...Եկեղեցին հայկական մէն մի քարի տակ գետնի, դէպի երկինք բարձրացող գաղտնի ճամբայ մը ունի»: Խե՜ղճ Թէքէեան: Հաւատացած էր եւ մենք ալ իրեն հետ: Կը գրէինք, կ'աղերսէինք, կ'աղօթէինք: Ձայն բարբառոյ

Ծաղկած Փշաքաղ

(ՎԻՊԵՐԳ)

— Դրա աւելի լաւ պատմութիւնը կայ, — չարունակեց նա, — սեմ, լսիր, խեղճ Ահմէտն իր կնկայ հետ կ'ապրի մի պզտիկ տան մէջ: Երկու էծ ունի, մի կով, հաւ, ճիւ... քանի երկու հոգով էին, Ալլահից դանգատ չունէր, բայց որ դարձաւ հինգ երեխի հէր, օթախը պզտիկ եկաւ Ահմէտին: Կնիկն էլ ամէն օր տղայ, տղաղայ, թէ՝ էս ի՞նչ կեանք է, օթախի մէջ շուռ գալ չի լինի, իրար վրայ թափուած, գիշեր ոչ քուն կայ ոչ հանգիստ: Ճարը գցին Մոլլին: Մոլլէն լսեց Ահմէտի դանգատը, մուրուս սղալեց ու հարցուց.— Հաւ-ճիւ ունե՞ս: — Ունեմ, ինչի՞ չունեմ, — ուրախացաւ Ահմէտ, մտածելով որ Մոլլէն գործը յաջողցնելու համար կաշառք կ'ուզէ. — Էսօրուանից հաւերը քշի օթախդ, միասին քնէք, միասին զարթնէք, — հրամայեց Մոլլէն: Հրամանը հրաման էր: Ահմէտ կնկան պատմեց, էսպէս-էսպէս, ճարն ի՞նչ: Հաւերուն ներս արին ու քնան: Առտուն վեր կացան, չորս կողմ փետուր, կեղտոտութիւն: Կինն էլի տղայ, — գնա՛, ասա՛, էսպէս ապրել չի լինի, թող հրաման տայ, գոնեա հաւերուն դուրս թալենք: — Գնաց թէ՝ Մոլլա, էսպէս էսպէս: Մոլլան մուրուս սղալեց, հարցուց. — Էծ-մէծ ունե՞ս: — Ունեմ, խեղճացաւ Ահմէտը. — Երկու էծ ունեմ: — Էծերին էլ օթախդ առ, միասին քնէք, միասին զարթնէք, — հրամայեց մոլլան: Եկաւ Ահմէտ կնկան պատմեց էսպէս-էսպէս: Հրաման հրաման էր, էծերուն ներս արին ու քնան: Ինչ քնել: Առտուն քնահարամ վեր կացան, ամէն կողմ պտըտուր, անտանելի հոտ: Կինը ծնկեր ծեծեց, — Ալլահի սիրուն, գնա՛ մի ճար արա, էսպէս ապրել՝ ապրել չի: — Գնաց Ահմէտ, գտաւ Մոլլին, — էսպէս ապրել ապրել չի, Մոլլա, մի ճար արա: — Մոլլան մտածեց, մտածեց ծանր ու թեթեւ արաւ, հարցուց. — կով ունե՞ս: — Ունեմ, — գոյն տուեց գոյն առաւ Ահմէտը, — մի հորթ էլ հետը: — Կովն ու հորթը ներս առ, միասին քնէք, միասին զարթնէք: — Եկաւ Ահմէտ կնկան ասաց, — կնի՛կ, մեր տուն աւերաւ, էսպէս-էսպէս: Կովն ու հորթը ներս առան, գիշեր չքնան: Կնիկ շուր ի լուս լաց ու արցունք թափեց: Առտուն վեր կացան, անասուններ դուրս քշին, մարդ ու կնիկ չոքան օթախի կեղտոտութիւն մաքրին, դուրս թափին: Կնիկ չարչափ թալեց գլխին, գնաց չոքաւ Մոլլի առաջ. խնդիր, պաղատանք արաւ, թէ Ալլահի սիրուն, մի ճար արա: Մոլլէն մուրուս սղալեց, ծանր ու թեթեւ արաւ, հարցուց, — բաջի, ձեր հարեւան Ալին քանի՞ էշ ունի: — Խատեղ կնկայ ուչք գնաց: — Էլի՛, էլի վեր գնա տուն, — ասաց Մոլլան, — գնա՛ հանգիստ ապրի: — Ահմէտի կին ուրախացաւ, աչխարհով մէկ եղաւ, եկաւ, ասաց. — Մարդ ապա չե՞ս ասէ, Մոլլէն կ'ուզէ Ալու էշերն էլ մեր օթախ քշել, իմ ուչք գնաց վախից, նա էլ խղճաց մեզի, բաշխեց, ազատեց էդ փորձանքից: Իրիկուն մարդ ու կին անասուններ ներս առին, մէկ օր Մոլլան կանչեց Ահմէտին, — Ահմէտ, — ասաց, — գնա՛, հաւերին քշի հանոց: — Ահմէտ խնդումերես տուն եկաւ, հաւեր դուրս քշին, մի քիչ թեթեւցան: Երկու օրից Մոլլան կանչեց Ահմէտին, — Ահմէտ, — ասաց, — էծերդ դուրս արա՛: — Ալլահի շնորհք քեզ վրայ թափուի, ա՛յ Մոլլա, — ուրախացաւ Ահմէտը, տուն վազեց էծերը գոմ քշին, պառկան ու անուշ քնով քնան: Անցաւ մի շաբաթ, Մոլլէն կանչեց Ահմէտին, — ասաց, — կովն ու հորթն ախոռ քշէք, հանգիստ բախտաւոր ապրէք... — Տուն եկաւ Ահմէտ՝ Ալլահին փառք ու Մոլլին օրհնանք տալով: Մարդ ու կին լէն ու բոլ եաթաղներ փռին, ուրախութիւնից շուր կէս գիշեր արթուն մնացին, երեխաներին գրկեն, քնան: Ու կ'ապրեն շուր ի էսօր էդպէս բախտաւոր, իրենց հին օթախում:

Այս է ահա Ահմէտի ու Ահմէտների բախտը եւ այս է, ինչ կոչւում է համեմատական կամ յարաբերական երջանկութիւն:

Ու մի՞թէ համեմատական երջանկութիւն չէր, երբ մէկուկէս տարի ներքին բանտում ամենայն բարեխղճութեամբ չմեռնելուց յետոյ քեզ հանեցին Տուժինգրադից եւ ապրանքատար մեքենայում քեզ նման ապրանքների հետ բարձեցին ու քշեցին քաղաքային բանտ: Ապրանքատարը սլացաւ Նալբանդեանով ու մտաւ Մարքսի փողոց: Ապրանքատարի երկու կողմով հոսեցին ծանօթ տներ, մարդիկ, հիմնարկներ: Երկիրը պատրաստւում էր ըստ երեւոյթին ինչ-որ տօնի:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(50 – Շար.)

յանապատի: Աստուած ալ հայցէ փախած էր: Տեղափոխուած. կը պատահի: Բայց ինչ որ աւելի ողբերգական է հիմա, մեր հոգեկան ամրոցներուն անէջացումն է: Ու կը տարուինք մտածելու, թէ ինչո՞ւ կը գրուին այս տողերը, որո՞ւն համար եւ որո՞ւն ուղղուած: Հայութեա՞ն: Երբ ան ալ իր կորգին հայցէ փախած է ու այս նամակն ալ տեղ չհասնելու դատապարտուած:

Նոր տարուան սեմին, երբ սովորաբար ամէն երազ նոր թռիչք կ'առնէ, ահա՛ թուղթին կը յանձնուին կարմիրով ղըրուած սեւ բաներ: Ու կը յիշենք անցեալը: «... Հաւատացէ՛ք ով Հայեր, վաղուան արշալոյսին, որուն ոտնաձայնը ես կը լսեմ...»: Երկար տարիներ, հաւատացինք, որ անցեալ մը ունենալը բաւական էր ներկան ու մանաւանդ ապագան կերտելու համար: Ցնորք: Մխուեցան դանձերը անցեալի հարուստ շտեմարաններուն: Անթացուպերու վրայ կոթնած, ահա կը գտնուինք մութ փապուղիի մը երկայնքին, կարօտ՝ Լուսաւորչի Կանթեղին ակայծող ճրագին, կարօտ՝ հաւատքի, կարօտ՝ լոյսի եւ յոյսի: Վարագոյր քաշել մեր այլանդակ գոյութեան առջեւ, առնուազն անհամ կատակ մը կրնայ ըլլալ: Երանի՜ անոնց, որ Նախախնական յանձնապատան իմաստակութեամբ, ի տես այս իրողութեան, կը շարունակեն դեռ խարկանքին գոլորշիներուն մէջ պարուրել ու պարուրել...

1973ի սեմին, մինչ երկնասլաց գըմբէթներու կամարներուն տակ կը ղօղանջեն վաղուան Նոր յոյսերու զանգակները, ու հրեշտակներ աւետիս կուտան մարդկութեան «փառք ի բարձունս...» երգելով, ահա յամառօրէն մեր սիրտերը փակ կը մնան այդ հին եւ շատ ծանօթ յանկերգին, որ այժմ աւա՜ղ, այնքան խորթ, այնքան խուլ կը հնչէ մեր ականջներուն:

Նոր Տարի: Ճակատագրական հեգնանք: Կար ժամանակ, երբ տարիները իրարու կը յաջորդէին Նոր յոյսերու հեռանկարներու պատրանքով: Կաղանդը դեղեցիկ էր մեր երդիքներուն տակ: Երգը անպակաս: Գարունը մօտ էր: Այսօր սթափած ենք: Երազը կղպած ենք դարակին մէջ եւ գիտենք, որ դէթ մեզի համար օրերը պիտի թաւալին յար եւ նման, հինցած ժամացոյցի մը անհրապոյր դարկին համաչափ ընթացքով, առանց փողի, առանց արձագանգի: Տխուր է պատկերը: Բայց նախընտրելի է հաստատումը այս իրողութեան քան լրձնաշուրթն փառաբանութիւնը գալիք վառ օրերուն, որոնք կարծես օդին մէջ կախուած աննիւթական նկարի մը պէս, օր ըստ օրէ կը հեռանան, փախուստ կուտան մեր ամէն մէկ քայլափոխին:

Ամանոր եւ Սուրբ Ծնունդ: Իրենց իմաստէն պարպուած բառեր՝ եթէ ի հարկէ մեր ականկալածը ո՛չ խունկ է եւ ո՛չ ալ կօշիկներուն մէջ պետեղուած նուէրներ: Մեզի վիճակուած նուէրը, դալկոտ նկարն է վաղուան մեր հողմատատան գոյութեան:

Այս առաւօտ կաթիլ մը արցունք մեր աչքերուն մէջ դուցէ թեթեւցնէ մորմոքը, որ կապարի մը ծանրութեամբ կը ճնշէ մեր հոգիներուն: Կաթիլ մը արցունք այն ահաւոր պարտութեան համար, զոր կրեցինք այն օրը, երբ ապլուլին Սփիւռք դարձանք: Մենք որ որակ էինք, դարձանք քանակ: Մենք որ համակ երգ էինք, դարձանք ժամերգութիւն: Մենք որ պարարտ հող էինք, յուսաբեր ծիլերու երկունքով յղի, դարձանք անհող ու ամուլ զանգուած մը, ճակատագրին ապաւինած ամբոխ մը: Անողոք է պատմութիւնը պարտուածներուն հանդէպ: Կը մնայ վըճարել այդ պարտութեան գինը: Հաշիւը սուղ է, շատ սուղ...

Նոր Տարուան այս ուրախ օրերուն, ահա՛, սեւով շղարշուած այս տողերը, զորս կը յանձնեմ թղթատարին, Հայութեան անծանօթ հասցէին ուղղուած:

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Հայ ճարտարապետութեան Երախտաւորը

—o—

Փրոֆ. Ն. Տոկարսկի տասնամեակներ շարունակ ուսումնասիրած է հայ ճարտարապետութիւնը: Փրոֆեսորը մեր երկրին ծանօթացած է 1915ին, երբ իբրեւ ռուս բանակի զինուոր Կովկասեան ճակատի վրայ կը կռուէր: Անոր զօրամասը կը գտնուէր պատմական Տայքի Իշխան գիւղը, ուր երիտասարդը առաջին անգամ ըլլալով կը ծանօթանայ Ժ. դարու ճարտարապետական յուշարձաններուն, կը լուսանկարէ եւ կը չափագրէ զանոնք: Այդ պատահական ծանօթացումը հայ ճարտարապետութեան նմոյշներուն հետ առիթ կը դառնայ, որպէսզի ան իր ամբողջ ուշադրութիւնը նուիրէ այդ ճարտարապետութեան:

Թիֆլիսի մէջ Ն. Տոկարսկի իր ուսումնասիրութիւնները ցոյց կուտայ Ն. Մառի, որ զանոնք կը գնէ Անիի հնութիւններու թանգարանին համար: Մառ կ'առաջարկէ Տոկարսկիի՝ մասնակցիլ Անիի պեղումներուն: Այդ աշխատանքներու ընթացքին ապագայ փրոֆեսորը կը ծանօթանայ բազմաթիւ հայ մտաւորականներու, որոնց շարքին Յովսէփ Օրբէլիի, որ կը դառնայ իր ուսուցիչը:

Երեսունական թուականներուն Ն. Տոկարսկի յաճախ կ'այցելէ Հայաստան եւ Ակադ. Յ. Օրբէլիի ղեկավարութեան տակ կը մասնակցի Ամբերդի միջնադարեան ամրոցի պեղումներուն, ինչպէս նաեւ Դուինի եւ Կարմիր Բլուրի արշաւախումբերուն:

1941–1945ին փոխ-նախագահը կը դառնայ Հայաստանի պատմական յուշարձաններու Պահպանութեան Պետական Կոմիտէի: Պատերազմէն ետք կ'աշխատի պատմութեան հիմնարկութեան մօտ եւ լուրջ նպաստ կը բերէ Հայաստանի ճարտարապետութեան գործին: Այդ տարիներուն ան լոյս կ'ընծայէ «Հին Հայաստանի ճարտարապետութիւնը» ստուարածաւալ հետազօտութիւնը, որ ըստ էութեան առաջին փորձը եղաւ գրելու Հայաստանի ճարտարապետութեան պատմութիւնը:

Յիսունական թուականներուն կը հաստատուի Լենինկրադ:

Յետագային պեղումներ կը կատարէ Ողջաբերդի եւ Ջրվէժի մէջ: Իր հետազօտութիւններուն արդիւնքները կը հրատարակէ «Ջրվէժ» (1959) ու «Ջրվէժ եւ Ողջաբերդ» (1964) հատորներուն մէջ: Այդ աշխատութիւններուն առընթեր ան կ'իրագործէ իր վաղեմի երազը՝ նոր մշակումով լոյս ընծայելով իր հիմնական աշխատութիւնը «Դ.–ԺԴ. դարերու Հայաստանի ճարտարապետութիւնը»:

Ան լոյս ընծայեց նաեւ կարգ մը գիրքեր, որոնք տուեալներ կը պարունակեն հայ ճարտարապետութեան մասին: Այսպէս անոր ջանքերով հրապարակ եկան Ն. Մառի Անիի պեղումներու վերաբերեալ օրագրութիւնները, Դ. Ղիպշիձէի «Անիի քարայրները» եւ այլ աշխատութիւններ:

1972ին Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան «Թորոս Թորամանեան» ոսկէ շքանշանը յանձնեց անոր:

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Սրտի պարտք է գրի առնել եւ հանրութեան մատչելի դարձնել բոլոր այն պատուաբեր յաջողութիւնները՝ որոնք իրենց հրահանգիչ օգտակար եզականութեամբ գոհունակութիւն եւ հպարտութիւն կ'առթեն հայ հոգիին եւ սրտին:

Անխառն հաճոյքով ներկայ եղանք անցեալ Ուրբաթ երեկոյ՝ Մարսէյլի Բժըշկական Համալսարանի աւարտականներու սրահին մէջ Տոքթ. Մարք Բաղըճեանի Հիպոկրատի երդման: Բժշկական կաճառին կը նախագահէր վիրաբուժապետ Տոքթ. Քարֆասօ, սրտաբանօթային հեղինակաւոր բժշկապետ Օտիէ, Տոքթէօրներ մասնագէտ Ֆիկարէլլա եւ Լիւֆիսնի, որոնք միաձայնութեամբ բժիշկին ներկայացուցած թէզը գտան արժանի ամէն գնահատանքի եւ գովասանքի, պատկառելի հատոր մը արդիւնք մեղուաջան եւ աքնաջան պրպտումներու՝ երկու տարուան ուսումնասիրութեանց, նիւթ ունենալով Անթի–Քոակիւլան զանազան դեղերու կիրարկման առաւելութիւններն ու անպատեհութիւնները՝ վիրաբուժական բարդ գործողութեանց ընթացքին, որմէ վերջ տեղի ունեցաւ խոնարհ, գլխիկոր սրտաշարժ երդման արարողութիւնը: Այս ժրաջան բժիշկը՝ հազիւ 24 տարեկան, որդին է՝ յիսուն երկար տարիներէ ի վեր Մարսէյլի մէջ բժշկութիւն կիրարկող Տոքթ. Ղուկաս Բաղըճեանի:

Այս պաշտօնական տուչութենէն վերջ բոլոր ներկաները հիւրասիրուեցան պատշաճ եւրոպական հիւրընկալութեամբ իրենց ՍԷՆ–Ժերոմի բնակարանին մէջ, ուր ստեղծուեցաւ խանդավառ մթնոլորտ մը շնորհաւորութեանց եւ բարեմաղթութեանց:

Մ. ԵՍԱՎԷՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Ջեմ ուզեր, գրպանս դիր:
— Հաւկիթին մէջ մազ կը փնտռէ:
— Խելքը բնովի է, ոչ թէ գնովի:
— Վատ օրը կը լուանայ, վատ մարդը չի լուանայ:
— Օձի ձուէն հաւու ճուտ դուրս չի գար:
— Դարտ ընողին դարտ չի պակսիր, քէֆ ընողին քէֆ չի պակսիր:
— Լացն ու ծիծաղը եղբայր են:
— Սիրտը որ կայ՝ շուշայ (շիշ) ա, որ կոտրի՝ ճար չկայ:
— Մեծցաւ՝ մեծ ցաւ:
— Ծերանաս, ծերի հալը իմանաս:
— Անձրեւէն փախանք, կարկուտի բռնուեցանք:
— Գող՝ սիրտը դող:
— Կաթէն բերանն է այրեր, մածունը փչելով կ'ուտէ:
— Աղուէսը խաղողին չհասաւ, «խակ» է ըսաւ:
— Յօնքը շինելու տեղ, աչքն ալ հանեց:
— Ուղտը կորսնցուցեր ես, լո՞ւն կը փնտռես:
— Գետը չհասած՝ մի՛ բոպիկնար:
— Գինիէն դարձած քացախը թունդ կ'ըլլայ:
— Գողը գողէն գողցաւ, Աստուած տեսաւ զարմացաւ:
— Ես կ'ըսեմ, ես կը լսեմ:
— Խենթը ըսաւ, խելօքը հաւատաց:
— Ջաղացքէն եկողը ես եմ, դուն ես ալրոտեր:
— Ինչ որ ցանես, ա՛յն կը հնձես:
— Անողաց՝ գտնողաց:
— Հողը քաշողին, լաթը մաշողին:
— Զանգակի ձայնը հեռուէն անոյշ կուգայ:
— Ջուրը չինկողը լողալ չի սորվիր:
— Երկաթը տաք–տաք կը ծեծեն:
— Այսօրուան գործը վաղուան մի՛ ձգեր:
— Կամաց կամաց, բամպակը կ'ըլլայ մանած:
— Ուշ լինի, նուշ լինի:
— Մէկ ձեռքով երկու ձմերուկ չի բռնուիր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

Օվլիտ միջոցը գտաւ Անգլիա անցնելու, հոն աշխատանոց մը մտաւ, եւ որովհետեւ լաւ մեքենավար մըն էր, Ճէյմս Մորթիմէր իր քով առաւ զայն, ու հիմա Լորտ Մէյր շոգենաւով Նիւ–Եօրք կը տանէր: Օվլիտ կը կարծէր որ նոր կերպարանափոխութիւն մը պիտի չկրէր հոն, երբ դէշ առիթ մը ներկայացաւ ու ինք չկրցաւ դիմադրել իր յափշտակիչ բնազդին: Ան տեղի տուաւ փորձութեան, ու մենք տեսանք թէ ինչ արդիւնք ունեցաւ իր տկարութիւնը:

— Աւա՛ղ, չարագործ արարած, ըսաւ Օվլիտ Սօլիվօ, իր բռունցքները սեղմելով ինքնակոչ Բօլ Հարմանի դէմ, երբ այս վերջինը հեռացաւ: Ի՛նչ ձախորդութիւն: Եօթանասուն հազար Ֆրանքը ձեռքէս փախաւ, շնորհիւ զարմիկիս...: Ի՛նչ պէտք ունէի երթալ գտնելու այդ մարդը: Ան աւելի լաւ կ'ընէր, եթէ միայն իր գործերով զբաղէր:

Օվլիտ քանի մը երկվայրկեան խորունկ մտածումներու մէջ թաղուելէ յետոյ՝ ինքնիրեն ըսաւ, գլուխը վեր առնելով յանկարծ.

— Թերեւս աւելի լաւ եղաւ այսպէս: Իրաւ է որ Հարմանի հրամանին տակ կը գտնուիմ, բայց կը կարծեմ որ գաղտնի ոստիկանին պայուսակէն աւելի շահաբեր պիտի ըլլայ այս գործը: Բօլ Հարման շատ բախտաւոր մարդ է, բայց ես միշտ կը խորհիմ որ այդ մարդուն անցեալին մէջ զարմանալի գաղտնիք մը կայ: Անոր խիղճը շատ մաքուր չեմ գտներ: Այնքան շուտով յաջողելու համար, պէտք է գաղտնիք մը գտնուի գործին մէջ: Հիմա օձիքս բռնած է, բայց օրին մէկն ալ ես անոր օձիքէն պիտի բռնեմ: Տեսնենք...: Կրողը տանի զիս, եթէ երբեք օրին մէկը առիթը չգտնեմ անոր խմցնելու Գանատայի Շուշիլինոյի հեղուկը... ու այն ատեն կամայ ակամայ ամէն ինչ պիտի յայտնէ ան...:

Ճամբորդութեան մնացեալ օրերը Բօլ Հարման անցուց Ճէյմս Մորթիմէրի եւ Նօէմիի ընկերակցութեամբ: Ան մեքենաներու վրայ կը խօսէր ա՛լ աւելի խանդավառուած գործարանատէրին հետ, ու կը սիրաբանէր Նօէմիի հետ: Մանկամարդ աղջիկը շատ լաւ ընդունելութիւն կ'ընէր ու տակաւ լրջօրէն կը սիրահարէր Ֆրանսացի մեքենագէտին: Ճէյմս Մորթիմէր շատ լաւ կը նշմարէր այդ բանը, բայց ձայն չէր հաներ, որովհետեւ իրեն հաճոյ կը թուէր սա գաղափարը թէ մօտաւոր ապագայի մը մէջ իր փեսան պիտի ըլլար շահընկերը:

Մեկնումին տասներկուերրորդ օրը, Նիւ–Եօրք հասան: Յաջորդ օրն իսկ, Ժաք Կարօ ստանձնեց աշխատանոցներու տընօրէնութիւնը, ուր Օվլիտ Սօլիվօ մուտ կը գործէր իբր մեքենայարդար: Երեք շաբաթ յետոյ, Բօլ Հարմանի ինքնակոչ զարմիկը գործապետ կ'անուանուէր Ժաքի կողմէ, 180 տոլար(900 Ֆրանք) ամսաթոշակով:

Երկու ամիս յետոյ, Ժաք Կարօ, որ բացարձակապէս անհրաժեշտ դարձած էր իր ընկերոջ, Նօէմիի ձեռքը խնդրեց: Ճէյմս Մորթիմէր հաւանութիւն յայտնեց, առանց ծածկելու իր ուրախութիւնը: Բօլ Հարմանի ծննդեան վկայականը եւ հօրը ու մօրը մահը հաստատող թուղթերը հեռագրով ուղղուեցան Պուրկոնէէն: Այդ թուղթերը անյապաղ հասան, ու Ժաք Կարօ կեղծ անունով մը ամուսնացաւ Նօյեմիի հետ:

— Զարմիկիս բախտը շատ յաջող է, կը խորհէր Օվլիտ: Սոսկալի մարդ է: Բայց ի՛նչ որ ալ ըլլայ, այդ մարդուն էութիւնը պիտի հասկնամ: Յաջողութիւնը անորն է որ գիտէ սպասել...:

Նօէմի շատ երջանիկ էր: Ճէյմս Մորթիմէրի եւ Բօլ Հարմանի ընկերակցութիւնը յարաճուն յաջողութիւն մը կը գըտնէր ու ոչ մէկ հաստատութիւն անոր չափ բարգաւաճ չէր: Ժաք Կարօ իր նոր կեանքին մէջ կ'զգար որ տարբեր մարդ մը եղած էր: Անցեալը անհետացած էր յիշողութեանը մէջ:: Իր ոճիրը մոռցած էր: Սակայն ստիպուեցաւ յիշել այն օրը, երբ Ֆրանսերէն թերթի մը մէջ կարդաց թէ Ժանն Ֆօրթիէ Եղեռնադատ Ատեանին կողմէ ցկեանս, խցարգելութեան դատապարտուած էր, Ալֆօրվիլի գործարանը կրակի տուած ու իր գործատէրը Պ. Լապրուն սպաննած ըլլալուն համար: Այս դատապարտութիւնը նոր ստուգութիւն մը կ'ընծայէր Ժաքի անպատիժ մնալուն, սակայն թշուառականը կարեկցութեան զգացում մը չունեցաւ իր զոհին՝ տարաբախտ Ժաննի նկատմամբ: Նոյնիսկ չյիշեց թէ այդ կինը սիրած եւ ուզած էր անոր հետ բաժնել կրակի եւ արեան մէջ գլուած հարստութիւնը:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ԹԱՌԱՌ․— Այրի Տիկին Բէլա Կուշուքեան եւ զաւակները՝ Կոստան եւ Փաթրիք, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Յովսէփեան (Իսփ), Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Յովսէփեան եւ զաւակը՝ Ր ա ֆ ֆ ի (Իսփ, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Եսայեան եւ զաւակը՝ Վալէրի (Իսփ), Տէր եւ Տիկին Երանոս Քըրքճեան եւ զաւակները (Լիոն) եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, աներձագին, մօրեղբօր, կնքահօր, փեսային եւ քենեկալին՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԿՈՒՇՈՒՔԵԱՆԻ

(Կիւրինցի)

մահը, որ պատահեցաւ 10 Յունուար, 60 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Յունուար 13ին, ժամը 10·30ին, Թառառի հիւանդանոցը, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Թառառի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վալանսի Հայ Առաք․ Ս․ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել եւ հոգեհանգիստ մատուցանել կուտայ կիրակի (14 Յունուար) զաւակին հոգւոյն համար՝

ԱՐԱԳ ՔՀՆՑ․ ՊԱՊԻԿԵԱՆԻ

մահուան 10րդ տարելիցին առթիւ,

Եւ Հոգաբարձութեան երկար տարիներէ ի վեր ծառայած Պ․ Ստեփան Պրնազեանի մահուան 7րդ տարելիցին առթիւ։

Ցիշատակները յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհիներ Ս․ Ետիգարտաչեանի եւ Ա․ Ուզունեանի ու ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօրեղբօր կնոջ Տիգրանուհի Ետիգարտաչեանի մահուան տխուր առթիւ։

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի 14 Յունուար ժամը 15էն 23 Սեւրանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ։
Երգ, պար, արտասանութիւն
Կաղանդ պապուկ
ՃՈՆ ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

×

ՍԷՆ–ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Հասարակութիւն Սէն-Շամոնի Երիտ․ Միութեան, մասնակցութեամբ համանուն միօրեայ հայկ․ վարժարանի երկսեռ աշակերտութեան եւ խանդավառ անդամ – անդամուհիներու, տօնածառի հանդէսն ու Մոլիէրի հայերէնի թարգմանուած «ՍՔԱՊԷՆԻ ՃԱՐԱՃՃԻ ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» (երեք արարով քրքջալից կատակերգութիւնը)։ Միրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ՝ Լիոնի Հայ Առաք․ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը իր երգերով եւ պարանուագներով։ Դպրոցականներուն կը բաշխուին նուէրներ եւ սրահին մէջ ներկայ գտնուող բոլոր մանուկներուն՝ պէս–պէս համեմներ։

14 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին, Սալ ժան տ'Արքի տաքուկ սրահին մէջ, Ռիւ տը լա Ռեփիւպլիք։

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները։

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ս․ Գր․ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը Ծնունդի առթիւ տօնածառ մը կը կազմակերպէ Յունուար 20, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին Պետական Թատրոնը։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր․ Սեդրակ Տաւուտեանէ 100 ֆր․ իր սիրելի կնոջ՝ ընկերուհի Աննիկ Տաւուտեանի յիշատակին։

×

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալ նուիրատուութիւնները․—

Զարեհ Քիւթալեանի թաղման, Տէր եւ Տիկ․ Ն․ Նիքօթեան, Օրդ․ Մ․ Եալըճեան 50ական, Տէր եւ Տիկ․ Զ․ Ալեքսանեան, Տէր եւ Տիկ․ Բ․ Մաչոյեան, Պր․ Յ․ Քէչեան 20ական։ Նիքօթ Նիքօթեանի թաղման առթիւ, Տիկ․ Ա․ Այէաթճեան 100, Տէր եւ Տիկ․ Գ․ Խաչինէճեան, Տէր եւ Տիկ․ Շահում ընտանիք, Տէր եւ Տիկ․ Յ․ Պէքթէմուրեան 50ական, Տիկ․ Ճեր – մակեան 30, Տիկ․ Գալկանճեան, Պր․ Զաւուչեան 20ական։ Յակոբ Տալաքիւփէլ – եանի թաղման առթիւ, Ն․ եւ Ս․ Տալաքիւփէլեաններ 100։ Մինասեան Դանիէլի թաղման առթիւ, Պ․ Պ․ Ա․ Թադոյեան, Թադոյեան 20ական, Խաչերեան 30, Դ․ Խաչերեան 10։

Վերափոխման տօնին առթիւ Տէր եւ Տիկ․ Գ․ Խաչինէճեան, Տիկ․ Լիօթոյ 50ական, Տիկ․ Ջօլոյեան 20, Եդուարդ Տէրունեանի տարելիցի հոգեհանգիստին առթիւ Տիկ․ Ա․ Տէրունեան 100։ Պետրոս Գէորգեանի թաղման առթիւ Պր․ Քիւրէճեան 20, Ժ․ Քէմէճեան, Ս․ Փափազեան 10ական։ Նիքօթ Նիքօթեանի քառասունքի հոգեհանգիստին առթիւ Տէր եւ Տիկ․ Յ․ Պաժան, Տէր եւ Տիկ․ Ա․ Պէտաճեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ․ Ն․ Քիւթալեան, Տէր եւ Տիկ․ Ռ․ Յ․ Պէքթէմուրեան, Օր․ Մ․ Եալըճեան, Պր․ Օ․ Հէլվաճեան, Մայր եկեղեց․ Տիկնանց Միութիւն 50ական։ Ադամի Մենծիկեանի տարելիցի հոգե – հանգիստին առթիւ Տիկ․ Տէնկոյեան, Տիկ․ Նէվշէհիրլեան 20ական, Զատիկեան եւ Յովհաննէսեան 10ական։ Յակոբ Տալաքիւփէլեանի քառասունքի հոգեհան – գիստին առթիւ Պր․ Յ․ Փափազեան, Տիկին Այնաճեան եւ զաւակներ 50ական։ Խաչիկ Համբարձումեանի հոգեհանգիս – տին Տէր եւ Տիկ․ Իպպիրեան 20 ֆր․։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս կիրակի — Յունուար 14 — առաւօտ ժամը 8ին Ֆրանս-Քիւլթիւռ ձայնասփիւռի կայանէն «Ճամբորդութիւն Հայաստան», մասնակցութեամբ Հայր Տալմէի։

Ընթերցումներ կը կատարէ Ալէն Քիւնի։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

12 Յունուար Ուրբաթ ժամը 20·45ին, Մոտէռն Փալասի մէջ։ Փլաս տը լա Ռեփիւպլիք։

Ի պատիւ Օր․ ԱՏՐԻՆԷ ՏԱՏՐԵԱՆԻ, 1972 Թուի Հարենց գրական պարգեւի յատկացման առթիւ։

Կը նախագահէ Տիկին ԷԼԻԶ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսին

Զարեհ Որբունի, Ա․ Ալիքսանեան, Հիլտա Գալֆայեան եւ Տիկին Հոլօուէյ։

Կ'արտասանեն օրիորդներ Սոնա Վարդանեան, Ագապի Պալեան։

Հեղինակէն հատուածներ կը կարդայ Տիկին Բալուեան։

Մուտքը ազատ է։

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժօն, հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Խաչեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար։

Պատարագէն առաջին Խաչեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիմանթէռ ճաշարանը, Մեթրօ Բասէ, ներկայ ըլլալու համար «Խաչեան Օր» բաժակի պահի։ ատենադական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին։ Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խաչեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը։ Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու։

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Բնիկ Էլպասանի, Թոքատի շրջան, Տիկին Կիլմիա Մըսրեան (ծնեալ Մղսեսի Մանուկեան) կը փնտռէ իր եղբօր՝ Հաճի Մանուկին զաւակները։ Արմենակ 14 տարեկան, Սիրանոյշ 5 տարեկան, Կարապետ 4 տարեկան, Գէորգ 3 տարեկան–առոնք Մալաթիա տեսնուած են։ Իրենց մօրը անունը Վարդուհի։ Կը փնտռէ մեծ քոյրը Եղսան, զաւակները՝ Լեւոնը, 14 տարեկան, Ազատին 13 տարեկան․ առոնք իրենց քովը մեռած են։ Փերուզը 12 տարեկան մնաց Պերաճակի Խանը։ 8 տարեկան Միհրանը, 5 տարեկան Գրիգորիկը, այս երկուքը կորսուած են։ Իր հօրը անունը Օհաննէս Քէչիչեան։

Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետեւեալ հասցէին․՝

G. M. Djnbachian
62, Ave. Sadi Carnot
Valence 26000 (France)

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ․ Խաչի Շրջ․ Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին։

ժամը 15ին Ազգ․ Տան սրահը, 295 Ռիւ Պուալօ։

Կը խօսի Գրիգորիս աբեղայ Բունիաթեան

Գեղարուեստական բաժին փոքրիկներու կողմէ։ Երգ – պար – արտասանութիւն։ Կաղանդ պապան ուտելիք եւ նըւէրներ կը բաժնէ ներկայ փոքրիկներուն։

Հաճելի անակնկալներ։

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ․ Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին կիրակի ժամը 15·30ին։

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ․ Խաչի մասնաճիւղին, Յունուար 14, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ։

Գեղարուեստական բաժին գպրոցի աշակերտներու կողմէ․— Երգ, արտասանութիւն եւ հայկ․ պարեր։ Նուէրներ կաղանդ պապային կողմէ։

×

ՊՈՒԼ․ ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ․ Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ։ Կը հրաւիրուի Հայ Հասարակութիւնը։

Հ. Յ. Դ.

ՎԻԷՆ․— Հ․ Յ․ Դ․ Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ․ ժողովը 13 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ․— Հ․ Յ․ Դ․ «Ս․ Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։ Կարեւոր օրակարգ։

×

ՎԱԼԱՆՍ․— Հ․ Յ․ Դ․ Քրիստափոր կոմիտէի ընդհ․ ընկերական ժողովը 14 Յունուար Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Ահարոնեան ակումբը։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս․ ՅՈՎՀ․ ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շաբաթ, 13 Յունուար — Ը․ օր․ Ծնընդեան։ Տօն Անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի։ Պատարագէն առաջին Առաջնորդարանի սրահին մէջ տնօրհնէք կը կատարուի։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ․— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի ֆրանսահայ ուսանողութիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողովին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ։

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ"
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ
իր Յիսնամեակը

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ․ Յ․ Դ․ Նոր Սերունդի Կեդր․ Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին։

×

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ։

×

Կապ․ Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին։

×

Կապ․ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին Թատերական ներկայացումը՝

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25ԻՆ

×

Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան ցերեկոյթ – պարահանդէսը 1973 Մարտ 11։

×

Հայ Արինէրու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի։

×

Վասպուրականի Հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի նախաձեռնութեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր․ Վարչութեան՝

Մայիս 6ին

ՏՕՆԱԾԱՌ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԿԻՐԱԿԻ 14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՍՓԼԱՆՏԻՏԻ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹ
13
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI
13 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 փր.	Վեցամսեայ	65 փր.
Արտասահման	Տար. 135 փր.	Հատը	0,70 փր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 12·613

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.613

«ՆՈՐ ՏԱՐԻ, ՆՈՐ ԲԱՐԻ» ...

Ամանորեան մաղթանքներու մէջ ծաւալը կայ Բարիին· կարօտը՝ գրական ու ամփէ իրագործումներու. երազներու՝ զորս հոգին կը հիւսէ, եւ որոնց չի կրնար հասնիլ սակայն մարմինը:

«Նոր տարի՝ նոր բարի» կ'ըսեն շըրթունքները, առանց նոյնիսկ անդրադառնալու թէ անցնող տասնամեակները յաւախակ ըրած են մեզ, մեր այդ մաղթանքին եւ ձգտումին ճամբուն վրայ:

Վարժութեա՞մբ թէ յամառ հաւատքով, տարեվերջի վիճերուանհոգեկան մեր մակընթացութեան մէջ նո՛յն բաղձանքը թեւ կ'առնէ: .. «Նոր տարի, նոր բարի»...: Մտովին համոզուած ենք թերեւս, որ սովորութիւնն է խօսողը· սակայն ներքին ձայն մը կը թելադրէ կառչիլ Յոյսին՝ նոյնիսկ հակառակ մեր կամքին:

Մաղթանքին մէջ, որ կ'արտայայտուի զանազան ձեւերով, մարդ էակին պապակը կայ սիրոյ եւ խաղաղութեան, անձէ անձ ու հաւաքականութենէ հաւաքականութիւն անվերապահ յարգանքի, ողջմտութեան, ներողամիտ վերաբերումի: Զըղջումը կայ երջանկութեան՝ որուն ճշգրիտ սահմանումն իսկ չեն կրցած ընել մարդիկ:

Կայ վերջապէս հանրային եւ ազգային մտահոգութիւններու թելադրանքը՝ աւելի անանձնական ոգիով մը ողջունելու Նոր Տարին, զայն վերածելու համար անկիւնադարձի մը՝ դէպի լուծումը մեզ ալեկոծող խռովքներու, դէպի դարմանումը անխուսափելի վէրքերու, դէպի իրագործումը կիսատ ծրագիրներու ու դեռ չըրանաձեւուած հաւաքական նպատակներու:

×

Վերջին այս կէտն է որ ամէնէն աւելի կը ճնշէ այսօր մեր մտքերուն ու հոգիներուն վրայ, երբ Ամանորեան խորհրդածութիւններու թելը կ'երկարի դէպի հայ ընդհանրականութիւն, — տարասփիւռ կեանք ու հայրենիք:

Մաղթանքներ հիւսել կամ նպատակներ բանաձեւել, բայց թեւածալ նստիլ ու ձեռնամած աղօթե՛լ՝ որպէսզի իրականանան անոնք, ինքնախաբէութենէ աւելի բան մըն է· ժխտո՛ւմն իսկ է ազգային մեր արժանաւորութեան ու համբաւեալ չարքաշութեան:

Ետ կը նայինք՝ դէպի առաջ քայլ առնելու որեւէ փորձէ առաջ: Նոր Տարուան առաջին թելադրանքը ա՛յս է, հայ մարդուն համար:

Ու յետադարձ մեր ակնարկը մեզ ամօթով չի թողուր:

Ի՛նչ որ ալ եղած ըլլան մեր ընկրկումներն ու ձախողանքները, ո՛րքան ալ թերացումներ եւ սխալներ գործուած ըլլան, անժխտելի են յուսադրիչ երեւոյթներն ու դրական իրագործումները:

Մեր պայմաններուն մէջ ապրող որեւէ ժողովուրդ ի վիճակի պիտի չըլլար իր պարտաւորութիւններն ու նպատակները լիւ իրականացնելու: Անհերքելի է, որ տարասփիւռ մեր համայնքը ձեռնթափ եղած չէ տակաւին, եթէ նոյնիսկ չէ կըրցած ժամանակին հետ բազմապատկուող իր տեղական թէ ընդհանրական սփիւռքութիւնները դրապէս հարթել:

Միւս կողմէ, սակայն, երբ նկատի կ'ունենանք անմիջական ներկան ու մօտաւոր ապագան՝ Ամանորեան մեր հանդանակները տարազելու որեւէ փորձ կը դնէ մեզ հարկադրանքին առջեւ եզրակացնելու, թէ «Նոր տարի՝ նոր բարի»ն ծանր յանձնառութեանց կոչ ու հրաւէր է աւելի, քան չըթուեցի տարբ: Մաղթանքը կըկնե՛լ ու անցնի՛լ՝ զառալքութեան առաջին քայլը կրնայ ըլլալ մեզի համար:

Ափ մը համրանք, մարդկային ընդհանրականութեան մէջ, — մենք Հայկ. Սփիւռք, Ազգ. պարտաւորութիւնը ունինք գիմագրաւելու ո՛չ միայն ժամանակէն ու շըջապատէն բխող դժուարութիւններ, այլ եւ ներգաշնակուելու հայրենի հողերու վրայ ապրող մեր ժողովուրդի տենչերուն ու ձգտումներուն, իրագործումներուն եւ հպարտաբեր նուաճումներուն հետ:

Եթէ կ'ակնկալենք որ Նոր Տարին «նոր բարի» ըլլայ համահայկական առումով ու տարողութեամբ՝ ամէն բանէ առաջ վե՛րջ իմէնաքաւութեան եւ անհատական քարօրութեան կարգախօսին:

Մէն մի հայ մարդու իրաւունքն է անձնական եւ ընտանեկան ապահովութեան ձգտումը: Ոչ ոք ծուռ աչքով պիտի դիտէ մէկուն ու միւսին ալնիւ կիրքը՝ այդ ուղղութեամբ:

Սակայն յիշել ընտանեկան պարտականութիւններու կոչը ու մոռնալ ազգային հարկադրանքներու ճամբով մեր ուսերուն վրայ ծանրացող պարտաւորութիւններ՝ մեզ անդառնալիօրէն առաջնորդումի կըրնայ մատնել դարո՛ւ մը մէջ, ուր ազգերու գոյութիւնը եւ հաւաքական գոյատեւումը ամէն առենէ աւելի կը կարօտի ընդհանրական ճիգերու եւ ամէնօրեայ պայքարի, կեանքի բոլոր ճակատներուն վրայ:

Ցօրանջե՛լ բազմոցներու վրայ կամ մխիթարուի՛լ հայրենի ժողովուրդի կենսունակ կեանքով՝ համազօր է կամաւոր անձնատրութեան. անփառունակ նահանջի:

Հանրային բոլոր ճակատներուն վրայ ուժերու զօրաշարժ. նիւթական ու մտաւոր ուժերու զօրակոչ: Գործակցութեան ճիգ՝ բոլոր հոսանքներու միջեւ, կարելի բոլոր միջոցներով: Ահաւասիկ կարգախօսը, որ Նոր Տարին կրնայ հասցնել Նոր Բարիին:

Տարակարծութիւններ, ու պայքար՝ յանուն ազգային հաւաքական շահերու պաշտպանութեան, — ինչո՞ւ չէ: Սակայն հանդուրժողութիւն, յարգանք ու մանաւանդ ողջմտութիւն՝ առանց սակարկութեան եւ անվերապահօրէն: Ահաւասիկ ուղին, որ մեզ հաւաքականօրէն կրնայ հասցնել մաղթանքները իրագործումի վերածելու անանձնական ոգիին:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՈՄՓԻՏՈՒ – ԲՐԵԺՆԵՒ

Օ

ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ՝ ԲՐԵԺՆԵՒԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Առաջին օրը 3 գլխաւոր հարցեր քննութեան առնուեցան Նախագահ Փոմփիտուի եւ Բրեժնեւի կողմէ:

Ֆրանսայի Նախագահը, որուն կ'ընկերանայ նաեւ Արտաքին նախարարը՝ Շուման, Մինսկի օդակայանի մէջ դիմաւորուեցաւ Բրեժնեւի կողմէ, ուրկէ եաք երկուստեք մեկնեցան Զասլաւ, Բելոռուսիոյ մայրաքաղաքին մօտերը անտառոտ վայր մը: Բոլորովին անակնկալ կերպով, Բրեժնեւ օդակայանին մէջ զրոյց ունեցաւ օտար լրագրողներու հետ :Շատ յատկանշական կը նկատուի Բրեժնեւի յայտարարութիւնը Վիէթնամի մասին: Ըստ խորհրդային ղեկավարին հարցը առաւելաբար վերջ կը գտնէ: «Այն իրողութիւնը, որ բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան, ցոյց կուտայ, թէ երկու կողմերն ալ կ'ուզեն լուծել այդ հարցը»: Բրեժնեւ ըսաւ նաեւ, թէ Մ. Նահանգներ այցելելու հրաւէր ստացած է Նիքսընէ. Թուականը դեռ չէ ճշդուած. «Պիտի երթամ, երբ հնարաւոր ըլլայ»: Բրեժնեւ Դաշնակցային Գերմանիա ալ պիտի այցելէ:

Նախագահ Փոմփիտուի եւ Բրեժնեւի քննութեան առած երեք հարցերն են Եւրոպայի ապահովութեան խորհրդաժողովը, զինուորական ուժերու կրճատումը Եւրոպայի մէջ եւ երկու երկիրներու համագործակցութիւնը:

Երկուստեք համաձայն են հաստատելու, թէ ապահովութեան խորհրդաժողովին գումարումը օգտակար պիտի ըլլայ Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն համար հաւասարապէս: Բրեժնեւ համաձայն է, որ զինուորական ուժերու կրճատման հարցը առանձին քննուի, այլ խօսքով այդ խնդիրը օրակարգի հարց չդառնայ ապահովութեան խորհրդաժողովի մէջ: Այս խորհրդաժողովը երեք փուլերէ պէտք է անցնի, ինչպէս կը փափաքի Ֆրանսա. Նախ՝ Արտաքին նախարարներու հանդիպում, ապա՝ մասնագէտներու եւ, վերջապէս, ընդհանուր վերջնական ժողով մը:

Զինուորական ուժերու կրճատման կապակցութեամբ Խորհ. Միութիւն պիտի մասնակցի Ժընեւի նախապատրաստական ժողովին ամսու վերջ: Այս ժողովին պիտի մասնակցին Ատլանտեան եւ Վարշաւայի Ուխտերու անդամ երկիրները: Ֆրանսա, ինչպէս ծանօթ է, չուզեր որ այս խօսակցութիւնները մէկ պլոքէն միւս պլոքի միջեւ կատարուող բանակցութիւններու հանդամանք ստանան: Ֆրանսայի տեսակէտով օտար ուժերու կրճատում պէտք չէ ըլլայ. Նման պարագայի հաւասարակշռութեան խախտում յառաջ կուգայ: Ցամենայն դէպս Ֆրանսա կը մերժէ, որ իր ազգային ուժերը պլոքի մը մաս կազմող նկատուին: Ֆրանսա որոշած է տէր մնալ իր պաշտպանողական ուժերուն:

Երկու երկիրներու համագործակցութեան մասին երկուստեք համաձայն են թեթեւցնելու մեծ եւ փոքր յանձնախումբերու աշխատանքը, որպէսզի դրական արդիւնքները աւելի արագ արձանագրուին:

Քննութեան առնուեցաւ նաեւ խորհրդային քարիւղի եւ կազի գնումի հարցը Ֆրանսայի կողմէ: Բրեժնեւ կը փափաքի, որ Ֆրանսայի ճարտարարուեստը ճիգ ընէ եւ փորձէ աւելցնել իր գնումները խորհրդային ծանր ճարտարարուեստի արտադրութիւններու ճիւղին մէջ:

Գրոմիկօ եւ Շուման եւս տեսակցութիւն մը ունեցան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ամէնէն մեծ դատավարութիւնը սկսաւ առջի օր Անգարայի մէջ, երբ 188 ձախակողմեաններ իշխանութիւններուն կողմէ դատի քաշուեցան: Զինուորական դատախազը մինչեւ 15 տարուան բանտարկութիւն պահանջեց ամբաստանեալներէն ոմանց համար: Ասոնց մէջ է Անգարայի համալսարանի փրոֆեսորներ Տոկու Պերինճէք, որ ըստ ամբաստանութեան, Թուրքիոյ ձախ–յեղափոխական շարժումի կազմակերպիչներէն եղած է: Փրոֆեսորը կ'ամբաստանուի իբրեւ ղեկավարը գաղտնի կազմակերպութեան մը, որ կը կոչուի Գիւղացիներու – Բանուորներու Յեղափոխական կուսակցութիւն: Փրոֆեսորն ու 25 ամբաստանեալներ «յեղափոխական համայնավարներ» որակած են իրենք զիրենք:

ՌԸՆՈՅԻ համար հանգստեան կոչուելու տարիքը որոշուեցաւ 63 տարեկան այրերուն եւ 62՝ կիներուն համար: Ասկէ մէկ տարի առաջ ալ կարելի է «կանխահանգիստի» իրաւունք առնել:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութեան պարագլուխը՝ Ժ. Մառշէ մամուլի ասուլիս մը տուաւ առջի օր եւ ամէն ձեւով ուզեց համոզել թէ պէտք չէ վախնալ Ձախի յաղթանակէն: «Ոչ ընկերվարութիւն եւ ոչ ալ համայնավարութիւն հաստատելու հարց կայ»: Մառշէի համար կարեւոր է որ առաջին քուէարկութեան անպայման համայնավար թեկնածուին քուէ տրուի: Միւս կողմէ Ժորժ Սեկի, Սէ. Ժէ Թէ.ի ընդհ. քարտուղարը, որ մամուլի ասուլիս մը տուաւ իր կարգին, շեշտեց թէ բոլոր շարքայինները զօրակոչի ենթակայ են որպէսզի հասարակաց ծրագիրը յաղթէ:

ՓԱՐԻԶԻ Ռճրաբեկ Ատեանին առջեւ կը շարունակուի դատավարութիւնը Թրամոնիի, որ ինչպէս ծանօթ է սպաննեց երիտասարդ ձախապաշտ մը, Ռընօ գործատան առջեւ: Երբ Ռընոյի տնօրէնը՝ Տրէյֆիւս յայտարարած է իբրեւ վկայ (երդումէ ետք) թէ ոչ անձնական ոստիկանութիւն կայ Ռընոյի մէջ ոչ ալ քաղաքական պատճառներով պաշտօնազրկումներ, զոհին եղբայրը վրան յարձակած է ու «Ստախօս, աղտոտ ստախօս» պոռացած է: Դատավարութիւնը կիսաձգուած է այս միջադէպէն ետք:

ՔԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ մէջ 57 հոգի մեռաւ «անգլիական զում»ի հետեւանքով: Այս զուռը տարածուած է Հոնկ-Քոնկ, Քորէա, Թայլանտ, Հար. Ափրիկէ, Ֆրանսա, Խորհ. Միութիւն եւ Եուկոսլաւիա: Առաջին անգամ երեւան եկաւ Հնդկաստանի հարաւը 1971ին:

ԴԱՄԱՍԿՈՍ հաղորդեց, թէ 150 քաղաքացիներ՝ ծերեր, կիներ եւ երախաներ մեռած են իսրայէլեան վերջին ռմբակոծումներուն հետեւանքով:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Նախագահը Թիթոյի հետ տեսակցեցաւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 5–8)

«ԱԼՄԱՍՏ»Ը ԵՒ «ԳԱՅԵԱՆԷ»Ն ՕՏԱՐ ԲԵՄԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Դեկտեմբեր 23ին Նովոսիբիրսկ քաղաքին մէջ ներկայացուած է «Ալմաստ» օփերան: Իսկ Լենինկրադի մէջ ալ «Գայեանէ» բեմադրը՝ վերափոխուած նիւթով:

×

ՋՐԱՏԱՐԸ՝ 39·576 ՄԵԹՐ

Դեկտեմբերին Արփի – Սեւան ջրատարին երկարութիւնը 348 մեթր եւս աւելցաւ, իսկ կրադիւսապատումը՝ 450 մեթր:

Այսպէս 1972ի ընթացքին 4·754 մեթր երկարութեամբ փապուղի փորուած է:

Յունուար մէկին Արփի – Սեւան ջրատարի ընդհանուր երկարութիւնը 39·576 մեթրի հասած է:

ՍՓԻՒՌՔԸ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՆՈՒԷՐԻՆ

Բ.

Այդ օրերուն մեր ականջին այնքան քաղցր էր ու վարժ, որ յեղափոխութեան գլխաւոր նպատակներէն ու հեռանկարներէն մին էր, քաղաքականութիւնն ու ժողովրդական գործերը ցոյց տալ թափանցիկ պատուարներու մէջէն, դուրսէն հաղճելով խոկ անցորդին համար անմիջապէս հասկնալի եւ վճիտ: Իրենց դաւանանքին մաս կը կազմէր ոչ միայն մերժել որեւէ անխալականութիւն եւ գործերու մէջ գոռոզութիւն, այլեւ պատահաբար ու դէպքերու բերմամբ պատահած սխալներու շուտափոյթ ուղղում:

Այսպէս է որ դուրս թափուեցան ժողովուրդներէն գաղտնի, զանոնք շահագործելու, շղթայելու հանգամանք ունեցող բոլոր գաղտնի դաշնագրերը ու դարձան ժողովուրդին սեփականութիւն:

Այդ խրոխտութեան ապաւինած, վստահութեամբ կը սպասենք որ Խ. Հայաստանի այսօրուան վարիչները, իրենց առաջին օրերու համայնավար ընկերներուն աճապարանքի եւ միամտութեան սխալները ուղղեն, ու այդ ի յարգանս անոնց յիշատակին:

Այդ օրերու ոգին այնքան ծանօթ է մեզի, որ նման խօսքեր ոչ շողոքորթութիւն են եւ ոչ ալ խնդրանքի յաջողութեան ի նպաստ շոյանք: Մեր կողմէ յարգանքի պակաս մը պիտի ըլլար նման մերձեցում:

Ժողովուրդի բարեկեցութեան, ազատութեան, խաղաղութեան եւ երջանկութեան ի խնդիր իրենց արդար ցասումին մէջ, քանի որ այդ բոլորը ստանալու միակ կերպը յեղափոխութիւնն էր, անոնք, այդ սկիզբի գաղափարապաշտները, տակաւին չքմեղացուցիչ պարագաներ կրնան ունենալ, երբ վարչութիւններ, առելի, բռնակալ, ոչնչացնելը չփութացին ազգութիւնները տապալելուն հետ: Տակաւին անոնց համար կարելի է մեղմացուցիչ գտնել իրենց անմիջական իրաւասութիւններէն դուրս քայլեր առնել, տեսակ մը անմեղութիւն սեպել ժողովուրդին երջանկութեան խանգարիչ պարագան անցեալին հետ չարունակուող կապին մէջ տեսնել:

Սակայն այսօր, Խորհրդային Հայաստանի վարիչները տէրը չեն, այլ կերտողը հայ ժողովուրդի եւ անոր հայրենիքին ապագային, անոնք պատմութեան աթոռին վրայ իրենց գործերուն հաշիւներն ունին տալիք, ինչպէս երբեմն իրենք եղան պահանջատէր:

Մենք հաւատացած ենք, որ արտասահմանի հետ Կապի յատուկ մարմին ստեղծող Հայոց խորհրդային իշխանութիւնը, միմիայն իր անդամներուն համար արձակուրդի վայրեր չէ որ կը փնտռէ, ոչ ալ հռետորներուն եւ արուեստագէտներուն համար ծափահարութեան բեմեր:

Ներգաղթի խրախուսութիւնը ինչքան ալ սահմանափակ ըլլայ ան, նշան է իրենց անկեղծութեան:

Անոնք անշուշտ գիտեն նաեւ թէ ինչպիսի հզօր ազդակ է լեզուն, մարդերն ու ազգերը իրարու կապող, իրարմէ հեռացնող:

Նոյնիսկ ընկերվարական կարգերու տակ, այսօր վառ են դեռ զանազան Պետութիւններու տակ երկար տարիներ ապրող սլաւ ժողովուրդներուն իրարու հետ մղած ազդեցութեան պայքարը: Երբեմնի այդ նոյն, զիրար հասկցող ժողովուրդներուն մասնիկները տարբեր մշակոյթի բերմամբ, հետզհետէ նոր լեզուներու յառաջ գալուն պատճառաւ, դարձած են կարծես նաեւ տարբեր ցեղեր, անպայման տարբեր ազգեր, մօտաւոր անցեալին մէջ փոխադարձ թշնամական վերաբերմունքով լեցուած:

Մենք ալ մասամբ բռնած էինք նոյն ճամբան: Մուշը, Ակնը, Զէյթունն ու Սասունը, Պոլիսն ու Հալապարը, որն լսենք, զիրար չէին հասկնար, սակայն մեր լեզուն կը պահէր ուղղագրական հզօր կապ մը, անցեալն ալ մէջը, մեր ներկայի երկու գլխաւոր հատուածները ամուր կերպով իրարու զօդող:

Երեմիական ողբ մը չէ, ուրեմն, մեր կատարածը, զի մեր աչքերուն առջեւ այդ կապը կը մնայ խզուած:

Սերունդները սովոր են, հեռուէ հեռու, անցեալին մէջ կատարուած սխալները միայն ցուցադրել ու անոնց պատասխանատուներ թուել ու դատել:

Մեր սերունդը սկսաւ, իր աչքերը բացաւ, դատապարտելով բոլոր Վասակները, Մերուժաններն ու Վեստ Սարգիսները: Ինչքան օգտակէտ ազգին համար, որքան պարկեշտութեան ապացոյց պիտի ըլլար մեզ համար, եթէ անդրադառնանք մեր իսկ սխալներուն, մանաւանդ, այո, նամանաւանդ երբ այդ սխալն ակներեւ է, աչք ծակող, զայն դարմանելու քաջութիւնը ցոյց տայինք:

Արդ, այդ սխալին ճանաչումն այնքան ցցուն է, որ այսօր մեր հայրենիքի տպարանները, անշուշտ իշխանութեան գիտակցութեամբը, սկսած են տպագրել ու պատրաստ են ալ աւելին կատարելու այդ ուղղութեամբ, դասական կոչուած ուղղագրութեամբ գրքեր նոյնիսկ ձրի հայթայթել Սփիւռքին, օգնելու համար, օտարութեան մէջ կորսուող սերունդներուն հայ լեզուի ուսուցման, ու հետեւաբար անոր բովանդակ մշակոյթի ծանօթացումին ու տարածման:

Այս խիստ գովելի նախաձեռնութեան համընթաց, զայն ամբողջովին լրացնելու համար, շատ մե՞ծ զոհողութիւն է խնդրել որ այդ նուէրը ըլլայ ամբողջական, բովանդակ հայ ժողովուրդին մատչելի դարձնելու համար Հայոց գրաւոր վաստակը, ուր որ ալ կատարուի:

Վերջապէս այդ ժողովուրդի զանգուածէն, որքան ալ զարգացած ըլլայ ան, ու գրաճանաչ, պէտք չէ աւելորդ ճիգ պահանջել, աւելորդ բեռ մը բառնալ անոր ուսերուն:

Երբ արմատական, գեղեցիկ ձեռնարկ մը կայ կատարելիք, նոյնիսկ յետսկոչումի դիմակին տակ, յառաջդիմական ժողովրդանուէր իշխանութիւն մը պէտք չէ որդեգրէ հասարակ քաղքենի մտայնութիւն: Անժամանական եւ ժողովուրդի մը միասնականութիւնը քայքայող որոշում մը ետ առնելու մէջ պէտք չէ վարանիլ, այդ է, որ մեծ յեղափոխութեան մը առաջին զոհերը պիտի չուզէին արդարացնել, նման վարանում մը:

Հայոց բարդ, դժուարին կեանքին մէջ որպէսզի պայքարը յաղթականօրէն տարուի, սպասենք ու մաղթենք որ լեզուի խառնակութիւնները դադրին, թերեւս այդ բարի օրինակը փոխանցիկ ըլլայ եւ կը դադրին ուրիշ յիմարութիւններ եւս:

×

Միտք, բանականութիւն եւ սիրտ մեզ կը հրաւիրեն արտասովոր եւ հիանալի պատկերի մը որ ցոյց կու տայ սփիւռքի Հայութիւնը:

Այդ սփիւռքը կը նմանի հեռաստաններու մէջ տեղ տեղ ցանուած փեթակներու. փեթակներ որոնց բնակչութիւնը առօրեայէն բացի, տենդային, կիրքով, հայ մշակոյթի մեղրերը կը հաւաքէ, իր ձմեռուան, այն է կորուստի դժուար օրերուն մէջ տոկալու, Հայ մնալու իբր սնունդ:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

(Շար. – 2)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

(1905–1972)

Սփիւռքեան մեր կեանքը գրականութեան սահմաններէն անդին անցնող քիչ քերթողներ ունի: Առհաւական մեր ճակատագրապաշտութիւնը, բայց մանաւանդ սրտով ապրելու կոչումը (հետեւանք՝ կրօնազգած խառնուածքի, ուրիշներէն կախում ունենալու մտասեւեռումի մը) մեզ սեղմած են զգացումի ցանցերու մէջ: Մատի վրայ կը համրուին անոնք, որ կրցած են մայրերակներէն ու ջիղերէն դէպի ուղեղ հասնիլ՝ մտածական սեւեռումներու տակ ճանչնալու համար նախ իրենք զիրենք, ապա նաեւ կեանքն ու մարդիկ:

Նիկողոս Սարաֆեան ինքնատիպօրէն բացառիկ այն գրողն էր, որ վերջին քառասունէ աւելի տարիներու քերթողական ու արձակագրական մեր վաստակին մէջ արժեցուց արեւմտահայ մտքի կարելիութիւնները, մտածումին երգը կոչո՛ւմ մը նկատելով քերթողին համար՝ գրական-ստեղծագործական մարզի մէջ, եւ իրագործելով նուաճում մը՝ որ զինք եւ իր գործը կը դնէ մեծարելի հազուագիւտ արժէքներու կարգին, — ինչպէս Թէքէեանն էր՝ իր սերունդին մէջ:

Սարաֆեանի քերթողութիւնը մտածումաւորաբար, ու գրականութիւնը՝ ընդհանրապէս, մտածումին գերակշռութեամբ եւ իմացական ու հոգեկան տարրերու ներդաշնակութեամբ կը յատկանշուին: Խորապէս Հայ մնալով հանդերձ ոգիին մէջ, արեւմտեան դրոշմ կը կրէ իր բանաստեղծութիւնը՝ խուսափելով մը սանթիմանթալիզմէ, զգացական վիճակներու բռնութենէն, ու ձգտումով մը պեղումի, — մտածումները երգի վերածելու արուեստին. ապրուած ու ճանչցուած՝ հետեւաբար նաեւ գաղափարատիպ կառոյցներու հասած խորացումներով:

Եղաւ ու մնաց բացառիկ այն գրողներէն, որոնց գործը այսպէ՛ս կոչուած «ժողովրդային» պարզունակութենէ աւելի՝ մարդկային ու մարդկայնական մտածողութեան երակներով կ՚ապրի եւ կ՚ապրեցնէ. հետեւաբար, նաեւ, չի գար անմիջական սեւեռումի: Կը կարօտի մարզուած զգայարաններու: — Գրականութի՛ւնը եւս մշակոյթ կ՚ակնկալէ ընթերցողէն, անոր հասողութեան սահմաններուն մէջ իյնալու եւ թելադրական իր ուժով ապրում դառնալու համար:

×

Աշխատակցած է գլխաւորաբար «Յառաջ»ի, ապա նաեւ «Հայրենիք» ամսագրի, «Մենք»ի, «Զուարթնոց»ի, «Նայիրի»ի, «Անահիտ»ի եւ «Բագին»ի: 1927–1971, աւելի քան քառասուն տարիներու արձակագրական եւ քերթողական իր ստեղծագործութիւններու կարեւոր մէկ մասը ամփոփուած են վեց հատորներու մէջ, — «Անջրպետի մը գրաւումը» (1928), «14 ֆեբրուար» (1933), «Տեղատուութիւն եւ մակընթացութիւն» (1939), «Իշխանուհին» (վիպակ, 1934), «Միջնաբերդ» (1946) եւ «Միջերկրական» (1971):

Իր բանաստեղծութիւնները առհասարակ սեւեռումներ են մեր ճակատագրին, սփիւռքեան մեր հոգեկան դրութեան, ապրումներուն եւ բարդոյթներուն, մեքենայացող քաղաքակրթութեան ու բոլոր այն տագնապանքներուն, որոնցմով կը շրջագծուի հայ կեանքը: Խորապէս ճանչցած է մեր ժողովուրդի խառնուածքը, նկարագիրը, մեծութիւնն ու տկարութիւնները: Իրատես է, սակայն երբեք

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Կենտկոմի, Պետական բանկի եւ Քաղխորհուրդի շէնքերի ճակատներով մէկ կողք-կողքի, շարուած էին երկրի ղեկավարների մեծադիր նկարներն, իսկ ամենամեծը՝ ամենամեծ ղեկավարի նկարն էր, որն անտեղեակ էր, թէ ի՞նչ է անցնում, եւ չի դառնում Երեւանում: Մեքենայի աղմուկի միջից իմ ականջին հասաւ բարձրախօսի

«Ես չգիտեմ մի այլ երկիր աշխարհում,
Ուր մարդն այսպէս ազատ շնչել կարենայ»

երգը:

Քաղխորհուրդի հրապարակում ես կարողացայ ճանաչել կենտրոնական թերթի գլխաւոր հաշուապահին, նիհար բարձրահասակ, ինչպէս միշտ ճթթուած դէմքով՝ նա կտրում էր հրապարակը: Մարքսի փողոցից ապրանքատարը, թեքուեց Պետական Կրկէսի փողոցը, եւս մի պտոյտ եւ ահա մեր չորս ապրանքատարները՝ բեռնաւորուած այն ժամանակ ամենաթանկագին կապիտալով՝ նախկին մարդկանցով մտան քաղաքային բանտի դարպասներից ներս:

Հիմա մենք գտնւում ենք համեմատական երջանկութեան ընդարձակ բակում: Երկաթաձող բազմաթիւ բաց պատուհաններից դուրս է յորդում խժալուր աղմուկ: Այստեղ մինչեւ անգամ երգում են: Բանտապետը մէկ-մէկ կարդում է մեր ազգանունները, մենք պարտաւոր ենք լրացնել՝ բարձրաձայն արտասանելով մեր անուններն ու հայրանունները: Այսպիսով բանտապետն ապրանք է ընդունում: Յետոյ մեզ բաժանում են կամերաների վրայ: Ես մի խմբի հետ ընկնում եմ 5րդ կամերան, այսինքն Տուժինդրաղից ընկնում եմ հնգաստան: Այստեղ էլ ծանօթներ կան, մօտ, սրտառուչ մարդիկ: Մենք քաշւում ենք մի անկիւն եւ փորձում ենք բացատրել թէ ի՞նչ պատահեց մեզ հետ եւ գուշակել, թէ ի՞նչ կարող է պատահել...

Ու չենք հասնում ոչ մի արդիւնքի:

Եւ մի՞թէ այս չէ համեմատական ահմէտեան երջանկութիւնը, — շաբաթուայ ընթացքում մենք մեր հարազատներից սպիտակեղէն ենք ստանում, տնային ուտելիք, ծխախոտ: Մենք ամէնօրեայ, տասը րոպէի տեւողութեամբ զբօսանք ունենք, շրջում ենք ընդարձակ բակում, շրջանաձեւ եւ նայում աջ ու ձախ, վեր, վար, որտեղ ուզենք: Կամերայի պատուհանից մենք կարող ենք տեսնել կրկէսի շէնքը, տրամվայների հեռաւոր երթեւեկութիւնը, բանտի դրան մօտ խռնուած ծանրոցներ յանձնող հարազատների ահագին բազմութիւնների հերթը: Կամերայի անձնակազմը բազմազան է, բազմազգ, գիւղացիներ եւ քաղաքացիներ: Նրանք շատ են, կամերաների տարողութիւնից մի քանի անգամ շատ: Քնում ենք ոտք-գլուխ, կամերկոմը լուցկու տուփով չափում է ամէն մէկին հասնող կենսական տարածութիւնը: Ցերեկները ոչինչ, մարդիկ նստում են կողք-կողքի, իրար սեղմուած: Գիշերը ծանր է, մի կողմից միւս կողքին շրջելը կապուած է տիեզերական դժուարութիւնների հետ:

Չնայած դրան մարդը քարից ամուր է, կամերան ունի իր իսկական կամերային երգիչը, հէքեաթասացը, խեղկատակը: Կամերան զուարճանում է, դոմինօ, նարդի, շախմատ է սարքում, խաղում է, բանաստեղծները լուցկու այրուած քթով ծխախոտի թղթերի վրայ բանաստեղծութիւններ են գրում: Ներս են մտնում յանկարծ ինչ-որ կանաչ կանաչ գլխարկաւորներ, ինչ-որ ցուցակներով: Կարդում են կալանաւորների անուններն ու մէկ-մէկ դուրս են հանում կամերայից: Հիմա մենք գիտենք, թէ ուր են տանում նրանց, առաջ խամ էինք, չգիտէինք: Մեզ լուսաւորեցին բանտարկուած քննիչներն ու բանտապետը, — Երբ կարդում են միայն կալանաւորի անունն, ազգանունն ու հայրանունը, նշանակում է «էտապ են տանում», այսինքն տանում են Սիբիր, իսկ երբ կարդում են անուն-ազգանուն ու հայրանունը, ապա ստուգում ծննդեանթուականն ու ծննդավայրը, ապա նշանակում է տանում են... տանում են այնտեղ, ուր մի օր տարան «Խեղճ Նայիրցուն»:

Խե՜ղճ Նայիրցիներ, խե՜ղճ Նայիրցիներ:

Նրանց չեն դատում, այսինքն դատում են՝ բացակայութեամբ: Դրա համար գոյութիւն ունի «տրոյկա», այսինքն եռեակ: Նստում են երեքով, վերցնում հրկայական ցուցակները, աշխատում սեւ ու կարմիր մատիտներով: Այստեղ էլ երջանկութիւնը համեմատական է: Սեւ խաչաւոր անուն – ազգանուն կրողներն աւելի բախտաւոր են քան կարմիր խաչաւորները: Ամէն դէպքում խաչը մնում է խաչ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(51 – Շար.)

ՀԱՅ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

—0—

Պայքար մը ոգեկան, որ կը մղուի հնագոյն ժամանակներէ ի վեր, եւ պիտի շարունակուի անվախճան, կարելի է ենթադրել, այնքան ատեն որ աշխարհ գոյութիւն ունենայ՝ հայի կռիւն է այդ, իր ապրուստը շահելու առօրեական մարտնչումը, որուն անյաղ եւ յամառ պարագլուխը կը հանդիսանայ, մարդուս մարմնոյն մէկ անկիւնն ապաստանած փոքրիկ պարկը, կոչուած՝ ստամոքս:

Անտարակոյս որ, մարդը իր կենդանութեան, հարկադրուած է մաքառելու իր ապրումին կապակից կենսական տարբեր անհրաժեշտութիւններու համար եւս, անժխտելի է սակայն որ իր մտահոգութեան առանցքը կը կազմէ իր ստամոքսը գոհացնելու պարտաւորութիւնը, ապահովելու համար ամէնօրեայ իր հացն ու մնացեալը, քանի որ անկարելի է ապրիլ առանց ճաշակելու:

Կեանքի օրէնքին պարտադրած այդ անխուսափելի պայքարը յաղթականօրէն տանելու նպատակով, մարդ ինքնաբերաբար կ'ապաւինի արմատական միջոցի՝ աշխատանքին, որ անհատական գետնի վրայ երաշխաւորելով հանդերձ անոր փրկարար վաստակը, կը յանգի շնորհելու մարդկային ընկերութեան, բարօրութեան եւ փարթամութեան սքանչելիքներու անհաշուելի կալուածներ: Փութանք տալ երկու օրինակներ.— առնենք մեր ապրած Փարիզը. իր փապուղին՝ աշխատանք մը հրաշագործ, հրաշալի ծառայութեամբ. երեւակայեցէք, եթէ չըլլար ան, բացարձակ անդամալուծման պիտի դատապարտուէր քաղաքին կեանքը, մանաւանդ տարիներու ընթացքին իր բազմացած բնակչութեամբ, մէջն ըլլալով ընդարձակուած ու խճողուած արուարձանները եւ որուն ականատես կ'ըլլանք գործադուլներու ընթացքին: Անդին, Շան տը Մարսի հրապարակին վրայ, իր երեք հարիւր քառասուն մեթր երկնասլաց բարձրութեամբ վեհօրէն կը կանգնի մետաղեայ աշտարակը՝ Էյֆէլ, որուն կախարդիչ հմայքն է առաւելապէս, որ դէպի Սէնի ափերը կը փութացնէ զբօսաշրջիկներու խումբը՝ աշխարհի չորս ծագերէն: Ճարտարապետութեան այդ հոյակապ զոյգ աշխատանքները — կարելի է յիշել դեռ ուրիշ անհամար պատկերներ — ստեղծուած է համանուն ճարտարապետին եւ ուրիշ ճարտարապետներու տաղանդին եւ ամէն կարգի աշխատաւորներու բազուկներու ուժին շաղախումով պարզապէս:

Այդ վիթխարի կառուցուածքները իրենց լրումին հասցնելով, աշխատաւորներու բանակներ յոգնաբեկ, ճակտի քրտինք են թափած, նախ եւ առաջ իրենց օրապահիկը ապահովելու կենսական բաղխումով:

Հիանալի համադրութիւն մը աշխատութեան զոյգ բարիքներուն: Կատարելով հանդերձ փառաբանանքը աշխատանքին, անտրամաբանական պիտի չըլլար յայտնել նոյն ատեն որ աշխատանքը երկինքէն ընծայուած պարգեւ մը չէ. աշխատաւորը իր կեանքին մեծագոյն մասը անոր ի սպաս դնելու վճռականութեամբ, անոր վարդը հոտոտելով մէկտեղ, պիտի ենթարկուի նաեւ աւելի կամ նուազ չափով անոր ցանած փուշերուն՝ դժուարութիւններ ու փորձութիւններ, գործնական, բարոյական կամ ընկերային գետիններուն վրայ, որոնց դիմադրելու համար պարտաւորուած է ունենալու քաջութիւն, կամք եւ կորով:

Աշխատութիւնը կը ճանչնայ նաեւ գաւազիր հակառակորդ մը՝ գործազրկութիւնը, որ եթէ ուզէ ցցել իր դէմքը, դառնօրէն կը ցնցէ աշխատաւորին գոյավիճակը:

Իրականութիւն մը կը մնայ՝ միտք, աչք, բազուկ, ձեռք ու մատներ պիտի չարչարուին յոգնաբեկ ու քրտնաթոր, կեր տալու համար ստամոքսին, մինչ այս վերջինը նստեր... կը ծիծաղի: Ու կը լսեմ յանկարծ, բնակարանիս անկիւնէն, զուարթագին աղաղակները սա փոքրիկներուն, երբ կը զբօսնուն շրջափակին մէջ մօտակայ մանկապարտէզին: Երանելի՛ մանկութիւն. անգիտակից ու անտեղեակ վատ աշխարհի տաղտուկներէն ու հոգերէն: Ի՜նչ փոյթ սակայն, ժամանակն իր թաւալումով պիտի չվարանի ձեզ եւս յանձնելու խոլ պայքարին՝ կեանքի կրկէսին...:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

նահանջական: Համոզուած է թէ Հայութիւնը պատրանքներն ալ սիրած է, սակայն չի դժգոհիր որ այդպէս է եղած, որովհետեւ կը ճանչնայ մեզ՝ մեր կուսութեան, միամտութեան եւ գաղափարապաշտութեան ընդմէջէն:

Իր մտերիմներու վկայութեանց համաձայն՝ դառնութիւն ունէր հոգիին մէջ, — արժանի չափով ու ձեւով գնահատուած, ճանչցուած ու ներկայացուած չըլլալու մտասեւեռումը:

Ձենք կարծեր, որ արդար կարելի ըլլայ նկատել այս տպաւորութիւնը: Իրեն ժամանակակից սերունդը, ինչպէս նորագոյնները, զինք դասած են միշտ բացառապէս ինքնատիպ, քերթողական թէ յեղուական յատկանիշներով մեծարժէք գրագէտներու շարքին:

Տոկալու, մնալո՛ւ սահմանուած սակաւաթիւ քերթողներէն մին:

Մ. Թ.

ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՈՎ ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ՝ ԼԱՄՊԵՐԵՆԷ

—0—

Օր. Սիլվան Մովսէսեան, այն միակ Հայուհին է, որ իբրեւ հիւանդապահուհի մեկնած է Լամպերենէ (Կապոն), աշխատելու համար Տոքթ. Ա. Շվայցէրի առաքելութեան մէջ:

Գիրքը, նոր լոյս կը տեսնէ, մինչ հեղինակը Կապոն եղած է 1952էն 1955 երբ 23–24 տարեկան երիտասարդուհի մըն էր, եւ ըստ երեւոյթին, պատրանքներով լեցուած:

Ի յառաջագունէ, նման վկայութիւն մը հետաքրքրական պէտք է ըլլայ: Գոնէ այդպէս կը խորհէինք գիրքը կարդալէ առաջ:

Օր. Մովսէսեան նոթեր առած է ու կը գրէ ինչպէս պիտի խօսէր թէեւ նոյնքան անխնամ չէ, իբրեւ Ֆրանսերէն, իր խօսակցական լեզուն: Պարզ է որ գրողը գրագէտ չէ եւ ընթերցողը հոն պէտք չէ փնտռէ լեզուի կամ ոճի կատարելութիւններ: Այս չի նշանակեր սակայն թէ այդ լեզուն կրնայ զուրկ ըլլալ տարրական կանոններէ: Ոչինչ այնքան կը խանգարէ ընթերցող մը որքան թափթփած եւ յաճախ սխալներով լեցուն լեզու մը, նոյնիսկ եթէ հատորի մը բովանդակութիւնը շահեկան է: Արդ, եւ հոս է աւելի ցաւալի կէտը, այն՝ որ գիրքը ոչ մէկ ձեւով իր գոյութիւնը չարդարացներ: Յստակ է որ հեղինակը յուսախաբ եղած է: Մեկնած է Կապոն հաւատքով ու հոն գտած է մարդկային սովորական փոքրոգութիւններ, ճղճիմ հաշիւներ, բռի-բռաներ, նախանձութիւններ, եւ այդ բոլորը այնքան ազդած են իր վրայ, որ ուրիշ բան չէ տեսած: Ու հատորը լեցուած է անհետաքրքիր եւ անկապ պատմութիւններով: Մասնաւոր ճիգ մը կայ Տոքթ. Շվայցէրը վար առնելու իր պատուանդանէն, բայց ասոր կողքին ոչ մէկ ձեւով, հեղինակը կրցած է ափրիկեան այդ կեանքին մթնոլորտը տալ: Նման փորձառութիւն մը, ըստ երեւոյթին, չէ հարստացուցած Օր. Մովսէսեանը, ու այնքան արժէք եւ կարեւորութիւն տուած է անարժէք բաներու, որ ոչ մէկ դրական բան տեսած է տարուած աշխատանքին մէջ: Ու ընթերցողը, դժբախտաբար, գաղափար ալ չի կրնար կազմել այդ աշխատանքին մասին, ու իր միտքն ալ կը խճողուի երկրորդական պատմութիւններով, որոնք յատուկ չեն այդ շրջանին եւ կարելի է գտնել ամէն օր, ամէն տեղ, բայց կը բաւէ յաճախ աչք գոցել:

Այս բոլորը պատճառ են որ ընթերցողը չգտնէ ինչ որ կ'ակնկալէր գիրքը ձեռք առնելէ առաջ եւ ինք ալ, նման հեղինակին, յուսախաբ ըլլայ ու այն դժբախտ տպաւորութիւնն ունենայ թէ այս գիրքը աւելորդ գիրք մըն է:

Ա. Մ.

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Անի Գաւաֆեան

Ամերիկայի հանդանօթ ջութակահարներէն Անի Գաւաֆեան 24 Յունուար, Չորեքշաբթի օր ժամը 20.45ին Րաֆֆի Պետրոսեանի հետ միատեղ պիտի տայ ջութակ – դաշնակի ռեսիթալ մը: Յայտագրին մէջ կան Մոցարթ, Պէթհովէն, Տըպիւսի եւ Արնօ Բաբաջանեանի սոնաթները:

Անի Գաւաֆեան ծնած է Պոլիս: Աղջիկն է ծանօթ վիօլահար Ենովք Գաւաֆեանի: Երաժշտական իր ուսումը սկսած է երեք տարեկանին, դաշնակով: Աւելի ուշ, 1956ին ընտանեօք հաստատուած են Միացեալ Նահանգներ: Հոն սկսած է ջութակի դասեր առնել Արա Ծերունեանէ: Յետոյ իր ուսումը շարունակած է ՆՊՍի Սէմֆոնի նուագախումբի Քոնցերթմայսթըր Միշա Միշաքոֆի հետ: Քիչ ատենէն սկսած է նուագահանդէս տալ: Նուագած է բազմաթիւ քոնչերթօներ Փապլօ Գազալսի, Լէօփոլտ Սթոքովսքիի, Էրիխ Լայնստորֆի, Ա. Ֆիտլըրի եւ Ա. Գոփլանի նման աշխարհահռչակ ղեկավարներու ճղոտին տակ եւ Տիթրոյիթ Սէմֆոնի նուագախումբի, Ուաշինկթընի Սէնֆոնի նուագախումբի, Պոսթընի Փօփ նուագախումբի պէս հռչակաւոր նուագախումբերու ընկերակցութեամբ: Արժանացած է Խաչատուրեան ջութակի միջազգային Ա. մրցանակին: 1971ին Մալպորօ փառատօնին մասնակցած է որպէս մենակատար:

Ներկայիս իր աշխատութիւնը կը շարունակէ Ճուլիըրտի երաժշտական վարժարանին մէջ, Իվան Կալամեանի հետ:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ 1972 Դեկտ. 11ին Քաֆէ Ռէժանի մէջ: Օրուան նախագահ ընտրուեցաւ Տիկին Էլիզ Այվազեան: Ըստ օրակարգի, կարդացուեցան վարչութեան տեղեկատուութիւնը եւ հաշուետուութիւնը, որոնք ընդհ. ժողովին հաւանութեան արժանացան:

Միաձայնութեամբ ընտրուեցաւ նոր վարչութիւնը:

1972 Դեկտ. 18ին նոյն սրահին մէջ, նորընտիր վարչութիւնը գումարեց իր առաջին նիստը, եւ իր կազմին մէջէն ընտրեց դիւանը զոր կը ներկայացնենք ստորեւ.—

Նախագահ Եղիշէեան Վարդան, փոխ-նախագահ՝ Գույումճեան Հրանդ, քարտուղար՝ Ադամեան Եդուարդ, փոխ-քարտուղար՝ Ս. Ք. Զանգու, գանձապահ՝ Վէզիրեան Յակոբ: Խորհրդական անդամներ՝ Տատրեան Ատրինէ, Քերեսթէճեան Գեղամ, Այվազեան Եղիշէ եւ Սոփոկլեան Ասատուր:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ (կնիք)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Շէվրիի ժողովրդապետը, իր քոյրը, երիտասարդ նկարիչ Էթիէն Բասթէլ ներկայ եղած էին Ժաննի դատին: Անոնք լռած էին ջախջախիչ ամբաստանութիւնները, երեւութապէս անվիճելի փաստերը, այնպէս որ իրենց համոզումը բոլորովին փոխուած էր:

— Այս կինը աղէկ խաբեր է մեզ, մրմնջեց Տիկին Տարիէ, դատարանէն դուրս ելած պահուն:

— Պիտի ջանանք մոռնալ զայն, ըսաւ պատուական կրօնաւորը: Մանաւանդ ամէն ջանք պիտի ընենք որ անոր անուշիկ զաւակը, զոր կը սիրենք արդէն, բնաւ չիմանայ թէ իր անունը ի՛նչ ոճիրով աղարտուած է:

Քոյր եւ եղբայր որոշեցին որ Տիկին Տարիէ հարկ եղած դիմումները ընէ անյապաղ, փոքրիկ Ժօրժը որդեգրելու համար: Փութով կատարուած դիմումները փափաքուած արդիւնքին յանգեցան: Սէնէ-Ուազի դատարանին վճռով՝ Ժանն Ֆօրթիէի զաւկին որդեգրումը օրինականացաւ: Այդ օրէն սկսեալ, Ժօրժ Տարիէ կոչուեցաւ Ժաննի տղան:

Որոշուեցաւ լուրջ դաստիարակութիւն մը տալ Ժօրժի: Աբբայ Լօժիէ անոր առաջին ուսուցիչը եղաւ եւ իր աշակերտին եռանդը, արթուն միտքը եւ ապշեցուցիչ կանխահասութիւնը գնահատեց: Քոյր ու եղբայր կը խենթենային Ժօրժի վրայ: Ժաննը կը մոռնային, կամ աւելի ճիշդը, կը ջանային մոռնալ զայն: Երիցատան մէջ յիշատակ մը պահուած էր. խուաքարտէ այն փոքր ձին, որմէ տղան բնաւ չէր ուզած բաժնուիլ, ու Տիկին Տարիէ ալ թանկագին նշխարի մը պէս կը պահէր զայն. Ժօրժ հիմա կը սիրէր նոր եւ աւելի մեծ ու աւելի գեղեցիկ խաղալիկներ, որոնք խուաքարտէ համեստ ձիուն տեղ բռնած էին:

— Ինչպէս ըսինք ասկէ առաջ, Ժանն ուղեղային ծանր խանգարում մը ունեցած էր վճիռը արտասանուելէն յետոյ: Իսկոյն փոխադրուած էր Սէն-Լազարի հիւանդանոցը: Հոն ուղեղային տենդը երեւան ելած էր: Ժանն մեծ վտանգ անցուց, բայց շնորհիւ իր առողջ կազմուածքին յաղթեց իր հիւանդութեան: Բուժումը դանդաղ ու անկատար կերպով տեղի ունեցաւ:

Ժանն տակաւ սկսաւ գործածել իր զգայարանքները ու խօսիլ: Բայց չվերադարձաւ իր յիշողութիւնը եւ մտային ամբողջ կարողութիւնները: Խորունկ աղջամուղջ մը կը պատէր ուղեղը, ուր յիշողութիւնը մարած էր: Ժանն ո՛չ անցեալին եւ ոչ ալ ներկային գիտակցութիւնը ունէր:

Բիէր Ֆօրթիէի այրին Սալբէթրիէրի յիմարանոցը ղրկուեցաւ: Ժաննի յիմարութիւնը մեղմ ու խոնարհ էր:

— Այս կինը պիտի բուժուի թերեւս, ըսաւ բժշկապետը, Ժաննը առաջին անգամ զայն քննած ատեն: Բայց ե՞րբ պիտի բուժուի: Ահա հարց մը զոր գիտութիւնը չի կրնար լուծել....

Այսպէս անմեղ Ժանն կրկին հարուած մը ստացած էր:

Ժ Գ.

Մինչ այս անցքերը կը պատահէին Փարիզի մէջ, Ժաք Կարօ յաջողութեան ընծայած բովանդակ հրճուանքը կ'ըմբոշխնէր Նիւ-Եօրքի մէջ: Ամէնուն համարումը կը վայելէր. ընտանեկան սքանչելի կեանք մը ու պաշտելի կին մը ունէր: Իսկ Ճէյմս Մորթիմէր եւ Փօլ Հարման տունը օրէ օր կը բարգաւաճէր ու կը հաստատնար: Ամուսնութենէն մէկ տարի յետոյ, Նօէմի ա՛լ աւելի կապուած էր Ժաքի: Թշուառական Ժաք Կարօ, որ սկզբան ամուսնացած էր, իր փառասիրութեան միայն գոհացում տալու համար, տակաւ սկսած էր բուն սէր մը տածել կնոջը նկատմամբ: Ու այդ հրձիգը, այդ գողը, այդ մարդասպանը պարկեշտ մարդու մը պէս սրտի բերկրանքներ կ'ունենար:

Ինչպէս ըսինք, գործարանը շատ բարգաւաճ վիճակ մը ունէր. Ճէյմս Մորթիմէր այլեւս չէր զբաղեր մեքենաներու շինութեամբ: Ընկերութեան գործերուն համար միշտ կը ճամբորդէր, ու իր փեսին կը ձգէր տնօրէնութիւնը, առանց հակակշիռ ի գործ դնելու: Օրին մէկը, Նօէմիի հայրը սաստիկ յօդացաւէ բռնուած, ստիպուեցաւ փեսին խնդրել որ իր տեղ երթայ Նիւ-Եօրքէն բաւական հեռու քաղաք մը, ուր կանչուած էր ինք: Բօլ Հարման բնաւ գոհ չմնաց որ կնոջմէն պիտի բաժնուէր, գործարանէն հեռու պիտի մնար, սակայն որոշեց մեկնիլ, ընկերակցութեամբ Օվիտ Սօլիվայի:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Աւետիս եւ Յովհաննէս Տօնէլեան եղբայրներ, ինչպէս նաեւ Տօնէլեան (Հայաստան), Տօնէլեան (Պէյրութ), Տօնէլեան (Ալյն), Տօնէլեան (Քոլոմպ), Տօնէլեան (Մարսէյլ), Մարգարեան (Պօմոն), Թախթալեան (Աթէնք), Թաղթալեան (Մարսէյլ), Իյնէճեան (Փարիզ), Թախթալեան (Սէն-Ժերոմ), Փափազեան (Պօմոն), Զօրպաճեան (Սէն-Ժերոմ), Տիւտիւքճեան (Քոլոմպ), Գէորգեան (Փալիյոն սու Պուա) եւ Տէրտէրեան (Փարիզ) ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻՋԱ ՏՕՆԷԼԵԱՆԻ

(ծնեալ Թախթալեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 11ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յունուար 15, ժամը 13·45-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Քոմինալ գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ողբացեալին փափաքին համաձայն, ուզողները կրնան փոխան-ծաղկեպսակի նուէրներ ընել բարեսիրական հաստատութեանց:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Եկեղեցւոյ պայծառութեան Պօլէնաբնակ Պ. Ա. Առաքելեան 100, Տէր եւ Տիկին Լ. Խօքսիւզեան 100, Ալէն Միքայէլեանի ընդհ. Օր. Գայեանէի ամուսնութեան առթիւ կնքահայր Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Վահանեան 150, Պր. Սարաֆեան 100, Եղուարդ Սարաֆեան 50:

Շաւարշ Մալեմէզեանի տարելիցի հոգեհանգստին Տէր եւ Տիկ. Ա. Սէմէրճեան 40, Տիկ. Սէմէրճեան 20: Միհրան Մկրտիչեանի թաղման առթիւ Միրաքեան եղբայրներ 50, Վահրամ Թորոմանեանի յիշատակին համար Փարիզաբնակ իր քոյրն ու ամուսինը 100: Տիկ. Մարգարեանի թաղման առթիւ Վասպ. Հայր. Միութիւն 30: Ալմաստ Յովհաննէսեանի թաղման առթիւ Տէր եւ Տիկ. Օ. Շահինեան 20: Գասպար Գասպարեանի թաղման առթիւ Շէլէլէկեան ընտանիք, Պօյաճեան ընտանիք 30ական, Ն. Մարկոսեան, Մ. Եմէնէճեան 20ական, Տ. Մուշէրեան, Ա. Ժամկոչեան 10ական: Ստեփան Սարաֆեանի թաղման առթիւ Ս. Սարաֆեան, Տէր եւ Տիկ. Միքայէլեան եւ զաւակները, Պր. Օ. Միքայէլեան, Ժ. Փալաքեան, Միքայէլեան (Պօլէն) 100ական, Տիկ. Մ. Պապոյեան, Պոլսահայերու Մշակ. Միութիւն 50ական, Տէր եւ Տիկ. Ռ. Տէր-Խաչատուրեան, Ն. Քէրէճեան ընտանիք 30ական, Տէր եւ Տիկ. Վ. Սիմոնեան, Ռ. Գայաճեան, Շ. Թահմազեան 20ական, Յ. Էսկիճեան 10: Սիրարփի Սամուէլեանի թաղման առթիւ Մշկ. Տիկնանց Միութիւն 50, Յ. Աւիկեան 30, Օ. Թուզճեան 10: Ա. Մէնշուրեանի հոգեհանգստին Տէր եւ Տիկ. Լ. Խօքսիւզեան 50, Տիկ. Կիրակոսեան 20, Պալթայեանի հոգեհանգստին Պր. Թալթայեան եւ զաւակներ 100: Սիւզան Տէտէեանի թաղման առթիւ Մկրտիչեան եւ Տօնիկեան ընտանիքներ 30, Տիկ. Սարգիսեան եւ զաւակները 25: Կարապետ Տէօլէնեանի տարելիցի հոգեհանգստին առթիւ այրի Տիկ. Ն. Տէօլէնեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Վարպետեան 100ական, Պր. Պէրպէրեան 50: Այրի Տիկ. Օ. Անոուշեան իր տարաբախտ ամուսնոյն մահուան 17րդ տարելիցի հոգեհանգստին առիթով 1000 Ֆր. կը նուիրէ եկեղեցւոյ պայծառութեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ.— Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի խումբը սիրով կը հրաւիրէ շրջանի ֆրանսահայ ուսանողութիւնը, մասնակցելու իր յաջորդ ժողովին 12 Յունուար Ուրբաթ, Լիոնի եկեղեցւոյ մեծ սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ» կը նուիրեն

Մարսէյլէն Տէր եւ Տիկին Ասատիկ Աչճեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն այրի Տիկին Պերճուհի Օլթաճեանի եւ իր զաւակներուն, իրենց քեռայրին եւ ազգականին՝ ողբացեալք Գեղեցիկ Կըլ-տըրեանի եւ Արամ Օլթաճեանի յիշատակին Օնթարիօ (Քանատա):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կրընոպլի Կապ. Խաչը՝ Ծնունդի եւ Նոր Տարուան տօներուն առիթով, շնորհակալութեամբ ստացած է Հաճեան ընտանիքէն եւ Տէր եւ Տիկին Վ. Աւագեանէ 50ական Ֆր. ի նպաստ իր դպրոցին:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի հիմնեցմէ յաւէտ բաժնուող խաեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին խաեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիւմանթէու ճաշարանը, Մեթրօ Քատէ, ներկայ ըլլալու համար «Խաեան Օր» բաժակի պահի: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խաեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

ԿՈՉ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ
1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ապետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանգիստութեանց մանրամասնութիւնը յետագային:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Միջին Ֆրանսայի Նոր Սերունդին պարախումբը կը փնտռէ աքորտէոն եւ ֆլաւիւթ նուագողներ: Պարի փորձերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթի օրերը Վիէնի ակումբը եւ Ուրբաթ օրերը՝ Տէսինի ակումբը: Դիմել՝

TACHDJIAN Béatrice
55, Avenue Edouard Herriot
69150 DECINES-CHARPIEU

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին Յունուար 14ին:

Ժամը 15ին Ազգ. Տան սրահը, 295 Ռիւ Պուալօ:

Կը խօսի Գրիգորիս աբեղայ Բունիաթեան

Գեղարուեստական բաժին փոքրիկներու կողմէ: Երգ – պար – արտասանութիւն: Կաղանդ պապան ուտելիք եւ նուէրներ կը բաժնէ ներկայ փոքրիկներուն:

Հաճելի անակնկալներ:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15·30ին:

Ռիւ Ժէյի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին դպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Խմբերգ, արտասանութիւն, տաճկական եւ Կովկասեան պարեր եւ զանազան սիրուն անակնկալներ:

Միջնադարին ճոխ պիւֆէ, պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան Հայկական Կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով պիտի ուրախցնէ սրահին մէջ գտնուող բոլոր պզտիկները:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, փետրուար 18ին:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի 14 Յունուար ժամը 15էն 23 Սեւրանի Սալ տէ Ֆէթին մէջ:

Երգ, պար, արտասանութիւն
Կաղանդ պապուկ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ　　ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

×

Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի, 26, Ռիւ Թրուայոն, Սեւր, Զորեքշաբթի օրուան դասընթացքներու տնօրէնութիւնը կը հաղորդէ որ իր տօնածառը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի, Յունուար 14, ժամը 15ին վարժարանի սրահը:

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 14 Յունուար Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Ահարոնեան ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Հանգուցեալ Կարապետ Խողիկեանի մահուան տխուր առիթով Պուլ. Օտտոյի Կ. Խաչ 30, այրի Տիկ. Կոնոյեան 10, Պր. Գամպէրեան 30, Պր. Ղազար Կիւլեան 10, Պր. Արմաղանեան 10, Պր. Մինասեան 20, Պր. Վրէժ Եղոյեան, Պր. Գրիգոր Գէորգեան 50ական, Անդրանիկ Խրիմեան 10, Պ. Տէր-Մինասեան 20, Զարգարեան ընտանիք 100, Ստեփան Քէօմիւրեան, Խաչիկ Մանուէլեան, Ոմն 10ական, Փօփօլ Յակոբ Յակոբեան 100, Պր. Հայրապետեան 40, Ժաք Պաղտասարեան 50, Պր. Ենովքեան (դպրոցին) 30, Պուլ. Օտտոյի Թաղականութիւն 60 Ֆր.:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս Կիրակի — Յունուար 14 — առաւօտ ժամը 8ին Ֆրանս-Քիւլթիւր ձայնասփիւռի կայանէն «Ծամբորդութիւն Հայաստան», մասնակցութեամբ Հայր Տալմէի:

Ընթերցումներ կը կատարէ Ալէն Քիւնի:

Ա. Զ. Դ.

Փարիզի Աղքատախնամի վարչութիւնը հայ հասարակութեան կը տեղեկացնէ թէ ներկայիս պարապ անկողիններ կը գտնուին Հայկական Հանգստեան Տուներուն մէջ:

Անոնք որ կը փափաքին Հանգստեան Տուն մտնել կրնան այժմէն դիմել Աղքատախնամի վարչութեան գրասենեակը, 77 Ռիւ Լաֆայէթ, ստանալու համար պէտք եղած տեղեկութիւնները եւ ձեռնարկներու համար պատկան մարմիններու մօտ ըլլալիք ձեւակերպութեանց:

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(կնիք)

ԾԱԽՈՒ Է

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզէն 17 քիլմ. Շելի բարձունքին վրայ տուն մը, շինուած 1960ին երկու ընտանիքի համար. 8 սենեակ, 2 խոհանոց, 1 լոգարան, 1 տուշ, կառատուն: Կեդր. ջերմութիւն (մազութ), հող 500 քառ. մեթր, պտղատու ծառեր:

Գինը 140 հազար Ֆր: դիմել հասցէին.

32, Avenue Pascal — 77-Chelles

Տեսնելու համար հեռաձայնել՝ 939-92-38

ԶԱՏԻԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹ ԵՒ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԱՊՐԻԼ 18էն ՄԱՅԻՍ 3

Խումբին կ'ընկերանան Վարուժան Սարգիսեան եւ Դաւիթ Ծ. Վ. Սահակեան (Երուսաղէմ)

ՄԵԿՆՈՒՄ Փարիզէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն կամ Նիսէն:

Pâques à Beyrouth et Jérusalem

DU 18 AVRIL AU 3 MAI

Accompagnateurs V. Sarkissian et pour Jerusalem R. P. Tavit Sahaguian

DEPART de : Paris, Lyon, Marseille ou Nice

Renseignements et Inscriptions :

agence de voyages SEVAN

50, Cours de la Liberté — LYON

Tél. : 60-13-66

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 14 JANVIER 1973

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le Numéro 0,70 F.

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.614
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.614

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԸ

Հանրապետութեան Նախագահ Ժորժ Փոմփիտու Յունուար 9ին իր Մամլոյ Ասուլիսին մէջ երկար կանգ առաւ Ընկերվարական Միջազգայինին վրայ, որուն հերթական մէկ հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ Փարիզի մէջ Յունուար 13–14ին:

Անմիջապէս դիտել տանք, որ Նախագահը թիւրիմացութեան մէջ էր, երբ այդ հաւաքոյթը կ'անուանէր Համագումար (Քոնկրէ): Յետոյ կ'աւելցնէր թէ բոլորովին «անպատեհ» էր Ֆրանսայի ընտրական պայքարի այս օրերուն Փարիզ հրաւիրել կարգ մը երկիրներու ընկերվարական պետական վարիչները — վարչապետ, նախարար եւայլն, տպաւորութիւն գործելու համար Ֆրանսայի ընտրողներուն վրայ:

1968ի Սահմանադրութեան մէջ որոշակի բացուած էր թէ Ֆրանսայի խորհրդարանական ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենային 1973ի Ապրիլէն մէկ ամիս առաջ: Ուստի, ըստ Նախագահին, Ընկերվարական Միջազգայինը, մանաւանդ Ֆրանսայի Ընկերվարական կուսակցութիւնը գիտակցաբար այդ թուականը ընտրած էին:

Փոմփիտու նոյնպէս պարմանք կը յայտնէր թէ տակաւին հազիւ եօթը ամիս առաջ տեղի ունեցաւ Ընկերվարական Միջազգայինի Համագումարը: Արդ, ի՞նչ հարկ կար հապճեպով նոր մը գումարելու: Նախագահը իր յարձակումներուն թիրախ դարձուց Ֆրանսայի Ընկերվարական կուսակցութեան առաջին քարտուղար Ֆրանսուա Միթերանը եւ յիշելով անոր Միջազգայինի փոխ–նախագահ ընտրուիլը, հեգնութեամբ դիտել տուաւ թէ այս ի՛նչ մեծ յառաջդիմութիւն է արձանագրած Միթերան, որ տակաւին 57 տարեկանին տեղեկութիւն իսկ չունէր թէ «Ընկերվարական Միջազգային» մը գոյութիւն ունէր...:

Ճիշդ է, որ Ֆրանսայի Ընկերվարական կուսակցութիւնը ծանր տագնապ կրեց վերջին տարիները: Կուսակցութեան երկարամեայ առաջին քարտուղարը՝ Կի Մոլէ՝ քաշուեցաւ հրապարակէն: Վերակազմութեան փորձերը յանգեցան միայն ժամանակաւոր կարգադրութեան մը: Ալէն Սավարի չկրցաւ պաշտպանել իր դիրքը: Ու յանկարծակի ասպարէզ իջաւ Ֆրանսուա Միթերան, որ 1965էն ի վեր Ձախերու Դաշնակցութեան նախագահն էր:

Միթերան 1965ին թեկնածու էր Հանրապետութեան նախագահի աթոռին: Համեմատականի մնաց Զօր. տը Կոլի հետ ու ի վերջոյ պարտուեցաւ: Այդ թուականէն ասդին Ձախերու Դաշնակցութիւնը հետզհետէ կորսնցուց իր դիրքերը եւ իր նախագահը փորձեց նոր ասպարէզ մը ապահովել իրեն համար:

Ի վերջոյ օգտուեցաւ Ընկերվարական կուսակցութեան տագնապէն եւ յաջողեցաւ ինքզինք պարտադրել իբրեւ առաջին քարտուղար, առանց շարքայինի եւ անոր յաջորդող դասարաններու աստիճաններէն անցնելու:

Օժտուած նախաձեռնութեան ոգիով եւ պայքարողի ջիղով, Միթերան այսօր կը գտնուի Ֆրանսայի ներքին քաղաքական կեանքի առաջին աստիճաններուն վրայ: Համայնավար կուսակցութեան հետ իր կնքած համաձայնագիրը դարձակէտ մը կը կազմէ:

Փարատելու համար ամէն թիւրիմացութիւն, յայտնե՛նք որ Յունուար 13ին Փարիզի մէջ գումարուողը Միջազգայինի Համագումարը (Քոնկրէ) չէ՝ այլ խորհրդաժողով (Քոնֆերանս), որուն մասնակցողներու թիւը շատ սահմանափակ է: Տեսակ մը գերաստիճան ժողով, որ իրարու մօտ կը բերէ ընկերվարական կառավարութեանց վարիչ դէմքերը:

Ընկերվարական Միջազգայինը ենթակայ է քաղաքական կեանքի փոթորիկներուն:

Հիմնուած Լոնտոնի մէջ 1864ին Կարլ Մարքսի կողմէ, Առաջին Միջազգայինը երկար կեանք չունեցաւ, իբրեւ հետեւանք ներքին տարակարծութեանց եւ պառակտումներու:

Երկրորդ Միջազգայինը վերակազմուեցաւ 1899ին Փարիզի համագումարին մէջ: Առաջին աշխարհամարտի ահեղ փոթորիկը պիտի քայքայէր զայն:

1923ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատգամաւորներու մասնակցութեամբ, Համպուրկի մէջ հիմը դրուեցաւ Բանուորական Միջազգայինին, որ տոկաց մինչեւ 1940ի Մայիսը, երբ Հիթլէրի բանակները գրաւեցին Պրիւսէլը, ուր հաստատուած էր իր վերին մարմինը: Գերմանները գրաւեցին բոլոր վաւերաթուղթերը:

Ի վերջոյ 1951 Յուլիսի սկիզբը, դարձեալ Հ. Յ. Դ. պատգամաւորներու մասնակցութեամբ Ֆրանքֆուրթի մէջ բոլորովին վերակազմուեցաւ «Ընկերվարական Միջազգային»ը, որ իբրեւ հիմնական սկզբունք որդեգրեց «Ժողովրդական Ընկերվարութիւն»ը:

Այս Միջազգայինն է, որ ցարդ կենդանի է. կեդրոնը՝ Լոնտոն:

Վերջին Համագումարը, որուն կ'ակնարկէր Ժորժ Փոմփիտու, 12րդ էր եւ տեղի ունեցաւ Վիէննա, Յունիս 26–29: Կը մասնակցէին 39 կուսակցութեանց 172 ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ քոյր կազմակերպութեանց 21 պատգամաւորներ:

Նախ քան Համագումարին բացումը, գումարուեցաւ Խորհրդաժողովը որ ընտրեց Միջազգայինի նախագահն ու ութ փոխ–նախագահները: Նախագահ վերընտրուեցաւ Պրունօ Փիթթէրման (Աւստրիա), փոխ–նախագահներ՝ Վիլլի Պրանտ, Թրիկվէ Պրաթթէլի (Նորվեկիա), Սիքքօ Մանսհոլթ (Հոլանտա), Կոլտա Մայր, Ֆրանսուա Միթերան, Փիէթրօ Նէննի, Ճուզէփփէ Սարակաթ եւ Հէրոլտ Ուիլսըն: Նոր փոխ–նախագահներն են Պրաթթէլի, Մանսհոլթ, Կոլտա Մէյր, Ֆր. Միթերան եւ Սարակաթ:

Առաջին անգամն է, որ Միջազգայինը փոխանակ երեքի ութ փոխ–նախագահ կ'ունենայ:

Բիւրոյին մէջ ներկայացուցիչներ ունին 17 երկիրներէ մէկ–մէկ հոգի:

Ընկերվարական Միջազգայինի գերագոյն օրէնսդիր մարմինն է Համագումարը, որուն վճռական ձայնով կը մասնակցին անդամ երկիրներու պատգամաւորները: Խորհրդակցական ձայնի իրաւունք ունին կարգ մը ընկերվարական քոյր կազմակերպութիւններ:

Համագումարը տեղի կ'ունենայ երեք տարին անգամ մը: Յաջորդը — 13րդը — պիտի գումարուի 1975ին:

Երկրորդ աստիճանի վրայ կը գտնուի խորհրդաժողովը (Քաունսըլ Քոնֆէրէնս), որ կը գումարուի պարբերաբար, Բիւրոյի հրաւէրով, եւ որուն կը մասնակցին միայն պատգամաւորները առանձնաշնորհեալ կուսակցութեանց, սահմանափակ թիւով:

Վերջապէս Միջազգայինի Բիւրոն, որ գործադիր մարմինն է: Կեդրոնը՝ Լոնտոն: Պատասխանատու վարիչն է Ընդհանուր Քարտուղարը: Այս պաշտօնին վրայ կը գտնուի Հանս Եանիչէք, քանի մը տարիէ ի վեր:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՈՄՓԻՏՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ՝ ՃԻՊՈՒԹԻ Կ'ԵՐԹԱՅ

Նախագահ Փոմփիտու Մոսկուայէն վերադարձաւ ու երկու օրուան հանգիստ մը ետք, Երկուշաբթի օր կը մեկնի Ճիպութի:

Խորհրդային ղեկավարներու հետ իր տեսակցութիւնները շատ աւելի լաւ անցած են քան ինչ որ կ'ակնկալուէր ու վերջնական միացեալ զեկոյցն ալ այդ կը յայտնէ: Վիէթնամի մասին Փոմփիտու եւ Բրեժնեւ իրենց խոր մտահոգութիւնը կը յայտնեն պատերազմի շարունակութեան առթիւ: Երկու ղեկավարները կը պնդեն անգամ մը եւս որ ջանք պիտի չխնայեն յաջողցնելու համար Եւրոպայի ապահովութեան ժողովը: Մերձաւոր Արեւելքի համար Ֆրանսա եւ Խորհ. Միութիւն իրենց խոր մտավախութիւնը կը յայտնեն, կացութիւնը վտանգաւոր գտնելով: Երկու ղեկավարները վճռած են նաեւ քաջալերել երկկողմանի յարաբերութիւնները եւ այնպէս ընել որ անոնք վերաբերին նաեւ միջազգային հարցերու:

Նախագահ Փոմփիտու մամուլի ասուլիս մըն ալ տուած է Փարիզ գալէն առաջ, չեշտելով թէ արդիւնքները բոլորովին դրական են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԿԻՆ ԿՈԼՏԱ ՄԷՅՐ Փարիզ հասաւ Ուրբաթ օր բայց բոլորովին գաղտնի կը պահուի թէ ուր կը բնակի իր այցելութեան ընթացքին: Ծանօթ է որ Տիկին Կոլտա Մէյր կուգայ ներկայ ըլլալու Ը. Միջազգայինի ժողովին, որու առաջին նիստը տեղի կ'ունենար Շաբաթ կէսօրէ ետք, դռնփակ: Ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են եւ բոլոր ցոյցերը արգիլուած: Իսրայէլեան ղեկավարներն ալ շատ համաձայն չէին Տիկին Կոլտա Մէյրի այս ճամբորդութեան:

ԱԼԷՆ ԿՐԻՕԹՐԷ, Վալ Տը Մառնի երեսփոխան որ առջի օր հանկիստ մեծամասնութեամբ մը ընտրուեցաւ Շառանթոնի Թաղապետական ընտրութեանց (երեք թափուր աթոռ կար գրաւելիք) Ուրբաթ օր ալ, միաձայնութեամբ Շառանթոնի քաղաքապետ ընտրուեցաւ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ որոշ շրջաններումէջ երաշտ կայ, որու հետեւանքով խմելու ջուրը սահմանափակուած է բազմաթիւ քաղաքներու մէջ, որոնց շարքին նաեւ Անգարա եւ Իզմիր: Արեւելեան Թուրքիոյ բազմաթիւ քաղաքներ խմելու ջուր կը ստանան փոխադրակառքերով: Նոյեմբերէն ի վեր անձրեւները քիչ եղած են եւ բերքը վնասուած է, ինչ որ մեծ դժուարութիւն կը ստեղծէ երկրի մը համար, որուն բնակչութեան երկու երրորդը իր հացը կ'ապահովէ հողի բերքով:

ՔՈՓԷՆՀԱԿԻ կառուղիի մը վրայ 100 ինքնաշարժ իրարու բախեցան խիտ մշուշի հետեւանքով: Երկու հոգի մեռաւ:

ԹՐԹՌՈՒՄՆԵՐ

***

Լոյսի բիծեր ծիրանի
Կ'աստղնտեն ճօղէր մութին
Լուսնի ցոլքեր կ'անհետին
Խորքը ծովուն հոլանի:

Հրմայքներով փողփողուն,
Հեշտութիւն մը կապոյտի,
Հանդարտօրէն կը ժպտի
Հոգւոյս մրրայլ տենչերուն:

Սիրոյ յուշեր լուսաւէտ,
Դողդոջուն ու ցնծագին,
Արագօրէն կը ծագին
Հրպարտ կ'անցնիմ երբ քովէդ:

Ըզգացում մը բիւրեղէ
Ծիածանի երանգով,
Ցաւոտ հոգւոյս մութին քով
Լոյս ակօսներ կը պեղէ:

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

ՍՊԱՆԻԱ եւ Արեւելեան Գերմանիա դիւանագիտական կապ հաստատեցին իրենց միջեւ:

ՍՊԻՏԱԿ ՏՈՒՆԸ ու Փենթակոն հերքեցին այն լուրը, ըստ որուն Մ. Նահանգները կրնան հիւլէական ռումբ գործածել Հիւս. Վիէթնամի դէմ, եթէ Փարիզի խօսակցութիւնները ապարդիւն անցնին:

ԹՐԻՓՈԼԻԻ մէջ նախագահ Սատաթ եւ Գնդ. Ղատաֆի երկօրեայ խօսակցութիւններ ունեցան, որոնց ընթացքին կարգ մը որոշումներ առին երկու երկիրներու միութեան շուրջ: Այս ուղղութեամբ նախապատրաստական աշխատանքներ կը տարուին: Տրուած նոր որոշումներուն մէջ կայ տնտեսութեան միացեալ ծրագրի մը հաստատումը: Արտաքին առեւտուրի քաղաքականութիւնն եւս պէտք է ունենայ միասնական դիմագիծ:

ՌՈՏԵԶԻԱ փակեց իր սահմանը Զամպիոյ հետ, ամբաստանելով այս վերջինը, թէ զօրավիգ կը կենայ ապստամբական շարժումներու՝ ուղղուած իրեն դէմ: Միայն Զամպիոյ պղինձն է, որ արգելքի տակ չի դրուիր Ռոտեզիոյ կողմէ: Մնացեալ բոլոր ապրանքներու անցքը Ռոտեզիայէն կ'արգիլուի: Զամպիա իր աշխարհագրական դիրքին հետեւանքով իր արտածումներն ու ներածումները պէտք է կատարէ Ռոտեզիոյ ճամբով: Հարաւային Ափրիկէի Հանրապետութիւնն ու Մոզամպիք եւս արգելքի տակ առին Զամպիոյ ապրանքները:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ մինչեւ հիմա 600 հոգի մեռած է անգլիական գրիպի հետեւանքով:

ԻՐԱՆԻ բանակի թռան մը վայրէջք կատարած է Իրաքի մէջ: Թռանի անձնակազմը, ըստ Պաղտատի, քաղաքական ապաստան խնդրած է իշխանութիւններէն: Թեհրան կը հերքէ լուրը:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ վերջ գտաւ պաղեստինեան համագումարը: Եասէր Արաֆաթ կրկին նախագահ ընտրուեցաւ Պաղեստինի Ազգային Ճակատի: Պաշտօնական հաղորդագրութիւնը կը ճշդէ, թէ խորհրդաժողովի մէջ որոշում տրուած է շարունակել պայքարը Իսրայէլի դէմ՝ Պաղեստինի ազատագրութեան համար:

ՆԻՔԱՐԱԿՈՒԱՅԻ մէջ նոր շարժ տեղի ունեցաւ:

ՍՓԻՒՌՔԸ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՆՈՒԷՐԻՆ

(Գ. Եւ Վերջին Մաս)

Արդարեւ ու արդարօրէն յուզիչ տեսարան մըն է որ կը պարզեն անոնք։

Իրենց յարուցած ժխորին մէջէն, նուիրումի մղող մարդկային թերութիւններու բովէն, հաւատքի, պաշտամունքի կարծես թէ նոր գիտ մը կատարած ըլլան սփիւռքի այդ կորուսեալ համարուածները, Հայուն արժանաւորութիւնը, հայ մշակոյթին արժէք մը ըլլալը։

Հայ մնալը իրենց համար կիրք մըն է, որուն համար պատրաստ են ժամանակի կորուստի, նիւթական զոհողութեան։

Ի՞նչն է այս արտակարգ ոգեւորութեան աղբիւրը։

Անպայման հայրենիքի իրականութիւնը։

Պիտի տեւէ այս շարժումն ու ոգին։

Եթէ հայրենիքը փափաքի, ուզէ։

×

Խորանանք մեր այս տեսութիւններուն մէջ։

Առնենք ամենափոքր Թուրք համախումբ Հայեր, անոնք ունին իրենց բազմաթիւ միութիւնները, կը կատարեն հաւաքոյթներ, յիշատակի եւ այլ առիթներու բերմամբ հանդէսներ կը սարքեն։

Բոլոր հոծ գաղութներուն մէջ կան տպարաններ, օրաթերթեր, քաղաքական ամէն հոսանքի կազմակերպութիւններ, եկեղեցի, երիտասարդական միութիւններ, ուսանողաց եւ այլ իրերօգնութեան յատուկ ընկերակցութիւններ։

Դպրոցական ցանցը այնքան խիտ Միջին Արեւելքի երկիրներուն մէջ սկսած է տարածուիլ, չարաթական մանուկներու յատուկ հայերէնի դասընթացքներուն հետզհետէ պիտի յաջորդեն մնայուն դպրոցներ, այդ շարժումը սկսած է, եկեղեցիներու շինութիւնը մասամբ աւարտած, անոնց պիտի յաջորդէ դպրոցներու շինութիւնը։

Մենք դեռ չյիշեցինք երկու գլխաւոր կազմակերպութիւններ իրենց ծաւալուն ձեռնարկներով ու գործունէութեամբ։ Ատոնք են Մխիթարեանները՝ իրենց դըպրոցներով, մտաւոր արտադրութեամբ եւ տպարաններով, Բարեգործականը՝ նոյնքան գովեստի արժանի եւ ազգանուէր։

Ի տես այս շարժումին, առանց չափազանցելու այս տարերային խլրտումները, ամէն յոյս կայ, վասնզի հայրենիքը կայ, որ մեր օրերու սփիւռքը իր նախորդներուն ճակատագիրը պիտի չունենայ, որովհետեւ, այո՛, այս անգամ հայրենիքը կայ։

Ի սէր իրենց ո՛ր մարգարէին որ կը նախընտրեն, մեր ակնարկած հայրենիքը այն չէ որ փառաւոր շէնքեր, պողոտաներ, արձաններ կը կառուցանէ, այդ արդիական ամէն յարմարութիւններ ունեցող բնակարաններէն նոյնպէս կան սփիւռքի Հայերուն սեփականութիւն, անոնք դեռ կրնան իրենց զաւակներուն հարսանիքին օրը յետ միջօրէի մը թղթադրամներ վառել, ու հետեւեալ առաւօտուն չմոռնալ իրենց ազգային սնանկութիւնը։

Իրենց կը պակսի էականը, որ կայ միմիայն Հայրենիքի անշուք գիւղերուն ու խրճիթներուն մէջ։

Ոգին, այն է, լեզուն ու գիրը։

Լեզուն, գիրը, կեդրոնաձիգ ոգին։

Գիրը որ կախում ունի Խ. Հայաստանի վարիչներու կամքէն։

Լեզուն, երկու հատուածներուն ողջմտութենէն։

Պէտք է անյապաղ վերադառնալ դասական ուղղագրութեան։

Սփիւռքին ծանօթ, ամենայուսահատական ու վատթար օրերու մէջ հայ պատանեկութեան ու երիտասարդութեան կոծովը հրահրող, անոր շարժումներուն մօտէն հետեւող, ու այդ առթիւ ժողովրդական բոլոր խաւերուն մօտիկ, անոնց ապրումներուն, ցաւերուն, երազներուն և փափաքներուն տեղեակ մէկու մը կոչն է այս։

Ուրի՞շ վկայականներ ալ պէտք է ցոյց տալ։

×

Ո՛ր սիրտը կտոր կտոր չըլլար, երբ, գաւառական հոծ գաղութի մը մէջ արեւ տեսած տղաք, փողոցին մէջ, ճամբաներու վրայ, դպրոցներուն մէջ իրարու մօտէն ծանօթ, իրենց ծնողաց ու անոնց ազգութեան ու լեզուին մասին գիրար հարցափորձած տղաք, չգտնեն իրենց արտնեղութիւն պատճառող հարցերու պատասխանը, իրենք զիրենք նկատեն իբր թէ անարժան ծնողքի եւ ազգութեան մը զաւակները, որոնց անցեալը անոնց համար անյայտ է, իսկ ապագան նոյնպէս ոչնչութիւն մը։

— Մենք կ'ուզենք գիտնալ թէ ո՞վ է Հայը, ո՞ւր է հայրենիքը, ինչո՞ւ են մեր ծնողքը օտար երկրի մը մէջ լեզուին անգիտակ, պարտաւորուած ամենաստոր գործերն ընդունելու։

— Մենք չենք հաւատար իրենց պատմութիւններուն, թէ հայ ազգը երբեմն մեծ եղած է, պատմութիւն ունեցած, բոլոր մարդերուն մէջ արժանաւոր դէմքեր տուած, իմաստասէրներ, գիտուններ, զօրավարներ, բանաստեղծներ, գիտուորականներ, քաղաքագէտներ, ճարտարապետ մէջ շնորհք ցոյց տուողներ։

— Մենք ճիշդ է կ'ամչնանք մեր ծնողքներէն, փողոցին մէջ երբ անոնք մայթի մը վրայ են, մենք դիմացի մայթէն կը քալենք, հանրակառքին մէջ երբ անոնք առջեւն են, մենք ետեւի կողմն ենք։

— Մենք գիտենք որ անոնք կը տառապին մեր այս ընթացքին պատճառաւ, սակայն մենք ալ, նոյնքան եւ աւելի։

— Բոլոր մեզի տրուած քարոզները անոնց արժանիքը տեսնելու, անզօր են, ըսէք ինչի՛ մէջ կը կայանայ իրենց շընորհքը։

Միայն մէկ պատասխան կար տալիք։

«Անոնց գերագոյն եւ ձեր կողմէ անտեսանելի առաքինութիւնը հոն է որ, ամենածանր զոհողութիւններու գնով անոնք ձեզի հնարաւորութիւններ ընձեռած են այդ խորհրդածութիւններն ընելու։ Ձեզ կերակրած են իրենցմէ զրկելով, ձեզ հագուեցուցած են այնքան լաւ որ իրենց ներկայութենէն կը փախչիք, ձեր առջեւ բաց պահած են ուսման բոլոր աստիճանները»։

Հակազդեցութիւնը քմծիծաղ մըն էր, իմանք ազդուած ըլլալ ցոյց կուտային, շատեր լռութեամբ համակարծիք, կային թերահաւատներ։

Այս բոլորը հէքեաթի մը մանրիկները չեն։

Մինչեւ որ…

Մինչեւ որ, բացուեցան հայրենիքի դռները, մինչեւ որ անոնք լսեցին ու կարդացին օտար բերաններով ալ հայ երաժշտագէտներու, գիտուններու, զօրականներու, արուեստագէտներու, ճարտարագէտներու անուններ։

Իրաւ է այդ դասակարգի անձնաւորութիւններ այսօր կը վխտան սփիւռքի մէկ ծայրէն միւսը, բայց անոնք որ հայրենիքն են ունին ուրիշ փայլ, տեսակ մը կնիքն ունին յաւիտենականութեան։

Առանց հայրենիքի իրականութեան, այդ տղաքը դարձեալ դժբախտ պիտի մնային։

Տեւելու, տոկալու ճիգին մէջ մեծ է հայրենիքի դերը, բացարձակապէս միակ ազդակը։

Անցեալի բոլոր անհետացող գաղութներուն փաստը կուգայ ապացուցանել այս ճշմարտութիւնը։

Վերջին պատերազմի դժուարին պայքարը դեռ չէր իսկ վերջացած երբ արեւնաքամ հայրենիքի կռունկները վերակենդանացուցին գաղութները, ամէն ձեւի տակ, անձով, գրով ու տաղերով, անթելով, երկրէն դուրս ճառագայթելով։

Հայրենիքը պիտի շարունակէ հմայել, գգուել գաղթականի հոգին, բայց լեզուն է որ զիրենք անոր պիտի կապէ։

Անհրաժեշտ է որ գրելու մեր բաբելոնը վերջ գտնէ։

Լեզուները միշտ ալ փոփոխակներ ունեցեր են եւ պիտի ունենան։

Բայց գի՛րը։ Գիրը բաբելոն չի հանդուրժեր։

Բոլոր վարչակարգերը, մա՛նաւանդ յեղափոխութեամբ մուտք գործած, անխուսափելիօրէն սխալ քայլեր կ'առնեն, այդ կը պատահի նաեւ իշխանութեանց համեստաբար խաղաղ օրերուն մէջ ալ։ Էականը հոն է, որ անոնք անդրադառնան ու դարմանեն այդ սխալները։

Խ. Հայաստանի վարչակարգի սկզբնական երկու սխալներէն մէկը միայն կարելի է իրենց ուժերէն, կամքէն վեր նկատել։ Այն է կոտորակուած Հայաստանի մը սահմաններով գոհանալը։ Գէթ Կովկասեան Հայաստանի 1914ի սահմաններուն տէր կանգնիլ չկրենալու մէջ ցոյց տուած կանխամտածումները։ Այդ սխալը անոնք այժմ կը դարմանեն եղածը բարձրացնելով լաւագոյնին, ներդաշնով, Սփիւռքի նկատմամբ իրենց ցոյց տուած, ուշացած, բայց ջերմ թափով ուշադրութեան։

Երկրորդ իրենց մեծ սխալը, որ չաւգիւրութեամբ կրնային չգործել, տարտղնուած ազգի մը լեզուին ուղղագրութեան անխորհուրդ փոփոխութիւնն էր։

Այդ սխալը, եթէ ուզեն, կը դարմանուի մէկ օրէն միւսը։

Բաւ է որ յառաջդիմական վարդապետութեան մը կողմնակիցները մէկդի նետեն ինքնասիրութեան վիրաւորանքի երբեմնի քաղքենիական հոգեբանութիւնը։

Հայ ժողովուրդը միահամուռ պիտի ծափահարէ զիրենք։

×

Բախտաւոր են այն վարչակարգերը, որոնք իրենց ծոցին մէջ ունին պատմութեան ապագայ վճիռներուն ամէն առեն ներկայութիւնը յիշեցնողներ։

Մեր յաւակնութիւնը առկէ աւելի փոքր է։ Բաղձանքը՝ մեծ։

Որպէսզի հայ գիրը ապրի, մի եւ անքակտելի։

Եւ ապրի վերածնող Հայրենիքը։

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԽՄԲ.— Պ. Վազգէն Անդրէասեան կը խնդրէ մեզմէ ճշդել, որ իր այս յօդուածաշարքը իբրեւ «Անկախ կարծիքներ» լոյս տեսած է «Պայքար»ի մէջ, իր իսկ թելադրութեամբ։ Մնաց որ այս կէտը բան չի փոխեր մեր ըսածին մէջ, տրուած ըլլալով որ «Պայքար»ի խմբագրութիւնը պարտէր ջնջել այդ վերտառութիւնը եթէ իւրացուցած ըլլար հոն յայտնուած տեսակէտները։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ ՅԱՌԱՋԸ

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Երբ կամերայից դուրս է գալիս ցուցակով կանչուած վերջին մարդը ու նրա ետեւից կանաչ գլխարկաւորներն ու երբ փակւում են ծանր դռները, մի րոպէ տիրում է ծանր, ծանրութիւնից էլ ծանր լռութիւն, որից յետոյ կեանքը կարծես մտնում է մի նոր հուն։

Նորից կամերան սկսում է բզզալ անհանգիստ բզզոցով եւ մնացողներին տիրում է համեստական երջանկութեան ըղձացմունքը, մի գիշեր նրանք մի քիչ կը պարզեն իրենց ոտները, իսկ վաղը… վաղը նրանց սպասում են նոր անակնկալներ, — կը բերեն նոր, թարմ մարդկանց եւ նրանք կը պատմեն թէ ի՞նչ է անցնում, դառնում դրսի աշխարհում։

Մեղադրել, որ նրանք Եռեակների եւ դանազան արտակարգ յանձնաժողովների միջոցով արագ եւ առանց օրինական քաշքշուկի վճռում են մարդկանց ճակատագիրը գունաւոր մատիտների օգնութեամբ, անարդարացի կը լինէր։ Որովհետեւ եթէ այդ ահագին կալանաւորական բանակներին օրինական կարգով եւ արարողութիւններով դատէին եւ դատապարտէին, ապա գլուխ բերելու համար այդ գործը՝ հարկաւոր կը լինէր տասնամեակներ։ Իսկ մէկ տասնամեակն արդէն ինքնաբնինքեան պատմութիւն է։ Իսկ այն ժամանակ պատմութիւն ստեղծողները պատմութեան հետ գլուխ դնելու նախասիրութիւն չունէին։ Երբ «կապիտալ»ի առաջին թարգմանիչին, ազնիւ սովետական դասախօսին քննիչները ծեծի են քաշել, դասախօսը փորձել է ուշքի բերել իր նախկին ուսանողներին, դիմելով նրանց զգաստացնող խօսքերով.— Ի՞նչ էք անում, տղաներ, ինչո՞ւ հեռու չէք նայում, տեր պատմութիւն կայ, պատասխանատուութիւն կայ… — Քննիչներից մէկը ծխախոտը հանգցրել է սեղմելով իր պրոֆեսորի ճակատին եւ ասել, — քանի մենք կանք, պատմութիւնը չի լինի, իսկ երբ պատմութիւնը լինի, մենք չենք լինի։ — Ճիշդ գուշակութիւն։ Հիմա, երբ այդ օրերը պատմութիւն են դարձել, երբ տիրում է երկրում Լենինեան կարգ ու կանոն, նրանցից ոչ մէկը չկայ…

Համեմատական երջանկութիւնը չի գալիս այն հետեւողական կարգով, ինչպէս եկաւ Ահմէտի կեանքում։ Այս տեսակէտից քո կեանքն աւելի բարդ եղաւ։ Եղաւ այնպէս, որ համեմատական երջանկութեանը յաջորդեց անհամեմատ ձախորդութիւնն ու դժբախտութիւնը։ Անցաւ աշունը, եկաւ ձմեռը, ձմեռն էլ անցաւ, եկաւ գարուն, հալաւ բարձրիկ սարերու ձիւն… Բայց ոչ մի ճամբայ չբացուեց կալանաւորներուն։ Այս ամբողջ ժամանակուայ ընթացքում բաց էր միայն մի ճանապարհ, էտապների ճանապարհը։

Այս պայմաններում սիրտ կայ դեռ կատակելու։ Մեզ յայտնի է, որ մեր դիմացի կամերայում նստած է Պետհրատի յաղթանդամ դիրեկտորը։ Մի անգամ զուգարանի պատին մատիտով ես գրեցի. — «Պետհրատի դիրեկտորին. ի հաշիւ հոնորարի խնդրում եմ ամարանոց մեկնելու կապակցութեամբ բաց թողնել 350 ռուբլի կանխավճար»։ Եւ ստորագրեցի։ Երկրորդ օրը իմ գրութեան տակ շեղակի մակագրել էր. «Հաշուապահութեան, — բաց թողնել 350 ռ.» եւ ստորագրել էր. Նշանաւոր դերասանը մի անկիւնում գրել էր. «Կատարուեց կամքը Արամազդի, ստորագրեցի յօդուա երեք Պետութիւնների լրտեսութեան մեղադրանքը. Պետութիւնների անունը չեմ յիշում, բայց դա ի՞նչ կարեւոր է…»։

Եկաւ Յուլիսը։ Շոգը չոքել էր Երեւանի ու բանտի սրտին։ Լրանում էր շուտով երկու տարին այն օրից, երբ սկսուեցին մեծ դէպքերը Երեւանում եւ ես դարձայ մի ուրիշ ես։ Նախ շշուկով, ապա աւելի եւ աւելի բարձրաձայն սկսեցին խօսել այն մասին, որ բոլոր աչքի ընկնող մարդկանց սկսել են քաղաքային բանտից փոխադրել Ներքին բանտ եւ որ շուտով պիտի դատեն նրանց։ Հարիւրներ էին այսպէս կոչուած կուսակցական — կառավարական — հասարակական ակտիւտները եւ նրանք պիտի կանգնեն դատարանի առաջ։

Ես յիշեցի Ներքին բանտը, Տուժինգրադը եւ նրա նախկին բնակիչներին։ Մի՞թէ նորից այնտեղ։ Մի՞թէ ես էլ ընկնեմ այդ ցուցակում։ Հէնց միայն խորհրդաւոր չէնքում դատուելու փաստը ոչ մի լաւ բան չէր խոստանում։

Յուլիսեան շոգ մի օր ներս մտաւ հերթապահը։

— Հաւաքիր իրերդ։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(52 – Շար.)

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

Լոյս Ուշադրութիւն Բնագիրներու Հրատարակութեան գործին

—o—

(Թ. ԹՈՐԱՄԱՆԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ԵՂԾԱՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ)

—o—

Հայ ճարտարապետութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան հիմնադիրը կը նկատուի Թորոս Թորամանեան, որուն աշխատութիւնները լոյս ընծայելու համար 1934ին կազմուեցաւ խմբագրական մարմին մը: Այդ մարմնին անդամ էին Ալ. Թամանեան, Մ. Մազմանեան, Յ. Զօրեան եւ Ս. Տէր–Յակոբեան: Յանձնախումբը Թորամանեանի տան մէջ դասաւորեց, սրբագրեց եւ մեքենագրեց անոր հրատարակուած եւ անտիպ նիւթերը:

Գործը որոշ ժամանակ մը երեսի վրայ մնաց, երբ Ալ. Թամանեան մեռաւ եւ խմբագրական մարմնի միւս բոլոր անդամները աքսորուեցան: Յետագային այդ գործը յանձնուեցաւ Կարօ Ղաֆադարեանի, որուն տրամադրութեան տակ դրըւեցան Թորամանեանի անտիպ նիւթերու բնագիրները, լոյս տեսած գիրքերու օրինակները, ինչպէս նաեւ անոնց մեքենագրուած բնագիրները, որոնք պատրաստուած էին նախկին մարմնին կողմէ:

Այս ձեւով, 1942ին Գիտութիւններու Ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկութեան կողմէ լոյս տեսաւ Թորամանեանի «Նիւթեր հայկական ճարտարապետութեան պատմութեան» Ա. հատորը, պատրաստուած եւ խմբագրուած հնագէտ Կ. Ղաֆադարեանի կողմէ, Ակադ. Յովսէփ Օրբէլիի ընդհանուր խմբագրութեամբ:

Վեց տարի ետք 1948ին, Գիտութիւններու Ակադեմիայի պատմութեան թանգարանը լոյս կ'ընծայէ այդ աշխատութեան Բ. հատորը, որ նոյնպէս կազմած եւ խմբագրած է Կարօ Ղաֆադարեան, աշխատակցութեամբ Նայիկ Թորամանեանի:

Վերոյիշեալ մանրամասնութիւնները թուելէ ետք Ն. եւ Գ. Թորամանեան, ճարտարապետին զաւակները (*), երկար յօդուածով մը ցոյց կուտան, թէ զոյգ հատորներուն մէջ զետեղուած ուսումնասիրութիւնները չհիմնաւորուած կրճատումներու, կամայական փոփոխութիւններու եւ աններելի սխալներու հետեւանքով «խեղաթիւրուած» բովանդակութիւն ունին: Եւ, դժբախտաբար, շուրջ երեսուն տարիէ ի վեր Թորամանեանի գործերը կը ներկայացուին այս ձեւով:

« Բանբեր Հայաստանի արխիւների » հանդէսի անցեալ տարուան երկրորդ թիւին մէջ, Ն. եւ Գ. Թորամանեան կը մատնանշեն բազմաթիւ փաստեր՝ հատորներուն մէջ զետեղուած ուսումնասիրութիւնները բաղդատութեան դնելով համապատասխան բնագիրներուն հետ:

Թ. Թորամանեանի Ա. հատորին մէկ գլուխը նուիրուած է Հայաստանի հնագրեան եւ նախաքրիստոնէական շրջանի ճարտարապետական յուշարձաններուն, որու մասին Ա. հատորի յառաջաբանին մէջ Կ. Ղաֆադարեան գրած է.— «Ուսումնասիրութեան ձեռագիրը, յատկապէս նախնադարեան կենցաղի նկարագրութեան մէջ, ունէր որոշ չափով հնացած մասեր, որոնք մասամբ ճշդեցինք եւ մասամբ էլ կրճատեցինք»:

Արդ, կը հարցնեն յօդուածագիրները, այս յայտարարութիւնը ի՞նչ չափով կը համապատասխանէ իրականութեան:

Թ. Թորամանեան գրած է. «Պէտք է ըսեմ, որ իմ արձանագրածներս նախաքրիստոնէական բազմաթիւ մնացորդներից, միայն նմոյշի արժէք ունին, միմիայն իմ հետազօտումով եւ ցուցակագրումով չի կարող լրիւ լինել ներկայ Հայաստանի սահմանների մէջ գտնուած նախաքրիստոնէական մնացորդները, դեռ անթիւ յիշատակարաններ կան, որոնք միանգամայն զուրկ են հետազօտական այցելութիւններէ»:

Ինչպէս կը տեսնուի, վերոյիշեալ հատուածը կը վերաբերի Հայաստանի նախաքրիստոնէական յուշարձաններու ուսումնասիրութեան հետ կապ ունեցող հարցերու, սակայն զարմանալի կերպով անոնք նկատուած են նախնադարեան կենցաղի նկարագրութիւն եւ դուրս ձգուած են հաւաքածոյէն:

Թորամանեան իր «Նախաբան»ին մէջ կ'անդրադառնայ իր այցելած վայրերուն: Հատորին խմբագիրները ջնջած են այս յիշատակութիւնն ալ:

Նոյնքան անբացատրելի կերպով հաւաքածոյին մէջ տեղ չէ յատկացուած այդ նոյն աշխատութեան «Ճարտարապետութեան ծագումը» ենթաբաժինին, ուր Թորամանեան կը նկարագրէ մարդկային առաջին բնակարանները, անոնց շինութեան միջոցները, օգտագործուած շինանիւթը: Թերի ներկայացուած է ուսումնասիրութեան «Դոլմէններ» (նախաքրիստոնէական շրջանի կռապաշտական դամբարաններ) գլուխը:

Հաւաքածոյին մէջ խառնակ պատկեր կը ներկայացնէ նոյն ուսումնասիրութեան «Ամրոցների եւ քաղաքների նախնական շինութիւններ» գլուխը, որ խմբագրողին կողմէ բաժնուած է երեք մասի եւ վերջին երկուքը նոր վերնագիրներու տակ ներկայացուած են: Այդ խմբագրական վերնագիրներէն առաջինը կը կոչուի «Աւելի ուշ ժամանակների ամրոցներ եւ բերդաքաղաքներ», որով չի հասկցուիր, թէ ո՞ր դարաշրջաններու մասին է խօսքը:

Թ. Թորամանեանի հաւաքածոներէն դուրս ձգուած են անոր ուսումնասիրութիւններուն գրեթէ բոլոր յառաջաբանները, նախաբանները եւ զանոնք փոխարինող ներածական էջերը, այսինքն այն գլուխները, ուրկէ սովորաբար ընթերցողը կ'առաջնորդուի դէպի բուն հարցին լուսաբանումը: Հետեւաբար, անբացատրելի կը մնայ Թորամանեանի աշխատութիւններու այդ մասերուն ջնջումը ժողովածուներէն: Երկրորդ՝ թերի եւ աղճատուած է ներկայացուած աշխատութիւններուն մեծ մասը:

Այսպէս, օրինակ, «Նիւթերուն» մէջ չենք գտներ «Զուարթնոց» մենագրութեան համար գրուած «Քաղաքական կացութիւնը Ե.–Է. դարերուն» գլուխը, իսկ «Զուարթնոցը վեղարուեալ պատմութեան մէջ» գլուխը զետեղուած է Բ. հատորին մէջ, առանց որեւէ ծանօթագրութեան:

Ամբողջական գլուխներէ զատ, հաւաքածոներէն դուրս ձգուած են բազմաթիւ կարեւոր էջեր, հատուածներ, տողեր, բառեր եւայլն, որոնց պատճառով կը նուազի Թորամանեանի աշխատութեան արժէքը:

Ըստ Ֆրանսացի մասնագէտ Շուազիի, հայկական ճարտարապետութիւնը Արեւմուտք տարածուած է Սքանտինաւիոյ եւ Փոքր Ասիոյ ճամբով եւ իրարու հետ միանալով Ֆրանսայի մէջ, օժանդակած են ռոման ոճին զարգացումին ԺԱ. դարուն: Այս տեսութենէն հաւաքածոյին մէջ չէ յիշուած հայ արուեստը Սքանտինաւեան երկիրներէ Ֆրանսա անցած ըլլալու պարագան: Այսպէս կ'ունենանք այն տպաւորութիւնը, թէ Փոքր Ասիայէն Ֆրանսա հասած հայ արուեստը հոն միացած է անծանօթ ճիւղի մը հետ. ասիկա ո՛չ Շուազիի տեսակէտին կը համապատասխանէ եւ ո՛չ ալ Թորամանեանի թարգմանած հատուածին: Փոխուած է նաեւ վերջին բառին հոլովը, որով չի հասկցուիր, թէ այս ոճերէն ո՞ր մէկը նպաստած է միւս ոճին վերածնունդին՝ հայկականը ռոմանի՞ն, թէ այս վերջինը հայկականին:

Կիրի մասին Թորամանեան գրած է, թէ անոր գործածութիւնը «Հայաստանի մէջ ընդհանրացած երեւում են Ն. Ք. երկրորդ կամ երրորդ դարերու»: Հատուածէն հանելով «ք» տառը, կ'ունենանք այն տպաւորութիւնը, որ կիրի գործածութիւնը Հայաստանի մէջ ընդհանրացած է ո՛չ թէ Քրիստոսէ Առաջ, այլ Յետ Քրիստոսի 2րդ կամ 3րդ դարերուն:

Անիի Կաթողիկէի մասին Թորամանեան գրած է. «Որպէսզի գմբէթի հսկայ զանգուածի ծանրութիւնը միմիայն չորս մեծ սիւները իրարու միացնող կամարներու վրայ չծանրանայ, ճարտարապետը, լայնցնելով անոր շրջանակի տրամագիծը, հանգչեցուցեր է ուղղակի չորս մեծ մայր սիւներու կեդրոնին վրայ...»: Հաւաքածոյին մէջ չէ գրուած «չ» ժխտականը, եւ այս ձեւով գմբէթը «կը ծանրանայ միմիայն կամարներուն վրայ», ինչ որ բացարձակապէս սխալ է:

Հայկական ճարտարապետութեան մէջ Թորամանեան զարգացումի չորս վերածնունդներ նկատած է, որոնցմէ վերջինին մասին գրած է, որ ան «... ծաղկման վիճակի է հասնում ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերում, որուն յաջորդում է վերջնական անկում...»: Հաւաքածոյին մէջ, անհասկնալի պատճառով, այս միտքէն հանուած է «վերջնական անկում» արտայայտութիւնը եւ փոխարէնը աւելցուած է «... Որին յաջորդում է Հայաստանի ինքնուրոյն ճարտարապետութեան բուռն վերելքը սովետական կարգերի պայմաններում»:

Ի՞նչ տպաւորութիւն կը ստանայ ընթերցողը: Այն, թէ սովետական կարգերը յաջորդած են ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերուն, եւ ժամանակագրական այդ անհեթեթ թռիչքը կատարած է Թորամանեան: Իսկ ինչ կը վերաբերի «բուռն վերելքին», Թորամանեան չէր կրնար գրած ըլլալ այդ եւ ո՛չ ալ կրնար յետ մահու կատարած ըլլալ նման յայտարարութիւն մը:

Թորամանեանի օրով, անոր կամքէն անկախ արեւելահայերէնի վերածուած երկու գրութիւններէն զատ, որոնց փոխարէն կարելի էր օգտագործել անոնց անաղարտ բնագիրները, հաւաքածոներուն մէջ յաճախ աղաւաղուած է հեղինակին լեզուն եւ, յատկապէս, շարահիւսութիւնը, որ առիթ տուած է նոր ձեւի սխալներու:

« Բանբեր Հայաստանի արխիւների »ի մէջ լոյս տեսած յօդուածը, որ աւելի քան 15 էջեր կը գրաւէ, բազմաթիւ այլ սխալներու, խեղաթիւրուած միտքերու եւ աղճատումներու յիշատակութիւնն ալ կ'ընէ:

Այս է պատճառը, որ հանդէսի խմբագրութիւնը իր կողմէ հետեւեալ պահանջը կը ներկայացնէ. «Բանբեր»ի էջերում տեղ տալով յիշեալ դիտողութիւնների եւ ցանկութիւնների հրապարակմանը, խմբագրութիւնը համոզուած է, որ յառաջիկայում հրատարակչական կազմակերպութիւնները, գիտա-հետազօտական ինստիտուտները, առանձին հեղինակներ, ձեռնարկելով մեր ականաւոր գիտնականների, գրողների, պետական-կուսակցական ու հասարակական նշանաւոր գործիչների ձեռագիր ժառանգութեան կամ արխիւային նիւթերի հրապարակմանը, հանդէս կը բերեն պատշաճ պահանջկոտութիւն նրանց ձեռագիր-բնագրերի նկատմամբ »:

(*) Առաջինը գիտական աշխատակից է Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին մէջ, իսկ երկրորդը գլխաւոր ճարտարապետն է «Հայգունմետգիտնախագիծ ինստիտուտ»ի թիւ 1 շինարարական բաժնի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

Շնորհիւ Փօլ Հարմանի պաշտպանութեան, Օվիտ Սոլիվօ ալ քիչ ատենէն յառաջացումներ ունեցած էր: Նախ գործապետ, յետոյ քննիչ ու ի վերջոյ Փօլ Հարմանի աջ բազուկը եղած էր: Զարմիկին ցոյց տուած բարեկամութիւնը եւ վստահութիւնը շատ բնական կը թուէին Օվիտի, եւ սակայն ան միշտ կ'ուզէր գիտնալ թէ ի՛նչ եղած էր Փօլ Հարմանի անցեալը, ու ի՛նչ գաղտնիք կը սքօղէր զայն: Կարճ խօսքով՝ Սոլիվօ շատ կը փափաքէր Մորթիմէրի ընկերոջ վրայ փորձել Շուշիլլինոյի ըմպելին:

— Պիտի ճամբորդենք, ըսաւ Օվիտ մըտովի, երբ Ժաք Կարօ իրեն ծանոյց թէ յաջորդ օրը ճամբայ պիտի ելլէին: Մէկ տարիէ ի վեր սպասած առիթս վերջապէս կը ներկայանայ ճամբորդութեան միջոցին: Պիտի օգտուիմ այդ առիթէն...:

Ու Սոլիվօ ճամբորդութեան պայուսակի մը մէջ սպրդեցուց թանկագին հեղուկին սրուակը, զոր տասնըհինգ ֆրանքի գնած էր Նիւ Եորքի մէջ: Ինչպէս յայտնի էր, այդ հեղուկը ծախող Քանատացիին հասցէն իմացած էր Լորտ Մէյրի նաւուն մէջ:

Ամէն անգամ որ Փօլ Հարման գլուխ գլխի մնար Օվիտի հետ, իր սովորական վերապահումէն կը չեղէր:

Երկուքը միասին ճամբորդեցին առաջին կարգի քոմփարթիմանով: Իրենց մեկնումէն հինգ վայրկեան յետոյ, Ժաք Կարօ սկսաւ շատ մտերմական շեշտով մը խօսիլ:

— Զարմիկ, ըսաւ Ժաք, Օվիտի ուսը ծեծելով, լաւ չէ՞ս գտներ որ հիմա կրնանք ազատօրէն ու սրտաբաց խօսիլ, լաւ բարեկամներու, լաւ ազգականներու պէս:

— Անկեղծօրէն խօսելով, Փօլ, մէկ տարուան մէջ ուրախութեան առաջին վայրկեանս է աս:

— Նիւ Եորքը հաճոյ չի՞ թուիր քեզի:

— Անշուշտ հաճոյ կը թուի: Շատ ապերախտ պիտի ըլլայի, եթէ հակառակը պատահէր, քանի որ տոլարները չես խնայեր: Ընդհակառակն՝ մեծ հաճոյք կը զգամ. բայց ընտանեկան զգացումներու տեսակէտով է որ կ'ուզեմ անխառն ուրախութիւն մը վայելել: Քիչ մը վիշտ կը զգամ երբ կը տեսնեմ որ ինծի հանդէպ մեծութիւն կը ծախես եւ ինէ կը պահանջես վերապահ ընթացք մը, ինչ որ մեզ երկուքս իրարու բոլորովին օտարական կը դարձնէ երեւութապէս:

— Անհրաժեշտ է ասիկա: Պէտք է հասկընաս, պատասխանեց Ժաք Կարօ:

— Այո, այո, կը հասկնամ... հասկըցած եմ նաւուն մէջ գործած անմիտ չահատակութեանս հետեւանքով...: Բայց այսօր գործարանին մէջ կատարեալ տէր դարձած ես...: Այսօր վախնալիք բան չունիս, քանի որ Մորթիմէրի հարստութիւնը չի կրնար ձեռքէդ խուսափիլ. հետեւաբար ինծի այնպէս կը թուի որ միջոց մը պիտի կրնաս գտնել, իբր ազգականդ ներկայացնելու զիս, ու համեմատաբար քեզի հաւասար լաւ ընկերոջ մը դիրքին մէջ դնել զիս:

— Ի՞նչ բանի պիտի ծառայէ:

— Քեզի մօտենալու զիս: Քու ընկերակցութենէդ հաճոյք կը զգամ: Կրնաս կարգադրութեան եղանակ մը գտնել:

— Գանգատելիք բան մը չունիս: Քեզ իբր զարմիկ չեմ ընդունիր հրապարակաւ, ու ասիկա կ'ընեմ իբր լաւ ազգական մը:

— Այո, այո, իրաւունք ունիս: Սա բանին համար միայն քեզ կը մեղադրեմ. քիչ մը ծածկամիտ ես:

— Յստակօրէն յայտնէ ըսելիքդ, յարեց Փօլ Հարման չոր շեշտով մը:

Օվիտ շատ լաւ կը յիշէր ատենօք Լորտ Մէյր նաւուն վրայ ըրած զննութիւնը իր զարմիկին մազերու մասին: Քանի մը վայրկեանէ ի վեր, անոր մօտ գտնուելէն կ'օգտուէր, այդ մազը նորէն քննելու համար: Ժաք յաճախ կը ներկէր մազերը, բայց արմատի չէկ գոյնը մերթ երեւան կուգար վերնամորթին վրայ: Օվիտ նորէն նշմարեց այդ երանգը:

— Ըսածդ բանաձեւէ, ըսաւ Ժաք: Գաղտնապահութիւնը շատ կը ջղագրգռէ զիս:

— Ինծի այնպէս կը թուի որ պէտք է կարգ մը գաղտնիքներ իրարու յայտնենք: Ես զարմանալի կը գտնեմ որ ինչո՞ւ երբեք չես ուզած ինծի ըսել թէ ի՛նչպէս սկսած ես հարստանալ այն հինգ տարիներու միջոցին, երբ իրար չենք տեսած:

— Ըսած եմ թէ գիւտ մը իմ հարստութեան մեկնակէտը եղած է այդ թուականին:

— Ասիկա գիտեմ... ու կը հաւատամ ալ...: Բայց ինչ որ երբեք ինծի չես ըսած՝ գիւտդ է:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Աւետիս եւ Յովհաննէս Տօնէլեան եղբայրներ, ինչպէս նաեւ Տօնէլեան (Հալատեան), Տօնէլեան (Պէյրութ), Տօնէլեան (Ալըն), Տօնէլեան (Քոլմպ), Տօնէլեան (Մարսէյլ), Մարգարեան (Պօման), Թախթալեան (Աթէնք), Թադթալեան (Մարսէյլ), Ինճեան (Փարիզ), Թախթալեան (Սէն-Ժերմ), Փափազեան (Պօմոն), Զորպաճեան (Սէն-Ժերմ), Տիտիկճեան (Քոլմպ), Գէորգեան (Փալլիյն սու Պուա) եւ Տէրտէրեան (Փարիզ) ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԶԱ ՏՕՆԷԼԵԱՆԻ

(ծնեալ Թախթալեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 11ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յունուար 15, ժամը 13.45-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Քոմիւնալ գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ողբացեալին փափաքին համաձայն, ուզողները կրնան փոխան-ծաղկեպսակի նուէրներ ընել բարեսիրական հաստատութեանց:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սելթէկեան եւ Գալֆեան ընտանիքները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պ. Կիւլպէնկ Ասլանեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն ողբացեալ Տիկին Շնորհիկ Ասլանեանի մահուան տխուր առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 60 Փր. կը նուիրեն Իսի լէ Մուլինոյի Մշակոյթի Տան:

×

Օրիորդ Գոհարիկ Սելթէկեան 20 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման, Տիկին Շնորհիկ Ասլանեանի մահուան առթիւ:

×

Յովհաննէս Սէմէրճեան (Կիլիկեցի) իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր որբանոցի ընկերոջ՝ Կիւլպէնկ Ասլանեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն, ողբացեալ Տիկին Շնորհիկ Ասլանեանի մահուան տխուր առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 50 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Վահէ Պալքայեանի կսկծալի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Պ. Ստեփան Ինճեան 100 Փր. կը նուիրէ Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանի նոր շէնքի շինութեան եւ Տէր եւ Տիկ. Գըլակ Ղազարեան 100 Փ. կը նուիրէ Կարմ. Խաչին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

×

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Ճանիկեան 20 Փր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին Շնորհիկ Ասլանեանի մահուան տխուր առթիւ (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Հանգուցեալ Ժանէթ Կիւլեանի հոգեհանգստին առթիւ Պեժեան ընտանիք 50, Համազասպ Կիւլեան 30: Հանգուցեալ Անժա Ամերիկեանի թաղման առթիւ Տիկ. Եսթեր Սարգիսեան 20, Տիկ. Աննա Երէցեան 10, Պր. Վարդան Բէօսէեան եւ Պր. Յովհ. Ժամկոչեան 50ական, Պր. Տիգրան Սարեան 10, Պր. Գրիգոր Ամերիկեան 50, Պր. Առաքելեան եւ Պր. Աւետիսեան 10ական: Հանգուցեալ Արեգնազ Մխիթարեանի հոգեհանգստին Մխիթարեան ընտանիք 20: Հանգուցեալ Մանուկ Մինասեանի հոգեհանգստին Պր. Պօղոսեան 20: Ս. Յակոբի տօնին առթիւ Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Խոզիկեան 100 Փրանք, Տիկին Ծովինար Գասպարեան 50, Տիկ. Կիւմիւշեան 20: Հանգուցեալ Խաչիկ Զուլեանի թաղման առթիւ Պր. Առաքել Եանդոնեան 15, Պր. Ղազարոս Ղարիպեան 10, Պր. Ժօզէֆ Մարգարեան 10 Փրանք:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Պրիւսէլէն՝ Ա. Փ.	500 Փր.
Փարիզէն՝ Ոմն	500 Փր.

×

Ընկ. Յակոբ Արթինեան	50 Փր.

×

Ի յիշատակ Նշան Պէշիկթաշլեանի Տիկին Հ. Խերեան 50 Փր.:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ուլ ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող խաժեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին խաժեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիմանթէօ ճաշարանը, Մեթրօ Քաձէ, ներկայ ըլլալու համար «խաժեան Օր» բաժակի պահի: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ խաժեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian
Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY
ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA
Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation — MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, շատ կարեւոր օրակարգի մը համար, Շաբաթ 20 Յունուար երեկոյեան ժամը 9ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը Լ'էսթէն Ալպէրկ-էֆափրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարելիութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Ցիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Փր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Փր., մնացեալը Փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լ'էսթ, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES
12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96
Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՋԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ասպետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ Թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն, ընդհ. խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրէ Հ. Յ. Դ. Փարիզեան շրջանի խումբերու մարմինները այս Չորեքշաբթի, 17 Յունուար ժամը 20.30ին, Մշակ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլորը պարտաւոր են ներկայ գտնուելու:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15.30ին:

Ռիւ Ժէլի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին զպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Խմբերգ, արտասանութիւն, տոհմիկ եւ Կովկասեան պարեր եւ զանազան սիրուն անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ, պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով պիտի ուրախցնէ սրահին մէջ գտնուող բոլոր պզտիկները:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

Ա. Զ. Դ.

Փարիզի Աղքատախնամի վարչութիւնը հայ հասարակութեան կը տեղեկացնէ թէ ներկայիս պարապ անկողիններ կը գտնուին հայկական Հանգստեան Տուներուն մէջ:

Անոնք որ կը փափաքին Հանգստեան Տուն մտնել կրնան այժմէն դիմել Աղքատախնամի վարչութեան գրասենեակը, 77 Ռիւ Լաֆայէթ, ստանալու համար պէտք եղած տեղեկութիւնները եւ ձեռնարկներու համար պատկան մարմիններու մօտ ըլլալիք ձեւակերպութեանց:

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(կնիք)

ԹԱՂՈՒԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ — ՆՈՐ ՍԱԼԵՐ

Ազգապահպանման լաւագոյն միջոցներէն մէկն է կարդալ եւ ծանօթացնել հայ երգն ու երաժշտութիւնը, օտարներուն եւ մեր մատաղ սերունդին: Հասցէ՝

43, Rue Richer, Paris (9e) — Métro Cadet — Tél. 770-25-46

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ՝ գիրք եւ սալ նուիրեցէք

Գրատունը ճոխ է բազմատեսակ գրքերով եւ պատրաստ՝ ապսպրանքներ ընդունելու ամէն վայրերէ:

Կը ծախուի նաեւ Նայիրի եւ Սփիւռք շաբաթաթերթերը:

Առաքման ծախքը գնողին վրայ է:
Գրատունը բաց է ամէն օր ժամը 10էն սկսեալ մինչեւ երեկոյեան 7ը:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 16 JANVIER 1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.615
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.615

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՍԵՐՈՒՆԴԸ, ՈՐ Կ'ԵՐԹԱՅ

Է՛ր երբեմն, երբ հայ մամուլը կենսունակ հաւաքականութեան մը զարկերակը կը ցուցադրէր: Անունները հո՛ն կը փայլէին իբրեւ հեղինակութիւններու, ուսումնասիրութիւններու հեղինակներ: Մտքի մշակներ մեծ մասամբ: Երկրի անցեալին ծանօթ՝ անոնք ապագայի ուղիներ կ'ուրուագծէին հողմացրիւ բաղմութիւններու առջեւ: Այլ մանաւանդ թափ եւ կշիռ կը ստեղծէին սփիւռքի առօրեային մէջ: Մղիչ ուժ՝ անկասկած: Ոգի եւ լուսաւոր սեւեռում՝ անպայման:

Մամուլը նաեւ դպրոց մըն էր: Դպրոց՝ սկսնակ գրիչներու, միջավայր՝ ոգեկան կառոյցներու կերտումի: Բաբախուն կեանքի մը արտայայտութիւնը կար հոն: Եւ ի զուր չէ, որ այսօր իսկ, երբ դեռ հազիւ քանի մը տասնամեակներ անցած են երբեմնի բեղուն օրերէն, մեր աչքերը հետաքրքրութեամբ կը սեւեռին թերթերու հին էջերուն վրայ:

Միայն մէկ էջը անոնցմէ, չորրորդը, իր ազդերով, ծանուցումներով, յայտարարութիւններով եւ ժողովներու ու գեղարուեստական երեկոյթներու հրաւէրներով, լուսարձակի տակ կը դնէ հաւաքականութեան մը կեանքը: Եռուն ու խանդավառ: Երազներով ու յոյսերով: Մակընթացութիւններով եւ ինչու չէ նաեւ տեղատուութիւններով:

Ու դեռ բառի մը, տարազի մը շուրջ վէճեր եւ գրչամարտեր պար կը բռնեն հին թիւերու մէջ: Ու լեզու մը՝ մշակուած վարպետներու ձեռքի մէջ: Կուռ, պատկերաւոր եւ հիւթեղ: Լեզուական եւ քերականական ամուր կառոյցով:

Այո՛, սերունդ մը կար հոն, որ պզտի կը պարզէր իր ներկայութիւնը ամէն ճակատի վրայ: Ամէնուր: Հաւատք եւ կենսունակութիւն ունէր ան, որովհետեւ ապրումն ունէր իր սրտին, մտքին եւ կը հաւատար իր առաքելութեան:

Եւ, այսօր, «Յառաջ», այլ թերթերու կարգին, ուշա՛ղ այդ սերունդին աստիճանական չիջումը կ'արձանագրէ: Եւ մահազդները շարք կը կազմեն դժբախտաբար:

Երազներ կը թաղուին մէկ առ մէկ: Յոյսեր պատրանաթափ վար կ'իյնան իրենց բարձրութիւններէն: Դեղնած տերեւներու նման հողմացրիւ կ'ըլլան:

Ուրեմն՝ ամայութիւն ամէն մարզի մէջ, պիտի ըսեն յոռետեսները: Որովհետեւ, պիտի աւելցնեն անոնք, հինները տարբեր խմոր ունէին, անոնց «կաւը» հայրենական բոյր ու գոյն ունէր: Անոնք՝ ձեռակերտն էին հայ հողի:

Բայց յոռետեսները կը մոռնան հիմնականը, ա՛յն թէ կեանքը չի սիրեր «պարապութիւն»ը, «բաց»ը, որ պէտք է անպայման լեցուի: Արդէն գիտութիւնն ալ նման տեսութիւն մը բանաձեւած է:

Կեանքը կը թաւալի ու անոր հետ կը փոխուին ե՛ւ միջավայր ե՛ւ հորիզոն: Ու անհրաժեշտ կը դառնայ աշխատանքի նոր ձեւերու որդեգրումը: Նոր մտահորիզոններ կը բացուին նորերու առջեւ: Եւ այս չէ՞ միթէ կեանքի անբեկանելի օրէնքը, որ յառաջդիմութիւն կը կոչուի:

Այո՛, կեանքը «պարապութիւն» չի սիրեր: Պէտք է անպայման փակուի «բաց»ը: Այլ խօսքով չխզուի օղակը մեծ շղթային՝ որ մեր պարագային հայ կեանք կը կոչուի:

Նորեր պիտի գան անկասկած: Արդէն ծիլեր կ'երեւին նոյնիսկ ամէնէն անբերրի նկատուած հողերու վրայ:

Հապա ոգի՞ն, պիտի ըսեն միշտ յոռետեսները: Բայց նորերուն մօտ եւս նշմարելի է հայկականութեան իրաւ ապրումը, Հայութեան եւ հայրենիքին ծառայելու տենդը, սէրը՝ հայ գիրի եւ մշակոյթի հանդէպ:

Յիշե՛նք, որ միշտ սակաւաթիւ եղած են նուիրեալները: Սակաւաթիւ, բայց տիրական իրենց աշխատանքով ու կամքով:

«Յառաջ», որ սերունդ հասցուց եւ դաստիարակեց Սենէն մինչեւ Ռոն ու Միջերկրական, այսօր եւս կը մնայ պատնէշի վրայ, ի սէր մեր «համայնք»ի գոյատեւման, ի խնդիր Մայրենիքի պաշտպանութեան, հայրենիք – սփիւռք հոգեկան կապի ամրապնդման:

Ու «Յառաջ» հաւատացած է, որ վաղուան պատմութիւնը հպարտութեամբ պիտի արձանագրէ թէ այս ափերուն վրայ նոյնպէս օղակը չքակուեցաւ:

Հինին յաջորդեց նորը: Նորին՝ նորագոյնը:

Ժ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Բ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴՌՆՓԱԿ ՆԻՍՏԸ

ՏԻԿԻՆ ԿՈԼՏԱ ՄԷՅՐ ՎԱՏԻԿԱՆ ԳՆԱՑ

Բ. Միջազգայինի 12րդ ժողովն էր, որ տեղի ունեցաւ Լիւքսամպուրկի պալատը: Նիստը դռնփակ էր եւ բացի Ֆրանսայի Ընկերվարական կուսակցութեան պարագլուխներէն, հոն կային հինգ վարչապետներ (ընկերվարական) որոնք կը վարեն Շուէտի, Աւստրիոյ, Դանիոյ, Ֆինլանտայի եւ Իսրայէլի ճակատագիրները եւ կուսակցական պարագլուխներ, ինչպէս նաեւ Բ. Միջազգայինի գլուխը:

Գաղտնիք չէ որ ընկերվարական զանազան կուսակցութիւնները տարակարծութիւններ ունին իրենց միջեւ բայց եւ այնպէս հասկացողութիւն կայ անշուշտ իրենց միջեւ: Օրակարգի գլխաւոր հարցը եղած է Վիէթնամը եւ ընդհանրապէս բոլորը դատապարտած են Ամերիկացիները, ռմբակոծութեան համար թէեւ Տիկին Կոլտա Մէյր շեշտած է թէ ո՛չ ոք գիտէ թէ ով է բանակցութեան խզումին պատասխանատուն:

Ամէն պարագայի մէջ, ո՛չ մէկ զեկոյց հրատարակուած է եւ տրուած ըլլալով որ մամուլի ասուլիսն ալ շատ լուսաբանութիւն չէ բերած, կարելի չէ յստակ գաղափար մը ունենալ թէ ի՞նչ անցած դարձած է: Տիկին Կոլտա Մէյր իր իսկ դիմումին վրայ կ'ընդունուէր Ծերակոյտի նախագահին կողմէ, Կիրակի օր, ապա կը մեկնէր Վատիկան, ուր կը տեսնուէր Պապին հետ: Ծանօթ է որ գլխաւոր հարցն է՝ Երուսաղէմ:

×

ԲԱՐԵՓՈԽՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎԸ

Լըքանիւէ – Սերվան Շրայպէր բարեփոխողներու շարժումը հրապարակային ժողով մը ունեցաւ Կիրակի օր, Վերսայլի մէջ: Լըքանիւէ իր ելոյթին մէջ շեշտեց թէ Բարեփոխողներու շարժումը իրաւարարի դեր պիտի խաղայ յառաջիկայ Ազգ. Ժողովին մէջ: Ռուանի քաղաքապետը անընական կը գտնէ ընկերվարական – համայնավար գինակցութիւնը: Լըքանիւէ ըսաւ նաեւ թէ եթէ Նախագահ Փոմփիտու նկատի չառնէ ընտրութեանց արդիւնքը նոր կառավարութեան վարչապետը նշանակելու համար, ի հարկին իրենք արգելքի բանաձեւ կը դնեն Ազգ. Ժողովին առջեւ:

× Քանի մէջ (Քալվատոս) հաւաքուած էր երիտասարդ կօլիստներու շարժումը, ուր խօսք առած են Շապան–Տելմաս, Փէյրըֆիթ եւ Փ. Մէսմէր:

ՎԻԷԹՆԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԸ

Վերստին որոշ լաւատեսութիւն մը նշմարելի է Վիէթնամի զինադադարին համար: Քիսինկէր, որ անցեալ շաբաթ ընդամէնը 35 ժամուան խօսակցութիւն ունեցած էր Լը Տիւք Թոյի հետ, Ուաշինկթըն վերադարձած է, որպէսզի նախագահ Նիքսընի ներկայացնէ խօսակցութեանց արդիւնքը:

Երկու յայտարարութիւններ որոշ լաւատեսութեան պատճառ կը դառնան: Քիսինկէր իր մեկնումէն առաջ յայտարարեց, թէ նախագահին կը մնայ այժմ ճշդել, թէ բանակցութիւնները յառաջդիմութիւն արձանագրա՞ծ են կամ ոչ: Միւս կողմէ Փարիզի մէջ Հիւս. Վիէթնամի պատուիրակութիւնն ալ նկատել տուաւ թէ «յառաջդիմութիւն արձանագրուած է»:

Կարգ մը դէտերու կարծիքով Հանոյ կարեւոր հարցերու մէջ զիջումներ չի կրնար կատարել, քանի որ ցարդ այս սկզբունքներուն համար պայքարած է: Այդ կէտերէն մէկն է եւ գլխաւորը Վիէթնամի ամբողջականութեան խնդիրը: Հանոյ կը պնդէ, թէ Վիէթնամը մէկ ամբողջական երկիր մը կը ներկայացնէ, որ առժամապէս երկուքի բաժնուած է, իսկ երկրորդ մասին մէջ, այսինքն՝ Հարաւ. Վիէթնամ երկու կառավարութիւն կայ՝ Սայկոնի իշխանութիւնը եւ Հար. Վիէթնամի Առժամեայ կառավարութիւնը:

Սայկոն կրկին պահանջեց, որ Հանոյ ընդունի երկու Վիէթնամի գոյութեան սկզբունքը եւ իր ուժերը հեռացնէ Հար. Վիէթնամէն: Պահանջեց նաեւ, որ Հանոյ միջամուխ չըլլայ իր ներքին կեանքին:

Ըստ որոշ շրջանակներու, Լը Տիւք Թօ եւ Քիսինկէր աւելի յստակ համաձայնութեան մը եկած են երկու Վիէթնամները իրարմէ բաժնող սահմանագծին գօտիի շուրջ:

Սայկոն պիտի գոհանա՞յ այսքանով: Յստակ չէ: Յամենայն դէպս հաւանական կը նկատուի նաեւ այն միտքը, թէ Նիքսըն մինչեւ Յունուար 20 պիտի ուզէ վերջ տալ Վիէթնամի հարցին՝ համաձայնագիրը կնքելով: Արդարեւ Յունուար 20ին Նիքսըն պաշտօնապէս կը սկսի նախագահական իր երկրորդ շրջանը:

Իրաց այս կացութեան մէջ պէտք չէ մոռնալ նաեւ, թէ ամիս մը առաջ, Դեկտեմբերի կիսուն նոյնպէս որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէր եւ, սակայն, այդ լաւատեսութեան յաջորդեցին ամերիկեան բուռն ռմբակոծութիւնները Հանոյի եւ Հայֆոնկի վրայ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 10)

ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐ

Վերջացած է «Դէպի պատուանդան» փաստանկար ժապաւէնին պատրաստութիւնը, որ նուիրուած է Երեւանի պատանի մարզիկներու դպրոցին: Ասիկա հիմնուած է 1964ին Ալպէր Ազարեանի կողմէ, որ ախոյեան եղած է Մելպուրնի եւ Հռոմի ողիմպիականներուն:

Ժապաւէնը կը ներկայացնէ պատանի ախոյեաններ, ինչպէս Վաչական Տէր–Մելիքսէթեան, որ Խորհ. Միութեան օղակի վարժութիւններու ախոյեան է, Գրիգոր Յակոբեան, որ «Նժոյգի» վարպետ է:

1972ին 23 վաւերագրական եւ փաստագրական ժապաւէններ արտադրած է: Այս տարուան համար նորեր կը պատրաստուին, որոնցմէ մէկը պիտի կոչուի «Հայերը Պուլկարիոյ մէջ», եւ պիտի պատկերացնէ այդ գաղութին ներկայ կեանքը:

«Երեսուն վայրկեան Հայաստանի մէջ» պիտի կոչուի այն ժապաւէնը, որ կը պատրաստուի հեռատեսիլին համար: Պիտի ներկայացնէ երկրին տնտեսութիւնը, մտաւորականութիւնը, մշակութային կեանքը, եւայլն:

Ուրիշ ժապաւէն մըն ալ պիտի կոչուի «Հայաստանի կենդանական եւ բուսական աշխարհը», որ ինչպէս ցոյց կուտայ անունը, պիտի ներկայացնէ Հայաստանի կենդանիներն ու բոյսերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ.— Ռըկպիի Ֆրանսայի խումբը 13ի դէմ 16 կէտով պարտութեան մատնեց Սկովտիան «Հինգ Ազգերու Մրցաշարք»ի բացման: Ուրբաթ իրիկուն Քէշիշեան կէտերով յաղթեց Թորէսի, նոր ձեւի հանդիպումի մը ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ Մերիտիէն պանդոկը, ճաշկոփամարտ–պարահանդէս երեկոյթով մը:

ՔԵՆԻԹՐԱՅԻ զինուորական կայանի մէջ գնդակահարուեցան 11 սպաներ, բոլորն ալ Մարոքի օդային ուժի պատկանող: Անոնք մահուան դատապարտուած էին զինուորական ատեանի մը կողմէ, որովհետեւ մասնակցած էին Հասան Թագաւորի մահափորձին անցեալ Օգոստոսին: Հասան Թագաւորի օդանաւը յարձակումի ենթարկուած էր, երբ Ֆրանսայէն կը վերադառնար: Թագաւորը ներումը մերժած էր:

ՊԵԼՖԱՍԹԻ եւ Լոնտոնտէրրիի մէջ ռումբերու պայթումի մը հետեւանքով երեք ոստիկաններ մեռան: Քանի մը հոգի ալ վիրաւորուեցան:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ ամբաստանեց Խորհ. Միութեան մամուլը, որ թմրեցուցիչներու նկատմամբ սուտ լուրեր կը տարածէ: Խորհրդային մամուլը հաղորդած էր, թէ Փեքին թմրեցուցիչի առեւտուր կը կազմակերպէ նիւթական եւ քաղաքական նպատակներով: Ըստ խորհրդային աղբիւրներու Չինաստան 12էն 15 միլիոն տոլար շահած է թմրեցուցիչներու առեւտուրէն: Ըստ Փեքինի, Խորհ. Միութիւն նման լուրերով կ'ուզէ խանգարել բարեկամական յարաբերութիւնները Չինաստանի եւ այլ երկիրներու միջեւ:

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ անգլիական գրիպի հետեւանքով մեռած են 1700 հոգի:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ

(Յապաւումներով)

———0———

Պատմական Հայաստանի մայրաքաղաքները եղած են նաեւ արուեստի եւ գրականութեան կեդրոններ: Եթէ Արտաշատ ունեցած է Արտաւազդը իր թատերագրութիւններով, էջմիածին – Վաղարշապատն ալ հանդիսացած է Մեսրոպեան այբուբենի եւ դպրութեան լուսապսակ օրրանը: Եթէ Դուին Ստեփանոս Սիւնեցիի եւ անոր քրոջ Սահակդուխտի նման պայծառ անուններ տուաւ, Անին ալ փայլեցաւ Վարդան, Գէորգ, Սամուէլ Անեցիներով եւ այլ անուններով:

Երեւան եւս ունեցած է փայլուն դէմքեր: Առաջին գրագէտը, որուն գործերը ունինք ձեռքի տակ, ինքզինք կը կոչէ Տէրտէր գրիչ Երեւանցի: Ան ծնած է 1300ական թուականներուն: Նախ ուսանած է Երեւան, ապա Բջնիի մօտերը գտնուող Թեղենիս գիւղը, Յակոբ քահանայի մօտ: Մոնկոլներու բռնութիւններուն հետեւանքով կը հեռանայ իր ծննդավայրէն: Եւ 1330ական թուականներուն, իր եւս ձգելով Երեւանն ու Արարատը, տաք կը գնէ Խրիմի ծովափնեայ Կաֆա (Թէոդոսիա) քաղաքը

Ի ծովս անցայ այս անաահման,
Ի քաղաքն եկայ, ի փրանկ Կաֆան…

Կ'ըսէ ան: Ձենք գիտեր, թէ ե՞րբ եւ ո՞ւր մեռած է: Գիտենք միայն որ ան ամէնուր հոգեւոր պաշտօնով եւ գրչութեան արհեստով զբաղած է: Այսօր անկէ ունինք չորս ընտիր ձեռագիր: Գրիգոր Նարեկացի, Ներսէս Շնորհալի, Վարդան Այգեկցի, Ստեփանոս Օրբելեան, Խաչատուր Կեչառեցի, Յովհաննէս Երզնկացի. ահա մօտաւորապէս այն հեղինակները, որոնք Տէրտէր Երեւանցիի գրուատանքին առարկայ դարձած են:

Տէրտէր Երեւանցի եղած է նաեւ բանաստեղծ: Ունի երկար քերթուած մը՝ նուիրուած խաղողի եւ գինիի գովաբանութեան: Աւելցնենք կ'երեւի թէ Երեւանեան գրոյց մըն է՝ մշակուած Խրիմի երկինքին տակ:

ԺԷ.–ԺԸ. դարերուն Երեւան հայ դպրութեան պարգեւած է կարեւոր անուններ, ինչպէս Զաքարիա Քանաքեռցի, Աբրահամ Երեւանցի, Սիմէոն կաթողիկոս Երեւանցի, Մարգար Խօջենց Երեւանցի եւ ուրիշներ:

Սիմէոն Երեւանցի ծնած է 1710ական թուականներուն՝ Երեւանի Քաղաքամէջ թաղը: Դաստիարակուած է էջմիածին, պաշտօնավարած է իբրեւ ուսուցիչ եւ եղած է պատուիրակ Հնդկաստանի, Երուսաղէմի եւ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ: 1763ին ընտրուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: Վախճանած է 1780ին:

Ան նաեւ գրչի մշակ եղած է: Հայ մատենագրութեան համար եզակի ստեղծագործութիւններ են յատկապէս անոր «Ջամբռը» եւ «Տօնացոյց»ը: Ուշագրաւ են նաեւ անոր քարոզները, փիլիսոփայական աշխատութիւնները:

Ան կոչուած էր ծառայելու նաեւ հայ բանաստեղծութեան զարգացումին: ԺԸ. դարու ազատագրական – քաղաքական ոգորումներն ու շարժումները ջերմ արձագանգ գտած են անոր սրտին մէջ: Դեռ 1747ին Սիմէոն Երեւանցի հառաչանքի նիւթ դարձուցած է «երկրիս Հայոց» թշուառութիւնն ու էջմիածնի ծանր վիճակը.

Սուգ զգեցաւ երկինք երկնիւք
Կլաւն մերոյ կորստեան,
Որոց եւ երկիր ձայնակցեալ
Զթշուառութիւնս մեր ողբան…
Որդիք սորին շնորհածինք
Ի ձեռս նեղչաց մատնեցան…

Այս ողբը, սակայն, սոսկ հառաչանք մը չէ լոկ, այլեւ վրէժխնդրութեան եւ ազատութեան խրայատուկ կոչ մը: Ուրիշ տաղի մը մէջ նոյն ոգիով կը գովէ էջմիածինի.

Թշնամիք մեր արդ եւ մեզ տիրեցին…
Նախատինք նախատչաց ըզմեօք պատեցին.
Արի ի խնդիր քոյոց զաւակաց
Եւ փրկեա՛ ի ձեռաց անիրաւ նեղչաց…

Սիմէոն Երեւանցիի եղբօր Մելքիսեդեկ որդին՝ Գէորգ Խուրով (Պռօշեան) ունի երեք արժէքաւոր աշխատութիւն.

Ա.) «1778–1809ի Հայաստանի արժանայիշատակ անցքերու նկարագրութիւնը» (տպուած ռուսերէն), «Գաւազանագիրք» (տպուած հայերէն) եւ «Երգարան երգեցիկ մանկաց» (անտիպ):

Անոր բանաստեղծութիւններուն մէջ եւս արտայայտութիւն գտած է երկրին ծանր վիճակը:

Սիմէոն Երեւանցիէ ետք եւ Գէորգ Խուրովէ առաջ Երեւան գրական – քաղաքական գործունէութեան ասպարէզ հանեց իր յաջորդ մեծ զաւակը՝ Մարգար Խօջենց Երեւանցի, որ ինքզինք կ'անուանէր Գեղամեան, Զաքարեան:

Անոր հոգեւոր ժառանգութիւնը դարմանալի կերպով բեղնաւոր եղած է: Անոր ստեղծագործութիւններուն նիւթ եղած են ռուս–թրքական պատերազմները, Հայաստանի ազատագրութեան ծրագիրները, բնագիտական – փիլիսոփայական հարցեր, հայ ժողովուրդին պատմութիւնը, կրօնական – բարոյական հարցեր, գրական գործերու թարգմանութիւններ, Աստուածաշունչի թուրքերէն թարգմա –

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

(1885–1920)

———0———

Յիսուներեք տարի առաջ՝ 1920 Յունուար 7ին, Օրենպուրկի մէջ (Ռուսիա) կը շիջէր կեանքը նրբազգած եւ խորհրդաւոր քերթողին, Վահան Տէրեանի, որ «խորհրդանշապաշտ» (սեմպոլիստ) վերպերով յայտնի բանաստեղծական ուղղութեան ամէնէն ինքնատիպ ու տիպարային ներկայացուցիչներէն մէկն է 1900–1920ական թուականներու արեւելահայ գրականութեան մէջ:

Զարտուղութեամբ մը՝ որ անկիւնադարձ կը ստեղծէր արեւելահայ գրական սերունդներու արձակային թէ քերթողական ստեղծագործութեանց անդաստանին մէջ, Վահան Տէրեան իր խառնուածքին ու ապրումներուն մղումով ստատ մը կը կատարէ քարոզչական – գաղափարախօսական մարզերէ դէպի արուեստ, իր երգերը վերածելու համար չէզօրէն անձնատիպ ու թելադրականօրէն մարդկայնական սուզումներու: Անկախաբար ընկերային եւ քաղաքական հակումներէն՝ որոնք իրը եղան 1900ական թուականներու ազգային – քաղաքական կեանքի մեր պայմաններուն մէջ, իր քերթողութիւնը կը յատկանշուի զգայականութեամբ մը՝ որ կը միտի շղարշել իր ապրումները, – Բնութիւնը ապաւէն դարձնել իրեն՝ պատմելու համար թախիծը, կարօտը, երազներն ու սէրերը: Յուզական տարրը արդիլու միջոց մը չէ իր երգին մէջ, ինչպէս է պարագան ռոմանթիկ քերթողներէ շատերու. խնդութի՛ւնն է իր հոգին որ տխրութիւն կը փնտռէ, կը սիրէ ինքնամփոփ մնալ եւ իրեն համար ապրում ու սնունդ դարձնել թախիծը:

Զենք անդրադառնար բնախօսական արդակը՝ քերթողին այս տրամադրութեան մէջ: Իր խառնուածքին լոկ բերումով, ան կծկումով մը կ'ապրի, խուսափումով մը՝ պոռոտ ու աղմկոտ կեանքէ: Անտեսնուելու, «հեռանալու» եւ կորսուելու ծարաւ մը ունի կարծես: Ընդվզում չունի նոյնիսկ մահուան գաղափարէն, որուն հետ իր մտերմութիւնը զինք կը մղէ «արբենալու»՝ գինովնալու անոր «քաղցրութեամբ»…:

×

Ծնած է 1885ին, Ախալքալաքի Գանձա գիւղին մէջ. բուն անունով՝ Վահան Տէր-Գրիգորեան, զաւակը քահանայի մը, որուն շունչին տակ կրօնազգած եւ խորհրդապաշտ հոգի մը դարձաւ: Նախակրթութիւնը կը ստանայ գիւղական դպրոցին մէջ, ապա նաեւ Թիֆլիս՝ որ ազատագրական շարժումի կեդրոններէն մէկն է 1890ական թուականներուն: Մինչեւ 1899 կը մնայ այս քաղաքի ուսանողական, մշակութային եւ քաղաքական եռուզեռին մէջ, ացնելու համար ի վերջոյ Մոսկուա՝ իբրեւ ուսանող Լազարեան ճեմարանի:

1906ին կ'աւարտէ ճեմարանը ու կը հետեւի Մոսկուայի պետական համալսարանի լեզուական ու պատմական դասընթացքներուն: Քաղաքական – գաղափարական իր տրամադրութիւններով կը հակի դէպի ռուս ազգային – դեմոկրատ ճակատը, միաժամանակ կապ պահելով խորհրդապաշտ (սեմպոլիստ) շարժումին համակիր ռուս բանաստեղծներու հետ: Գրական իր նախասիրութիւնները զինք մտերիմ կը դարձնեն յատկապէս Վերլէնի, Պօոլէրի, Օսկար Ուայլտի եւ Էտկար Ալլըն Փոյի:

1908ին լոյս կը տեսնեն իր «Մթնշաղի անուրջներ»ը: Կ'աշխատակցի «Գարուն» պարբերականին, կը թարգմանէ յաջորդաբար Արթիւր Շնիցլէրի վէպերն ու վիպակները՝ Աւետիք Իսահակեանի եւ Պօղոս Մակինցեանի հետ: 1913ին կ'աւարտէ

նութիւնը եւ նոյնիսկ գուշակութիւնները քաղաքական նպատակներով: Այս աշխատութիւնները կրնան համեստ գրադարան մը կազմել:

Միայն անոր չարագրած Հայոց պատմութիւնը, որուն վկայութիւնը կը բերէ Եփրեմ կաթողիկոս բաղկացած էր 7 հատորներէ: Ասոնք, դժբախտաբար, կորսուած են:

Բանաստեղծութիւններէ եւ փոքրիկ պատմուածքներէ զատ ան գրած է նաեւ վէպեր: Անոնցմէ մէկը կը կոչուի «Ռոման մորալ», տպուած քանի մը լեզուով: Աւելցնել վարդի եւ սոխակի արեւելեան սիրավէպին ամէնէն ձոխ մշակումն է, որ հիմ ունեցած է Ֆապըլի եւ այլ գրագէտներու համապատասխան ստեղծագործութիւններուն լաւագոյն գիծերը: Գողարիկ եւ սատար վէպ մըն է, որ աշխարհաբարի վերածուելով կրնայ մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծել:

Գեղարուեստական գրականութեան բընագաւառին մէջ Մարգար Խօջենց Երեւանցի քանի մը թարգմանական եւ ինքնուրոյն գործեր ալ ունի: Անոնցմէ մէկը Յակոբ Նալեանի կամ Յովհաննէս Բերիացիի հետեւութեամբ գրուած բանաստեղծութիւն մըն է, որով ան սրամիտ ոճով կը քննադատէ իշխող տարրերը.

Իսպառ բարձեալ են իրաւունք,
Զրկանք տիրեալ ամէն կողմունք…
Հարուստք յիմարք յառաջանան,
Փառք եւ աստիճան բարձր ստանան,
Իսկ արք գիտունք զոլով աղքատք,
Յարգող նոցա ոք չմնաց…

ԱՍ. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Ես հաւաքում եմ իրերս եւ զգում եմ ինձ վրայ կալանաւորների հայեացքը: Ես շատ լաւ գիտեմ այդ հայեացքների նշանակութիւնը, ինքս այդ հայեացքով նայել եմ «գնացականներին»: Ցաւակցական այդ հայեացքով մարդիկ նայում են յուղարկաւորների ուսերին ծանրացած օրուայ հերոսին: Ոմանք չշուկով սիրտ են տալիս, — մի՛ վախենայ, լաւ կը լինի: — Մէկն էլ ասում է.— Դու գնում ես տուն: — Ես յիշում եմ դասագրքով սովորած «Անարգ, խայտառակ մահուան մատնուած հունգարացի կոմս»ի պատմութիւնը: Պետեֆի՛…

Նոյն ճանապարհով ենք անցնում երեւի, — պետական կրկէսի, Մարքս եւ Նալբանդեան փողոցներով: Ասում եմ երեւի, որովհետեւ այս անգամ մեզ տանում են փակ աւտօներով եւ դա հասկանալի է: Պետական յանցաւորներին զատի են տանում: Մենք հիմա շատ, շատ կարեւոր ապրանք ենք, որից պէտք է շուտ ազատուել եւ թեթեւանալ:

Մենք լոյս ենք տեսնում խորհրդաւոր շէնքի արեւահար բակում: Այս անգամ ես ընկնում եմ տասնչորսերորդ կամերան, Տուժինդրաղից ոչ հեռու: Այստեղ էլ կային ծանօթներ, մօտիկներ, անգա՛մ ցանկալի մարդիկ եւ կային, որոնց ես գիտէի միայն թերթերում տպուած լուսանկարներից, բայց մօտիկից ծանօթ չեմ եղել: Նրանցից մէկը շարժւում էր անթացուպերով: Նրան ենթարկել էին ծանր կըտտանքների: Նա շուտ–շուտ ծխում էր եւ բարեհոգի ժպտում ծանօթ եւ անծանօթ կալանաւորներին, շարժում գլուխը. այդ մօտաւորապէս նշանակում էր, — տեսա՞ք ինչ եղաւ…

Այստեղ արդէն յայտնի էր, որ Երեւան է ժամանել («ականջ բեր, ասեմ…») Սովետական Միութեան Գերագոյն դատարանի զինուորական կոլեգիան եւ որ ահա, ահա տեղի ունենայ ահեղ դատաստանը: Պիտի դատեն, բայց ի՞նչպէս: Այս մասին իր հեղինակաւոր կարծիքը յայտնեց Մոսկուայից Երեւան բերուած տեղի Գէպէուի դատախազը: Նրա կարծիքով, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ դատուողները կարեւոր մարդիկ են, տեղի կ'ունենայ մարդավարի դատավարութիւն, վկաներով, պաշտպաններով… Բոլորովին այլ տեսակէտի վրայ էր կանգնած Երեւանի Գէպէուի — մամուլի բաժնում աշխատողը: Նրա կարծիքով տեղի կ'ունենայ «մինուտնիսուդ», այսինքն րոպէական դատավարութիւն, այլապէս մի քանի տարի կարող է տեւել դատավարութիւնը: Դարձեալ նրա կարծիքով դատավարութիւնըձեւական բան կը լինի եւ որ հիմա մեքենագրուհիները մեքենագրում են ընդդատահարութեան դատապարտուածների ցուցակները…

Կամերայում տիրում էր լռութիւն. մարդիկ նայում էին իրար եւ աշխատում գուշակել, ի՞նչ է մտածում դիմացինն իր մասին, կը դնդակահարե՞ն իրեն, թէ…

. . . .

… Ի հարկէ, մամուլի բաժնի տեղական աշխատողն աւելի բանիմաց դուրս եկաւ, քան Մոսկուայից բերուած դատախազը: Հարիւրաւոր մարդկանց, այսպէս կոչուած հասարակութեան «սերուցքի» դատավարութիւնը, որը կարող էր տարիներ տեւել, շնորհիւ նոր տեխնիկայի հրաշքի, երեք գիշերում աւարտուեց: Երեք գիշեր ներքին բանտը չքնեց: Ներս էին մտնում, կարդում էին անունազգականութիւնները, տանում իրերով դէպի յայտնի անյայտութիւնը: Երբ կարդացին մամուլի բաժնի աշխատողի ազգանունը, նա գունատուեց եւ իրերը հաւաքելիս շշնջաց կողքի նստածներին.— «տանում են…», — նա փակեց մատները եւ ցուցամատը երեք անգամ շարժեց, ինչպէս շարժում են ատրճանակ կրակելիս: Ողջ գիշեր բանտի ընդարձակ բակից լսւում էր տրակտորի, թէ տրակտորների հոինդը: Նրանք հողի փոխարէն լռութիւն էին հերկում, խլացնելու համար դատապարտուածներին տանող ապրանքատարների, կարգադրութիւնների, հրամանների, չնախատեսուած աղաղակների եւ բացականչութիւնների ձայները:

Դաւաղիր լռութեան փոխարէն գիշերը լեցուն էր դաւաղիր, խժալուր աղմուկով, դրա փոխարէն երբ բացւում էր առաւօտը, լռում էր ամէն ինչ եւ տիրում էր մի հեղձուցիչ, ծանր լռութիւն:

Մնացողները, չնայած տանջող քաղցին, ոչինչ չէին կարող ուտել. նրանք այլեւս չէին խօսում, չէին գուշակում, չէին ենթադրում, չէին վիճում, պառկում էին նրանք, աչքերը փակում կամ բաց, ոչինչ չտեսնող աչքերով նայում առաստաղին եւ սպասում իրենց հերթին:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(53 – Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴՈՒԻՆԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Միջնադարեան Հայաստանի այս մայրաքաղաքին պեղումները, որոնք սկսած էին 1937ին, դեռ կը շարունակուին:

Վերջին տարիներու պեղումները՝ Միջնաբերդի վարի շերտերուն մէջ, հարուստ նիւթեր հայթայթեցին: Ասոնք կը վերաբերին տեղացիներու բազմաթիւ արհեստներուն, յատկապէս մետաղամշակումին: 1971–72ին երեւան հանուած զինագործատան մէջ գտնուած են արտադրուած զէնքերու կտորներ եւ կաղապարներ, որոնք զէնքեր ձուլելու համար գործածուած են: Ցարդ նմանօր ձուլելու կաղապարներ չէին գտնուած Հայաստանի եւ Անդրկովկասի մէջ: Ասոնք առաջիններն են: Շատեր մինչեւ հիմա կ'ենթադրէին, թէ ճանկեր ունեցող պրոնզէ նետասլաքները Հայաստանի վրայ յարձակած ցեղերու կը պատկանէին: Այժմ կը հաստատուի, թէ անոնք գործածուած են տեղացիներու կողմէ՝ պատրաստուած ըլլալով տեղւոյն վրայ: Նոյն արհեստանոցին մէջ գտնուած է նոյնպէս ոսկէ զարդեր ձուլելու սահմանուած կաղապարի մը երկու փեղկերէն մէկը. Հոն ձուլած են ոսկիէ վարդակներ, մեծ ու փոքր ուլունքներ, քանդակազարդ իրեր: Ասոնք բոլորն ալ կը պատկանին ուրարտական շրջանի վերջին եւ հին հայկական դարաշրջանի սկզբնական ժամանակամիջոցներուն, այսինքն՝ Ք. Ա. 5–7րդ դարերուն:

Անցեալ տարի գտնուեցաւ կաւէ տապակայի մը բեկորը, որուն վրայ պատկերացուած է ռազմի տեսարան մը. Թշնամիին վրայ նետեր արձակող աղեղնաւորներ կան հոն, ինչպէս նաեւ ձիերով լծուած ռազմակառքեր:

Քաղաքի կեդրոնը կը գտնուին բազմաթիւ քանդուած թաքստոցներ: Այս տարեշրջանի պեղումներու ընթացքին այդ թաքստոցներէն մէկուն մէջ գտնուեցան կաւէ կնիքներ, որոնք ժապաւէնով կը միացուէին մագաղաթէ փաստաթուղթերուն:

Դուինի պետական եւ կաթողիկոսական դիւաններու վերաբերեալ գրաւոր յիշատակութիւններ կան: Պեղումները կը հաստատեն ասիկա: Տարիներ առաջ Միջնաբերդի մէջ, մարզպաններու պալատին մօտ յայտնաբերուած պետական դիւանին մնացորդները, մագաղաթեայ փաստաթուղթերը այրած էին: Մնացած էին աշխարհական եւ հոգեւոր իշխաններու, նախարարներու կնիքներու հետքերը՝ իրենց տոհմի զինանշանին դրոշմով: Քաղաքի նոյն կեդրոնական թաղամասին մէջ, ուր կաթողիկոսին պալատն ու գլխաւոր եկեղեցին կային, վերջերս ի յայտ եկան երեք կնիքներու դրոշմներ: Անոնցմէ մէկուն վրայ դրոշմուած են 25 անձերու կնիքներ: Ասիկա մտածել կուտայ, թէ կաթողիկոսարանի շրջապատին մէջ գաղտնի թաքստոցներ կան (Ե.–Է. դարերու):

Նոր պեղումներ պիտի կատարուին Ներքին Դուին գիւղի մէջ: Այստեղ 1969ին պատահաբար գտնուեցան հայկական հեթանոսական շրջանի դամբարաններ: Անոնք ունեցած են շիրմաքիթողներ՝ հեթանոսային կենցաղի պատկերներով, կիներու եւ այրերու արձաններ՝ իրենց սեռի յատկանիշներով, որսի տեսարաններ, եւայլն:

Դուինի արշաւախումբի ղեկավարը՝ փրոֆ. Կարօ Ղաֆադարեան տպագրութեան համար պատրաստած է աշխատութիւն մը, ուր կը ներկայացնէ 1951–1972ի պեղումներու արդիւնքները:

Արամ Քալանթարեան, իր կարգին, պատրաստած է կեդրոնական թաղամասի պեղումներուն նուիրուած աշխատութիւն մը, իսկ Հռիփսիմէ Ջամփոլադեան՝ Դուինի ապակեգործութեան մասին գիրք մը պատրաստած է: Ուշագրաւ աշխատութիւն մը եւս պատրաստուած է Կարինէ Քուշնարեանի կողմէ՝ նուիրուած Դուինի ամէնէն հին մշակոյթին, 4րդ հազարամեակէն մինչեւ 6րդ դար Ք. Ա.:

Յ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Մոսկուայի համալսարանական դասընթացքը, կ'անցնի Փեթերսպուրկ՝ ուր կ'աշակերտէ Նիկողայոս Մառի, խորացնելով իր հայագիտական պատրաստութիւնը ու ծանօթանալով պարսկերէնի, վրացերէնի եւ արաբերէնի:

Միջավայր եւ մտաւորական շրջանակ, զինք հետզհետէ կը խրեն քաղաքական գ ո ր ծ ո ւ ն է ո ւ թ ե ա ն ասպարէզի մէջ. տակաւ կը հակի դէպի Մարքսեան վարդապետութիւն: Համառուսական յեղափոխութիւնը զինք տենդոտ գործունէութեան կը լծէ Թիֆլիսի, Սուխումի, Ախալքալաքի եւ Գանձայի մէջ, — երբ գրպալպէս ցնցուած է արդէն իր առողջութիւնն ալ: Ի վարձ իր ծառայութեանց, կը կոչուի պետական ծառայութեան՝ իբրեւ խորհրդական հայկական հարցերու: 1919էն ետք Մոսկուա է, իբրեւ աշխատակից համայնավար պաշտօնաթերթերու եւ թարգմանիչ Լենինի կարգ մը գործերուն: Վերջին օրերը, հիւանդ, կ'անցընէ Օրենպուրկի մէջ, ուր եւ կը շիջի 1920 Յունուար 7ին:

×

Քերթողական իր վաստակով՝ Տէրեան արեւելահայ բանաստեղծութեան տիրական դէմքերէն մէկն է:

Մ. Թ.

Ձայներ Գաւառէն

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

—O—

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յատուկ) — Կիրակի Յունուար 7ին կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պօմոնի Ս. Սահակ–Մեսրոպ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի դպրոցական հանդէսը, շնորհիւ ուսուցիչ Պր. Արշաւիրի անխոնջ ջանքերու, որահը լեցուած էր ծնողքներու երկսեռ բազմութեամբ:

Ժամը 3ին ուսուցիչ Պր. Արշաւիր հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ փոքրիկները սկսան երգել «Ծաղկիր զատ իմ հայրենիք»ը: Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, ներկայ հասարակութիւնը ջերմ ծափերով ողջունեց մանուկները: Անոնք գեղեցիկ տարազներով կատարեցին խմբական պարեր, խմբերգներ եւ արտասանութիւններ:

Ուսուցիչ Պր. Արշաւիր իր բացման երկու խօսքին մէջ գնահատանքով խօսեցաւ Կապոյտ Խաչուհիներու մասին, որոնք իրենց հանգիստի ժամերը զոհելով կը զբաղին դպրոցով եւ մանուկներով, ապա տասը վայրկեան դադար մը վերջ, բեմ հրաւիրեց Պր. Յ. Նիկողոսեանը՝ յանուն Թաղականութեան իր խօսքն ըսելու: Պ. Նիկողոսեան իր խօսքը ուղղելով ներկաներուն ըսաւ. «Կինն է որ տուն կը շինէ ու կինն է որ տուն կը քանդէ: Կապոյտ Խաչուհիները որոնք սիրով յանձն առած են դպրոցը ղեկավարելու պարտականութիւնը, մեր իրականութեան մէջ այն կանացի կազմակերպութիւնն է, որ առանց վերապահութեան, արժանի է գնահատանքի: Մեր գոյութիւնը պահել կարենալու համար, պարտաւոր ենք մեր զաւակներուն սորվեցնել մեր մայրենի լեզուն»: Գնահատեց անոնց զոհողութիւնը, շնորհակալութիւն յայտնեց ուսուցիչ Պր. Արշաւիրին, որ պատրաստակամութեամբ կը դաստիարակէ մեր փոքրիկները: Յետոյ Կաղանդ պապան, իր մասնաւոր տարազով հրապարակ գալով նուէրներ բաշխեց փոքրիկներուն:

Հանդէսի վերջաւորութեան ներկաները ուրախ ու գոհունակ սրտով մեկնեցան, շնորհաւորելով Խաչուհիները եւ ուսուցիչ Պր. Արշաւիրը:

Յ. Ն.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ ՅԱՌԱՋԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԻ

—O—

Խորհ. տնտեսագէտ փրոֆ. Վիքթոր Քիսթանով վերջերս բերաւ մեծ շահեկանութիւն ներկայացնող առաջարկ մը: Փրոֆեսէօրին տեսակէտը այն է որ Խորհ. Միութեան մաս կազմող 15 Հանրապետութիւններու սահմանները պէտք է փոխուին, որպէսզի կարելի ըլլայ ապահովել տնտեսական աւելի սերտ գործակցութիւն մը:

Այս առաջարկը կը զուգադիպի Խորհ. Միութեան հիմնադրութեան յիսնամեայ տարեդարձին եւ կուգայ հերքել այն սկզբունքը թէ Խորհ. Հանրապետութիւններուն սահմանները անփոփոխելի կը մնան: Միայն թէ վերջին շրջաններուն, Մոսկուայի վարիչներուն մօտ զօրաւոր հակում մը կայ դէպի համատնտեսութիւն որ առանցքը պէտք է կազմէ խորհրդային աշխարհին: Կը փափաքին որ Պետութեան տնտեսութիւնը աւելի ազդու եւ արդիւնաւոր ըլլայ: Նոյնինքն Բրեժնեւ յիսնամեակի առիթով խօսած իր ճառով շեշտեց այս պարագան եւ ըսաւ թէ երկրին տնտեսական շահերը պէտք է իրարու նոյնացնել, փոխանակ զանոնք իւրաքանչիւր երկրի մասնաւորելու:

Դեռ յայտնի չէ թէ փրոֆ. Քիսթանովի առաջարկին շուրջ որոշում մը տրուա՞ծ է թէ ոչ: Եթէ այդպիսի որոշում մը տրուի, Խորհ. Միութեան մէջ հիմնական սկզբունքներ վերիվայր պիտի շրջին, եւ սահմանային փոփոխութեան առեն ինչ ինչ Հանրապետութիւններ հող պիտի կորսնցնեն:

Իրողութիւն է որ Խորհ. Միութեան մէջ կարգ մը երկիրներ եւ գօտիներ կան, որոնք ազգայնական ոգին կը պահեն տակաւին: Փրոֆ. Քիսթանով նկատի ունէր նաեւ այս պարագան եւ կը փափաքի որ սահմանային փոփոխութեան առեն Հանրապետութեան շահերը չվնասուին:

Ահաւասիկ Խորհ. Միութեան մաս կազմող 15 Հանրապետութիւնները.— Ռուսիա, Ուքրանիա, Խազախիստան, Էօզպէքիստան, Ճերմակ Ռուսիա, Ատրպէյճան, Վրաստան, Մոլտավիա, Լիթուանիա, Խըրղըզիստան, Տաճիկիստան, Հայաստան, Լէթոնիա, Թիւրքմէնիստան, Էսթոնիա:

Անոնց մէջ ամէնէն բազմամարդն է ռուսական Հանրապետութիւնը, 128 միլիոն բնակչութիւնով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (84)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

— Բայց չեմ հասկնար քու պնդումդ, յարեց Ժաք, նախորդ գիւտս ծախեցի, ու տասը շնորհիւ դրամ անցաւ ձեռքս. այլեւս ինծի չի վերաբերիր այդ գիւտը: Ուրիշ մը իր անունը տուած է անոր: Անփափկանկատութիւն մը ըրած պիտի ըլլամ, եթէ անոր վրայ խօսիմ ու հեղինակը ըլլա՞լս յայտնեմ:

Ընդունելի պատճառաբանութիւն մըն էր: Օվիտ բերանը բացաւ, սա խօսքը ըսելու համար. «Ինչո՞ւ մաղերդ կը ներկես: Ձէի գիտեր մահողենիի գոյն մազեր ունենալդ»: Բայց չկրցաւ այդ խօսքը արտաբերել: Օվիտ հասկցաւ որ Բօլ Հարման պիտի կասկածէր այդ խօսքէն:

— Ատոր ըսելիք չունիմ, պատասխանեց Օվիտ: Կը հասկնամ որ փափկանկատութիւնը կը պահանջէ որ լուռ մնաս:

— Ուրիշ ծածկամտութիւններու համար ալ չե՞ս մեղադրեր զիս, քու լեզուիդ խօսելու համար:

— Ոչ:

— Աւելի լաւ...:

Ժաք Կարօ խօսակցութեան նիւթը փոխեց:

— Ազատ ժամերուդ ի՞նչ կ'ընես, հարցուց նախկին գործապետը: Նիւ–Եօրքի մէջ բարեկամներ կամ ծանօթներ ունի՞ս...: Տարիէ մը ի վեր կը գտնուի՞ս հո՞ս:

Օվիտ գլուխը ցնցելով պատասխանեց.

— Դժուար է ճշմարիտ եւ վստահելի բարեկամներ գտնել Նիւ–Եօրքի մէջ կամ ուրիշ տեղ: Նոյն իսկ բարեկամներ չեմ փնտռած: Գալով պարզ ծանօթներու, շատ դիւրին է զանոնք ունենալ, մանաւանդ խաղասեղաններու շուրջ: Այս երկրին մէջ պաղարին կը խաղան:

— Խաղամո՞լ ես, հարցուց Ժաք:

— Այո, կը խոստովանիմ...: Թերեւս մեղքս է ասիկա:

— Զգուշացիր, կը կրծանիս:

— Եթէ երբեք խոշոր գումար մը հըրապարնեմ: Կարգը ինծի պիտի գայ յաղթաքարդեր ունենալու ձեռքիս մէջ...:

— Ինչ որ կը նշանակէ թէ հիմա կը կորսնցնե՞ս:

— Այո՛:

— Զգուշացի՛ր..., ըսած յաղթաքարդերդ ձեռք պիտի չանցընես թերեւս, ու պիտի գայ վայրկեան մը երբ հարկ եղած պաղարինը պիտի չունենաս, խաղդ դադրեցնելու համար ժամանակին:

Խօսակցութեան նիւթը փոխուեցաւ. քանի մը ժամեր սահեցան ու կառախումբը կանգ առաւ: Երկու Ֆրանսացիները հասան իրենց տեղը: Իրենց քօնբարթմաններէն դուրս ելան ու ամենամօտ պանդոկը զրկեցին իրենց պայուսակները:

Բօլ Հարմանի բնակութիւնը այդ քաղաքին մէջ՝ երկու օր պիտի տեւէր առնուազն: Ան հետաղօտութիւններ պիտի ընէր գործարանին մէջ մեծ ճարտարագործի մը, որ կ'ուզէր կերպարանափոխել իր կազմածը, օգտագործելով հինը: Այդ օրը յատկացուեցաւ կերպարանափոխուելիք մեքենաներուն քննութեան: Ժաք տուն տուաւ նօթեր, զոր Սօլիվօ գրի առաւ: Պանդոկ դարձին՝ երկուքը միասին վիճաբանեցան կատարուելիք աշխատութեանց վրայ:

— Այս աշխատանքը շուտով կատարելու է, ըսաւ Բօլ Հարման: Ձեռ ուզեր պէտք եղած առենէն աւելի հոս մնալ: Ի հարկին, գիշերն ալ պրպտումներ պիտի ընենք...:

— Ինչպէս որ կ'ուզես...: Ես ալ կը փափաքիմ պրպտում ընել: Բայց նախ ճաշելու է:

— Հրաման պիտի տամ որ ճաշը վեր բերեն: Կրկնակ պատառներ բերաննիս ըլլալով այդ գործին վրայ պիտի խօսինք:

Զվիտ անսովոր ժպիտով մը յարեց.

— Ես պիտի ընէի այդ առաջարկը:

Ժաք Կարօ զանգակը հնչեցնելով հրամաններ տուաւ: Ցատկապէս բերուած սեղանի մը վրայ ապսանները դրին: Օվիտ ո եւ է պատրուակով՝ Ժաքի սենեակէն դուրս ելաւ ու իր սենեակը գնաց: Հոն բացաւ պայուսակը, ու մէջէն առաւ այն սրուակը զոր հոն դրած էր Նիւ Եօրքէն մեկնած պահուն: Յետոյ սկսաւ աշխատիլ իր գործաւէրին հետ, մինչեւ այն վայրկեանը, երբ սեղանապետը ծանոյց թէ ճաշը պատրաստ էր:

Երկուքը իրար դիմաց նստան: Ժաք Կարօ ախորժով կը ճաշէր, բայց շատ մտադրաղ կ'երեւէր: Մեքենական հարցի մը լուծումը կը փնտռէր, ճաշը գրեթէ լուռ անցաւ:

— Այս գիշեր, թանձր սուրճ բերէք մեզի, ըսաւ Ժաք, խօսքը սեղանապետին ուղղելով: Գիշերը պիտի աշխատինք:

— Սուրճ... ահա՛ առիթը, խորհեցաւ Օվիտ:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

21 Յունուար, Կիրակի առաւօտ, Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի եւ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի, ի յիշատակ մեզմէ յաւէտ բաժնուած Բարեգործականի հիմնադիրներուն, վարիչներուն, բարերարներուն, անդամներուն եւ նորոգ հանգուցեալ Ստեփան Սրապեանի հոգիներուն համար:

Կը պատարագէ եւ արարողութեան կը նախագահէ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Հանդիսաւոր այս արարողութեան կը հրաւիրուին մեր հայրենակիցները անխտիր:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Միրիճան եւ Եպրաքսէ Շիրվանեան իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Աւագ Լուսարեւեանի իրենց հօր մահուան առթիւ:

Այս առթիւ կը նուիրեն 20 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար:

GALERIE MOUFFE
67-78, Rue Mouffetard, Paris (5e)

Aram ALECIAN

EXPOSITION
Du 18 au 31 Janvier

Ouvert tous les jours de 10 h. à 12 h. 30 et de 14 à 18 heures
sauf Samedi et Dimanche

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը Լ'էսթէն Ալպէրկ–Էմփրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարեւլութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Ցիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Ֆր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Ֆր., մնացեալը փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լ'էսթ, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՋԻ ՋՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8.15ին Կառ տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8.30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինշ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17.30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առեններ: Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES
12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՋԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

ԿՈՉ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ազատական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ Թուականը, որպէս որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային:

ՏԷՍԻՆԻ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

57րդ ցանկ

Տէր եւ Տիկ. Պօղոս Պալապանեան, Պր. Ժորժ Գապանճեան, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկ. Արսէն (Շաս–Ժիվոռ), Տէր եւ Տիկ. Սուսմաճեան (Տէսին), Պր. Նուպար Մերկէրեան (Մէքսիքօ), Պր. Գրիգոր Տէրվիշեան, Եալ հաստատութիւն (Փարիզ), այրի Տիկին Զօյի Պօյաճեան, այրի Տիկ. Աղաւնի Կանկասեան, այրի Տիկ. Վարդանոյշ Յովհաննէսեան (Տէսին), Տէր եւ Տիկ. Ադամ Աւետիսեան, Տէր եւ Տիկ. Ժան–Փիէր Աւետիսեան, Տէր եւ Տիկ. Պերճ Քասիկեան, Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր Տէյիրմէնճեան (Տրակինեան), Տէր եւ Տիկ. Գրիգոր Գէօրգեան, Տիկ. Տօնպալեան, Տիկ. Մուրատեան (Փիւժէ–Վառ), Պր. Սարգիս Պաղտասարեան, Պր. Մինաս Մամճեան, այրի Տիկ. Տիրուհի Փէշտիմալճեան, Պր. Լեւոն Նալչաեան, Պր. Անդրանիկ Փէշտիմալճեան, Պր. Ասատուր Ճերանեան, Պր. Ժաք Փէշտիմալճեան (Լա Թուռ տիւ Փէն), այրի Տիկ. Էլվինէ Անդրէասեան (Փարիզ), սրտցաւ Հայուհի մը (Լիոն), Պր. Յակոբ Եսայեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Պիմէն Տիւզեան (Քան), Պ. Պատեմեան (Փարիզ) 20ական:

Նախկին գումար 152.969,38
57րդ ցանկի գումար 600
Ընդհ. գումար 152.969,38

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian
Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY
ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA
Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
Կ'ոգեկոչուի կիրակի, փետրուար 18ին:

IMPRIMERIE SPECIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ԶԱՏԻԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹ ԵՒ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԱՊՐԻԼ 18էն ՄԱՅԻՍ 3

Խումբին կ'ընկերանան Վարուժան Սարգիսեան եւ Դաւիթ Ծ. Վ. Սահակեան (Երուսաղէմ)

ՄԵԿՆՈՒՄ Փարիզէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն կամ Նիսէն:

Pâques à Beyrouth et Jérusalem

DU 18 AVRIL AU 3 MAI

Accompagnateurs V. Sarkissian et pour Jerusalem R. P. Tavit Sahaguian

DEPART de : Paris, Lyon, Marseille ou Nice

Renseignements et Inscriptions :

agence de voyages SEVAN

50, Cours de la Liberté — LYON

Tél. : 60-13-66

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Վալանսի մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը փետրուար 24ին:

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ փետրուար 10ին:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան յանձնախումբը կը կազմակերպէ Շաբաթ Յունուար 20ին, Պօմոնի սրահին մէջ, ընտանեկան խնջոյք – հաւաքոյթ ժամը 20էն սկսեալ: Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

×

Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը՝

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25ԻՆ

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն, ընդհ. խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրէ Հ. Յ. Դ. Փարիզեան շրջանի խումբերու մարմինները այս Չորեքշաբթի, 17 Յունուար ժամը 20.30ին, Մշակ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլորը պարտաւոր են ներկայ գտնուելու:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Խասեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին Խասեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիւմանթէռ ճաշարանը, Մեթրօ Քաաէ, ներկայ ըլլալու համար «Խասեան Օր» բաժակի պահ: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խասեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, շատ կարեւոր օրակարգի մը համար, Շաբաթ 20 Յունուար երեկոյեան ժամը 9ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15.30ին:

Ռիւ Ժէյի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին զպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Խմբերգ, արտասանութիւն, տոհմիկ եւ Կովկասեան պարեր եւ զանազան սիրուն անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ, պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով պիտի ուրախցնէ սրահին մէջ գտնուող բոլոր պզտիկները:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի Հայ Հասարակութիւնը:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
17
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI
17 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը 0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.616

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.616

ԹՈՒՐՔԻԱ՞Ն ԵՒՍ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ...

—— o ——

Թուրքիոյ խորհրդարանական շրջանակներուն եւ մամուլի մէջ լայն արձագանգ գտաւ, վերջերս, Եւրոպական Խորհուրդի Դեկտեմբեր 12ի նիստին «հակաթուրք մթնոլորտը», — յատկապէս Հոլանտայի աշխատաւորական երեսփոխան Տէնքէրի կողմէ խմբագրուած այն զեկուցագիրը՝ որ իբրեւ հակաժողովրդավարական իշխանութիւն կ'ամբաստանէր Թուրքիոյ ներկայ կառավարութիւնը եւ կը պահանջէր համապատասխան միջոցներ ձեռք առնել:

Եւրոպական Խորհուրդը իբրեւ կամուրջ կը ծառայէ Եւրոպայի Հասարակաց Շուկային անդամ ինը Պետութեանց եւ այն երկիրներուն միջեւ՝ որոնց հետ առեւտրական, մշակութային եւ տնտեսական կապերու պահպանումը էական կը նկատուի, փոխադարձ շահերու պաշտպանութեան եւ բարենպաստ գործակցութեանց համար:

Յունաստան և Թուրքիա արեւելեան այն երկու դռներն են, որոնց գործակցութիւնը Հասարակաց Շուկայի անդամ Պետութեանց հետ՝ քննութեան նիւթ է դարձած ատենէ մը ի վեր, յատկապէս Ֆրանսայի Արտաքին Նախարար Մորիս Շումանի այն բանաձեւումի հիման վրայ թէ «դէպի Արեւելք տարածուելու իր ճիգերով՝ Եւրոպական Միութիւնը ճամբայ հարթած պիտի ըլլայ լայն սահմաններով առեւտրական, ընկերային, կրթական եւ առողջապահական համագործակցութեան մը»:

Կը յիշուի սակայն, որ քանի մը տարի առաջ Յունաստան «անբաղձալի» նկատուեցաւ ա՛յն հիմունքով, որ չի յարգեր ժողովրդավարական սկզբունքները: Այժմու հելլէն իշխանութեանց կողմէ ի զօրու հռչակուած օրէնքներ անհաշտ համարուեցան Մարդկային Իրաւունքներու Համաձայնագրին եւ Յունաստան դուրս հանուեցաւ Եւրոպական Խորհուրդէն:

Դեկտեմբերի իր նստաշրջանին, ժողովը այս անգամ օրակարգի նիւթ դարձուցած է... Թուրքիան:

Ինչպէս կը հաստատէ նաեւ ֆրանսական մամուլը («Ֆիկարօ», 16 Դեկտեմբեր) կարգ մը երկիրներ՝ որոնց կարգին մասնաւորաբար Հոլանտա, քննելէ ետք նաեւ ա՛յդ երկրին մէջ գոյութիւն ունեցող անբնականոն կացութիւնը, յանգած են այն եզրակացութեան թէ նոյն հակաժողովրդավարական պայմաններու տակ կ'ապրի թուրք ժողովուրդը եւս. հետեւաբար, խնդրական պէտք է դառնայ Անգարայի մասնակցութիւնը եւս, մինչեւ խորհրդարանական ազատ կարգերու վերահաստատումը:

Թուրք մամուլը թէեւ համարձակութիւն չի գտներ ուշագրաւ այս դէպքը մեկնաբանելու քննադատական յատուկ բանաձեւումներու օրուան իշխանութեան դէմ, սակայն լայնօրէն կ'օգտագործէ հեռագրական գործակալութիւններու եւ թուրք պետական շրջանակներու կողմէ այս առթիւ հաղորդուած մանրամասնութիւններ, անոնց ընկերացնելով նաեւ «իր խօսքը», որ, աւելորդ է ըսել, դառն է թէեւ՝ բայց թափանցիկ...

Յարձակման թիրախ դարձնելով Հոլանտայի ներկայացուցչին կողմէ Եւրոպական Խորհուրդի Դեկտեմբեր 12ի նիստին մէջ արտայայտուած մտածումները, Թուրք թերթերը Դեկտեմբեր 14ի իրենց թիւերուն մէջ դիտել կուտան մասնաւորաբար.

— «Պարոն Տենքէր, Հոլանտայի աշխատաւորական երեսփոխանը, որ 38 տարու պատմութեան դասախօս մըն է, պատրաստած էր Թուրքիոյ դէմ ամբաստանագիր մը՝ որով ժողովի ուշադրութեան կը յանձնէր թուրք հայրենակիցներու մարդկային իրաւանց վրայ օրուան իշխանութեան կողմէ ի գործ դրուած ճնշումները, ընդգծելով որ հակաժողովրդավարական կարգուսարքով ապրող երկիր մը չի կրնար մաս կազմել եւրոպական համագործակցութեան նպատակին ջատագով Պետութեանց ընտանիքին: Երբ Յունաստան զրկուեցաւ մասնակցութեան իրաւունքէն, տարբեր չի կրնար ըլլալ մեր վերաբերումը նաեւ Թուրքիոյ հանդէպ: Որքան ատեն որ այս երկիրը չի յարգեր Մարդկային Իրաւանց համաձայնագրի 15րդ յօդուածը՝ պէտք չէ ընթացք տալ իր անդամակցութեան»:

Թուրք քաղաքական շրջանակներ «կը զարմանա՛ն» որ Անգլիոյ պատուիրակութիւնը եւս աննպաստ կեցուածք ու վերաբերում ցոյց տուած է...

Պոլսոյ «Ճումհուրիէթ» օրաթերթը, Դեկտեմբեր 18ի իր խմբագրականով ու «Եւրոպայի Խորհուրդին մէջ մեզի աննպաստ խօսքեր» խորագրին տակ՝ Նատիր Նատիի (ձախ-պատական) գրչով կը վերլուծէ դէպքը եւ կը զգացնէ թէ Նամըք Քեմալի օրերէն ի վեր արեւմտականացումի շարժումը խօսք մնացած է դժբախտաբար. ու այսօ՛ր ալ կան տակաւին պատասխանատու դէմքեր (որոնց կարգին «նախկին նախարարներ») որոնք կը պնդեն թէ «կարելի չէ մէկ գիշերուան մէջ ժողովրդավար ըլլալ»:

«Ճումհուրիէթ»ի խմբագրապետը կը շեշտէ, թէ

— «Մեր ճամբան սկիզբէ՛ն իսկ սխալ է եղած: Եւրոպացիներուն հանոյ թուելու համար չէ որ հիմնեցինք ժողովրդավարութիւնը. ամէն բանէ առաջ թուրք ժողովուրդի երջանկութիւնն ու ազատութիւնն է կարեւորը: Այդ ճամբով է միայն, որ արեւմտեան ժողովրդավար երկիրները աւելի շատ կը հաւատան մեզի եւ իրենցմէ կը նկատեն մեզ»...:

Ըսել կ'ուզէ անշուշտ («հիմնեցինք») որ յաւակնութի՛ւնը ունեցան ժողովրդավարութեան յարելու, սակայն քայլ մը առաջ չկրցան երթալ՝ ազատութիւնը գործի վերածելու համար:

Հարկ կա՞յ ըսելու, թէ Եւրոպական Խորհուրդի մէջ Թուրքիոյ հանդէպ ծայր տուող բացորոշ վերապահութիւնը «փարատելու» համար Անգարա միջոցներ ձեռք առած կրնայ ըլլալ արդէն:

Հետաքրքրական պիտի ըլլայ իմանալ, թէ ո՛ւր պիտի յանգի Հոլանտայի ներկայացուցչին կողմէ արձակուած փամփուշտը...

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԻԷԹՆԱՄ

ՆԻՔՍԸՆ ԱԼ ՌՈՒՄԲ ՉԻ ՆԵՏԵՐ

ՆՈՐ ՅՈՅՍԵՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Լաւատեսութիւնը ա՛լ աւելի շեշտուեցաւ, երբ նախագահ Նիքսըն հրահանգեց ամերիկեան օդուժի սպայակոյտին՝ դադրեցնել օդային ռմբակոծումները Հիւս. Վիէթնամի ամբողջ տարածքին վրայ: Համաձայն նախագահին որոշումին, ականներու զետեղումի գործողութիւններն ալ վերջ կը գտնեն, թէեւ Հիւս. Վիէթնամի «պաշարումը» ծովի ճամբով դեռ կը շարունակուի: Արդարեւ, զետեղուած ականները չեն վերցուիր: Նիքսըն իր այս որոշումը տուաւ, որովհետեւ, ինչպէս նկատել կուտան լաւատեղեակ շրջանակներ, վերջին խօսակցութիւններու ընթացքին «կարեւոր յառաջդիմութիւն» արձանագրուած է:

Այսուհանդերձ դեռ բանակցութիւններ պիտի շարունակուին: Այսպէս, Սպիտակ Տան բանբերը յայտարարեց, թէ Քիսինճըր ի մօտոյ կրկին Փարիզ կու գայ, որպէսզի «շարունակուին բանակցութիւնները Լը Տիւք Թոյի հետ»:

Կը թուի, թէ Ուաշինկթըն իր որոշումը տալէ առաջ Սայկոնի համաձայնութիւնը առած է: Նիքսըն չուզեր, ըստ ոմանց, կատարուած իրողութեան մը առջեւ դնել Սայկոնը, այլ ընդհակառակն, կ'ուզէ որ Թիէօ եւս իր ստորագրութիւնը դնէ զինադադարի համաձայնագրին տակ: Արդէն Նիքսըն իր յայտարարութեան մէջ շեշտեց, թէ ռմբակոծումները դադրեցնելու իր որոշումը տուած է «համախորհուրդ Հարաւ. Վիէթնամի նախագահին հետ», որուն հետ «մնայուն կապ հաստատուած է վերջին օրերուն»:

Բանակցութիւններու արդիւնքի մասին լուռ կը մնան երկու կողմերն ալ՝ Ուաշինկթըն եւ Հանոյ:

Յամենայն դէպս, որոշ աղբիւրներու համաձայն Հանոյ երկու կէտերու մէջ կարեւոր զիջումներ ըրած է: Այսպէս, Թիէօ պահանջած էր, որ Հար. Վիէթնամը իբրեւ առանձին գերիշխան Պետութիւն ընդունուի Հանոյի կողմէ: Հանոյ միշտ մերժած էր երկու Վիէթնամներու գոյութեան սկզբունքը: Արդ կը կարծուի, թէ միջին ճամբայ մը կարելի եղած է գտնել. Հանոյ ընդունած է որ Վիէթնամի անջատումը «իրականութեան» բայց ոչ «իրաւունքի» կացութիւն մը ըլլայ: Կը բաւէ ընդունիլ ապազինեալ գօտիին ճանաչումը, ըստ 1954ի Ժընեւի համաձայնագրին, որ «առժամեայ» կը նկատէ այդ գիծը:

Դիտել կուտան, թէ Քորէա եւս «առժամեայ» ձեւով ապազինեալ գօտի մը ունեցաւ 1953 Յուլիս 27ին եւ ատիկա պատճառ չեղաւ, որ երկու Քորէաներ մէջտեղ գան եւ իբրեւ առանձին Պետութիւններ մնան մինչեւ այսօր:

Երկրորդ կէտը, ուր ըստ դէտերու կարեւոր զիջում կատարած է Լը Տիւք Թօ, առժամեայ կառավարութեան վերապահուած իրաւունքի սահմանափակումն է: Զինադադարի կնքումէն ետք «Երրեակ» մարմին մը պիտի կազմուի, որուն պիտի անդամակցին Սայկոն, Համայնավարները եւ չէզոքները: Այս մարմինը Սայկոնի կառավարութեան տեղը պիտի չբռնէ:

Միջազգային հսկիչ մարմինն ալ 2500 հոգի պիտի ունենայ իր տրամադրութեան տակ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՊԱՊԻՆ ՄՕՏ

Իսրայէլի Պետութեան հիմնարկութենէն ի վեր առաջին անգամն է որ հրեայ վարչապետ մը կ'ընդունուէր Վատիկան Պապին կողմէ: Բայց կը ճշդուէր թէ Տէկին Կոլտա Մէյր իր իսկ դիմումին վրայ է որ ընդունուած է Պօղոս Զ.ի կողմէ:

Տեսակցութիւնը, որ տեղի ունեցած է այն մեծ սրահին մէջ, որ «անձնական գրադարան» կը կոչուի, տեւած է մէկ ժամ 20 վայրկեան:

Դաւիթի աստղը, որ կը ծածանէր Տիկին Կոլտա Մէյրի կառքին դրօշին վրայ, Վատիկանի սահմանները անցած է ժամը 12ի մօտ, ու Իսրայէլի վարչապետը հասած է Ս. Աթոռ: Տիկինը ծունկի չէ եկած, ինչպէս սովորութիւն է, այլ միայն ձեռքը սեղմած է Պապին: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցները կը շեշտեն թէ նախընտրութեան ոչ մէկ նշան պէտք է տեսնել այս ընդունելութեան մէջ, Պապը ընդունած է նաեւ Հիւսէյն Թագաւորը, եւ սիրալիր յարաբերութիւններ կը տանի արաբ երկիրներուն հետ: Կը շեշտուի մանաւանդ, որ ոչ մէկ փոփոխութիւն կայ Վատիկանի դիրքին մէջ, Իսրայէլի նկատմամբ, ինչ կը վերաբերի Ս. Վայրերուն: Ս. Աթոռը կը ճշդէ նաեւ որ Պապը այս ունկնդրութիւնը շնորհած է, որովհետեւ իր պարտականութիւնը կը նկատէ խաղաղութեան ի նպաստ ոչ մէկ առիթ կորսնցնել: Նոյն զեկոյցը կ'ըսէ դեռ «զալով կրօնական շահերու հովանաւորութեան, անհրաժեշտ չէ յիշեցնել թէ այս մասնաւոր պարագային մէջ, միաւորուած երեք կրօնքներու բնական եւ անփոխանցելի իրաւունքներն են՝ կապուած Երուսաղէմի յատուկ բազմակողմանի եւ ընդհանրական բնոյթին»:

Ամէն պարագայի մէջ, Տիկին Կոլտա Մէյր ուզած է անձամբ բացատրել Պապին Իսրայէլի տեսակէտը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԾԻՊՈՒԹԻԻ ժողովուրդը ընտանեկան բնոյթ ունեցող ընդունելութիւն մը ըրած է Նախագահ Փոմփիտուի, որ Երկուշաբթի օր հասաւ Ճիպութի: Օդանաւը Եգիպտոսէն անցած ատեն, Ֆրանսայի Նախագահը ողջոյնի հեռագիր մը ուղղած էր նախագահ Սատաթի:

ԵԳԻՊՏՈՍ որոշեց չորս-հինգ «Պօյինկ 707» ինքնաթիռ ճամբորդատար օդանաւեր գնել Ամերիկացիներէն: Խորհ. Միութիւն առաջարկած էր Եգիպտոսի «Իլիուշին» օդանաւեր՝ վճարումի դիւրութիւններով:

ՊՐԱԶԻԼՅԻ ոստիկան մը հանրակառքին մէջ նշմարած է, որ իր դրամապանակը գողցուած է: Կը ձերբակալէ հանրակառքի մէջ գտնուողները՝ 112 ճամբորդ: Ոստիկանատան մէջ կատարուած խուզարկութիւնները ապարդիւն կ'անցնին:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Ելմտական նախարարը յայտարարած է թէ Աթէնք դիմած է Ուաշինկթընի, որպէսզի դադրեցնէ իր օգնութիւնը Յունաստանի: Բացատրութիւն չէ տուած այս մասին բայց կը կարծուի թէ հետեւանք է այն ճնշումներուն, որոնց ենթակայ է Նիքսըն դադրեցնելու համար ամերիկեան օժանդակութիւնը Յունաստանի, որպէսզի ան ստիպուի ժողովրդավար կարգեր վերահաստատելու երկրին մէջ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՓՈՄՓԻՏՈՒ շնորհակալութեան հեռագիր մը ղրկած է Բրեժնեւի, ուր իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ որ վերջին խօսակցութիւնները թոյլ տուած են որ մտքերու փոխանակութիւնը աւելի խորանայ, եւրոպական հարցերու վերաբերեալ:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ «Նոր Չինաստան» մամուլի գործակալութիւնը կը դատապարտէ խորհրդային իշխանութիւնները որոնք կ'օժանդակեն Հրեաներու արտագաղթին Խորհ. Միութենէն: Փեքինի համաձայն, այս արտագաղթը մրցանիշը կոտրած է 1972-ին: Միշտ Չինացիներուն համաձայն, Հրեաներու խուժումը Իսրայէլ կը պատահի այնպիսի պահու մը երբ դրամատիրական երկիրներէ ներգաղթը որոշ դանդաղեցում արձանագրած է:

ՈՒՇԱՑՈՂ ԺՊԻՏԸ

Լուսաւոր ու խաղալիքներով յորդող ցուցափեղկերը իրարու կը յաջորդէին ճամբու երկայնքին ու մանչուկը, հօրը ձեռքէն սղրդելու պատրաստ, կ'ուզէր կանգ առնել խրաքանչիւրին մօտ:

Ի վերջոյ կեցաւ խանութի մը առջեւ եւ ուշադրութեամբ դիտելէ ետք կկթառը, ջութակը, ինքնաշարժը, աարճանակն ու անդադար դարձող շոգեկառքը, ըսաւ.

— Կեցիր, պապա՛, ինչո՞ւ կ'աճապարես:

Կեցաւ հայրը եւ հետեւեցաւ անոր նայուածքին, գոյնզգոյն ու փայլփլուն առարկաներուն վրայ թռչկոտող անոր աչքերուն ու ճաճանչող ժպիտին:

Հայրը հանգիստ չէր զգար ինքզինք: Դժուարութիւն կ'ունենար զիմադրելու ներքին ալեկոծումին: Վերջապէս ըսաւ.

— Երթա՞նք այլեւս, տղա՛ս:

— Պապա՛, երբ դրամ ունենաս, այս բոլոր խաղալիքներէն ալ պիտի առնես ինծի, այնպէս չէ՞:

— Անշուշտ, տղա՛ս, երբ դրամ ունենամ...

Անցան շարք մը խանութներու առջեւէն: Բայց ամէն քայլին, մանչուկին բառերը, հարցականի մը պէս, կը նկարուէին հօր աչքերուն դիմաց. «Երբ դրամ ունենա՛ս...»: Ցիշեց այն պահը, երբ երկու օր առաջ, այդպէս ըսած էր անոր, երբ ան խաղալիքներ կը պահանջէր:

Զղջիկը յիշած էր այդ պահը եւ, յայտնապէս, հայրը դարձեալ նեղի դնելէ խուսափելով, կ'ըսէր. «Երբ դրամ ունենա՛ս...»:

Փողոցի մը անկիւնադարձին՝ ան դարձեալ կեցաւ, դիտեց ճոխ ցուցափեղկը եւ ըսաւ.

— Պապա՛, այս պզտիկ օթոներէն մէկ հատ կը գնե՞ս:

Մտան ներս:

Մանրակազմ, լաւորակ եւ գեղեցիկ օթոներ էին անոնք, շուկայի ամերիկեան, գերմանական, ֆրանսական, անգլիական, իտալական եւ ճափոնական նորագոյն մոտէլները ներկայացնող իսկական մանրանկարներ: Վայրկեան մը չփոթելէ ետք տեսակներու այդ առատութեան մէջ, մանչուկը վերջապէս ընտրեց հատ մը ու ըսաւ.

— Պապա, Կաղանդ պապային ըսէ՛, որ Նոր Տարին ինծի այս բոլոր տեսակներէն ալ բերէ... շատ կը սիրեմ օթոները...

կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն... այս բոլոր գոյներէն ալ կ'ուզեմ:

— Լաւ, տղա՛ս, կ'ըսեմ: Հիմա տուն երթանք այլեւս:

Կ'ելլեն խանութէն ու կ'ուղղուին տուն:

Նոր Տարի էր՝ երկու օր ետք: Բազմամարդ փողոցները, մարդոց ձեռքի ծրարները եւ ծնողքին ձեռքէն բռնած ու ցատկռտող մանուկները տարօրինակ հիացումով մը կը լեցնէին մանչուկը:

Տուն վերադարձին, ան ըսաւ.

.. Մամա, նայէ՛, պապան ի՛նչ անուշիկ օթօ մը առաւ ինծի: Պապային ըսի, որ Կաղանդ պապան ինծի բերէ միւս տեսակներէն ալ, բոլորէ՛ն ալ: Եւ, մէկ հատ ալ խոշոր հեծանիւ կ'ուզեմ: Բակին մէջ՝ ամէ՛ն օր պիտի քշեմ: Զանեսա՞ր, մամա՛, Վաչիկին պապան առեր է:

Նոր օթոյով բաւական ժամանակ զբաղելէ ետք, երբ մաման անկողին դրաւ զինք, մանչուկը անմիջապէս ետ ելաւ, սեղանին վրայէն առաւ նոր խաղալիքը եւ մտաւ անկողին:

Նոր Տարուան գիշերով, հայրը որքա՛ն պիտի ուզէր բերել անոր բոլոր ուզածները, որպէսզի այդ երջանկաբեր ժամերուն՝ Կաղանդ պապան յուսախաբ ձգած չըլլար մանչուկը:

Նոր Տարին կուգար ամէն տարի՝ յոյսի, ուրախութեան եւ անակնկալներու անհատնում խոստումներով: Մանուկները կարօտով կը սպասէին անոր ու անիկա լաւ է, որ կուգար...

Բայց ամէն գալուն եւ գալէն շաբաթներ առաջ, հօրը համար բերած կ'ըլլար արդէն անելներու հանգոյցը: Ու հանգոյցը յաճախ կը դառնար այնքան անլուծելի, որ հայրն անգամ երբեմն կը մանկանար, սպասելով անծանօթ բանի մը...

Կը սպասէր որ այդ անծանօթը... լուծո՛ւմ մը բերէր իր դժուարութիւններուն: Բայց, գեղեցիկ անծանօթը կ'ուշանար...

Կեանքը, որ այնքան լեցուն էր բարեբախտ դիպուածներով եւ շատերու առջեւ յաճախ կը բանար աննախատեսելի ու երջանիկ հորիզոններ, կը յամառէր իր պարագային, կը յամառէր ուշանալ, կը յամառէ՛ր...

Ոտքի ելլելով, հայրը մօտեցաւ քնացող մանչուկին: Անոր պզտիկ մատները գրկած էին իր նոր ինքնաշարժը:

Սիկարէթ մը վառեց եւ, մանուկի մը պէս, աչքերը սեւեռեց պատուհանէն դուրս, հեռաւոր միջոցին, ուշացող՝ բայց միշտ սպասուող... հմայիչ Անծանօթին:

Պիտի հանդիպէ՞ր արդեօք անիկա իրե՛ն ալ. անակնկալօրէն պիտի աւետէ՞ր օր մը իր գալուստը:

Այս Նոր Տարին պիտի բերէ՞ր ի վերջոյ գեղեցիկ այդ Անծանօթը...

Կեանքի ժպիտը...

ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ Ասեղնագործութիւնը

Հայկական ասեղնագործութեան մէջ կ'երեւին երկրաչափական, բուսական, կենդանական, ճարտարապետական, ինչպէս նաեւ երկնային մարմիններու արտասովոր ձեւերու պարզ եւ բարդ զարդանկարներ, պատկերացումներ: Անոնք մեծ նմանութիւն ունին արուեստի այլ ճիւղերու զարդերու հետ: Անոնց ունեցած նմանութիւնը խաչքարերու, գորգերու հետ միա՛յն նախշերով չեն սահմանափակուիր, այլ երբեմն նոյնիսկ ամբողջական պատկեր մը կը կազմեն: Եկեղեցական ասեղնագործութիւնները իրենց պատկերներով եւ գոյներով շատ կը նմանին մանրանկարչութեան: Երկու պարագային ալ պահպանելով Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կանոնները, անոնք միասնական, առանձնայատուկ ոճի մը արտայայտիչները կը դառնան:

Երկրաչափական նախշերը, որոնք դարերու անցեալ ունին, մշակուած են, ստացած են կատարեալ ձեւեր: Բուսական նկարազարդումները երբեմն բնական, երբեմն ոճաւորուած եւ երբեմն ալ երկնաչափական նախշերու հետ խառնուելով կենդանի շարժում կը ստեղծեն իրենց կշռոյթով: Նախշերու փոփոխութեամբ նոյն զարդանկարին տարբեր տեսակները մէջտեղ կուգան, ինչպէս ցոյց կուտան Սիւնիքի, Վասպուրականի, Շիրակի, Կիլիկիոյ եւ Կարինի ասեղնագործութիւնները:

Հայկական բնաշխարհի հարստութիւնը պատկերացնող ծաղիկ–տերեւը, հասուն պտուղները, ոսկեհատ հասկերը, ծառերը, թռչունները կենսախինդ արեւով կ'ողողեն այս գործերը, որոնք պատրաստուած են երիտասարդ հարսին օժիտին, նոր ընտանիքին համար: Հարսին համար պատրաստուած են զունալեզ ասեղնագործ հանդերձանքները, գլխի «թագ», «վարդ», «փունջ», «քօղ–փուշի», «եօթը գոյնի ծածկոց» յարդարանքները, նախշուն գուլպաներն ու կօշիկները, ոսկէ զարդերը, առօրեայ գործածութեան առարկաները: Այս արուեստները սերունդէ սերունդ կը փոխանցուէին:

Ի զուր չէ, որ Ղազար Փարպեցի ըսած է, թէ «Եւ վասնզի դայս գիտէ ամենայն ոք, եւ յայտնի է, զի ամենայն արուեստաւոր, որ զիւր արուեստն ինքն գիտէ եւ օգտեալ է յարուեստէն՝ զնոյն եւ որդւոց իւրոց կամի ուսուցանել, զի կեցցեն»:

Հին դարերու զարգացած արուեստը սերունդէ սերունդ անցնելով հասած է մեզի:

Հայկական ասեղնագործութեան մէջ կը տեսնենք բազմաթիւ ասեղնակարեր: Անոնց մէկ մասը տարածուած է բոլոր հայաբնակ վայրերը, իսկ միւս մասը տեղական նկարագիր ունեցած է եւ զարգացած որոշ վայրերու մէջ միայն, ինչպէս՝ Սասուն, Մուշ, Մարաշ, Վան, Այնթապ եւ Տարսոն:

Միագոյն կտորը զարդ կը դառնայ շնորհիւ ասեղնակարին: Մինչեւ այժմ դեռ կան ցեղեր, որոնք ծանօթ չեն ասեղնագործութեան եւ դեռ բոյսերով հիւսուածեղէններ կը պատրաստեն: Բարձր մշակոյթ ունեցող ազգերը հարուստ են կարի տեսակներով:

Տեղահանութիւններու, գաղթականութեան հետեւանքով հայ կինը ծանօթացած է զանազան երկիրներու ասեղնագործութիւններուն: Ան պահպանելով հանդերձ աւանդական կարերը՝ օգտուած է նաեւ օտարներէն: Այսպէս ան օգտուած է անգլիական հարթակարէն, ֆրանսական կարի ձեւերէն:

Վանի – Վասպուրականի կարը ողողած է Մերձաւոր Արեւելքը, հասած մինչեւ Կիլիկիա, Խրիմ, Պոլիս եւ այլուր: Վանի կարը թեքնիք գետնի վրայ նոյնը մնալով հանդերձ, տարբեր վայրերու մէջ, շնորհիւ տարբեր թելերու գործածութեան, տարբեր տեսք ստացած է:

Հին կարերը, հին նախշերու հետ հայկական ազգային տարազին մաս կազմեցին մինչեւ ներկայ դարու առաջին քառորդը:

Ս. ԴԱՒԹԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐԸ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ԵՒ ԱՅԺՄ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1920 թուականին ամերիկեան շարժապատկերը պատրաստ էր աշխարհը նուաճելու: Ան ունէր անսահման դրամագլուխ, տասնեակ մը զօրաւոր ընկերութիւններ, տաղանդաւոր բեմադիրներ եւ դերասաններ: Եւ ունէր մանաւանդ հասարակութիւն մը, որ կոյս հողի մը պէս կը սպասէր նոր արտադրութիւններու:

Նախորդ յօդուածներուն մէջ արդէն խօսեցանք հանճարեղ բեմադրիչ Կրիֆիթի մասին, խօսեցանք տաղանդաւոր Ինսէի եւ տը Միլլի մասին: Անոնք միշտ կը գտնուէին պատնէշի վրայ եւ կը շարունակէին զլուխ գործոցներ արտադրել: Այդ շրջանին կը սկսէր փայլիլ շարժապատկերի երկնակամարին մեծագոյն աստղերէն եւ մեծագոյն արուեստագէտներէն մէկը՝ Զարլի Զափլին, որ գալէ...

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

. . . .

— Սա մի ահաւոր, սպաննիչ լինելու չափ ճզմուած բայց խորապէս Շէյքըսպիրեան ողբերգութիւն է... Ե՞րբ, ե՞րբ վերջապէս պիտի իջնի վարագոյրը...

Քառասունութ ժամ տանջալից քննութիւնից յետոյ, ոտների վրայ կանգնելու անկարող, չորս Պետութիւնների լռութեան մէջ մեղադրուող Պետական Թատրոնի մեծ դերասանն այսպէս է բացատրել վերադառնալով կամերա եւ փլուելով անկողնին: Ծիծաղելի ողբերգութի՞ւն թէ արիւնոտ կատակերգութիւն՝ այնուամենայնիւ ներկայացումը վերջացաւ: Տեղի ունեցաւ... ի՞նչ տեղի ունեցաւ... կատարուեց թուաբանական չորս գործողութիւն.— նախ՝ գումարեցին, ապա՝ բազմապատկեցին, յետոյ՝ բաժանեցին եւ ի վերջոյ հանման գործողութեամբ փակեցին խնդիրը: Մնացորդն ստացուեց 40: Ես այդ քառասունից մէկն էի: Դրանք այն համեմատական երջանիկներն էին, որոնք իրենց ծծրակին չզգացին աարճանակի փողի սառնութիւնը: Հանման սառն ապա տաք գործողութեամբ աւարտուեց գործը, բարդ հանրահաշիւը թողնելով սերունդներին: Քառասուն մնացորդներն ստացան տասից տասնըհինգ տարուայ բանտարկութեան վճիռ, կլոր թուով՝ տասնչորս դար՝ քառասուն հոգուն:

. . . .

« — Պէտք է քնել, — ասում եմ ես ինձ, — եւ չյիշել հազար անգամ յիշածը: Վաղ առաւօտեան դու կը թողնես քնած ճամբարը եւ Բալաշովի հետ կը յայտնուես առաջինում: Իսկ հիմա քնել, քնե՛լ»:

Ես փակում եմ աչքերս քնելու հաստատ որոշումով, բայց որովհետեւ ամէն որոշում լաւ թէ վատ, փոխցնում է մարդու քունը, ես չեմ կարող քնել: Ես յիշում եմ, թէ ինչպէս մի օր, գիշերով, քառասուն մնացորդներին ապրանքատարով քաղաքային բանտ տարան: Մեր համեմատական երջանկութիւնը ոչ չափ ունէր, ոչ վախճան: Մենք գնում էինք դէպի համեմատական ազատութիւն: Մենք հիմա դատուած ենք եւ ոչ ոք իրաւունք չունի կէս գիշերով մեզ տանել եւ ծեծել: Մենք, որպէս դատուածներ, իրաւունք ունենք ծանրոցներ ստանալ տնից, անգա՛մ տեսակցութիւն պահանջել հարազատների հետ: Մենք...

Նախ մեզ ոչ միայն չտարան. դատուածների կամերաներն, այլ եւ ընդհանրապէս ոչ մի կամերա չտարան: Բանտի բակում, կողք կողքի ընդհանուր պատով անջատուած՝ կանգնած էին երկու կաւաշէն օթեւաններ, որոնք իրենց լոյսն ստանում էին տանիքին կանգնած մի տեսակ փոքրիկ, ապակեպատ նոյեան տապանից: Այդ ոճն ունեն թուրքական բաղնիքների տանիքները: Դա բանտի շների կացարանն էր, որը յայտնի էր բոլորին «շնանոց» անունով: Ո՞ւր տարան շներին, գուցէ առա՞ջ քաշեցին, կամ գուցէ ցրեցի՞ն նրանց շտատը, դտնելով, որ մարդն այնքան է հասունացել, որ կարող է կատարել այն, ինչ նրանք են կատարում: Գուցէ, գուցէ: Փաստն այն էր, որ մեզ բաժանեցին երկու հաւասար մասի եւ տեղաւորեցին ահա այդ հողէ յատակը եւ կացարաններում: Մեզ խոտի առանձնացրին կալանաւորներից եւ զրօսանքի էին հանում կէս գիշերին, երբ մենք ասացինք, որ դատուածներին ըստ օրէնքի պէտք է տեսակցութիւն տրուի, ապա մեզ քաղաքավարի կերպով բացատրեցին, որ կան դատուածներ եւ կան դատուածներ, մենք միութենական Գերագոյն դատարանի զինուորական յանձնաժողովի կողմից ենք դատուած, համարւում ենք պետական ծանր յանցագործներ եւ որ մեզ համար գոյութիւն ունի օրէնքով նախատեսնուած յատուկ ռեժիմ...

Մեր քամեակն ունէր մէկ ժողովրդական կոմիսար, պէտք է ասել միակը, որը ողջ մնաց: Կարծես շուտով համերկրային ջրհեղեղ էր սպասւում, մեր կացարանն իր երկու բաժանմունքներով եւ երկու կիսադմբէթներով պիտի լողար ջրերի վրայ եւ այդ մէկ ժողովրդական կոմիսարի կեանքը խնայուած էր, որ մարդկային այդ տեսակը չանհետանայ աշխարհից: Ի պատիւ Նոյի՝ պիտի ասել, որ այդ գործն աւելի լաւ էր կազմակերպուել, վերցնելով ամէն տեսակից արու եւ էգ...

Մեր քամեակում կային երեք բանտեղծներ: Առաջին հայեացքից կարող էր թուալ, որ չգիտես ինչու՝ թոյլ է տրուած մեծ շռայլութիւն, որ երեքից երկուսը միանգամայն աւելորդ են, մանաւանդ որ երեքից երկուսը ծնուել են միեւնոյն քաղաքում:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(54 – Շար.)

յիսուն տարիներու ընթացքին պիտի ստեղծէր մունջ սրահներու մէջ:

Խօսեցանք նաեւ սեռի մը մասին, որ յատուկ է ամերիկեան շարժապատկերին: Ուէսթըրններու արտադրութիւնը կը շարունակուէր, բայց անոնց կողքին սկսան պատրաստուիլ պատմական, պլացական, ողբերգական ժապաւէններ, որոնց նիւթը ընդհանրապէս կ'առնուէր միջազգային գրականութեան մեծագոյն վիպասաններու գործերէն:

Յաճախ լաւն ու գէշը իրարու կը խառնուէին, որովհետեւ արտադրող ընկերութիւններուն միակ չափանիշն էր ժապաւէնին ապահոված եկամուտը: Ժապաւէն մը գլուխ գործոց կը հռչակուէր, եթէ լաւ եկամուտ ապահովէր: Հարկաւ կը նախընտրէին, որ եկամուտը արդիւնքը ըլլար գեղարուեստական արժէք ունեցող գործի մը, բայց այդ մարզին մէջ մօտէն կը հսկէին բեմադրիչներու գործունէութեան:

Ուրեմն արտադրողներուն եւ բեմադրիչներուն մեծագոյն տառապանքն էր պատրաստել ժապաւէններ, որոնք հասկնալի ըլլային ժողովուրդի լայն խաւերուն, ըլլային մատչելի ու տպաւորիչ:

Այս ուղղութեամբ գործեց բեմադրիչ Րէքս Ինկրամ, որ ներշնչուելով սպանացի մեծ վիպասան Պլասքօ Իպանէզի գործէն, բեմադրեց «Ափոքալիփսի չորս ձիաւորները», 1921ին: Վէրնաւէր մը, որ ներշնչուած է Յովհաննու Յայտնութեան մէկ համարէն եւ որ ցոյց կուտայ պատերազմի գործած աւերները: Հակառակ իր ակնյայտ կողմնակալութեան, այս ժապաւէնը լուրջ եւ անթերի գործ մըն է: Կողմնակալութիւն ըսինք, որովհետեւ այդ շրջանին Հոլիվուտի մէջ պատրաստուած ամէնէն հակագերմանական ժապաւէնն է: Գլխաւոր դերակատարը Ուալաս Պերրին էր: Հերոսուհին կը մարմնաւորէր գեղեցիկ բայց քիչ մը պաղ Ալիս Թերրին: Բայց հանդիսատեսներուն համար յայտնութիւն մը եղաւ իտալացի այն երիտասարդ դերասանը, որ գլխապտոյտ թանկօ մը կը պարէր գլխաւոր հերոսուհիին հետ: Դերասանը, որ պիտի կախարդէր կնոջական սրտերը, կը կոչուէր Ռուտոլֆ Վալենթինօ:

Ռուտոլֆ Վալենթինօ գլխաւոր աստղի մը պէս անցաւ Հոլիվուտի երկնակամարէն: Անոր լատինական հմայքը եւ վայելչութիւնը խելագարութեան կը մատնէին կիներու բազմութիւններ: Ան դարձաւ իրական կուռք մը: Տուներու մէջ խորաններ շինուեցան ի պատիւ իրեն: Ծաղիկներ կը դրուէին անոր պատկերներուն առջեւ: Անոր հմայքը անսահմանօրէն աճեցաւ, երբ անձնաւորեց արաբ շէյխ մը, որ կը սիրահարի եւրոպացի աղջկան մը: Բոլոր կիները սիրահարած էին իրեն: Նամակներ կը տեղացնէին անոր հասցէին, դրամական նուէրներ կ'ընէին լիաբուռն: Ոմանք նոյնիսկ այս պաշտամունքը հասցուցին իր գագաթնակէտին եւ հեթանոս քրմուհիներու պէս անձնասպան եղան իր պատկերին առջեւ, երբ իմացան անոր անժամանակ մահը:

Բեմադրիչ Րէքս Ինկրամի անունը կապուած ըլլալով հանդերձ Ռուտոլֆ Վալենթինոյի յայտնութեան, սակայն պէտք չէ կարծել որ ան քնացաւ իր դափնիներուն վրայ: Մեծ բծախնդրութեամբ բեմադրեց նաեւ Պալզաքի գլուխ գործոց՝ «Էօժէնի Կրանտէ»ն, եւ պաստառի վրայ անմահացուց Ֆրանսական Յեղափոխութեան մեծ դէպքերը:

Աւելին. տարին մը լքեց Հոլիվուտը եւ հաստատուեցաւ Ֆրանսայի հարաւը, ուր ֆրանսացի եւ ամերիկացի արուեստագէտներու աշխատակցութեամբ բեմադրեց արժէքաւոր գործեր, ինչպէս «Մարէ Նոստրում» եւ «Ալլահի պարտէզը»:

Րէքս Ինկրամի կողքին, պէտք է յիշել ուրիշ բեմադրիչի մը անունը՝ Ֆրէտ Նիպլօ, որուն կը պարտինք «Արիւնոտ կրկէսները», ներշնչուած՝ Պլասքօ Իպանէզի նոյնանուն գործէն: Պատկերահանումը տեղի ունեցաւ 1922ին եւ գլխաւոր դերերը յանձնուեցան Ռուտոլֆ Վալենթինոյի, Լիլա Լիի ու Նիթա Նալտիի: Այս ժապաւէնով երեւան կուգար բեմադրիչ Ֆ ր է տ Ն ի պ լ ո յ ի անժխտելի տաղանդը: Այդ տաղանդը զինք արժանի դարձուց բեմադրելու մեծածախս եւ փորձաքար « Պէն Հուր » ժապաւէնը, որ յետագային բազմիցս փորձութեան պիտի մատնէր մեծագոյն բեմադրիչները: Այս ժապաւէնին ամէնէն տպաւորիչ տեսարանը՝ անպայման սայլերու արշաւն է, Անտիոքի մարզարանին վրայ:

Նիպլօ բեմադրեց նաեւ «Քամելիազարդ կինը», որ ընդհանրապէս կը պակէ անուանի բեմադրիչներուն եւ դերասաններուն ասպարէզը: Մարի Տիւփլէսիի դերը յանձնուած էր Նորմա Թալմաժի: 1927ին «Կախարդող կինը» մարմնաւորելու համար, ան ղրկեց նորածին աստղ մը՝ Կրեթա Կարպոյի: «Պէն Հուր» ժապաւէնին մէջ գլխաւոր դերը վերցուցած էր ուրիշ լատին սիրահար մը, որ Ռուտոլֆ Վալենթինոյին անմիջական մրցակիցն էր: Այդ դերասանը, որ կը կոչուի Ռամոն Նովարօ, պատնէշի վրայ մնաց մինչեւ 1940ական թուականները: Ռամոն Նովարօ ունեցաւ ողբերգական մահ մը: Քանի մը տարի առաջ մամուլէն իմացուեցաւ, որ երբեմնի աստղը սպաննուած էր իր բնակարանին մէջ:

Փիլիսոփայ մը պիտի ըսէր. «Այսպէս կ'անցնի աշխարհիկ փառքը»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Կիրակի օրուան փիլաւը Երկուշաբթի օր ալ կ'ուտուի:

— Ծնծղուկէն վախցողը կորեկ չի ցաներ:

— Մարդ թէ զօրութիւն ունենայ, էծը մարգարէ կը լինի:

— Վերեւս իշեմ նայիմ ունքս է, ներքեւս իշեմ մօրուքս է:

ԻՏԱԼԻԱ, ԵՒՐՈՊԱՅԻ "ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ„

Հէրալտ Թրիպիւն կը գրէ.— Իտալիա, որ Բ. աշխարհամարտին յաջորդող տարիներուն տնտեսապէս այնքան կենսունակ երկիր մըն էր եւ մտած էր արագ վերելքի մը ճամբուն մէջ, այսօր կը նկատուի Եւրոպայի «հիւանդ մարդը»: Անվերջանալի գործադուլներ, ընդհանուր անձկութիւն մը եւ ապագային հանդէպ անվստահութիւն մը կը խռովեն շարունակ այդ երկրին ժողովուրդը, ինչպէս կը յայտնէ արդէն «Քորիէրէ Տէլլա Սէրա»ի նախկին խմբագրապետը, այժմ ծերակուտական Ճովաննի Սփատոլի, երբ կ'ըսէ.— «Փլուզումի մէջ ենք, եթէ թումբ չկանգնենք այս քայքայիչ կացութեան, Իտալիա պիտի անջատուի նաեւ Արեւմտեան Եւրոպայի հաւաքականութենէն եւ կարճ ժամանակի մէջ պիտի դառնայ Հասարակաց Շուկային ամէնէն աղքատ եւ վատուժ մէկ անդամը»:

Այս յուսահատութիւնը իւրացնող անհամար Իտալացիներ կան, որոնցմէ ոմանք կը պնդեն թէ մօտաւոր ապագային համայնավարները պիտի տիրապետեն կառավարութեան, ուրիշներ ալ կը խորհին թէ Իտալիա յառաջիկային թատր պիտի հանդիսանայ մշտատեւ խռովութիւններու, ճիշդ Միջին Արեւելքի երկիրներուն նման:

Իտալիա, որ Հասարակաց Շուկայի հիմնադիրներէն մէկն էր, դէմ յանդիման եկաւ տնտեսական լուրջ դժուարութիւններու հետ եւ այս պատճառով չկրցաւ իրագործել իր ստանձնած յանձնառութիւններուն կարեւոր մասը: Հետեւանքը ամբողջովին աննպաստ է Իտալիոյ, որովհետեւ Հասարակաց Շուկայի միւս անդամները յաճախ կը ստիպուին կենսական որոշումներ տալ առանց Իտալիոյ սպասելու, երբեմն ալ ծանր ճնշումներ ի գործ կը դնեն այդ երկրին վրայ, որ եթէ չձերբազատուի այս վիճակէն, պիտի կորսնցնէ իր դիրքը Հասարակաց Շուկային մէջ:

Իտալիա կախարդական բան մը ունի, եւ այս հրապոյրէն տարուած միլիոնաւոր զբօսաշրջիկներ ամէն տարի հոն կը խուժեն, առանց գիտնալու կամ անդրադառնալու թէ Միջերկրականի այդ արեւոտ երկիրը կը տուժէ ներքին ցաւերու, գլխականքներու, տնտեսական տառապանքներու, գործադուլներուն եւ յարաճուն սղութեան: Հակառակ սակայն դէպքերու այս աննպաստ զարգացումին, իտալացի ժողովուրդը հանդարտութեամբ կը հետեւի կացութեան, եւ չի բողոքեր Պետութեան դէմ, ինչպէս կ'ընէր անցեալին մէջ: Քաղաքական ինչ ինչ մեկնաբաններու համաձայն, այս երեւոյթին մէջ մեծ դեր ունին վարչապետ Անտրէոթթիի նրբամտութիւնը եւ անհատականութիւնը, որով կը յաջողի սքօղել դառն իրողութիւնները եւ ժողովուրդին բարոյական ուժը բարձր պահել:

Քաղեց՝ Ս. ՎԱՐԴԵԱՆ

Գաղութէ Գաղութ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Նոր Մարաշ թաղի մէջ բացումը կատարուած է Ս. Քառասնից Մանկանց վարժարանի նորակառոյց շէնքին: Հանդիսութեան ներկայ գտնուած են ազգային եւ կրօնական իշխանութեանց ներկայացուցիչներ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ գումարուած է Լիբանահայ Բժշկական Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը, նախագահութեամբ Տոքթ. Անդրանիկ Մանուկեանի: Այս առիթով, Միութիւնը հրատարակած է հաղորդագրութիւն մը, որմէ կ'իմացուի, թէ ընդհանուր ժողովը քննած է նաեւ գաղութը հայկական հիւանդանոցով մը օժտելու կարելիութիւններու հարցը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ Համազգայինը հրապարակ հանած է Էրզրումի եւ Տարօն աշխարհի պարի եղանակներու յատկացուած սալ մը:

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ Փենսիլվանիա համալսարանին մէջ հաստատուած է Հայկական Հետազօտութիւններու ամպիոն մը, որուն պաշտօնական բացումը պիտի կատարուի Ապրիլին: Բացման հանդիսութեան առթիւ Ֆիլատելֆիա հրաւիրուած է Ակադ. Վ. Համբարձումեան: Ամպիոնը հաստատուած է Սարգիս Թէքղեանի նուիրատուութեամբ: Ամպիոնին դասախօս նշանակուած է Փրոֆ. Վարդան Գրիգորեան: Առաջադրուած գլխաւոր նպատակներուն մաս կը կազմեն հայ մշակոյթի ուսումնասիրութիւնը, անոր ծանօթացումը օտարներու եւ ուսուցիչներու պատրաստութիւնը:

ՊՈԼՍՈՅ եւ շրջակայ թաղերու մէջ այս տարի եւս աւանդական շուքով տօնուած է Ծնունդի եւ Աստուածայայտնութեան խորհուրդը: Նախորդ տարիներու բաղդատմամբ, եկեղեցի փութացողներու թիւը քիչ եղած է եւ կարգ մը եկեղեցիներ գրեթէ դատարկ մնացած են:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ՀԱՑԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Բօլ Հարման սկսաւ իր խնդիրը պարզել, մինչ սեղանապետը արծաթէ սրճաման մը ու Ֆրանսական օղիի շիշ մը կը դնէր սեղանին վրայ, որուն սպասը վերցուած էր:

— Ահա՛ սուրճը, պարոններ, յարեց Օվիտ երբ սեղանապետը սենեակէն դուրս ելաւ:

— Շատ լաւ, պատասխանեց Ժաք, մինչ իր հաշուով զբաղած: Գաւաթս լեցո՛ւր, շաքար դի՛ր քիչ մը ու բարեհաճութիւն ունեցիր իմ քովս դնելու զայն:

— Անմիջապէս:

Մեծ ուրախութիւն մը կը լուսաւորէր Սոլիվոյի դէմքը: Բօլ Հարման թըւանշաններով զբաղած բոլորովին, կռնակը դարձուցած էր: Օվիտ գաւաթին մէջ լեցուց սուրճը, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու. յետոյ գրպանէն հանեց քանատական ըմպելիին սրուակը, բացաւ զայն ու հոնկէ պզտիկ դգալ մը լեցուց գաւաթին մէջ, ըմպելին խառնեց, շաքարին հետ հալեցնելու համար: Ապա գաւաթը եւ բաժակակալը դրաւ Ժաքի աշխատած գրասեղանին վրայ:

— Ահա՛ սուրճդ. կրնաս խմել, քանի որ չափաւոր տաք է:

— Շնորհակալ եմ:

Ժաք մտախոհ երեւոյթով մը առաւ սուրճի գաւաթը, շրթունքներուն մօտեցուց եւ ումպ մը կուլ տուաւ:

— Օղի՞ աւելցուցեր ես, հարցուց Ժաք:

— Քանի մը կաթիլ միայն...: Կ'ուզե՞ս որ աւելի դնեմ...:

— Ոչ, այսքանը կը բաւէ: Ալքօլը աշխատանքի թշնամի է:

Ժաք խմեց սուրճը ու բաժակակալին վրայ դրաւ գաւաթը: Իսկ Սոլիվօ ամաթէօրի մը պէս դանդաղօրէն խմեց սուրճի եւ օղիի խառնուրդը, նոր սիկառէթ մը վառեց ու սկսաւ ծխել, աչքին պոչովը քննելով Բօլ Հարմանը:

Յանկարծ տեսաւ որ Ժաք երկու անգամ ձեռքը ճակտին տարաւ, շարժում մը որ սովորական չէր: Միեւնոյն ատեն Ժաքի արտեւանունքները սկսան թարթափիլ:

— Արդեօք սկսելու վրա՞յ է, հարցուց Սոլիվօ մտքին:

Օվիտ չէր սխալեր: Խորհրդաւոր ըմպելիին ազդեցութիւնը առաջ կուգար խակապէս: Ժաք ոտքի ելաւ յանկարծ:

— Ի՞նչ ունիս, պարոնիկ, հարցուց Սոլիվօ: Ցա՞ւ մը կ'զգաս:

— Ծարաւ եմ, պատասխանեց Մօրթիմէրի փեսան:

Ու մէկ անգամէն պարպեց գաւաթ մը սուրճ եւս, որ իր քովը կը գտնուէր: Յետոյ սկսաւ սենեակը չափչփել երկայնքին ու լայնքին, արագ եւ ընդհատ քայլերով. իր ձեռքերը կը դողային: Դէմքը կասկարմիր կտրած էր: Իր աչքերը կը շողային:

— Զարմի՛կ, անհանգիստ կ'երեւաս, յարեց Օվիտ, մտահոգութիւն ձեւացնելով:

Ժաք կանգ առաւ եւ սուր քրքիջով մը պատասխանեց.

— Ե՛ս հիւանդ...: Ի՛նչ կ'ըսես: Ինչո՞ւ հիւանդ ըլլամ:

— Շատ աշխատեցար...: Հանգիստի պէտք ունիս թերեւս:

— Ինչո՞ւ հանգստի պէտք ունենամ: Երբե՛ք: Յոգնութեան ի՛նչ ըլլալը չեմ գիտեր..: Ծարաւ եմ...: Խմել կ'ուզեմ...: Լաւագոյն ըմպելի մը տո՛ւր ինծի: Գինի կարեւորութիւն չունի, քանի որ հարուստ եմ...:

Ու գաւաթին կէսը օղիով լեցնելէ յետոյ, կոկորդէն վար սահեցուց այդ զօրաւոր ըմպելին:

— Վերջապէս պիտի հասկնամ, խորհեցաւ Օվիտ:

Յետոյ բարձրաձայն ըսաւ.

— Այո՛, դուն հարուստ ես, ըրած գիւտիդ շնորհիւ:

— Իմ աներոջս... Ճէյմզ Մօրթիմէրի ծախեցի, պատասխանեց, Ժաք Կարօ:

— Այդ մեքենային համար չեմ ըսեր: Իմ խօսքս այն մեքենային համար է, զոր դուն հնարած ես այն հինգ տարուան ընթացքին, ուր իրար չենք տեսած:

Նախկին գործապետը տարօրինակ եւ ընդհատ ծիծաղ մը արձակեց:

— Ա՛հ, ա՛հ, գոչեց յետոյ: Քու երեսդ տեսա՞ծ էի միթէ: Քեզ կը ճանչնայի՞, Օվիտ Սոլիվօ:

ԿՁԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր. Խոժէնի Հալէպլեան, այրի Տիկին Սիրարփի Սանթուրճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 21) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց եղբօր՝

ՎՐՈՅՐ ՀԱԼԷՊԼԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին ի յիշատակ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հարաւային Ֆրանսայի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Յակոբ Պալիկեանի եւ Նախարար Խաչիկ Պալիկեանի (Պէյրութ) եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց եղբօր եւ հօր կսկծալի մահուան առթիւ:

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն կ'ողբայ իր վեթերան ընկերոջ՝

ՈՍԿԻԱՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆԻ

(96 տարեկան)

մահը եւ կը խոնարհի շիրիմին առջեւ անոր որ Հ. Յ. Դ. դրօշին տակ կռուած էր վեց տարի շարունակ հայրենիքի փրկութեան համար:

Այս տխուր առթիւ Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Աւագ Լուսարեւեանի եւ իր ընտանիքի բոլոր անդամներուն, իր քրոջը Արաքսիի (Ամերիկա), նոյնպէս փոքր քրոջը՝ Անժէլ Հիւսեանի (Մարսէյլ) եւ իրենց բոլոր պարագաներուն իրենց հօր, մեծ-հօր՝ ընկ. Ոսկիան Լուսարեւեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկին Վ. Հիւսեանէ (Տէսին) 50 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի ընկ. Ոսկիան Լուսարեւեանի մահուան առթիւ, նոյնպէս ամն Տէսինէն 50 Ֆր.:

×

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Պետրոս Բաղոսեանէ 50 Ֆ. փոխան հոգեհանգիստի, Տիկին Հարիֆեանի: 50 Ֆր. Տիկ. Անահիտ Ուզունեանէ փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին Ետիգարտաշեանի մահուան առթիւ: 50 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Չէրչեանէ, 50 Տէր եւ Տիկին Էֆխանեանէ փոխան ծաղիկի, Վահէ Պալթայեանի մահուան առթիւ:

×

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Պր. Անտէ Պաղտասարեան 30, Տիկ. Փիրանեան 10, Տիկ. Աղարեան 5 Ֆր.:

Մանուկներու օրուան հանդէսին առթիւ Պր. Երուանդ Տէր-Եղիայեան (Պելֆոր) 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Ալպէռ Պօղոսեան, Տիկ. Ժանին Թէրզիպաշեան 50ական, Պր. Յովհ. Զաքարեան 10: Պր. Յակոբ Քէօսէեան 7 քիլօ շամիչ, Պօսփոռ ընկերութիւն հինգ քիլօ լօքում:

IMPRIMERIE SPECIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

«Յառաջ»ի հին բարեկամ մը՝ 150 Ֆր., Կրընոպլէն ընկ. Նշանֆիւրաճեան 100 Ֆր. Լիոնէն՝ Ս. Կէնճեան 100, Պ. Պ. Շիրինեան, Մամուրեան 30ական

Փարիզէն՝ ընկ. Խ. 30

Մարսէյլէն Պ. Մանուկեան 30

Կրընոպլէն Պ. Զատիկեան 20:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԻԷՆ.— Տէր եւ Տիկին Աւագ Լուսարեւեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, անձամբ, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց հօր եւ մեծ-հօր՝

ՈՍԿԻԱՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆԻ

մահուան տխուր առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Գրադէտ – բանաստեղծ Նիկողոս Սարաֆեանի մահուան առթիւ, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան վարչութիւնը 50ական Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան վարժարաններուն:

ԿՈՉ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ասպետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն ինկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային:

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51-59-40

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Խասեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին Խասեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիմանթէռ ճաշարանը, Մեթրօ Քատէ, ներկայ ըլլալու համար «Խասեան Օր» բաժակի պահի: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խասեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Տարեց կին մը եւ աղջիկը միջին տարիքի հայ կին մը կը փնտռեն ժամը 9էն 7, տնական փոքր գործերու համար եւ ընկերութիւն ընելու համար տարեց կնոջ, Փարիզի մէջ (Փլաս տը լա Նասիոն): Հեռաձայնել ժամը 9.30էն 11 կամ 19էն ետք 333-11-28:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15.30ին:

Ռիւ Ժէլի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին դպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Խմբերգ, արտասանութիւն, տոհմիկ եւ Կովկասեան պարեր եւ զանազան սիրուն անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ, պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով պիտի ուրախցնէ սրահին մէջ գտնուող բոլոր պզտիկները:

×

ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պուլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի Հայ Հասարակութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն, ընդհ. խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրէ Հ. Յ. Դ. Փարիզեան շրջանի խումբերու մարմինները այս Չորեքշաբթի, 17 Յունուար ժամը 20.30ին, Մշակ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլորը պարտաւոր են ներկայ գտնուելու:

ՆՈՒԷՐ

Անդրէ եւ Արման Ետիգարտաշեան 100 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի իրենց հօրեղբօր կնոջ՝ Տիգրանուհի Ետիգարտաշեանի յիշատակին:

Նոյն առթիւ Տէր եւ Տիկ. Գրիգոր Ետիգարտաշեան 30 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին եւ 30 Ֆր. Մշակոյթի Տան: (Վերջինը ստանալ «Յառաջ»էն):

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը Լ'Էսթէն Ալպէրկ-Էքսփրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարեւլութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Յիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Ֆր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Ֆր., մնացեալը Փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լ'Էսթ, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՉԻ ՋՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8.15ին Կառ տիւ Նոռ, Թիւրմինոր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8.30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինչ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17.30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի ատենները:

Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES
EDUCATIVES
12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96
Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՉԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	70 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	30 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	15 Ֆ.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	30 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	30 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	30 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	15 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
18
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI
18 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը 0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.617
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.617

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ՈՒՇԱՆԱՅ

—o—

ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐՋԱՆԱՐ

Ջանազան լուրեր շրջան կ'ընեն զինադադարի թուականին եւ պայմաններուն մասին: Այս լուրերէն ոչ մէկը պաշտօնական է եւ ցարդ յայտնի չէ, թէ բանակցութիւնները իրենց վերջնական հանգրուանին հասա՞ծ են թէ ոչ:

Առջի օր Սպիտակ Տան բանբերը կը յայտարարէր, թէ Քիսինկէր ի մօտոյ Փարիզ պիտի վերադառնայ, որպէսզի «բանակցութիւնները շարունակուին Լը Տիւք Թոյի հետ»: Այս յայտարարութենէն ետք Զիկլէր, Սպիտակ Տան բանբերը ճշդեց, թէ Քիսինկէր յառաջիկայ մէկ–երկու շաբաթները Ուաշինկթըն պիտի մնայ: Ասիկա, բնականաբար, ըսել չէ թէ Քիսինկէր Փարիզ պիտի չվերադառնայ, այլ այն թէ բանակցութիւնները կամ վերջնական փուլի հասած են եւ կամ այն թէ արդէն իսկ լրացած են եւ կը մնայ միայն ստորագրութեան հարցը:

Համաձայն Ֆրանսական գործակալութեան մէկ լուրին, որ «հաւաստի աղբիւրներու վրայ հիմնուած է», զինադադարի համաձայնագիրը պիտի կնքուի այս Ուրբաթ: Այս ձեւով Նիքսըն Յունուար 20ին, երբ պաշտօնապէս կը սկսի իր նախագահի պաշտօնին երկրորդ շրջանը, յարգած կ'ըլլայ իր խոստումը թէ վերջ պիտի տայ Վիէթնամի պատերազմին իր վերընտրութենէն անմիջապէս ետք:

Համաձայն նոյն գործակալութեան հաղորդած լուրին, Նիքսըն հաղորդած է Թիէոյի, Հար. Վիէթնամի նախագահին, թէ «միջազգային համաձայնութիւն» մը գոյացած է, որպէսզի առաջքն առնուի կռիւներու վերսկսումին Հիւս. Վիէթնամի կողմէ:

Դէտեր կը պնդեն, թէ Նիքսըն Հիւս. Վիէթնամի ռմբակոծումները դադրեցուց, որովհետեւ Հանոյ երկու կարեւոր կէտերու մէջ զիջումներ կատարած է:

Ինչպէս գրեցինք երէկ, Հանոյ ընդունած է Վիէթնամի անջատումը նկատել «իրականութիւն»: Արդարեւ, ան ընդունած է, որ ապազինեալ գօտին նկատուի «քաղաքական եւ զինուորական առժամեայ սահմանագծում» մը: «Առժամեայ» բացատրութիւնը գոհացում կուտայ Հանոյի, որ Վիէթնամը միշտ նկատած է միասնական եւ ամբողջական երկիր մը: Միւս կողմէ, «քաղաքական» բացատրութիւնն ալ կը նշանակէ, թէ երկիրը ունի երկու տարբեր քաղաքական դիմագիծ, առնուազն առժամեայ ձեւով:

Հանոյ ընդունած է նոյնպէս, որ միջազգային հսկիչ մարմինը երկու – երեք հազար հոգիէ բաղկանայ: Հանոյ կը մերժէր այսքան մեծ թիւ մը:

Հար. Վիէթնամի Արտաքին նախարարին համար երկու հիմնական հարցեր դեռ առկախ կը մնան: Նախարարը կը պահանջէ Հիւս. Վիէթնամի զինուորական ուժերու հեռացումը իր երկրէն եւ աւելի յստակ բանաձեւում երկրին քաղաքական վիճակի մասին:

Ամէն պարագայի մէջ իրողութիւնն այն է որ ժողովուրդը կը տառապի, Հիւսիս թէ Հարաւ, մինչ ղեկավարները կը շարունակեն իրենց սակարկութիւնները: Եթէ մարդիկ նոյնքան «ընէյին–վերցնէյին» պատերազմ հռչակած ատեն որքան կ'ընեն խաղաղութիւն հաստատելու համար, պարզ է որ մարդկութիւնը նուազ կը չարչարուէր:

ՃԻՊՈՒԹԻԷՆ ԵՏՔ՝ ԱՏՏԻՍ – ԱՊԱՊԱ

—o—

Նախագահ Փոմփիտուի Ճիպութի այցելութեան երկրորդ օրը աւելի խանդավառութիւն ստեղծած է: Նախագահը ոգեւորութեամբ ընդունուած է հոծ բազմութեան մը կողմէ:

Յատկանշական կը նկատուի նաեւ որ «Ավընիւ 13»ը որ ընդդիմութեան բերդը կը նկատուի, դրօշազարդուած ըլլայ ինքնաբերաբար: Այս կը նշանակէ որ «Ավընիւ 13»ը համաձայն է...:

Փոմփիտու ճառ մը խօսած է պատկան մարմիններու առջեւ եւ ըսած ի մէջ այլոց՝ «Ոմանք ինծմէ կը սպասեն որ կրկնեմ կրկին այս հողամասին պատկանելիութիւնը Հանրապետութեան: Աւելորդ կը թուի ինծի: Ֆրանսացի էք, որովհետեւ կ'ուզէք ըլլալ եւ մնալ եւ ոչ ոք կրնայ բան մը ընել այդ ցայտուն իրականութեան դէմ: Հանրապետութեան կառավարութեան դերն է յարգել տալ ձեր որոշումը անջատման բոլոր փորձերուն դէմ, ինչ որ ալ ըլլան եւ կրնաք ապահով ըլլալ որ իր այդ պարտականութիւնը պիտի կատարէ»:

Նախագահ Փոմփիտու երկու օրուան այցելութենէն ետք, անցաւ Ատտիս – Ապապա, ուր կը տեսակցի արքայից արքային՝ Հայլէ Սելասիէի հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը Վատիկանէն ետք, անակնկալ ճամբորդութիւն մը կատարած է եւ Ժընեւ անցած փոխանակ Թել–Ավիվ վերադառնալու: Տիկին Կոլտա Մէյր իր իսկ դիմումին վրայ, պիտի տեսակցի Հուֆուէթ – Պուանեիի հետ: Առաջին ժամադրութիւն մը սակայն կը յետաձգուէր անախորժ մթնոլորտ մը ստեղծելով: Կը թուի թէ Իսրայէլի վարչապետը կ'ուզէ խօսիլ Քոթ տ'Իվուարի ղեկավարին հետ, որովհետեւ Իսրայէլ լուրջ դժուարութիւններ ունի Սեւ Ափրիկէի երկիրներուն հետ, որոնցմէ հինգը խզած են, վերջերս, իրենց յարաբերութիւնները Իսրայէլի հետ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ելմտական նախարարը շատ գոհ է փոխառութեան արդիւնքէն: Գործողութիւնը կը փակուէր Յունուար 16ին, ցերեկին եւ Պետութիւնը մէկ միլիառ աւելի կ'առնէր քան ինչ որ նախատեսած էր (վեցուկէս փոխանակ հինգուկէս միլիառի): Այս առթիւ կը ճշդուի թէ այս փոխառութիւնը չի նշանակեր թէ ֆրանսական Պետութիւնը դրամի պէտք ունի, ընդհակառակն, բայց այս գործողութիւնը անհրաժեշտ նկատուած է, որպէսզի ժողովուրդին ձեռքէն առնուի աւելորդ դրամը եւ ան չծախսէ:

ՓԱՐԻԶԻ Պատժական Ատեանը Սէն – Լազարի մօտ գտնուող Տըրկ–Սթորին փակումը հրահանգեց, ընթացք տալով «ալքոլամոլութեան դէմ Պաշտպան Կոմիտէի» բողոքին: Արդարեւ 1960 Նոյ. 29ի հրամանագիր մը կը նախատեսէ որ կայարաններէ 50 մեթր հեռու պէտք է ըլլան «ալքոլի վայրերը» եւ Սէն – Լազարի Տըրկ–Սթորը այդ պայմանը չի լրացներ: Ոմանք, մանկապարտէզի նախկին աշակերտի մը տրամաբանութեամբ, կրնան առարկել թէ ոչ միայն նոյն հեռաւորութեան վրայ այլ սրճարաններ կան, այլեւ 3–4 հատ ալ կայարանին ՄԷՋԸ կան, բայց ատոր պատասխանը շատ պարզ է, այդ սրճարանները բացուած են 1960 Նոյ. 29ի հրամանագիրէն ԱՌԱՋ:

ԵԳԻՊՏՈՍ բազմաթիւ երկիրներու հետ դիւանագիտական շփումներ պիտի հաստատէ յառաջիկայ շաբաթ, որպէսզի անոնց պարզէ արաբ տեսակէտը Մերձաւոր Արեւելքի մասին: Այս յայտարարութիւնը կատարեց Եգիպտոսի Արտաքին նախարարը՝ Մոհամմէտ Հասան էլ–Զայեաթ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ «Լունա21» ինքնաշխատ այերանաւը Լուսնի վրայ յաջող վայրէջք կատարեց: Արդէն իսկ գիտական բնոյթի տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Երկրին:

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ մէկ ոստիկան եւ երեք ուսանող վիրաւորուեցան, երբ երիտասարդներ ի նպաստ Էնոսիսի ցոյց կատարեցին եւ բախում ունեցան ոստիկանութեան հետ:

ԶԱՄՊԻԱ կը փորձէ համաձայնութիւն մը կնքել Մալաուիի հետ, որպէսզի իր պղինձի արտածումը կատարուի այդ երկրին ճամբով: Ռոտեզիա փակած է իր սահմանը Զամպիայի հետ, որովհետեւ այս երկիրը ապաստան կուտայ ափրիկեցի ազգայնականներու: Ցարդ Զամպիա իր արտածումներն ու ներածումները կը կատարէր Ռոտեզիոյ ճամբով եւ կ'օգտագործէր Մոզամպիքի (Փորթուկալեան գաղթավայր) Նաքալա նաւահանգիստը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ պոռնիկները բողոքի ցոյց մը ըրած են, որովհետեւ օրէ օր կը փակուին վատահամբաւ պանդոկները, ինչ որ արգելք կը հանդիսանայ իրենց արհեստին: Աշխարհի ամէնէն հին արհեստ ընող տիկինները կը գտնեն որ իրենց տարած աշխատանքը «հանրային օգտակարութեան» մարզին մաս կը կազմէ եւ եթէ այլեւս չկարենան իրենց արհեստը ընել, իշխանութիւնները պէտք է զիրենք «վերադաստիարակեն»:

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը կրկնեց թէ արդարութեան միջազգային Ատեանին առջեւ բողոք մը պիտի ներկայացնէ եթէ Ֆրանսա չդադրեցնէ իր հիւլէական փորձերը, որոնք ապականած են իր ջուրերը:

ՀՌՈՄԻ մէջ նոր – ֆաշիստները համագումար մը կազմակերպած են Յունուար 18էն 21: Արդէն իսկ ցուցատախտակներու վրայ կարելի է կարդալ.— Անտրէոթթի, Ֆաշիստ համախմբումը դերեզմանդ պիտի ըլլայ»:

ՓՈՄՓԻՏՈՒ – ՊՐԱՆՏ հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ Յունուար 23–24ին, Փարիզ: Ըստ համաձայնագրին, երկու ղեկավարները հանդիպումներ կ'ունենան տարին երկու անգամ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

—o—

1945էն ցայսօր 400.000 երիտասարդներ շրջանաւարտ եղած են համալսարաններէն, սակայն, ինչպէս կը հաստատեն այս վերջինները իրենց փորձառութեամբ, համալսարանաւարտ ըլլալ չի նշանակեր անպայման իր ուսումին համարժէք գործ մը գտնել՝ համապատասխան թոշակով:

Այս է պատճառը, որ շատ շատեր Արեւմուտք կ'անցնին եւ հոն կը հաստատուին աւելի լաւ վճարումով գործեր ձեռք ձգելով:

— Ընդհանրապէս լաւ տարրերն են, որ երկիրը կը թողուն, կ'ըսեն Եուկոսլաւները: Թիթոյի հաշուով 300.000 Եուկոսլաւներ, բոլորն ալ 30էն վար տարիք ունեցող, ներկայիս Արեւմուտք կը գտնուին: Այս թիւով, նկատել տուաւ Թիթօ վերջերս, երեք մեծ զօրագունդեր կարելի է կազմել, եթէ Եուկոսլաւիա յարձակումի ենթարկուի: Ասոնցմէ 11.000էն աւելին համալսարանաւարտներ կամ բարձրագոյն ուսման վկայականներ ունին:

Եուկոսլաւիոյ դժուարութիւնը՝ համապատասխան գործ հայթայթելու իր ուսանողութեան, միայն այս երկրին իւրայատուկ չէ: Սակայն երիտասարդութիւնը դժգոհ է իրաց այս վիճակէն:

Նախագահ Թիթոյի տեսակէտով այս դժգոհութիւնը կը բխի այն իրողութենէն, որ երիտասարդութեան մօտ տկար է մարքսեան դաստիարակութիւնը: Մարքսեան դասաւանդութիւնները պիտի վերահաստատուին նոյնիսկ նախակրթարաններու մէջ եւ պիտի ներկայացուի երկրորդ համաշխարհային պատերազմի Եուկոսլաւ արձակագէններու պատմութիւնը: Շնորհիւ այս դաստիարակութեան Թիթօ եւ իրեն կողմնակից պահպանողական տարրերը, որոնք իրենց դիրքը զօրացուցին վերջին շրջանին, կը յուսան քաղաքացիական գիտակցութիւնը ամրապնդել երիտասարդութեան մօտ, զայն դարձնել գաղափարապաշտ եւ այս ճամբով պայքարիլ «քաղքենի ազատախոհ» ձգտումներու դէմ:

Արեւմուտք գտնուող երիտասարդութեան հարցը առանձին խնդիր մը կը ներկայացնէ: Համայնավար երկիրներէն միայն Եուկոսլաւիան է, որ այդքան մեծ թիւով երիտասարդներ ունի արտասահման: Իշխանութիւնները կ'ընդունին, թէ իրենք ի վիճակի չեն ասոնց աշխատանք հայթայթելու, արտասահմանեան երկիրներու մակարդակով: Միւս կողմէ Եուկոսլաւիա կրնայ օգտուիլ անկէ, քանի որ իր երիտասարդութիւնը Արեւմուտքի մէջ ձեռք կը ձգէ աշխատանքի բարձր որակ եւ մասնակցութիւն: Սակայն, Արեւմուտք գտնուող երիտասարդներէն քիչեր երկիր կը վերադառնան:

Իշխանութիւնները մտադիր չեն երիտասարդութեան արտասահման մեկնումը արգիլելու: Սակայն տրամադիր են միջոցներ ձեռք առնելու, որպէսզի այսպէս կոչուած «միտքի արտագաղթ»ը սահմանափակուի: Այժմ կը մտածեն ճշդուած ժամանակաշրջանի մը համար պարտադիր դարձնել շրջանաւարտներու աշխատանքը Եուկոսլաւիոյ մէջ: Այս ձեւի օրէնքներ հաստատուած են արդէն Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի մէջ, որոնք կ'արտօնեն իրենց ժողովուրդին արտասահման ճամբորդութիւնը:

Թիթօ յստակ յայտարարեց, թէ կ'ուզէ կուսակցութեան հսկողութիւնը վերահաստատել երիտասարդութեան վրայ: Ասիկա վերջ պիտի տայ այն քաղաքականութեան, որ գործադրուիլ սկսաւ 1968ի ուսանողական ցոյցերու հետեւանքով Պելկրատի մէջ: Այդ ցոյցերէն ետք ուսանողական կազմակերպութիւնները որոշ չափով դուրս եկան կուսակցութեան հակակշռէն եւ համալսարանական կեանքէն ներս իրենց խօսքը ըսելու իրաւունքն ունեցան: Սակայն Զագրէպի համալսարանի 1971ի ուսանողական ցոյցերը հաստատեցին, թէ կուսակցութիւնը կորսնցուցած է իր հակակշիռը ուսանողական շարժումներու վրայ: Այս համոզումին յանգեցաւ Թիթօ:

Թ. Ա. Թ.

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Հ. ԱՐՍԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՅՏԸՆԵԱՆ

(1824–1902)

—o—

Հարիւր քառասուներկու տարի առաջ՝ 1824 Յունուար 8ին, Պոլսոյ մէջ ծնաւ Վիեննայի Մխիթարեանց դպրոցի կարկառուն ներկայացուցիչներէն բանասէր եւ քերականագէտ Հայր Արսէն Վրդ. Այտընեան, արժանաւոր աշակերտը միւս մեծատաղանդ լեզուագէտին՝ Հ. Յակոբ Վրդ. Գաթըրճեանի:

Ուսանող Վիէնն. Մխիթարեանց դըպրատան, 1845ին քահանայական կոչում կը ստանայ եւ կը նուիրուի Մայրենիքի դասական (գրաբար) ու նոր (աշխարհաբար) ճիւղերու խոր ուսումնասիրութեան: Իր ուսուցչին գրաբարեան պաշտամունքովը ալրելով հանդերձ, աշխարհաբար հայերէնին ապագայ զարգացման հեռանկարը ուղեցոյց դաւանեցաւ պրպտելու «նոր» լեզուն՝ քննական ծաւալումով եւ հայերէնի արմատական թէ քերականական կարելիութիւնները դարձնելով համապարփակ աշխատասիրութեանց ատաղձ:

Իր «Քննական քերականութիւն արդի հայերէն լեզուի»ն (1866)՝ գլուխ գործոց է հայերէննագիտական վաստակի մը, որ մինչեւ այսօր աղբիւր կը մնայ լեզուաբանական պրպտումներու: Բանասիրական իր հմտութեան մասին կենդանի վկայութիւն մըն է այս աշխատասիրութեան սկիզբը զետեղուած տեսութիւնը («նախաչաւիղ»), ուր տեսակէտ ու համոզում կը բանաձեւէ:

Այտընեանի համաձայն՝ աշխարհաբարը ի սկզբանէ գոյութիւն է ունեցած գրաբարի կողքին, իբրեւ ռամկական կամ ընտանեկան բարբառ՝ որուն հետքերը կարելի է գտնել Փաւստոս Բիւզանդացիի եւ Ղազար Փարպեցիի գործերուն մէջ:

Ռամկօրէն աշխարհաբարի նախնական այդ օրինակը անշուշտ ենթակայ մնացած է օտար ազդեցութիւններու, — յատկապէս պարսկերէնին, արաբերէնին ու թրքերէնին: Գաղթականական մեր կեանքը, աշխարհակալական խուժումները դէպի Հայաստան, ու շփումը այլացեղ ժողովուրդներու հետ՝ խաթարիչ իրենց ներգործութիւնը ունեցած են, այլայլելով ժողովրդային այդ լեզուի հայադրոշմ նկարագիրը:

Միջնադարեան տաղերգուներու (ԺԲ.-ԺԷ. դար) գործերը այս տեսակէտով բնորոշ վկայութիւններ են:

Տասներկրորդ դարու կիլիկեան թուականներուն է, որ խառնուրդ այդ լեզուն կը մտնէ զտումի, յղկումի, կարգաւորութեան եւ շարահիւսական աստիճանական զարգացման ճամբուն մէջ՝ ժամանակի հոլովոյթով, զայն գործածող ժողովուրդի առաջնորդութեամբ:

Նոյնարժէք պատկառելի գործ մըն է իր «Քննական քերականութիւնը», հազարէ աւելի էջերով, ներածութեան եւ քերականութեան անջատ բաժիններով՝ ուր եւս գերմանական մտքի քննական – գիտական դրոշմը զգալի կը մնայ իր խորացումներուն մէջ:

Գրաբարեաններու եւ աշխարհաբարեաններու սուր պայքարի օրերուն, Այտընեան եղաւ միջին ճամբու ջատագով պայծառատես մարդը, մէկ կողմէ ձաղկելով աշխարհաբարեաններու բռնազբօս ճիգը լեզու կերտելու՝ «ինքնակամ եւ տարաժամ փոփոխութիւններով», ու միւս կողմէ չափաւորելով գրաբարեաններու ծայրայեղութիւնը՝ որով անոնք միտումը ցոյց կուտային «ապագայ յաղթական»ին (աշխարհաբարին) դէմ ընդունա՛յն նիզակ ճօճելու…

Իր անմեռ վաստակին մաս կը կազմեն «Արդի հայերէնի համառօտ քերականութիւն»ը (1867)՝ դպրոցականներու յատուկ, «Ոսկեդարեան գրաբարի ընդարձակ քերականութիւն»ը (1885)՝ զոր պատրաստած է հիմնուելով Հայր Վրթանէս Զալըլեանի «Գործնական քերականութիւն» աշխատասիրութեան վրայ, «Տառադարձութեան խնդիր»ը (հրատարակուած՝ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի 1888ի թիւերուն մէջ), ինչպէս նաեւ ծիսագիտական, եկեղեցական – երաժշտական գործեր («Տարեւոր կարգ դպրութեան կամ կարգաւորութիւն սրբոյ պատարագի, ըստ արարողութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, ի պէտս սարկաւագաց եւ դպրաց», «Երգք պատարագի ձայնագրեալք», երկուքն ալ 1877ին):

Պոլսոյ մէջ առիթը ունեցած ենք լսելու Այտընեանի դաշնաւորումով այս վերջին երգերը: Արեւմտեան արուեստով, ի հարկին ընկերակցութեամբ նուագախումբի, իր յօրինումները Վակներեան շունչ մը ունին, սակայն հայեցի դրոշմն ու ոգին նոյնքան զգալի է:

1886ին կ՚ընտրուի աբբահայր Վիէնն. Մխիթարեանց եւ կը ստանայ արքեպիսկոպոսական աստիճան: Կը վախճանի 1902 Յուլիս 21ին:

Մ. Թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Քաջանք շինեն, դիւանք աւերեն:

— Օտարին աչքը մարդուն լոյս չի տար:

— Ակռան քչփրելով փորը չի կշտանար:

— Խենթին սիրտը լեզուին վրայ, խելացիին լեզուն՝ սրտին վրայ:

— Անէծքն անիծողին կը դառնայ:

— Մեռնելիք հիւանդին մատաղը ինչ օգուտ:

ԼԱ ՌՈՆՍԻԷՐ ԿԱՄ ՅԱՆՑԱՒՈՐ ԱՆՄԵՂԸ

—o—

Ա.

Սոմիւր քաղաքը կը գտնուի Լուար գետի վրայ: Աննշան պիտի մնար այս քաղաքը, եթէ Պալզաք հոն հաստատած չըլլար իր նշանաւոր «Էօժէնի Կրանտէ» վէպին թատերավայրը: Քաղաքին մօտերը կը գտնուի նաեւ 1825էն ի վեր հեծելազօրքի սպայից դպրոցը, որուն աշակերտները, 1940ին, քաջաբար դիմադրեցին գերմանական բանակներուն:

1833ին, սպայից վարժարանի տնօրէնն էր զօրավար տը Մորէլ: Ան ունէր շնորհալի կին մը, երկու զաւակ, մէկը մանչ, եւ միւսը աղջիկ՝ Մարի անունով: Մարի կը հանդիսանայ պատմութեան հերոսուհին: Այդ օրերուն ան հազիւ բոլորած էր 16 գարունները, լաւ կրթութիւն ստացած էր եւ կը սպասէր յարմար ամուսինի մը:

Գալով հերոսին, ան կը կոչուէր Լա Ռոնսիէր եւ ունէր տեղակալ սպայի պաշտօն: Հայրը՝ զօրավար Լա Ռոնսիէր ծառայած էր Նափոլէոնի բանակներուն մէջ եւ 18 անգամ վիրաւորուած: Անունը փորագրուած էր Փարիզի Յաղթական Կամարին վրայ, ամէնէն նշանաւոր զինուորականներու շարքին:

Տեղակալ Լա Ռոնսիէր անհանդարտ, կռամոլ եւ խաղամոլ երիտասարդ մըն էր: Այդ պատճառով հայրը զինք ղրկել տուած էր հեռաւոր աքսորավայր մը, Պայէն՝ թիապարտներու հաւաքավայրը: Ատեն մը ետք, երիտասարդ սպան անդրադարձած էր իր սխալներուն եւ ներողութիւն խնդրած էր հօրմէն, որ շնորհիւ իր ազդեցութեան, կրցած էր զայն փոխադրել տալ Սոմիւրի սպայից վարժարանը: Շատ չանցած, Լա Ռոնսիէր վերադարձած էր իր դէշ սովորութիւններուն եւ պաշտօնապէս կ՚ապրէր հոմանուհիի մը հետ:

1834ի կէսերուն, Տիկին տը Մորէլ եւ իր երկու զաւակները կը ժամանեն Սոմիւր, հոն քանի մը շաբաթ անցընելու համար: Անոնց կ՚ընկերանար անգլիացի պատուոյ օրիորդ մը, Միս Ալըն:

Քանի մը օր ետք, տը Մորէլները մեծ ընդունելութիւն մը կուտան իրենց բնակարանին մէջ: Հրաւիրեալներու շարքին կայ նաեւ հերոս տեղակալը, որ հակառակ իր դէշ համբաւին, պիտի չզանենք խաւարի սպաներու շարքին: Այդ պաշտօնը պիտի ստանձնէ 16ամեայ եւ հրեշտականման Մարին, որուն սրտին մէջ յանկարծ պիտի ծնի նախանձի չար սատանան:

Երբ Լա Ռոնսիէր կը մտնէր ընդունելութեան սրահէն ներս, արդէն ան կը վխտար հիւրերով: Աչք մը կը պտըտցնէ իր շուրջը եւ կը յառաջանայ շողակնոտող զոյգերու եւ խումբերու մէջէն: Իր յարգանքները ներկայացնելէ ետք զօրավար եւ Տիկին տը Մորէլներուն, կը քաշուի անկիւն մը: Բայց առանձնութիւնը երկար չի տեւեր: Երիտասարդուհի մը ժպտելով կը մօտենայ իրեն: Մարին է: Ընդհանրապէս անփորձ եւ երազկոտ աղջիկները զարմանք հիացում կը սնուցանեն դէպի համբաւ ունեցող եւ կնամէր այր մարդոց հանդէպ:

— Ի՞նչպէս կը գտնէք մայրս, — կը հարցնէ աղջիկը:

— Ձեր մայրը խիկապէս հիանալի է, օրիորդ, — կը պատասխանէ կնամեծար սպան:

— Աւա՜ղ, — կ՚ըսէ Մարի, — որքա՜ն կ՚ուզէի իրեն նմանիլ:

Տեղակալը, որ դեռ չէր թափանցած կնոջական սրտին գաղտնածածկ ծալքերուն մէջ, կ՚ուզէ քոմփլիման մը ընել երիտասարդուհիին.

— Որքա՜ն ցաւալի պիտի ըլլար, որ ձեր տարիքին՝ նմանէիք ձեր մօրը:

Լա Ռոնսիէր կ՚անդրադառնայ, որ Մարի անկեղծօրէն կը հիանայ իր մօրը վրայ, եւ նոյն ատեն կը նախանձէր անոր: Տեղակալին խօսքերը դիւր չեն գար անոր: Առանց բան մը ըսելու կը հեռանայ եւ կ՚ընկերանայ տ՚Եսթուլի կոչուած ծանօթ սպայի մը:

Լա Ռոնսիէր կ՚անդրադառնայ, որ ծանրօրէն վիրաւորած է աղջկան արժանապատուութիւնը եւ ոչ մէկ փորձ կ՚ընէ դարմանելու համար սխալը: Այդ վայրկեանին իսկ շահած է ոխերիմ թշնամի մը: Մանաւանդ որ, յաջորդ օրը, Օրիորդ տը Մորէլ պատուիրակ կը ղրկէ Միս Ալընը՝ Լա Ռոնսիէրի մօտ, անոր իմացնելու համար իր դժգոհութիւնը:

Լա Ռոնսիէր նկատելով, որ Միս Ալըն գեղեցիկ աղջիկ մըն է, կը զբաղի զայն եւ շուտով անոնք կը դառնան սիրահար եւ հոմանուհի:

Ասիկա իմանալով, Մարի կ՚որոշէ վրէժ լուծել զինք անարգողէն: Թաքուն վրէժ մը, որուն ահաւորութիւնը աւելի յայտնի կը դառնայ՝ տրուած ըլլալով հերոսուհիին տարիքը եւ ընկերային դիրքը: Կը դիմէ ամէնէն այպանելի զէնքին, կեղծ նամակներուն:

Էմիլ տը լա Ռոնսիէրի ստորագրութեամբ նամակներ կը տեղան զօրավարին, տիկնոջ, Օրիորդ Ալընի, տ՚Եսթուլին եւ նոյնիսկ իրեն՝ Մարի տը Մորէլին:

Տ՚Եսթուլի ուղղուած նամակներէն մէկուն մէջ կը կարդանք.

«Այդ աղջիկը արժանի չէ իմ սիրոյս: Շատ չանցած ան պիտի կորսնցնէ իր երպարտութիւնը, պիտի դառնայ հասարակ արարած մը եւ այդ վիճակի մէջ՝ պիտի նետուի բազուկներուդ մէջ: Ատիկա պիտի ըլլայ վրէժս»:

Զարմանալին հոն է, որ ոչ ոք կը կասկածի այս նամակներու իրական հեղինակէն, մանաւանդ որ անոնք չեն ներկայացուիր նամակաբաշխի մը կողմէ, այլ կը գտնուին հասցէներու տիրոջ սեղաններուն վրայ:

Զօրավարը, կատղած, կը մերժէ Լա Ռոնսիէրը ընդունիլ իր տունէն ներս, մինչ միւս սիրահարը՝ տ՚Եսթուլի կը մտադրէ զայն մենամարտի հրաւիրել:

Եւ յանկարծ տեղի կ՚ունենայ այնքան սպասուած դէպքը.

1934 Սեպտեմբեր 24ի առաւօտուն, Միս Ալըն կը տեղեկացնէ Մարիի ծնողքին, որ իրենց աղջիկը գիշերուան ժամը երկուքուկէսին զոհը եղած է դաւադրութեան մը, թէ մէկ խօսքով՝ Մարիի կուսութիւնը բռնաբարուած է իրենց ծանօթ երիտասարդ սպայի մը կողմէ:

ՆՈՒՊԱՐ ՉԱՐԽՈՒՏԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Նոյնը կարելի է ասել երկու ճարտարապետների մասին, որոնք, ճիշդ է, ստեղծագործական տարբեր անհատականութեամբ օժտուած մարդիկ էին, բայց կարող էր դիտուել, որ նրանցից մէկն ու մէկը աւելորդ է, մանաւանդ որ նրանց վերաբերմամբ նոյնպէս կիրառուած չէր հեռատես Նոյի ընտրական մտածուած սիստեմը: Աւելորդ չէր լինի յիշատակել այն, որ այս երկու ճարտարապետներից մէկը խորհրդաւոր տան բարդ նախագծի հեղինակն էր: Յատկանշական է եւ այն, որ երբ կալանաւոր ընկերները նրան զանազան հարցեր էին տալիս իր կառուցած շէնքի այս կամ այն մանրամասնութեան մասին, ճարտարապետը խօսքը գցում էր կտուր, մի բան, որ բաւականին դժուար գործ էր, որովհետեւ նման հարցերով նրան դիմում էին ներսում, իսկ ներսից խօսքը կտուր գցելը կապուած էր որոշ դժուարութիւնների հետ:

Մեր քանեակն ունէր իր բժիշկը, որն անմիջապէս շրջապատուեց ուշադրութեամբ եւ խնամքով: Կալանաւորները գիշեր – ցերեկ դողում էին նրա առողջութեան վրայ եւ թոյլ չէին տալիս, որ նրա քթին ճանճ նստի, քաջ գիտակցելով որ բժիշկը հիւանդ մարդկութեան յաւիտենական ուղեկիցն է եղել եւ պիտի լինի:

Մեր քանեակն ունէր իր քարտուղարը: որը ոչ այլ ոք էր, եթէ ոչ Երեւանի Քաղաքային կոմիտէի քարտուղարներից մէկը: Այն էլ պիտի ասել որ կուսակցականները մեր քանեակում կազմում էին մեծամասնութիւն, մի հանգամանք, որ չէր կարող թոյլ տալ քարտուղարին կազմակերպել նրանց եւ ղեկավարութիւնը վերցնել իր ձեռքը, քանի որ, ինչպէս յայտնի է, ղեկավարութիւնը վերցնելու համար, ոչ թէ մեծամասնութիւն պէտք է լինել, այլ փոքրամասնութիւն: Այն էլ պիտի ասել յանուն արդարութեան, որ քարտուղարը երբեք չմտածեց ղեկավար դառնալու մասին, որովհետեւ նման մարմաջով մարդիկ տարւում են, երբ ապրում են մի հասարակութեան մէջ, ուր կան կուշտեր եւ քաղցածներ: Իսկ մեր փոքր համայնքի անդամներն անխտիր քաղցում էին, որով եւ ղեկավար դառնալու միտքը զրկւում է իր իմաստից:

Ունէինք մեր մէջ մի նշանաւոր ինժեներ, բայց նա իր ինժեներութեամբ չէր, որ դարձաւ մեր համայնքի սիրելին, ոչ էլ իր հանդիստ, բարեհամբոյր վարք ու բարքով: Նա օժտուած էր զարմանալի յիշողութեամբ: Օրը երկու անգամ, առաւօտեան եւ երեկոյեան, շաբաթներ շարունակ նա պատմում էր Տոլստոյի «Աննա Կարենինա»ն եւ «Պատերազմ եւ խաղաղութիւն»ը: Նա ոչ թէ պատմում էր այդ վէպերի բովանդակութիւնը, ոչ, նա առանց գրքի կարդում էր այդ վէպերը եւ չէր կարելի առանց գեղարուեստական բարձր հաճոյքի լսել նրան:

Մեր համայնքում կային պետական աչքի ընկնող գործիչներ, նաեւ մի ականաւոր գիտնական, որը կը լինէր մօտ վաթսուն տարեկան. նա դատապարտուած էր քսանհինգ տարուայ բանտարկութեան եւ չափազանց լաւ էր զգում իրեն: Նախ քան վճիռն ստանալը, նա այն սխալ կարծիքն ունէր, որ ինքը երկու–երեք տարուայ կեանք ունի: Քսանհինգ տարուայ դատավճիռն ստանալուց յետոյ մարդը վերածնուեց: Անկասկած Պետութիւնը մի բան գիտէ, որ նրան քսանհինգ տարի է տուել. այդ նշանակում է, որ նա պարտաւոր է այդքան էլ ապրել, Պետութեանը պարտք չմնալու համար:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(55 – Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
ՅԱՌԱՋԸ

Զայներ Գաւառէն

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆ.— Սփիւռքի՝ յատկապէս Եւրոպայի մէջ, ամէն անգամ որ հին տարին կը վերջանայ եւ նորը կը թեւակոխենք, տարուան առաջին Յունուար ամիսը նուիրուած է «Մանուկներու Օր»ը անունը կրող հանդէսներու, որոնց միջոցաւ, մանուկներու երբեմն թոթով, երբեմն համարձակ լեզուով հրամցուած հայ մշակոյթի հարուստ անդաստանէն՝ գողտրիկ արտասանութիւնները, անուշիկ զրոյցներն եւ նազանի պարերը գեղեցիկ փունջեր են: Որովհետեւ, սփիւռքի Հայը յետ այսօրիկ ինչ ալ տայ, ուրիշ նպատակ չունի, եթէ ոչ կազմակերպուած հանդէսներու միջոցաւ, հոս մեծցած սերունդին փոխանցել հայ լեզուին, հայ երգին, հայ տոհմիկ պարերուն ջերմութիւնը:

Վիէնի մէջ շողշողուն ածականներով բազմաթիւ միութիւններ կան (Մշակութայինէն մինչեւ Հայրենակցական) սակայն, միայն Կապոյտ Խաչի կանացի կազմակերպութիւնն է որ իր առաքելութեան եւ պարտականութեան գիտակից, ըրած է ինչ որ կրցած է, եւ այսօր աւելի քան քառասուն տարիներէ ի վեր իր համեստ միջոցներով, անշուշտ իրեն թեւ ու թիկունք եղող նոյնքան համեստ ազգայիններով կը շարունակէ Ս. Մեսրոպէն աւանդ մնացած ջահին կրակը վառ պահել առանց տարի մը ընդհատելու: Արդարեւ, պատիւ եւ յարգանք Վիէնի Կապոյտ Խաչին եւ բոլոր իր տարածուն մասնաճիւղերու անդամ — անդամուհիներուն, որոնք 40 տարիներէ ի վեր կ'աշխատին խանդավառութեամբ եւ գիտակցութեամբ:

Այս քանի մը տողով Վիէնի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին տարիներով կատարած գործունէութեան շուրջ մեր կատարած հաստատումներէն յետոյ, այս տարի մանուկներու օրուան հանդէսը տեղի ունեցաւ Յունուար 7ին, Գ. Իփէկեան սրահը, որ ծայրէ ծայր լեցուած էր հանդիսականներով եւ ծնողքներով...:

Ժամը 16ին հանդէսը սկսաւ: Տիկին Բոտիկեան՝ Կապոյտ Խաչի նախագահուհին, սրտալի մաղթանքներ ըրաւ Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ, ապա քանի մը տողով, Կապ. Խաչի գործունէութեան շուրջ տեղեկագիր մը կարդաց եւ շեշտեց դպրոցին կարեւորութիւնը: Այս տարի ուրախալի երեւոյթ մըն է, բաղդատելով գաղութին թիւին եւ անցեալ տարուան հետեւող աշակերտներուն, գրեթէ կրկնապատկուած է աւելի քան 46 աշակերտներ կը հետեւին դասընթացքներուն:

Անշուշտ, քառասունըվեց աշակերտներուն անունները մէկիկ մէկիկ յիշել այստեղ դժուար է: Օրուան խօսնակը՝ դպրոցի աշակերտներէն, Օր. Նուրիճա Թոքտաշեանի եւ միշտ հսկողութեամբ ուսուցչուհիին, գործադրուեցաւ գեղարուեստական ճոխ բաժին մը, արտասանութիւններով, տրամախօսութիւններով, պարերով, մեներգներով, խմբերգներով զուգերգներով՝ բոլոր աշակերտներու մասնակցութեամբ:

Գեղարուեստական բաժինի վերջաւորութեան, ընկհ. Արշալոյս Մաղաքեան բեմ գալով ըսաւ. «Յարգելի հանդիսականներ, տարիները կը թաւալին եւ տարիներուն հետ մենք եւս. ամէն տարի անդամ մը մեզմէ մէկը կը պակսի: Յիսունըհինգ տարիներ առաջ Ֆրանսայի հայ գաղութները աւելի կենսունակ եւ աւելի խանդավառ էին: Անոնք աշխատեցան անսպառ կամքով, որպէսզի հայ լեզուին անուշութիւնն ու ջերմութիւնը մեր զաւակներուն փոխանցուին, եւ այսօր ուրախ ենք որ մեր զաւակներուն զաւակները, այսինքն մեր թոռներն են որ ցոյց կուտան իրենց շնորհները: Ուրեմն, երբեք չյուսահատինք եւ իւրաքանչիւր ծնողք իր առաւելագոյն աշխատանքը պէտք է կատարէ որպէսզի նպատակին հասնի: Այս տարի դպրոցի աշակերտներուն թիւը կրկնապատկուած է: Եւ տարիներ առաջ, վարչութիւնը ընթացիկ ծախսերը ապահովելու համար տարին քանի մը անգամ ձեռնարկներ կը կազմակերպէր դպրոցին հասոյթ ապահովելու համար: Սակայն ներկայիս տարին մէկ անգամ, Մանուկներու Օր»ուան առթիւ ձեռքի կը դիմէ, եւ ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ կը խնդրուի որ մէկը կնքահայր ըլլայ տոնածառին՝ լոյսերը վառելու համար»:

Կարճ ժամանակի ընթացքին, ներկաներու ինքնաբուխ նուէրներով գոյացաւ 1920 Ֆրանքի գումարը ի նպաստ դպրոցին:

Այսպէս պզտիկ ընդմիջումէ մը յետոյ, կրկին ուրախ եւ հայաբոյր մթնոլորտի մը մէջ շարունակուեցաւ գեղարուեստական բաժինը, յաջորդաբար զանազան պարեր, մենապար, խմբերգ, զուգերգ, արտասանութիւն՝ միշտ ազգային տարազներով, եւ պուպրիկները գիրկերնին օրօրներ, խմբապարեր:

Գեղարուեստական բաժնէն յետոյ, վերջապէս պզտիկներու ամբողջ տարուան երազը՝ Կաղանդ պապան եկաւ ճռճռալէն, խոշոր մահակը ձեռքին, սրածայր թաղիքէ գլխարկը գլխուն, կորացած քամակով եւ բեռնաւորուած երկու խոշոր սնտուկներով լիքը խաղալիքներով եւ աղանդերներով...:

Աւելի քան 70 պզտիկներով կը պաշարուի Կաղանդ պապան բեմին վրայ եւ բոլորը միասին կ'երգեն.

Նուէր կուտայ բարիներուն
Պատիժ կուտայ չարերուն:

Ծանօթ մանկական երգը:

×

Այս տարի ինչ որ ուրախալի երեւոյթ մըն է, Վիէնի Հայ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը սիրայօժար կառք մը տրամադրեց եւ իր վարչական ընկերներէն մէկը ամէն շաբաթ կառքով դպրոցէն հեռու թաղեր գտնուող աշակերտները կ'երթայ մէկիկ-մէկիկ տուներէն կ'առնէ, յետոյ ժամը հինգի առեններ կրկին կառքով կը վերադարձնէ իրենց տուները:

×

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութիւնը, «Հայ Մշակոյթի Օրուան» առթիւ անցեալ ամիս Դեկտ. 16ին ցուցադրեց հայերէն գունաւոր ժապաւէն մը (Սիրտը երգում է): Այս առթիւ, այս տողերը գրողը խօսք առնելով, հայ գիրերու պատմականը ըրաւ գրաւոր ուղերձով մը եւ կոչ ըրաւ հանդիսականներուն ըսելով, թէ՝ քանի որ մեր այսօրուան ժապաւէնին ցուցադրութիւնը կը զուգադիպի Հայոց Ա. Բ. Գ.ի գիւտին, որ 1585 տարիներ առաջ ստեղծուեցաւ, ուրեմն վառ պահենք Ս. Մեսրոպի եւ իր գործակիցներուն, Մ. Խորենացիէն մինչեւ Գ. Նարեկացի, Խ. Աբովեան, Ս. Նովա, Ահարոնեան, Սիամանթօ, Մ. Մեծարենց, Դ. Վարուժան, Կոմիտաս վարդապետ, Ե. Չարենց, Պ. Սեւակ, Համաստեղ եւ Յովհ. Շիրազ եւ ուրիշ հայաբարուորներուն յիշատակը, որոնք հայ մշակոյթը այսօրուան ճոխութեան եւ նրբութեան հասցուցին, զարդարելով հայ մշակոյթի անդաստանը, գիշեր ցերեկ երակներուն արիւնը քամելով եւ աչքերուն լոյսը սպառելով չոր գրասեղաններու վրայ: Արդարեւ, սիրենք մեր լեզուն եւ յարգենք անոնց անմահ յիշատակը:

×

Ինչպէս որ մեր նախորդ թղթակցութեամբ յայտնած էինք, Վիէնի քաղաքապետութիւնը ընթացք տալով Վիէնի գաղութի փափաքին, յետ այսօրիկ Խաբբէգէն Ռիւ տը լա Քոնվանսիոնը պիտի կոչուի 1915 Ապրիլ 24 — Ժէնոսիտ Արմէնիէն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐՆԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Դեկտ. ամսու 26ին, Երեքշաբթի երեկոյ, ժամը 4.30ին, Մարսէյլի Նոթր — Տամ տը Լա Կարտի Մարեմեան սրբավայրին մէջ, Գերապայծառ Ֆրանչեսկօ Վ. Զուհաճեան մատոյց հանդիսաւոր պատարագ:

Սրբազան արարողութենէն առաջ, հրաշալի սրբավայրին մեծաւորը՝ Կանոնիկոս Ժաք Ֆիլիփ, յայտնեց անգամ մը եւս իր համակրանքը թէ հայ ժողովուրդին եւ թէ Հռոմի Լեւոնեան վարժարանի ժառանգաւորներուն հանդէպ, որոնց ծանօթացած էր 1965 եւ 1967 թուականներուն: Երգեցողութիւնը կատարուեցաւ յիշեալ դպրեվանքի աշակերտութեան կողմէ: Պատարագի աւարտին, պատարագիչ Գերապայծառը, դպիրները եւ երգիչները «Խորհուրդ մեծ» շարականը երգելով, ուղղուեցան տաճարին մէջ պատրաստուած մեծ մսուրին: Հակառակ օդին աննպաստ ըլլալուն, սրբավայրը լեցուն էր հաւատացեալներով: Պատարագէն ետք, ազգայինները հրաւիրուեցան սրբավայրին սրահը եւ հանդիպում մը ունեցան Հռոմէն հասնող ժառանգաւորներուն հետ:

Յաջորդ օրը Դեկտեմբեր 27ին, ուսանողները այցելեցին Ավինեոնի հռչակաւոր պալատը, ուր Ժ.Դ. դարուն, բնակած էին քահանայապետներ, որոնք թէ՛ քաղաքական եւ թէ կրօնական բազմաթիւ յարաբերութիւններ ունեցած էին Կիլիկիոյ մեր թագաւորներուն եւ կաթողիկոսներուն հետ:

Հինգշաբթի օրը, Դեկտեմբեր 28ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, խմբերգներէ, ճառերէ եւ լուսարձակուած շարժանկարներէ բաղկացած երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ Մարսէյլոյ Ալ Մազենոյի մէջ:

Օրուան խօսնակը՝ նորօծ վարդապետ Տէր Գէորգ Զապպարեան, յայտագրին բովանդակութիւնը ներկայացնելէ ետք, խօսեցաւ ազգասիրութեան ճշգրիտ իմաստին վրայ:

«Երիտասարդութեան քայլերգ»էն ետք հանդիսականները հետեւեցան շարժանկարին, որ կը պատկերացնէր Կարդինալ Աղաճանեանի Իրլանտա տուած այցելութիւնը 1961ին՝ որպէս Նուիրակ Պապին, եւ այդ առթիւ կատարուած փառահեղ ընդունելութիւնը թէ՛ եկեղեցական, պետական անձնաւորութեանց եւ թէ բազմահազար ժողովուրդին կողմէ:

Ապա խօսք առաւ ժառանգաւոր Յովսէփ Քէլէկեան, որ ներշնչուելով Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Պօղոս Զ. Պապին տուած այցելութեան շարժանկարէն, լուսաբանեց քրիստոնեաներու եւ եկեղեցիներու միութիւնը հետապնդող «Էքիւմէնիք» շարժումին իմաստն ու կարեւորութիւնը:

«Հայ ապրինք եղբարք» խմբերգէն ետք, ժառանգաւոր Եղիա Եղիայեան, ֆրանսերէն լեզուով, շօշափեց հայապահպանման հրատապ հարցը: Ապա, լուսարձակուեցաւ երջանկայիշատակ Կարդինալ Գրիգոր-Պետրոս Աղաճանեանի քահանայական յոբելեանին առթիւ իր մատուցած հայրապետական պատարագին շարժանկարը:

Հանդէսը փակուեցաւ «Երեւան-Էրեբունի» խմբերգով: Մարսէյլի Հայութիւնը առաջին անգամ ըլլալով կը վայելէր երիտասարդ հայ ժառանգաւորներու կողմէ ներկայացուած լուրջ, խնամուած եւ ազգաշունչ հանդէս մը: Գնահատանքի եւ անկեղծ հրճուանքի արտայայտութիւնները փակեցին ջերմ մթնոլորտի մը մէջ կատարուած հանդիպումն ու հանդէսը: Այս երեկոյթի յաջողութեան մեծապէս նպաստեցին վերոյիշեալ ժողովրդապետ Գերապայծառը եւ յատկապէս տեղւոյն ամէնօրեայ հայ դպրոցի Անարատ Յղութեան հայ քոյրերը: Լեւոնեան վարժարանի ժառանգաւորները, յաջորդ օրը, իրենց ինքնաշարժներով Հռոմ վերադարձան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (86)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

— Աչքերը շողարձակ, սպառնական դիրքով մը յառաջացաւ ինքնակոչ զարմիկին վրայ: Օլիւ ոտքի ելաւ, քիչ մը մտահոգութեան մատնուած, նահանջելու պատրաստ: Ժաք շարունակեց.

Ես Տիժոնցի՞ եմ: Ես Փօլ Հարմա՞ն կը կոչուի՞մ միթէ...: Գնա բանդ: Բօլ Հարման մեռած է...: Աշխատանոցի ընկերն էի...: Ինծի յանձնած էր ինքնութեան թուղթը, իր ընտանիքին ղրկուելու համար...: Բայց Բօլ Հարմանի անունը առի, գլուխս ազատելու համար...: Կըրցի՞ր գուշակել ասիկա, տխմար արարած: Անմտօրէն կը կարծէիր թէ քու զարմիկդ եմ...:

Ժաքի կծկուած դէմքը սարսափելի արտայայտութիւն մը կը ստանար: Իր այտերը փոսացած էին յանկարծ ու կարմրած այտերը գունատած. փրփուրի ալիքներ կը տեսնուէին շրթունքներուն վրայ:

— Լաւ չե՞մ ըրած միթէ, յարեց Ժաք, նորէն յառաջանալով Օլիւի վրայ, որ կ'ընկրկէր: Շատ խորամանկ մարդու մը պէս չե՞մ վարուած միթէ: Պէտք է գիտնաս որ... ես այրեցի Ալֆորվիլի գործարանը, ուր գործավար էի. ես սպաննեցի գործատէրս եղող ճարտարապետ Լապրուն. ես գողցայ անոր մեքենաներուն յատակագծերը ու անոր դրամարկղէն յափշտակեցի հարիւր ինն հազար ֆրանքը... որ հարստութիւն մըն է ինքնին: Ազնւո՛ւր բան: Միշտ խորամանկ ու հնարամիտ, հրդեհին վայրը դարձայ գողութենէն յետոյ. ու հոն ցոյց տուած եռանդովս նշանաւոր հանդիսացայ: Բոցերուն մէջ նետուեցայ, իմ պարպած դրամարկղս ազատելու համար. այն պահուն երբ տաղաւարը կը փլէր, դաշտերուն վրայ նայող պատուհանէ մը վար ցատկեցի...: Կարծեցին որ փլատակներուն տակ թաղուած էի, իմ անձնուիրութեանս զոհ երթալով, ու Ժանն Ֆորթիէ, որմէ վրէժ պիտի լուծէի, իմ տեղս դատապարտուեցաւ...: Այդ վայրկեանէն սկսեալ՝ Ժաք Կարօ գոյութիւն չունէր այլեւս: Անգլիա խոյս տուի Փօլ Հարման անունով, որ հիմակուան անունս է, ու նաւ նստայ, Նիւ Եորք գալու համար... Լորտ Մէյրով: Հոն հանդիպեցայ Օլիւ Սոլիվօ անուն տխմարի մը, ու զայն համոզեցի որ իմ զարմիկս էր...: Իմ սեւ մազերս շիկագոյն ներկուած ըլլալուն, Օլիւ Սոլիվօ կասկած չունեցաւ բնաւ...: Անոր շնորհիւ շատ մը բաներ լսեցի Ճէյմս Մորթիմէրի եւ իր աղջկան Նոյեմիի մասին...: Ես խորամանկ մարդ եմ այդ աղջկան հետ ամուսնացայ ու անոր հօրը ընկեր եղայ...: Շատ զարմանալի բան է: Ուրեմն ոչ միայն միլիոնատէր այլեւ պարկեշտ մարդ եմ...: Այո, պատուոյ խօսք, պարկեշտ մարդ եմ...: Դուն երեսս չես տեսած բնաւ: Չես ճանչնար զիս: Ժանն Ֆորթիէ միայն տեսած էր ոճիրը...: Ան միայն կը ճանչնար Ժաք Կարօն...: Ալֆորվիլի գործարանին փլատակներուն տակ թաղուած է Ժաք Կարօ: Այսօր, Փօլ Հարման եմ, Մորթիմէրի ընկերը:

Այդ պահուն թշուառականը կուրծքին տարաւ ձեռքը: Սուր ցաւ մը կը զգար կուրծքին մէջ: Անկատար տրտունջ մը, ցաւագին հեծեծիւն մը ելաւ շրթունքներէն: Ջղաձգումներու ենթարկուած, ձեռքերը օդին մէջ տարածեց, ու գետին ինկաւ նուաղած: Օլիւ անոր վրայ վազեց:

— Մեռա՞ծ է արդեօ՞ք, թոթովեց Օլիւ սարսափահար: Մինչդեռ ես յոյս դրած էի անոր վրայ: Զուարճալի բան պիտի չըլլայ:

Օլիւ իր աջ ձեռքով իսկոյն սեղմեց Ժաքի կուրծքին ձախ կողմը ու անմիջապէս ապահովուեցաւ: Սիրտը ուժգնօրէն կը տրոփէր:

— Ոչ... ոչ... մեռած չէ, ըսաւ Տիժոնցին յաղթական ժպիտով մը: Բանատական ըմպելիին ազդեցութենէն է: Սթափելէն յետոյ բան մը պիտի չյիշէ: Ա՛հ, Ժաք Կարօ, ի զուր է քու բարկութիւնդ. ես անմիտ մարդ չեմ, ու կը տարակուսէի Փօլ Հարմանը ըլլալուդ վրայ: Դուն մեծ հարստութիւն ունիս, ինչ որ գործիս կուգայ: Իմ բաժինս պիտի ստանամ:

Ա՛հ, ի՛նչ աղուոր ծառայութիւն մատուցեր ես, մարդասպան, գող եւ հրձիգ: Մինչդեռ ինծի բարոյականի դաս տալու յանդգնութիւնը կ'ունենաս: Շատ տարօրինակ բան է ասիկա: Քու բարոյականդ շատ սուղի պիտի նստի քեզի:

Օձիքէս բռնած էիր... բայց հիմա ես քու օձիքէդ կը բռնեմ: Քու ըրած պատմութիւնդ ամբողջովին քանդակուած է յիշողութեանս մէջ, այնպէս որ մէկ բառն իսկ պիտի չմոռնամ: Մնաց որ, գրի ալ պիտի առնեմ:

ԿՋԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

21 Յունուար, Կիրակի առաւօտ, Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի եւ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի, ի յիշատակ մեզմէ յաւէտ բաժնուած Բարեգործականի հիմնադիրներուն, վարիչներուն, բարերարներուն, անդամներուն եւ նորոգ հանգուցեալ Ստեփան Սրապեանի հոգիներուն համար։

Կը պատարագէ եւ արարողութեան կը նախագահէ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Հանդիսաւոր այս արարողութեան կը հրաւիրուին մեր հայրենակիցները անխտիր։

×

Օր. Խօժէնի Հալէպլեան, այրի Տիկին Սիրարփի Սանթուրճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 21) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց եղբօր՝

ՎՐՈՅՐ ՀԱԼԷՊԼԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին ի յիշատակ։

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները։

×

Պ. Սեդրակ Դաւուդեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի (Յունուար 21ին) ժամը 10.30ին հայ կաթողիկէ Լեզարկութեան Մայր եկեղեցւոյ մէջ, իր սիրեցեալ կնոջ՝

ԱՆՆԻԿ ԴԱՎՈՒԴԵԱՆԻ

մահուան 5րդ տարեդարձին առիթով։

Հասցէ — 13, Ռիւ տը լա Փերշ Փարիզ (3րդ)

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Միջին տարիքի հայ կին մը տարեց այր մարդ մը խնամելու եւ տնական գործերով զբաղելու համար։ Բնակութիւն եւ ամէն յարմարութիւն։ Կարելի է նաեւ այր ու կին մը, պայմանաւ որ այրը կառք վարել գիտնայ եւ պարտէզով զբաղի։ Տունը ունի արդիական բոլոր յարմարութիւնները։

Հեռաձայնել՝ 227-75-74

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 20 Փր. Օր. Մարի Ճէլոյեանէ իր ամուսնութեան առթիւ։ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ճէլոյեան կը նուիրեն 30 Փր. Կապոյտ Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղին իրենց ամուսնութեան առթիւ։ Տիկին Խաթուն Յովհաննէսեան կը նուիրէ 20 Փր. Կապ. Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղին, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին Թումիկ Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Մոնթրէալէն, Տիկին Շաքէ Մինասեան 500 Փրանք։

×

Ուաշինկթընէն Պ. Յ. Կ. 50 Փր.։

×

Իսիէն, Պ. Յակոբ Տէր-Թոմայեան 500 Փր.։

×

Մարսէյլի Վասպուրականի Երիտասարդաց Յանձնախումբը Ամանորի առթիւ 100 Փր.։

Սէն-Ժերմէնի Թաղականութիւն՝ 100 Փր.

Տիկին Արմաւ Հայկէշեան իր ննջեցելոց յիշատակին 80 Փր.։

Տիկին Զալըգեան, Պրեվան, 30 Փր.։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Կարապետ Յակոբեան Տոքթ. Լեւոն Գրիգորեանի յիշատակին 100 Փր. կը նուիրէ Դպրոցասէրին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Փր. «Յառաջ»ի։

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian

Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY

ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA

Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation — MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Կոճիկեան 50 Փր. կը նուիրէ Կարմիր Խաչի կազդուրման կայանին։ (Ստանալ «Յառաջ»էն)։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Դանիէլեան 100 Փր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի Տիկին Դանիէլեանի մահուան առթիւ։

×

Պ. Գալուստեան 25 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի եւ 25 Ս. Մուրատեան վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) Հ. Թումանեանի մահուան առթիւ։

×

Կ. Խոզիկեանի մահուան առթիւ Կապ. Խաչի Պուրժ. Օտոյի մասնաճիւղը եւ Տէր եւ Տիկին Շահրիկեան 20ական Փր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի։

Պ. Կ. Մարտիրոսեան 10 Փր.՝ «Հայաստան»ի (ստանալ «Յառաջ»էն)։

Կ Ո Չ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ապետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, որպէսզի որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային։

ՇԱՒԻՒԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին։

PHARMACIE SILVESTRE
46, Rue de Trévise, Paris (9e)

Տրամադրելի են անմիջապէս, կամ Փետրուարի համար, մնայուն տեղեր, կէսօրուան աշխատանք կամ մշտական՝ մակաղինիէի, քոնտիսիոննէօրի, պատրաստողի (փրեփարաթէօր ՊԷ-ՓԷ), վաճառորդի որ հայերէն խօսի (ի հարկին՝ թրքերէն ալ)։

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Խասեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար։

Պատարագի աւարտին Խասեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիամանթէն ճաշարանը, Մեթրօ Բաւէ, ներկայ ըլլալու համար «Խասեան Օր» բաժակի պահի։ աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին։ Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խասեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը։ Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու։

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի։

Disque VOGUE n° 30152

Chants Romantiques Arméniens

20ème VOLUME

Հրապարակ ելաւ հայ ռոմանթիք երաժշտութեան նուիրուած նոր երգապնակ մը՝ պատրաստութեամբ

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Խմբերգ – մեներգ եւ նուագախումբ կը պարունակէ 12 հետեւեալ երգերը Աբովեան — Իմ Անուշ Տաւիղ — Մանուկն ու Վարդը — Հոգիս մրմուռ — Երազ — Նաւերգ — Ես լսեցի — — Ոսկի ջուբակ — Գարուն — Սարեր կ'աղաչեմ — Իրիկուն — Եարիս։

Ինչպէս նաեւ երկու եռանուագ (Թռիօ) թիւ 790, երկու սրինգի, քլարինէթի եւ տաւիղի համար

Մեծածաւալ երգապնակ, գին 30 Փրք. յաւելեալ առաքման ծախքը։

Կը ղրկուի ֆոնթրը ռամպուրսըման

Երգարանով միայն ստանալու համար դիմել հեղինակին՝

M. A. BARTEVIAN 14, RUE PETIT, PARIS 19
TÉLÉLHONE : 208-99-22

Նախկին երգապնակներն են. Կոմիտասեան Պատարագ (Թիւ 451), Եկմալեան Պատարագ (442), Գանձարան Հայ եկեղեցական երաժշտութեան (454 եւ 547) Chants d'Arménie et du Caucase (526) — Arménie (527 et 199) — Reflets d'Arménie (516) — Promenade en Arménie (596) — Soirée Arménienne (20162) — Arménie Légendaire (20181) — Le Caucase (182) — Oeuvres Symphoniques (20176) — Au fil des Songes (714)

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

ԾՆՈՂԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ

24 Փետրուար, Շաբաթ

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ։

GALERIE MOUFFE
67-78, Rue Mouffetard, Paris (5e)

Aram ALECIAN

EXPOSITION
Du 18 au 31 Janvier

Ouvert tous les jours de 10 h. à 12 h. 30 et de 14 à 18 heures sauf Samedi et Dimanche

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժերմէնի Թաղական Խորհուրդը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալ Յովհ. Սանտալեանի մահուան առթիւ, իր մօր եւ այրիին եւ շնորհակալութիւն՝ անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի բրած են հետեւեալ նուէրները.

Այրի Տիկին Լուսինթակ Սանտալեան 100 Փր., Տէր եւ Տիկ. Թորիկեան 50, Տէր եւ Տիկ. Վարուժան Անտոնեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռ. Ասարլըգեան 50, այրի Տիկ. Ս. Պետրոսեան 50, Պ. Մկ. Պէրպէրեան 50, Տէր եւ Տիկ. Հանոյեան, Տէր եւ Տիկ. Մարգարեան, Տէր եւ Տիկ. Տէր-Սահակեան, այրի Տիկ. Վ. Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկ. Ա. Յակոբեան, Տէր եւ Տիկ. Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկ. Յ. Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկ. Յ. Մամալեան 30ական, Պոռչեան ընտանիք, Պարայեան եղբ., Տէր եւ Տիկ. Բ. Բունարճեան, Տէր եւ Տիկ. Տ. Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Աճէմեան, Զիչէքեան ընտանիք 20ական, Տէր-Կարապետեան եղբ., Տէր եւ Տիկ. Կէօնճեան 30ական Փր.։

(Շար.)

ՈՒՐԲԱԹ
19
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI
19 JANVIER
1973

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

LE NUMÉRO 0,70 F.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.618

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.618

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԷՏՔ Է ՎԱՆԵԼ ԼԱՑԻ ՊԱՏԵՐԸ

Այլեւս բնական երեւոյթ դարձած է սփիւռքեան մեր մամուլին մէջ, յաճախ յօդուածներ կարդալ: Ոլորտներ, «մեռանք-կորանք»ը գիրար կը հրմշտկեն ամէն օր եւ իբրեւ հետեւանք կ'ունենան ծանր յուսալքումներ, որոնք միայն աւեր կրնան գործել մեր գաղութներուն մէջ:

Շատ պարզ է, որ լաւատեսութեան մանաւոր պատճառներ չկան որեւէ ճակատի վրայ: Եւ ինքնախաբէութիւն պիտի ըլլար ամբողջականութիւն քարոզել ու մաշած նշանախօսքերով ժողովուրդ թմրեցնել, տասնեակ տարիներ շարունակ:

Շատ պարզ է, որ նահանջը գրալի է ամէն տեղ: Դպրոցները ուսուցիչ կը փնտռեն, թերթերը խմբագրի սովէն կը տառապին, կազմակերպութիւնները մոմով մարդ կը փնտռեն աթոռներու համար, ուր, է՛ր երբեմն, թեկնածուները պոչ կը բռնէին, հանդէսներու բազմութիւն - ները կը պակսին ու բեմերը կը պար - պին: Բայց...

Բայց մը կայ սակայն, զոր պէտք չէ անտեսել: Դիւրին ճամբայ է այս հաստատումներն ընել, գրական եւ գրաւոր գեղեցիկ բանաձեւումներով, ու հասնիլ — եւ հասցնել ընթերցողը — այն եզրակացութեան թէ այլեւս ապարդիւն է ամէն ինչ: Սփիւռքը մահամերձ է, ու կը մնայ թաղումը կազմակերպել: Հոս է որ կը ծագի պատասխանատուութեան ծանր հարց մը, ու նաեւ խղճի հարց մը: Եթէ բոլորս համոզուած ենք, որ ամէն ճիգ աւելորդ է այլեւս, քանի որ՝ անօգուտ, կը բաւէ ուրեմն որ ամէն ոք իր պատեանը քաշուի, նախ իր հանգիստը մտածէ, ու չատ-չատ հեռուէն «Տէր-ողորմեա» մը կարդայ ի լուր գաղութներու յուղարկաւորութիւններուն:

Ա՛յս չէ սակայն, ա՛յս չի կրնար ըլլալ կոչումը՝ անոնց որոնք պատասխանատուութիւններ ստանձնած են մամուլի, դպրոցի, կամ կազմակերպութիւններու գլուխը մնալով: Ասոնց ճիտին պարտքն է դեղը գտնել գաղութներու հիւանդութեանց: Եւ անկարելի չէ գտնել, չորչափ հիւանդութեան ախտանշանները կան միայն եւ քանակը չէ տարածուած:

Դեղեր կան, զանազան տեսակի, բայց պայման է որ գիտակցութեան գան նախ անոնք՝ որոնք աղգային թէ կուսակցական ճակատներու վրայ առաջին դիրքերը կը գրաւեն:

Ինչո՞ւ չկազմակերպել, օրինակ, համագաղութային համագումար մը, ուր ծեծուին այն բոլոր հարցերը որոնք ամէնօրեայ հոգերն են Սփիւռքի — լեզու, դպրոց, մամուլ, մշակոյթ, եւն., եւն.: Մոռնալ պահ մը, քաղաքական թէ յարանուանական դաւանանքները ու մտահոգուիլ՝ միայն ու միայն ընդհանրական չափերով, Սփիւռքի Հայուն յատուկ չափերով: Ի վերջոյ պէտք է քաջ գիտնանք թէ երբ կ'ըսենք արեւմտահայ դատ, այդ դատը Կարսով ու Արտահանով չի վերջանար: Այդ դատին մաս կը կազմէ մեր մշակոյթին ու լեզուին պահպանումը: Այդ դատը նախ կը նշանակէ՝ տոկալ:

Ու տոկալու համար կարելիութիւններ եւ հնարաւորութիւններ կան: Եթէ այսքանը չկարենանք ընել երբ կը հնչէ 25րդ ժամը, այն ատեն ճիշդ է, կրնայ օր մը ըսուիլ Սփիւռքի Հայութեան համար՝ «մեռնած՝ առանց հասցէ ձգելու»:

Բայց, մինչ այդ պէտք է վանել լացի պատերը:

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՈՄՓԻՏՈՒ ԵՒ ՀԱՅԼԷ ՍԵԼԱՍԻԷ

—0—

Նախագահ Փոմփիտու մեծ շուքով ընդունեցաւ Հայլէ Սելասիի կողմէ Աստիս Ապապայի օդակայանը:

Նախագահը, իր կողքին ունենալով Եթովպիոյ կայսրը, արքայական բաց կառքով՝ լծուած վեց ճերմակ ձիերու, մուտք գործեց մայրաքաղաքը, ուր ժողովուրդը փութացած էր մեծ թիւով դիմաւորելու երկրին պաշտօնական հիւրը:

Բարի գալուստի ճառը արտասանեց կայսրը՝ Նախագահ Փոմփիտուի ի պատիւ տրուած ճաշին: Երկու երկիրներու բարեկամական յարաբերութիւնները պատմական հին անցեալ ունին: Երկու ժողովուրդներն ալ խաղաղութեան եւ արդարութեան իտէալով առաջնորդուած են եւ գիրար կը հասկնան ու կը յարգեն միաժամանակ:

Նախագահ Փոմփիտուի այցելութիւնը կը զօրացնէ այդ համագործակցութիւնը:

Ֆրանսայի Նախագահը իր ճառին մէջ նկատել տուաւ, թէ Ֆրանսա եւ Եթովպիա խաղաղութեան պահպանումին կը նպաստեն Ափրիկէի այս անկիւնը: Եթովպիա, որ կրցած է անխախտ պահպանել իր անկախութիւնը, դէմ դնել օտար ազդեցութիւններու եւ գիտցած է հաւասար համակրութեամբ ընդունիլ ուրիշներու օժանդակութիւնը, անկասկած հաւասարակշռութեան ազդակ մըն է այս շրջագիծին մէջ:

Նախագահը կը հաւատայ, որ բազմաթիւ պատճառներ կան, որպէսզի երկու երկիրները աւելի ամրապնդեն իրենց միջեւ հաստատուած աքանչելի յարաբերութիւնները:

Նախագահ Փոմփիտու ճիպութիէն մեկնելէն առաջ յայտարարեց, թէ «Հանրապետութեան ներկայութիւնը ճիպութիի մէջ խնդրոյ առարկայ պիտի չդառնայ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ նախարարը՝ Էտկար Ֆօռ լուծեց Ռիւ Վիւալյի վարչական Խորհուրդը, տրուած ըլլալով որ ընտանեկան նպաստներու սպասարկութեան մատակարարութիւնը չատ պէտ է: Կօլիստները դոհ են նախարարին որոշումէն բայց Իւմանիթէ կը դատապարտէ «բռնի ուժի հարուածը» զոր է. Ֆօռ գործած է ծածկելու համար կառավարութեան ապիկարութիւնը: Ներկայիս առժամեայ վարիչ մը նշանակուած է: Երկար ատեն է որ քննադատութիւններ կային այս սպասարկութեան մասին, գլխաւորաբար վճարումներու յապաղումի:

ՓԱՄՓԼԻՈՆԻ Պասքերը առեւանգած են սպանացի գործատէր մը՝ Հուարթէ, 43 տարեկան, չատ կարեւոր անձնաւորութիւն, նոյնքան ծանօթ Ֆրանսա քան Սպանիա: Էթան պաշտօնապէս կը պահանջէ այս առեւանգումին պատասխանատուութիւնը, չեշտելով թէ ընկերային նպատակներ ունի եւ թէ իր բռնած է Հուարթէի բանուորներուն պահանջները:

ԺԸՆԵՒԻ մէջ, Տիկին Կոլտա Մէյր տեսակցութիւն ունեցաւ, ի վերջոյ, Նախագահ Հուֆուէթ - Պուանեիի հետ, սպա

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԽԱՍԳԻՒՂԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՍՏԱՑԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԵՆՑ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼՈՒ

Պոլսոյ «Մարմարա»յէն կը տեղեկանանք, թէ Թուրքիոյ Գերագոյն Ատեանի որոշումով՝ Խասգիւղի (Ոսկեղջիւր) Ս. Ստեփանոս եկեղեցիին և Ներսէսեան վարժարանին հանրանուէր գործունէութիւնը ապահովուած է վերստին ու պատկան հայ թաղային մարմիններուն կողմէ քայլեր առնուած են արդէն, նպատակայարմար գետնի մը վրայ վերաշինելու համար զանոնք: Ստորեւ, Խասգիւղի Թաղ. Խորհուրդի պաշտօնական զեկոյցը՝ այս առթիւ:

Ինչպէս ատենին տեղեկացուած էր Իսթանպուլահայ հասարակութեան, Վօսփորի ու Ոսկեղջիւրի կամուրջներու շինութեան պատճառաւ ապասեփականացման ենթարկուած էին Հալըճօղլուի գաւառը Ս. Ստեփանոս եկեղեցին, Ներսէսեան վարժարանը ու նոյն թաղը գըտնուող եկեղեցապատկան գետիններ:

Առ այդ փլուզման ենթակայ եկեղեցւոյ ու վարժարանին տեղ, ապասեփականացման պատճառաւ Միջքաղաքային ճամբաներու 17րդ վարչութեան կողմէ վճարելի գումարներով, այլուր նոր եկեղեցւոյ ու վարժարանի շինութեան արտօնութեան համար Էվքաֆի Ընդհ. Տնօրէնութեան մեր ըրած դիմումին ի պատասխան, յիշեալ Տնօրէնութիւնը փոխանակ ընթացք տալու Խորհուրդիս այս արդար պահանջքին, անհիմն տեսակէտներով ու պատճառաբանութիւններով 1970 Ապրիլ 21 թուակիր ու 97/97 թուահամար որոշմնագրով գրաւեալ նկատած էր եկեղեցին, վարժարանը ու իր բոլոր հաստութաբեր կալուածները:

Խորհուրդս, առանց ատեն կորսնցնելու, ատենին բողոքած էր այս անարդար որոշման դէմ ու կատարած անհրաժեշտ դիմումները՝ առ որ անկ է: Սակայն մեր երկարատեւ ու յամառ դիմումները անհետեւանք մնացած ըլլալով, ի վերջոյ 1970/3064 թուակիր ագերագրով Պետական Խորհուրդի 12րդ ճիւղին մօտ դատական հետապնդման կը ձեռնարկէինք, ընդդէմ Վաքըֆներու Ընդհ. Տնօրէնութեան, բեկանելու համար այս վերջնոյն տուած անարդար որոշումը:

Այսօր, ուրախութեամբ կը յայտնենք թէ երկրին այս բարձրագոյն Դատարանի արդարադատ դատաւորները, բեկանելով Վաքըֆներու Ընդհ. Տնօրէնութեան գրաւման որոշումը, արձակած են 5-6-1972 թուակիր ու 1972/1563 թուահամար ու ներկայիս վերջնական բնոյթ ստացած իրենց վճիռը, որու հիման վրայ եկեղեցի եւ վարժարան իրենց հանրանպաստ գործունէութիւնը պիտի կարենան շարունակել ուրիշ նպատակայարմար գետնի մը վրայ, ի նորոյ վերաշինուելով:

Ուստի, Թաղային Խորհուրդս աւելի վերջնիթողով կարգ մը անհրաժեշտ աշխատանքներ, առաջին առթիւ մօտալուտ ու հաւանական փլուզման մը պարագային չկասեցնելու համար Ս. Ներսէսեան վարժարանի դասաւանդութիւնները, Սկիւտարի մէջ վարձած է նպատակայարմար քարուկիր շէնք մը: Վարժարանիս Տնօրէնութիւնն ու Հիմնադիրը վերեւ մէջբերուած որոշումէն անմիջապէս վերջ՝ քաղաքիս Կրթական Տնօրէնութեան մօտ կատարած են անհրաժեշտ դիմումները, ապահովելու համար նոր շէնքի փոխադրութեան արտօնութիւնը, զոր յուսով ենք թէ ի մօտոյ ձեռք կը ձգենք:

Ինչպէս հաղորդուած էր նախապէս, ճամբու շղոյութեան ու այլազան անպատեհութեանց պատճառաւ ներկայիս փակուած է Ս. Ստեփանոս եկեղեցին, ուտակայն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր բարեհաճ տնօրինութեամբ կիրակնօրեայ արարողութիւնները անխափան կերպով տեղի կ'ունենան, մինչեւ նոր եկեղեցւոյ կառուցումը, Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ:

Թաղային Խորհուրդս ու վարժարանիս Հոգաբարձութիւնը եւ Տիկնանց կազմը ըստ առաջնոյն անխափան կերպով կը շարունակեն իրենց աշխատանքները, յօգուտ եկեղեցւոյս ու վարժարանիս:

Իսկ գերեզմանատունէն փոքր մաս մը միայն ապասեփականացուած է, ու անոր փոխարէն հանդիպակաց հողամաս մը կցուած է, հետեւաբար՝ ըստ առաջնոյն կը շարունակուի ննջեցեալներու թաղումը:

Նկատի առնելով վերոյիշեալ պարագաները, կը յուսանք թէ Իսթանպուլահայ բարեսէր հասարակութիւնը այսուհետեւ ալ ըստ առաջնոյն իր նիւթական ու բարոյական զօրավիգութիւնը առարկայ պիտի ընէ եկեղեցիս ու մանաւանդ Ս. Ներսէսեան գիշերօթիկ վարժարանը, որոնք այնքան պէտք ունին հանրային օժանդակութեան:

Ի դիմաց Թաղային Խորհուրդի
Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ
Խասգիւղ - Հալըճօղլուի

Ատենապետ ՕՆՆԻԿ ԳՐՔՃԵԱՆ
Ատենադպիր ՊԵՐՃ ԻՐՔԻԵԱՆ

Իսրայէլ վերադարձաւ եւ յայտարարեց թէ իր ճամբորդութիւնը օգտակար եղած է:

ՍԱՅԿՈՆԻ իշխանութիւնները բացարձակապէս կը հերքեն թէ գինադուլ մը անմիջական ըլլայ: Արտաքին նախարարը շեշտած է այս առթիւ թէ իրենք երբեք համաձայնագիր մը չեն ստորագրեր, ուր առժամեայ կառավարութեան անունն ըլլայ: Ինչպէս կ'երեւի Սայկոն շուտեր տեղի տալ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ կառավարութեան դէմ դաւ մը երեւան հանուած է: Ութ հոգի ձերբակալուած է: Պաշտօնական զեկոյցը կը ճշդէ որ դաւը «ծայրայեղներ»ու գործն է, առանց ճշդելու թէ ճա՞խ են թէ աջ: Նոյն ատեն թեթեւ ուժականութեամբ ռումբ մը պայթած է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանը: Զոհ չկայ եւ վնասները քիչ են:

ՊԱՊԸ մեղադրած է խորհրդային իշխանութիւնները որոնք մերժած են Սոլժենիցինի որ ստացուած բառը գլխագիրով գրէ: Երանի՜ թէ միայն այդ ըլլար խորհրդային իշխանութիւններու... մեղքը:

ԿԻՐԱԿԻ՝

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴՈՒՐԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Ա.

ԽՄԲ.— Գուրգէն Մխիթարեանի «Հերկ ու ցանէն» կը քաղենք այս շահեկան դրուագը, զոր հեղինակը ունեցած է Եղիշէ պատրիարքի հետ, ատեն մը երբ ան հիւանդանոց փոխադրուած էր։ Վաւերական ձայն մըն է, որ իր կարգին կը պախարակէ Երեւանի ուղղագրութիւնը։ Հաւատա՞նք թէ օր մը, այս ձայները — անդրշիրիմեան թէ կենդանի — լսող պիտի ըլլայ։

Պատրիարքը մնաց հիւանդանոց. թեթեւ նուաղում մը ունեցեր էր, ինկեր ու վիրաւորուեր էր ճակատէն։

Հարկ էր, որ կրկին հիւանդանոց երթայի, տեսակցելու համար լեզուական հարցին շուրջ։

Ու քանի մը օր անց գացի, կէսօրէ մը ետք։ Հիւանդանոցին մէջ նոյն խաղաղութիւնը, նոյն զովութիւնը եւ երկիւղածութեան տպաւորութիւն մը, զոր եկեղեցիները կուտան, եկեղեցիներու այն պահերը սակայն, երբ յուղարկաւորական արարողութիւն կը կատարուի։

Հազիւ սանդուխին գլուխը բարձրացած, հեռուն, երկար միջանցքին անդին ծայրը, մթասատուերին մէջ եւ աթոռի մը գամուած նստած կը տեսնեմ զարձեալ Սահակ վարդապետը, արթուն պահակը պատրիարքի սենեակին ու կեանքին։

Կը վազէ կուգայ, սիրալիր կը խօսի. գիտէ նպատակս։

— Սրբազանը քնած է, — կ՚ըսէ, — հանգստացէք մի քիչ։

Ու ժամացոյցը կը նայի. կէս ժամ մը պէտք է սպասել դեռ, մինչեւ չորս։

Իսկոյն կողմնակի դուռ մը կը բանայ. իր սենեակն է, կը հրամցնէ ներս ու կ՚ըսէ, միշտ մեղմ ձայնով.

— Մի լաւ սուրճ պատրաստեմ ձեզ։

Ի զուր կը ջանամ տարհամոզել. կը պատրաստէ, պզտիկ զարակէ մը սիկարէթ կը հանէ եւ, կէս ժպտած, կը վազէ Սրբազանին քով։

— Գնամ տեսնեմ, չըլլա՞յ արթնցած ըլլի։

Քանի մը վայրկեանէն կուգայ. դեռ չէ արթնցած։

Ու նորէն կը խօսինք Հայաստանէն, Էջմիածինէն, Մայիս 28էն, որուն տօնախմբութեան ջերմ կուսակից է։

— Մեր ամէնից մեծ տօնն է նա, շատեր չեն ըմբռնում. մի ազգի համար իր անկախութիւնից աւելի թանկագին բան կա՞յ։

Ու կը պատմէ, թէ իր սենեակը, վանքին մէջ, երկու դրօշներ ունի, «մի հատ մեծ», «մի հատ փոքր», ինչպէս նաեւ հերոսներու նկարներ, զորս ամէն տարի կը տրամադրէ երիտասարդութեան, նման տօներու առիթով։

— Ա՜խ, ա՜խ, — կ՚ըսէ անկեղծ յուզումով, — ե՞րբ պիտի գնանք մեր սեփական հայրենիքում տօնելու։

Ինձմէ կը խնդրէ հերոսներու նկարներ ղրկել, Անդրանիկի, Սեպուհի, Քեռիի եւ ուրիշներու։

— Ինչ արժէ՝ կը վճարեմ սիրով, — կ՚աւելցնէ, — եթէ երկու օրինակ գտնէք, երկուսն էլ ղրկեցէք…

Ես կը խոստանամ։

Ցանկարծ մուտքը կ՚իյնայ Սրբազանը, դուրս կ՚երթայ ու պահ մը ետք վազելով կուգայ։

— Ելած է եւ շատ լաւ տրամադրութեան մէջ է, շա՛տ լաւ։

Այս բառը կը զուարճացնէ զիս. ամբողջովին ռուսահայ դարձեր է պոլսեցի վարդապետը, շարունակ «տրամադրութիւն»է կը խօսի։ Գիտէ՞ք, թէ Ռուսահայերու կեանքին մէջ ի՛նչ մեծ դեր կը կատարէ այս զարմանալի «տրամադրութիւն» բառը. մէկը տկա՞ր կամ յոգնա՞ծ է,—«տրամադրութիւն» չունի. ժամադրուած է ու երթալ չուզե՞ր,—չունենար յանկարծ. ախորժակ չունի կամ չի՞ սիրեր կերակուր մը, — «տրամադրութիւն» չունի. ցո՞ւրտ է, տա՞ք է, ձի՞ւն է կամ անձրեւ, — միշտ «տրամադրութիւն» չունի. վերջապէս ոչ այս, ոչ ա՞յն է, այսինքն անբացատրելի, անորոշ վիճա՞կ մըն է, դարձեալ «տրամադրութիւն» չունենար։ Ցատակ, որոշ եւ դրական վիճակները միայն «տրամադրութիւն» կը ստեղծեն, իսկ այդ վիճակները քիչ են ընդհանրապէս։

Քանի որ Սրբազանին «տրամադրութիւն»ը լաւ է, այդ ըսել է, թէ համաձայնութիւն տուած է արդէն. կ՚ընկերանամ վարդապետին ու կ՚երթամ Սրբազանին սենեակը։

Տասը օր անցած է առաջին այցելութենէս ի վեր եւ արդէն բաւական կազդուրուած կը տեսնեմ Սրբազանը եւ աւելի առոյգ արտայայտութեամբ։

Սեղանին վրայ քանի մը գիրքեր կան, իսկ առջեւը բաց գիրք մը դրուած է։

— Բժիշկները կ՚արգիլեն, իսկ դուք կը կարդաք հապա՜, Սրբազա՛ն։

— Թեթեւ գիրքեր են. պարզ ընթերցումը չի յոգնեցներ։

Կը խօսինք իր կազդուրումէն, Երուսաղէմէն, Հայոց վանքէն ու սրբավայրերէն եւ կ՚անդրադառնանք հայ նոր ուղղագրութեան հարցին։ Տկար է շատ, շունչը կարճ՝ երկար խօսակցութեան համար, եւ ես չեմ ուզեր Երեւանի հարցաբանը առնել ու տառ առ տառ ենթարկել Սրբազանին բանասիրական քննութեանը. տաժանելի պիտի ըլլար ատիկա իրեն համար։

— Երեւանի ուղղագրական յանձնաժողովը անշուշտ ձեզի ալ ղրկած է իր հարցարանը։ Պիտի պատասխանէ՞ք, Սրբազա՛ն։

— Ղրկած է, այո՛։ Հաւանական է, որ պատասխանեմ, երբ քիչ մը առողջանամ։

— Ո՞ւր, իրե՞նց պիտի ղրկէք ձեր պատասխանը։

— Ո՛չ, անշուշտ, «Սիոն»ի մէջ պիտի հրատարակուի։

Այս պատասխանէն ետք, աւելորդ էր իմ կողմէս տառերու մասին հարցումներով յոգնութիւն պատճառել։ Կը գոհանամ ընդհանուր հարցերով, զորս մինչեւ այժմ ոչ մէկ բանասէր նկատի առաւ իր պատասխանին մէջ։ Ասոնք խօսեցան լեզուական ու քերականական օրէնքներու մասին, յաճախ տարրական օրէնքներու, որոնք անծանօթ չեն անշուշտ Երեւանի բանասէրներուն։ Դուրեան Սրբազան աւելի շատ շօշափեց լեզուական փիլիսոփայութիւնը, եւ իր ապագայ պատասխանը այս տեսակէտով բոլորովին նորութիւն մը պիտի կազմէ։

— Ի՞նչ կը խորհիք Երեւանի նոր կամ, աւելի ճիշդ, նորագոյն ուղղագրութեան մասին, Սրբազա՛ն։

— Եղածը անմտութիւն է, — կ՚ըսէ զայրացած զայրոյթով, — անմտութիւն է եւ անիմաստ։ Կարելի չէ խաթարել աւելի քան 14 դարերու ստեղծագործութիւն մը, ինչպէս նաեւ լեզուական օրէնքներ ու հնչիւններ։

«Իրաւունք չունի՛ն ձեռք դպցնելու դարերու կեանք ունեցող սքանչելի լեզուի մը։ Մենք ունինք հին լեզու մը՝ գրաբարը եւ չենք կրնար խախտել անոր օրէնքները։ Եթէ աշխարհաբարը առանձին ու բացարձակապէս անկախ լեզու մը ըլլար, եթէ նոր լեզու մը ստեղծէինք եւ օրէնքները մե՛նք դնէինք, այն ատեն կրնայինք այս կամ այն փոփոխութիւնը մտցնել։ Բայց աշխարհաբարը չինծու լեզու մը չէ, ոչ ալ առանձին լեզու մըն է։Ան սերտօրէն կապուած է գրաբարին, եւ չենք կրնար զարաւոր սկզբունքներ, գիրեր եւ հնչիւններ փոխել կամ ջնջել ըստ կամս։

«Մեր լեզուին ուղղագրական օրէնքները դժուար չեն։ Պատուական լեզու մը ունինք, եթէ քիչ մը ջանք ընել գիտնանք։ Յ գիրին տեղ h գրելով, օին տեղ o գրելով կարելի չէ դիւրացնել ուղղագրութիւնը, ընդհակառակն՝ աւելի կը դժուարանայ։ Որովհետեւ այս ձեւով կը խախտի օրէնքը, կը խաթարուի լեզուին գիտական հիմը եւ աշակերտը շփոթութեան առջեւ կը գտնէ ինքզինք։

«Ուղղագրութիւնը փոխել ուզողները կը մոռնան, թէ ինչ որ ալ ըլլան, մարդը չի կրնար մասամբ մեքենական ըլլալէ. վարժութիւնը մեծ դեր կը կատարէ ուղղագրական հարցին մէջ։

«Տառեր, մինչեւ բառին պատկերացումը չունենան իրենց մէջ, չեն կրնար ճիշդ գրել. լսելը բաւական չէ։

«Կ՚ըսենք, օրինակ, «այս մարդը յաջող է իր գործերուն մէջ». արտասանութեան ատեն «ջ» ես հնչեր թէ «չ», խօսքի մէջ նշանակութիւն չունի, իմաստէն կը հասկցուի «ջ» ըլլալը. բայց գրելու ատեն խնդիրը կը փոխուի. հարկադրուած ենք ճշդել տառը, որպէսզի չան հաջելը չհասկցուի։ Իսկ սակա կ՚ըլլայ օրէնքով եւ մեքենականօրէն, պատկերացումով, փիկիռով։

«Ըսել կ՚ուզեմ, թէ ուղղագրութեան հարցին մէջ միայն լսողական հանգամանքը չէ, որ դեր ունի, այլեւ տեսողականը, բառին վիզուէլ հանգամանքը։

«Երեւանի մարդիկը հնչումին եւ լսողութեան միայն կ՚ենթարկեն ուղղագրութիւնը. սխա՛լ է. ան մեծապէս կախում ունի նաեւ տեսողականէն։ Այսպէս՝ աշակերտ մը ունէինք, որ տառերը ամփոփօրէն եւ ճշգրտօրէն կը հնչէր, ազգային բառը կ՚արտասանէր իր տառերուն զօրաւոր ձայնովը, բայց, հակառակ տառերուն ճիշդ արտասանութեան եւ հնչիւնին, չկրցանք անոր սորվեցնել պարբերաբար բառը չխտակ գրել։

«Այս ըսել է, որ արտասանութիւնը երկրորդական է, եւ ուղղագրութիւնը կարելի չէ երբեք անոր պատշաճեցնել։ Այսպէս ոչ մէկ լեզու կայ։ Ֆրանսերէնը, անգլերէնը եւ եւրոպական միւս լեզուները բազմաթիւ տառեր ու մասնիկներ ունին, որոնք թէեւ կը գրուին, բայց չեն հնչուիր, ինչպէս Ֆրանսերէն ընթ եւ ուրիշ մասնիկները. չենք խօսիր անգլերէնի մասին, որ նման բարդութիւններ ունի։

«Այս տեսակէտէն հայ լեզուն ամէնէն դիւրատարն է։ Քիչ մը ճիգ բաւական է սորվելու համար։ Է՜հ, կ՚ուզեն որ որեւէ ճիգ չընե՞ն, չյոգնի՞ն, օրէնք ու կանոն չսորվեցնե՞ն ու ապատի՞ն անդիմէ, այն ատեն աւելի դիւրին միջոցը կայ, թող լեզո՛ւ չսորվեցնեն…»։

Գ. Մ.

ԼԱ ՌՈՆՍԻԷՐ ԿԱՄ ՅԱՆՑԱՒՈՐ ԱՆՄԵՂԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Միս Ալըն կը պատմէ դէպքը հետեւեալ ձեւով.

«Խոր քունի մէջ էի, երբ արթնցայ փշրուող ապակիի ձայնէն։ Պատուհանը բացուեցաւ եւ մարդ մը ներս խուժեց։ Տեղակալ տը լա Ռոնսիէրն էր։ Վրաս նետուեցաւ, ձեռքերս կապեց մարմինիս շուրջ, բերնիս մէջ թխմեց թաշկինակ մը, որպէսզի չպոռամ։ Յետոյ նամակ մը ձգեց սեղանին վրայ եւ անհետացաւ։ Ահա՛ւասիկ նամակը»։

Երկտողը կ՚ըսէր հետեւեալը.

«Ամբողջ քաղաքը պիտի իմանայ ձեր աղջկան անպատուութիւնը։ Ուրախութիւնը պիտի չունենամ ձեր վիշտը վայելելու»։

ԷՄԻԼ ՏԸ ԼԱ ՌՈՆ…

Տ՚Եօթույի նաեւ կ՚իմանայ իր նշանածին բռնաբարուիլը եւ մենամարտի կը հրաւիրէ իր հակառակորդը։ Երկու ապակեցուի։ Իսկ ասիկա կ՚ըլլայ օրէնքով եւ մեքենականօրէն, պատկերացումով, փիկիռով։

(Մնացեալը յաջորդով)

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Կային հաճելի, շատ հաճելի մարդիկ մեր համայնքում, հէնց թէկուզ վերցնենք չինանիւթեր հայթայթող այն բարձր պաշտօնեային, որին մեղադրանք էր ներկայացուած Սիբիրի անտառները կողոպտելու՝ Երեւանի տրամվայի գիծը «շպալ»ներով ապահովելու համար։ Շատ բանով էր նշանաւոր այդ մարդը, երբ նա լողանում էր, թւում էր թէ բաղնիք էր թափանցել թաւամազ մի արջ։ Իր ասելով, կանանց մէջ ունեցած իր յաջողութիւնը նա պարտական է այդ հանգամանքին։ Նրա կինը հայ մեծագոյն դերասանուհիներից մէկն էր, որով նա անկնյայտ կերպով պարծենում էր։ Սրամիտ էր նա, պատրաստաբան եւ կարող էր իրար ետեւից անեկդոտներ պատմել գիշեր-ցերեկ եւ երբեք չկրկնել իրեն։ Ի բնէ եւ ի ծնէ խանդոտ էր նա եւ չէր տանում, երբ խօսում էին իր կնոջ՝ սիրուած դերասանուհու շնորհների մասին, եւ ի զուր չէր, որ բանտատեղծներից մէկը նրան մի օր անուանեց Թայշարուխի Օթելլօ։

Շոգ էր մեր կայանում, տառատապից թափանցող օդը չէր հասնում մեզ, հողէ յատակին փռուած մեր անկողինները քրտնամխում էին եւ մենք հագնում էինք մօտաւորապէս այնպէս, ինչպէս լողափում աւազի վրայ թաւալողները։ Այդ պատճառով էլ, մենք անհամբերութեամբ սպասում էինք կէս գիշերին, երբ մեզ տաս րոպէով դուրս էին հանում պրօսանքի։ Մենք շնչում էինք գիշերային թարմ օդը եւ մեզ տիրում էր յարաբերական երջանկութեան զգացումը։

Առաջին իսկ բոպէից մեր համայնքը բաժանուեց երկու մասի, լուատեսների եւ յոռետեսների։ Լաւատեսները յոռետեսներին անուանում էին ագռաւներ, իսկ յոռետեսները լաւատեսներին՝ դեղձանիկներ։ Ըստ լաւատեսների, ինչ որ եղաւ՝ եղաւ, երեւի այս էին պահանջում պետական շահերը, սրանից յետոյ ամէն ինչ լաւ կը լինի։ Ցիմարութիւն է մտածել, որ այս քառասուն հոգին հազար չորս հարիւր տարի պիտի անցկացնի բանտում։ Պետութիւն է, մի օր բռնեց, մի օր էլ բաց կը թողնի, կ՚ասի՝ կորէ՛ք ձեր տները…

Ագռաւներն ունէին իրենց խմբակի հիմնը, նրանց սիրած երգը հէնց իրենց անունով էլ կոչւում էր, — «Սեւ ագռաւ» — «Սե՛ւ ագռաւ, սեւ ագռաւ, մանկութեան օրերից կռացիր, կռկռացիր իմ գլխի վրայ, ի՞նչ ես ոլորում հիմա էլ իմ գլխին…»։ Չի կարելի ասել, որ երգում բացարձակապէս կոնֆլիկտ գոյութիւն չունէր, երգի սկզբի տներում յամառօրէն ժխտւում էր անձնատուութիւնը, կամ անընդհատ պնդում այն մասին, որ՝ ես քոնը չե՛մ», — բայց ի վերջոյ մթնոլորտն աւելի չկանում էր եւ երգը վերջանում էր գրոհի բացարձակ պարտութեամբ, — «Ա՛խ, սեւ ագռաւ, ես քո՛նն եմ…»։ Ու տխրում էր երգից յետոյ մի մռայլ, ճնշող լռութիւն։

Ագռաւները դեղձանիկների խմբակին վերագրում էին «Մի վազեր այդչափ արագ» մանկական, միամիտ երգը։ Երբ վերջիններն ազատութիւն էին տալիս իրենց լաւատեսութեանն եւ խօսքերն իրարից խլելով ապացուցում էին, որ յուսահատուելու ոչ մի պատճառ չկայ եւ որ վերջ ի վերջոյ արդարութիւնը պիտի՛, պիտի՛, այո՛, պիտի յաղթանակի, թայշարուխի Օթելլօն նշան էր տալիս եւ ագռաւները մի մարդու նման երգում էին դեղձանիկների հիմնը.

Մի՛ վազեր այդչափ արագ,
Իմ աղուորի՛կ նապաստակ,
Շատ փոքրիկ ես սակայն,
Թաթիկներդ կը յոգնին…

Սիրտ պէտք էր, որ դիմանար…

Յոռետեսները լսել անգամ չէին ուզում դեղձանիկների այս ղայլայլները եւ կռւում էին սեւ ագռաւների նման, — բոլորիս վրայ մի սեւ խաչ, լաւագոյն դէպքում՝ պիտի մեռնենք մութ ու անել գնդաններում եւ բանտերում։ Կարող է այդ բախտին էլ չարժանանանք, եթէ ներքին եւ արտաքին դրութիւնը ծանրանայ, մի գիշեր կը տանեն ու մէկ-մէկ կը թրխացնեն։ Ահա՛ թէ ինչ։

Դեղձանիկները յուզւում էին, բողոքում, — մենք դատուած ենք եւ ոչ մի օրէնքով մեզ ոչ ոք չի կարող գնդակահարել։ — Ագռաւները կռկռում էին, — Մեզ մօտ ամէն ինչ ենթարկւում է յեղափոխական նը՛պա՛տա՛կա՛յա՛րմա՛րո՛ւթեա՜նը…

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(56 – Շար.)

ները կ'երթան ամայի անկիւն մը, կը մենամարտին: Տ'Եսթուի ծանրօրէն կը վիրաւորուի:

Այն ատեն, զօրավարը կ'որոշէ հարցը ներկայացնել դատարան: Լա Ռոնսիէր կը բողոքէ, կը պնդէ, որ այդ նամակներուն հեղինակը ինքը չէ: Բայց կ'ընդունի անհաւատալի համաձայնութիւն մը: Տ'Եսթույի զայն կանչել կուտայ իր սնարին մօտ եւ անոր կը յայտնէ, որ հարցը դատարան պիտի չյանձնուի, եթէ ինք երկտողով մը խոստովանի, որ այդ նամակներուն հեղինակը ինքն է: Զարմանալին հոն է, որ Լա Ռոնսիէր կ'ընդունի առաջարկը եւ անմիջապէս կը մեկնի Փարիզ:

Հարցը փակուած պիտի նկատուէր, եթէ քանի մը օր ետք, նոր նամակներ չտեղային Մորէլներու բնակարանը: Այդ նամակներէն մէկուն մէջ մանաւանդ՝ կար գայրացուցիչ նախադասութիւն մը.

«Անքակտելի կապ մը պիտի միացնէ մեր երկուքը: Քանի մը ամիսէն ծունկի պիտի գաս եւ պիտի խնդրես, որ բարեհաճիմ անուն մը տալ այն զաւկին, որ պիտի ծնի քեզմէ եւ ինձմէ: Գալով քու երկու պաշտպաններուդ՝ հօրդ եւ Տ'Եսթույին, քանի մը ամիսէն անոնք պիտի անցնին անդիի աշխարհը»:

Այս անգամ զօրավար տը Մորէլ կը դիմէ դատարան: Լա Ռոնսիէր կը ձերբակալուի եւ կը բանտարկուի: Հակառակ ատոր, նամակները կը շարունակեն տեղալ Մորէլներու բնակարանէն ներս:

Դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ Վերսայլի Ոճրագատ Ատեանին առջեւ: Սրահը լեցուն է բերնէ բերան: Հանդիսատեսներուն մէջ ներկայ են Ժորժ Սան, Պալզաք, Վիքթոր Հիւկօ եւ շատ մը ուրիշներ: Ներկայ են նաեւ Տէր եւ Տիկին Մորէլ եւ զօրավար Լա Ռոնսիէր, որ հաւատացած էր իր զաւկին անմեղութեան:

Մարի տը Մորէլ կը ներկայանայ Ատեանին առջեւ՝ իբրեւ գլխաւոր վկայ: Բոլոր ներկաները կը ցաւին այս մաքուր եւ անմեղ աղջկան պատահած դժբախտութեան, առանց թափանցելու անոր մութ գաղտնարաններուն: Աղջիկը ամչնալով կը պատմէ պատահածը, լուռ անցնելով կարգ մը մանրամասնութիւններուն վրայէն: Ոչ ոք կը կասկածի այս մատղաշ աղջկան բառերուն վրայ, ուր չեն պակսիր անհեթեթ ու տարօրինակ բաներ:

Արդէն վճիռը տրուած է ի յառաջագունէ: Ընդհանուր դատախազը հարցը կը յատակացնէ ըսելով.

— «Յարգելի՛ երդուեալներ, ձեզ կը մնայ ընտրութիւն մը կատարել այս մաքուր աղջկան եւ հեծելազօրքի սպային միջեւ, որուն անցեալը շատ յանձնարարելի չէ»:

Տարօրինակը հոն է, որ ամբաստանեալը ինքզինք կը պաշտպանէ շատ թոյլ ձեւով, իր վրայ կեդրոնացնելով երդուեալներու դէշ տպաւորութիւնը: Լա Ռոնսիէր կը դատապարտուի տասը տարուան բանտարկութեան:

Եւ սակայն, եթէ դէպքը ուսումնասիրենք աւելի մօտէն, պիտի տեսնենք, որ Օրիորդ տը Մորէլ կը ստէր ծայրէ ի ծայր: Նախ իր ննջասենեակը կը գտնուէր փողոցէն 13 մեթր վեր: Հոն հասնելու համար պէտք էր այնպիսի սանդուխ մը, որ թերեւս գոյութիւն չունէր Սոմիւրի մէջ, եւ որուն փոխադրութիւնը անհնար պիտի չանցնէր անցորդներուն կողմէ:

Երկրորդ՝ կոտրուած ապակիի կտորները ինկած էին պատուհանէն դուրս եւ ոչ թէ ներս, եւ բացուած ծակը շատ հեռու էր պատուհանէն, ուրկէ կարելի ըլլար զայն դուրսէն բանալ: Ուրեմն, ապակին կոտրուած էր ներսէն: Յետոյ, եթէ նոյնիսկ Լա Ռոնսիէր մտադրած ըլլար բռնաբարել Մարին, այնքան ապուշ չէր, որպէսզի իր արարքը հրապարակէր կանխաւ:

Յետոյ, ձերբակալուելէ ետք, ի՞նչպէս կրցած էր Փարիզէն նամակներ տեղացնել Մորէլներու տունը առանց մեղսակիցի: Եթէ անոնք բանտապահներ էին, պիտի խոստովանէին ուշ կամ կանուխ:

Զոյգ գրաքննիչներ հաստատած էին, որ նամակները չէին գրուած Լա Ռոնսիէրի կողմէ. երկու ուրիշներ հաստատած էին, որ անոնք կնոջ մը կողմէ գրուած ըլլալու էին: Իսկ նամակներուն թուղթէն գտած էին Մորէլներու բնակարանը: Աւելին՝ Լա Ռոնսիէր, որ հազիւ նախակրթարան մը աւարտած էր, ուղղագրութեան մասին գաղափար չունէր, մինչ նամակները գրուած էին մաքուր լեզուով եւ անսխալ:

Լա Ռոնսիէր ութ տարի մնաց բանտ: 1848ի յեղափոխութենէն ետք, անոր դատը վերաքննութեան ենթարկուեցաւ եւ պատիւը վերահաստատուեցաւ: Ան ստացաւ զինուորական մեծ պաշտօններու եւ մեռաւ 1874ին, Թահիթիի մէջ, իբրեւ այդ շրջանի զօրքերուն ընդհանուր հրամանատարը:

Մեռնելէ առաջ, Լա Ռոնսիէր ըրած էր խոստովանութիւն մը, զինք դատապարտող Ատեանի նախագահին: Այս խոստովանութիւնը կը բացատրէ ամէն բան: 1834 Սեպտեմբեր 23ին, Լա Ռոնսիէր խումբ մը սպաներով կը ճաշէր «Եւրոպա» ճաշարանին մէջ: Խօսակցութեան նիւթն էին խորհրդաւոր անանուն նամակները: Բաւական շիշեր պարպուած էին, երբ Լա Ռոնսիէր յայտնեց, որ իր տագնապներուն բուն պատճառը Մարի տը Մորէլն էր, եւ ինք նոյն իրիկունը միտք ունէր միանալու անոր մարմնապէս:

Նոյն գիշերը, Լա Ռոնսիէր ժամադրութիւն մը կ'առնէ Միս Ալլէնէն, որ իր հոմանուհին էր: Անոր սենեակէն կը մտնէ Մարիին սենեակը:

Լա Ռոնսիէրի նպատակն էր իր սպայ ընկերներուն ներկայացնել գրական փաստ մը եւ ոչ թէ բռնաբարել Մարին: Ուստի, մկրատով փունջ մը մազ կը կտրէ ու կ'անհետանայ: Անմիջապէս Մարի եւ Միս Ալլէն կ'անցնին գործի, ներսէն կը կոտրեն ապակին: Մարի կը կապէ իր ընկերուհիին բերանն ու ձեռքերը, իր ծնողքին հաւատացնելու համար, որ Լա Ռոնսիէր բանի ուժ գործած էր:

Ուրեմն, Լա Ռոնսիէր բոլորովին անմեղ չէր, ան գործած էր դատապարտելի արարք մը, որուն պատիժը, սակայն, տասը տարի բանտարկութիւն չէր կրնար ըլլալ:

ՆՈՒՊԱՐ ԶԱՐԽՈՒՏԵԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՐՑԵՐ

Խորհ. Միութեան մէջ ինքնաշարժն եւս աստիճանաբար կը դառնայ «ընկերային երեւոյթ»: «Բոլորս ալ երկընտրանքի առջեւ կը գտնուինք. մերժել եւ մեր առօրեայէն վանե՞լ այդքան մարդկային զոհերու պատճառ հանդիսացող, բնակավայրերու օդը ապականող, կեանքին լաւագոյն ժամերը կլանող ինքնաշարժը, թէ փորձել համակերպիլ անոր՝ ճշդելով մեր յարաբերութիւններուն շրջանակները»:

Հարցը այս ձեւով հրապարակ կը դնէ ճարտարապետ Ռաֆայէլ Յարութիւնեան «Գարուն» ամսագրի էջերուն մէջ: Շահեկան են յօդուածագրին ներկայացուցած թիւերը ինքնաշարժներու մասին:

Այսպէս, այժմ Հայաստանի մէջ կայ մօտ 100.000 բեռնատար եւ մարդատար ինքնաշարժ եւ 15.000 մոթոսիքլէթ: Ինքնաշարժներուն (բեռնատար եւ մարդատար) 40.000ը կը գտնուի Երեւան:

Մասնագէտներու հաշուով 1975ի վերջերը Հայաստան պիտի ունենայ մօտ 200.000 ինքնաշարժ: Այլ խօսքով՝ երեք տարուան մէջ հարիւր հազարի յաւելում մը պիտի արձանագրէ: Ասոր 60–70 տոկոսը անձնական գործածութեան կառքեր պիտի ըլլան:

Յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ կարգ մը խնդիրներու, որոնք կապ ունին այս հարցին: Ասոնք ընթացիկ երեւոյթներ են արեւմուտքի մէջ, բայց որովհետեւ Խորհ. Միութիւն դեռ նոր կը մտնէ այսպէս կոչուած «ինքնաշարժի դարաշրջանը», հոն եւս այդ հարցերը կը ստանան այժմէական բնոյթ:

Ռ. Յարութիւնեան անհրաժեշտ կը գտնէ, որ կիրարկուի «ապահովութեան գօտի»ներու պարտադիր գործածութիւնը, քանի որ անոնք յաճախ ունին «այնպիսի կենսական նշանակութիւն, ինչպէս սաղաւարտը մոթոսիքլէթ քշողին համար»: «Հայաստանի մէջ այդ գօտիներու օգտագործումը պէտք է պարտադրել միջքաղաքային երթեւեկութիւններու ժամանակ»:

Երկրորդ կէտը կը վերաբերի հետիոտն երթեւեկութեան ապահովութեան: Ազդանշան տուող լոյսերը քիչ են եւ Հայաստանի ինքնաշարժի մարմնին պետ՝ Հ. Զրաղացպանեան գրել կուտայ, թէ «անցեալ տարի Հանրապետութեան համար պահանջած էինք 4900 լուսաւոր ազդանշան, սակայն ստացանք եւ տեղաւորեցինք 1700 հատ»:

Երկրորդ կէտը, որ նոյնպէս կարեւոր է, ինքնաշարժներու նորոգութեան եւ արկածներու դէմ ապահովագրութեան խնդիրներն են:

Նորոգութեան համար սակեր նշանակուած են Պետութեան կողմէ, սակայն, ատոնք երբեք չեն գործադրուիր: «Ցաւալի է հաստատել, որ սպասարկութեան բոլոր կայաններու մէջ աշխատողները աւելի շատ ծանօթ են Այնշթայնի յարաբերական տեսութեան, քան պաշտօնական սակագիններուն»: Յօդուածագիրը կ'առաջարկէ, որ ապահովագրութիւնները ինքնաշարժի արկածներու համար պարտադիր դառնան, ինչպէս արեւմտեան երկիրներու մէջ:

Տուգանքի մէջ ալ կարգ ու կանոնի խախտում կայ: «Բոլոր այն վարորդները, որոնք կը փորձեն բացատրել ոստիկանին կամ քննիչին, թէ ինչո՛ւ եւ ի՛նչպէս խախտած են կանոնը, կը հեռանան իրենց ծոծրակը քերելով եւ իբրեւ նուէր հոն կը թողուն իրենց վարորդի թուղթը, իսկ այն վարորդները, որոնք աւելի ճկուն խելք ունին, կը հեռանան հոնկէ իրենց գրպանը մէկէն մինչեւ տասը ռուբլով ալ թեթեւցած»:

Յօդուածագիրը ամէնէն աւելի մտահոգուած է օդի ապականութեան հարցով, որովհետեւ, օրինակ Երեւանի մէջ 40.000 բեռնատար եւ մարդատար ինքնաշարժ կայ եւ ասոնք տարեկան կ'արտածեն 24.000 թոն վնասակար կազ: «Կը մնայ այս բոլորին վրայ աւելցնել մեր ճարտարարուեստականացած մայրաքաղաքին քանի մը տասնեակ տարբեր չափի ծխնելոյզները եւ մեր շնչած օդին այսօրուան պատկերը պարզ կը դառնայ: Առ այժմ աղմուկէ եւ կազերէ պաշտպանուելու արդիւնաւէտ մէկ միջոց կայ՝ կանաչապատումը, ծառերն ու թուփերը, որոնք երթալով կը պակսին մեր երկրին գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ»:

Փաղուէն Փաղուէ

ՀԱԼԷՊԻ մէջ մեռած է ընկ. Միսաք Մելքոնեան: Ողբացեալ ընկերը, որ ծնած է Վան 1884ին, համիտեան ջարդերէ ետք կը մնայ որբ եւ կը տարուի Ուրֆա: Գաղափարապաշտ ընկերը Ուրֆայի մէջ կը սպաննէ ջարդարար Շաքիրը: Խուսափելու համար կառավարութեան հետապնդումէն՝ կ'անցնի Հալէպ: Մեծ Եղեռնէն ետք խղճմտօրէն եւ անձնուիրութեամբ կը ղեկավարէ որբահաւաքի գործը, շրջելով Ճեզիրէի անապատը եւ ազատելով բազմաթիւ հայ բեկորներ: Այդ գործի ընթացքին ընկ. Միսաք Մելքոնեան կը վայելէ Ճեզիրէի աշիրէթապետներուն յարգանքը: Ան օգտակար կ'ըլլայ նաեւ «Բարէն Եփփէ» ճեմարանի հաստատումին, երբ համանուն ընդարձակ հիւղաւանը ազգային կալուած կը դառնայ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Օվիտ անյուսալի ուժով մը վերցուց Ժաքը, պառկեցուց զայն, վրան ծածկեց, երկու բարձ դրաւ անոր գլխուն տակ, իր սենեակը քաշուեցաւ ու քիչ յետոյ սկսաւ քնանալ: Լուսնալուն արթնցաւ ու քանի մը վայրկեանէն հագուեցաւ եւ իր ինքնակոչ զարմիկին սենեակը վերադարձաւ: Ժաք որեւէ շարժում չէր ըրած, ու իր աղմկալից շնչառութիւնը ցոյց կուտար թէ կ'ապրէր ան: Օվիտ մօտեցաւ անկողնին, քնացողին դաստակէն բռնեց, մատը դրաւ անոր շնչերակին վրայ ու զարկերը կանոնաւոր գտաւ:

— Ձգենք որ հանդարտօրէն քնանայ ան, ըսաւ Օվիտ մտովի, այն սեղանին մօտ նստելով, որուն վրայ թուղթեր տարածուած էին:

Օվիտ աւարտեց գիշերը սկսած աշխատանքը: Գրեթէ ժամ մը անցաւ: Յանկարծ գլուխը ետին դարձուց: Իրեն այնպէս թուեցաւ, որ Ժաք Կարօ շարժած էր: Արդարեւ, թեթեւ շարժում մը ըրած էր ան: Օվիտ աթոռէն բաժնուեցաւ, ու անկողնին մօտ կանգնած, ընկերոջ կատարեալ զարթնումին սպասեց, ինչ որ չուշացաւ: Ժաք աչքերը բացաւ, անկողնին մէջ ելաւ նստաւ, նայուածք մը նետելով իր շուրջը:

— Քինկսթըն, Օթէլ տէ Թրէզ-Էթուալ, ըսաւ Օվիտ:

— Ինչո՞ւ հագուած պառկեր եմ, հարցուց Ժաք:

— Ա՛հ, զարմիկս, բան մը չե՞ս յիշեր միթէ:

Ժաք անկողնէն դուրս սահեցաւ, բայց եզերքը նստաւ ու պատասխանեց.

— Սա բանը միայն կը յիշեմ որ քու քովդ կ'աշխատէի...:

— Այո, յարեց Օվիտ կէս ժպտուն, բայց յանկարծ ոտքի ելար, աչքերդ ակնակապիճներէն դուրս ելած, դիւահարի մը պէս շարժումներ կ'ընէիր ու անծեղի մը պէս կը շաղակրատէիր, բերանդ փրփուրով լեցուն: Կարծեցի որ խելքդ պիտի գար:

Ժաք մէկ ոստումով ոտքի ելաւ:

— Ի՞նչ կը նշանակէ, թոթովեց սարսռուն:

— Ուղեղիդ մէջ արեան համախռնումի սկզբնաւորութիւն մըն էր պարզապէս...: Շատ կ'աշխատիս ու գլուխդ կը յոգնեցնես: Օրին մէկը, գլխուդ փորձանք մը պիտի գայ: Արեան համախռնումը վտանգաւոր է:

Ժաք քանի մը քայլ յառաջացաւ սենեակին մէջ մռայլ ու խոհուն դէմքով մը:

— Ինչո՞ւ բժիշկ մը չկանչեցիր:

— Խոհեմութեան համար, յարեց Օվիտ: Կը խօսէիր... կը պոռայիր...: Օգտակար բան մը պիտի չըլլար, եթէ երբեք օտարական մը հոս գտնուէր ու մտիկ ընէր ձեր խօսքերը:

Ժաք գոյնը նետեց:

— Ի՞նչ կրնամ ըսած ըլլալ, կը հարցնէր նախկին գործապետը մտովի: Ո՞ւրկէ եկաւ այդ յանկարծական պառանցանքը... յիմարութիւնը...

Ու պատասխանելու անկարող, ճիգ մը ըրաւ, միտքը տանջող մտածումները վանելու համար:

— Ո՞ւր ձգեցիր աշխատանքը, յարեց Ժաք:

— Նախահաշիւը պատրաստեցի... Գինը միայն պիտի ճշդես...: Պիտի կրնանք կէսօրին գործարան դառնալ:

Գործը փութով վերջացուցին, ու յաջորդ իրիկուն, Ժաք կառախումբ նստաւ Օվիտ Սոլիվոյի հետ: Նիւ Եորք երթալու համար: Նոյն իրիկունն իսկ Օվիտ իր գրասեղանին առջեւ նստաւ, թերթ մը թուղթ, գրիչ մը առաւ եւ սա նամակը գրեց.

Նիւ Եորք, 23 Յունիս 1862

Պ. տնօրէն Ժընեւի ընդհ. Հիւանդանոցին
(Զուիցերիա)

«Պարոն, ներկայիւս կուգամ ձենէ խնդրելու որ բարեհաճութիւնը ունենաք կարեւոր ծառայութիւն մը մատուցանելու ինծի: Իմացայ որ Փօլ Հարման անուն անձը, Տիժոնէն, մեքենավար գործաւոր, իմ ազգականս, 1856ին մեռած էր այն հիւանդանոցին մէջ, որուն տնօրէնն էք: Բայց այդ մահուան մասին ինծի պաշտօնական փաստաթուղթ չտրուելու համար տարակոյսի մատնուած եմ:

«Պարոն, շատ երախտապարտ պիտի ըլլայի ձեզի, եթէ երբեք հաճէիք այդ մասին ինծի տեղեկութիւն հաղորդել, եւ եթէ իրաւ մեռած է, անոր մահուան պաշտօնապէս վաւերացուած վկայագիրը ինծի ղրկել:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ենովա Քէչիչեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Քէչիչեան, Տէր եւ Տիկին Փափազեան ԼՈՒԹՖԻԿ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կուտան կիրակի 21 Յունուար Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Կը խնդրուի յիշատակը յարգողներէն ներկայ գտնուիլ:

×

Պ. Սեդրակ Դավուդեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի (Յունուար 21ին) ժամը 10.30ին հայ կաթողիկէ էջդարկութեան Մայր եկեղեցւոյ մէջ, իր սիրեցեալ կնոջ՝

ԱՆՆԻԿ ԴԱՎՈՒԴԵԱՆԻ

մահուան 5րդ տարեդարձին առիթով:

Հասցէ.— 13, ռիւ տը լա փերշ
Փարիզ (3րդ)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութեան վարչու – թիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Աւազ Լուսարեւեանի եւ զաւակներուն, այրի Տիկին Արաքսի Սահակեանի եւ զաւակներուն (Ամերիկա), Հմայեակ Հիւսեան ընտանիքին (Մար – սէյլ), Տէր եւ Տիկին Հ. Լուսարեւեան ընտանիքին, Թ. Տէրտէրեան ընտանիքին (Ռոման) եւ բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր եւ ազգականին՝

ՈՍԿԻԱՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆԻ

մահուան տխուր առիթով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Պ. Բ. Զէնոյեան (Շաթու) 50 Ֆր.:

×

Այրի Տիկին Արաքսի Բալումեան իր ամուսնոյն՝ Արտաշէս Բալումեանի մահուան քառամեակին ի յիշատակ 100 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին շատ սիրելի՝ «Յառաջ»ին:

×

Պ. Կ. Փօլաճեան 80 Ֆր.:

×

Վիէնէն Տէր եւ Տիկին Զաքար Խուկոյեան 20 Ֆր. իրենց զաւկին ամուսնութեան առթիւ:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող խաւեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին խաւեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիամանթէն ճաշարանը, Մեթրօ Քատէ, ներկայ ըլլալու համար «Խաւեան Օր» բա – ժակի պ ա հ ի : աւանդական սե – ղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Խաւեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Վահէ Պալթայեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարա – գաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղ – կեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցա – ւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝ –

ՎԱՀԷ ՊԱԼԹԱՅԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած
ԾՆՈՂԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ
24 Փետրուար, Շաբաթ
Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՇԱՀԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian
Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY
ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA
Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51-59-40

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Հայ Կարմիր Խաչի օղափոխութեան կայանը կեդրոնական ջեռուցումով օժտելու նպատակին կը նուիրեն.

Պր. Հմայեակ Տիւրկէրեան, Տիկին Ա. Վարդանեան 500ական Ֆր., Գասպար Արգարեան (Ալպի), Տէր եւ Տիկ. Վահէ Զիլինկիրեան (Պուլոնեը), Պօղոս Ֆրէնկեան, Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Յովհաննէսեան (Քրէմլէն-Պիսէթր), Լ. Մաթէոսեան, Հրանդ Գըլըճեան, Տիկ. Վեհանոյշ Սա – րաֆեան, Օր. Մ. Եազըճեան (Մարսէյլ) 100ական Ֆր., Արամ Տօնէլեան (Պուա Քոլոմպ), Տիկ. Արշալոյս Ճնկրտըրեան (Սէնթ Էթիէն), Տէր եւ Տիկ. Ս. Պար – թեւեան (Սէն Մօռ), Պ. Փանոս Եագուպեան (Իսի լէ Մուլինօ), Տէր եւ Տիկ. Վէնսան Ապուլեան, Տիկ. Մաթիլտ Սանտըքճեան, Տէր եւ Տիկ. Ժաք Պաթմանեան, Տիկ. Ժիլպէր Ժան, Փիէր Գայսէրլեան (Ժուան լէ Փէն), Մէթր Արամ Գէորգեան, Տոքթ. Պերճ Ապաճեան, Լէօ Պարկիրճեան, Տիկ. Սիրարփի Նալչայեան 50ական Ֆր.: Տէր եւ Տիկ. Արամ Յակոբեան (Ռէնսի), Խաչիկ Տէօվլէթեան, Տիկ. Ատրինէ Պուրիէ, Տիկ. Մայտա Մանավեան (Նիս), Օր. Մանիշակ Սահակեան (Մարսէյլ) 30ական Ֆր.: Տիկ. Վերգին Պօղոսեան (Իսի լէ Մուլինօ), Տէր եւ Տիկին Վաղարշակ Կարապետեան (Փավիյոն սու Պուա), Պր. Ստեփան Տիրեան (Փալէզօ), Տէր եւ Տիկ. Ժ. Վարժապետեան (Քաշան), Տիկ. Մելինէ Մէրճանեան (Մարսէյլ), Հրաչեայ Գարիկեան (Էքս), Տիկ. Ծովինար Սարաճեան (Մարսէյլ) 20ական Ֆր.: Տիկ. Մանիշակ Պահթիարեան (Անկէն), Պր. Մեծպլուխեան, Տիկ. Շաքէ Մեսրոպեան (Մարսէյլ 10ական Ֆ.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, շատ կարեւոր օրակարգի մը համար, Շաբաթ 20 Յունուար երեկոյեան ժամը 9ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ:

PHARMACIE SILVESTRE
46, Rue de Trévise, Paris (9e)

Տրամադրելի են անմիջապէս, կամ Փետրուարի համար, մնայուն տեղեր, կէսօրուան աշխատանք կամ միջտական՝ մակազինիէի, քոնտիսիոննէօրի, պատրաստողի (փրեփարաթէօր ՊԷ-ՓԷ), վաճառորդի որ հայերէն խօսի (ի հարկին՝ թրքերէն ալ):

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Միջին տարիքի հայ կին մը տարեց այր մարդ մը խնամելու եւ տնական գործերով զբաղելու համար: Բնակութիւն եւ ամէն յարմարութիւն: Կարելի է նաեւ այր ու կին մը, պայմանաւ որ այրը կարք վարել գիտնայ եւ պարտէզով զբաղի: Տունը ունի արդիական բոլոր յարմարութիւնները:

Հեռաձայնել՝ 227-75-74

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին:

SAINT-PLACIDE IMMOBILIER
100, Rue de Vaugirard
75006 PARIS
Tél. 222-18-49 et 544-08-76

Heures d'ouverture ::
de 9 h. 30 à 19 h. tous les jours
Le Samedi de 9 h. 30 à 12 h.

×

Տնօրէնուհին՝ ՏԻԿԻՆ ՏԱՎԼԱՇԵԱՆ

ձեր տրամադրութեան տակ է ձեզի խորհուրդ տալու եւ առաջնորդելու համար, փարիզ թէ արուարձան յարկաբաժին մը ծախելու, գնելու վարձելու կամ վարձու տալու հահամար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժերմէի Թաղական Խոր – հուրդը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի ըրած են հետեւեալ նուէրները.

Այրի Տիկին Փ. Պօյաճեան 50, Տէր եւ Տիկին Թ. Նիկողոսեան, Տէր եւ Տիկին Բ. Մերտինեան, Տէր եւ Տիկին Կիւլէմիրեան, Տէր եւ Տիկին Հ. Զուզուլեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Խողեան, Տէր եւ Տիկին Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Պ. Յակոբեան, Պ. Սահակեան, Ա. Մանկասարեան, Ն. Կերիտլեան 10ական, այրի Տիկին Հայկուհի Շալճեան 25 (25 դպրոցին եւ 25 «Յառաջ»ին): Այրի Տիկին Գուլումեան եւ զաւակները 10 (եւ 20՝ «Յառաջ»ի):

Դպրոցին՝ այրի Տիկին Ա. Հաճի Վարդանեան 50, Տէր եւ Տիկին Պ. Կարա – պետեան 50, Գ. Մինասեան եւ ընտանիք 30, Տէր եւ Տիկին Ն. Տէր-Մինասեան 30, Յ. Էսկիճեան 10, Հ. Մկրտիչեան 30, Ս. Տութլեան 50 Ֆր.:

×

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տիկին Արաքսի Մալաքեանէ, Ամանորի առթիւ:

×

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Միհրան Թորոսեանէ 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քալայճեանէ 20, եւ 40 Ֆր. «Յառաջ»ի տարածման համար, իրենց հօր եւ աներհօր՝ Հրանդ Թորոսեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ:

Վահան Քէչիչեանէ (Տէսին) ստացած է 25 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի, Ոսկիան Լուսարեւեանի մահուան առթիւ:

IMPRIMERIE SPECIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը Լ'Էսթէն Ալպէրկ-Էճափրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարելիութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Ցիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Ֆր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Ֆր., մնացեալը Փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լ'Էսթ, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՇԻ ԶՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս արճարանին առջեւ կամ 8.15ին Կառ տիւ Նոռ, Թերմինիւս արճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8.30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինշ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17.30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առեններ: Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES
EDUCATIVES
12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96
Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷԶԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Քարտուղար

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ"
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ իր Յիսնամեակը

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին:

ՇԱԲԱԹ 20 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 20 JANVIER 1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 120 ֆր. Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման Տար. 135 ֆր. Հատը 0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.619
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.619

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԻՍԻՆԿԷՐ ՆՈՐԷՆ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՅ

———o———

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԱՊԱՀՈՎՈՒԱԾ ԿԸ ԹՈՒԻ

Օրէ օր ձեւ կ'առնէ Վիէթնամի ցաւոտ հարցը եւ այս անգամ կը թուի թէ կողմերը համաձայնութեան եկած են եւ հաշտութեան համաձայնագիրը կը ստորագրուի Երեքշաբթի օր իսկ, երբ Քիսինկէր Փարիզ գայ:

Այս յապաղած խաղաղութեան հաշուեյարդը վճարեց տառապեալ ժողովուրդ մը, որ ուրիշ բան չէր ուզեր կեանքէն քան փոքրիկ տեղ մը, արեւուն տակ: Ու ամէնէն ծանր հաշուեյարդը վճարեցին անոնք որ Հանոյի թէ Հայֆոնկի մէջ, զոհ գացին ամերիկեան ռումբերուն, քանի Նիքսըն ուրիշ ձեւ մը չգտաւ «խօսք հասկցնելու»: Եւ քաշուելու ալ պատճառ մը չունէր քանի նոյնիսկ Մոսկուա ձեւական բողոքով մը գոհացաւ, ինչ որ ի վերջոյ լուռ մեղսակցութեան մը բնոյթն ունէր:

Ուրեմն կը սպասուի Երեքշաբթիի երբ Քիսինկէր Փարիզ կը հասնի վերջին «ձեռք» մը դնելու համաձայնագրին բնագրին: Արդարեւ Սպիտակ Տան բանբերը՝ Զիկլէր կը շեշտէր թէ «Քիսինկէր Փարիզ կ'երթայ ոչ թէ շարունակելու համար բանակցութիւնները այլ՝ ամբողջացնելու համար համաձայնագիրը»:

Շու էն Լայ շատ հաւանական կը նկատէ որ յետ այսօրիկ Վիէթնամի մէջ երեք կառավարութիւն ըլլայ (այս ալ անշուշտ պատերազմներու «սեւ երգիծական»ի բաժինն է, Գերմանիան քարտէսէն ջնջելու համար պատերազմ եղաւ, հիմա՝ երկու Գերմանիա կայ, երկու Վիէթնամներու պատերազմը երբ վերջ գտնէ՝ երեք հատ պիտի ըլլայ...): Արդարեւ Զինադադարի վարչաձեւը բաց է.— «Երեք կառավարութիւն պիտի շարունակեն բաժնուիլ իրենց մէջ Վիէթնամի իշխանութիւնը պատերազմէն ետք»: Աւելցուցած է թէ Միացեալ Նահանգները պարտին ճանչնալ այս երեք վարչակարգերը.— Հիւսիսային Վիէթնամ, Հարաւային Վիէթնամ եւ Հարաւային Վիէթնամեան Աժամեայ յեղափոխական վարչակարգը: Շու էն Լայ այս յայտարարութիւնը ըրած է Ճափոնի Ազատական կուսակցութեան մէկ ղեկավարին զոր կ'ընդունէր Փեքինի մէջ եւ հաստատած թէ լաւ կ'ըլլայ որ Ճափոն ճանչնայ Հարաւ. Վիէթնամի Աժամեայ կառավարութիւնը որովհետեւ Ամերիկացիք պիտի ճանչնան:

× Յիշենք որ Աւընիւ Քլէպէրի խորհրդակցական ժողովը որ կը տեւէ չորս տարի, առջի օր գումարեց իր 174րդ հերթական նիստը: Որքան ծանօթ է այս 174 նիստերէն ոչ մէկ բան ծագած է: Կը կարծուի թէ այս օրերս այդ ժողովն ալ իմաստ կ'առնէ եւ չորս պատուիրակութիւնները վերջապէս օգտակար գործ մը կը տեսնեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՏԻՍ — ԱՊԱՊԱՅԷՆ մեկնելէ առաջ, Նախագահ Փոմփիտու յայտարարեց թէ Ֆրանսայի եւ Եթովպիոյ գործակցութիւնը պիտի զարգանայ», ապա պատասխանեց լրագրողներու հարցումներուն:

ՖԻԿԱՌՕ — ՍՈՖՐԷՍ հանրային կարծիքի նոր քննութիւն մը նոր պատկեր մը չի պարզեր ինչ կը վերաբերի ընտրութեանց: Ձախը կ'ապահովէ ձայներու 46 առ հարիւրը (22՝ համայնավար եւ 24՝ ոչ-համայնավար, առաջին շրջանին), մեծամասնութիւնը (երեք կուսակցութիւն) 38 առ հարիւր, Բարեփոխողները (Լըքանիւէ-Սերվան Շրայպէր) 14 առ հարիւր:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ մեռած է Սապահաթթին Էյուպօղլու, որ Թուրք մեծագոյն մասնագէտն էր ֆրանսական գրականութեան: Ուսած էր Տիժոն եւ Փարիզ եւ ֆրանսական գրականութիւն դասաւանդած Պոլսոյ համալսարանը 1933էն 39: 1963ին դատի քաշուած էր որովհետեւ Պապէօֆ թարգմանած էր եւ ազատ արձակուած էր միայն 1966ին: Կրկին ձերբակալուած էր 1971ին իբրեւ հեղինակ համայնավար դաւադրութեան եւ ազատ արձակուած միայն քանի մը շաբաթ առաջ: Ծնած էր 1908ին:

ԻՏԱԼԻԱ, իր կարգին ճանչցաւ Արեւելեան Գերմանիան եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատուեցան:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ անցեալ տարի 39.000 ագարակներ փակուած են, որովհետեւ աւելի մեծ ագարակներ կը ստեղծուին: Ագարակներու թիւը այժմ 2.870.000 է:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ընդունեց Փանամայի հրաւէրը՝ Մարտ 15էն 21 հոն գումարել ժողովը:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ կը դատուին 13 հոգի որոնք ամբաստանուած են իբրեւ հեղինակները Փանակուլիսի փախուստին: Ծանօթ է որ Փանակուլիս փորձած էր վարչապետ Փափատոփուլոսը սպաննել 1968 Օգոստոս 13ին: Անկէ ի վեր բանտն է: Մահուան դատապարտուած է բայց պատիժը չէ գործադրուած:

ՊԵԼԺԻԱ լուծեց իր կառավարական տագնապը եւ Լըպիւրթոն կրնայ ձեռնարկել դահլիճի կազմութեան:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 15)

Ա. ՄՆՋՈՅԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ

Պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Ակադ. Արմենակ Մնջոյեանի կիսանդրիին՝ զետեղուած Նուրբ մարմիններու քիմիագիտութեան հիմնարկութեան շէնքին առջեւ: Այս առթիւ խօսք առին Վ. Համբարձումեան եւ Արամ Նալբանդեան, որոնք յայտարարեցին, թէ ակադեմականը Հայաստանի մէջ հիմնած է գիտական նոր ճիւղ մը, այսպէս կոչուած նուրբ մարմիններու համադրական գիտութիւնը:

Կիսանդրին պատրաստած են քանդակագործներ Սամուէլ Մանասեան եւ Ռուդիկ Մուրադեան:

×

Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ՆՈՐԱՅԱՅՏ ԵՐԳԻԾԱՎԷՊԸ

Մօտ հարիւր տարի մոռացութեան մատնուելէ ետք Երեւան հանուեցաւ Յակոբ Պարոնեանի «Լեռը մարգարէին չերթայ նէ՝ մարգարէն լերան քովը կ'երթայ» երգիծավէպը, որ երգիծաբանին հայատառ թրքերէնով գրած գործերէն ամէնէն ծաւալունն է եւ գրական առումով ամէնէն յատկանշականը:

Երգիծաբանին նպատակն է եղած զաւեշտի ձեւին տակ պախարակել օտարամոլութիւնը անոնց, որոնք կրօնական մղումով անջատուած են Հայութենէ. այդպիսիները դաս մը կազմած են: Այդ դասին դիմագիծը եւ հոգեբանութիւնը կը մարմնացնէ վէպին գլխաւոր հերոսը՝ Նիկողիմոս աղա — միւսիւ Նիկողիմոս:

Այս վէպը առաջին անգամ տպուած է «Թատրոն» երգիծաթերթի մէջ եւ այնուհետեւ մոռցուած է: Զայն յայտնաբերեց եւ արեւմտահայերէնի թարգմանեց Տոքթ. Գառնիկ Ստեփանեան, որու գրած յառաջաբանին հետ ամբողջ երկը հրատարակեց «Գարուն» ամսագիրը:

Վէպը երկխօսութեան հիման վրայ կազմուած է: Ասիկա իւրայատուկ է Պարոնեանի գրչին: Ունի սրամիտ բառախաղեր:

Ինչպէս ծանօթ է, Պարոնեան գրած է նաեւ հայատառ եւ արաբատառ թրքերէնով գործեր, որոնք կրնան ստուար հատոր մը կազմել: Ասոնք իրենց գրական արժէքով ետ չեն մնար երգիծաբանին միւս ծանօթ գործերէն: Ասոնց մէկ մասը վերջին տարիներուն ուսումնասիրուած եւ մասամբ ալ հրատարակուած են բանասէրին ջանքերով:

×

Պ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԺԱՊԱՒԷՆ

Արեւմտահայ անուանի բանաստեղծին նուիրուած փաստագրական բնոյթի ժապաւէն մը հրապարակ հանեց Երեւանի փաստագրական շարժանկարի արուեստանոցը: Ժապաւէնը ներկայիս կը ցուցադրուի Երեւանի շարժանկարի սրահներուն մէջ: Ան կը ներկայացնէ վաղամեռիկ բանաստեղծին հայրենանուէր կեանքն ու ստեղծագործութիւնը: Ժապաւէնը պատրաստողները՝ Սարգիս Սարգսեան եւ բեմադիր Սուրէն Առաքելեան յաջողած են Պետրոս Դուրեանի յաջող դիմանկարը ստեղծել, հակառակ այն իրողութեան, որ սակաւ են փաստագրական տուեալները լայն ժողովրդականութիւն վայելող բանաստեղծին կեանքին մասին:

×

ԼԵՀ ՀԱՅԱԳԷՏԸ

Երբ դեռ ուսանող էր Լվովի համալսարանը՝ Խաչենիուշ Սլայխկեվիչ յատուկ հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ հնդեւրոպական լեզուներու հանդէպ: Հազիւ 25 տարեկան էր, երբ տոքթէօրի աստիճան ձեռք ձգեց: Լեհ հայագէտը շուրջ 200 աշխատութիւններ ունի հնդեւրոպական եւ հնդիկ լեզուներու մասին:

1930ին լոյս ընծայեց «Մեծ համընդհանուր գրականութիւն» հատորը, ուր առանձին գլուխով մը ներկայացուած է «Հայ գրականութիւնը ի սկզբանէ մինչեւ հիմա»: 1934ին «Սուրբ Գրիգոր առաքեալը» տարեգիրքին մէջ շահեկանութիւն ներկայացնող ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց «Հայոց լեզուի բնոյթը եւ անոր ազգակցութիւնը ուրիշ լեզուներու հետ» խորագրով:

Սակայն իբրեւ հայագէտ համբաւի կը տիրանայ, երբ դասախօսութիւններու շարք մը կուտայ 1934ին, լեհ արեւելագէտներու չորրորդ համագումարին: Ասոնց մէջ ուշագրաւ էին «Լեհահայ Սիմէոնի վկայութիւնը Արեւելք կատարած իր ճամբորդութեան մասին» եւ «Ակնարկ հայ հին գրականութեան» դասախօսութիւնները:

Յետպատերազմեան տարիներուն հայագէտը լեհ պարբերականներու մէջ հրատարակեց ուսումնասիրութիւններ: Գլխաւորներն են՝ «ԺԷ. դարու հայերէն երեք ձեռագիրներ լեհ հաւաքածոներու մէջ», «Ժողովրդական ծանօթ բանաստեղծ Սայաթ Նովա» եւայլն: Մեծ արժէք կը ներկայացնէ անոր «Հայկական առածներ եւ ասացուածքներ» գիրքը: Սլուցկեվիչ միաժամանակ հայ գրականութեան եւ մշակոյթի մասին բազմաթիւ յօդուածներ գրած է Լեհաստան լոյս տեսնող այլ հանրագիտարաններու համար:

×

ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Բազմաթիւ հայ արուեստագէտներ այցելեցին Հայաստան անցեալ տարի: Ասոնք մեծապէս գնահատուեցան իրենց արուեստին համար:

Երեւանցի արուեստասէրը առաջին անգամ ըլլալով ծանօթացաւ գեղանկարիչ Փոլ Կիրակոսեանի նկարներուն:

Թատերասէրները հնարաւորութիւն ունեցան նոյնպէս առաջին անգամ ըլլալով դիտելու Պէյրութի «Վահրամ Փափազեան» թատերախումբի ներկայացումները:

«Սով. Արուեստ» ամսագիրը իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ «Սփիւռքահայ արուեստ» խորագրին տակ երկու յօդուածով անդրադարձաւ այդ իրադարձութիւններուն:

Ն. Քոթանջեան «Փոլ Կիրակոսեանի գեղանկարչութիւնը» խորագիրին տակ կը ներկայացնէ այս վերջինոյն արուեստը. ան մասնաւորապէս կը գրէ. «Փոլ Կիրակոսեան բնածին գունանկարիչ է, աքանչելի կերպով կը զգայ գոյնը, եւ շատ յաճախ անոր կտաւներուն հմայքը իրենց գոյներուն մէջ է»:

Ս. Խաչիկեան եւ Գ. Բաղդասարեան յօդուած մը զետեղած են ամսագրին մէջ՝ «Հանդիպում Վահրամ Փափազեան խումբի հետ»: «Ուրախալի է իմանալ, կը գրեն անոնք, որ Պէյրութ ունի իր թատերախումբը եւ անոնց մէջ «Վահրամ Փափազեան» խումբը ետ մնացողներէն չէ: Ունի խաղացանկ կազմելու իր սկզբունքը՝ ժողովուրդը կրթել ծիծաղի միջոցաւ, կատակերգութեան հրապուրիչ արուեստով զարգացնել ժողովուրդի թատերական ճաշակը: Անկէ զատ, ընտրուած թատերախաղը պէտք է համապատասխան ըլլայ թատերախումբի ստեղծագործական կարողութիւններուն հետ, եւ մատչելի ու գրաւիչ՝ հանդիսատեսին համար: Ինչո՞ւ այսքան ջիջում: Որովհետեւ թատերախումբին առաջին նպատակն է ոչ թէ նորութիւններ գտնել բեմական արուեստի մէջ, այլ սփիւռքի հայ բեմէն հնչեցնել մայրենի լեզուն»:

ՏԽՐՈՒՆԻ.— ՏԻԿԻՆ ԾԵՐԻԿԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք որ Մարսէյլի մէջ իր մահկանացուն կնքած է «Յառաջ»ի ողբացեալ գործակալ՝ Գեղամ Ծերիկեանի այրին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ուրբաթ օր Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւակներուն:

ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴՈՒՐԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Ա.

ԽՄԲ.— Գուրգէն Մխիթարեանի «Հերկ ու ցանէն» կը քաղենք այս շահեկան զրոյցը, զոր հեղինակը ունեցած է Եղիշէ պատրիարքի հետ, ատեն մը երբ ան հիւանդանոց փոխադրուած էր: Վաւերական ձայն մըն է, որ իր կարգին կը պախարակէ Երեւանի ուղղագրութիւնը: Հաւատա՞նք թէ օր մը, այս ձայները — անդրշիրիմեան թէ կենդանի — լսող պիտի ըլլայ:

Պատրիարքը մնաց հիւանդանոց. թեթեւ նուաղում մը ունեցեր էր, ինկեր ու վիրաւորուեր էր ճակատէն:

Հարկ էր, որ կրկին հիւանդանոց երթայի, տեսակցելու համար լեզուական հարցին շուրջ:

Ու քանի մը օր անց գացի, կէսօրէ մը ետք: Հիւանդանոցին մէջ նոյն խաղաղութիւնը, նոյն զովութիւնը եւ երկիւղածութեան տպաւորութիւն մը, զոր եկեղեցիները կուտան, եկեղեցիներու այն պահերը սակայն, երբ յուղարկաւորական արարողութիւն կը կատարուի:

Հազիւ սանդուխին գլուխը բարձրացած, հեռուն, երկար միջանցքին անդին ծայրը, մթաստուերին մէջ եւ աթոռի մը զամուած նստած կը տեսնեմ դարձեալ Սահակ վարդապետը, արթուն պահակը պատրիարքի սենեակին ու կեանքին:

Կը վազէ կուգայ, սիրալիր կը խօսի. գիտէ նպատակս:

— Սրբազանը քնում է, — կ'ըսէ, — հանգստացէք մի քիչ:

Ու ժամացոյցը կը նայի. կէս ժամ մը պէտք է սպասել դեռ, մինչեւ չորս:

Իսկոյն կողմնակի դուռ մը կը բանայ. իր սենեակն է, կը հրամցնէ ներս ու կ'ըսէ, միշտ մեղմ ձայնով.

— Մի լաւ սուրճ պատրաստեմ ձեզ:

Ի զուր կը ջանամ տարհամոզել. կը պատրաստէ, պզտիկ դարակէ մը սիկարէթ կը հանէ եւ, կէս ձգած, կը վազէ Սրբազանին քով:

— Գնամ տեսնեմ, չըլլա՞յ արթնացած լինի:

Քանի մը վայրկեանէն կուգայ. դեռ չէ արթնցած:

Ու նորէն կը խօսինք Հայաստանէն, Էջմիածինէն, Մայիս 28էն, որուն տօնախմբութեան ջերմ կուսակից է:

— Մեր ամէնից մեծ տօնն է նա, շատեր չեն ըմբռնում. մի ազգի համար իր անկախութիւնից աւելի թանկագին բան կա՞յ:

Ու կը պատմէ, թէ իր սենեակը, վանքին մէջ, երկու դրօշներ ունի, «մի հատ մեծ», «մի հատ փոքր», ինչպէս նաեւ հերոսներու նկարներ, զորս ամէն տարի կը զարդարէ երիտասարդութեան նման տօներու առիթով:

— Ա՛խ, ա՛խ, — կ'ըսէ անկեղծ յուզումով, — ե՞րբ պիտի գնանք մեր սեփական հայրենիքում տօնելու:

Ինծմէ կը խնդրէ հերոսներու նկարներ ղրկել, Անդրանիկի, Սեպուհի, Քեռիի եւ ուրիշներու:

— Ինչ արժէ՝ կը վճարեմ սիրով, — կ'աւելցնէ, — եթէ երկու օրինակ գտնէք, երկուսն էլ ղրկեցէք...

Ես կը խոստանամ:

Յանկարծ միտքը կ'իյնայ Սրբազանը, արագ կ'երթայ ու պահ մը ետք վազելով կուգայ:

— Ելած է եւ շատ լաւ տրամադրութեան մէջ է, շա՛տ լաւ:

Այս բառը կը զուարճացնէ զիս. ամբողջովին ռուսահայ դարձեր է պոլսեցի վարդապետը, շարունակ «տրամադրութիւն»է կը խօսի: Գիտէ՞ք, թէ Ռուսահայերու կեանքին մէջ ի՛նչ մեծ դեր կը կատարէ այս զարմանալի «տրամադրութիւն» բառը. մէկը տկա՞ր կամ յոգնա՞ծ է,—«տրամադրութիւն» չունի. ժամադրուած է ու երթալ չուզե՞ր,—չունենար յանկարծ. ախորժակ չունի կամ չի՞ սիրեր կերակուր մը, — «տրամադրութիւն» չունի. ցո՞ւրտ է, տա՞ք է, ձի՞ւն է կամ անձրեւ, — միշտ « տրամադրութիւն » չունի. վերջապէս ոչ այս, ոչ ա՛յն է, այսինքն անբացատրելի, անորոշ վիճա՞կ մըն է, դարձեալ «տրամադրութիւն» չունենար: Յատուկ, որոշ եւ դրական վիճակները միայն «տրամադրութիւն» կը ստեղծեն, իսկ այդ վիճակները քիչ են ընդհանրապէս:

Քանի որ Սրբազանին «տրամադրութիւն»ը լաւ է, այդ ըսել է, թէ համաձայնութիւն տուած է արդէն. կ'ընկերանամ վարդապետին ու կ'երթամ Սրբազանին սենեակը:

Տասը օր անցած է առաջին այցելութենէս ի վեր եւ արդէն բաւական կազդուրուած կը տեսնեմ Սրբազանը եւ աւելի առոյգ արտայայտութեամբ:

Սեղանին վրայ քանի մը գիրքեր կան, իսկ առջեւը բաց գիրք մը դրուած է:

— Բժիշկները կ'արգիլեն, իսկ դուք կը կարդաք հապա՛, Սրբազա՛ն:

— Թեթեւ գիրքեր են. պարզ ընթերցումը չի յոգնեցներ:

Կը խօսինք իր կազդուրումէն, Երուսաղէմէն, Հայոց վանքէն ու սրբավայրերէն եւ կ'անդրադառնանք հայ նոր ուղղագրութեան հարցին: Տկար է շատ, չուզեր կարճ՝ երկար խօսակցութեան համար, եւ ես չեմ ուզեր Երեւանի հարցարանը առնել ու տառ առ տառ ենթարկել Սրբազանին բանասիրական քննութեանը. տաժանելի պիտի ըլլար ատիկա իրեն համար:

— Երեւանի ուղղագրական յանձնաժողովը անշուշտ ձեզի ալ ղրկած է իր հարցարանը: Պիտի պատասխանէ՞ք, Սրբազա՛ն:

— Ղրկած է, այո՛: Հաւանական է, որ պատասխանեմ, երբ քիչ մը առողջանամ:

— Ո՞ւր, իրե՞նց պիտի ղրկէք ձեր պատասխանը:

— Ո՛չ, անշուշտ, «Սիոն»ի մէջ պիտի հրատարակուի:

Այս պատասխանէն ետք, աւելորդ էր իմ կողմէս տառերու մասին հարցումներով յոգնութիւն պատճառել: Կը գոհանամ ընդհանուր հարցերով, զորս մինչեւ այժմ ոչ մէկ բանասէր նկատի առաւ իր պատասխանին մէջ: Ասոնք խօսեցան լեզուական ու քերականական օրէնքներու մասին, յաճախ տարրական օրէնքներու, որոնք անծանօթ չեն անշուշտ Երեւանի բանասէրներուն: Դուրեան Սրբազան աւելի շատ շօշափեց լեզուական փիլիսոփայութիւնը, եւ իր ապագայ պատասխանը այս տեսակէտով բոլորովին նորութիւն մը պիտի կազմէ:

— Ի՞նչ կը խորհիք Երեւանի նոր կամ, աւելի ճիշդ, նորագոյն ուղղագրութեան մասին, Սրբազա՛ն:

— Եղածը անմտութիւն է, — կ'ըսէ զսպուած զայրոյթով, — անմտութիւն է եւ անիմաստ: Կարելի չէ խաթարել աւելի քան 14 դարերու ստեղծագործութիւն մը, ինչպէս նաեւ լեզուական օրէնքներ ու հնչիւններ:

«Իրաւունք չունի՛ն ձեռք դպցնելու դարերու կեանք ունեցող սքանչելի լեզուի մը: Մենք ունինք հին լեզու մը՝ գրաբարը եւ չենք կրնար խախտել անոր օրէնքները: Եթէ աշխարհաբարը առանձին ու բացարձակապէս անկախ լեզու մը ըլլար, եթէ նոր լեզու մը ստեղծէինք եւ օրէնքները մե՛նք դնէինք, այն ատեն կրնայինք այս կամ այն փոփոխութիւնը մտցնել: Բայց աշխարհաբարը շինծու լեզու մը չէ, ոչ ալ առանձին լեզու մըն է: Ան սերտօրէն կապուած է գրաբարին, եւ չենք կրնար դարաւոր սկզբունքներ, գիրեր եւ հնչիւններ փոխել կամ ջնջել ըստ կամս:

«Մեր լեզուին ուղղագրական օրէնքները դժուար չեն: Պատուական լեզու մը ունինք, եթէ քիչ մը ջանք ընել գիտնանք: Յ գիրին տեղ հ գրելով, օին տեղ ո գրելով կարելի չէ դիւրացնել ուղղագրութիւնը, ընդհակառակն՝ աւելի կը դժուարանայ: Որովհետեւ այս ձեւով կը խախտի օրէնքը, կը խաթարուի լեզուին գիտական հիմը եւ աշակերտը շփոթութեան առջեւ կը գտնէ ինքզինք:

«Ուղղագրութիւնը փոխել ուզողները կը մոռնան, թէ ինչ որ ալ ընեն, մարդը չի դադրիր մասամբ մեքենական ըլլալէ. վարժութիւնը մեծ դեր կը կատարէ ուղղագրական հարցին մէջ:

«Շատեր, մինչեւ բառին պատկերացումը չունենան իրենց մէջ, չեն կրնար ճիշդ գրել. լսելը բաւական չէ:

«Կ'ըսենք, օրինակ, «այս մարդը յաջող է իր գործերուն մէջ». արտասանութեան ատեն «ջ» ես հնչէր թէ «չ», խօսքի մէջ նշանակութիւն չունի, իմաստէն կը հասկցուի «ջ» ըլլալը. բայց գրելու ատեն խնդիրը կը փոխուի. հարկադրուած ենք ճշդել տառը, որպէսզի չան հաջելը չհասկցուի: Իսկ ասիկա կ'ըլլայ օրէնքով եւ մեքենականօրէն, պատկերացումով, փիկիւռով:

«Ըսել կ'ուզեմ, թէ ուղղագրութեան հարցին մէջ միայն լսողական հանգամանքը չէ, որ դեր ունի, այլեւ տեսողականը, բառին վիզուէլ հանգամանքը:

«Երեւանի մարդիկը հնչումին եւ լսողութեան միայն կ'ենթարկեն ուղղագրութիւնը. սխա՛լ է. ան մեծապէս կախում ունի նաեւ տեսողականէն: Այսպէս՝ աշակերտ մը ունէինք, որ տառերը ամբողջօրէն եւ ճշգրտօրէն կը հնչէր, ազգային բառը կ'արտասանէր իր տառերուն զօրաւոր ձայնովը, բայց, հակառակ տառերուն ճիշդ արտասանութեան եւ հնչիւնին, չկրցանք անոր սորվեցնել պարբերաբար բառը շիտակ գրել:

«Այս ըսել է, որ արտասանութիւնը երկրորդական է, եւ ուղղագրութիւնը կարելի չէ երբեք անոր պատշաճեցնել: Այսպէս ոչ մէկ լեզու կայ: Ֆրանսերէնը, անգլերէնը եւ եւրոպական միւս լեզուները բազմաթիւ տառեր ու մասնիկներ ունին, որոնք թէեւ կը գրուին, բայց չեն հնչուիր, ինչպէս Ֆրանսերէն ընթ եւ ուրիշ մասնիկները. չենք խօսիր անգլերէնի մասին, որ նման բարդութիւններ ունի:

«Այս տեսակէտէն հայ լեզուն ամէնէն դիւրատարն է: Քիչ մը ճիգ բաւական է սորվելու համար: Է՛հ, կ'ուզեն որ որեւէ ճիգ չընե՞ն, չյոգնի՞ն, օրէնք ու կանոն չսորվեցնե՞ն ու պատրի՞ն անոնցմէ, այն ատեն աւելի դիւրին միջոցը կայ, թող լեզո՛ւ չսորվեցնեն...»:

Գ. Մ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ԼԱ ՌՈՆՍԻԷՐ ԿԱՄ ՅԱՆՑԱՒՈՐ ԱՆՄԵՂԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Միս Ալլն կը պատմէ դէպքը հետեւեալ ձեւով.

«Խոր քունի մէջ էի, երբ արթնցայ փշրուող ապակիի ձայնէն: Պատուհանը բացուեցաւ եւ մարդ մը ներս խուժեց: Տեղակալ տը լա Ռոնսիէրն էր: Վրաս նետուեցաւ, ձեռքերս կապեց մարմնիս շուրջ, բերնիս մէջ թխմեց թաշկինակ մը, որպէսզի չպոռամ: Յետոյ նամակ մը ձգեց սեղանին վրայ եւ անհետացաւ: Ահաւասիկ նամակը»:

Երկրորդը կ'ըսէր հետեւեալը.

«Ամբողջ քաղաքը պիտի իմանայ ձեր աղջկան անպատուութիւնը: Ուրախութիւնը պիտի չունենամ ձեր վիշտը վայելելու»:

ԷՄԻԼ ՏԸ ԼԱ ՌՈՆ...

Տ'Եսթուլի նաեւ կ'իմանայ իր նշանածին բռնաբարուիլը եւ մենամարտի կը հրաւիրէ իր հակառակորդը: Երկու սպա-

Ծաղկած Փշալարեր

⁂

(ՎԻՊԵՐԳ)

Կային հաճելի, շատ հաճելի մարդիկ մեր համայնքում, հէնց թէկուզ վերցնենք շինանիւթեր հայթայթող այն բարձր պաշտօնեային, որին մեղադրանք էր ներկայացուած Սիբիրի անտառները կողոպտելու՝ Երեւանի տրամվայի գիծը «շպալ»ներով ապահովելու համար: Շատ բանով էր նշանաւոր այդ մարդը, երբ նա լողանում էր, թւում էր թէ բաղնիք էր թափանցել թաւամազ մի արջ: Իր ասելով, կանանց մէջ ունեցած իր յաջողութիւնը նա պարտական է այդ հանգամանքին: Նրա կինը հայ մեծագոյն դերասանուհիներից մէկն էր, որով նա անսահման հպարտանում էր: Սրամիտ էր նա, պատրաստաբան եւ կարող էր իրար ետեւից անեկդոտներ պատմել գիշեր-ցերեկ եւ երբեք չկրկնել իրեն: Ի բնէ եւ ի ծնէ խանդոտ էր նա եւ չէր տանում, երբ խօսում էին իր կնոջ՝ սիրուած դերասանուհու շնորհների մասին, եւ ի զուր չէր, որ բանաստեղծներից մէկը նրան մի օր անուանեց Թայչարուխի Օթելլօ:

Շոգ էր մեր կայանում, առաստաղից թափանցող օդը չէր հասնում մեզ, հողէ յատակին փռուած մեր անկողինները քրտնամխում էին եւ մենք հագնում էինք մօտաւորապէս այնպէս, ինչպէս լողափում աւազի վրայ թաւալողները: Այդ պատճառով էլ, մենք անհամբերութեամբ սպասում էինք կէս գիշերին, երբ մեզ տաս րոպէով դուրս էին հանում զբօսանքի: Մենք շնչում էինք գիշերային թարմ օդը եւ մեզ տիրում էր յարաբերական երջանկութեան զգացումը:

Առաջին իսկ րոպէից մեր համայնքը բաժանուեց երկու մասի, լաւատեսների եւ յոռետեսների: Լաւատեսները յոռետեսներին անուանում էին ագռաւներ, իսկ յոռետեսները լաւատեսներին՝ դեղձանիկներ: Ըստ լաւատեսների, ինչ որ եղաւ՝ եղաւ, երեւի այս էին պահանջում պետական շահերը, սրանից յետոյ ամէն ինչ լաւ կը լինի: Յիմարութիւն է մտածել, որ այս քառասուն հոգին հազար չորս հարիւր տարի պիտի անցկացնի բանտում: Պետութիւն է, մի օր բռնեց, մի օր էլ բաց կը թողնի, կ'ասի՝ կորէ՛ք ձեր տները...

Ագռաւներն ունէին իրենց խմբակի հիմնը, նրանց սիրած երգը հէնց իրենց անունով էլ կոչւում էր, — «Սեւ ագռաւ» — «Սե՛ւ ագռաւ, սեւ ագռաւ, մանկութեան օրերից կռացիր, կռկռացիր իմ գլխի վրայ, ի՞նչ ես ուզում հիմա էլ իմ գլխին...»: Չի կարելի ասել, որ երգում բացարձակապէս կոնֆլիկտ գոյութիւն չունէր, երգի սկզբի տներում յամառօրէն ժխտւում էր անձնատուութիւնը, կամ անընդհատ պնդւում այն մասին, որ՝ ես քոնը չե՛մ», — բայց ի վերջոյ մթնոլորտն աւելի շիկանում էր եւ երգը վերջանում էր գրոհի բացարձակ պարտութեամբ, — «Ա՛խ, սեւ ագռաւ, ես քո՛նն եմ...»: Ու տիրում էր երգից յետոյ մի մռայլ, ճնշող լռութիւն:

Ագռաւները դեղձանիկների խմբակին վերագրում էին «Մի վազեր այդչափ արագ» մանկական, միամիտ երգը: Երբ վերջիններն ազատութիւն էին տալիս իրենց լաւատեսութեանն եւ խօսքերն իրարից խլելով ապացուցում էին, որ յուսահատուելու ոչ մի պատճառ չկայ եւ որ վերջ ի վերջոյ արդարութիւնը պիտի՛, պիտի՛, այո՛, պիտի յաղթանակի, Թայչարուխցի Օթելլօն նշան էր տալիս եւ ագռաւները մի մարդու նման երգում էին դեղձանիկների հիմնը.

Մի՛ վազեր այդչափ արագ,
Իմ աղուորի՛կ նապաստակ,

Շատ փոքրիկ ես տակաւին,
Թաթիկներդ կը յոգնին...

Սիրտ պէտք էր, որ դիմանար...

Յոռետեսները լսել անգամ չէին ուզում դեղձանիկների այս դայլայլները եւ կռում էին սեւ ագռաւների նման, — բոլորիս վրայ մի սեւ խաչ, լաւագոյն դէպքում՝ պիտի մեռնենք մութ ու անել զնդաններում եւ բանտերում: Կարող է այդ բախտին էլ չարժանանանք, եթէ ներքին եւ արտաքին դրութիւնը ծանրանայ, մի գիշեր կը տանեն ու մէկ-մէկ կը թխկացնեն: Ահա՛ թէ ինչ:

Դեղձանիկները յուզւում էին, բողոքում, — մենք դատուած ենք եւ ոչ մի օրէնքով մեզ ոչ ոք չի կարող գնդակահարել: — Ագռաւները կռկռում էին, — Մեզ մօտ ամէն ինչ ենթարկւում է յեղափոխական նը՛պա՛տա՛կա՛յա՛րմա՛րո՛ւթեա՛նը...

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(56 – Շար.)

ները կ'երթան ամայի անկիւն մը, կը մենամարտին: Տ'Եսթուի ծանրօրէն կը վիրաւորուի:

Այն ատեն, զօրավարը կ'որոշէ հարցը ներկայացնել դատարան: Լա Ռոնսիէր կը բողոքէ, կը պնդէ, որ այդ նամակներուն հեղինակը ինքը չէ: Բայց կ'ընդունի անհաւատալի համաձայնութիւն մը: Տ'Եսթուի ղայն կանչել կուտայ իր սնարին մօտ եւ անոր կը յայտնէ, որ հարցը դատարան պիտի չյանձնուի, եթէ ինք երկտողով մը խոստովանի, որ այդ նամակներուն հեղինակը ինքն է: Զարմանալին հոն է, որ Լա Ռոնսիէր կ'ընդունի առաջարկը եւ անմիջապէս կը մեկնի Փարիզ:

Հարցը փակուած պիտի նկատուէր, եթէ քանի մը օր ետք, նոր նամակներ չտեղային Մորէլներու բնակարանը: Այդ նամակներէն մէկուն մէջ մանաւանդ՝ կար գայթակղեցուցիչ նախադասութիւն մը.

«Անքակտելի կապ մը պիտի միացնէ մեր երկուքը: Քանի մը ամիսէն ծնունդ պիտի գաս եւ պիտի խնդրես, որ բարեհաճիմ անուն մը տալ այն զաւկին, որ պիտի ծնի քեզմէ եւ ինձմէ: Գալով քու երկու պաշտպաններուդ՝ հօրդ եւ Տ'Եսթուիին, քանի մը ամիսէն անոնք պիտի անցնին անդիի աշխարհը»:

Այս անգամ զօրավար տը Մորէլ կը դիմէ դատարան: Լա Ռոնսիէր կը ձերբակալուի եւ կը բանտարկուի: Հակառակ ասոր, նամակները կը շարունակեն տեղալ Մորէլներու բնակարանէն ներս:

Դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ Վերսայլի Ոճրադատ Ատեանին առջեւ: Սրահը լեցուն է բերնէ բերան: Հանդիսատեսներուն մէջ ներկայ են ժորժ Սան, Պալզաք, Վիքթոր Հիւկօ եւ շատ մը ուրիշներ: Ներկայ են նաեւ Տէր եւ Տիկին Մորէլ եւ զօրավար Լա Ռոնսիէր, որ հաւատացած էր իր զաւկին անմեղութեան:

Մարի տը Մորէլ կը ներկայանայ Ատեանին առջեւ՝ իբրեւ գլխաւոր վկայ: Բոլոր ներկաները կը ցաւին այս մաքուր եւ անմեղ աղջկան պատահած դժբախտութեան, առանց թափանցելու անոր մութ դրդապատճառներուն: Աղջիկը ամչնալով կը պատմէ պատահածը, լուռ անցնելով կարգ մը մանրամասնութիւններուն վրայէն: Ոչ ոք կը կասկածի այս մաղաչ աղջկան բառերուն վրայ, ուր չեն պակսիր անհեթեթ ու տարօրինակ բաներ:

Արդէն վճիռը տրուած է ի յառաջագոյն: Ընդհանուր դատախազը հարցը կը յստակացնէ ըսելով.

— «Յարգելի՛ երդուեալներ, ձեզ կը մնայ ընտրութիւն մը կատարել այս մաքուր աղջկան եւ հեծելազօրքի սպային միջեւ, որուն անցեալը շատ յանձնարարելի չէ»:

Տարօրինակը հոն է, որ ամբաստանեալը ինքզինք կը պաշտպանէ շատ թոյլ ձեւով, իր վրայ կեդրոնացնելով երդուեալներու գէշ տպաւորութիւնը: Լա Ռոնսիէր կը դատապարտուի տասը տարուան բանտարկութեան:

Եւ սակայն, եթէ դէպքը ուսումնասիրենք աւելի մօտէն, պիտի տեսնենք, որ Օրիորդ տը Մորէլ կը ստէր ծայրէ ի ծայր: Նախ իր ննջասենեակը կը գտնուէր փողոցէն 13 մեթր վեր: Հոն հասնելու համար պէտք էր այնպիսի սանդուխ մը, որ թերեւս գոյութիւն չունէր Սոմիւրի մէջ, եւ որուն փոխադրութիւնը աննշմար պիտի չանցնէր անցորդներուն կողմէ:

Երկրորդ՝ կոտրուած ապակիի կտորները ինկած էին պատուհանէն դուրս եւ ոչ թէ ներս, եւ բացուած ծակը շատ հեռու էր պատուհանէն, որպէսզի կարելի ըլլար ղայն դուրսէն բանալ: Ուրեմն, ապակին կոտրուած էր ներսէն: Յետոյ, եթէ նոյնիսկ Լա Ռոնսիէր մտադրած ըլլար բռնաբարել Մարին, այնքան ապուշ չէր, որպէսզի իր արարքը հրապարակէր կանխաւ:

Յետոյ, ձերբակալուելէ ետք, ի՞նչպէս կրցած էր Փարիզէն նամակներ տեղացնել Մորէլներու տունը առանց մեղսակիցի: Եթէ անոնք բանտապահներ էին, պիտի խոստովանէին ուշ կամ կանուխ:

Զոյգ գրաքննիչներ հաստատած էին, որ նամակները չէին գրուած Լա Ռոնսիէրի կողմէ. երկու ուրիշներ հաստատած էին, որ անոնք կնոջ մը կողմէ գրուած ըլլալու էին: Իսկ նամակներուն թուղթէն գտած էին Մորէլներու բնակարանը: Աւելին՝ Լա Ռոնսիէր, որ հազիւ նախակրթարան մը աւարտած էր, ուղղագրութեան մասին գաղափար չունէր, մինչ նամակները գրուած էին մաքուր լեզուով եւ անսխալ:

Լա Ռոնսիէր ութ տարի մնաց բանտ: 1848ի յեղափոխութենէն ետք, անոր դատը վերաքննութեան ենթարկուեցաւ եւ պատիւը վերահաստատուեցաւ: Ան տիրացաւ զինուորական մեծ պաշտօններու եւ մեռաւ 1874ին, Թահիթիի մէջ, իբրեւ այդ շրջանի զօրքերուն ընդհանուր հրամանատարը:

Մեռնելէ առաջ, Լա Ռոնսիէր ըրած էր խոստովանութիւն մը, զինք դատապարտող Ատեանի նախագահին: Այս խոստովանութիւնը կը բացատրէ ամէն բան: 1834 Սեպտեմբեր 23ին, Լա Ռոնսիէր խումբ մը սպաներով կը ճաշէր «Եւրոպա» ճաշարանին մէջ: Խօսակցութեան նիւթն էին խորհրդաւոր անանուն նամակները: Բաւական շիշեր պարպուած էին, երբ Լա Ռոնսիէր յայտնեց, որ իր տաղտուկներուն բուն պատճառը Մարի տը Մորէլն էր, եւ ինք նոյն իրիկունը միտք ունէր մխանալու անոր մարմնապէս:

Նոյն գիշերը, Լա Ռոնսիէր ժամադրութիւն մը կ'առնէ Միս Ալընէն, որ իր հոմանուհին էր: Անոր սենեակէն կը մտնէ Մարիին սենեակը:

Լա Ռոնսիէրի նպատակն էր իր սպայ ընկերներուն ներկայացնել դրական փաստ մը եւ ոչ թէ բռնաբարել Մարին: Ուստի, մկրատով փունջ մը մազ կը կտրէ ու կ'անհետանայ: Անմիջապէս Մարի եւ Միս Ալըն կ'անցնին գործի, ներսէն կը կոտրեն ապակին: Մարի կը կապէ իր ընկերուհիին բերանն ու ձեռքերը, իր ծնողքին հաւատացնելու համար, որ Լա Ռոնսիէր բանի ուժ գործած էր:

Ուրեմն, Լա Ռոնսիէր բոլորովին անմեղ չէր, ան գործած էր դատապարտելի արարք մը, որուն պատիժը, սակայն, տասը տարի բանտարկութիւն չէր կրնար ըլլալ:

ՆՈՒՊԱՐ ԶԱՐԽՈՒՏԵԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՐՑԵՐ

Խորհ. Միութեան մէջ ինքնաշարժն եւս ստիպմանաբար կը դառնայ «ընկերային երեւոյթ»: «Բոլորս ալ երկընտրանքի առջեւ կը գտնուինք. մերժել եւ մեր առօրեայէն վանե՞լ այդքան մարդկային զոհերու պատճառ հանդիսացող, բնակավայրերու օդը ապականող, կեանքին լաւագոյն ժամերը կլանող ինքնաշարժը, թէ փորձել համակերպիլ անոր՝ ճշդելով մեր յարաբերութիւններուն շրջանակները»:

Հարցը այս ձեւով հրապարակ կը դնէ ճարտարապետ Ռաֆայէլ Յարութիւնեան «Գարուն» ամսագրի էջերուն մէջ: Շահեկան են յօդուածագրին ներկայացուցած թիւերը ինքնաշարժներու մասին:

Այսպէս, այժմ Հայաստանի մէջ կայ մօտ 100.000 բեռնատար եւ մարդատար ինքնաշարժ եւ 15.000 մոթոսիքլէթ: Ինքնաշարժներուն (բեռնատար եւ մարդատար) 40.000ը կը գտնուի Երեւան:

Մասնագէտներու հաշուով 1975ի վերջերը Հայաստան պիտի ունենայ մօտ 200.000 ինքնաշարժ: Այլ խօսքով՝ երեք տարուան մէջ հարիւր հազարի յաւելում մը պիտի արձանագրէ: Ասոր 60–70 տոկոսը անձնական գործածութեան կառքեր պիտի ըլլան:

Յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ կարգ մը խնդիրներու, որոնք կապ ունին այս հարցին: Ասոնք ընթացիկ երեւոյթներ են արեւմուտքի մէջ, բայց որովհետեւ Խորհ. Միութիւն դեռ նոր կը մտնէ այսպէս կոչուած «ինքնաշարժի դարաշրջանը», հոն եւս այդ հարցերը կը ստանան այժմէական բնոյթ:

Ռ. Յարութիւնեան անհրաժեշտ կը գտնէ, որ կիրարկուի «ապահովութեան գօտի»ներու պարտադիր գործածութիւնը, քանի որ անոնք յաճախ ունին «այնպիսի կենսական նշանակութիւն, ինչպէս սաղաւարտը մոթոսիքլէթ քշողին համար»: «Հայաստանի մէջ այդ գօտիներու օգտագործումը պէտք է պարտադրել միջքաղաքային երթեւեկութիւններու ժամանակ»:

Երկրորդ կէտը կը վերաբերի հետիոտն երթեւեկութեան ապահովութեան: Ազդանշան տուող լոյսերը քիչ են եւ Հայաստանի ինքնաշարժի մարմնին պետը՝ Հ. Ջրաղացպանեան գիտել կուտայ, թէ «անցեալ տարի Հանրապետութեան համար պահանջած էինք 4900 լուսաւոր ազդանշան, սակայն ստացանք եւ տեղաւորեցինք 1700 հատ»:

Երկրորդ կէտը, որ նոյնպէս կարեւոր է, ինքնաշարժներու նորոգութեան եւ արկածներու դէմ ապահովագրութեան խնդիրներն են:

Նորոգութեան համար սակեր նշանակուած են Պետութեան կողմէ, սակայն, անոնք երբեք չեն գործադրուիր: «Ցաւալի է հաստատել, որ սպասարկութեան բոլոր կայաններու մէջ աշխատողները աւելի շատ ծանօթ են Այնշթայնի յարաբերական տեսութեան, քան պաշտօնական սակագիններուն»: Յօդուածագիրը կ'առաջարկէ, որ ապահովագրութիւնները ինքնաշարժի արկածներու համար պարտադիր դառնան, ինչպէս արեւմտեան երկիրներու մէջ:

Տուգանքի մէջ ալ կարգ ու կանոնի խախտում կայ: «Բոլոր այն վարորդները, որոնք կը փորձեն բացատրել ոստիկանին կամ քննիչին, թէ ինչո՛ւ եւ ի՛նչպէս խախտած են կանոնը, կը հեռանան իրենց ծածրակը քերելով եւ իբրեւ նուէր հոն կը թողուն իրենց վարորդի թուղթը, իսկ այն վարորդները, որոնք աւելի ճկուն խելք ունին, կը հեռանան հոնկէ իրենց գրպանը մէկէն մինչեւ տասը ռուբլիով ալ թեթեւցած»:

Յօդուածագիրը ամէնէն աւելի մտահոգուած է օդի ապականութեան հարցով, որովհետեւ, օրինակ Երեւանի մէջ 40.000 բեռնատար եւ մարդատար ինքնաշարժ կայ եւ ասոնք տարեկան կ'արտածեն 24.000 թոն վնասակար կազ: «Կը մնայ այս բոլորին վրայ աւելցնել մեր ճարտարարուեստականացած մայրաքաղաքին քանի մը տասնեակ տարբեր չափի ծխնելոյզները եւ մեր շնչած օդին այսօրուան պատկերը պարզ կը դառնայ: Ասոր այժմ աղմուկէ եւ կազերէ պաշտպանուելու արդիւնաւէտ մէկ միջոց կայ՝ կանաչապատումը, ծառերն ու թուփերը, որոնք երթալով կը պակսին մեր երկրին գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ»:

Գաղութէ գաղութ

ՀԱԼԷՊԻ մէջ մեռած է ընկ. Միսաք Մելքոնեան: Ողբացեալ ընկերը, որ ծնած է Վան 1884ին, համիտեան ջարդերէ ետք կը մնայ որբ եւ կը տարուի Ուրֆա: Գաղափարապաշտ ընկերը Ուրֆայի մէջ կը սպաննէ ջարդարար Շաքիրը: Խուսափելու համար կառավարութեան հետապնդումէն՝ կ'անցնի Հալէպ: Մեծ Եղեռնէն ետք խղճմտօրէն եւ անձնուիրութեամբ կը ղեկավարէ որբահաւաքի գործը, շրջելով Ճեզիրէի անապատը եւ ազատելով բազմաթիւ հայ բեկորներ: Այդ գործի ընթացքին ընկ. Միսաք Մելքոնեան կը վայելէ Ճեզիրէի աշիրէթապետներուն յարգանքը: Ան օգտակար կ'ըլլայ նաեւ «Բարէն Եփփէ» ճեմարանի հաստատումին, երբ համանուն ընդարձակ հիւղաւանը ազգային կալուած կը դառնայ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ՀԱՑԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

Օվիտ անյուսալի ուժով մը վերցուց ժաքը, պառկեցուց դայն, վրան ծածկեց, երկու բարձ դրաւ անոր գլխուն տակ, իր սենեակը քաշուեցաւ ու քիչ յետոյ սկսաւ քնանալ: Լուսնալուն արթնցաւ ու քանի մը վայրկեանէն հագուեցաւ եւ իր ինքնակոչ զարմիկին սենեակը վերադարձաւ: Ժաք որեւէ շարժում չէր ըրած, ու իր աղմկալից շնչառութիւնը ցոյց կուտար թէ կ'ապրէր ան: Օվիտ մօտեցաւ անկողնին, քնացողին դաստակէն բռնեց, մատը դրաւ անոր շնչերակին վրայ ու զարկերը կանոնաւոր գտաւ:

— Զգենք որ հանգարտօրէն քնանայ ան, ըսաւ Օվիտ մտովի, այն սեղանին մօտ նստելով, որուն վրայ թուղթեր տարածուած էին:

Օվիտ աւարտեց գիշերը սկսած աշխատանքը: Գրեթէ ժամ մը անցաւ: Յանկարծ գլուխը ետին դարձուց: Իրեն այնպէս թուեցաւ, որ ժաք Կարօ շարժած էր: Արդարեւ, թեթեւ շարժում մը ըրած էր ան: Օվիտ աթոռէն բաժնուեցաւ, ու անկողնին մօտ կանգնած, ընկերոջ կատարեալ զարթնումին սպասեց, ինչ որ չուշացաւ: Ժաք աչքերը բացաւ, անկողնին մէջ ելաւ նստաւ, նայուածք մը նետելով իր շուրջը:

— Քինկօթըն, Օթէլ տէ Թրէզ-Էթուալ, ըսաւ Օվիտ:

— Ինչո՞ւ հագուած պառկեր եմ, հարցուց ժաք:

— Ա՛հ, զարմիկս, բան մը չե՞ս յիշեր միթէ:

Ժաք անկողնէն դուրս սահեցաւ, բայց եզերքը նստաւ ու պատասխանեց.

— Սա բանը միայն կը յիշեմ որ քու քովդ կ'աշխատէի...:

— Այո, յարեց Օվիտ կէս ժպտուն, բայց յանկարծ ոտքի ելար, աչքերդ ակնակապիճներէն դուրս ելած, գլխահարի մը պէս շարժումներ կ'ընէիր ու անծեղի մը պէս կը շաղակրատէիր, բերանդ փրփուրով լեցուն: Կարծեցի որ խելքիդ պիտի գար:

Ժաք մէկ ոստումով ոտքի ելաւ:

— Ի՞նչ կը նշանակէ, թոթովեց սարսռուն:

— Ուղեղիդ մէջ արեան համախռնումի սկզբնաւորութիւն մըն էր պարզապէս...: Շատ կ'աշխատիս ու գլուխդ կը յոգնեցնես: Օրին մէկը, գլխուդ փորձանք մը պիտի գայ: Արեան համախռնումը վտանգաւոր է:

Ժաք քանի մը քայլ յառաջացաւ սենեակին մէջ մռայլ ու խոհուն դէմքով մը:

— Ինչո՞ւ բժիշկ մը չկանչեցիր:

— Խոհեմութեան համար, յարեց Օվիտ: Կը խօսէիր... կը պոռայիր...: Օգտակար բան մը պիտի չըլլար, եթէ երբեք օտարական մը հոս գտնուէր ու մտիկ ընէր ձեր խօսքերը:

Ժաք գոյնը նետեց:

— Ի՞նչ կրնամ ըսած ըլլալ, կը հարցնէր նախկին գործապետը մտովի: Ո՞ւրկէ եկաւ այդ յանկարծական զառանցանքը... յիմարութիւնը...

Ու պատասխանելու անկարող, ճիգ մը ըրաւ, միտքը տանջող մտածումները վանելու համար:

— Ո՞ւր ձգեցիր աշխատանքը, յարեց ժաք:

— Նախահաշիւը պատրաստեցի... Գիները միայն պիտի ճշդես...: Պիտի կըրնանք կէսօրին գործարան դառնալ:

Գործը փութով վերջացուցին, ու յաջորդ իրիկուն, Ժաք կառախումբ նստաւ Օվիտ Սոլիվոյի հետ: Նիւ Եորք երթալու համար: Նոյն իրիկունն իսկ Օվիտ իր գրասեղանին առջեւ նստաւ, թերթ մը թուղթ, գրիչ մը առաւ եւ սա նամակը գրեց.

Նիւ Եորք, 23 Յունիս 1862

Պ. տնօրէն ժընեւի ընդհ. Հիւանդանոցին (Զուիցերիա)

«Պարոն, ներկայիս կուգամ ձենէ խընդրելու որ բարեհաճութիւնը ունենաք կարեւոր ծառայութիւն մը մատուցանելու ինծի: Իմացայ որ Փօլ Հարման անուն անձը, Տիժոնէն, մեքենավար գործաւոր, իմ ազգականս, 1856ին մեռած էր այն հիւանդանոցին մէջ, որուն տնօրէնն էք: Բայց այդ մահուան մասին ինծի պաշտօնական փաստաթուղթ չտրուելու համար տարակոյսի մատնուած եմ:

«Պարոն, շատ երախտապարտ պիտի ըլլայի ձեզի, եթէ երբեք հաճէիք այդ մասին ինծի տեղեկութիւն հաղորդել, եւ եթէ իրաւ մեռած է, անոր մահուան պաշտօնապէս վաւերացուած վկայագիրը ինծի ղրկել:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ենովա Քէչիչեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Քէչիչեան, Տէր եւ Տիկին Փափազեան ԼՈՒԹՖԻԿ ՔԷՉԻՉԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կուտան Կիրակի 21 Յունուար Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Կը խնդրուի յիշատակը յարգողներէն ներկայ գտնուիլ:

×

Պ. Սեդրակ Դաւուդեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի (Յունուար 21ին) ժամը 10·30ին հայ կաթողիկէ էջմիածնի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, իր սիրեցեալ կնոջ՝

ԱՆՆԻԿ ԴԱՎՈՒԴԵԱՆԻ

մահուան 5րդ տարեդարձին առիթով:

Հասցէ.— 13, Ռիւ տը լա Փերշ

Փարիզ (3րդ)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Աւագ Լուսարեւեանի եւ զաւակներուն, այրի Տիկին Արաքսի Սահակեանի եւ զաւակներուն (Ամերիկա), Հմայեակ Հիւսեան ընտանիքին (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Հ. Լուսարեւեան ընտանիքին, Թ. Տէրտէրեան ընտանիքին (Ռոման) եւ բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր եւ ազգականին՝

ՈՍԿԻԱՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆԻ

մահուան տխուր առիթով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Պ. Բ. Զէնոզեան (Շաթու) 50 Ֆր.:

×

Այրի Տիկին Արաքսի Բաղումեան իր ամուսնոյն՝ Արտաշէս Բաղումեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ 100 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին շատ սիրելի՝ «Յառաջ»ին:

×

Պ. Կ. Պօյաճեան 80 Ֆր.:

×

Վիէնէն Տէր եւ Տիկին Զաքար Խուկոյեան 20 Ֆր. իրենց զաւկին ամուսնութեան առթիւ:

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Լիսեանի հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին Լիսեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիամանթէռ ճաշարանը, Մեթրօ Քատէ, ներկայ ըլլալու համար «Լիսեան Օր» բաժակի պահի: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Լիսեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Վահէ Պալթայեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

ՎԱՀԷ ՊԱԼԹԱՅԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած

ԾՆՈՂԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ

24 Փետրուար, Շաբաթ

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian
Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY
ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA
Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation — MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51-59-40

SAINT-PLACIDE IMMOBILIER

100, Rue de Vaugirard
75006 PARIS
Tél. 222-18-49 et 544-08-76

Heures d'ouverture :
de 9 h. 30 à 19 h. tous les jours
Le Samedi de 9 h. 30 à 12 h.

×

Տնօրէնուհին՝ ՏԻԿԻՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ձեր տրամադրութեան տակ է ձեզի խորհուրդ տալու եւ առաջնորդելու համար, Փարիզ թէ արուարձան յարկաբաժին մը ծախելու, գնելու վարձելու կամ վարձու տալու հահամար:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը Լ'էսթէն Ալպէրկ-էքսփրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարելիութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Ցիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Ֆր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Ֆր., մնացեալը Փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լ'էսթ, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՉԻ ԶՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8·15ին Կառ տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8·30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինշ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17·30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի ատեններ:

Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES

12 Allée Leonide — Le Perreux

Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՉԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Գատուիրակ

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ իր Յիսնամեակը

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Կիրակի, Փետրուար 18ին:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Հայ Կարմիր Խաչի օգափոխութեան կայանը կեդրոնական ջեռուցումով օժտելու նպատակին կը նուիրեն.

Դր. Հմայեակ Տիւրկէրեան, Տիկին Ա. Վարդանեան 500ական Ֆր., Գասպար Աբգարեան (Ալպի), Տէր եւ Տիկ. Վահէ Զիլինկիրեան (Պուլոներ), Պօղոս Ֆրէնկեան, Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Յովհաննէսեան (Քրէմլէն-Պիսէթր), Լ. Մաթէոսեան, Հրանդ Գըլըճեան, Տիկ. Վեհանոյշ Սարաֆեան, Օր. Մ. Եագըճեան (Մարսէյլ) 100ական Ֆր., Արամ Տօնէլեան (Պուա Քոլոմպ), Տիկ. Արշալոյս Ճնկըրըրեան (Սէնթ Էթիէն), Տէր եւ Տիկ. Ս. Պարթեւեան (Սէն Մօռ), Պ. Փանոս Եազուպեան (Իսի լէ Մուլինօ), Տէր եւ Տիկ. Վէնսան Ապուլեան, Տիկ. Մաթիլտ Սանտըքճեան, Տէր եւ Տիկ. Ժաք Պաթմանեան, Տիկ. Ժիւպէր Ժան, Փիէր Գայսէրլեան (Ժուան լէ Փէն), Մէթր Արամ Գէորգեան, Տոքթ. Պերճ Ապաճեան, Լէօ Պարկըրճեան, Տիկ. Սիրարփի Նալչայեան 50ական Ֆր.: Տէր եւ Տիկ. Արամ Յակոբեան (Ռէնսի), Խաչիկ Տէօվլէթեան, Տիկ. Ատրինէ Պուրիէ, Տիկ. Մայտա Մանավեան (Նիս), Օր. Մանիշակ Սահակեան (Մարսէյլ) 30ական Ֆր.: Տիկ. Վերգին Պօղոսեան (Իսի լէ Մուլինօ), Տէր եւ Տիկին Վաղարշակ Կարապետեան (Փավիյոն սու Պուա), Դր. Ստեփան Տիրեան (Փալէզօ), Տէր եւ Տիկ. Ժ. Վարժապետեան (Քաշան), Տիկ. Մելինէ Մէրճանեան (Մարսէյլ), Հրաչեայ Գաբիկեան (Էքս), Տիկ. Ծովինար Սարաճեան (Մարսէյլ) 20ական Ֆր.: Տիկ. Մանիշակ Պահթիարեան (Անկէն), Դր. Մեծըլըխեան, Տիկ. Շաքէ Մեսրոպեան (Մարսէյլ 10ական Ֆ.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, շատ կարեւոր օրակարգի մը համար, Շաբաթ 20 Յունուար երեկոյեան ժամը 9ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ:

PHARMACIE SILVESTRE
46, Rue de Trévise, Paris (9e)

Տրամադրելի են անմիջապէս, կամ Փետրուարի համար, մնայուն տեղեր, կէսօրուան աշխատանք կամ մշտական՝ մակաղինիէի, քոնտիսիոննէօրի, պատրաստողի (փրեփարաթէօր Պէ-Փէ), վաճառողի որ հայերէն խօսի (ի հարկին՝ Թրքերէն ալ):

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Միջին տարիքի հայ կին մը տարեց այր մարդ մը խնամելու եւ տնական գործերով զբաղելու համար: Բնակութիւն եւ ամէն յարմարութիւն: Կարելի է նաեւ այր ու կին մը, պայմանաւ որ այրը կառք վարել գիտնայ եւ պարտէզով զբաղի: Տունը ունի արդիական բոլոր յարմարութիւնները:

Հեռաձայնել՝ 227-75-74

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Ֆրանսայի պարախումբին պարահանդէսը՝ Փետրուար 10ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժերմէի Թաղական Խորհուրդը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի ըրած են հետեւեալ նուէրները.

Այրի Տիկին Փ. Պօյաճեան 50, Տէր եւ Տիկին Թ. Նիկողոսեան, Տէր եւ Տիկին Բ. Մերտինեան, Տէր եւ Տիկին Կիլէմիրեան, Տէր եւ Տիկին Հ. Զուլուրեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Խոզեան, Տէր եւ Տիկին Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Պ. Յակոբեան, Պ. Սահակեան, Ա. Մանկասարեան, Ն. Կերխոլեան 10ական, այրի Տիկին Հայկուհի Շալճեան 25 (25 դպրոցին եւ 25 «Յառաջ»ին): Այրի Տիկին Գուլումեան եւ զաւակները 10 (եւ 20՝ «Յառաջ»ի):

Դպրոցին՝ այրի Տիկին Ա. Հաճի Վարդանեան 50, Տէր եւ Տիկին Պ. Կարապետեան 50, Գ. Մինասեան եւ ընտանիք 30, Տէր եւ Տիկին Ն. Տէր-Մինասեան 30, Յ. Էսկիճեան 10, Հ. Մկրտիչեան 30, Ս. Տութլեան 50 Ֆր.:

×

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տիկին Արաքսի Մալաքեանէ, Ամանորի առթիւ:

×

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Միհրան Թորոսեանէ 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քալայճեանէ 20, եւ 40 Ֆր. «Յառաջ»ի տարածման համար, իրենց հօր եւ աներհօր՝ Հրանդ Թորոսեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ:

Վահան Քէչիչեանէ (Տէսին) ստացած է 25 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի, Ոսկիան Լուսարեւեանի մահուան առթիւ:

IMPRIMERIE SPECIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՇԱԲԱԹ 20 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 20 JANVIER 1973

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.619
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.619

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԻՍԻՆԿԷՐ ՆՈՐԷՆ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՅ

———o———

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԱՊԱՀՈՎՈՒԱԾ ԿԸ ԹՈՒԻ

Օրէ օր ձեւ կ՚առնէ Վիէթնամի յաւետ հարցը եւ այս անգամ կը թուի թէ կողմերը համաձայնութեան եկած են եւ հաշտութեան համաձայնագիրը կը ստորագրուի Երեքշաբթի օր իսկ, երբ Քիսինկէր Փարիզ գայ։

Այս յաղթած խաղաղութեան հաշուեյայց վճարեց տարաբախտ ժողովուրդ մը, որ ուրիշ բան չէր ուզեր կեանքէն քան փոքրիկ տեղ մը, արեւուն տակ։ Ու ամէնէն ծանր հաշուեյայց վճարեցին անոնք որ Հանոյի թէ Հայֆոնկի մէջ, ղոհ գացին ամերիկեան ռումբերուն, քանի Նիքսըն ուրիշ ձեւ մը չգտաւ «խօսք հասկցնելու»։ Եւ քաշուելու ալ պատճառ մը չունէր քանի նոյնիսկ Մոսկուա ձեւական բողոք մը ղրկացաւ, ինչ որ ի վերջոյ լուռ մեղսակցութեան մը բնոյթն ունէր։

Ուրեմն կը սպասուի Երեքշաբթիի երբ Քիսինկէր Փարիզ կը հասնի վերջին «ձեռք» մը դնելու համաձայնագրին բնագրին։ Արդարեւ Սպիտակ Տան բանբերը՝ Զիկլէր կը շեշտէր թէ «Քիսինկէր Փարիզ կ՚երթայ ոչ թէ շարունակելու համար բանակցութիւնները այլ՝ ամբողջացնելու համար համաձայնագիրը»։

Շու էն Լայ շատ հաւանական կը նկատէ որ յետ այսօրիկ Վիէթնամի մէջ երեք կառավարութիւն ըլլայ (այս ալ անշուշտ պատերազմներու «սեւ երգիծական»ի բաժինն է, Գերմանիան քարտէսէն ջնջելու համար պատերազմ եղաւ, հիմա՝ երկու Գերմանիա կայ, երկու Վիէթնամներու պատերազմը երբ վերջ գտնէ՝ երեք հատ պիտի ըլլայ...)։ Արդարեւ Զինադադարի վարչաձեւը բաց է.— «Երեք կառավարութիւն պիտի շարունակեն բաժնուիլ իրենց մէջ Վիէթնամի իշխանութիւնը պատերազմէն ետք»։ Աւելցուցած է թէ Միացեալ Նահանգները պարտին ճանչնալ այս երեք վարչակարգերը.— Հիւսիսային Վիէթնամ, Հարաւային Վիէթնամ եւ Հարաւային Վիէթնամեան Աժամեայ յեղափոխական վարչակարգը։ Շու էն Լայ այս յայտարարութիւնը բրած է ճափոնի Ազատական կուսակցութեան մէկ ղեկավարին զոր կ՚ընդունէր Փեքինի մէջ եւ հաստատած թէ լաւ կ՚ըլլայ որ ճափոն ճանչնայ Հարաւ. Վիէթնամի Աժամեայ կառավարութիւնը որովհետեւ Ամերիկացիք պիտի ճանչնան։

× Յիշենք որ Ավընիւ Քլեպէրի խորհրդակցական ժողովը որ կը տեւէ չորս տարի, առջի օր գումարեց իր 174րդ հերթական նիստը։ Որքան ծանօթ է այս 174 նիստերէն ոչ մէկ բան ծագած է։ Կը կարծուի թէ այս օրերս այդ ժողովն ալ իմաստ կ՚առնէ եւ չորս պատուիրակութիւնները վերջապէս օգտակար գործ մը կը տեսնեն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՏԻՍ — ԱՊԱՊԱՅԷՆ մեկնելէ առաջ, Նախագահ Փոմփիտու յայտարարեց թէ Ֆրանսայի եւ Եթովպիոյ գործակցութիւնը պիտի զարգանայ», ապա պատասխանեց լրագրողներու հարցումներուն։

ՖԻԿԱՌՕ — ՍՈՖՐԷՍ հանրային կարծիքի նոր քննութիւն մը նոր պատկեր մը չի պարզեր ինչ կը վերաբերի ընտրութեանց։ Ձախը կ՚ապահովէ ձայներու 46 առ հարիւրը (22՝ համայնավար եւ 24՝ ոչ-համայնավար, առաջին շրջանին), մեծամասնութիւնը (երեք կուսակցութիւն) 38 առ հարիւր, Բարեփոխողները (Լըքանիւէ-Սերվան Շրայպէր) 14 առ հարիւր։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ մեռած է Սապահալ-տին Էյուպօղլու, որ Թուրք մեծագոյն մասնագէտն էր ֆրանսական գրականութեան։ Ուսած էր Տիժոն եւ Փարիզ եւ ֆրանսական գրականութիւն դասաւանդած Պոլսոյ համալսարանը 1933էն 39։ 1963ին դատի քաշուած էր որովհետեւ Պաղէօֆ թարգմանած էր եւ ազատ արձակուած էր միայն 1966ին։ Կրկին ձերբակալուած էր 1971ին իբրեւ հեղինակ համայնավար դաւադրութեան եւ ազատ արձակուած միայն քանի մը շաբաթ առաջ։ Ծնած էր 1908ին։

ԻՏԱԼԻԱ, իր կարգին ճանչցաւ Արեւելեան Գերմանիան եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատեցան։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ անցեալ տարի 39.000 ագարակներ փակուած են, որովհետեւ աւելի մեծ ագարակներ կը ստեղծուին։ Ագարակներու թիւը այժմ 2.870.000 է։

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ընդունեց Փանամայի հրաւէրը՝ Մարտ 15էն 21 հոն գումարել ժողովը։

ԱԹԷՆՔԻ մէջ կը դատուին 13 հոգի որոնք ամբաստանուած են իբրեւ հեղինակները Փանակուլիսի փախուստին։ Ծանօթ է որ Փանակուլիս փորձած էր վարչապետ Փափանտոփուլոսը սպաննել 1968 Օգոստոս 13ին։ Անկէ ի վեր բանտն է։ Մահուան դատապարտուած է բայց պատիժը չէ գործադրուած։

ՊԵԼՃԻԱ լուծեց իր կառավարական տագնապը եւ Լըպիւրթօն կրնայ ձեռնարկել դահլիճի կազմութեան։

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 15)

Ա. ՄՆՋՈՅԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ

Պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Ակադ. Արմենակ Մնջոյեանի կիսանդրիին՝ զետեղուած Նուրբ Քիմիայի Ինստիտուտի (?) [illegible] դիմաց...

Պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Ակադ. Արմենակ Մնջոյեանի կիսանդրիին՝ զետեղուած Նուրբ մարմիններու քիմիագիտութեան հիմնարկութեան շէնքին առջեւ։ Այս առթիւ խօսք առին Վ. Համբարձումեան եւ Արամ Նալբանդեան, որոնք յայտարարեցին, թէ ակադեմականը Հայաստանի մէջ հիմնած է գիտական նոր ճիւղ մը, այսպէս կոչուած Նուրբ մարմիններու համադրական դպրութիւնը։

Կիսանդրին պատրաստած են քանդակագործներ Սամուէլ Մանասեան եւ Ռաֆիկ Մուրադեան։

×

Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ՆՈՐԱՅԱՅՏ ԵՐԳԻԾԱՎԷՊԸ

Մօտ հարիւր տարի մոռացութեան մատնուելէ ետք Երեւան հանուեցաւ Յակոբ Պարոնեանի «Լեռը մարգարէին չերթայ նէ՝ մարգարէն լերան քովը կ՚երթայ» երգիծավէպը, որ երգիծաբանին հայատառ թուրքերէնով գրած գործերէն ամէնէն ծաւալունն է եւ գրական առումով ամէնէն յատկանշականը։

Երգիծաբանին նպատակն է եղած գաւեշտի ձեւին տակ պախարակել օտարամոլութիւնը անոնց, որոնք կրօնական մղումով անջատուած են Հայութենէ. այդպիսիները դաս մը կազմած են։ Այդ դասին դիմագիծը եւ հոգեբանութիւնը կը մարմնացնէ վէպին գլխաւոր հերոսը՝ Նիկողոսեան աղա — մեսիւ Նիկողոմոս։

Այս վէպը առաջին անգամ տպուած է «Թատրոն» երգիծաթերթի մէջ եւ այնուհետեւ մոռցուած է։ Զայն յայտնաբերեց եւ արեւմտահայերէնի թարգմանեց Տոքթ. Գառնիկ Ստեփանեան, որու գրած յառաջաբանին հետ ամբողջ երկը հրատարակեց «Գարուն» ամսագիրը։

Վէպը երկխօսութեան հիման վրայ կազմուած է։ Ասիկա բնորոշ է Պարոնեանի գրչին։ Ունի սրամիտ բառախաղեր։

Ինչպէս ծանօթ է, Պարոնեան գրած է նաեւ հայատառ եւ արաբատառ թրքերէնով գործեր, որոնք կրնան ստուար հատոր մը կազմել։ Ասոնք իրենց գրական արժէքով ետ չեն մնար երգիծաբանին միւս ծանօթ գործերէն։ Ասոնց մէկ մասը վերջին տարիներուն ուսումնասիրուած եւ մասամբ ալ հրատարակուած են բանասէրին ջանքերով։

×

Պ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԺԱՊԱՒԷՆ

Արեւմտահայ անուանի բանաստեղծին նուիրուած փաստագրական բնոյթի ժապաւէն մը հրապարակ հանեց Երեւանի փաստագրական շարժանկարի արուեստանոցը։ Ժապաւէնը ներկայիս կը ցուցադրուի Երեւանի շարժանկարի սրահներուն մէջ։ Ան կը ներկայացնէ վաղամեռիկ բանաստեղծին հայրենանուէր կեանքն ու ստեղծագործութիւնը։ Ժապաւէնը պատրաստողները՝ Սարգիս Սարգսեան եւ բեմադիր Սուրէն Առաքելեան յաջողած են Պետրոս Դուրեանի յաջող դիմանկարը ստեղծել, հակառակ այն իրողութեան, որ սակաւ են փաստագրական տուեալները լայն ժողովրդականութիւն վայելող բանաստեղծին կեանքին մասին։

×

ԼԵՀ ՀԱՅԱԳԷՏԸ

Երբ դեռ ուսանող էր Լվովի համալսարանը՝ Խուզենիուշ Սլույցկեվիչ յատուկ հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ հնդեւրոպական լեզուներու հանդէպ։ Հազիւ 25 տարեկան էր, երբ դոքթէօրի տիտղոսն ձեռք ձգեց։ Լեհ հայագէտը շուրջ 200 աշխատութիւններ ունի հնդեւրոպական եւ հնդիկ լեզուներու մասին։

1930ին լոյս ընծայեց «Մեծ համընդհանուր գրականութիւն» հատորը, ուր առանձին գլուխով մը ներկայացուած է «Հայ գրականութիւնը ի սկզբանէ մինչեւ հիմա»։ 1934ին «Սուրբ Գրիգոր առաքեալը» տարեգիրքին մէջ չսեկանութիւն ներկայացնող ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց «Հայոց լեզուի բնոյթը եւ անոր ազգակցութիւնը ուրիշ լեզուներու հետ» խորագրով։

Սակայն իբրեւ հայագէտ համբաւի կը տիրանայ, երբ դասախօսութիւններու շարք մը կուտայ 1934ին, լեհ արեւելագէտներու չորրորդ համագումարին։ Ասոնց մէջ ուշագրաւ էին «Լեհահայ Սփիւռքի վկայութիւնը Արեւելք կատարած իր ճամբորդութեան մասին» եւ «Ակնարկ հայ հին գրականութեան» դասախօսութիւնները։

Յետպատերազմեան տարիներուն հայագէտը լեհ պարբերականներու մէջ հրատարակեց ուսումնասիրութիւններ։ Գլխաւորներն են՝ «ԻԷ. դարու հայերէն երեք ձեռագիրներ լեհ հաւաքածոներու մէջ», «Ժողովրդական ծանօթ բանաստեղծ Սայաթ Նովա» եւայլն։ Մեծ արժէք կը ներկայացնէ անոր «Հայկական առածներ եւ ասացուածքներ» գիրքը։ Սլույցկեվիչ միաժամանակ հայ գրականութեան եւ մշակոյթի մասին բազմաթիւ յօդուածներ գրած է Լեհաստան լոյս տեսնող այլ հանրագիտարաններու համար։

×

ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Բազմաթիւ հայ արուեստագէտներ այցելեցին Հայաստան անցեալ տարի։ Ասոնք մեծապէս գնահատուեցան իրենց արուեստին համար։

Երեւանցի արուեստասէրը առաջին անգամ ըլլալով ծանօթացաւ գեղանկարիչ Փոլ Կիրակոսեանի նկարներուն։

Թատերասէրները հնարաւորութիւն ունեցան նոյնպէս առաջին անգամ ըլլալով դիտելու Պէյրութի «Վահրամ Փափազեան» թատերախումբի ներկայացումները։

«Սով. Արուեստ» ամսագիրը իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ «Սփիւռքահայ արուեստ» խորագրին տակ երկու յօդուածով անդրադարձաւ այդ իրադարձութիւններուն։

Ն. Քոթանջեան «Փոլ Կիրակոսեանի գեղանկարչութիւնը» խորագրին տակ կը ներկայացնէ այս վերջինոյն արուեստը. ան մասնաւորապէս կը գրէ. «Փոլ Կիրակոսեան բնածին գունանկարիչ է, ոգանշելի կերպով կը զգայ գոյնը, եւ շատ յաճախ անոր կտաւներուն հմայքը իրենց գոյներուն մէջ է»։

Ս. Խաչիկեան եւ Գ. Բաղդասարեան յօդուած մը զետեղած են ամսագրին մէջ՝ «Հանդիպում Վահրամ Փափազեան խումբի հետ»։ «Ուրախալի է իմանալ, կը գրեն անոնք, որ Պէյրութ ունի իր թատերախումբը եւ անոնց մէջ «Վահրամ Փափազեան» խումբը ետ մնացողներէն չէ։ Ունի խաղացանկ կազմելու իր սկզբունքը՝ ժողովուրդը կրթել ծիծաղի միջոցաւ, կատակերգութեան հրապուրիչ արուեստով զարգացնել ժողովուրդի թատերական ճաշակը։ Ասկէ զատ, ընտրուած թատերախաղը պէտք է համապատասխան ըլլայ թատերախումբի ստեղծագործական կարողութիւններուն հետ, եւ մատչելի ու գրաւիչ՝ հանդիսատեսին համար։ Ինչո՞ւ այսքան զիջում։ Որովհետեւ թատերախումբին առաջին նպատակն է ոչ թէ նորութիւններ գտնել բեմական արուեստի մէջ, այլ սփիւռքի հայ բեմէն հնչեցնել մայրենի լեզուն»։

ՏԽՐՈՒՆԻ.– ՏԻԿԻՆ ԾԵՐԻԿԵԱՆ

Ցաւով կ՚իմանանք որ Մարսէյլի մէջ իր մահկանացուն կնքած է «Յառաջ»ի օգբացեալ գործակալ՝ Գեղամ Ծերիկեանի այրին։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ուրբաթ օր Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին։

Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւակներուն։

ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴՈՒՐԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սրբազանը այս բառերը կ'արտասանէ բուռն ու հրամայական շեշտով, ուր հեգնանք կայ, բայց շատ աւելի բան մը, քան հեգնանքը, — խուլ բողոք մը, զայրոյթի զապուած աղաղակ մը, զոր մարդիկ կ'արձակեն սրբապղծութիւններու դէմ:

— Մեր լեզուին զրչութիւնը, — կը շարունակէ պահ մը շունչ առնելէ ետք, — շատ աւելի դիւրին է, քան որեւէ ուրիշ լեզուի գրչութիւնը: Առանց դժուարութեան ու օրէնքի լեզու չկայ եւ առանց ճիգի կարելի չէ լեզու սորվիլ:

— Սրբազա՛ն, — կ'ըսեմ ես, — Խաչատրեան, Աճառեան, Մալխասեան են. չէ՞ն գիտեր այս կանոնները. ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ անոնք այսքան այլանդակ ու անհիմն բաներ կ'ընեն:

— Ի հարկէ գիտեն. կը զարմանամ, թէ ի՛նչպէս Աճառեանի պէս մէկը կը համաձայնի այս այլանդակութեանց: Բայց ինծի կը թուի, թէ հարկադրուած են, պարտադրութեան տակ կ'աշխատին, անպատճառ «բան մը ընելու», «բան մը փոխելու» հոգերանութեամբ: Եւ ծիծաղելին ալ հոն է, որ իրարու հետ համաձայն չեն:

— Ինչո՞վ կը պատճառաբանեն իրենց կատարած փոփոխութիւնները: Ունի՞ն զոնէ կռթնելիք յենարան մը:

— Չեն պատճառաբաներ այդ փոփոխութիւնները, որոնք ոչ մէկ հիմ ունին: Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, ի յառաջագունէ զատապարտուած են մեր պատմութեան մէջ իրե՛նք ալ, իրենց գո՛րծն ալ, որ ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ: Արդէն փոփոխութիւններ մտցուցած են իրենց գործին մէջ իսկ, նախկին այլանդակութիւններէն մաս մը ջնջելով: Շատ չանցած՝ մնացեալներն ալ կը ջնջեն եւ կը վերադառնան բուն հայ ուղղագրութեան:

— Անփոփո՞խ պիտի մնայ մեր լեզուն, փոփոխելի ոչ մէկ կէտ չկա՞յ արդեօք:

— Գրաբարը կը մնայ անփոփոխ, ըսի արդէն, իրաւունք չունինք ձեռք զպչելու անոր: Ինչ կը վերաբերի աշխարհաբարին, շատ երկրորդական փոփոխութիւններ միայն կարելի է կատարել: Փոփոխութիւններ, որոնք իրենք իրենց հասունցած կը թուին ըլլալ ոմանց համար: Այսպէս՝ ուն ւի կամ վի կարելի է փոխել. ճանաճայ եւ նման բառեր Մխիթարեանները յոգնակիի մէջ «յ»ով՝ ճանաճայներր կը գրեն. կարելի է ջնջել այդ «յ»երը եւ գրել պարզապէս ճանաճաներր, բայց գրաբարի մէջ չենք կրնար առանց «յ»ի գրել, ճանաճաից չի գրուիր:

«Բայց այս եւ նման փոփոխութիւնները աննշան ու աննկարեւոր բաներ են եւ չարժեր ատոնց համար այսքան աղմուկ հանել. ճանաճայ եւ նման ասորերէն բառերը «յ»ով կը վերջանան, առանց հընչելու ալ «յ»ն կարելի է պահել, ատկէ ոչ մէկ վնաս կրնայ առաջ գալ. դժուարութի՞ւն մըն է ասիկա, բայց այդքան «դժուարութիւն» ամէն լեզուի մէջ ալ կայ:

«Պէտք է այս առթիւ աչքի առջեւ ունենալ նաեւ հետեւեալ կարեւոր պարագան: Թարգմանութիւններու եւ չափական գրուածքներու մէջ մանաւանդ կարելի չէ «յ»երը ջնջել: Այսպէս՝ անոնք, որ «յ»երը կամ «ու»երը ջնջել կ'ուզեն, յաճախ կը հարկադրուին չափի, յանգի եւ ռիթմի համար նորէն գործածել զանոնք, գրաբար ձեւերու եւ հոլովներու դիմելով: Քերականութիւն կազմողները մասնաւորաբար պէտք է նկատի ունենան այս կէտերը:

«Մեր տառերը երկար ուսումնասիրութիւններէ ետք ընդունուած են եւ դարերով գործածուած ու նուիրագործուած: Այս տառերը ընդունողներն ու գործածողները հիմակուան «բարենորոգիչ»ներուն չափ խելք չունէի՞ն միթէ:

«Տառերու եւ հնչումներու համար երկար պրպտումներ կատարած են Սահակն ու Մեսրոպը, դեռ առաջին օրերուն:

«Այս պարագան երեւան կուգայ այն ակնարկէն, զոր Փարպեցի կ'ընէ տառերու հնչիւններուն ճշդման մէջ Մեսրոպի մատնուած շփոթութեան մասին, երբ Սահակ կը հանգստացնէ զայն՝ ըսելով. — Այդ կէտը ինծի ձգէ, ես կը կարգադրեմ:

«Այս շփոթութիւնը առաջ եկած էր, Մեսրոպի համար, գիրերու համեմատական արժէքի ազխւակին ճշդման մէջ: Գիտական միտք մը պէտք էր այս բարդ գործին համար:

«Մեսրոպի պարզացումը արեւելեան էր եւ սահմանափակ: Մեր տառերու գիւտին եւ յարակից բոլոր պարագաներուն մէջ մեծագոյն դերը կատարած է Սահակ, որ այժմու ըմբռնումով, եւրոպական իմաստով ուսումնական մարդ էր եւ իր ժամանակին գիտութիւնը ունէր ու գիտէր լաւ յունարէն: Հետեւաբար, այսքան խղճմտօրէն եւ գիտականօրէն կատարուած պրպտումներէն ետք, կարելի չէ մէկ հարուածով եղեւ տակնուվրայ ընել լեզուն, որը վոր գրել, երբ ո մասնաւոր ձայնն ունինք: Վաղը միջակ գիրերու խնդիրը կրնայ ծագիլ եւ օր մըն ալ մէկը կ'ելլէ ջնջելու զանոնք: Բայց խնդիրը այն է, որ անոնք թէեւ յաճախ կը շփոթուին հընչումի պահուն, սակայն գրութեան մէջ իրենց տեղն ունին եւ չեն կրնար փոխուիլ: Հնչումը երկրորդական է, ինչպէս ըսի, նկատի պէտք է ունենալ բառերու պատկերը, վիզիւէլ հանդամանքը եւ լեզուական օրէնքը:

— Կը կարծէ՞ք, թէ ազդեցութիւն մը կրնայ ունենալ արտասահմանի հայադէտներուն կարծիքը Երեւանի վրայ:

— Գիտեմ, ոչ մէկ ազդեցութիւն. եղածը ձեւ-բանի է պարզապէս, եւ անոնք իրենց գիտցածը կ'ընեն: Բայց հայ լեզուի պաշտպանը բովանդակ Հայութիւնն է:

— Սրբազա՛ն, ի՞նչ կը մտածէք տառադարձութեան հարցի մասին:

— Տառադարձութեան հարցին մէջ ճիշդը հինն է: Արեւմտահայերը տարբեր արտասանութիւն ունին եւ այդ պատճառով ալ բառ մը կարելի է գրել երեք տեսակ: Ասոր այժմ չի փոխուիր մեր արտասանութիւնը, մինչեւ որ Հայութիւնը ամփոփուի իր հայրենիքին մէջ եւ մէկ պլոֆ կազմէ: Բայց, որպէսզի գրութիւնը գիտական ըլլայ կամ որպէսզի կարելի ըլլայ ճշդել բառին ծագումը եւ դիւրացնել այս ճշդումը, աւելի նպատակայարմար է հին ուղղագրութեամբ գրել:

«Պէտք է դիւրութիւն տալ, որ, օրինակ, յատուկ անուններու մէջ, տառադարձութեան օրէնքը գիտցողը անմիջապէս օտար բառարանի դիմելով բուն բառը, յատուկ անունը գտնէ:

«Ամէն պարագայի մէջ, խոհեմութիւն չէ. մեզի՝ Արեւմտահայերուս չկրնար նախայարձակ ըլլալ այս հարցին մէջ. կը կորսնցնենք...

— Սրբազա՛ն, ի՞նչ է ձեր կարծիքը հայերէն տառերու ձեւի փոփոխման մասին:

— Ունինք քանի մը տառեր, զորս կարելի է փոքրիկ սրբագրութեան մը ենթարկել: Այսպէս՝ տ գիրը անտանելի է եւ կը շփոթուի աին հետ. եկեղեցիներուն մէջ մանաւանդ ադետալի է կրօնականներուն համար, երբ տեօրէնութիւնը կարդացուի աեօրէնութիւն...

«Բայց կարելի է երեսի վրայ պառկած այդ գիրերը ոտքի կեցնել: Արդէն փոխ առնուած գիրերը ասորերէնի մէջ պառկած են եւ մե՛նք ոտքի կեցուցած ենք: Սրբագրելի են նաեւ զ, դ եւ նման մէկ քանի տառեր, որոնք կրնան շփոթուիլ: Բայց ասոնք հնարաւոր եւ փոքրիկ հարցեր են, զորս առանց աղմուկի ու հետզհետէ կարելի է կարգադրել: Մանաւանդ որ անոնք լեզուն կը գեղեցկացնեն եւ ոչ թէ կը խաթարեն ու կ'այլանդակեն, ինչպէս փորձեցին ընել Երեւանի մարդիկը եւ դեռ կը շարունակեն»:

Գ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ ՅԱՌԱՋԸ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՉՈՐՍ ԱՆԻՒՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

(ՔԱՂՈՒԱԾ ՌՈՒՍԱԿԱՆ «ՌՈՒՍԿԱՅԱ ՄԻՍԼ» ԹԵՐԹԷՆ)

Լ. Բրեժնեւը ոչ միայն թիւ 1 համարնավարն է, այլ նաեւ թիւ 1 կառավարը ողջ Խորհ. Միութեան:

Փարիզ եղած ժամանակ ան 20 վայրկեան ուշ հասաւ դիւանագիտական ընդունելութեան, որովհետեւ կը զուարճանար մարդական թանկագին կառքով Սիթրոէն – Մազերատի մակնիշով, զոր նուէր ստացեր էր Ֆրանսական կառավարութենէն: «Երբ ես ձեռք կ'առնեմ կառքի ղեկը, ըսած է Բրեժնեւը Ֆրանսացի լրագրողի մը, ինծի կը թուի, որ աշխարհիս մէջ ամէն ինչ կ'ընթանայ ինչպէս որ պէտք է»:

×

Եւրոպական դեսպաններէն մէկուն կինը Մոսկուայի մէջ կը վարէր երկար սեւ կառք մը՝ ամերիկեան արտադրութիւն: Խաչմերուկին կինը կեցուց իր կառքը կարմիր լոյսին առջեւ: Անոր անձայն րանքով մօտեցաւ Մոսկուացի մը, ուզեց գնել կառքը՝ առաջարկելով 30.000 ռուբլի (15 միլիոն Ֆրանք):

×

Մէկ մեծ գործարանի մը վարիչը ընդունելով ամերիկեան պատուիրակութիւն մը պարծանքով ցոյց կուտայ պատուհանէն գործատունին բակը, ուր կեցած էին 20էն 30 թեթեւատար կառքեր ըսելով՝ «ասոնք բոլորը մեր բանուորներուն կառքերն են»: Հարցում.— Քանի՞ բանուոր կ'աշխատի գործարանին մէջ: Պատասխան՝ 5500:

×

Մոսկուա, Բակունին փողոցի վրայ, թիւ 21, կայ խանութ մը, ողջ քաղաքի համար, ուր կը ծախուին կառքեր: Ցուցափեղկին կախուած էր յայտարարութիւն մը՝ «Արձանագրութիւնը գնելու կառքեր՝ Վոլգա, Մոսկվիչ 412, Զապարոժիէ եւ Ժիգուլի 2101 վերջացած է մինչեւ 1972 թ.:

×

Սոյն տեղեկութիւններով կը սկսի «Նիւ Եորք Թայմզ»ի Մոսկուայի թղթակից Զեդրիկ Սմիթի յօդուածը Հոկտեմբեր 8ի թիւին մէջ:

«Արդիւնաբերական ոչ մէկ ճիւղ այնքա՛ն ուշադրութեան արժանացած է մեր կառավարութեան կողմէ որքան կառքաբել այս մեծ եւ պատմական ու պատուական երեւոյթին, խմում ենք, խմում մինչեւ վերջին կաթիլը:

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Բայց ընդհանրապէս պէտք է ասել, որ մեր համայնքն ապրում էր հաշտ ու խաղաղ: Ի՞նչ ունէին բաժանելու: «Պատերազմ ու խաղաղութիւն» էին լսում, անեկդոտների մրցում էին կազմակերպում, անձնատուր էին լինում վերջին «երեք գիշերներ»ի մռայլ յուշերին: Մեր համայնքի անդամներից մէկը, որի ազգանունը մենք սովոր էինք կարդալ թերթերում, գրեթէ ամէն օր, կառավարական որոշումների տակ, անհաւատալի մի բան պատմեց.— այդ օրերին, — դատելուց յետոյ, նրան խօթում են մի բանտախցիկ, ուր ոչ ոք չի լինում: Երբ ուշքի է գալիս «մինուտնի» դատի մղձաւանջից, սկսում է շրջել կամերայում: Կամերայի պատերին նկատում է մակագրութիւններ: Այնտեղ նա կարդում է ծանօթ ընկերների թողած վերջին տողերը: Այո՛, դա եղել է մահուան դատապարտուածների վերջին հանգրուանը: — «Երեք րոպէ տեւող դատավարութեամբ դատապարտուած եմ գնդակահարութեան. կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը» — գրում է ժամանակի լաւագոյն գրողներից մէկը: — «Դատապարտուած եմ գնդակահարութեան: Մեռնում եմ հանգիստ խղճով: Կեցցէ՛ մեր մեծ ղեկավարը» — գրել եւ ստորագրել է ժողովրդական սիրուած կոմիսարը: «Դիալեկտիկական մատերիալիզմով զինուելը բաւական չի գնդակահարուելու համար. կեցցէ՛ մեր մեծ գործը» — գրում է ժամանակի հմուտ տեսաբաններից մէկը, որն աչքի է ընկել իր խրթին լեզուով:

Ստացւում է ահաւոր մի բան: Այդ ամէնը մոռանալու համար նրանք որոշում են բանաստեղծներից մէկի գրական գործունէութեան 20ամեակը տօնել: Մեր կացարանում պետական միակ գոյքը յայտնի թիթեղի ամանն է, որի հարթ կափարիչը փայլում է այսօր մաքրութիւնից: Նրա վրայ տեղ է գրաւում յոբելենական հանդէսի նախագահը, մեր միակ ժողկոմը: Բանալով յոբելենական հանդիսաւոր նիստը, նա զեկուցման համար խօսք է տալիս երկրորդ բանաստեղծին: Յայտնի է, որ զեկուցողն իր ժամանակին մի քանի յօդուածներ է տպել յոբելեարի դէմ, այստեղ սակայն մոռացւում են բոլոր անձնական մանր կռիւներն ու քինախնդրութիւնները: Զեկուցողը բարձր է գնահատում յոբելեարի տեղն ու դերը ժամանակակից պօէզիայում, ափաչկաբա կերպով աչք փակելով բանաստեղծի գաղափարական սայթաքումների վրայ:

Այնուհետեւ ողջոյնի խօսքերով հանդէս են գալիս կուսակցութեան, կառավարութեան, նկարիչների, ճարտարապետների, գիտնականների, տեխնիկական ինտելլիգենցիայի ներկայացուցիչները: Պետական թատրոնի կողմից հանդէս է գալիս թատրոնի մեծ դերասանուհու օրինական ամուսինը: Ուրիշ ելք չկար: Համերգային բաժինն անցում է բարձր մակարդակով: Տեղի են ունենում ցած ձայնով խմբերգներ, մեներգներ, իսկ երրորդ բանաստեղծը կարդում է յոբելեարին նուիրուած մի սիրուն բանաստեղծութիւն:

Վերջում՝ ի հարկէ բանկէտ: Նստում ենք բոլորս շրջանաձեւ, ամէն մէկի առաջն իր օրուայ ընթացքում խնայած հացը, իսկ մէջտեղը՝ Երեւանի անմահական, հազարաստղանի ջուրը: Օրուայ թամադան նոյն ինքը՝ հանդիսաւոր նիստի նախագահն է. խմում ենք յոբելեարի, ներկաների կենացը եւ նրանց յիշատակին, որոնք խիստ յարգելի պատճառներով չկարողացան իրենց մասնակցութիւնը բերել այս մեծ եւ պատմական ու պատուական երեւոյթին, խմում ենք, խմում մինչեւ վերջին կաթիլը:

. . . .

... Ծամբանե՛ր, ճամբանե՛ր: — Նորից աշուն էր, աշունը փչեց իր դեղին բուռուռները եւ Նորքից, Կոնդից ու Քանաքեռի բարձունքից քշեց անթիւ, անհամար դեղին տերեւներ: Նրանցից մի քանիսն ընկան բանտի բակը, ընկան եւ անշարժացան:

Մի օր, ուշ երեկոյեան, երբ մենք պատրաստում էինք սովորական գիշերային գրոտանքին, դուռը բացուեց եւ ներս մտան երեք կանաչ գլխարկաւորներ:

— Իրերը հաւաքել, — եղաւ հրամանը:

Ու դուրս եկան:

— Տանում են գնդակահարեն, — կարկանեցին ապուները:

— Էտապ են հանում, — գայլայլեցին դեղձանիկները, միաժամանակ վախենալով այն մտքից, որ ապուները կարող են ճիշդ դուրս գալ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(57 – Շար.)

չինութիւնը: 1967–71 շրջանին արտադրութիւնը աւելցած է երկու անգամ եւ 1975ին նոյնպէս պիտի աւելնայ երկու անգամ: Պետական ելեւմուտքի մէջ 1965–1976ի համար նախատեսուած է 11 միլիառ ռուբլի կառքերու արդիւնաբերութիւնը զարգացնելու համար:

Այնպէս կը թուի թէ Խորհ. Միութիւնը իր արտադրութեամբ պիտի անցնի Ամերիկան սակայն հիմակուհիմա այդ հարցը չի դրուիր:

Անկէ առաջ համայնավար «Էկոնոմիչեսկայա Գազետա» թերթը կը հաղորդէր, որ Խորհ. Միութեան մէջ, ունենալով 243 միլիոն բնակիչ, կայ մէկ միլիոն 800.000 մարդատար կառք: Ամերիկա՝ 90 միլիոն: Խորհրդային Միութեան մէջ կարգ մը հաստատութիւններ եւս ունին կառքեր, շուրջ մէկ միլիոն, գումար՝ 2.800.000: Այս թիւը քիչ մը մօտ է միայն ամերիկեան մէկ նահանգին միայն՝ Նիւ Ճըրզիի:

Պէտք է աւելցնել նաեւ ապրանքատար կառքերը, օթոպիւսները, թրակթէօրները, հեծանիւները, մոթոները, ընդհանուր թիւը կ'ըլլայ շուրջ 10 միլիոն: Այդքա՞ն խոշոր երկրի մը համար շատ փոքր է թիւը:

Խորհրդային տուեալներու համաձայն, պէտք է երեսուն տարի, որ Մոսկուա քաղաքը ունենայ մէկ միլիոն կառք մասնաւորներու համար, այսինքն այնքան որքան հիմա ունի Նիւ Եորքը:

Անհնար է ճշդել թէ քանի՛ խորհրդային քաղաքացիներ կ'երազեն ունենալ սեփական կառք. մէկ բան յայտնի է, որ մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտան արտադրութեան յայտարարուած թիւերուն:

1971ին կառքի գործարանները Խորհ. Միութեան մէջ, առաջին անգամն է, որ անցածեն մէկ միլիոնը արտադրած կառքերուն, ասոնցմէ շուրջ 513.000ը թեթեւ մարդատար կառքեր են, սակայն մեծ մասը այն կառքերու կառավարական հիմնարկներու կամ արտածումի համար են, ներքին շուկայի համար բաց թողուած են 217.000 կառքեր: Ցոյց կայ որ հնգամեայ պլանի գործադրութենէն ետք 1975ին թերեւս արտադրուի չորս միլիոն 100.000, որմէ երկուքուկէս միլիոնը ծախուի մասնաւորներուն:

Հերթ կայ իւրաքանչիւր մեքենայի համար. կը ծախուին չորս մոտէլներ՝ պզտիկ «Զապարոժեց 966», նման հին Ռընօներուն, որոնց մէջ կրնան խցկուիլ չորս հոգի, գինը՝ 3000 ռուբլի: «Մոսկվիչ 412» յիշեցնող Ֆորտի «Անգլիային». գինը՝ 4936 ռուբլի: «Ժիգուլի», նման Ֆիաթի 124ին, կրնայ նստիլ հինգ մարդ. գինը՝ 5500 ռուբլի, «Վոլգա» նման ամերիկեան «Փլայմութի», ունի չորս դուռ, հանգստօրէն կրնայ նստիլ հինգ հոգի. գինը՝ 9150 ռուբլի: Ի հարկէ կայ «Զայկա»ն, սակայն ան մեծ ղեկավարներուն համար է միայն: «Զիլ»ը պատճէնը Լինքոլնի. խօսիլ իսկ չարժեր, ան արդէն միայն Պոլիտպիւրոյի համար է:

Քաղաքացիներէն շատերը կ'ուզեն «Ժիգուլի» ունենալ. ներկայիս շատ մեծ նորութիւն է: Առաջին «Ժիգուլի»ները հրապարակ եկան 1970ին Տոլիատի քաղաքին մէջ, Վոլգա գետին վրայ:

Մոսկուայի մէջ ծախուող կառքերը ներկայիս «Ժիգուլի»ներն են, շուրջ 75 առ հարիւրը: Հետաքրքրութիւնն այնքան մեծ է, որ նոյնիսկ անոնք որոնք «Վոլգա» ունին, կը ծախեն «Ժիգուլի» գնելու համար: 1972ին արտադրուած են 320.000 «Ժիգուլի», կը կարծուի որ 1975ին կ'ըլլայ 660.000:

Երթանք «Բակունին» փողոցը, ծախուող կառքերու խանութը, հոն մեքենայ չենք տեսներ. կան միայն յայտարարութիւններ, որոնց վրայ նկարուած են «Ժիգուլի»ներ, «Զապարոժեց»ներ, «Մոսկվիչ»ներ, «Վոլգա»ներ, երբեմն նաեւ կապոյտ ծովի ափին, արեւադարձային ծառերու տակ:

Առաջինը որ մեր աչքին զարկաւ Բակունին փողոցի թիւ 21 տան վրայի յայտարարութիւնն էր, որ կառքերը կը ծախուին արձանագրուած կարգով: Երկրորդ յայտարարութիւնը կ'ըսէ. «Հերթը Վոլգայի վրայ կազմուած է 1966ին, հիմա արձանագրութիւնը փակուած է»:

Հերթագրութիւնը «Մոսկվիչ»ի եւ «Զապարոժեց»ի համար (1972) Սեպտեմբերին վերջացած է նաեւ «Ժիգուլի»ի հերթագրութիւնը: Արձանագրուած են 21.000 հոգի եւ այդ բոլորն է ինչ որ պիտի ծախուի Մոսկուայի մէջ մօտակայ երկու տարիներու ընթացքին:

Գնողներէն շատերը ըսած են, որ 5–6 տարիէ հերթի գրուած են եւ դեռ հինգ տարի պիտի սպասեն, որ կարգը իրենց հասնի:

Սակայն կան ուրիշ կարելիութիւններ, կան հերթեր առաջին կարգի մարդոց համար. օրինակ Գրողներու Միութեան, լրագրողներու ակումբի, ակադեմիայի, Մոսկովեան Ֆիլհարմոնիայի, Մեծ Թատրոնի, սինեմայի համար, ի հարկէ նաեւ զանազան նախարարութիւններու, կուսակցական կեդրոնական կոմիտէի, ապահովութեան մարմիններու: Կան նաեւ ճարպիկներ ու գողեր: Կայ նաեւ ուրիշ կարելիութիւն՝ դրամը:

Բանուորներն ի հարկէ դրամ չունին, միջին աշխատավարձքը ամսական 135 ռուբլի է (շուրջ 67.500 Հ. Փ.): Սինեմայի դերասանները, պարուհիները, գրողները կը շահին 25.000 ռուբլի տարեկան եւ աւելի: Ասոնք կրնան կառքեր գնել: Ցատկալէս նախանձելի վիճակ ունին արտասահման մեկնողները, անոնց կը տրուի յատուկ վկայական եւ այն վկայականով կրնան Վոլգա գնել, որուն պաշտօնական գինն է 9150 ռուբլի. մեկնողի համար միայն 1625 ռուբլի: «Ժիգուլի»ն, որ կ'արժէ 5500 ռուբլի, վկայականով կարելի է գնել վճարելով միայն 1050 ռուբլի ու առանց հերթի:

Կան մարդիկ, որոնք կրնան կառք գնել արտասահմանի մէջ եւ իրենց հետ բերել, ինչպէս օրինակ Սպասկին, որ բախտաւոր չեղաւ մրցումի մէջ Ռոբեր Ֆիշերի հետ, սակայն իբրեւ մխիթարանք Մոսկուա տարաւ անգլիական գեղեցիկ «Ռովեր» մը:

Շահագործուած գործածուած կառքերու նոյնպէս յարգի է: Ճիշդ է կառքը նոր չէ, սակայն հարկ չկայ կարգի սպասելու:

Մոսկուայի մէջ գոյութիւն ունի խանութ մը՝ յանձնակատար Իզմայլըվսկի կայանը մեթրոյի մօտ, գործածուած կառքերը օրէնքով կարելի է վաճառել եւ գնել եւ միայն անոր միջոցով: Մինչեւ վերջին ժամանակները խանութը ինքը կ'ընտրէր գնողները իր կազմած ցանկով, կը նշանակէր գինը, նաեւ 7 առ հարիւրը կը գանձէր ի հաշիւ խանութի: Նկատի առնելով որ գիները շատ ցած էին, ծախողները հարկադրուած կը դիմէին ուրիշ միջոցներու. առաջ կուգար սեւ շուկան: Սեպտեմբերէն (1972) սկսեալ կառավարութիւնը փոխած է առաջուան կարգադրութիւնը, այժմ վաճառողը ինքը կրնայ գտնել գնող մը, սակայն վաճառքի պաշտօնական գործողութիւնը կը կատարուի վերոյիշեալ խանութի միջոցով: Խանութը կը կազմէ վաճառքի վկայականը, կը նշանակէ իր գինը, սակայն ի՞նչ է կառքի իրական գինը, գիտեն միայն վաճառողը եւ գնողը: Պետութիւնը գիտէ այդ, սակայն աչք կը գոցէ:

Գործածուած կառքերու շուկայի վրայ աւելի յարգի է Վոլգան, յատկապէս կոլխոզեան եւ միջին ասիական կոլխոզնիկներու համար, որոնք պտուղ ու կանաչեղէն կը ծախեն: Այն մեքենան մեծ է, կարելի է ապրանք տեղաւորել եւ ճամբորդել հեռու քաղաքներ:

Ամիտ հանդիպեր է գիտնականի մը, որ վերջերս ծախած է իր Վոլգան 15.500 ռուբլիի, երեք տարի գործածելէ ետք: Տեսած է երկու Ազրբէջանցիներ, որոնք Մոսկուայի մէջ գնած են Վոլգա մը 12 հազար ռուբլիի. այն կառքը կտրած էր շուրջ 50.000 քիլոմեթր: Այդ Ազրբէջանցիները դիմած են վաճառողին ըսելով. «Կը խնդրենք որ բարի ըլլաս մեզի տանելու մինչեւ հիւրանոց. վարելու իրաւունք ունինք, սակայն կը վախնանք ճամբորդել Մոսկուայի փողոցներուն վրայ»: Հասնելով հիւրանոց, մեքենայի նախկին տէրը կը հարցնէ թէ ի՞նչ պիտի ընէք յետոյ, ի՞նչպէս պիտի երթաք: «Վարը, կը պատասխանեն անոնք, կը վարձենք թաքսի մը, կ'երթանք իր ետեւէն կամաց կամաց, մինչեւ դուրս ելլենք Մոսկուայէն, յետոյ կը մտածենք, կը գտնենք ճամբան մինչեւ Ազրբէջան»:

Կառք գնելը մէկ ցաւ է, սակայն աւելի դժուարին է նորոգելու խնդիրը, մասեր գտնելը:

Մոսկուայի մէջ կան 13 արհեստանոցներ փճացած մասերը նորոգելու: Ինչ կը վերաբերի արտածուած կառքերու, վիճակը աւելի բարդ է: Օտար դեսպանատուները ունին արհեստանոցներ, օրինակ ամերիկեան Ֆորտերը եւ Շեվրոլէները կը նորոգուին ամերիկեան մասին մէջ: Մերսետէսները կը նորոգուին գերմանական արհեստանոցի մէջ: Հոն կը նորոգուին նաեւ օտար քաղաքացիներու մեքենաները սակայն երբ կառքը մեծ վերանորոգման պէտք ունի, հարկադրուած են Հելսինկի երթալու:

Յիսուն տարի առաջ երբ յեղափոխութիւն կ'ընէին, կ'երազէին հաւասարութեան, ազատութեան մասին, սակայն յեղափոխութիւնը չբերաւ ո՛չ ազատութիւն եւ ոչ ալ հաւասարութիւն:

Խորհրդային կարգերու մէջ մարդու ի՛նչ ըլլալը կարելի է հասկնալ այն բանէն թէ ի՞նչ կառք ունի մարդը. մինչեւ պատերազմը, 30ական թուականներուն, ինչպէս այդ մասին գրած է Գինզբուրգը, պատանիները մարդիկը կը բաժնէին դասերու, նայած ինչ կառք ունէին, իսկ անոնք որ կառք չունէին մարդ չէին հաշուեր: Կարծես իրօք ճիշդ էր մէկ օտար դիւանագէտի կարծիքը, որ խորհրդային քաղաքացիներու մեծ մասը մէկ գաղափարաբանութիւն ունի՝ «գաղափարաբանութիւն չորս անիւներու վրայ»:

Ձայներ Գաւառէն

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Ծնունդի տօնին առիթով, Յունուար 6ին, հաճելի երեկոյթ մը անցուցին բոլոր անոնք, որոնք պատասխանելով Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան երիտասարդաց յանձնախումբի հրաւէրին, փութացած էին Պոմոնի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահը:

Օրուան խօսնակներն էին Օրիորդներ Ալիս Շաքարեան եւ Տէյվիս Տաւութեան, որոնք Նոր Տարուան առթիւ իրենց բարեմաղթութիւնները փոխանցեցին ներկաներուն: Ապա խօսք առաւ կազմակերպիչ յանձնախումբի ատենապետուհին՝ Տիկին Իսկուհի Հրաչեան: Ան ներկայացուց Երիտասարդաց մէկ տարուան գործունէութիւնը եւ այդ առթիւ կոչ ուղղեց երիտասարդներուն՝ խտացնել միութեան շարքերը:

Խօսեցաւ նաեւ Վ. Պանթիկեան, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Կեդր. վարչութեան ատենապետը: Ան ուրախութիւն յայտնեց, որ երիտասարդներ կը փոխարինեն երէցները եւ կը կատարեն անոնց գործը:

Երեկոյթը շէնշող մթնոլորտի մէջ անցաւ: Արտասանութիւններ, երգեր եւ հայկական շուրջպարեր անպակաս եղան:

Ա. Խ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (88)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Փ.

Ներփակ կը յղեմ հարիւր Ֆրանքնոց պանքատոմս մը, հետապօտութեանց ծախքերը ընելու եւ մահուան վկայագիրը հանելու համար: Եթէ երբեք հարիւր Ֆրանքէն պակաս ըլլայ ծախքը, խնդրեմ, մնացած գումարը վար դրէք ձեր տան Օգնութեան Սնտուկին համար:

«Հաճեցէք ընդունիլ, պարոն, յարգանքներուս հաւաստեքը:

ՕՎԻՏ ՍՈԼԻՆՕ
Տասներկուերորդ պողոտայ, թիւ 55
« Նիւ Եորք

Ճիշդ մէկ ամիս յետոյ, Սոլիվօ ստացաւ Փօլ Հարմանի մահուան վկայագիրը. Ժընեւի հիւանդանոցին մէջ 1856 Ապրիլ 15ին մեռած էր սրընթաց հիւծախտէ:

— Հիմա օձիքէդ բռնեցի, Ժաք Կարօ, իմ ազնիւ բարեկամս, ըսաւ Օլիւ ծաղրական ձայնով մը: Պէտք է ուղիղ ընթանալ:

ԺԶ.

Վերջին դէպքերէն յետոյ ինը տարիներ անցած էին: 1870ին էր, սոսկալի տարին: Նոյ. 5ին, առաւօտեան ժամը 11ին, յուղարկաւորութեան թափօր մը Շէվրիի երկյատունէն դուրս կ'ելլէր ու դէպի գիւղին փոքր եկեղեցին կ'ուղղուէր: Թափօրին առջեւէն կ'երթար Լոժիէ բարի ժողովրդապետը, աչքերուն կոպերը ուռած ու արտասուալից:

Դագաղին եւ յուղարկաւորներուն միջեւ առանձին կը քալէին երկու անձեր, մէկը գրեթէ երեսունըհինգ տարու, իսկ միւսը տասնըչորս տարու տղայ մը, որ քոլէժականի համազգեստ կը կրէր:

Մէկն էր նկարիչ Էթիէն Քասթէլ, իսկ միւսը՝ Տիկին Տարիէի հոգեզաւակը Ժորժ Ֆօրթիէ, որ Ժորժ Տարիէ եղած էր: Դատապարտեալ կնոջ զաւակը որդեգրող կնոջ յուղարկաւորութիւնն էր: Աբբայ Լոժիէի ազնիւ քոյրը վաթսունըհինը տարեկանին մէջ իր մահկանացուն կնքած էր կարճատեւ հիւանդութենէ մը յետոյ:

Հանրի Դ. Քօլէժի ուսանող Ժորժ, որ Շէվրի կանչուած էր Փարիզի պաշարումին ատեն, ներկայ եղաւ մահուանը այդ պատուական կնոջ, զոր իր բուն մայրը կը կարծէր: Ժորժ մեծ ցաւ զգաց կանխահաս մահուանը վրայ այն երկու էակներէն մէկուն, որ ամէնէն աւելի կը սիրէր աշխարհի վրայ:

Սոսկալի պատերազմէն եւ հազար անգամ աւելի սոսկալի եղող [illegible] յետոյ՝ խաղաղութիւնը տիրեց: Էթիէն Քասթէլ, որ իբր լաւ Ֆրանսացի իր պարտականութիւնը կատարած էր շարժուն պահակազօրքին մէջ, Ժորժը նորէն քոլէժ առաջնորդեց, ու ինք վերադարձաւ Ռէն փողոցի աշխատանոցը՝ բռնաւորական ռումբերէն վնասուած չըլլալուն: Մէկ ամիս յետոյ՝ նկարիչը նամակ մը ստացաւ, որ Շէվրիի երկյատան պառաւ սպասուհիին կողմէ գրուած էր: Այդ նամակով կը խնդրուէր անյապաղ գիւղ մեկնիլ: Էրնէսթ անհապարանքով ճամբայ ելաւ:

Երկյատուն հասած պահուն նկարիչը հասկցաւ որ իր նախազգացումներուն մէջ չէր խաբուած: Աբբայ Լոժիէ յուսահատական վիճակի մը մէջ կը գտնուէր, բայց իր կատարեալ գիտակցութիւնը կը պահէր: Աբբան ձեռքը երկարեց ու նկարիչը խոյացաւ անոր վրայ.

— Վախճանս հասած է, սիրելի Էթիէնս, կարգը ինծի եկած է, ըսաւ ծերունի կրօնաւորը:

Էթիէն ուզեց խօսիլ:

— Բարեկամս, ոչ թէ ինձմով, այլ Ժորժով զբաղինք, ընդմիջեց ժողովրդապետը: Փութով ձեզ կանչեցի անոր համար որ մեռնելէ առաջ կ'ուզեմ ձեզ տեսնել ու ծանրակշիռ բաներու վրայ խօսիլ...: Նստեցէք ու մօտիկ եկէք:

Էթիէն աթոռ մը առաւ ու գնաց նստաւ օրհասականին անկողնին քով:

— Ինչպէս գիտէք, յարեց աբբան, քոյրս մեռած ատեն իր հոգեզաւկին՝ Ժորժին ձգեց իր փոքր հարստութիւնը:

— Այո, յարեց նկարիչը շարժուձեւով մը:

— Իր կտակագրով խնամակալ կարգած էր զիս: Աս ալ գիտէ՞ք:

— Այո, կրկնեց Էրնէսթ:

— Իմ քրոջս պէս, ես ալ իմ վերջին կամքս գրած եմ, ու ձեզի կը յանձնեմ խնամակալութիւնը Ժորժի, որուն կը ձգեմ ունեցած քիչ մը բանս: Գորովալից կերպով սիրեցինք Ժանն Ֆօրթիէի զաւակը: Կը խնդրեմ որ դուք ալ ձեր ամբողջ գորովը նուիրէք անոր: Բարեկամս, կը խոստանա՞ք այդ բանը ընել ու կ'ընդունի՞ք այն հոգատարութիւնը զոր ձեզի կը պարտադրէ իմ բարեկամութիւնս:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկ. Հ. Բալուեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաները Հոգեհանգստեան պաշտօն կը խնդրեն այս կիրակի առաւօտ (Յունուար 21) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՀՐԱՆԴ ԲԱԼՈՒԵԱՆԻ

մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Կիւլպէնկ Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Ասլանեան, այրի Տիկին Գըչիկեան եւ զաւակները եւ բոլոր ընտանեկան պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՇՆՈՐՀԻԿ ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ Տիկին Գըչիկեան 50 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի, ողբացեալին յիշատակին:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Պատուոյ անդամակցութեան համար:

Տիկին մը	100 Փր.
Պօղոս Գուրգիկեան	100 Փր.
Գր. Եախըզարտաչեան	100 Փր.
Յովհ. Կիրակոսեան	100 Փր.

GALERIE MOUFFE
67-78, Rue Mouffetard, Paris (5e)

Aram ALECIAN

EXPOSITION
Du 18 au 31 Janvier

Ouvert tous les jours de 10 h. à 12 h. 30 et de 14 à 18 heures
sauf Samedi et Dimanche

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն, ծերունի մայրիկ մը կը փնտռէ իր զաւակը՝ Հաճի-Խաչիկ Եահեան ծնած է 1922ին Իգդիր, 1931ին ընտանիքով Հայաստան ներգաղթած է Յունաստանէն, եւ այն ատեն կը բնակէին Բերիայի շրջանը (այժմ՝ Շահումեան): 1941ին պատերազմի գացած է եւ անկէ ի վեր լուր չկայ: Լսուած է թէ 1945ին ողջ էր եւ Միլանոյի (Իտալիա) շրջանն էր: Հայրը՝ Կարապետ Եահնեան, մայրը՝ Մարինոս, եղբայրները՝ Յակոբ եւ Սարգիս:

Իրմէ կամ լուր ունեցողներէն գրել՝
Տիկին Մ. Եահնեան
Թէրլէմէզեան փողոց, 20
Երեւան 31
Հայաստան (Խորհ. Միութիւն)

ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀ

Յունուար 21 Կիրակի, Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի մեզմէ յաւէտ բաժնուող Եսայեան հիմնադիրներու, տնօրէններու, ուսուցիչ եւ ընկերներու յիշատակը ոգեկոչելու համար:

Պատարագի աւարտին Եսայեանցիք եւ համակիրներ սիրով կը հրաւիրուին Տիմանթէտ ճաշարանը, Մեթրօ Քաւէ, ներկայ ըլլալու համար «Եսայեան Օր» բաժակի պահի: աւանդական սեղանին շուրջ, ժամը 13ին: Բաժակ պիտի բարձրացուի Պոլսոյ Եսայեան վարժարանի բարգաւաճման կենացը: Ամէն ոք ազատ է իր ուզածը ապսպրելու:

Գիները՝ ըստ ճաշացուցակի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը 500 Փր.

×

Կապ. Խաչի Պոլ. Օտտոյի մասնաճիւղ՝ 200 Փր.:

×

Տէր եւ Տիկին Փաթքալ Կիւլ 100 Փր.:

×

Վալանսէն այրի տիկին Մենտուհի Մարգարեան, ի յիշատակ իր ամուսնոյն, որուն այնքան սիրելի էր «Յառաջ»ը 100 Փ.

×

Պ. Աւետիս Սրապեան 30 Փր.
Սէն Շամոնէն Պ. Մինաս Ճապուրեան 30 Փր.
Մարսէյլէն Տէր եւ Տիկին Արամ Արմաղանեան 30 Փր.:

RETENEZ CETTE DATE
LE 11 MARS 1973

L'OLYMPE CHEZ NOUS

Ambiance Exceptionnelle

JAN VASSILIS, Créateur du SIRTAKI son Orchestre, ses Artistes, ses Danseurs du Cabaret l'OLYMPE

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած
ԾՆՈՂԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ
24 Փետրուար, Շաբաթ
Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի.

Ողբ. այրի Տիկ. Կիւլիանէ Պալոյեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկ. Եր. Պալոյեան 50, Սերոբ Տէրտէրեան 10, Տէր եւ Տիկ. Մ. Տէլիգալարեան, Տէր եւ Տիկ. Ժօզէֆ Գէորգեան, Նազարէթ Քէօսէեան 20ական, Պ. Պ. Զաւէն Նահապետեան 20, Աղաճան Մահտեսեան 10 (դպրոցին), Մկրտիչ Փէթէնեան (Կառտան), Գէորգ Գալուստեան (Կառտան), Ա. Կարապետեան, այրի Տիկ. Աւետեան եւ այրի Տիկ. Պօյաճեան 10ական, Պ. Համբարձում Գէորգեան (Պօմոն) 10:

Վաղամեռիկ Մարի-Նոէլ Նոպլի մահուան առթիւ Պր. Ժօզէֆ Մարգարեան 30 եկեղեցին (10 դպրոցին, 10 երգչախումբին):

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Տարեց կին մը եւ աղջիկը միջին տարիքի հայ կին մը կը փնտռեն ժամը 9էն 7, տնական փոքր գործերու համար եւ ընկերութիւն ընելու համար տարեց կնոջ, Փարիզի մէջ (Փլաս տը լա Նասիոն): Հեռաձայնել ժամը 9.30էն 11 կամ 19էն ետք 333-11-28:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Anahide VAN

Cimes inaccessibles

(ԱՆՀԱՍԵԼԻ ԿԱՏԱՐՆԵՐ)
վէպ

Գին 20 Փր.

Դիմել Բալուեան եւ Հ. Սամուէլեան գրատուները

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի մէջ հիմնուած է Հայկ. Աւանդութեանց Հիմնարկութիւն մը: Ընկերութիւնը որ պաշտօն ունի մատակարարելու այս հիմնարկութիւնը Վալ տը Մառնի նահանգապետարանին յայտարարուած է 1972 Նոյ. 27ին եւ համապատասխան հրովարտակը լոյս տեսած է Պաշտօնաթերթին 1972 Դեկտ. 9ի թիւին մէջ: Նախագահութիւնը կը վարէ իր հիմնադիրը՝ Ալֆորվիլի քաղաքապետ եւ Վալ տը Մառնի ընդհ. խորհրդատու՝ ԺՕԶԷՖ ՖՐԱՆՉԵՍԿԻ, որ մարմնին տրամադրութեան տակ դրած է 99 տարուան համար, 300 քառակուսի մեթրնոց հաւաքատեղի մը, Թուրին 22րդ յարկը (150 Ռիւ Էթիէն Տոլէ):

Տնօրէնութիւնը յանձնուած է Պ. ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, շատ կարեւոր օրակարգի մը համար, Շաբաթ 20 Յունուար երեկոյեան ժամը 9ին, Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը լ'Էսթէն Ալպէրկ-էքսփրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարելիութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Յիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Փր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Փր., մնացեալը Փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը լ'Էսթ, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՉԻ ՋՈՒՍԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8.15ին Կառ տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8.30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինչ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17.30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առենները:

Մասնակցութիւն՝ 59 Փր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES

12 Allée Leonide — Le Perreux

Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՋԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օր. Լօժէնի Հալէպլեան, այրի Տիկին Սիրարփի Սանթուրճեան, իրենց սիրելի եղբօր՝ Վրոյր Հալէպլեանի մահուան տարելիցին առթիւ կ'ընեն հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Դպրոցասէրին 500 Փր.
Կապոյտ Խաչին 200 Փր.
Կարմիր Խաչին 200 Փր.
«Յառաջ»ին 200 Փր.
(Կապոյտ Խաչի գումարը ստանալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Առնուվիլէն Տէր եւ Տիկին Վարդան եւ Աշխէն Աւետիսեան Երանուհի Փափազեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 50 Փր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի:

×

Տիկին Մարիամ Տօնէլեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն Մոնմորանսիի հանգստեան տան.— Տիկին Կարապետեան 50 Փր., Պ. Պ. Վինթէր, Սելիկման Ռիշթէր, Տիկին Օպէր եւ Պ. Անտոնեան 120, Պ. Մաթա 20:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Թաթուլ Ինճէեան, իրենց ծնողաց անմոռանալի յիշատակին, կը նուիրեն 50 Փր. Կարմիր Խաչին, 50 ալ Անիէռ – Պուա Քոլոմպի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

PHARMACIE SILVESTRE
46, Rue de Trévise, Paris (9e)

Տրամադրելի են անմիջապէս, կամ Փետրուարի համար, մնայուն տեղեր, կէսօրուան աշխատանք կամ մշտական՝ մակազինիէի, քոնտիսիոննէօրի, պատրաստողի (փրեփարաթէօր ՊԷ-ՓԷ), վաճառողի որ հայերէն խօսի (ի հարկին՝ Թրքերէն ալ):

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի պատարագ կը մատուցուի:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, մասնակցութեամբ Փարիզեան շրջանի իր մասնաճիւղերուն, Մանուկներու Օրը կը տօնուի Փարիզի մէջ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28ԻՆ

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապ. Խաչի մասնաճիւղին, մեծ պատրաստութեամբ կը տօնուի Յունուար 21ին Կիրակի ժամը 15.30ին:

Ռիւ Ժէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին դպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Խմբերգ, արտասանութիւն, տոհմիկ եւ Կովկասեան պարեր եւ զանազան սիրուն անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ, պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով պիտի ուրախցնէ սրահին մէջ գտնուող բոլոր պզտիկները:

×

ՊՈԼ. ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պոլ. Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ մանուկներու օրը 21 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ: Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

ԿԻՐԱԿԻ
21
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE
21 JANVIER
1973

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.620

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.620

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈԼՏԱ ՄԷՅՐ ՊԸՊԸՆ ԴԺԳՈՀ Է

—0—

Իսրայէլի վարչապետը նոր յայտարարութիւններ ըրած է իր հայրենիքը հասնելէն ետք: Տիկինը շատ դժգոհ է Պապէն եւ առաջին առթիւ խիկ ծաղրած է Վատիկանի բանբերը, որ յայտնած էր թէ ինք էր եւ ոչ թէ Պապը, որ այդ տեսակցութիւնը ուզած էր: Այս «ճշդումին» առթիւ, Վատիկան անպաշտօն ճշդում մը կ'ընէ սակայն, յայտնելով թէ օրէնք է որ գրաւոր յայտնուի դիմողին, Ս. Աթոռի կողմէ, պապական ունկնդրութեան թուականն ու ժամը, ինչ որ չի նշանակեր թէ Պապն է տեսակցութիւն ուզողը:

Անկէ զատ սակայն, Տիկին Կոլտա Մէյր կը պատմէ իր հանդիպումը «Շատ չարբեցի Պապին նախաբանը երբ լսաւ թէ հրեայ ժողովուրդը, որ պնդութեան փաստը պէտք է տայ, ընդհակառակն, շատ անվիճող է իր խիկ հողին վրայ: Ես չեմ հանդուրժեր որ այդ ոճով խօսին հետս: Ոչ մէկ վիճում կ'ընեմ: Ո՛չ, եւ անգամ մը եւս՝ ո՛չ: Պատասխանեցի, գիտէ՞ք կեանքիս առաջին յիշատակը ո՞րն է. — Կիեւի Պոկրոմը, երբ Հրեաները ազնիւ էին, տկար եւ առանց հայրենիքի»:

Տիկին Կոլտա Մէյր չի ծածկեր որ տեսակցութեան առեն լարուածութեան պահեր եղած են: Բաւական անսովոր կը նկատուի Իսրայէլի վարչապետին այս տեսակցութիւնը Մաարիւ թերթին, տրուած ըլլալով որ Պապին հետ ունկնդրութեան մը մանրամասնութիւնները չեն յայտնուիր, բայց կը կարծուի թէ Տիկին Կոլտայ Մէյր չէ մարսած Փրոֆ. Ալեսանտրինիի մամուլի առուլիսը, զոր «ապտակ» մը կը նկատէ: Թէեւ քանիցս ճըշդուած է թէ Փրոֆ. Ալեսանտրինի Վատիկանի պաշտօնական բանբերը չէ (այդ ճշդուեցաւ արդէն երբ «Երուսաղէմի հէականացումը» խորագրով յօդուած մը գրեց) եւ թէ Վատիկան կամ Պապը հակահրեայ չեն եթէ նոյնիսկ նման հոսանք մը կայ Վատիկանեան շրջանակներուն մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ արտաքին յարաբերութիւններու հիմնարկութեան մէջ 15 ուսանողներ հրէէրէն կը սորվին: Այս հիմնարկութիւնը ապագայ դիւանագէտներ կը պատրաստէ, ինչ որ կը նշանակէ, թէ Մոսկուա հրէէրէն գիտցող դիւանագէտներ կ'ուզէ ունենալ, երբ օր մը դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատուին Մոսկուայի եւ Թել Ավիվի միջեւ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ սեւամորթներու թաղի մը մէջ եօթը սեւամորթ սպաննուած է: Բոլորն ալ կը պատկանէին մահմետական աղանդի մը: Կը կարծուի, թէ սպաննուած են ուրիշ աղանդի պատկանող մարդոց կողմէ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ գերմանացի դիւանագէտները Լոնտոնի մէջ խօսակցութիւններ կ'ունենան երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութեան հաստատման շուրջ: Արեւելեան Գերմանիայէն փախուստ տուին երկու հոգի՝ ապաստանելով Արեւմտեան Պերլին:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ բժիշկները երկար քննութիւններէ ետք այն եզրակացութեան հասած են թէ զլանիկը այնքան վնասակար է ջղի կիներու, որ պատճառ կրնայ ըլլալ ծնելիք երախային մահուան:

ՌՈՏԵԶԻԱ ամբաստանեց Զամպիան, որ միջամտէր կը ստեղծէ սահմանագլուխին վրայ: Ըստ Ռոտեզիացիներու՝ զամպիացի զինուորներ կրակ բացած են իրենց վրայ: Զամպիա, իր կարգին, ամբաստանեց, թէ 4000 ճերմակ զինուորներ՝ ռոտեզիացի եւ Հարաւ. Ափրիկեցի, իր սահմանը անցած են:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ Պրանտ Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի օր հանդիպում մը պիտի ունենայ Նախագահ Փոմփիտուի հետ: Խօսակցութեանց նիւթ պիտի դառնայ Եւրոպան:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆՆ ու Վարշաւայի Ուխտի միւս չորս անդամները ընդունեցան Ատլանտեան Ուխտի անդամ երկիրներու հրաւէրը՝ Ժընեւի մէջ նախապատրաստական խօսակցութիւններ ունենալու զինուորական ուժերու կրճատման շուրջ, Եւրոպայի մէջ: Վարշաւայի Ուխտի անդամ երկիրները Ժընեւի փոխարէն Վիէնան կ'առաջարկեն, իբրեւ խօսակցութեանց վայր: Աւստրիա տրամադիր է ընթացք տալու նման փափաքի մը:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն Հայոց Հայրապետի որոշումով Մայր Աթոռում վերակազմակերպուեց «Հայաստանեայց Եկեղեցու Միջեկեղեցական Յարաբերութիւններ» բաժինը, հիմնական նպատակ ունենալով առաւել զօրծօն կերպով բերելու հայ Եկեղեցու մասնակցութիւնը համաշխարհային էկումենիկ շարժմանը եւ աշխարհի խաղաղութեան ամրապնդման գործին, սերտ յարաբերութիւններ մշակելով եւ զարգացնելով քրիստոնեայ եկեղեցիների, Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի եւ այլ կրօնական եւ էկումենիկ կազմակերպութիւնների հետ:

«Հայաստանեայց Եկեղեցու Միջեկեղեցական Յարաբերութիւններ» բաժնի պատասխանատու վարիչ է նշանակուած Մայր Աթոռի միաբան Հոգեշնորհ Տ. Արսէն Ծ. Վրդ. Բէրբէրեանը:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

11 Յունուար 1973 թ. (կնիք)
Ս. Էջմիածին

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ 300ԱՄԵԱԿԸ

Յունուար 27, Շաբաթ, Հունգարահայերը կը տօնեն իրենց 300ամեակը: Այս առթիւ կազմակերպուած է յատուկ հանդիսութիւն մը, որուն մանրամասնութիւնները կուտանք մեր 3րդ էջին վրայ:

« La Longue Marche des Arméniens »

Վերոյիշեալ խորագրով շատ կարեւոր յօդուած մը լոյս տեսած է Պրիւսէլի Ուրբաթ իրիկուան (Յունուար 20 թուակիր կանով) Լը Սուար օրաթերթին 5րդ էջը: Յօդուածագիրն է Ալֆրէտ Պրոշար:

ԿԱՐՄԻՐ ՁԻՆԵՐԸ ԱՄԱՌՈՒԱՆ

Գրեց՝ ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

1.

Մենք կ'ապրէինք արտաքին աշխարհէն բոլորովին չէզոքացուած, նման շղթայակիր բանտարկեալներու: Պատերազմը կը տեւէր երկու տարիէ ի վեր եւ մենք տակաւին չէինք լսած զէնքի ձայն, ո՛չ խիկ մէկ անգամ: Մենք պառկած էինք բաց օդին, աստղազարդ երկինքին տակ, երբ պայթեցաւ ամբողջութիւնը գիշերային խոր լռութեան մէջ: Պայթումները իրարու յաջորդեցին, մէկը միւսէն աւելի խլացուցիչ եւ ցնցեցին, խախտեցին, սասանեցին: Շունչս բռնուեցաւ: Եղած տեղս մնացի գամուած: Վախցայ: Վախցայ ինծի համար, վախցայ մեր մանչուկներուն համար, որ երկարած կը մնային սանաթոռիմի պատշգամին վրայ, կողք կողքի: Սաւաններուն ճերմակէն սպիտակութիւնը կը մեղմէր գիշերային մութը, որ հեռու էր թանձր ըլլալէ: Ամառ էր: Ռմբակոծութեան յաջորդեց գամբռնային լռութիւն մը որ իմ վախս սաստկացուց: Ես միակ չափահաս հիւանդն էի երկարաձիգ պատշգամին վրայ, ուր կ'ուշանար ժամանել սանայի պաշտօնէութիւնը: Ի՞նչ պիտի ընէի երբ տղաքը լաց ու կոծ բարձրացնէին աղէկտուր ճիչերով եւ օգնութիւն հայցէին անզտանելի մայրիկներէ: Ինծմէ զատ կար, պատշգամին միւս ծայրը, երիտասարդ քահանայ մը որ անդամալոյծ էր: Ան սկսաւ աղօթել ընդհատ շունչով մը, որ իր օրհնական վիճակը կը մատնէր. «Սուրբ Աստուածամար, դո՛ւն օգնական, դո՛ւն օգնական, դո՛ւն օգնական»: Ան ուժն ունեցաւ աւելցնելու. «Աղօթեցէ՛ք, զաւակներս, աղօթեցէք»: Մեր տղաքը սովորական տղաք չէին: Անոնք դժբախտ էին ի ծնէ: Ոմանք կապուած էին կամ թէ զաճի մէջ առնուած: Աւելի սոսկալի պարագայ՝ անոնք վարժուած էին դժբախտութեան: Լսեցի խշրտուք մը, յետոյ ուրիշ խշրտուք մը: Մետաղէ առարկաներ ձեռք կ'առնուէին: «Աղօթեցէ՛ք, զաւակներս, աղօթեցէք» կրկնեց քահանան: Ոչ մէկ ձայն բարձրացաւ տղոցմէ: Անոնք, գրեթէ միաժամանակ, իրենց տեղը կ'ընէին: Քահանան շուշկեց եղելութիւնը, ինչպէս որ ես գուշակած էի, եւ լսաւ նուաղկոտ ձայնով մը, ուր արցունք կար. «Իմ դժբախտ զաւակներս, իմ դժբախտ զաւակներս...»:

2.

Երիտասարդը որ ընկողմանած կը մնար, ցցուեցաւ թեթեւօրէն եւ քովի հիւանդին լսաւ, արմուկին վրայ հեց. «Հոտ կ'առնե՞ս»: Իբրեւ պատասխան ստացաւ խուլ մրլտուք մը, որ կը մատնէր քնաթաթախ մարդու անտարբերութիւն: Հարցումը թէեւ ուղղուած էր մեղմաձայն բայց ան լսելի եղած էր համասփիւռ լռութեան պատճառաւ, այնպէս որ երկրորդ հիւանդ մը պատասխանեց.

— Հոտ առնելն ալ խօ՞սք է. հոտը անտանելի է. ես պիտի փսխեմ...

Վերահաստատուեցաւ լռութիւն: Ո՛չ երկար ժամանակի համար: Ուրիշ մը լսաւ, այս անգամ բարձրագոչ ձայնով.

— Ինչո՞ւ կը զարմանաք, յիմարնե՛ր, մեր Մամատուն է որ կը հոտի:

Երկու օր առաջ մեռած էր Մամատուն, քսանըհինգ տարեկան սեւամորթ մը եւ իր մարմինը զետեղուած՝ մեր պատշգամին տակի խուցը, որ չունէր մեռելատան յարմարութիւն: Մամատուն կը հոտէր: Տօթակէզ ամառը կը գործէր բարձրագոյն ջերմութեամբ իր բոլոր թնդանօթներով, եւ հիւանդները, որ միջօրէի դա-

ԿԱՐՄԻՐ ՁԻՆՔԵՐՆ ԱՄԱՌՈՒԱՆ

գալը կ'ընէին (sieste) բացօթեայ պատշգամին վրայ, գրեթէ ամբողջութեամբ մերկ, խլրտեցան, չարժեցան եւ լքեցին իրենց մահիճը: Վերջնականապէս խզուած էր պարտաւորիչ լռութիւնը: Բոլորն ալ առած էին զգուելի զարշահոտութիւն մը, զոր չէին առներ պահ մը առաջ, եւ կամ թէ կ'առնէին հանդուրժելի չափով: Հիւանդները, ֆրանսացի թէ ալժերացի, բարձրացուցին բուռն բողոք. «Մամատու, Մամատու» ճչալով: Խաժամուժ խումբը ցրուեցաւ ամէն ուղղութեամբ, պատշգամէն դէպի բաց սենեակները եւ նրբանցքը, ծորակներ հոսեցուցին լայնօրէն, իրենց արեւախանձ մարմինը զովացնելու պատրուակով եւ մանաւանդ զանգահարեցին ընդունուած յանկերգի կշռոյթով՝ «Մամատու, Մամատու»: Սանայի անձնակազմը որ չուտով վրայ հասած էր, սպառնաց բնականաբար, բայց չուտով ծալեց եւ զրպանեց հանդարտութեան ամէ՛ն հրաւէր, հաստատելով թէ իր ուժերը անբաւական էին լռութիւնը զսպելու:

Վերի պատշգամէն դէպի դուրս հակեցաւ գեղեցիկ գլուխ մը, խարտեաշ խոպոպներով, որ գոչեց.

— Պիտի գայէ՞ք թէ ոչ ձեր բերանը, անբա՛ն արարածներ...

Անբան արարածները բացատրեցին խարտեաշ խոպոպներուն մեր հաւաքական ցոյցին դրդապատճառը եւ հրաւէր կարդացին կանանց մասնաբաժնին, որ երկբորդէ մեր ցոյցը: Խմբովին ճչացին.

— «Հաւերը» մեզի հետ, «հաւերը» մեզի հետ...

Որոշուեցաւ բանակցիլ տնօրէնին հետ եւ անոր ներկայացնել մեր անմիջական պահանջները: Փնտռեցինք բանագնաց: Զգտանք. Տնօրէնը քաղաք իջած էր օրուան մը համար, իսկ Ռընօ, որ մեր ներկայացուցիչն էր տնօրէնութեան մօտ, անհետացած էր: Կրկին երեւցան խոպոպները եւ յայտարարեցին թէ աղջիկները եւս ակսած էին հոտ առնել: Անհանդուրժելի հոտ մը:

Հետախուզիչ ջոկատ մը ճամբու դրուեցաւ իբրեւ առաքելութիւն ունենալով փնտռել Ռընօն, որ կը սիրաբանէր տանիքին վրայ տաքթիլօ օրիորդին հետ: «Ռընօ՛, Ռընօ՛» կանչերը փախուստի մատնեցին օրիորդը, որ իր գլխու մազերուն մէջ կը կրէր արեւի ակնոցներ, համաձայն օրուան նորաձեւութեան: Այն հիւանդները որ անկարող էին ոտքի ելլելու, թմբկահարեցին «Մամատու, Մամատու» իբրեւ թմբուկ գործածելով իրենց անձնական պէտքամանը և մետաղէ անթացուպեր: Ալժերացիները առաջ անցան: Իրենց ներկայացուցիչը Ռընոյի տրամադրութեան տակ դրաւ իր ուժերը, միացեալ ճակատ կազմելու համար: Իսկական ներկայացուցիչը ինք չէր: Իսկականը կը գործէր, ալժերական տագնապին պատճառաւ, անանուն կերպով, մութին մէջ: Ուրիշ ամէն բանէ առաջ Ռընօ պահանջեց կարգապահութիւն եւ իրենց անկողինը ղրկեց հիւանդներ որ ոտքի ելած էին, անզօնելով բժիշկին յատուկ արգելքը: Ըսաւ.

— Դուք Աստուծմէ փորձա՞նք կ'ուզէք...

Ռընօ համայնավար էր եւ տղեղ: Ունէր տգեղութիւն մը որ համակրանք կը ստեղծէ փոխանակ վանողական ըլլալու: Ռատիոկրաֆիի փոքրակազմ հիւանդապահուհին ըսաւ ընդհանուր հսկիչին.

— Կարեցէ՛ք ելեկտրական հոսանքը. զանգահարութիւնը անտանելի է...

— Խելքի՛դ մեռնիմ, ըսաւ հսկիչը, ի՞նչպէս պիտի գործեն՝ զոյգ վերելակները եւ մնացեալը...

Վերի յարկէն վար իջաւ Մառի-ժողէ, կիներու ներկայացուցիչը, նմանապէս համայնավար, որ առաջարկեց կազմել ընդհանուր միացեալ ճակատ, համաձայնութիւն կնքելով պաշտօնէութեան ներկայացուցիչին հետ: Նրբանցքին խորը երեւցաւ բարձրահասակ կաչազակ մը, սեւ ակնոցներով, որ ըսաւ.

— Մանուկները արթնցուցիք... Այս բանը պիտի չներեմ ձեզի... Արթնցուցիք մանուկները, ամօ՛թ ձեզի:

— Ո՛չ, ըսաւ Ռընօ, կուսակցութեան շահը կը պահանջէ անտեսել մեզ, հիւանդներս եւ պաշտպանել սանայի պաշտօնէութիւնը: Կը մոռնաս որ այս չարթու վերջ տեղի պիտի ունենան թաղապետական ընտրութիւններ, եւ կուսակցութիւնը պէտք ունի անձնակազմի քուէներուն: Մենք ընտրող չենք:

Դոնապանը պոռաց վարէն վեր, նախկին ժանտարմի իր սթէնթորեան ձայնով.

— Աս ի՞նչ խայտառակութիւն է... Ո՞ւր կ'երթանք... Ձէ՞ք կրնար կարգը վերահաստատել: Արդէն երկու հիւանդներ փախան եռեւի պատէն...

Ոչ միայն չհաստատուեցաւ կարգը, այլ աւելի եւս ծանրացաւ երբ մեր յարկերը բարձրացան խոհանոցի կաշմբուն աշխատաւորները լղրճուկ գոգնոցներով եւ մտադրութեամբ մը՝ որ առնուազն մտահոգիչ էր:

— Անմի՛ջապէս ձեր տեղը վերադարձէք, ըսաւ Ռընօ մատը սպառնացայտ: Ձե՛ր տեղը, ձեր տեղը եւ անմիջապէս... Ապա թէ ոչ՝ ձեր վրայ կ'արձակեմ իմ բոլոր փէլլականներս:

Ատեն էր միջամտելու: Այդ փափուկ պաշտօնը ստանձնեց ընդհանուր հսկիչը, որ մեկուսի քաշեց Ռընօն առանց փափկութեան:

— Ո՛չ, ո՛չ եւ ոչ... այս ցոյցը վայել չէ քեզի պէս մէկուն: Դուն լա՛ւ գիտես որ մենք իրաւունք չունինք Մամատուն թաղելու: Դուն օրէնքը կը յարգե՞ս թէ ոչ: Մենք կը յարգենք: Մամատուն սովորական մեռեալ մը չէ: Օրէնքը կը պահանջէ որ ան դագաղ դրուի ոստիկանութեան ներկայութեան եւ զմռսուի, Սէնէկալ ղրկուելէ առաջ:

— Ներողութի՛ւն, ըսաւ Ռընօ, հարցը չսեղափոխենք: Մեր հաշիւը խեղճ Մամատուին հետ չէ: Մենք կ'ամբաստանենք տնօրէնութիւնը որ պէտք եղածը չէ տնօրինած ժամանակին, ունենալու համար պատշաճ մեռելատուն մը:

Ցաւալին հոն է որ մէջտեղ չկար տնօրէնը, լուծում մը առաջարկելու համար: Ի փոխարէն կար իրաւունք մը, որ հաւասար կերպով բաժնուած էր երկու ընդդիմադիր կողմերուն միջեւ: Ցոյցը սկսած էր մեռնիլ զոհացուցիչ լուծումի մը անկարելիութեան առջեւ, երբ մեր չարքերը եկան զօրացնել Շառլ Թուէնէ եւ Թինօ Ռօսսի: Կիները ուժգնօրէն կը հնչեցնէին ռատիօն, կարծելով թէ իրենց բողոքը լսելի չէ եղած վարի յարկէն: Հեռաձայնը կը գործէր չարունակաբար, թէ՛ ներքինը եւ թէ քաղաքայինը:

— Բանակցիլ տնօրէնին հե՞տ, այո՛, ըսաւ Մառի-ժողէ, իր կնոջը հետ, երբե՛ք: Տիկնոջ միջամտութիւնը ապօրինի է: Ան մաս չի կազմեր սանայի անձնակազմին...: Ո՛չ պատասխանատուութիւն ունի եւ ո՛չ ալ իրաւասութիւն: Կը մերժեմ հետը բանակցիլ:

— Պիտի բանակցիս: Ես է որ կը հրամայեմ: Եթէ պնդես, կը խզեմ միացեալ ճակատը: Ետ կ'առնեմ իմ աղջիկներս...

— Դուն չէ որ պիտի խզես, այլ քու սիրած կրծող նախանձը: Չէ՞ մի որ տիկինը գեղեցիկ է...

— Ես կը ճանչնամ իրմէ տգեղը, որ սանայի տանիքին վրայ կը սիրաբանէ...

Լռեցին միաժամանակ եւ անշարժացան: Տնօրէնին կինը դուրս կուգար վերելակէն, թեթեւօրէն շառագունած, բայց միշտ վայելչագեղ: Ձախ ուսէն վար կը սահէր իր ամառնային թեթեւ շրջազգեստը:

— Աստուա՛ծ իմ, գոչեց հեռուէն, Աստուա՛ծ իմ, ամբողջ սանան տակնուվրայ ընել անախորժ հոտի մը համար...

Ռընօ ընդառաջ գնաց գեղանի կնոջ եւ ըսաւ, ամենայն անմեղութեամբ.

— Հո՞տ, ի՞նչ հոտ, ի՞նչ զարշահոտութիւն... այդպիսի բան չկայ, սիրելի տիկին...

— Oh la vache ! (վայ սրիկայ) ճչաց ռատիօկրաֆիի պզտիկ հիւանդապահուհին որուն աչքերը կայծակներ արձակեցին:

Ռընօ աւելի եւս մօտեցաւ կնոջ, իր թաթերը դրաւ անոր մերկ բազուկին վրայ եւ ըսաւ գրեթէ մտերմաբար.

— Լուրը սուտ չէ այլ սխալ: Թէ սանային մէջ կը տիրէ անախորժ հոտ մը, այդ մասին ոչ մէկ կասկած: Բայց ան բնական մթնոլորտն է չէնքին եւ մենք այնքան վարժուած ենք անոր, որ պիտի չկատարէինք ցոյց եւ աղմուկ: Արդարեւ, կարելի բան չէ որ մեծ թիւով մարդիկ քրտինք թափեն Յուլիսի արեւին տակ, կարելի բան չէ որ անոնք իրենց կողքին պահեն անձնական միզաման մը, առանց որ ստեղծուի զարշահոտութիւն եւ ինչո՞ւ չէ տեսակ մը անհանդուրժելի ապականութիւն: Ամէն օր, մանաւանդ ամառնային եղանակին, Մամատու մը կայ մեր մէջ...

Ռընօ քիչ մը աւելի սեղմեց կնոջ բազուկը եւ ըսաւ, միշտ ժպտադէմ.

— Եղածը բարձրագոյն խաղ մըն է, սիրելի տիկին: Որքան ալ որ տարօրինակ թուի, եղածը բանաստեղծութիւն է: Ո՛չ անշուշտ անցեալի դասական բանաստեղծութիւնը, որ կը գոհանար բան մը ըսելով, այլ մեր ժամանակներու անհատին բանաստեղծութիւնը, անոր նման բարդ: Այժմ եւս բան մը կ'ըսուի, բայց ըսուած խօսքը չի մնար իր իմաստին տառացի ծիրին մէջ, այլ կը հարստանայ իր ձայնական, հնչական եւ գաշնաւորումի չարախառնութեամբ: Մէկ խօսքով՝ բան մը կ'ըսուի, ըսել ուզելով հանդերձ ուրիշ բան մը որ նախորդը կ'արժեւորէ, կը հարստացնէ, կը խորացնէ: Մէկ կողմէն կայ նշանակութիւնը եւ միւսէն՝ նշանը: Tel quelի խմբակը լաւագոյնս կը պարզաբանէ նշանին էական արժէքը գրականութեան մէջ, թէեւ իմաստասիրութեան existentiel ըմբռնումով: Մեր հիւանդները մեծ երախաներ են, այսինքն բանաստեղծներ իրենց տեսակին մէջ: Անոնք բան մը ունին ըսելիք, կենսական բան մը, որ յուսահատութիւնն է, որ արցունքն է, որ լացն է: Ահա այդ բաներուն դէմ է որ ինքնապաշտպանութեան թումբ կը կանգնեն իրենց ձայնական ըմբոստութեամբ, որ կը ծածկէ իր բուն իմաստը: Խօսքը չըսուիր բայց կը թելադրուի: Մամատուն նշանակութիւն չունի. կայ նշանը որ ձերբազատումն է, շնորհիւ ապաղակին եւ պոռպռոցին, հիւանդութեան անդուլ չղթաներուն եւ ձանձրոյթի կապանքներուն: Détenteի պահանջը այնքա՛ն էական անհրաժեշտութիւն մըն է, որ այս երեկոյեան համար կազմակերպած եմ երաժշտական հաւաքոյթ մը, մեր հանդիսասրահին մէջ: Ունիմ երկու կիթառ, մէկ ջութակ եւ երգչուհի մը որ վերի յարկէն պիտի գայ: Շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզի, եւ՝ անձնապէս, եթէ ձեզի նման նրբազգաց գաշնակահարուհի մը ուզէ ընդունիլ հանդէսին նախագահութիւնը եւ մեզ պատուէ իր ներկայութեամբ:

Աւելորդ է ըսել թէ Ռընոյի երկար բացատրողականը չէր եղած միակտուր եւ միանուագ: Տիկինը փորձած էր գայն ընդմիջել մէկէ աւելի անգամներ, բայց իր կցկտուր խօսքերը արտայայտած էին միայն մտավախութիւն, կասկած, զարմացում, եւ նաեւ, ինչո՞ւ չէ, իրական համակրութիւն: Վերջապէս ըսաւ, իբրեւ պատասխան իրեն ուղղուած հրաւէրին.

— Կը ցաւիմ, Պարոն Ռընօ, որ ստիպուած եմ մերժել ձեր համակրելի հրաւէրը: Չեմ կրնար զաւակներս առանձին թողուլ գիշեր ժամանակ: Մենք օգնական չունինք:

— Հապա՞ Մառի-ժողէն, ըսաւ Ռընօ, մանուկներու վկայեալ մասնագէտ է, jardinière d'enfant է: Ան կու գայ պահել ձեր զաւակները: Այնպէս չէ՞ Մառի-ժողէ, խօսէ՛, աղջիկ...

— Ամենայն սիրով, ըսաւ Մառի-ժողէ: Երեկոս ազատ է: Ես չեմ ստացած նուագահանդէսի հրաւէր:

Ռընօ ցցուեցաւ իր ամբողջ հասակով:

— Քա՛մառատ, Մառի-ժողէ, ես երբեք հրաւէր չեմ ուղղեր այն հրեշտակին որ իմ սիրտս կը խոցէ իր ակնարկով, փոխանակ նետուելու իմ հիւրընկալ բազուկներուս մէջ ուր պիտի վայելէ երկնային հրեշտակներու քաղցրութիւնը:

— Օ՜հ, ըսաւ տիկինը:

— Օ՜հ, ըսաւ Մառի-ժողէ:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

(Վերջին մասը՝ մեր յաջորդ թիւով)

ՁՄՐԱՆ ՎԱՐՁ ԳԻՇԵՐ

Համբոյրիդ, գիշե՛ր, պատուհանս է բաց,
Թո՛ղ որ լիառատ ծըծեմ հեշտագին
Կաթը մեղմահոս լոյսիդ տարփանքին՝
Ու զով շաղերուդ կախարդանքը թաց:

Պարզ, լուսածածան, հրաշալի գիշեր,
Հոսէ՛ սրտիս մէջ դիւթանքիդ ալիք.
Ծերմակ երազիդ ցայտքեղէն մեղրիկ
Պուտ պուտ կաթեցո՛ւր հոգւոյս սիրաջեր:

Կ'ուզեմ որ դադրին ձայներն այս պատիր,
Ու նեկտարիդ դողն ըմպեմ ես անյագ.
Կ'ուզեմ որ մեռնի՜ն տիւ ու ժամանակ՝
Ու դաքիրներուդ իյնամ ծնրադիր:

Ու դաքիրներուդ իյնամ ծնրադիր,
Այս պաղատագին շարժումներիս մէջ.
Ու մինչ կ'ողողեն զիս ցոլքերդ անշէջ,
Աչքերս ալ մոռնան տակաւ այս նատիր:

Ցնորաքե՛ր գիշեր, ա՜հ, ընդունէ՛ զիս,
Ընդունէ՛, միտիք ո՜վ անդորրութիւն,
Իմ աղերսակոծ շունչիս սօսաւիւն,
Եւ համբոյրն անանց՝ զոր կուտայ հոգիս:

Սենեակս է լեցուն յուշքերովն աղի
Երէկի հովին վայրագ տարփանքին.
Ու դեռ կը հեծեն խորշերն ողբագին
Վախը զգանքին անոր կատաղի:

Նե՛րս խուժէ ուժգին, նե՛րս պատուհանէս
Ու լեցուր խցիկս, մինչեւ կաթոգին.
Քու սրբութիւնով իր խորշերն յորդին,
Եւ ես արթննամ վաղնջուց քունէս:

Համբոյրիդ գիշե՛ր, պատուհանս է բաց,
Թո՛ղ որ լիառատ ծըծեմ՝ հեշտագին
Կաթը մեղմահոս լոյսիդ տարփանքին՝
Ու զով շաղերուդ կախարդանքը թաց:

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

ՀՈՒՆԳԱՐԱՀԱՅԵՐՈՒ 300ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

—o—

Յունուար 27ին պիտի համախմբուին Պուտափեշթի բոլոր այն անձնաւորութիւնները՝ որոնց նախնիքը Հայեր եղած են: Այդ Հայերը Մոլտավայի ռումանական իշխանութենէն եկած՝ վերջնականօրէն հաստատուած են Թրանսիլվանիոյ հունգար իշխանութեան հողամասին վրայ, պատեղով լեհ-թրքական պատերազմներէ: Այս դէպքէն 300րդ տարեդարձը պիտի տօնեն բոլոր Հունգարահայերը:

Տօնակատարութեան հնարաւորութիւն ընծայած է հունգար Հայրենակցական Ազգային Միութիւնը (Հազաֆիաս Նեփֆրոնթ), ձրի տրամադրելով իրենց պաշտօնական սրահը, եւ մանաւանդ թէ նոյն վարչութիւնը առանձնած է բոլոր ծախքերու հողը: Այս վեհանձն նպաստը կը պարտինք Հայրենակցական Ազգային Միութեան հայասէր քարտուղարին՝ Թէօլթէշի Եմերիքին:

Հանդէսին գլխաւոր կարգադիրն է Պուշլիկ Յովէփ, Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի նախկին սան, Պուտափեշթի Հայութեան եռանդուն կազմակերպիչներէն մէկը: Գործակիցներն են՝ Շիմոն, Սենթմիքլոշի, Սոնկոթ եւ վերգար ընտանիքները, որոնք արդէն այցելած են իրենց նախկին հայրենիքը:

Հայաստան այցելած է նաեւ օրուան բանախօսը Քորպուլ Շուշան, որ իր ունեցած տպաւորութիւններու մասին բանախօսած է «Երեւան Հունգարայէն դիտուած» խորագրով, Պուտափեշթի Հունգարահայերուն:

Բացման ուղերձը պիտի ընէ Կայծակոյ Սողոմոն: Կայծակոյ Սողոմոն ոչ միայն ղեկավար մըն է Հունգարահայերու հաւաքոյթներուն, այլ՝ իբր աշխատակից Հայրենակցական Ազգային Միութեան յանձնախումբին, Պուտափեշթի Հունգարական Ազգային Պանթէոնի մէջ տաղահաւած է հայազարմ բազմաթիւ հունգար գիտնական ու գրագէտներու յուշարձանները, հունգար ժողովուրդին պաշտամունքին առարկայ դարձնելով զանոնք:

Բանախօսութեան ընթացքին պիտի անդրադառնայ ոչ միայն անուանի հայ անձնաւորութիւններու մասին, որոնք բարձր համբաւ շահած են հայ անունին, այլ նաեւ անոնց մասին ալ՝ որոնք այսօր անհետացած են, բայց իբր նշանաւոր վաճառականներ՝ ունեցած են մեծաչափ վաստակ, եւ բարի օրինակ տուած են իրենց յաջորդներուն:

Օրուան պաշտօնական բանախօսը Քորպուլ Տոմոնքոշն է, որ ոչ միայն Պուտափեշթի Հայութեան հին կազմակերպիչներէն է, այլ գրիչ ալ է՝ մանաւանդ Հունգարահայերու մասին. իր յօդուածները կարգ մը հայերէն թերթերու մէջ ալ լոյս տեսած են. երեսուն տարի առաջ կառավարութիւնը գրաւած է հունգարերէն լեզուով հրատարակած իր մէկ գիրքը՝ հայկական տարազրութեան մասին: Քորպուլ համառօտ պիտի ներկայացնէ, պիտի ճանչցնէ հին Հայերը, որոնք անուանի գործիչներն եղած են հունգար ժողովուրդին մշակութային պատմութեան, որոնք սնեղծած են հունգար տրամները, հերոսներն եղած են հունգար ազատագրական շարժման, դարձած են տաղանդաւոր գրիչներ հունգար լրագրութեան: Խօսք պիտի ընէ նաեւ այնպիսի ակնառու գործերու մասին, որուն համար ռեւէ Սփիւռքահայ մը կրնայ պարծենալ. թէ ինչպէս այդ Հայերը հինգ հայկական եկեղեցիներ կանգնած են ու բազմաթիւ մատուռներ շինած, թէ ինչպէս անոնք Կովկասէն շատ հեռու՝ արեւմուտքի մէջ հայկական քաղաք մը շինած են, Սամոշույվար, թէ ինչպէս անոնք սնեղծած են հունգար լեզուով հայագիտական գրականութիւն, եւ երբ այլեւս ոչ մէկ հայերէն բառ չէին գիտեր, Պուտափեշթի մէջ կազմակերպած են Հայկական Միութիւնը, եւ Մխիթարեան հայրերու օժանդակութեամբ հիմնած են հայկական եկեղեցի մը, ուր այսօր ալ հայկական ծէսով պատարագ կը մատուցուի հայերէն:

Հանդէսի միջոցին արուեստագէտները թէ՛ հայկական եւ թէ՛ հունգարական յաղթանակչական կտորներ պիտի ներկայացնեն:

Ակարտի Գաբրիէլ, անդամ Հունգ. Ազգ. Թատրոնին «լեռներու երգիչ»ին, «ամէնէն մեծ հայ» բանաստեղծին՝ Յովհաննէս Թումանեանի «Ալաւու վանքը» խորագիր ունեցող քերթուածը պիտի արտասանէ հունգարերէն: Թարգմանութիւնը կատարած է Ռապ Շուշան:

Պանֆի Գէորգ, Եոժէֆ Աթիլա թատրոնի անդամ, պիտի արտասանէ «Մուսա տաղի քառասուն օրեր»էն Գաբրիէլ Բագրատեանի մենախօսութիւնը: Ֆրանց Վերֆէլի յիշեալ վէպը Թէօրէօք Թոմաս վերածած է ձայնասփռումի համար, եւ արդէն քանի մը անգամ ձայնասփռած է շատ յուզիչ ու տպաւորիչ այս գործը: Աւանդութեան համաձայն՝ Հունգարահայերը Բագրատունեան Հայաստանէն փախած են, սելճուք Թուրքերու հալածանքին վրայ:

Քորպուլ Պետրոս, Ճէօր քաղաքի Քիշֆալուտի թատրոնի արուեստագէտ, պիտի արտասանէ Ալեքսանդր Փէթէօֆիի «տանուտը»՝ հունգարերէն, ապա հայերէն, Սոնկոթ Քրիստափորի թարգմանութեան վրայէն: Ա. Փէթէօֆի հունգարացի անուանի բանաստեղծն է, որուն ծննդեան 150ամեակը կը տօնեն այս տարի: Անիկա Հունգարացիներուն Պէշիկթաշլեանն է, կամ Պատկանեանը:

Էլիշ Ռէքա դաշնամուրի արուեստագէտուհի, Պարթոք եւ Քոտալ անուանի եռաժիշտներու Սիֆոււլ կոչուած ազգային ժողովրդական կտորներէն պիտի նուագէ: Թրանսիլվանիոյ այս փոքրիկ ժողովուրդը, որ Հոներէն եւ Աւարներէն սերած է, հիւրընկալեր է դարեր առաջ փախստական Հայերը, եւ այդ տեղը մինչեւ այսօր հայերէն երգեր կը լսուին երկու եկեղեցիներու մէջ:

Մոլտովան Ստեփանիա Հունգ. Օփերայի երգչուհի, հունգարերէն ու հայերէն պիտի երգէ: Վերջերս երգած է Երեւանի մէջ ալ, եւ արժանաւոր յաջորդն է հայազգի Հոլլոշի Կոռնելիայի, «հունգար ազգային սոխակ»ին:

Հանդէսը պիտի փակէ Հայրենակցական Ազգ. Միութեան կողմէ Թէօլթէշի Եմերիք:

Այս հանդէսին եւ անոր յաջորդող ճաշին՝ անձկութեամբ կը սպասեն Պուտափեշտի Հունգարահայերը, Սփիւռքահայութեան պատուիրակները եւ հայ Մամուլի ներկայացուցիչները:

ԳՐԻԳՈՐ ԹՐԱՆՍԻԼՎԱՆԵՑԻ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

Հայկական Բեմապարը՝ այսօր

—o—

Երեւանի օփերայի բեմապարի (պալէ) խումբի ղեկավար նշանակուած է Վիլէն Գալստեան, ճանչցուած վարպետ մը՝ հայկական պարարուեստին մէջ:

«Սով. Արուեստ» ամսագիրի խմբագրութիւնը հարցազրոյց մը ունեցած է Վ. Գալստեանի հետ, որ նախ նկատել տուած է, թէ 60ական թուականներուն «մեր բեմապարը, յատկապէս Եւգենի Ջանգայի գործունէութեան շնորհիւ, բաւական յառաջդիմեց, բարձրացաւ ներկայացումներու գեղարուեստական մակարդակը, հարստացաւ, բազմակողմանի դարձաւ խաղացանկը»: Դասական ու ազգային պարը ներդաշնակելու, համադրելու, ինչպէս նաեւ հին պարերուն արդիական շունչ տալու ուղղութեամբ այդ թուականներուն բաւական յաջող փորձեր կատարուած են: Մէջտեղ եկան շնորհալի պարողներ եւ պարուհիներ, որոնք ներկայիս իրենց ուսերուն կը կրեն կարեւոր դերերուն եւ մենապարերուն ամբողջ ծանրութիւնը: Ու թէեւ նուաճումներ արձանագրուած են եւ լաւ ներկայացումներ կը նկատուին «Սպարտակ»ը, «Ռոմէօ եւ Ճուլիէտա»ն, «Դոն Կիխոտ»ը, «Կարապի լիճը» եւայլն, սակայն «մենք դեռ շատ լուրջ ընելիքներ ունենք»:

Վիլէն Գալստեանի կարծիքով ամէնէն առաջ, պէտք է բարձրացնել ամբողջ խումբին մասնագիտական մակարդակը: Ժամանակակից բեմապարը շատ հարցեր հրապարակ կը դնէ: Արդէն ան շատ ճկուն արուեստ մըն է, որ շնորհիւ իր բնոյթին, արտայայտութեան ձեւերուն եւ միջոցներուն, դիւրութեամբ կ՚ենթարկուի բարեփոխումներու:

Երեւանի բեմապարի խումբն ալ ժամանակակից բեմապարի ընձեռած կարելիութիւններէն օգտուելու բաւական յաջող փորձեր կատարած է («Անտունի», «Համլէթ», «Սպերտաքիս», «Լորկիանա»), սակայն ասոնք միայն առաջին քայլերն են: «Եթէ մենք կ՚ուզենք, որ հայ բեմապարի արուեստը համապատասխանէ օրուան բարձր պահանջներուն, պէտք է անդադար կատարելագործենք մեր վարպետութիւնը, նոր, թարմ, շնորհալի ուժերով ամբողջացնենք խումբը»:

Բայց ի՞նչ ճամբով: Վ. Գալստեանի տեսակէտով պէտք է շարունակել օգտուիլ Մոսկուայի եւ Լենինգրադի պարարուեստի ուսումնարաններէն, այլ խօսքով, դասական բեմապարի դարբնոցներէն: Օգտուելու երկու ուղի կայ՝ «նախ հրաւիրենք անոնց սաները, ապա նաեւ հոն ուղարկենք, իրենց արուեստը կատարելագործելու համար, Երեւանի ուսումնարանի լաւագոյն շրջանաւարտ տղերը:

— Իսկ ինչո՞ւ Երեւանի ուսումնարանը ի վիճակի չէ վարժէք պարողներ հասցնելու: Ի՞նչ է պատճառը:

«Սով. Արուեստ»ի խմբագրութեան այս հարցումին հետեւեալ պատասխանը տուած է Վ. Գալստեան.

— Նախ այն է պատճառը, որ ուսումնարանը լաւ, շնորհալի երախաներ ընտրելու հնարաւորութիւնը չունի: Օրինակ, վերջին ուսումնական տարուան մուտքի արձանագրութիւնները ուղղակի անբաւարար էին: Նախատեսուած էր ընդունիլ 30–35 հոգի, մինչդեռ կարելի եղաւ ընտրել ընդամէնը 8 քիչ թէ շատ բաւարար տուեալներ ունեցող երախայ, բոլորն ալ Երեւանէն: Իսկ Հայաստանի միւս շրջաններուն մէջ կան ընդունակ երախաներ, որոնք չեն կրնար հետեւիլ ուսումնարանի դասընթացքներուն, որովհետեւ հանրակացարաններ չեն հաստատուած: Տարիներ շարունակ օրակարգի հարց կը դառնայ գիշերօթիկ բաժնի հաստատման խնդիրը: Ի դէպ, Մոսկուայի, Լենինգրադի, բոլոր Հանրապետութիւններու մայրաքաղաքներու, որոնց մէջ նաեւ Թիֆլիսի եւ Պաքուի պարարուեստի ուսումնարանները իրենց գիշերօթիկ բաժինները ունին:

Վ. Գալստեանի կարծիքով, ցորչափ ուսումնարանը հնարաւորութիւն չունի շրջաններէն երախաներ ընդունելու,, չի կրնար բաւարարել իր այսօրուան պահանջները:

Ուսումնարանի միւս լուրջ թերութիւնն այն է, որ ցած է անոր սաներուն մասնագիտական մակարդակը: Պատճառն այն է, որ ուսումնարանը իսկական մասնագէտ մանկավարժներ քիչ ունի: Այդ պակասը լրացնելու երկու միջոց կայ: Նախ, Մոսկուայէն եւ Լենինգրադէն լաւ ուժեր հրաւիրել ժամանակաւոր կերպով, ապա ուսումնարանի ուսուցիչներ ղրկել Մոսկուա եւ Լենինգրադ, որպէսզի կատարելագործեն իրենց մասնագիտութիւնը:

Ծանօթ իրողութիւն է, որ ներկայացումին մակարդակը կախում ունի դերակատարներէն եւ, անհրաժեշտ է, որ ժամանակ առ ժամանակ վերանորոգուին դերակատարներու կազմերը: «Մեր ներկայացումներու ընթացքին, տարիներ շարունակ, չափազանցութիւն չըլլար եթէ ըսեմ, թէ բեմադրութեան օրէն սկսեալ (երբեմն տասը տարիէն աւելի) միեւնոյն պարողները բեմ կուգան: Մինչդեռ այդ ժամանակաշրջանին հրապարակ եկած են շնորհալի երիտասարդներ, որոնց մասնակցութիւնը կրնայ նպաստել ներկայացումի գեղարուեստական մակարդակին բարձրացումին»:

Յառաջիկայ երկու թատերաշրջաններուն մտադիր են բեմադրելու Չայկովսկիի «Քնած գեղեցկուհի» բեմապարը: Կը փափաքին բեմադրել նաեւ «Բախչիսարայի շատրուանը»:

Մեր գլխաւոր հոգը հայկական բեմապարերու յօրինումն է:

Էդգար Յովհաննիսեան ներկայիս կը յօրինէ «Սասունցի Դաւիթ» բեմապարը: Գրիգոր Եղիազարեան կը պատրաստէ «Արա Գեղեցիկը»:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (89)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

— Կ՚ընդունիմ, պատասխանեց նկարիչը պարզ շեշտով մը: Կ՚երդնում որ ժօրժը պիտի սիրեմ ու անոր վրայ պիտի հսկեմ այնպէս ինչպէս երիտասարդ եղբօրս վրայ, եթէ ունենայի:

— Շնորհակալ եմ, բարեկամս... արդէն կը ճանչնայի ձեր սիրտը եւ վստահ էի որ պիտի չմերժէիք վերջին բաղձանքս: Ձեզ կը կարգեմ իմ կտակակատարս: Մէկ վայրկեան յետոյ ձեզի պիտի յանձնեմ կտակագիրս՝ ժօրժի ուղղուած նամակի մը հետ: Այդ նամակը ձեր քով պիտի մնայ, ու ժօրժի պիտի յանձնէք քսաներորդ տարեկանը աւարտելէ յետոյ միայն: Պէտք է որ 25 տարեկանին մէջ ան գիտնայ ամբողջ ճշմարտութիւնը իր ծննդեան մասին: Եթէ երբեք մարդկային արդարութիւնը անմեղ մը դատապարտած է, ներհակ երեւոյթներէ շաղդուելով, դաւակը պարտաւոր է մօրը ազատութիւնը եւ պատուի վերահաստատումը ձեռք բերել այն պարագային երբ մայրը կ՚ապրի: Բայց կ՚ուզեմ որ քսանըհինգ տարեկանին միայն ժօրժ իմանայ աղէտալի գաղտնիքը: Ուրեմն կը խոստանա՞ք որ քսանըհինգ տարեկանը թեւակոխելուն առաջին օրը միայն յայտնէք գաղտնիքը:

– Կը խոստանամ... կ՚երդնում...

Օրհասականը դէպի գրասեղանը տարածեց իր ձեռքը:

— Սա գզրոցը բացէք, բարեկամս: Աջակողմի վարի գզրոցին մէջ կնքուած երկու պահարաններ կան, ըսաւ երէցը:

Էթիէն բացաւ գզրոցը, հոնկէ առաւ երկու մեծ պահարաններ, որոնց վրայ կնքամոմը խորունկ դրոշմուած էր:

— Ասոնք են, ըսաւ ալրան: Պահարաններէն մէկը կը պարունակէ կտակագիրս, իսկ միւսը՝ քսանըհինգ տարեկանին մէջ ժօրժի յանձնուելիք նամակը: Սիրելի Էթիէն, երկուքն ալ պահեցէք, ու խեղճ տղուն համար եղէք անձնուէր բարեկամ մը, իմաստուն խորհրդատու մը: Ես ժօրժը հարցափորձեցի իր ապագայ ծրագրերու մասին: Կ՚երեւայ թէ իր մէջ նոր ծնած կոչում մը ժօրժը կը մղէ դէպի փաստաբանութիւն: Այդ ուղղութեամբ վարեցէք զայն, եթէ յարատեւէ իր կոչումին մէջ: Լաւագոյն կերպով արժեցնել տուէք այն փոքր հարստութիւնը զոր քոյրս ու ես ձգած ենք անոր: Ձեզի կը վստահիմ քրոջս հողեղաւակը, սիրելի Էթիէնս, ու ես ապահով եմ որ դուք պարկեշտ մարդ մը պիտի ընէք զայն, ինչպէս որ ես ալ այդպէս պիտի ընէի:

Էթիէն սեղմեց ալրային ձեռքը ու կրկնեց.

— Կ՚երդնում որ հօր մը բոլոր հոգածութիւններովը եւ բովանդակ գուրգուրանքովը պիտի հսկեմ անոր վրայ...

Հողեւարք ալրային արտեւանունքներէն արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ բաժնուեցան ու այտերուն վրայ գլտորեցան:

— Հոս գտնուած բոլոր գոյքերը պիտի ծախէք, բացի գրադարանէն, զոր պիտի պահէք ժօրժի համար: Նոյնպէս կը յանձնարարեմ մեծ խնամքով պահել խաւաքարտէ այն փոքր ձին, զոր մանուկը կուրծքին վրայ կը սեղմէր, երբ մայրը երկաթեան սեմին վրայ ինկաւ նուաղած: Այդ համեստ խաղալիքը մասունք մըն է: Բարեբախտաբար ժօրժ չի յիշեր այդ շատ տխուր անցեալը: Ան կը կարծէ որ փոքր ձին քրոջս կողմէ տրուած է իրեն, ու կը գուրգուրայ անոր վրայ: Երբ չափահաս ըլլայ ու իր տան մէջ տեղաւորուի, այն ատեն կը յանձնէք այդ խաղալիքը:

ԿՁԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Վերժին Սանփանեանի, իր մօր մահուան տխուր առիթով։

×

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Յովսէփեան ընտանիքին եւ բոլոր իրենց պարագաներուն իրենց եղբօր Կարապետ Կուչուկեանի մահուան տխուր առթիւ։

×

Հ. Յ. Դ. Տէսինի կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Աւօսը Լուսարեւեանի ու իր ընտանիքի անդամներուն եւ քոյրերուն, իրենց հօր եւ մեր վեթերան ընկեր՝ Ոսկիան Լուսարեւեանի մահուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 15ին, Աճաբոնեան ակումբը։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ողբացեալ Տիկին Սարգիսեանի մահուան առթիւ Բերդեան ընտանիքը կը նուիրէ 20 Փր. Սէն Ժերոմի Կապոյտ Խաչի վարչութեան, փոխան ծաղկեպսակի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի վարչութիւնը, Մնունիլի եւ Նոր Տարուան տօներուն առիթով, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Ոմն 100 Փր., Պր. Աստուր Օհաննէսեան 100, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Թովմասեան 100, Պր. Ճէպրայիլ Պահատուրեան 50, Ոմն 50, Տիկին Էլլաքեան 20 Փր.։

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
ԾՆՈՂԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ
24 Փետրուար, Շաբաթ
Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՆՈՒԷՐ

Այրի տիկին Ճամուղեան իր ամուսնոյն մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ 30 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

×

Վիէնէն Տէր եւ Տիկին Ս. Արամեան իրենց մօր եւ զոքանչ մօր մահուան տարելիցին ի յիշատակ 30 Փր. կը նուիրեն Ազգատախնամին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

RETENEZ CETTE DATE
LE 11 MARS 1973

L'OLYMPE CHEZ NOUS

Ambiance Exceptionnelle

JAN VASSILIS, Créateur du SIRTAKI son Orchestre, ses Artistes, ses Danseurs du Cabaret l'OLYMPE

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Կիրակի, Փետրուար 18ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն։

ՀԱՅԱԽՕՍ ՖԻԼՄԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպութեամբ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ
4 Փետր. Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին, Սիկալ սրահին մէջ
Ավընիւ տը Սաքս, թիւ 60, Լիոն
Պիտի ցուցադրուին

"ԵՐԵՒԱՆ - ԵՐԵՔՈՒՆԻ"

գունաւոր մեծ ֆիլմը — եւ ծիծաղաշարժ 2 ֆիլմեր

ԹԸԺՎԸԺԻՔ եւ 01–99

ինչպէս նաեւ

վաւերագրական ֆիլմ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ վրայ

Կանխաւ ապահովել տոմսերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Վերոն Սրմաքէշեան	10, Cours Vitton — Lyon 6
Պր. Վարդգէս Ջալըղեան	29, Rue Juliette Récamier, Lyon 6
Պր. Սուրէն Ֆէլլահեան	(Epicerie) 50, Rue Dunoir, Lyon 3

Մուտք 8 եւ 10 փրանք

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'ARMÉNIE

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE

Troisième édition, Paris, 1971, 437 pages
Reliure pleine toile

Prix : 36 Frs
Avec les frais d'envoi : 39 Frs

LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)
C. C. P. 1278-35, Tél. : 324-88-65

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51–59–40

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին կառ. տը Լիոնէն Ալպէրկ–Էֆփրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարելիութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Յիւրիխ, Պուքս ճամբով։ Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ։

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ։

Մասնակցութիւն՝ 395 Փր. ամէն բան մէջը։ Կանխավճար՝ 100 Փր., մնացեալը Փետրուար 10ին։

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում կառ. տը Լիոն, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ։

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՉԻ ԶՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին։ Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8.15ին կառ. տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8.30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինչ (Պելժիա)։

Վերադարձ ժամը 17.30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առենները։
Մասնակցութիւն՝ 59 Փր. ամէն բան մէջը։

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES
12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96
Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷԶԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

ՃԱՇ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ի նպաստ կայանի նորակառոյց շէնքին, Ս. Ժերոմի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը ճաշ մը կը պատրաստէ Ս. Ժերոմի Հայոց եկեղեցիին կից սրահին մէջ Յունուար 28, Կիրակի ժամը 13ին։

Համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած Կապ. Խաչի տիկիններուն կողմէ։

Զուարթ մթնոլորտ, երգ, նուագ, արտասանութիւն, անակնկալներ, եւայլն։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑՈՒՄԸ

150, Rue Etienne Dolet, 22ème étage

Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 16.30ին

"ՀԻՆ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ"

«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԴՐԱՄՆԵՐՈՎ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ»

պատրաստուած, հմուտ դրամագէտ՝ ՏԻԿԻՆ ԳԱՓԱՄԱՃԻԻ կողմէ

Ցուցադրութիւնը կը տեւէ միայն 2 օր
ՇԱԲԱԹ 27 ժամը 16.30էն մինչեւ 19
Մուտքը հրաւէրով
ԿԻՐԱԿԻ 28, ժամը 10էն մինչեւ 19
Մուտքը ազատ է

ԾԱԽՈՒ Է

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզէն 17 քիլմ. Շէլի բարձունքին վրայ տուն մը, շինուած 1960ին երկու ընտանիքի համար. 8 սենեակ, 2 խոհանոց, 1 լողարան, 1 տուշ, կառատուն։ Կեդր. ջերմութիւն (մազութ), հող 500 քառ. մեթր, պտղատու ծառեր։
Գինը 140 հազար Փր։ դիմել հասցէին.
32, Avenue Pascal — 77-Chelles
Տեսնելու համար հեռաձայնել՝ 939-92-38

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	70 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	30 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	15 Ֆ.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	30 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	30 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	30 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	15 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը։

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է։

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
23
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI
23 JANVIER
1973

LE NUMÉRO 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 12.621
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.621

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԻՔՍԸՆԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԸ

—o—

ՅՈՅՑԵՐ ԵՒ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՀԱՄԱՐ

ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ ԵՒ ՓԱՐԻԶ

Նախագահ Նիքսըն իր պաշտօնը վեր-ստանձնեց աւանդական երդումը կատարելով հրապարակաւ: Ծանօթ է, որ Նիքսըն նախագահ վերընտրուած էր Նոյեմբեր 7ին, սակայն, պաշտօնապէս նախագահական երկրորդ շրջանը կը սկսէր Յունուար 20ին:

Նախագահը այս առթիւ կարճ ճառ մը արտասանեց, որուն ընթացքին ոչ մէկ անգամ «Վիէթնամ»ի անունը տուաւ, ինչ որ յուսախաբութիւն պատճառեց շատերու: Յատկանշական է, սակայն, որ խաղաղութեան մասին խօսած ժամանակ անուղղակի ձեւով անդրադարձաւ այս կնճռոտ հարցին, երբ ան յայտարարեց, թէ «վերջ տալու վրայ է ամերիկեան պատմութեան ամէնէն երկար պատերազմը»: Եւ «աշխարհ խաղաղութեան նոր դարաշրջանի մը սեմին կը գտնուի»:

Նախագահին համար ժամանակը եկած է որ Ամերիկացիք վերադառնեն իրենց հաւատքը իրենք իրենց հանդէպ: «Վերջին տարիներուն մեր գաւակներուն սորվեցուցին ամչնալ իրենց երկրէն, ամչնալ այն ամէն ինչէն զոր Ամերիկա կը կատարէ իր երկրին և աշխարհի մէջ»: Անոր կարծիքով, ընդհակառակն պէտք է հպարտ ըլլալ, որ պատերազմներ մղած են «օգնելու համար ուրիշներուն»:

Նախագահը չեշտեց նաեւ, թէ Ամերիկա առանց հրաժարելու իր միջազգային պարտաւորութիւններէն, այլեւս պէտք չէ «ոստիկան»ի դեր կատարէ աշխարհի մէջ:

× Զանազան քաղաքներու մէջ ցոյցեր տեղի ունեցան Նիքսընի վիէթնամեան քաղաքականութեան դէմ: Կռիւներ ծագեցան Փարիզի ամերիկեան դեսպանատան մօտերը, Սէն Լազար կայարանի առջեւ, երբ ապահովութեան ուժերը ձախապաշտներու կազմակերպած արգիլեալ համախմբումները ցրուեցին: Վիրաւորներ կան: Վեց հարիւր հոգի ձերբակալուեցաւ բայց ինքնութեան քննութենէ ետք ազատ արձակուեցան:

Ամէնէն ծանր բախումները տեղի ունեցան Սէն-Լազար ուր ցուցարարները հասան «քշուելով» Քոնքորտի հրապարակէն: Ժողովուրդ եւ ցուցարար իրար կը խառնուէին, մինչ բոլոր կրպակները կը փակէին եւ ծանր մթնոլորտ մը կը տիրէր: Ամէն ինչ վերջ կը գտնէր ժամը 8ին շուրջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԱՆՏ Փարիզ հասաւ Երկուշաբթի օր: Այս այցելութիւնը մասնաւոր հանդիսաւորութիւն մը կ'ունենար տրուած ըլլալով որ Ֆրանքեւգերման դաշնագրին տասնամեակն էր:

ՎԱՏԻԿԱՆ շատ առնուանարկիչ կը նկատէ Տիկին Կոլտա Մէյրի յայտարարութիւնները Պապին հետ տեսակցութենէն ետք: Ոչ մէկ նախընթաց ունի այս դէպքը եւ նախապէս ընդունուած պետական ղեկավարներէն ոչ մէկը համարձակած է այսքան ամբարտաւան կեցուածք ունենալ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 17-18)

ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Յունուար 16ին Մոսկուայի լրագրողները ընդունելութիւն մը սարքեցին իրենց Տան մէջ՝ Հայաստանէն ժամանած լրագրողներու ի պատիւ: Այս առթիւ խօսք առաւ Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան վարչութեան նախագահը, Հայաստանի Տեղեկատուութեան Գործակալութեան տնօրէնը՝ Ա. Խաչիկեան: Ուրիշ խօսողներ ալ եղան:

×

ՎԱՐԴԱՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

« Սունդուկեան » պետական թատրոնի յիսնամեակին առթիւ չեշտուեցաւ, թէ թատրոնը լաւագոյններէն մէկն է Խորհ. Միութեան մէջ: Բեմի վաստակաւոր դէմքեր մեռած են եւ, սակայն, դեռ թատրոնը կը մնայ իր բարձրութեան վրայ: Այս տօնական օրերու կեդրոնական դէմքը դարձաւ թատրոնի գլխաւոր բեմադիրը՝ Վարդան Աճէմեան, որ 33 տարիներ մեծ նուիրումով աշխատած է այս թատրոնի յաջողութիւններուն համար:

Անոր թատերական գործունէութիւնը սկսաւ Լենինականի մէջ, երբ 1928ին հիմնուեցաւ պետական թատրոնը, երկրորդը՝ Հայաստանի մէջ, Երեւանի պետական թատրոնէն ետք: Տասը տարի շարունակ ան հոն բեմադիրի եւ ղեկավարի դեր ստանձնեց: Ան թատրոնը օժտեց անուանի դերասաններով եւ բեմադրեց բարձրորակ դասական գործեր, ինչպէս Շիլլէրի «Սէր եւ խարդաւանքը», Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մուրացկանները», եւայլն:

Առաջինն է եղած, որ Պարոնեանի գործերը բեմ հանած է Լենինականի եւ Երեւանի մէջ: Ան է նաեւ, որ ձեռնամուխ եղած է Գ. Սունդուկեանի թատերախաղերու ներկայացումներուն («Պեպօ», «Էլի մէկ զոհ», «Նոր Դիոգինէս», «Բաղնիսի բոխչան», «Ամուսիններ»), բեմադրած է Վրթանէս Փափազեանի «Ժայռը», Ա. Շիրվանզադէի «Զար ողի»ն, «Պատուի համար»ը, «Մորգանի խնամին», «Նամուս»ը:

Ան է, որ բեմադրած է հայկական օփերաներ՝ «Անոյշ», «Ալմաստ», «Դաւիթ Բէկ» եւ ուրիշներ, իսկ թատրոնին մէջ ներկայացուցած է Դ. Դեմիրճեանի «Վարդանանք»ը, «Երկիր հայրենին» Ն. Զարեանի «Արա Գեղեցիկ»ը, Ռ. Սարոյեանի «Իմ սէրը լեռներում է» թատերախաղերը:

Բեմադրած է Շէյքսփիրի, Շիլլէրի, Մոլիէրի, Գորկիի, Չեխովի, Գոգոլի, Պուշկինի եւ ուրիշներու գործեր:

Վ. Աճէմեան 45 տարուան բեմադիրի ասպարէզ ունի եւ բեմադրած է 167 թատերախաղ:

×

«ՀԱՅՖԻԼՄ»Ի ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐԸ

«Հայֆիլմ»ը աւարտեց «Հնձան» շարժանկարի նկարահանումը: Ժապաւէններ կը պատրաստուին հետեւեալ անուններով՝ «Վերադարձ», «Երեւանեան օրերի խրոնիկա», «Կոմիտաս Մհեր»: Շուտով պիտի սկսի «Քաոս» ժապաւէնին նկարահանումը, Ա. Շիրվանզադէի համանուն ստեղծագործութեան հիման վրայ:

ԿԱՐՄԻՐ ՁԻՆՔԵՐՆ ԱՄԱՌՈՒԱՆ

Գրեց՝ ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

3.

Խիտ հոկողութեան ջոկատները գրաւած էին մեր փոքրիկ քաղաքը, աչքերնին չորս բացած: Միթրայէթ մը կար ամէն անկիւն՝ ապառազէն: Ես դիրք բռնած էի լայն պողոտային վրայ, որ կրկնապէս լայն կը թուէր, ստեխանութիւնը անկէ վտարած ըլլալով կառքերու յողնեցուցիչ խճողումը: Պողոտան կը դծէր թեթեւ դարիվեր մը իր վերջաւորութեան, եւ ես կանգնած էի դարիվերին գագաթը, ցանցառ ցուցարարներու կարգին: Երկինքը անձրեւոտ էր եւ միջակօրեայ գրօշագարդումը աւերուած: Ցուցարարներու թիւը աւելցաւ յանկարծ երբ քաղաքի վաճառատուները, եւ մասնաւորաբար երկու մեծերը (տեսակ մը Monoprix) արձակուրդ տուին իրենց պաշտօնէութեան, ցուցարարներու թիւը աւելցնելու բացորոշ մտադրութեամբ: Հրամանը վերէն եկած էր:

Աղջիկներու ամբողջ երամ մըն է գունագեղ եւ ճռուողուն, որ հասեցաւ մայթէն վար, հետզհետէ ցրուելով անոր երկայնքին: Խումբ մը աղջիկներ պատնէշ կանգնեցին իմ առջեւս եւ սկսան զուարճաբանել, գիս լաւ մը ետ հրելէ վերջ: Ոստոստուն խարտեաշ մը որ կ'անցնէր, գիս չափեց արագ ակնարկով մը եւ նետուեցաւ գիրկս, մէկ ոստումով: Իսկոյն գրկեցի զայն մէջքէն: Մէջքը նուրբ էր:

— Այսպէս հանգի՞ստ ես. չըլլայ որ սահիս...

Կատարելապէս հանգիստ էր եւ կը խնդար իր բոլոր ակռաներով: Պոռնիկ բառ: Պոռնիկ բառ: Անձրեւը սաստկացաւ, ստիպելով որ ես աւելի՛ ես ընկրկիմ, աղջիկներուն տեղ բանալու համար: Ընկրկեցայ: Տափակցայ, տափակցայ մինչեւ որ կորսուիմ գրամատան մը պատին մէջ: Դուրս մնաց միայն իմ հայկական քիթս: Դատելով ծծրակի ագուամասերէն, աղջիկը արուեստակեալ խարտեաշ մըն էր: Հայկական քիթս գործի անցաւ:

— Ի՞նչ անուշահոտութիւն կը գործածես:

— Հորթի, եղան, երչիկի...

— Աշխատութեան վարդագոյն շապիկին բացակայութիւնը կը չփոթեցնէ... Բայց ես քեզ յիշեցի: Մսեղէնի բաժնին մէջ կ'աշխատիս:

— Ո՛չ միշտ: Ամէն առաւօտ կը փոխեն մեր յատկացումը: Օր մը կօշիկներուն մէջն եմ, յաջորդ օրը՝ բոպիկ, այսօր գրենական պիտոյքներու, վաղը՝ քրէական մեղքերուն...

— Ամէն պարագայի, ես քեզմէ միս գնած եմ եւ միշտ ալ գոհ մնացած... Միսերդ սիրելի են ինծի. քու հորթդ, քու գառնուկդ... Նա՛մանաւանդ այն մասերը որ իմ նախասիրած կտորներս են, քու կողերդ, գլխուերդ...

Իմ երկու ձեռքերս զայն մատնանիշ ընել, ընադդաբար, կանայի կազմախօսութեան թանկագին գեղեցկութիւնները, որ իմ նախասիրած մասերուն կը համապատասխանէին: Աղջիկը կը զուարճանար: Կայլակներ կային իր խնդուքին մէջ: Ան բսաւ. «Անձրեւը կը սաստկանայ, ես պիտի մեկնիմ»: Եւ մեկնեցաւ:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, ըսի, դուն զիս չես յիշեր: Մեր պզտիկ քաղաքին մէջ ամէն ոք կը ճանչնայ ամէն ոք, առնուազն դէմքով:

— Ես յիշողութիւն չունիմ: Ձեզ բնա՛ւ չեմ ճանչնար, բնա՛ւ: Միայն գիտեմ թէ ի՛նչպէս կը կոչուիք:

— Ի՞նչպէս:

— Cochon !

Ոչ մեր գրկախառնութիւնը եւ ոչ ալ մեր խնդուքը, որ

→

ԿԱՐՄԻՐ ԶԻՆՔԵՐՆ ԱՄԱՌՈՒԱՆ

սրտաբուխ էր, չաղղուեցան բնաւ, երբ ընկերուհին ընդմիջեց.

— Եթէ ձեզ կը նեղեմ իմ ներկայութեամբս, ես կրնամ մեկնիլ...

Ստեղծուած պարապը եկաւ գրաւել, ո՛չ առանց հրմշտուքի, ուրիշ պաշտօնակից աղջիկ մը, աւելի դեղաղէմ Թուխ մը, որ ըսաւ.

— Նայէ՛, Մառսըլին, Աշիլն անգամ դրօշակ է պարզեր...

— Վա՜յ, ըսի Մառսըլինին, անունդ Մառսըլի՞ն է: Ես կը ճանչնամ պաշտելի Մառսըլին մը՝ Մառսըլին Տէպորտ–Վալմոր:

— Ո՞վ է, ըսաւ Մառսըլին:

— Ի՜նչպէս բացատրեմ, սիրելիս, ան ունէր այն բոլոր տուեալները զորս կին մը կրնայ ունենալ երջանիկ ըլլալու համար, բայց եւ այնպէս ան եղաւ դժբախտ: Եղերականօրէն դժբախտ: Տղամարդ մը խաբեց զինքը:

— Ճիշդ ինծի պէս:

Իր աղուոր աչքերը փայլատակեցին, դէմքի գիծերը չեշտուեցան եւ յայտնուեցաւ իր բո՛ւն տարիքը: Շատ պզտիկ չէր: Դժուար չէր գուշակել թէ ողբերգութիւն մը մթագնած էր իր երիտասարդութիւնը: Ձեռքերս ետ քաշեցի, տեսակ մը ամօթով: Ամառնային անդաստանը, որ երկար չի տեւեր մեր երկինքին տակ, տեւեց այս անգամ աւելի եւս սաստկանալով: Դրօշակներ խլուեցան յորձանապտոյտ եւ մօրակոզ քամիէն եւ միթրայէթները կորսնցուցին իրենց առնական կեցուածքը: Կորաքամակ եւ անճիտ ցուցարարներ, որ Հեղեղէն խոյս կուտային լաւագոյն ապաստան մը գտնելու յոյսով, մեր վրայ Թափեցան: Մառսըլին աւելի՛ եւս սեղմուեցաւ ինծի, հոգ չէ թէ իր ուսէն առկախ պայուսակը ճզմեր իմ կողերը: Ըսի, դէմքս մխրճած իր ծոծրակին մէջ.

— Եթէ քիչ մը եւս այսպէս տեւէ, նախագահը պիտի ժամանէ նաւակով:

— Ինչո՞ւ նաւակով եւ ոչ թէ ընդծովեայով... Պողոտան լայն է...

Շքախումբը կը յառաջանար մօթօսիքլիսթներով շրջապատ եւ երկուստեք կը տարածէր ջրային անթերի հովահարներ, նման արագավազ նաւու մը: «Կեցցէ Տը Կօլ»ները, որ հետզհետէ ծաւալ կը ստանային, պայթումի աստիճանին հասան: Պայթեցան: Ակնթարթի մը, միայն ակնթարթի մը ընթացքին նշմարեցի Տը Կօլը: Ան քիթն ու բերանը կպած էր արտասուաթոր ապակիին, տեսանելի ըլլալու անկարելի յոյսով եւ կը պարզէր տղեղ դէմք մը, անթափանց եւ անժպիտ: Նախագահական այցը ձախողանք մը եղած էր, բառին լիակատար իմաստով:

Աղջիկները մերժեցին սրճարան մտնել, տաքի վրայ տաք բան մը առնելու համար: Իրենց արտայայտութիւնը կ՚ըսէր, թէ աւելորդ պիտի ըլլայ իմ կողմէ ամէն պնդում: Արդէն քայլերով ուղղուեցան դէպի մօտակայ Քառը որ կիսով լեցուած էր արդէն եւ շրջապատուած՝ լճացեալ ջուրերով: Խումբ մը ուսանողներու տաջեւ, աղջիկները սկսան համարձակօրէն խօսիլ արաբերէն լեզուով, որպէս հրաւէր կռուի եւ գրգռութեան: Կռահեցի ա՛յն բառերը միայն որ Ֆրանսերէնի մէջ անցած են, ինչպէս չունը (քլէպ) բախտը (մէքթուպ, պառաքա): Ձեռքի նշանակալից շարժումներ կ՚ամբողջացնէին Թաքուն իմաստը, որ բնաւ ալ Թաքուն չէր: Նախագահը շուն մըն էր, նախագահը բախտաւոր մէկն էր: Թուխ աղջիկը ցատկեց Քառին մէջ:

— Ես ձեզ կը հասկնամ, ըսի Մառսըլինին:

— Եթէ Հայ մը չհասկնայ, ո՞չ ոք պիտի չհասկնայ փիէ–նուառները...

Մէկ ոտքը Քառի սանդխամատին վրայ, ան իր ձեռքը երկարեց ինծի եւ ըսաւ.

— Զգացի որ պայուսակս կը խուզարկէիք: Ձեր մտափոխութիւնը աւելորդ էր... Այնպէս չէ՞...

— Ես ալ այդպէս կը խորհիմ... բայց հոն, տեղւոյն վրայ, գլխ վախցուցած էիր... զաղան դարձած էիր... ինքզինքէդ ելած էիր...

— Զեռքս չէ, ըսաւ:

4.

Առաւօտեան պուրակներէն կը նշմարուի կապոյտ ճեպընթացը, որ խրոխտօրէն կը յառաջանայ կուրծքը բաց, մինչդեռ հովը ամէն մէկ վակոնի վրայէն կը հաւաքէ հայելիի արեւալառ կտորներ: Անիւներու մեղսակցութիւնը իր առջեւէն կը վանէ ամէն խոչընդոտ գետնաքարշ, արձակելու համար երազի բարձրաթռիչ կամուրջներ: Հովի խորունկ հոսանք մը կը մտնէ կայարանի երկարաձիգ ամպհովանիին տակ եւ խոլոյն կը ծալէ իր հովահարը: Ճամբորդութիւնը կը դանդաղի, կը դանդաղի եւ կը նստի իր տեղը՝ բուրումնաւէտ պարտէզներով շրջապատ: Խուզարկու աչքեր կ՚անհամբերին որոշ դռներու ետեւ, իրենք զիրենք կը փնտռեն, իրենք զիրենք կը կորսնցնեն, մնալու համար յաւիտենական ճամբորդը որ խոստացաւ եւ դրժեց: Վակոններու դռները կը բացուին մեքենականօրէն եւ անոնցմէ վար կ՚իջնեն մեծավայելուչ ցուցափեղկեր, խոլոյն կենդանանալու համար: Փարիզի ամէնէն շքեղ, նրբարուեստ եւ մեծածախս ցուցափեղկերն են անոնք, որ այցի կուգան ալիքին, վարդին, չահօքրամին: Անձնական կառքերու տորմիղը կը սպասէ ելքի դրան մօտ եւ կը լուէն սիրաղեղ բացագանչութիւններ դրօշազարդ ողջագուրումներու կամարին տակ: Երբ կայարանը կը վերագտնէ իր կապոյտ հանդարտութիւնը, վակոնէ մը վար կ՚իջնէ այն ճամբորդը որուն ծիծերն խոկ մերկ են՝ Ամառը:

5.

Կասկա՛ծն իսկ չունէի թէ ի՛նչ անակնկալ մը կը վերապահէր ինծի ծովախորշը, զոր թողած էի նախորդ երեկոյ իր միապաղաղ հայելիին տակ, գրեթէ անանուն եւ ձենոթափ: Ամբողջ օրը գործած էին կարմիր զէնքերը ամառուան, եւ տօթակէզ գիշերը գիս վանած էր միշտ աւելի հեռուները իմ խոլ ներքնաշղեներու երկայնքին: Վերջապէս հնչած էր իմ մէջս թէ հեռուն, մեր պայծառ

ՈՒՂԵՒՈՐԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ (1972)

ԼԻԶՊՈՆ–ՀՌՈՄ–ՎԵՆԵՏԻԿ

Ա.

Տարասփիւռ Հայութեան մասին գաղափար մը կազմելու լաւագոյն միջոցը *ճամբորդութիւնն* է հաւանաբար:

Ճամբորդութիւնը, սակայն, իր կարգին, հեշտ չէ միշտ: Մանաւանդ ներկայիս՝ բազմածախս է:

Բարեբախտաբար կը ներկայանան պայմաններ, որոնք *անհրաժեշտ* կը դարձնեն ուղեւորութիւնը դէպի հեռաւոր գօտիներ, ու այս առիթողութիւնը նաեւ առիթ կ՚ընծայէ գաղութահայ կեանքը նոր լոյսի տակ քննարկումի ենթարկելու՝ կարելի սահմաններու մէջ:

Առիթը, որ ներկայացաւ ինծի այս անգամ՝ պատուական ու նուիրեալ Հայու մը եւ իր շնորհալի կնոջ կը պարտիմ: Կրթական վաստակաւոր մշակ եւ այժմ դասախօս ...

...ողջոյնը՝ առաւօտ լուսոյ, արեւակն արդար: Ես որ կը կարծէի ճանչնալ այն բոլոր ծովերը, որ Ֆրանսայի ափերը կը ծեծեն, ես չէի ճանչցած իմ ծովս, մտերմագոյնը ծովերուն, իմ ծովս՝ որ կը պարզէր անդրաշխարհային երեւոյթ մը: Ծովը կը շողխանար, խաղաղ մենութեանը մէջ առաւօտին, կ՚անէանար ան և կը ցնդէր: Դէպի երկինք կ՚արձակէր շղարշէ վարագոյրներ, պաղպջուն սահանքով: Ահա այս անծանօթ երեւոյթն է որ գիս թողուց ընդմէջ ապշութեան եւ հիացումի: Վաղ առաւօտուն, երբ ցօղը իջած է քարափի թանձրանիստ սալաքարերուն վրայ եւ երբ այնքան քաղցր են կապոյտ ստուերները յառնող բնութեան եւ բոյլերը՝ ծովահայեաց պարտէզներուն, ծովը կը շողխանար արեւի ճառագայթներուն տակ, որ շեղակիօրէն կը ծածկէին միապաղաղ ջուրերը: Շողին կը բարձրանար ընդարձակ տարածութիւններու վրայ, զուլայ–զուլայ, մէկը միւսը կանխելով, փետուր անրջային, հառաչ կապտաւուն, խաղող հեզանազ: Իմ ամբողջ հասակովս տարածուն՝ տակաւին խոնաւ աւազուտքին վրայ, տակաւ առ տակաւ կը չփոթուէի անէացման հեշտանքին հետ, որ ունէր ծխակատարութեան մը չքեղութիւնը: Ե՛ս է որ կ՚արտաքսէի խորհուրդը իմ ներքին սեւ ծովերուս, եւ քանի կը պարպուի, ես գիս կը զգայի զգուած՝ ծփուն խաղաղութեան մը գիրկը: Ամէն ինչ կը մնար ճշգրտօրէն երկրային եւ սակայն յանձնուած՝ լուռ համանուագի մը, որ կ՚իմաստաւորէր ինչ որ չունի իմաստ: Այգաբացը կը մնար աւելի բան մը քան գեղեցիկ եւ որ պիտի անհետանար բարձրացող արեւի հարուածներուն տակ, եւ ես պիտի բռնեմ իմ հին ճամբաս, նախ քան որ ժամանեն պահանջկոտ թռչունները արկածախնդրութեան:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Մենք իրերով առաջնորդուեցինք բանտի դրսի բակը: Այնտեղ բացուեց մի դուռ եւ մենք մտանք մի որջ, որը չունէր ոչ մի լուսամուտ: Նստեցինք իրերի կապոցներին եւ սպասեցինք, — ո՞վքեր պիտի յաղթեն, ագռաւնե՞րը, թէ...

Կէս գիշերին դուռը բացուեց: Դռների մէջ կանգնածներից մէկը կարդաց երկու ճարտարապետների ազգանունները: Նրանց հրամայուեց դուրս գալ: Առանց իրերի:

Առանց իրերի: — Այս էր կասկածելին եւ սարսափելին: Առանց իրերի: Ինչո՞ւ առանց իրերի: Ագռաւները փակեցին իրենց աչքերը, — մենք այդպէս էլ գիտէինք, — կարծես ասում էին նրանց փակ աչքերը: Առաստաղին կպած լամպի աղօտ լոյսի տակ երկու ճարտարապետների անտէր մնացած իրերի երկու կապոցները չարագուշակ խորհուրդ էին առանում, յատկապէս նրանցից մէկը: Ճարտարապետներից մէկի աղեալը մուգ-կարմրագոյն էր:

Ոչ ոք չէր խօսում: Եւ ի՞նչ խօսէին: Ագռաւներն իրենց ասածն ասել էին, դեղձանիկները դայլայլելու հիմք չունէին, լսւում էր միայն ծխողների լուցկիների չրթոցը: Թայչարուխի Օթելլօն բարձր հազաց: Նրան սաստեցին այս ու այն կողմից, — «սըս» — նա երկու ձեռքերը բռունցք արած վեր բարձրացրեց ու թափով խփեց ծնկներին: Այս նշանակում էր, — «ի՞նչ է, հազալու իրաւունք չունե՞մ...»: — Ցետոյ ժպտաց: Ժպիտը վարակիչ չէր: Ում որ ընկաւ, կորաւ նրա ժպիտը եւ նա խեղճացաւ:

Լռութիւն, լռութիւն, լռութիւն, այնպիսի մի լռութիւն, որը բանաստեղծի ասածի նման աճում է, աղմուկ է դառնում: Ա՜խ, եթէ հիմա դուռը բացուէր եւ ներս խօթուէին երկու ճարտարապետները, երկուսն էլ գրեթէ մի բոյի, այն ժամանակ, այո, այն ժամանակ ամէն ինչ կը գնար իր բնականոն ճանապարհով եւ այն ժամանակ դեղձանիկները ցոյց կը տային ագռաւներին: Ասենք ի՞նչ կարող էին ցոյց տալ, պարզապէս պիտի կոցահարէին, գիշեր–ցերեկ կոցահարէին այդ սեւ ագռաւներին:

Պէտք էր որ լուսաբաց լինէր, երբ լսուեց աւտոյի հոհոդ, յետոյ լսուեց թէ ինչպէս բացուեց բանտի դուռը եւ լսուեցին ոտնաձայներ: Երկու անգամ երկուսի նման պարզ էր, որ գալիս են տանեն յաջորդ զոյգին կամ զոյգերին: Տեսնես ո՞ւր են տանում, — ո՞ւր պիտի տանեն, նման դէպքերում ո՞ւր են տանում, — անհերանց տո՜ւն... խե՜ղճ ինժեներներ, խե՜ղճ մենք:

Դուռը:

Դուռը բացուեց եւ հանդիստ քայլերով եւ աւելի հանդիստ դէմքով ներս մտան երկու ինժեներները: Ա՛յս ի՛նչ բան է՛ր: Ագռաւները լայն բացին աչքերը: Բայց կտուցները փակ մնաց: Նոյն դրութեան մէջ էին գրեթէ դեղձանիկները:

— Տղերք, ձեզ ո՞ւր տարան, — շշուկով կարողացաւ հարցնել ժողովրդական կոմիսարը:

— Մեր հին տունը, — պատասխանեց ճարտարապետներից մէկը ոչ շշուկով:

— Նալբանդեան փողոց, — լրացրեց միւսը:

— Զվախեցա՞ք հարցրեց մէկը:

— Կը վախենայինք եթէ...

— Մարդատար չիկարնի աւտոյով տարան մեզ, վախենալու ժամանակ չեղաւ, — լրացրեց միւսը:

— Ինչո՞ւ տարան, — հարցրեց բժիշկը:

— Ինչ–որ դատարկմարտակ հարցերով, — պատասխանեց մէկը եւ դարձաւ միւսին, — լսեցիր, դու մի բան հասկացա՞ր, ինչո՞ւ մեզ տարան: Ես ոչ մի բան չհասկացայ...

— Ես էլ բան չհասկացայ, — պատասխանեց միւսը:

Մենք էլ բան չհասկացանք: Վերջապէս բոլորս անխտիր եկանք մի հասկացողութեան: Այս լաւ նշան էր: Եւ վերջապէս ի՛նչ կարեւոր է, թէ ինչո՞ւ տարան, կարեւորն այն է, որ սաղ–սալամաթ ետ եկան:

— Մեզ Հիւսիս են տանում, տղերք, — ասաց մէկը:

— Տանում են՝ կորցնեն, — կռաց մի ագռաւ:

— Հիւսիսը շատ լայն հասկացողութիւն է, կոնկրէտ, ո՞ւր են տանում, — ուզեց խնդիրը ճշգել նա, առանց որի ստորաբլութեան թերթերում լոյս չէր տեսնում ոչ մի որոշում:

— Զասացին: Այնքան էլ որ ասին, շնորհակալ եղէք:

— Դա ի՞նչ ասելու բան է, րա խոմ հարաւ չե՞ն տանելու...

— Տղերք, դրանք միշտ խաբում են, կայ չկայ մեզ արեւմուտք են տանում, — ասաց Օթելլօն մատը ճակատին ցխելով: Այս անգամ նրա ժպիտը վարակիչ էր, մինչեւ անգամ եղան ծիծաղողներ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(58 – Շար.)

տիպակլչական չարժանկարներու պատրաստութեան նուիրուած անձնաւորութիւն մը՝ Տոքթ. Միքայէլ Ցակոբեանը, եղաւ պատճառ, որ ես ալ մասնակցէի երկար ու ցանկալի ճամբորդութեան մը, որ մեզ տարաւ Խորհ. Հայաստան ու Մերձաւոր Արեւելքի հայկական կեդրոններ:

Տոքթ. Ցակոբեան, որ օտար կրթական հաստատութեանց եւ դպրոցներու համար մասնաւոր չարժապատկերներ կը պատրաստէ, արեւն պարտք սեպած է նաեւ Հայոց համար չարժապատկերներ պատրաստել... անշուշտ առանց նիւթական որեւէ ակնկալութեան: Շատ յաջող կերպով պատրաստած է «Ո՞ւր է իմ ժողովուրդս» ժապաւէնը, ինչպէս նաեւ Թըրքահայաստանի մէջ քանի մը տարի առաջ իր կատարած ճամբորդութեան արդիւնքը, հայկական յիշատակարաններու մէկտեղումով (Վան, Աղթամար, Կարս, Անի, եւայլն):

Այս անգամ ծրագրած էր պատրաստել «Անիի վերջին օրերը» անուն չարժապատկեր մը, ուր ցոյց պիտի տրուէր հայ ժողովուրդի բարձր մշակոյթը եւ անոր հասցուած եղեռնական հարուածը: Ցակոբեանի ծրագիրը այնքա՜ն գրաւիչ եւ իր նուիրումը այնքան սրտայոյզ էր, որ ինծի համար անկարելի էր լուացոյնս չընել գործին յաջողութեան համար:

Կարելի չէր չհիանալ իր եւ իր ազնուասիրտ կնոջ յողնատանջ ճիգերուն վրայ, երբ անոնք շատ անգամ, սոխլուած, մեծապանգուած եւ ծանր գործիքներ համարակ բեռնակիրներու նման տեղէ տեղ կը կրէին:

Զոյգ մը ուրիշ բարեկամներու հետ ճամբայ ելանք, մտադիր՝ բոլոր նեղութիւնները եւ դրկանքները դիմագրաւելու: Միաժամանակ, ինչպէս ըսի, ուղեւորութիւնը առիթ եղաւ որ ճամբու տպաւորութիւններ արձանագրեմ, կարելի սահմաններու մէջ ներկայացնելու մեր այցելած վայրերուն մէջ ապրող Հայութեան կեանքը: Նիւ Եորքի մէջ՝ Ցակոբեաններուն ողջերթի եկած էին Նիւ Եորքի կրթական վարիչը եւ իր ազնիւ տիկինը, որոնց հետ ժամէ մը աւելի հաճելի ժամանց ունեցանք: Անոնց քաջ ծանօթութիւնը Հայոց մասին եւ խիստ նպաստաւոր կարծիքը, անշուշտ, կը պարտէինք Ցակոբեաններուն:

Սեպտ. 26ի առաւօտուն կը հասնէինք Լիզպոն եւ բնական է առաջին առթիւ իսկ կ'այցելէինք Կիւլպէնկեան Թանգարանը, միաժամանակ հանդիպում մը ունենալու համար Վահրամ Մավեանի հետ:

Ամէն անգամ որ Կիւլպէնկեան Թանգարան կ'այցելեմ, սրտի խորունկ կսկիծով կ'աւաղեմ որ այդ անգին գանձերը, գորս այսօր կարելի չէ ձեռք բերել որեւէ գնով, ի սպա՛ռ կորսուած են ներկայ թէ ապագայ Հայութեան համար:

Թանգարանային այս անգուգական հարստութիւնները մեծ ազդեցութիւն պիտի կարենային գործել եւ ներշնչել ապագայ հայ սերունդները՝ դէպի աւելի բարձր ձգտումներ: Կորսուած եւ ցրուած մեր ազգային յուշարձաններու ձոխութենէն, կորսնցուցած ենք նաեւ Կիւլպէնկեանի բացարձակապէս եզական միջազգային այս հաւաքածոն:

Կ'այցելենք ապա Հռոմ, ուր քանի մը օր կ'անցընենք հանրածանօթ դերման դրող եւ բանաստեղծ Արմին Վէնկների հետ:

ՎԵՆԵՏԻԿ, Ս. ՂԱԶԱՐ.— Վերջապէս կ'անցնինք Վենետիկ եւ առաջին առթիւ կ'այցելենք Ս. Ղազար: Թանկագին եւ սիրելի Արքահայր Պօղոս Անանեանը վերլատին կը գտնենք առողջ, համակրելի եւ սիրալիր: Վանքը տպարանի բարեզարգումին համար ծախսած է նոր ի նորոյ 80 միլիոն իտալական լիրէթ... որուն միայն 25 միլիոնը ստացած է նուիրատուներէ: Տպարանը բոլորովին արդիական եւ ամէն յարմարութիւններով օժտուած հաստատութիւն մըն է այլեւս եւ կրնայ իր արտադրութիւններով մրցիլ միջազգային առաջնակարգ տպարաններու հետ: Վանքին նոր եւ արդիական ձեռագրատունը կատարելապէս սարքաւորուած է և ամէն կողմով ներկայանալի: Ձեռագիրներու թիւը գրեթէ 4000ի բարձրացած է այժմ, ներառեալ բազմաթիւ ձեռագիրներ՝ որոնք նախապէս ձեռագրատան մէջ չէին ամփոփուած: Բնականաբար առանց մեծագոյն մասը 18րդ եւ 19րդ դարու ձեռագիրները կը կազմեն:

Ս. Ղազարի ձեռագրային հաւաքածոն իր պարունակութեամբ կարեւորագոյններէն է: Հոն կը գտնուի նաեւ մեր հնագոյն եւ մանրանկարչութեամբ ալ կարեւորագոյն ձեռագիրը, Մլքէ Թագուհիի Աւետարանը, գրուած եւ մանրանկարուած՝ Քրիստոսէ ետք 862–863 թուականին:

Կ'ակնկալուի չուտով ունենալ նաեւ պարտ ու պատշաճ Թանգարան մը՝ շնորհիւ սրտաբուխ նուիրատուութեան ձեռագրատան մեկենասին: Այս կերպով, Ս. Ղազարը կ'արդիականանայ եւ խիստ այցելութեան արժանի կ'ըլլայ ամէնէն խստապահանջ այցելուներուն համար իսկ:

Հին ձեռագրատունը փոխադրուած են հնատիպ գիրքերու մեծարժէք հաւաքածոները: «Բազմավէպ»ը 1971էն սկսեալ փոխած է իր չափը, կազմը, կողքը եւ ամսաթերթ ըլլալու տեղ՝ եղած է եռամսեայ: Ան այժմ խմբագիր Հ. Մեսրոպ Ճանաշեանի ուսերուն վրայ ծանրացած ըլլալ կը թուի եռամսեան առանձինն խմբագրելու բեռը: Ժամանակի ընթացքին անշուշտ կը չափաւորուի այս աշխատանքը, երբ եռամսեան լոյս տեսնէ բազմատեսակ նիւթերով եւ զանազան աշխատակցութիւններով:

Հետզհետէ պակսող միաբանութեան անդամաթիւը անշուշտ վրդովում եւ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Տարին մէկ կամ երկու նոր միաբաններու յաւելումը՝ փրկարար երեւոյթ կարելի չէ նկատել: Կարիք կայ նոր ժառանգաւորներու: Արքահայրը եւ միաբանութիւնը ամէն միջոյ ի գործ դրած կը գտնեն արժանաւոր նոր միաբաններ կրթելու համար: Թուրքիայէն ուսանողներ բերելու փորձը դժբախտաբար յաջողութիւն չգտաւ, որովհետեւ կարելի չէր քրիստոնէական նոյնիսկ նախնական գիտելիքներու անտեղեակ մէկ կամ երկու ուսանողներու համար մասնաւոր դասատու նշանակել: Դժուարին կացութեան մը դէմ յանդիման կը գտնուի միաբանութիւնը:

Ս. Ղազար բազմաթիւ սոխողական կարիքներ ունի, որոնց հանդէպ դժբախտաբար խուլ կը մնան արտասահմանեան նիւթապէս բարեկեալ հաստատութիւնները, ինչպէս նաեւ մեծահարուստներ: Ամէն ոք մեծաձա՛յն իր հպարտութիւնը կը յայտնէ այս շատ կարեւոր հայկական կեդրոնին մասին, առանց սակայն ձեռքը գրպանը տանելու: Վենետիկի Մխիթարեանները դժբախտաբար չեն կրնար ո՛չ դպրոց բանալ եւ ոչ ալ հանդամակութիւն կատարել Մ. Նահանգներու մէջ: Գիտակից Հայութեան պարտականութիւնն է հայկական այլ կեդրոններու յատուկ իր լիարուռն նուիրատուութիւններէն բաժին հանել նաեւ Վենետիկի Մխիթարեանց: Իցի՜ւ թէ կարելի ըլլայ գոնէ տպարանին կարեւոր պարտքը թեթեւցնել, միաբանութեան ուսէն վերցնելով անտանելի բեռ մը:

Վանքին մէջ կը պահուին մեծաքանակ անտիպ նիւթեր՝ միաբանութեան հանգուցեալ գիտնական անդամներէն ժառանգեալ: Օրինակ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան մեծ աշխատանքով հաւաքած է Վենետիկի պետական դիւանէն մեծաթիւ վաւերաթուղթեր Հայոց վերաբերող, որոնցմէ շատ չնչին մաս մը միայն հրատարակած էր իր «Հայ-Վենետ»ին մէջ. մնացեալը կը մնայ անտիպ, առ ի չգոյէ տպագրական ծախքի:

Վանքի Ձեռագրաց Ցուցակին չորրորդ հատորը պիտի կազմեն վանքին հաւաքման Շարականները: Ձեռագրաց ցուցակները հրատարակուած են նիւթերու շարքով, — այսինքն՝ Աստուածաշունչ, Աւետարան, Ճաշընտիր, Ոսկեփորիկ, Ժողովածոյ, Մաշտոց եւ այժմ ալ Շարական: Մաղթենք որ հրատարակութեան նիւթական ծախքի մեկենասութեան դժուարութիւնը հարթուած ըլլայ այժմ եւ հրատարակութիւնը չուշանայ:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

Առուեստի լրատու

Նկարիչ Րաֆֆի ընտրուած է աշնան ցուցահանդէսէն, ներկայացնելու համար իր գործերը՝ «Ժամանակակից նկարչութեան ցուցահանդէսին», որ տեղի կ'ունենայ Ռէնսի, Յունուար 18էն 28:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յովհաննէս Հայագործեանի մահով Մարսէյլի հայ գաղութը կորսնցուց իր ամէնէն եռանդուն եւ նուիրեալ անդամներէն մէկը: Ծնած էր Վան, 1896ին: Պատանի, հազիւ երիտասարդ, մասնակցած էր Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտին, 1915ին:

Երիտասարդ տարիքէն նետուած կեանքի ասպարէզը: Իր բնածին ուշիմութեամբ եւ յամառ կամքով՝ տիրացած որոշ զարգացումի եւ յաջողութեան:

Համակ եռանդ էր ու նուիրում: Քսան եւ հինգ տարի վարած է Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Կեդր. վարչութեան քարտուղարի կարեւոր պաշտօնը:

Մասնակցած է Մարսէյլի բոլոր ազգային եւ մշակութային աշխատանքներուն, նոյն նուիրումով եւ նոյն բոլորանուէր ոգիով: Անդամ էր Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան: Եղած է Համազգայինի, Արենոյշներու վարչութեանց անդամ:

Լուռ աշխատանքի մարդն էր, չխնայելով ո՛չ ժամանակը, ոչ իր առեւտրական տան գործը:

Սիրուած էր բոլորէն անխտիր: Վերջին տարիներուն ամբողջովին նուիրուած էր Պօմոնի եկեղեցւոյ աշխատանքներուն, իբրեւ Թաղական:

Մարսէյլի ամբողջ գաղութը կ'ողբայ իր մահը: Հայրենասէր, աշխատասէր, նուիրեալ, լաւ Հայը:

Հանգիստ իր յոգնատանջ ոսկորներուն:

ՍԳԱԿԻՐ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑ ՄԸ

Քաղուէ Քաղուէ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» տպարանէն լոյս տեսած է Ռուբէնի «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները» խորագիրով հանրածանօթ գործին առաջին հատորը: Ռուբէնի յուշերը եօթը հատորներով առաջին անգամ լոյս տեսած էին 1951–1952ին, եւ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ յաջող նուագահանդէսներ տուած է Հայաստանի պետական ճագի նուագախումբը, որուն ղեկավարն է Կ. Օրբէլեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (90)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

Ժ.

— Ձեր բոլոր փափաքները պիտի կատարուին: Ուրիշ յանձնարարութիւն ունի՞ք:

— Ոչ...: Հիմա Ժօրժի ապագայի մասին ապահով պիտի մեռնիմ, բայց կը փափաքիմ զայն տեսնել, աչքերս փակելէ առաջ: Փարիզէն կը բերէ՞ք զայն...:

— Տղան ձեր քով պիտի գտնուի այս գիշեր:

Տասնըմէկ տարիէ ի վեր, Քասթէլ շատ աշխատած էր: Լուրջ ու արժէքաւոր արուեստագէտ մը ըլլալուն, իր նկարները շատ սուղ կը ծախուէին: Ինչպէս գիտենք, Ժանն Ֆօրթիէյի ձերբակալութիւնը՝ տարաբախտ մօրմէն բաժնուած տանն Էլինէօթի փնտռած նիւթն էր ու ան խիկոյն խոշոր գիծերով ուրուագծած էր այդ սրտայոյզ տեսարանը: Փարիզ դարձին, Էլինէօթ եռանդով գործի սկսաւ, եւ իր ուրուագծին համաձայն, նկար մը պատրաստեց, որ ազդու տպաւորութիւն մը կը գործէր: Ժանն Ֆօրթիէյի եւ Ժօրժի դէմքերը ապշեցուցիչ նմանութիւն ունէին: Էթիէն ոչ մէկ մանրամասնութիւն զանց չէր ըրած: Փայտէ եւ խաւաքարտէ փոքր ձին տղուն քով կը գտնուէր:

Այն նկարը մեծ յաջողութիւն գտաւ, բայց Էթիէն Քասթէլի ստորագրութիւնը ճանչցուած չըլլալուն, նկարը վերադարձաւ աշխատանոց, ու հոն մութ անկիւն մը կախուեցաւ: Էթիէն այլեւս անոր վրայ չխորհեցաւ, ուրիշ աշխատութեանց նուիրուած ըլլալուն: Յաջորդ տարին, նկարիչը ստացաւ առաջին շքադրամը, միւս տարին՝ Սալոնի մրցանակը:

Ալ համբաւ շահած էր, ու մինչեւ այն ատեն իրմէ քիչ մը հեռու փախչող հարստութիւնը ժպտած էր:

Փարիզ ժամանումին, նկարիչ Էթիէն Քասթէլ կառքի մը մէջ ցատկեց ու Հանրի Դ. քոլէժը գնաց: Վերատեսուչը անմիջապէս ընդունեցաւ զայն: Էթիէն բացատրեց իր այցելութեան շարժառիթը:

Երեք ժամ յետոյ՝ նկարիչը եւ ուսանողը հասան Շէվրիի երկյատունը, որ նոր սուգի մը պիտի մատնուէր քիչ ատենէն: Ժօրժ խակոյն ծեր երէցին սենեակը ելաւ ու թեւերովը շրջապատեց զայն, հեծկլտալով:

Աբրայ Լոժիէ չկրցաւ զսպել գինքը խեղդող արցունքը: Վերջապէս օրհասականը յաջողեցաւ զսպել իր յուզումը եւ մարած ձայնով մը ըսաւ.

— Ժօրժ, սիրելի զաւակս, ես ալ քու խեղճ մօրդ, այսինքն իմ հէք քրոջս պէս պիտի մեռնիմ այս աշխարհէն: Վերջին շունչս փչելէ առաջ, մէկ բանի վրայ կը ցաւիմ որ չկրցի կեանքի մէջ քեզի հետեւիլ մինչեւ այն վայրկեանը, երբ չափահաս մարդ եղած, ապագայիդ մասին որոշում պիտի տայիր: Մինչեւ այն օրը, մեր բարեկամ Էթիէն Քասթէլ պիտի անցնի կորսնցուցած անձերուդ տեղը: Զաւա՛կս, խոստացիր որ Էթիէնին պիտի հնազանդիս այնպէս ինչպէս հնազանդեցար քու սիրեցեալ մօրդ, ազնիւ Քլարիսիս... ինչպէս կը հնազանդէիր ինծի ալ ... Խօսք կուտա՞ս ինծի...:

Ժօրժ գլխու նշանով մը միայն կրցաւ պատասխանել: Հեծկլտուքները կը խեղդէին գինքը: Էթիէնի թեւերուն մէջ նետուեցաւ, որ լռիկ կ'արտասուէր:

Աբրային վերջին խօսքերը եղան ասոնք: Բրած ճիգը վերջ տուած էր անոր կեանքին: Գլուխը դէպի ետ ինկաւ, ու ոսկետակ մազերով շրջանակուած գլուխը բարձերուն վրայ գլորեցաւ: Ժօրժ բռնեց արբային ձեռքերը ու համբոյրներով ծածկեց անոր ձեռքերը: Քանի մը վայրկեան յետոյ՝ աբբայ Լոժիէ, այդ պատուական մարդը մեռած էր:

. . . .

Շէվրիի երկյատան մէջ այս անցքերը պատահած ատեն, Նոյեմի Մորթիմէր կը մեռնէր Նիւ Եորքի մէջ, իր ամուսինին՝ ինքնակոչ Փօլ Հարմանի ձգելով ութ ամսու աղջնակ մը, տխեղծ ու ագագուն: Ժաք Կարօ ամենայետին թշուառական մըն էր, բայց կը պաշտէր կինը: Ուստի մեծ վիշտ զգաց: Միակ բան մը զինքը կը հանդարտեցնէր քիչ մը, այն է իր զաւկին տեսքը ու անոր շռայլած գրգուանքները, քանի որ մայրը կը յիշեցնէր ան: Ճէյմս Մորթիմէր, սրտէն-խոցուած, երկար ատեն չապրեցաւ մահէն ետք իր աղջկան զոր շատ կը սիրէր: Վշտէն հիւծած, Մորթիմէր մահկանացուն կնքեց, փեսային ձգելով Միացեալ Նահանգներու ճարտարարուեստական ամէնէն փայլուն ձեռնարկը:

Ժաքի զաւակին տեղեակ Օվիտ Սոլիվօ չէր բաժնուած իր ինքնակոչ գարմիկէն:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Պ. Պ. Պանդուխտ, Պերճ, Պօղոս Ծերիկեանց եւ ընտանիքները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Արուսեակ Փափազեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Օր. Պայծառ–Աննիկ Ճինազեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Ֆրանսիս Էլոյեան եւ ընտանիքը (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Մանասէ Գիւփէլեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Գիւփէլեան եւ զաւակները, Օրիորդ Աննա Գիւփէլեան, այրի Տիկին Աննա Գիւփէլեան, Տիկին Ագապի Սիմոնեան (ծնեալ Գիւփէլեան) եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գասպար Գիւփէլեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Կուցուզեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Սիմոնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Սէմէրճեան եւ զաւակները, Պ. Եղիա Ժամկոչեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ, ազգականին եւ խնամիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆՈՅՇ ԾԵՐԻԿԵԱՆՑԻ
(ծնեալ Գիւփէլեան)

մահը որ պատահեցաւ Յունուար 17ին:

Թաղումը կատարուեցաւ Յունուար 19ին Սէն–Ժիւլիէնի գերեզմանատունը:

ՃԱՇ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ի նպաստ կայանի նորակառոյց շէնքին, Ս. Ժերոմի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը ճաշ մը կը պատրաստէ Ս. Ժերոմի Հայոց եկեղեցիին կից սրահին մէջ Յունուար 28, Կիրակի ժամը 13ին:

Համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած Կապ. Խաչի տիկիններուն կողմէ:

Ջուարթ մթնոլորտ, երգ, նուագ, արտասանութիւն, անակնկալներ, եւայլն:

«ՅԱՌԱՋ» կը Նուիրէ

Տիկին Նուէր Փօլատեան մէկական տարի «Յառաջ» կը նուիրէ.—

Իր աղջկան՝ Տիկին Տօնիկեանի (Բլամար):

Իր եղբայրներուն, Պ. Պ. Դուլիթեան (Իսի եւ Ալֆորվիլ):

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ընկ. Կարօ Երանեան իր կնոջ՝ Էլմոնէ Երանեանի մահուան 6րդ տարեդարձին ի յիշատակ 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 15ին, Աշոտ–րոնեան ակումբը:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— ՀԱ. ՅԱ. ԴԱ. Րաֆֆի խումբի ժողովը այս Ուրբաթ Յունուար 26, ժամը 8·30ին Մշակոյթի Տան մէջ:

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ

Շաւիլի Փրանսական կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ, էքիւմէնիք շաբթուան առթիւ, հաւաքական աղօթք կը մատուցուի այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, մասնակցութեամբ տեղւոյն Հայոց եկեղեցւոյ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
Կ'ոգեկոչուի կիրակի, փետրուար 18ին:
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն:

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian
Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY
ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA
Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սամուէլ Մուրատեան վարժարանի Տեսչութեան հայրերը եւ նոր շէնքի կառուցման Յանձնախումբի անդամները ուրախութեամբ կը հաղորդեն թէ վարժարանի նոր շէնքի շինութիւնը աւարտար կը յառաջանայ. առաջին տանիքը ցուցուած է արդէն. մօտ ատենէն պիտի ցուցուի նաեւ երկրորդը:

Անոնք իրենց անկեղծ եւ խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն միանգամայն բոլոր անոնց որոնք բարոյական ու նիւթական կերպով օժանդակեցին մանկութեան այս ապաստանման օրրանի իրագործման համար:

Մեր վստահութիւնը միշտ ամուր է մեր պատուական համայնքին հանդէպ որպէսզի այս սկսուած գործը ժամանակին վերջանայ ամբողջապէս ու վայելչօրէն, կարենալ ամփոփելու համար հոն առաւելագոյն թիւով Սփիւռքի Հայ մանուկները:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
ՏՆՕՂԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ
24 Փետրուար, Շաբաթ
Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

RETENEZ CETTE DATE
LE 11 MARS 1973

L'OLYMPE CHEZ NOUS

Ambiance Exceptionnelle

JAN VASSILIS, Créateur du SIRTAKI son Orchestre, ses Artistes, ses Danseurs du Cabaret l'OLYMPE

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 28 ժամը 14·30ին ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահը, 26 Ռիւ Թրուայոն, Սեվր:

Կազմակերպութեամբ Կապոյտ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան մասնակցութեամբ շրջանի իր մասնաճիւղերուն:

Յայտագիրը պատրաստուած է կայանի երախաներուն կողմէ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ ԻՐ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՎ

Նախընթրիք կը բաժնուի երախաներուն:

ՊԻԻՖԷ — ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՇԱՒԻԼԷՆՕ Թուքառ ժամը 2ին, Փունէն տը Շաւիլ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ ժամը 13·30ին Պուլվար Քառնօ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԷՆ ժամը 2ին եկեղեցիէն, 2·15ին կը հանդիպի Սարսէլ, Փլաս տիւ 11 Նովամպրը:

ԾԱՆՕԹ.— Նախապէս յայտարարուած էր որ այս հանդէսը տեղի կ'ունենայ 6րդ թաղապետարանի սրահը, բայց ընտրական պատճառներով քաղաքապետարաններու սրահները տրամադրելի չըլլալով, հանդէսը կը կատարուի Ս. Մուրատեան վարժարանը, շնորհիւ տեսչութեան բարեացակամութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Տէր եւ Տիկ. Շառլ Սինանեան, իրենց զաւկին Փաթրիսի Ջրօրհնէքի կնքահայրութեան 500 Ֆր., Պ. Ճէյմրայէլ Պահատուրեան, անկար ծերերու օգնութեան 500, Տէր եւ Տիկ. Գրիգոր Թումասեան (դպրոցին) 200, եկեղեցւոյ եւ Ազգասիրականին 100ական, Պր. Գ. Մեսրոպեան Ազգասիրականին 300, Ոմն եկեղեցւոյ, դպրոցին եւ Ազգասիրականին 100ական, դպրոցին Պր. Փասքալ Կասպարեան 500, Տէր եւ Տիկ. Գառնիկ Տիմէյճեան 200, Ոմն 110, Տէր եւ Տիկ. Ժ. Ալքըլեան 100, Պր. Աւագեան 100, Պր. Ն. Մեսրոպեան, Տէր եւ Տիկ. Ալեքսի Պայրամեան, Տէր եւ Տիկ. Պահամեան 50ական, Ոմն դպրոցին, եկեղեցւոյ եւ Ազգասիրականին 100ական, եկեղեցւոյ այրի Տիկին Միհալիճեան 150, Պր. Դանիէլեան, Տէր եւ Տիկ. Քարդօշեան, Պր. Սեպուհ Սարեան 50ական, Պր. Պաղտասար Եղրօեան 20, այրի Տիկ. Յ. Եաղուպեան 100 եւ 20 Ֆր. Ազգասիրականին: Իւղագին՝ Տիկ. Յովակիմեան 100, այրի Տիկ. Գասպարեան 20, Տիկ. Արաքսի Խաչատուրեան, այրի Տիկին Նազելի Զալքեան, այրի Տիկ. Թավշանճեան 10ական, Յակոբ Շահպազեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ Պր. Նիկողոս Ֆրէնկեան 20, այրի Տիկ. Վ. Շահպազեան 50 եկեղեցւոյ:

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայր Միութեան կեդրոնական վարչութեան նախաձեռնութեամբ կ'ոգեկոչուի Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը՝

ԱՊՐԻԼ 15ԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում փետր. 17ին Կառ տը Լ'Էսթէն Ալպէրկ–էքսփրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարեւլութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Ցիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Ֆր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Ֆր., մնացեալը փետրուար 10ին:

Վերադարձ փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լ'Էսթ, փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՉԻ ՋՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8·15ին Կառ տիւ Նոռ, Թիւրվէօր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8·30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինչ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17·30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի ատենները: Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES
12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՔԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑՈՒՄԸ

150, Rue Etienne Dolet, 22ème étage

Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 16·30ին

“ՀԻՆ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ”

«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԴՐԱՄՆԵՐՈՎ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ»

պատրաստուած, հմուտ դրամագէտ՝
ՏԻԿԻՆ ԳԱՓԱՄԱՃԻԻ կողմէ

Ցուցադրութիւնը կը տեւէ միայն 2 օր
ՇԱԲԱԹ 27 ժամը 16·30էն մինչեւ 19
Մուտքը հրաւէրով
ԿԻՐԱԿԻ 28, ժամը 10էն մինչեւ 19
Մուտքը ազատ է

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Վալանսի մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը փետրուար 24ին:

×

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը Մարտ 11ին:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

կազմակերպուած Առնուվիլի ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ խումբին կողմէ

կիրակի, Փետր. 4, ժամը 16էն կէս գիշեր

SALLE DES FETES DE SARCELLES, Place du 11 Novembre

ՊԵՏԻԿ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ խումբը եւ Նոր Սերունդի ՆԱՅԻՐԻ պարախումբը

Մուտք 15 փրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
24
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI
24 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.622 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 49e ANNÉE — N° 12.622

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՐԱՆՏ - ՓՈՄՓԻՏՈՒ ԳԼՈՒԽ ԳԼԽԻ

ՖՐԱՆՔԵՒԳԵՐՄԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

———O———

Նախագահ Փոմփիտու եւ Պրանտ անցեալ օր չորս ժամուան խօսակցութիւն ունեցան, որու ընթացքին քննութեան առին բազմաթիւ հարցեր, ընդհանրապէս Եւ - րոպայի կապուած :

Հասարակաց Շուկայի մասին Փարիզ եւ Պոն կը ձգտին առաւելագոյն չափով երագործել «Իններ»ու գերագոյն ժողովի առած որոշումները, յատկապէս այն ինչ կը վերաբերի «դրամական եւ անտեսական միութեան» հաստատման :

Այսրէն պիտի սահմանուի դրամական համագործակցութեան ֆոնտը :

Գալով քաղաքական համագործակցութեան հարցին, որուն քննութեամբ զբաղեցան Ֆրանսայի եւ Դաշնակցային Գերմանիոյ Արտաքին նախարարները, երկուստեք համաձայն են, որպէսզի այդ գործակցութիւնը աւելի շօշափելի դառնայ եւ պարկ սատնայ : Շէլ, Դաշնակցային Գերմանիոյ Արտաքին Նախարարը, այս առթիւ ըսած առաւ, թէ «սխալ պիտի ըլլար մեծ ծրագիրներու գործադրութեան նախատեսում»ը : Պէտք է գործնական եւ իրագործելի հարցերով սկսիլ : Այսպէս, Հելսինքիի մէջ «Իններ»ը քաղաքական համագործակցութիւն մը կրցան առնել :

Ինչ կը վերաբերի Եւրոպա – Մ. Նահանգներ յարաբերութիւններուն, յատկապէս տնտեսական եւ առեւտրական մարզերէ ներս, երկուստեք համաձայն գտնուած են հաստատելու, թէ «կարելի լաւագոյն յարաբերութիւններ»ը պէտք է գտնել. այսուհանդերձ, Եւրոպայի «անհատականութիւնը» Մ. Նահանգներու նկատմամբ պէտք է պահպանուի :

Պրանտ անդրադարձած է երկու Գերմանիաներու յարաբերութեան խնդիրնե - րուն : Ան բացարձակապէս մերժեց ընդունիլ որոշ շրջանակներու այն վարկածը, թէ երկու Գերմանիաները կրնան վերամիանալ ամբողջ Գերմանիան չէզոք երկիր հռչակելով : Ասիկա Պրանտի համար ոչ «գործնական» եւ ոչ ալ «այժմէական» հարց մըն է :

Եւրոպայի մէջ զինուորական ուժերու կրճատման հարցին կապակցութեամբ Փարիզ կը մնայ իր տեսակէտին վրայ : Այդ խօսակցութիւններուն Ֆրանսա ո՛չ ներկայացուցիչ եւ ոչ ալ դէտ պիտի ունենայ :

Նախագահ Փոմփիտու եւ Պրանտ իրենց աշխատանքներուն անցնելէ առաջ ճառեր արտասանեցին, քանի որ այս հանդիպումը կը զուգադիպէր ֆրանքօ-գերման դաշնագրի կնքումի տասնամեակին :

Նախագահ Փոմփիտուի համար «այս տարեդարձը նոր հանգրուան մը կը բանայ» երկու երկիրներու համագործակ – ցութեան ճամբուն վրայ :

Ֆրանքօ-գերման դաշնագրի տասնամ – եակը նշուեցաւ մասնաւոր շուքով : Եւ վարչապետ Պրանտ ծաղկեպսակ մը դրաւ Անծանօթ Զինուորի շիրիմին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԵՔՍԱՍԻ իր ագարակին մէջ, յանկարծամահ եղած է Միացեալ Նահանգ - ներու նախկին նախագահը՝ Ճոնսըն : 64 տարեկան էր եւ պէտք է ըսել որ սիրուած նախագահ մը չէ եղած : Սպիտակ Տուն մտաւ եղերական պայմաններու մէջ, Քենետիի սպանութեան վաղորդայնին, եւ տարիներու ընթացքին սաստկացուց Վիէթնամի պատերազմը :

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

———O———

Ինչպէս ամէն տարի, Պոլսոյ Պատրիարքը այս տարի ալ գրաւոր տեղեկագիր մը ներկայացուցած է, ուր կուտայ 1972ի ընդհանուր հաշուետուութիւնը.—

Դժուարութիւններով լեցուն տարի մը եւս պատմութեան անցաւ : Տրուած ըլլալով սակայն որ դժուարութեանց տա - կալը եւ զանոնք ի վերջոյ յաղթահարելը այլեւս մեր ժողովուրդին արեան մէջ անցած առաքինութիւն մըն է, ուստի ոչ միայն չվհատեցանք, այլ մինչեւ իսկ հնարաւորութեանց ներած չափով կարելի եղաւ յաջողութիւններ ալ ձեռք ձգել : Ու շարունակեցինք յուսալ ու աղօթել լաւագոյն օրերու եւ աւելի գիրատար տարիներու համար :

Մեր Կրօնական ժողովի անդամներուն թիւը, որ երկու-երեք տարիներէ ի վեր իջած է հինգի, անոր չորս անդամները փախճանած ըլլալով անցնող 10–12 տարիներու ընթացքին, այս տարի ալ կարելի չեղաւ լրացնել : Մեր դիմումները քաղաքիս կուսակալութեան, որպէսզի արտօնութիւն շնորհուի պատգամաւորական ժողով գումարելու, նոր կրօնական ժողով մը ընտրելու համար, դժբախտաբար դեռ դրական արդիւնք չտուին : Այս նպատակով մենք տարուոյն սկիզբները այցելեցինք տեղւոյս մեծայարգ կուսակալին եւ պարզեցինք մեր եկեղեցական օրէնքներու համաձայն, ժողովուրդի ներկայացուցիչներու կողմէ կրօն. ժողով մը ընտրելու անհրաժեշտութիւնը : Մեծայարգ կուսակալը խոստացաւ հանգամանօրէն ուսումնասիրել հարցը, բայց կ'երեւի թէ տարբեր անկիւնէ մը կը ներկայացուի իրեն այս գուտ կրօնական նկարագիր ունեցող խնդիրը : Բնականաբար, երկու տարիներէ ի վեր սկսուած աշխատանքները պիտի շարունակենք նաեւ յառաջիկային :

Մեր հոգեւորական դասէն այս տարի կորսնցուցինք մէկ հոգի, Տ. Արամ Քհնյ. Պամաճեան, որ արդէն 4–5 տարիներէ ի վեր անկողնոյ կը ծառայէր : Քալիֆորնիոյ Հայոց Առաջնորդին խնդրանքին ընթացք տալով իր թեմին մէջ ծառայելու համար Ամերիկա ղրկեցինք Ս. Խաչ Դպրեվանքի շրջանաւարտներէն Հոգշ. Տ. Խաչատուր Վրդ. Սարաճեանը : Իսկ Յունահայոց Թեմի Մայր Աթոռին հաւատարիմ մնացած զանգուածի վարչութեան խնդրանքով Աթէնք ղրկեցինք մեր նոր քահանաներէն Արժ. Տ. Յակոբ Քհնյ. Ռիւստէմեանը, որ խաղաղօրէն կը հովուէ Աթէնքի եւ Կրետէի մեր պատուական ժողովուրդը : Վերջերս ընթացք տալով սեղոյն վարչութեան նոր խնդրանքին եւ նկատի ունենալով իր պաշտօնական հանգամանքը, շնորհեցինք իրեն քահանայական լանջախաչ կրելու արտօնութիւն պաշտօնական եւ հանդիսական առիթներով : Մեր հոգեւորական դասը վերոյիշեալ երեք նուազումներու փոխարէն մէկ յաւելում միայն ունեցաւ, յանձին Տ. Սերովբէ Քհնյ. Կիւլեանի, զոր ձեռնադրեցինք Կեսարիոյ եկեղեցիին վրայ, տեղւոյն նախկին քահանան առողջական պատճառներով Իսթանպուլ վերադառնալ հարկադրուած ըլլալով : Այնպէս որ ներկայիս մեր հոգեւորական դասը կը բաղկանայ մէկ եպիսկոպոսէ, մէկ վարդապետէ եւ 33 քահանաներէ, որոնցմէ մին տարիքի բերմամբ հանգստեան քաշուած է, երեքն ալ կը ծառայեն գաւառներու մէջ, որով 29 հոգի հազիւ կը բաւարարեն մեր 34 եկեղեցիները : Մեր 15 աւագ սարկաւագ - ները մեծապէս օգտակար կը հանդիսանան մեր եկեղեցիներուն իրենց սիրայօժար սպասարկութեամբ : Երաժշտական Յանձնաժողովը ի վերջոյ յաջողեցաւ իր պատրաստած երկու տետրակները ի լոյս ընծայել եւ բաշխել մեր դպրաց դասե - րուն : Առանցմէ մէկն էր Յարութեան ճաշու Շարականներու դաշնաւորումը, որ գրալի պակաս մըն էր պատարագի երգեցողութեան ընթացքին : Իսկ երկրորդը՝ Առաւօտեան ժամերգութեան երգերու հայկական եւ եւրոպական ձայնագրու - թեամբ հրատարակութիւնը, ապահովելու համար այս երգեցողութեանց միօրինա - կութիւնը մեր եկեղեցիներէն ներս : Դպրաց դասերու Կեդր. Խորհուրդը իր յաճախակի ժողովներով շարունակեց իր օգտակարութիւնը մեր դպրաց դասերուն : Այս տարի մեր եկեղեցիներէն երկուքը, Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւնը եւ Գումգաբուի Ս. Յարութիւնը, ներքին կարեւոր բարեզարդութեանց ենթարկուեցան որոնց վերաբացումը կատարեցինք նուակատեաց հանդիսաւոր արարողութեամբ :

Տրուած ըլլալով որ Ոսկեղջիւրի վրայ նետուելիք նոր կամուրջին շինութիւն - ները սկսած էին Խասգիւղի մէջ, եւ «Իսթիմլաք»ի դատապարտուած մեր Ս. Ստեփանոսի եկեղեցիին շուրջ ճամբաները անգործածելի դարձած էին, հարկադրուեցանք պաշտամունքները դադրեցնել նոյն եկեղեցիին մէջ, եւ տնօրինեցինք որ այդ եկեղեցիին յատուկ պաշտամունք - ները շարունակուին Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, ուր արդարեւ կը կատարուին անոնք չատ կանոնաւորութեամբ Խասգիւղի քահանային պաշտօնակատարութեամբ եւ Թաղ. Խորհուրդի հսկողութեամբ, առանց խաչաձեւելու կամ արգելք հանդիսանալու նոյն եկեղեցւոյ իւրայատուկ պաշտա - մունքներուն :

Ուրախ ենք ըսելու, որ Խասգիւղի Թաղ. Խորհուրդի բացած դատը, ընդդէմ այն որոշման՝ որով Վաքըֆներու վարչութիւնը այս եկեղեցին եւ իր կալուածները իր անմիջական իրաւասութեան ներքեւ առնուած կը յայտարարէր, այս ամառ վերջացաւ ի նպաստ մեր եկեղեցիին : Որով օրինական դետնի վրայ եւս վերահաս - տատուած եղաւ գոյութիւնը եւ գործունէութիւնը այս եկեղեցիին, որ գործնականապէս կը շարունակուէր արդէն : Եկեղեցիին շէնքը դեռ կանգուն կը մնայ եւ պիտի շարունակէ մնալ մինչեւ որ անոր փոխարժէքը պանքա դրկուի եկեղեցիի անունին, կամուրջը շինող տնօրէնութեան կողմէ : Այս մասին եւս անհրաժեշտ օրինական քայլերը առնուած են, Խասգիւղի Ս. Ստեփանոս եկեղեցիին Թաղ. Խոր - հուրդին կողմէ :

Իսկ այս եկեղեցիին կապուած Ներսէսեան գիշերօթիկ վարժարանին արտօնութիւն շնորհուած չըլլալով, որ փոխա - դրուի Սկիւտարի մէջ յատկապէս վարձուած նոր շէնքը, տնօրէնութիւնը հարկադրուած եղաւ վերադառնալ դայն նախկին շէնքին մէջ, ի գին մեծ դժուարու - թեանց, որովհետեւ յաճախ ելեկտրականութիւնը եւ ջուրը կը կտրուին, անյարմար կացութեան մատնելով միշտ տնօրէնութիւնը, ուսուցչական կազմը եւ աշակերտութիւնը : Նկատի ունենալով որ եկեղեցիին օրինական դիրքը այժմ վերահաստատուած է, յուսալից ենք որ կարճ ժամանակի մէջ վարժարանն ալ փոխա - դրուի իր նոր վարձած շէնքը :

(Շար.)

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 18)

ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Պուլկար թերթեր Հայաստանի նուիր - ուած յօդուածներ հրատարակեցին : Սո - ֆիայի հեռատեսիլը ներկայացուց հայ - կական ժապաւէններ՝ «Հայաստան» եւ այլ անուններով : Դասախօսութիւններ ալ եղան Հայաստանի անցեալի եւ ներկայի մասին կարգ մը քաղաքներու մէջ՝ Վառնա, Ռուսէ, Սլիվէն, Պլովդիւ :

×

ՆՈՐ ՋՐԱՄԲԱՐ

Սիսիան շրջանի երկու գիւղեր՝ Բորիսովկա եւ Բազարչայ, որոնք Որոտան գետի ափին կը գտնուին, պիտի «ընկղմին» Սպենդիարեան ճրամբարին մէջ : Ասիկա 230 միլիոն խորանարդ մեթր ջուրի տարողութիւն պիտի ունենայ : Հոս է, որ Որոտան լիճ պիտի դառնայ եւ չեղելով իր հունէն, կրադիւսէ ջրատարով պիտի հոսի Սպենդիարեան ջրելեկտրակայանը :

«Հայհիդրոնախագիծ» հիմնարկութիւնը տարիներ առաջ մշակեց Որոտան եւ Սիսիան գետերու օգտագործման նախագիծը, որով կը նախատեսուէր շինել Տաթեւ, Շամբ եւ Սպենդիարեան ջրելեկտրակա - յանները՝ 410.000 քիլովաթ-ժամ կարո - ղութեամբ : Առանք, որպէսզի միշտ ջուր ունենան, նախատեսուած է կառուցանել չորս արուեստական ջրամբարներ՝ Սպենդիարեան, Տոլորս, Շամբ եւ Անգեղակոթ անուններով : Ընդհանուրին տարողութիւնը պիտի ըլլայ՝ 350 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր :

Այս հսկայ ծրագրին մէկ մասը արդէն դարձած է իրականութիւն : Շինուած են Շամբ ջրամբարը եւ Տաթեւ ջրելեկտրակայանը : Առաջինը ունի 13 միլիոն խորանարդ մեթր տարողութիւն, իսկ երկրորդը՝ 157.000 քիլովաթ-ժամ կարողութիւն :

×

ՆՈՐ ՅԱՏԱԿԱԳԻԾԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի գլխաւոր ճարտարապետը՝ Ջիմ Թորոսեան կարգ մը մանրամասնութիւններ կուտայ քաղաքի կեդրոնական մասի ապագայ դիմագիծի վերաբերեալ :

— Հիմա հասած է ժամանակը ձեւաւորելու քաղաքի կեդրոնը, որ ցայսօր Լենինի անունը կրող հրապարակն է եղած : Քանի մը տարիէն այդ հրապարակը պիտի դառնայ քաղաքի ամբողջ կեդրոնին դիմագիծը արտայայտող մէկ տարրը : Այս ուղղութեամբ մրցում մը կազմակերպած ենք օտար ճարտարապետներու մօտ, որպէսզի քաղաքի կեդրոնի յատակագի - ծեր մշակեն : Այսուհանդերձ, Թաման - եանի նախագիծին հիմնական միտքերը պէտք է պահպանուին :

Գլխաւոր պողոտան, որ հարիւր մեթր լայնք պիտի ունենայ, տեսակ մը պուրակ պիտի դառնայ, ուր պիտի արգիլուի ինքնաշարժի երթեւեկութիւնը :

Լենին հրապարակը եւ Օփերայի շէնքը՝ Թամանեանի այդ երկու հոյակապ ստեղծագործութիւնները, իրարու պիտի միանան ոչ թէ փողոցով, այլ շարք մը հրապարակներով : Այս մօտեցումը գեղե - ցիկ տեսք մը պիտի տայ քաղաքի կեդ - րոնին :

ՈՒՂԵՒՈՐԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ (1972)

ՊԷՅՐՈՒԹ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆ

Բ.

Վենետիկէն կ'անցնինք Պէյրութ։ Կը հանդիպիմ Վահէ Սէթեանին, որուն գիրքերուն անհաշիւ հատորները իր գրասենեակին աթոռնե՛րն ալ սկսած են գրաւել։ Կարդալու արժանի հրատարակուած ի՛նչ հատոր որ կ'ուզես՝ Վահէն գնած է կամ գնելու վրայ է։ Իր Մատենադարանին համար պատրաստուած ցուցակները, ինքնին, պատկառելի հատոր մը կը կազմեն։

Կ'այցելենք Անթիլիաս։ Կաթողիկոսը կ'ընդունի սիրալիր։ Ճամբու ընկերակիցներս կ'առաջնորդուին եկեղեցի եւ Նահատակաց Դամբարանը։ Հայրապետին հետ մեր խօսակցութիւնը դարձեալ կը յանգի կաթողիկոսարանի Դիւանի մէջ պահուած Մեսրոպ Թաղիադեանի Օրագրութեան հրատարակութեան։ Կրկին ու կրկին կը խնդրեմ այդ շատ կարեւոր անտիպներուն հրատարակութիւնը։ Կը խոստանայ անյապաղ կատարել։ Ծրագիր կայ վանքը Թանգարանով մը օժտելու, ինչ որ շատ գնահատելի գաղափար մըն է արդարեւ։

Վանքը կը զարդանայ շինարարութեամբ, եւ անշուշտ, օր մըն ալ, Թանգարան – ձեռագրատունը կը շինուի։ Կարիքը շատ մեծ է, երբ մանաւանդ նկատի առնուին մեծաթիւ այն օտար ականաւոր անձերը՝ որոնք վանք կ'այցելեն։ Մաղթենք որ Խորէն Ա.ի «շինարար»ի համբաւը աւելի՛ եւս ամրանայ, Թանգարան-ձեռագրատան մը անյապաղ շինութեամբ եւ կազմակերպութեամբ։

Նոյն երեկոյեան Եղիշէ պատրիարք Երուսաղէմէն եկաւ Անթիլիաս, ու շահեկան երեկոյ մը անցուցինք։ Կաթողիկոսին հրաւէրով, մեզի հետ առնելով նաեւ Տաճատ եւ Արտաւազդ սրբազանները, Պէյրութ գացինք ճաշելու։ Մօտալուտ միւռոնօրհնէքի մանրամասնութիւնները մեր խօսակցութեան բաւական ժամանակ գրաւեցին։ Եղիշէ պատրիարք Էջմիածին պիտի երթար Վազգէն Հայրապետին հրաւէրով մասնակցելու համար եկեղեցական ընդունելութեանց եւ եպիսկոպոսական ժողովի կողմէ Մաշտոցի քննութեան համար։

Ինծի ընկերակից Յակոբեանները բարեկամներով Այնճար գացին, ուր Տոքթ. Յակոբեան ամբողջ օրը շարժանկարի առաւ Մուսա Տաղի հերոսամարտին մասնակցող ականատեսներ եւ անոնց վկայութիւնները՝ երիզի վրայ, ապագային համար։

Պէյրութի մէջ առիթ ունեցանք նաեւ այցելելու Տանձիկեաններու Նորակառոյց մետաղեղէնի գործարանը, ուր տեսանք Էջմիածնայ համար պատրաստուող մեծադիր եւ գեղակերտ՝ մետաղեայ ձեռակերտ դուռը։

Առաջին առթիւ այցելեցի վաղեմի եւ սիրելագոյն բարեկամիս, գերապայծառ Հմայեակ Վրդ. Կէտիկեանի, որ Պէյրութի հայ Հռոմէադաւան համայնքի կաթողիկոսական փոխանորդն է։ Վենետիկի Մխիթարեանց Աբբահայրն էր նախապէս։ Ջերմ ու հաճելի եղաւ մեր հանդիպումը։ Իր հեռացումով՝ Ս. Ղազար կարեւոր միաբան մը կը կորսնցնէ, մանաւանդ երբ վանական շարքերը նօսրացած են։ Համակրելի, սրտամօտիկ, լաւ կրթուած, գիտնական Մխիթարեան մըն է ան, որուն սրտանց յաջողութիւն կը մաղթեմ։

Այցելեցինք Սուրիա, Փալմիր, Հոմս, եւ Դամասկոս։ Ինծի համար անակնկալ մը եղաւ Դամասկոսի ճոխ թանգարանին մէջ ամբողջ ապակեղարան մը գրաւող հին Հայերէն մագաղաթեայ ձեռագրաց հատակոտորներ։ Ժամանակ չունեցայ ստուգելու թէ ուրկէ՛ եւ ե՛րբ ձեռք բերուած էին միաթերթ եւ երկթերթ գրչագիր այդ հատակոտորները։

Այս առթիւ դարձեալ այցելեցի Տուրա-Եւրոպայի համբաւաւոր «սինակոկ»ը, որ եղածին պէս՝ իր որմանկարներուն համար՝ Դամասկոսի թանգարանը փոխադրուած է։ «Սինակոկ»ը իր որմանկարներով Քրիստոսի 244 թուականէն է, ու իր որմանկարներուն համար խիստ կարեւոր արուեստի յիշատակարան մըն է։

ԵՐԵՒԱՆ

Պէյրութէն խորհրդային օդանաւով կը մեկնինք Երեւան։ Երեք ժամ եւ քառասունեւհինգ վայրկեանի ճանապարհորդութիւն մըն է։ Մեր փոքր խումբին կը մասնակցի նաեւ Ուչիդա (Գանդաս) համալսարանի նախկին տնօրէն՝ ազնիւ բարեկամս Տոքթ. Հերրի Կորրին։ Երկար տարիներու կապ ունեցած ենք, — խորապէս կը հետաքրքրուի Հայութեամբ եւ Հայաստանով ու շատ կը ցանկար գոնէ քանի մը օրուան համար ինծի ընկերանալ։

Հոկտեմբեր 13ին կը մենինք Երեւան։ Առողջական, անցագրային եւ մաքսային քննութիւններէ վերջ՝ կ'առաջնորդուինք Նորակառոյց Անի հիւրանոցը։ Հակառակ բազմիցս Երեւան գտնուած ըլլալուս, դարձեալ հետաքրքրական է եւ սիրելի։

Թէեւ 10–11 օրուան համար գացած եմ, սակայն փորձառութեամբ գիտեմ թէ ժամանակը շատ շուտ կ'անցնի Երեւանի մէջ։ Նախ եւ առաջ կը կարգադրեմ, որ Մատենադարանի ձեռագրական ուսումնասիրութիւններս կատարեմ։ Սիրայօժար աջակցութիւն կը գտնեմ եւ պաշտօնապէս ամէն աջակցութիւն կը խոստացուի։ Հոս, խորին շնորհակալութիւն կ'ուզեմ արձանագրել Մատենադարանի անձնակազմին կողմէ ինծի ցոյց տրուած օժանդակութեան համար։ Խիզանի մասին արդէն աւարտելու վրայ եղող ընդարձակ աշխատութեանս համար կենսական էին կարգ մը ձեռագիրներու յիշատակարաններ, զորս Մատենադարանը այնքա՜ն ազնուութեամբ եւ լուսանկարուած ձեւով հայթայթեց։ Վանէն հարաւ գտնուող Խիզան քաղաքի գրչագրական եւ մանրանկարչական դպրոցը յարատեւօրէն եւ զարմանալի արդիւնաւորութեամբ գործած է 1220ական թուականներէն մինչեւ 1700ականները, գրելով եւ մանրանկարելով ձեռագիրներ՝ որոնցմէ ոմանք մեր մանրանկարչական արուեստի գլուխ գործոցներուն չափ կարեւոր ու արժէքաւոր են։

Գրականութեան, Արուեստից եւ Պատմութեան Թանգարանները կը շարունակեն ճոխանալ։ Կառուցման վրայ է նոր շէնք մը, որ Նկարներու Թանգարանի եւ Պատմական Թանգարանի ընդլայնման ու արդիացման պիտի ծառայէ։ Ներկայիս, հակառակ ցուցադրութեանց խճողեալ վիճակին, վարը, պահեստներուն մէջ, ամբարուած են մեծադանդուած իրեր։ Ուրախացայ Պատմական Թանգարանին մէջ տեսնելով Դուինի յախճապակիներու ցուցադրութիւնը որուն յատկացուած էր սենեակ մը։

Այցելեցինք Էջմիածին, որուն բակը՝ հոն բերուած բազմաթիւ ընտիր խաչքարերով, բացօթեայ թանգարանի մը տպաւորութիւնը կը գործէ։ Վազգէն Ա. ազնուութեամբ ընդունեցաւ մեզ։ Իրմէ հրաժեշտ առնելով, այցելեցինք լաւ կերպով յարդարուած Վեհարանին թանգարանը՝ զանազան արժէքաւոր եկեղեցական իրերու։ Ասիկա չփոթելու չէ Էջմիածնայ տաճարի թանգարանին հետ։ Որոշ է որ Վազգէն Ա. սիրահար է եկեղեցական հնութիւններու, եւ մեծապէս գնահատելի է Էջմիածնայ զոյգ թանգարաններուն ընծայած իր բարձր հովանաւորութիւնը։ Իր քաջալերութեամբ եւ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան նիւթական սատարութեամբ հրատարակուեցաւ «Հայկական Եկեղեցիներու» նուիրուած պատկերագիրք մը (1970) եւ մտադրուած է նման հատոր մը եւս հրատարակել, այս անգամ հայկական խաչքարերու մասին։

Այցելեցինք Դուին, ուր շատ կարեւոր նորութիւններ գտնուած են, երկար տարիներու պեղումներուն գիտնական վարիչ՝ վաստակաւոր Փրոֆ. Կարօ Ղաֆադարեանի կողմէ։ Հանդիպեցանք նաեւ Գառնի եւ տեսանք դեռ չաւարտած նշանաւոր տաճարին վերակառուցումը՝ որ խնամքով կը կատարուի, թէեւ այժմէն դժուար է բան մը ըսել ամբողջացումէն յետոյ ստացուելիք տպաւորութեան մասին։ Գառնիէն մեկնելէ առաջ, Երեւանցի ազնիւ ընտանիք մը, հայկական ընտիր սովորութեան համաձայն, պնդեց որ մասնակցինք նոր զենուած ոչխարի մը խորովածին։ Շատ ցաւեցանք որ մասնակից չէինք կրնար ըլլալ, նախապէս Երեւան ժամադրուած ըլլալով։

Երեւանի չորս կողմը՝ արդիական ճանապարհներու նոր ցանց մը կը շինուի։ Արդարեւ, զարմանալիօրէն բազմացած է ինքնաշարժներու թիւը, որոնց կարեւոր մէկ մասը անհատներու կը պատկանի, ըսուեցաւ։ «Թաքսի»ներու վարիչները հաճոյակատար եւ անշահախնդիր մարդիկ են։ Երեւանի շրջակայ բարձունքներուն վրայ կը շարունակուի բազմայարկ բնակարաններու շինութիւնը։

Երեկոյ մը, վայելեցինք բազմատեսակ ներկայացումներով թատրոն, ուր մեզ դարձեալ գերեց հայկական ազգային երգն ու պարը, այնքա՜ն գեղեցկօրէն բեմադրուած եւ գործադրուած։

Օր մըն ալ հրաւիրուեցանք խօսելու Համալսարանի պատմա – բանասիրական ճիւղի ուսանողներուն, որոնց հետաքրքրութիւնը իսկապէս գնահատելի եւ խրախուսիչ էր։

Նոր հրատարակուած գիրքերն անգամ հազուագիւտ դարձած են Երեւանի մէջ։ Կ'ըսուի, թէ յաճախ, գիրքի մը հրատարակութիւնը չյայտարարուած, արդէն իսկ գիրքերը սպառած կ'ըլլան շուկայի վրայ։ Գիրքերուն սկզբնական աժան գինը, յարաճուն թիւը գիրք հաւաքողներու եւ գրադարան կազմողներու՝ պատճառներ են որ նոր հրապարակ ելած գիրքեր շուտով սպառին։ Վեց ամիս կամ աւելի առաջ, հրատարակուած գիրքերը բոլորովին անգտանելի կը դառնան արդէն։ Կարգ մը գիրքեր ունենալու մեր ճիգերը դժբախտաբար յաջողութեամբ չպսակուեցան։

Շրջագայութեան մը միջոցին՝ Անի պանդոկի դիմացի անկիւնը, Աբովեան փողոցի վրայ, տեսանք «Նախնական» արուեստով քանի մը Ջրաներկ նկարներ։ Ներս մտանք եւ պարզուեցաւ որ երեւանեան փոքրիկներու նկարչական ցուցահանդէս մըն էր, երկու յարկի վրայ ցուցադրուած։ Բառին բո՛ւն նշանակութեամբ ափ ի բերան մնացինք կարգ մը նկարներու համադրական եւ գունաւորման հասութենէն։ Մեզի ըսուեցաւ որ 4, 5, 6 տարեկան փոքրիկներու գործեր են ընդհանրապէս։ Սակայն հատ մը՝ որ վարի սրահը կախուած էր (սանդուխներէն բարձրանալու առեն նկատուած) գործն էր երեք ու կէս տարեկանի մը, որուն շարադրութիւնը, կազմութիւնը եւ գոյները անուրանալիօրէն բարձր տաղանդի մը նշանները ցոյց կուտային։

Սրտապնդիչ էր իմանալ, որ Երեւանի բանաւէր գիտնականուհիները եւ գիտնականները բազմաթիւ նոր նոր երկասիրութեանց ձեռնարկած են, որոնք հետզհետէ պիտի հրատարակուին։ Բոլորին ալ յաջողութիւն կը ցանկանք, ի սրտէ։ Մենք մեր լաւագոյնը կ'ընենք եւ պիտի ընենք՝ իրենց գործերը մեր գրախօսականներով ներկայացնելու Սփիւռքի զանազան պարբերականներուն մէջ։

Երեւանէն կը վերադառնանք Պէյրութ եւ առանց կանգ առնելու կ'անցնինք Թեհրան եւ Սպահան։

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Համեմատական երջանկութիւնը կատարեալ էր եւ աւելի կատարեալ դարձաւ, երբ վերջապէս առաւօտը բացուեց եւ դուռը բացուեց։ Մեր որջը ողողուեց աշնանային առաւօտեան թարմ օդով — բերին մեր օրապաժինները, երկու կտոր շաքարը, թէյանման թէյը եւ եղաւ մի րոպէ, երբ դժուար էր տարբերել աղաւնիները՝ դեղձանիկներից, որովհետեւ աղաւնիները ծածկուեցին դեղձանիկների փետուրներով։ Այս փոփոխութիւնը սակայն, աննախադէպ չէր, այսպիսի դէպքեր՝ որքա՜ն ասես։ Բաւական էր մի փոքրիկ, անբարենպաստ հով եւ կը քշէր, կը տանէր արհեստական փետուրները։ Նոյնը եւ պատահել է դեղձանիկների հետ։ Հեռու չգնանք, հէնց այդ գիշեր՝ ե՛ւ ձեւով ե՛ւ բովանդակութեամբ, դեղձանիկները շատ քիչ էին տարբերւում, աւելի շուտ ոչ մի բանով չէին տարբերւում աղաւնիներից։ Նման դէպքերում նրանք չէին շարախնդում, մէկ-մէկու չէին մեղադրում անսկզբունքայնութեան մէջ, նրանք բարեհոգի կերպով լռում էին, որովհետեւ գիտէին, որ նոյն ուղտը վաղը կարող է չոքել իրենց դրանը, նոյն ծուխը նոյն յաջողութեամբ կարող է բարձրանալ իրենց երդիկից։

. . . .

Ճամբանե՛ր, ճամբանե՛ր։ Կէսօրից յետոյ մեզ իրերով լցրին ապրանքատար երկու մեքենայ եւ ծածկեցին բրեզենտով։ Մեքենայում տեղ գրաւեցին նաեւ երկու զինուած պահակներ։ Մեզ հրամայուեց չշարժուել, ոչ մի բանով չմատնել, որ բրեզենտի տակ մարդիկ են պահուած։ Այսպէս փոխադրում են արգելուած ապրանք կամ սպանդանոցից տանում են մսամթերք։ Փոխադրութեան այս արտակարգ ձեւը տակն ու վրայ արաւ մեր լաւատեսութիւնը։ Միակ մխիթարականն այն է, որ ցերեկ էր։ Եթէ գիշեր լինէր, կարելի էր խելագարուել։ Սակայն սրանց համար ի՞նչ նշանակութիւն ունի ցերեկ կամ գիշեր։ Քաղաքից դուրս, ամայի դաշտում կատարուող մութ գործերի համար ի՞նչ նշանակութիւն ունի ցերեկ կամ գիշեր։

Մեքենաները շարժուեցին։ Մենք լսում էինք անցնող աւտոների եւ տրամվայների աղմուկն ու զուարթ զնգոցը։ Ո՞ւր են տանում մեզ։ Ո՞ր փողոցի վրայ ենք։ Բայց ահա աղմուկը քիչ-քիչ նօսրացաւ։ Կասկած չկայ, որ մեզ տանում են քաղաքից դուրս։ Ո՞ւր են տանում մեզ, ո՞ւր էք տանում մեզ։ Այսպէս տանում են գողացած ապրանքը։ Գողացած ապրանք չենք, ի՞նչ ենք։ Գողացան մեզ մեր տներից, մեր հարազատներից, մեր ժողովրդից, գողացան մեզ։ Վերադարձրէք մեզ մեր օրինական տիրոջը, մենք ժողովրդի թշնամիներ չենք, կեցցէ՛ ժողովուրդ...

Աւտոները կանգնեցին։ Հիմա որ լռութիւն է, հիմա որ...

Բրեզենտի ծածկոցը բարձրացրին։

— Ոտքի...

Արեւը խտտում է մեր աչքերը։ Մեր ոտները թմրած են։ Նայում ենք չուրջը։ Այս ի՞նչ բան է, տղե՛րք։ Կեցցէ՛... այս ինչ երջանկութիւն է, մեզ աքսոր են տանում... Կայարա՛ն։

. . . .

... Կեցցէ՛ համեմատական երջանկութիւնը։ Մենք գտնւում ենք կայարանի հրապարակում։ Այստեղ մեզ սպասում է բացառիկ ընդունելութիւն՝ ամենաբարձր մակարդակով։ Կողմնակի ոչ մի քաղաքացի։ Ոչ էլ ուղղակի։ Ընդարձակ հրապարակը գտնւում է զինուորական հսկողութեան տակ։ Այստեղ-այնտեղ երեւում են զինուած պահնորդներ՝ վարժեցրած շների հետ։ Այս բոլորն, ի հարկէ, արւում է մեր ապահովութեան համար։ Նրանք արգիլել են ամէն երթեւեկ եւ փակել բոլոր ճանապարհները։ Առանց այս հոգատար միջոցառումների՝ ժողովուրդը կարող էր յարձակուել... Ո՞ւմ վրայ... ի հարկէ, իր թշնամիների՝ մեզ վրայ, մե՛զ վրայ։ Նրանք մեզ բզիկ-բզիկ, ակնոցաւոր օձի լեզուով ասած՝ հոգմայրիւ կ'անեն, հա՛մ-հա՛մ կ'ուտեն։ Մենք հիմա պաշտպանուած ենք ամէն կողմից շներով եւ մարդկանցով։ Մեզ չեն ընդունում, մեզ տանում են հիւսիս, աքսոր։ Կեցցէ՛ մարդասիրութիւնը, կամ այն միւս բառով ասած՝ հա՛մ... հա՛մ... հումանիզմը։ Շնորհակալութի՛ւն, շնորհակալութի՛ւն՝ հոգատարութեա՛ն համար։ Հա՛մ-հա՛մ-հումանիզմի՛ համար։

. . . .

— Հա՛մ... հա՛մ, — ես ուզում եմ լայն բանալ իմ աչքերը, բայց դրանից արցունքներն աւելի առատ են հոսում բարձին։ Ծիծաղելի է, ես ոչ աւելի, ոչ պակաս՝ հեկեկում եմ։ Այսպէս հեկեկում էի ես, երբ փոքր էի, — հա՛մ... հա՛մ։

— Հայգօ՛ւկ, ի՞նչ ես թնկթնկում... Երա՞զ տեսար, — լսում եմ Աշոտ դայու քնահար ձայնը։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(59 – Շար.)

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻԻ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԿԸ

Եզնիկ Կողբացիի «Եղծ աղանդոց» փիլիսոփայական երկը Ե. դարու հայ ազգային մատենագիտութեան փայլուն նմոյշներէն է եւ շրջանի հոգեւոր կեանքին մակարդակը ցոյց կուտայ:

Ե. դարը հայ ժողովուրդի պատմութեան փոթորկալից շրջաններէն մէկն է, իսկ Եզնիկ Կողբացի այդ ժամանակաշրջանի մեծագոյն միտքերէն մէկը: Պարզ է, որ ան չէր կրնար անտարբեր դառնալ իր ժողովուրդին ազատագրական պայքարին հանդէպ:

Հայութեան համար ստեղծուած էր ծանր վիճակ, Պարսկաստանի եւ Բիւզանդիոնի նպատակն էր ոչ միայն նուաճել մեր երկիրը, այլեւ կրօնական ու մշակութային տիրապետութեան ճամբով ձուլել հայ ժողովուրդը: Այդ վտանգը սանձահարելու զօրաւոր միջոց դարձաւ Մեսրոպ Մաշտոցի հայերէն տառերու գիւտը, Թարգմանչաց եւ ինքնուրոյն դպրութեան զարգացումը: Հայ ժողովուրդը հնարաւորութիւն ունեցաւ սեփական լեզուով պաշտպանելու իր իրաւունքները, ի յայտ բերելու իր մտաւոր կարողութիւնները, աչքառու նուաճումներ կատարելու գրական արուեստի անդաստանին մէջ:

Հայութիւնը ոչ միայն զէնքով կը նախապատրաստուէր պայքարի դաշտ իջնել, մղել Վարդանանց դիւցազնամարտը, այլ եւ այդ պայքարը մղել գաղափարական – տեսական գետնի վրայ:

Այդ օրերուն հրամայական պահանջ էր դարձած զրադաշտական կրօնքի գաղափարական – փիլիսոփայական էութեան քննադատումը: Ու Եզնիկ լծուեցաւ այդ պայքարին: «Այս կեանքը պատերազմ է» յայտարարեց Եզնիկ, իսկ լաւ պատերազմելու համար, պատերազմի դաշտին վրայ յաղթանակը ապահովելու համար անհրաժեշտ է հատու զէնք ունենալ, իսկ ատիկա առաջին հերթին գիտութիւնն է: «Տգէտ եւ անչրջահայեաց առաջնորդը բուժելու փոխարէն կը վիրաւորէ, սրբագրելու փոխարէն կը քանդէ, սիրոյ փոխարէն ատելութիւն ցոյց կուտայ, ատելութեան փոխարէն՝ սէր եւ, միտքերը իրարու խառնելով՝ անարդիւնաւէտ կը դարձնէ զանոնք»:

Եզնիկ Կողբացի ծանօթ եղած է ոչ միայն իր շրջանի, այլեւ հնադարեան դարաշրջանի փիլիսոփայութեան, ծանօթ է եղած գոյութիւն ունեցող գիտութիւններուն եւ զանոնք օգտագործած է փիլիսոփայական ընդհանրացումներու համար:

«Եղծ աղանդոց»ի մէջ իրական կեանքէ քաղուած բազմաթիւ օրինակներով, ան քննադատած է ճակատագրապաշտութիւնը, նախապաշարումները, սնոտիապաշտութիւնը, աստղագուշակութիւնը: Ան ըմբռնած է, թէ ճակատագրապաշտութեամբ չարիքը կրնայ արդարացուիլ: «Եթէ դէպքերը պիտի կատարուին ճակատագրի ինչ-որ սահմանումով, այդ պարագային Թագաւորները պէտք չէ մահուան հրաման տան եւ ոչ ալ դատաւորները տանջեն եւ սպաննեն մարդասպանը»:

Աւելին, Եզնիկ հեղնանքով քննադատած է այն միտքը, թէ աւազակներու յարձակումները ճակատագրական են. «Երբ աւազակախումբը յարձակի երկրին վրայ՝ մարդոց կողոպտելու եւ զանոնք կոտորելու համար, թող զօրք չհաւաքեն ու իրարու ետեւէ զունդեր չկազմեն՝ աւազակները երկրէն դուրս քշելու համար: Այլ թող պատճառաբանեն, թէ երկրին ճակատագիրն է այս, մենք ինչո՞ւ դէմ պիտի դնենք ճակատագրին: Բայց զօրք հաւաքելով եւ թշնամին երկրէն դուրս վանելով ցոյց կուտան, որ կատարածները ճակատագրի սահմանումներ չեն, այլ աւազակային բռնութիւններ են»:

Պարսից հեթանոս կրօնքին հիմնակէտը երկաստուածութեան գաղափարն էր, իսկ Եզնիկի աշխատութեան հիմնակէտը՝ անոր հերքումը՝ միաստուածութեան գաղափարով: Եզնիկի տրամաբանելու եղանակը փայլուն է, բանավիճելու արուեստը՝ մեծ:

Ուրախալի է, որ «Հայաստան» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է Եզնիկ Կողբացիի «Եղծ աղանդոց» դասական երկը՝ հայագէտ, Փրոֆ. Ա. Աբրահամեանի թարգմանութեամբ, խորագին ներածութեամբ եւ աղբիւրագիտական համակողմանի ծանօթագրութեամբ:

Ասիկա մեր դպրութեան հիմնադիրներէն մէկուն, անուանի իմաստասէր Եզնիկ Կողբացիի փիլիսոփայական բարձրարժէք երկասիրութեան առաջին եւ ամբողջական թարգմանութիւնն է արեւելահայերէնի:

Ցարդ հրապարակի վրայ չկար «Եղծ աղանդոց»ի արեւելահայերէնը:

Եզնիկագիտութիւնը մօտ երկու դարու պատմութիւն ունի: «Եղծ աղանդոց»ը առաջին անգամ տպագրուած է 1762ին Զմիւռնիոյ մէջ: Թարգմանուած է ֆրանսերէն, գերմաներէն, ռուսերէն եւ արեւմտահայերէն: Առաջին լրիւ թարգմանութիւնը կատարուած է ֆրանսերէն, հայագէտ Ֆլորիվալի (ֆրանսացի) կողմէ 1853ին, իսկ յետագային նաեւ ֆրանսացի հայագէտ Լ. Մարիէսի ձեռքով: Այս վերջինը երկար ուսումնասիրած է Եզնիկի գործը:

Գերմաներէնի առաջին ամբողջական թարգմանութիւնը կը պատկանի գերմանացի հայագէտ Շմիթի, իսկ երկրորդ ամբողջական թարգմանութիւնը՝ Սիմոն Վէպերի: Ռուսերէն լրիւ թարգմանութիւնը կատարած է Ակադ. Վ. Զալոյեան:

Արեւմտահայերէն ամբողջական թարգմանութիւնը կատարած է Գարեգին Խաչատուրեան՝ 1951ին Պուէնոս-Այրէս:

Զ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Ձայներ Գաւառէն

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

———0———

ՏԷՍԻՆ.— Այս տարի «Մանուկներու Օր»ուան հանդէսը արձանագրեց բացառիկ յաջողութիւն մը՝ թէ՛ նիւթական եւ թէ բարոյական գետնի վրայ:

Յունուար 14ի կէսօրէ ետք տեղւոյս քաղաքապետարանի հսկայ սրահը ամբողջութեամբ լեցուած էր հասարակութեամբ մը որ կը բաղկանար ոչ միայն ծնողքներէ, որոնց կարգին Մերձաւոր Արեւելքէն հոս հաստատուած ընտանիքներ, այլ եւ երիտասարդներէ, դպրոցը գնահատողներէ եւ ազգային ձեռնարկներէ առհասարակ բացակայող անհատներէ: Այսպէս սփոփարար երեւոյթ մըն է այս, որ կարծել կուտայ թէ մեր գաղութը կը սթափի իր աղետալի նիրհէն:

Կապոյտ Խաչի տիկինները պատրաստած էին կարկանդակներով, քաղցրեղէնով ու ըմպելիներով լի սեղաններ, որոնց շուրջ բոլորուած էին հանդիսականները: Հարկ չկայ շեշտել թէ աւանդական այս հանդէսը կազմակերպուած էր Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի տեղւոյն մասնաճիւղի վարչութեան նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ դպրոցին աշակերտութեան եւ ուսուցչուհիին:

Դպրոցական այս տարեշրջանը կը բնորոշուէր նախորդէն ուսուցչուհիի փոփոխութեամբ: Իրօք, Տիկ. Մարի Կարապետեան իր ընտանեկան պարագաներու բերումով չկարենալով շարունակել ուսուցչութիւնը, Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը հրաւիրած էր վերջերս Տէսին հաստատուած Տիկին Արաքսի Փափազեանը, ստանձնելու այդ ծանր պաշտօնը:

Յարգելի ուսուցչուհին, իր երիտասարդական աշխուժութեամբ ու կորովով, ոչ միայն յաջողեցաւ աշակերտներու համակրութիւնը գրաւել, անոնց թիւը զգալիօրէն բարձրացնելով, այլ նաեւ ապացոյցը տուաւ իր դաստիարակչական կարողութեան:

Ժամը 3ին, Տիկ. Վարդանոյշ Զերոնեան բացուած յայտարարելով հանդէսը, կարդաց օրուան բնոյթը յատկանշող գեղեցիկ զեկուցում մը, ուր առանձնապէս կը շեշտուէր Կապոյտ Խաչի նախախնամական դերը հայեցի կրթութեան տեսակէտով:

Վարագոյրը բացուելուն, բեմին վրայ գտանք դպրոցին երկսեռ աշակերտները, զուարթ ու գոհունակ, որոնք անհամբեր կը սպասէին ուսուցչուհիին ազդանշանին, իրենց շնորհներն ու սորվածները դրսեւորելու համար:

Եւ ահա 5–6 տարեկան մանչուկներ ու սեւաչեայ սիրուն աղջնակներ, իւրաքանչիւրը իր կարգին համարձակօրէն կանգնած բարձրախօսին առջեւ, կ'արտասանեն մաքուր առոգանութեամբ, զմայլանքի եւ յուզումնախառն գոհունակութեամբ տոգորելով մեր սրտերը:

Այժմ կարգը աւելի մեծերունն է: Փոխն ի փոխ աղջիկներու եւ մանչերու առանձին եւ խառն խումբեր կը պարեն, համաձայն իրենց տարիքներուն՝ համեմատաբար յաջող պարեր գեղջուկ տարազներով: Բոլորն ալ կ'արժանանան ջերմ ծափերու:

Կատարուեցան նաեւ խմբերգներ ու մեներգներ: Երկու մանչեր նուագեցին ակորտէոնի վրայ ֆրանսական եղանակներ:

Ապա խնդրուեցաւ Պր. Մեսրոպ Պայլնարեանէ երկու խօսք ըսել: Պէտք է ըսել որ Պր. Պայլնարեան իբրեւ ազգասէր մէկ անդամը մեր գաղութին, ջերմեռանդօրէն զօրավիգ կանգնած է դպրոցին:

Իր իւրայատուկ արտայայտութեամբ, ան շեշտեց մայրենի լեզուի ուսուցման կենսական դերը մեր տխուր իրականութեան մէջ, դպրոցը նկատելով գլխաւոր ազդակը հայապահպանման: Թելադրեց բոլոր միջոցներով պահել դպրոցը, չխնայելով նիւթական թէ բարոյական ամէն աջակցութիւն: Իր գնահատանքի խօսքը ուղղեց նաեւ Կապոյտ Խաչի տիկիններուն եւ ուսուցչուհիին, որոնց զոհողութեանց արդիւնքով կը պահուի դպրոցը:

Միջնարարին բեմ հրաւիրուեցան Պ. Պ. Հայկունի Թաշճեան եւ Ժիրայր Պառաւեան, փափուկ պարտականութիւն մը յանձնելով անոնց: Պր. Հայկունի Թաշճեան իր կարգին պատշաճ բառերով բարձրացնելով հայեցի կրթութեան անհրաժեշտութիւնը օտարացման վտանգին դէմ յանձնարարեց ծնողքներու չզրկել իրենց զաւակները մայրենի դաստիարակութենէ: Ապա կոչ ըրաւ ներկաներուն ազգային գիտակցութեան, իրենց անվերապահ նուէրը տալ դպրոցին, այս նուիրահաւաքութիւնը նկատելով անոր նիւթական մուտքի գլխաւոր աղբիւրը:

Անպատեհ կը նկատեմ նուիրատուներու անունները յիշատակել, վստահ ըլլալով որ ոչ ոք պիտի վշտանայ: Այսուհանդերձ կը յիշատակեմ կազմակերպութեանց կողմէ եղած նուէրները: Կրօն. Ընկերակցութիւնը գովելի նախանձախնդրութեամբ մը այս տարի հնգապատկած էր իր նուէրը, տրամադրելով 500 ֆրանք: Վասպուրականի Հայրենակցականը մասնակցեցաւ 100 ֆրանքով: Եկեղեցւոյ երգեցիկ խումբը՝ 80 ֆրանքով, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդը՝ 30ով, Հ.Մ.Ը.Մ.ը՝ 20ով:

Նուիրահաւաքութիւնը շատ կարճ ժամանակի մը մէջ բարձրացաւ 2750 ֆրանքի, վարձատրելով Խաչուհիներու զոհողութիւնը:

Կաղանդ պապան չմոռցաւ մեր փոքրիկներուն բաժնել մրգերու ծրարներ:

Գ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (91)

ՀԱՑԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Ինը տարիէ ի վեր ձայն չէր հանած, քանի որ իրեն հանդէպ Ժաքի բռնած ընթացքը թոյլ չէր տար սպառնալու: Ան ուզածին չափ դրամ կը քաշէր Ժաքի մըշտաբաց դրամարկղէն: Սովորաբար բաւական կլորիկ գումարներ կը կորսնցնէր, հետզհետէ ալ աւելի խաղամոլ դարձած ըլլալուն համար: Ու Ժաք անտրտունջ կը վճարէր: Հետեւաբար, Օվիտ պատրուակ չէր գտներ իմացած գաղտնիքը իբր զէնք գործածելու: Սակայն անակնկալ պարագայ մը զայն շեղեցուց իր վերապահումէն:

. . . .

Մեր ընթերցողները մոռցած ըլլալու չեն թէ Ալֆորվիլի գործարանին տէր Պ. Ժիւլ Լապրու, Ժաք Կարոյի կողմէ սպաննուած, զաւակ մը ձգած էր: Տիկին այրի Պերթէն, որուն քով կը գտնուէր այդ տղան, հաշուեյարդարի ենթարկած էր եղբօրը գործերը, շնորհիւ ապահովագրական ընկերութեան վճարած գումարներուն: Պատիւը փրկուած էր: Բայց Լիւսիէնի իբր ժառանգութիւն մնացած էր այն բաւական ընդարձակ գետինը, որուն վրայ կը տեսնուէին հրկիզուած գործարանին փլատակները միայն:

Պատուական Տիկին Պերթէն զաւակ չունէր: Լիւսիէնը զաւկին պէս կը սիրէր: Ապագային վրայ խորհելուն համար, որոշեց հաստատ կրթութիւն մը տալ անոր: Լապրու քանիցս իր քրոջ փափաք յայտնած էր որ Լիւսիէն իր ասպարէզին հետեւէր: Ուստի Տիկին Պէրթէն ուզեց համակերպիլ եղբօրը փափաքին: Այսպէս Լիւսիէնի կրթութեան տրուեցաւ մասնաւոր ուղղութիւն մը: Տղան տասը տարու ըլլալուն պէս, Տիկին Պէրթէն ցաւով բաժնուեցաւ Սէն Ժերվէի բնակարանէն, ու գնաց Փարիզ հաստատուեցաւ, Հանրի Դ. քոլէժին շրջակաները, ուր տեղաւորեց Լիւսիէնը:

Այսպէս՝ դիպուածը իրարու քով կը բերէր զոհին զաւակը եւ որդին այն տարաբախտ կնոջ, որ չգործած ոճիրին համար դատապարտուած էր: Քիչ ատենէն, այդ երկու տղաքը անբաժանելի ընկերներ պիտի ըլլային:

Ժորժ երկու տարու փոքր էր Լիւսիէնէն, բայց աւելի կանխահաս ըլլալուն, միեւնոյն դասարանին մէջ կը գտնուէր ու միեւնոյն դասերուն կը հետեւէր: Հարկ եղաւ որ երկու ընկերները բաժնուին, երբ Լիւսիէն քոլէժէն ելաւ, Արուեստներու եւ Արհեստներու վարժարանը մտնելու համար, բայց առժամեայ բաժանում մը չէր կրնար խզել անոնց բարեկամութիւնը:

Տիկին Պէրթէն շատ համեստ բարեկեցութիւն մը ունէր, թէեւ այդքանը կը բաւէր իրեն եւ իր եղբօր որդիին համար: Բայց ան ցաւ կը զգար որ իր մահէն յետոյ պիտի փճանար հինգ հազար ֆրանք կենսահասէ բաղկացած փոքր հարստութիւնը: Պատուական կինը մահկանացուն կնքեց այն ատեն, երբ եղբօրորդին քսան տարու եղած էր. բայց մահէն առաջ անոր պատմեց եղբօրը եղերական մահը, անոր հետեւանքը եղող կործանումը, ու Լիւսիէնի յանձնեց Ալֆորվիլի գետնին սեփականաթուղթը:

Տիկին Պէրթէն այդ խորհրդաւոր գործին մանրամասնութիւնները երկարօրէն հաղորդեց, անունը տալով այն կնոջ, որ գործարանը հրկիզած եւ Պ. Լապրուն սպաննած էր: Տիկին Պէրթէն չծածկեց իր տարակոյսը Ժաննի Ֆորթիէի մեղապարտութեան մասին, հակառակ անոր կրած դատապարտութեան: Նոյնպէս խօսեցաւ Ժաք Կարոյի, այն գործավարի մասին, որուն համար կ'ըսէին թէ իր անձնուիրութեան զոհ գացած էր, բոցերուն մէջ այրելով: Բնականաբար չէր ընդունէր այդ անձնուիրութիւնը, եւ Ժաք Կարոյի մահն իսկ ապացուցուած չէր նկատեր: Տիկին Պէրթէնի կարծիքով, Ժաք Կարօ յանցապարտ էր կամ գոնէ կրնար ըլլալ, իսկ Ժաննի Ֆորթիէ՝ անմեղ ու մարտիրոսուհի:

Լիւսիէն խոր ուշադրութեամբ եւ ցաւագին շահագրգռութեամբ մտիկ ըրաւ այդ յայտնութիւնները: Իր հօրաքրոջ խօսքերը քանդակուեցան իր յիշողութեան մէջ, ու խորհեցաւ թէ պարտաւոր էր լոյս սփռել հօրը մահը շրջապատող աղջամուղջին մէջ: Աշխարհի մէջ առանձին մնացած՝ աշխատանքի նուիրուեցաւ մեծ կորովով:

ԿՁԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նիկողոս Սարաֆեան, Օր. Անահիտ Բասարմաճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի (Յունուար 28) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալ գրագէտին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ» կը Նուիրեն

Միացեալ Նահանգներէն Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Թագուհի Նորատեան Լիոնի իրենց ազգականներուն տուած այցելութեան առթիւ (1972) մէկական տարի «Յառաջ» կը նուիրեն իրենց հօրեղբօրորդւոյն՝ Գասպար Նորատեանի (Միրիպէլ) եւ փեսային Մարկոս Պաղտասարեանի (Վիլէօրպանն) եւ հինգ տոլար «Յառաջ»ի, ի յիշատակ Շաւարշ Միսաքեանի:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խումբի ժողովը այս Ուրբաթ Յունուար 26, ժամը 8·30ին Մշակոյթի Տան մէջ:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը, այս Ուրբաթ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տունը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՀԻՒԱՔԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ

Շաւիլի Ֆրանսական կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ, էքիւմէնիք շաբթուան առթիւ, հաւաքական աղօթք կը մատուցուի այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, մասնակցութեամբ տեղւոյն Հայոց եկեղեցւոյ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, փետրուար 18ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԵՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԷՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 28) ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

Ս. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

կը մասնակցի Կարդինալ Տանիէլու:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17էն 25

Մեկնում Փետր. 17ին Կառ տը Լիոնէն Ալպէրկ–էֆափրէսով ժամը 22ին. սահմանափակ տեղեր (կարելիութիւն՝ քուշէթի) դէպի Մելաու, Պալ, Յիւրիխ, Պուքս ճամբով: Տեղաւորում շատ հանգստաւէտ պանդոկ մը տաք եւ պաղ ջուր, խնամուած ճաշ:

Մելաուս ձմրան շատ հաճելի կայան մըն է (դահոյկ, եւ ամէն տեսակ զուարճութիւններ) 700 մեթր բարձրութեան վրայ:

Մասնակցութիւն՝ 395 Ֆր. ամէն բան մէջը: Կանխավճար՝ 100 Ֆր., մնացեալը Փետրուար 10ին:

Վերադարձ Փետր. 24, ժամանում Կառ տը Լիոն, Փետր. 25ին կէսօրէն առաջ:

×

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՋԻ ՋՈՒԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8·15ին Կառ տիւ Նոռ, Թէրմինիւս սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8·30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինշ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17·30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առեւները:

Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES
EDUCATIVES

12 Allée Leonide — Le Perreux

Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՋԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

UNE SOIREE MUSICALE DE

L'UGAB

le Mercredi 24 Janvier à 20 h. 45

RECITAL VIOLON - PIANO

Annie Kavafian
Raffi Petrossian

MOZART -- BEETHOVEN -- DEBUSSY
ARNO BABADJANIAN 1ère audition

Manifestation proposée par la QUATRA
Association d'Action Artistique Arménienne

Invitation MUSEE GUIMET, 6, Place d'Iéna

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 15ին, Ահարոնեան ակումբը:

ՃԱՇ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ի նպաստ կայանի նորակառոյց շէնքին, Ս. Ժերոմի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը ճաշ մը կը պատրաստէ Ս. Ժերոմի Հայոց եկեղեցիին կից սրահին մէջ Յունուար 28, Կիրակի ժամը 13ին:

Համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած Կապ. Խաչի տիկիններուն կողմէ:

Զուարթ մթնոլորտ, երգ, նուագ, արտասանութիւն, անակնկալներ, եւայլն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑՈՒՄԸ

150, Rue Etienne Dolet, 22ème étage

Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 16·30ին

"ՀԻՆ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ"

«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԴՐԱՄՆԵՐՈՎ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ»

պատրաստուած, հմուտ դրամագէտ՝

ՏԻԿԻՆ ԳԱՓԱՄԱՃԻԻ կողմէ

Ցուցադրութիւնը կը տեւէ միայն 2 օր

ՇԱԲԱԹ 27 ժամը 16·30էն մինչեւ 19

Մուտքը հրաւէրով

ԿԻՐԱԿԻ 28, ժամը 10էն մինչեւ 19

Մուտքը ազատ է

ԿՈՉ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ասպետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային:

PHARMACIE SILVESTRE
46, Rue de Trévise, Paris (9e)

•

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ
ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՀԱՅԵՐՈՒՆ

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Էսաեան Սանուց Միութեան

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ՃԱՇ - ԽՆՋՈՅՔ

Համախարբերդցիական Միութեան Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղի ընտանեկան խնջոյքը Փետրուար 4ին, Կիրակի ժամը 14ին, Ֆապրըկուլ, Հանրականքի Ընկերութեան սրահին մէջ:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, նուագախումբ:

Ճաշագին 30 Ֆր. (15 Ֆր. փոքրերու):

Արձանագրուիլ անյապաղ Նշան Նաճարեանի մօտ, Քամփանեը Ռոզէռէ–լէ–Փէնտէ Պաստիտ, Սէնթ–Անթուան:

Հեռաձայն 50–75–35

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51–59–40

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 28 ժամը 14·30ին ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահը, 26 Ռիւ Թրուայոն, Սեվր:

Կազմակերպութեամբ Կապոյտ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան մասնակցութեամբ շրջանի իր մասնաճիւղերուն:

Յայտագիրը պատրաստուած է կայանի երախաներուն կողմէ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ ԻՐ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՎ

Նախընթրիք կը բաժնուի երախաներուն:

Պ Ի Ի Ֆ Է

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՇԱՒԻԼԷՆՕԹոքառ ժամը 2ին, Փուէն տը Շաւիլ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ ժամը 13·30ին Պուլվար Քառնօ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԷՆ ժամը 2ին եկեղեցիէն, 2·15ին կը հանդիպի Սարսէլ, Փլաս տիւ 11 Նովամպրը:

ԾԱՆՕԹ.— Նախապէս յայտարարուած էր որ այս հանդէսը տեղի կ'ունենայ Երդ թաղապետարանի սրահը, բայց ընտրական պատճառներով քաղաքապետարաններու սրահները տրամադրելի չըլլալով, հանդէսը կը կատարուի Ս. Մուրատեան վարժարանը, շնորհիւ տեսչութեան բարեացակամութեան:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 25 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 25 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 120 ֆր. Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման Տար. 135 ֆր. Հատը 0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.623

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.623

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գալֆայեան որբանոցն ալ կը բոլորէ «Խթիմլաք»ի հետեւանքով ստեղծուած տագնապի իր երրորդ տարին: Որբանոցին շէնքը դեռ կանգուն կը մնայ, բայց այն պատճառները, որոնք հարկադրեցին որ պաշտամունքը դադրի մօտակայ Ս. Ստեփանոս եկեղեցիի մէջ, նոյն պատճառներով այս որբանոցն ալ փոխադրուեցաւ Սկիւտարի իր ամարանոցը, ուր կը շարունակէ իր գոյութիւնը շատ սեղմ պայմաններու ներքեւ: Սկիւտարի իրենց կալուածին վրայ նախկին որբանոցի շէնքերուն ծաւալով նոր շէնք մը շինելու արտօնութիւնը ձեռք ձգելու համար, Որբանոցի Խնամակալութեան ներկայացուցիչները քանիցս հարկադրուեցան Անգարա երթալ եւ պատկան իշխանութեանց հետ շփման մէջ մտնել: Հարցը բաւական հասունցած էր: Տարւոյս Մարտ ամսուն մենք այս նպատակով եւս այցելեցինք մեծայարգ վարչապետին: Թէեւ անմիջական արդիւնք կարելի չեղաւ ձեռք ձգել, բայց գէթ հարցը դրուեցաւ օրինական որոշ ճամբու մը մէջ, ուր մեծ յոյս կար, որ այս խնդիրը իր բանաւոր լուծումը պիտի գտնէր: Բայց այս անգամ ալ վարչապետին հրաժարումով գործը մնաց հոն՝ ուրկէ սկսուած էր: Ասոր վրայ Գալֆայեան Որբանոցի Խնամակալութիւնը ստիպուեցաւ առժամեայ կարգադրութիւններ ընել Սկիւտարի ամարանոցին մէջ եւ որբանոցը փոխադրել ու վերաբանալ այնտեղ գրալիօրէն պակսեցնելով աշակերտուհիներուն թիւը: Ի վերջոյ խնամակալութիւնն ալ ճարահատ դատի դիմեց, օրէնքի ճամբով տիրանալու այն բնական իրաւունքին, որուն համար գործնական լուծում մը կարելի չէր եղած գտնել դիմումներով՝ պատկան իշխանութեանց մօտ:

Վերջերս անսպասելի նոր դժուարութեան մը առջեւ գտաւ ինքզինքը համայնքս, երբ կրթական տնօրէնութենէն հրահանգ եկաւ Գարակէօզեան Որբանոցի տնօրէնութեան, որ այս տարի արձանագրուած աշակերտներէն քառասուն հոգի հանուին որբանոցէն, այն պատճառաբանութեամբ որ «հայերէն չեն գիտեր»: Շատ անսովոր եւ անհասկնալի հրահանգ մը թուեցաւ ասիկա բոլոր շրջանակներուն, քանի որ հայ տղայ մը հայ վարժարան կը մտնէ նաեւ հայերէն սորվելու միւս նիւթերու կարգին, զորս եւս չի գիտեր: Որբանոցի Խնամակալութիւնը հարցը ձեռք առած է բարւոք լուծում մը գտնելու համար: Վերջերս քրիստոնեաներու անձնագրերու (նուֆուս) մէջ «կրօնք» սինակին դիմաց սկսուած է գանց ընել ենթակային յարանուանութիւնը — Օրթոտոքս, Կաթոլիկ, Լուսաւորչական, Ասորի եւայլն — զոր սովոր էին նշել նախապէս: Ոչ ոք պիտի առարկէր այս մասին, (մինչեւ իսկ մեր թերթերէն մէկին յօդուածագրերէն մին գնահատեց ասիկա) եթէ վարժարաններէն ոմանց տնօրէններէն չպահանջուէր «ապացուցանել» որ արձանագրուած աշակերտը Հայ Քրիստոնեայ մըն է: Տնօրէններէն ոմանք յաւելուածական տագտուկի կ'ենթարկուին, Իսթանպուլէն կամ գաւառէն աշակերտներուն հայրերուն անձնագիրները ուզելու, ցոյց տալու համար, քննիչներուն կամ զրկելու ուղուած տեղը, խեղճ հայը երբեմն օրերով կը զրկուի իր անձնագիրէն, զոր միշտ իր վրան պահելու օրինական պարտաւորանքին տակ է, ամէն հաւանականութեան դէմ ցոյց տալու համար:

Այս բոլորին դիմաց ուրախ ենք յիշելու, որ մեր վարժարաններէն երկուքը, Սկիւտարի Երմոնեան եւ Սամաթիոյ Սահակեան շէնքերուն ներքին փայտաշէն բաժանումները փոխարինուեցան կրակի դէմ, պատկան իշխանութեանց բարեհաճ արտօնութեամբ. այսու մեծապէս չափով նուազեցաւ հրդեհի վտանգը, երբ մանաւանդ այս վարժարանները սովորական վառարաններով կը տաքցուին: Այս նորոգութեանց նիւթապէս նպաստեց Կիւլպէնկեան հիմնարկը, որ միաժամանակ լրացուց մեր վարժարաններու գրասեղաններու եւ ճաշասեղաններու նոր եւ յաւելուածական պահանջները:

Համայնական միւս հաստատութիւնները շարունակեցին իրենց բնականոն ընթացքը ներկայ տրուած պայմաններու ներքեւ: Ս. Խաչ Դպրեվանքը այս տարի ունի 156 աշակերտութիւն: Կեդրոնականը 122, Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցը օր աւուր կը բարելաւուի եւ աւելի նպաստաւոր պայմաններ կը ստեղծուին հիւանդներուն համար, որոնց առօրեայ միջին թիւն է 780: Ուսուցչաց Միութիւնը եւ Հիմնարկը կը շարունակեն իրենց կրթական օժանդակ գործը, իսկ Սանուց Միութիւնները՝ իրենց ընկերա-մշակութային ձեռնարկները: Կեդրոնական վարժարանի Սանուց Միութիւնը նշեց իր հիմնարկութեան 25-ամեակը: Կոմիտաս երգչախումբը տուաւ փառաւոր համերգ մը:

Գաւառէն դէպի Իսթանպուլ գաղթը թէեւ դանդաղ, բայց անընդհատ կը շարունակուի: Ասոնց հոգացողութեան գործըն ալ տարուէ տարի կը ծանրանայ, հակառակ բոլորիս բարեացակամութեան, եւ ասոնց օգտակար ըլլալու նիւթական զոհողութեանց: Այս իսկ պատճառով դիմում կատարուած էր Ճինիչեան կտակին, որ համանուն բարեսէր Ամերիկահայի մը կողմէ հաստատուած մարդասիրական հիմնարկ մըն է, կտակի վարչութիւնը դրական ուսով դիմաւորեց մեր դիմումը եւ շուրջ 260 չքաւոր ընտանիքներ մեծ կամ պզտիկ չափով օգտուեցան եղբայրական օգնութեան այս գովելի կտակէն:

Վերջին երեք տարիներէ ի վեր բռնուած « սթաթիսթիքի » համաձայն հետեւեալ խորհրդակատարութիւնները տեղի ունեցած են Իսթանպուլի մեր եկեղեցիներու մէջ:

1970ին 638 մկրտութիւն, 530 պսակ եւ 767 յուղարկաւորութիւն:

1971ին 677 մկրտութիւն, 532 պսակ եւ 857 յուղարկաւորութիւն:

1972ին 645 մկրտութիւն, 489 պսակ եւ 900 յուղարկաւորութիւն:

Առիթը կ'օգտագործենք մեր գնահատանքը եւ օրհնութիւնը տալու մեր համայնական մարմիններու ամէն տեսակ հոգաբարձուներուն, որոնք հակառակ արուեստականօրէն ստեղծուած դժուարութեանց կը մնան պարտականութեան պատնէշին վրայ եւ կ'ընեն իրենց կարելին — երբեմն մինչեւ իսկ անկարելին — իրենց բնականոն հունին մէջ պահելու համար համայնքին գործերը:

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

ՀԱՆԳԻՍՏ

ԱՐՍԷՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՍԻՄԷՈՆԵԱՅԻ

Ցաւով կը տեղեկանանք վախճանումին բազմավաստակ եւ արժանաւոր հոգեւորական Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանցի, որ, քանի մը տարիէ ի վեր Փիլիքալէս ընկճուած ու հիւանդ, հանգստեան կոչուած էր ու կը մնար գարմանումի ենթակայ՝ Պոսթընի մէջ: Վախճանած է Յունուար 17ին:

Ծնած էր 1880 Յունուար 19ին, Թիֆլիզ: Բազմաշնորհ եկեղեցական, նախանձախնդիր՝ Հայ. Եկեղեցւոյ եւ հայ եկեղեցականութեան բարոյական վարկին եւ հոգեւոր առաքելութեան, անձնդիր հովիւ ու հանրանուէր խորհրդական, մտաւոր յարգելի պատրաստութեան տէր ժողովական ու գրիչ, աւելի քան յիսուն տարի ծառայեց իր ժողովուրդին: Աննկուն-Թապաշտ սպասաւոր Հայ. Եկեղեցւոյ՝ ազգային – հայրենասիրական խոր գիտակցութեամբ եւ ոգիով կը յատկանշուին իր կեանքն ու գործը: Օրէնքի եւ կարգապահութեան ադերսուող խնդիրներու մէջ աչալուրջ, քաջ եւ համարձակաձայն՝ հաւատարիմ մնաց մինչեւ իր ուխտին, «որպէս զէն՝ ճշմարտութի՛ւն» դաւանանքին ծառայելով, պաշտպանելով ազգային, հոգեւոր ու բարոյական ըմբռնումները մեր ժողովուրդին:

Անկախաբար քահանայական իր երկարամեայ պաշտօնավարութիւններէն (Մոսկուայէն մինչեւ Փարիզ, ապա նաեւ Մ. Նահանգներ), Ամերիկահայ Կիլիկեան Թեմի կազմութեան օրերուն եւ վաղորդայնին վարած է Ազգ. Վարչութեան նախագահութիւնը արժանաւորապէս:

Հանգի՛ստ իր հոգիին ու յարգանք իր վաստակին:

ՎԻԷԹՆԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ԴԱԴՐԻ ԿԻՐԱԿԻ

ՆԻՔՍԸՆԻ ՃԱՌԸ

Ֆրանսական ժամով առաւօտեան 4ին (11ին ամերիկեան ժամով) նախագահ Նիքսըն տասը վայրկեան տեւող ելոյթով մը, զոր կ'ունենար ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի բոլոր կայաններէն, կը յայտարարէր թէ Վիէթնամի պատերազմը կը վերջանայ:

«Եթէ ուզեցի խօսիլ» կ'ըսէր Նիքսըն, ու ամէն ոք ծանօթ էր շարունակութեան: Այս անգամ կասկած չկար, Վիէթնամի պատերազմը կը վերջանար:

Երեքշաբթի ցերեկ արդէն իսկ լաւատեսութիւն կը տիրէր երբ Քիսինճէր եւ Լը Տիւք Թօ ժպտադէմ դուրս կ'ելլէին Ավընիւ Քլէպէրի ժողովասրահէն, ուր առաջին անգամն է որ կը հաւաքուէին եւ երկարօրէն իրարու ձեռք կը սեղմէին:

Ուրեմն Կիրակի առաւ. ժամը 4ին կը դադրի պատմութեան ամէնէն աւելորդ պատերազմը: Նիքսըն հաստատեց թէ համաձայնագիրը կը ստորագրուի Փարիզ, Շաբաթ Յունուար 27ին, չորս Արտաքին նախարարներու կողմէ:

Պարզ է որ զինադուլ խաղաղութիւն չի նշանակեր բայց եւ այնպէս, բաւական աւելորդ կան որպէսզի տարաբախտ ժողովուրդ մը կարենայ այլեւս շունչ քաշել: Թէեւ համաձայնագրին կէտերը չեն հրապարակուած բայց եւ այնպէս ծանօթ է որ Հանոյ մինչեւ երկու ամիս ազատ պիտի արձակէ բոլոր ամերիկացի գերիները, Սայկոն, իր կարգին ազատ կ'արձակէ իր գերիները: Ամերիկացիք բոլորովին կը պարպեն Հարաւային Վիէթնամը, մինչ Հիւս. Վիէթնամ կը խոստանայ յարգել Սայկոնի գերիշխանութիւնը:

«Պատուաւոր» խաղաղութիւն մը, ըսաւ Նիքսըն, ապահովութիւն տալու համար թէ Ամերիկա չէ բռնկած, բայց եւ այնպէս ոչ ոք կրնայ համոզուիլ թէ այս համաձայնութիւնը կարելի չեղաւ իրագործել Հոկտեմբերին, խնայելու համար անմեղ ժողովուրդ մը, որ Հանոյի եւ Հայֆոնկի մէջ, զոհ գնաց ամերիկեան ռումբերուն: Արդարեւ, որքան ալ մանրամասնութիւնները գաղտնի ըլլան, դէտերու կարծիքով, Հանոյ նոր զիջումներ չէ ըրած:

Ուրեմն Փարիզի մէջ, Շաբաթ օր, Հիւսիս. Վիէթնամի, Հարաւ. Վիէթնամի, Առժամեայ Յեղափոխական Կառավարութեան եւ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարները կը ստորագրեն համաձայնագիրը եւ քանի մը ժամ ետք, զէնքերը կը լռեն: Մինչեւ Շաբաթ սակայն դեռ երիտասարդներ պիտի մեռնին, պատերազմի մը մէջ, ուր ոչ յաղթող կայ, ոչ ալ պարտուող:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ կը ճշդուի թէ 1972ին Վիէթնամի վրայ մէկ միլիոն թոն ռումբ ձգած են Ամերիկացիները, 1966էն ի վեր Ամերիկացիք 7 միլիոն թոնէ աւելի ռումբ նետած են ինչ որ կ'անցնի լայնօրէն Բ. պատերազմի ընթացքին նետուածը (երկու միլիոն թոն):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍԼԱՆՏԱՅԻ հարաւային ափի կղզիներէն մէկը՝ Ուեսթման, փոքր շարժ մը արձանագրեց, որուն յաջորդեց հրաբուխ մը: Կարմրագոյն լաւան շուտով տարածուեցաւ եւ պահ մը վախ յառաջ եկաւ, որ կղզին կրնայ սուզուիլ հրաբուխին հետեւանքով: Կղզիին բնակչութիւնը՝ հինգ հազար հոգի, նաւերով եւ թռաններով փոխադրուեցաւ մայր ցամաք: Եօթը հազար տարուան «մարած» հրաբուխ մըն է, որ յանկարծակի ժայթքեցաւ:

ՆԻԺԵՐԻՈՅ մայրաքաղաքին մօտ «Պոյինկ 707» օդանաւ մը վար ինկաւ: 209 ճամբորդ կար: 156 հոգի մեռաւ: Մեծ մասը մահմետականներ էին, որոնք Մեքքէի ուխտագնացութենէն ետ կը վերադառնային:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ զինուորական ատեանները երկու նոր դատավարութիւններ պիտի տեսնեն: Առաջինին մէջ 31 ամբաստանեալ կայ: Ասոնց մէջ կան հանգստեան կոչուած երկու զօրավարներ՝ Ճէմալ Մատանօղլու եւ Օսման Մաքսալ, որոնք ծերակուտականներ եղած էին եւ մաս կազմած էին կառավարութիւնը տապալող 1960ի զինուորական խմբակին: Երկրորդ դատավարութեան ամբաստանեալներու թիւն է 256 հոգի: Ասոնց մէկ մասը փախուստ տուած էր Պոլսոյ բանտէն: Ցեղակային կրկին ձերբակալուած էին:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը որոշեց շաբաթ մը եւս փակ պահել համալսարանները: Յունուար 3ին փակուած էին ուսանողական խլրտումներու հետեւանքով:

ՈՒՂԵՒՈՐԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ (1972)

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱ

Գ.

Հազիւ պանդոկ տեղաւորուած՝ կը վազենք դէպի Հայոց Ամենափրկչի վանքը: Նորակերտ Թանգարանը բաց է: Հոն կը գտնենք այցելուներու բազմութիւն մը: Պարտ ու պատշաճ Թանգարան է, իրերու գեղարուեստական ցուցադրութեամբ: Գնահատելի է կատարուած աշխատանքը: Ցանկալի պիտի ըլլար գերեզմանատունէն բերել Խոջայ Նազարի, Խոջայ Սաֆարի եւ Խոջայ Սարֆրազի գերեզմանները եւ զանոնք զետեղել եթէ ոչ Թանգարանին մէջ՝ գոնէ Թանգարանի պատին տակ, վանքի բակին մէջ, պարտ ու պատշաճ կերպով ցուցադրելով Ջուղայի այդ նշանաւոր իշխանուորներուն գերեզմանաքարերը:

Թանգարանին մէջ թելադրելի է ցուցադրել նաեւ այն ձեռագիրները, որոնք մեկենասուած են եւ կամ պատկանած այդ եւ ուրիշ մեծանուն Նոր Ջուղայեցիներուն: Դժբախտաբար, Նոր Ջուղայի հին խոջայական ապարանքները անցած են կամ կ՚անցնին օտարներու ձեռք եւ այդ Թանգարանային անգնահատելի բնակավայրերը ի սպառ կը փճացուին, կը քանդուին կամ կը փոփոխուին:

Նոր Ջուղայի շրջակայ գաւառներու Հայութիւնը հետզհետէ կը լքէ գիւղերը եւ կը մեկնի Խորհրդային Հայաստան, Թէհրան կամ Նոր Ջուղա: Կ՚ըսուի թէ այդ գիւղերուն մէջ կը գտնուին գեղեցիկ խաչքարեր, որոնք այժմ անտէր կը մնան եւ որոնցմէ ոմանք արդէն ջարդուած, փճացուած են: Թելադրեցի որ ատոնք փոխադրուին Նոր Ջուղա, վանքին բակը, եւ հոն խաչքարերու Թանգարան մը կազմուի: Ատոնց փոխադրութեան համար տրամադրուելիք գումարը շատ ոչինչ բան մըն է, մանաւանդ երբ համեմատէք անոնց գեղարուեստական արժէքին եւ անոնց պատճառելիք սքանչացումին եւ հետաքրքրութեան հետ: Այսպէսով, անոնք պաշտպանուած կ՚ըլլան բնութեան եւ մարդկային փճացումի վտանգէն եւ վանքին Թանգարանային փոքր գանձը խաչքարերու նոր հարստութեամբ ճոխացած կ՚ըլլայ: Նոր Ջուղայի Խորհուրդին գըլխաւոր դէմքերէն Յովհաննէս Օհանեան եւ ուրիշներ խոստացան կատարել խընդրանքս:

Անթիլիասէն երկու սարկաւագներ կը պաշտօնավարեն Նոր Ջուղայի մէջ, — Զաւէն եւ Յարութիւն. երկուքն ալ ուշիմ եւ եռանդուն, որոնք մեզի ամէն աջակցութիւն ընձեռեցին: Մասնաւորաբար երախտապարտ եմ Լեւոն Մինասեանին, մեղուաջան, պատրաստակամ, սիրալիր եւ անխոնջ: Շնորհակալութիւն նաեւ Եղիշէ Վրդ. Մանճիկեանի, որոնց օժանդակութեամբ գրեթէ ամբողջ օր մը Նոր Ջուղայի գերեզմանատունը բազմաթիւ տապանագրութիւններ արտագրեցի եւ շատ մը արդէն տպագրուածներ վերստին ստուգեցի, սրբագրեցի եւ ամբողջացուցի իմ «Խոջայ Նազար եւ իր Գերդաստանը» վերախմբագրուած գործիս համար:

Նոր Ջուղայի գերեզմանատունը հսկայ դաշտ մըն է տասնեակ հազարաւոր (կ՚ըսեն... 50.000) գերեզմանաքարերու: Բարեբախտաբար այժմ կը գտնուի պարսկական զինուորական գօտիին մէջ եւ արգիլուած է պատահական մարդոց մուտքը: Այս ձեւով զերծ կրնայ մնալ վանտալութիւններէ: Եւ սակայն, Նոր Ջուղայի համբաւաւոր դիւանին պէս՝ Նոր Ջուղայի գերեզմանատան տապանագրութիւններն ալ հաւաքել եւ հրատարակել խիստ կարեւոր է: Թելադրեցի որ ամբողջ գերեզմանադաշտը 1, 2, 3 Թուագրեալ որոշ մասերու բաժնուի եւ յետոյ ալ իւրաքանչիւր մասի գերեզմանաքարերուն վրայ թիւեր ներկուին եւ տապանագրութիւնները օրինակուին տուեալ թուահամարներուն ներքեւ: Անշուշտ ասիկա աշխատանք եւ յոգնութիւն պահանջող գործ մըն է եւ սակայն կենսական է՝ ապահովելու համար Նոր Ջուղայի վաւերական պատմութիւնը:

Մենք հոն անհաւատալիօրէն շահեկան տապանագրութիւններու հանդիպեցանք: Մեզի զարմանք պատճառեց թէ ինչո՛ւ գրեթէ բոլոր տապանաքարերուն մէկ անկիւնը կոտրած է: Ըսուեցաւ որ Սաֆաւի Շահերէն մէկուն (կարծեմ Շահ Հիւսէինի) օրով հրաման կը տրուի նոյնիսկ մեռած քրիստոնեաները թլփատել... եւ հրամանը կը գործադրուի գերեզմանաքարերուն մէկ անկիւնը կոտրելով («թլփատելով»): Ինծի անմեկնելի մնաց թէ իգական սեռունդի գերեզմանաքարերու ինչո՛ւ թլփատուեր են...:

Նոր Ջուղայի նշանաւոր Դիւանը, որ այժմ կարգի կը դրուի Լեւոն Մինասեանի խնամքով, պէտք է որ հրատարակուի, իր մեծաթիւ արժէքաւոր վաւերաթուղթերով: Քանի որ ատոնք հնագարեան ձեռագիրներ են, յուսալի է որ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հայկական գործերու բաժինին վարչութիւնը յարմար տեսնէ ատոնց պարտ ու պատշաճ հրատարակութիւնը: Ժամանակին՝ մեծագոյն մասին լուսանկարները անձամբ հանեցի եւ դիւանէն բաւական նիւթեր հրատարակեցի, թէեւ հրատարակուածը շատ չնչին մէկ մասն էր: Բնական է, ձեռնհաս կերպով պէտք է պատրաստել դիւանական թուղթերու այդ հրատարակութիւնը, մանաւանդ իրենց խրթին ոճին եւ դժուարիմաց բառերուն պատճառաւ: Յուսանք որ Նոր Ջուղայի դիւանը փրկուի ի սպառ կորուստէ, հրատարակուելով: Մենք կը յիշենք Փլովտիւի համեստ դիւանը (Պուլկարիա), որ իր տապանաքարերուն (ԺԷ.–ԺԸ. դարէն) բախտին արժանացած կ՚ըլլայ:

Տոքթ. Յակոբեան շարժանկարի իր գործիքներով Փերիոյ լքուած գիւղերը գնաց, ապագայի համար գիւղերու ներկայ վիճակին մասին վաւերական շարժանկար մը ունենալու նպատակով:

Երեկոյ մըն ալ անցուցինք Նոր Ջուղայի Երիտասարդաց ակումբին մէջ: Խիստ գովելի եւ ամէն աջակցութեան արժանի ձեռնարկ մը, հաստատուած Կուսանոյ հին վանքին մէջ:

Թէհրանի մէջ ժամանակս կ՚անցընեմ սիրելի եւ Թանկագին Ժօրժ Ոսկանեանի հետ: Ինծի պէս «խելագա՛ր» մըն ալ ա՛ն ... Միայն թէ, ինծի պէս ձեռագիր հաւաքելու տեղ՝ ան հին յուշարձաններու նկարները կը հանէ ու կը հաւաքէ: Գիշեր մը, իրենց տան մէջ [illegible] Էմիլ Յակոբեանի հետ կը ժամադրուինք: Թէհրանի «Հուր» պարբերականին անխոնջ եւ արդիւնաշատ խմբագիրը Թաւրիզ-Թէհրանը ջուրի ճամբայ ըրած է պետական եւ ազգային լուրջ պարտականութիւններով բեռնաւորուած: Արտասահմանի մէջ քիչ ծանօթ է կամ բոլորովին անծանօթ՝ այս անզուգական հայորդին, որ Թաւրիզի Մելիք-Թանգեան ազգային եկեղեցական Թանգարանին հիմնադիր հովանաւորներէն եղած է: Բարձր կրթութեամբ, ազնիւ նկարագրով անձ մըն է, որուն վըստահած է պարսիկ կառավարութիւնը բարձր պաշտօն. կը վայելէ զինք ճանչցող բոլոր Հայերուն սէրն ու յարգանքը: Ցաւալի է որ «Հուր»ը նիւթական բացարձակ ապահովութիւն չունի յարատեւելու համար: Մեծապէս գովելի պիտի ըլլար, եթէ Պարսկահայութիւնը իր ընտիր գործին օժանդակ ըլլար: «Հուր»ը կը հրատարակուի երկու լեզուով, հայերէն եւ պարսկերէն, եւ ցարդ սքանչելի կապ մը եղած է հայ եւ պարսիկ գրական բարձր շրջանակներուն միջեւ:

Օր մըն ալ, պատահաբար Ժօրժի աշխատանոցը կը հանդիպիմ, եռանդուն Նորայր Մամեանին: Կը ժամադրուինք, յաջորդ օր մեր պանդոկը նախաճաշելու համար միասին: Այդ առթիւ կը ներկայացնեմ զինք Տոքթ. Յակոբեանին: Երկար եւ շահեկան խօսակցութիւն մը կ՚ունենանք կատարուելիք շարժապատկերին մասին:

Հոս պիտի ուզեմ երկու խօսք ընել Ժօրժ Ոսկանեանի մասին: Ազնիւ բնաւորութեամբ, իր արուեստին տիրապետած եւ նուիրուած, միջազգային համբաւով, բացառապէս ընտիր լուսանկարիչ մըն է հայկական յուշարձաններու: Ինք պատրաստած է թէ՛ գունաւոր եւ թէ սեւ ու ճերմակ լուսանկարի հաւաքածոներ Ս. Թադէի, Դարաշամբի, Ս. Ստեփանոսի եւ Նոր Ջուղայի Ամենափրկչի վանքին եւ Թանգարանին լուսանկարներ՝ մեծապէս յաջող արուեստով: Ընտիր նկարներ ունի, որ արտահանուած են իտալերէն Հայ Ճարտարապետութեան Փաստերու «Ս. Թադէի վանք» հատորին մէջ, քանի մը տարի առաջ Իտալիա հրատարակուած: Որքան անձնազոհ, նոյնքան համեստ, իրական արուեստագէտ մըն է մեր այս Թանկագին բարեկամը, որուն լուսանկարչական հաւաքածոն հայկական յուշարձաններու՝ որքան գիտեմ, եզական է մեր իրականութեան մէջ եւ ամենակարեւորը:

Մեր սիրելի բարեկամը, Արտակ Եպս. Մանուկեան, Անթիլիաս գացած էր միւռոնօրհնէքին մասնակցելու համար: Թէհրանի հոյակապ Ս. Սարգիս եկեղեցին եւ առաջնորդարանը, որոնք ի հիմանէ նոր կառուցուեցան, իշխանական նուիրատուութեամբ Գուրգէն եւ Վազգէն Սարգսեան եղբայրներու կողմէ, ի յիշատակ իրենց հանգուցեալ հօր՝ Մարգար Սարգսեանի, աւարտած է արդէն: Արտակ Եպս. արդէն փոխադրուած է նորաշէն եւ ներկայանալի առաջնորդարանը, թէեւ եկեղեցին պիտի օծուի 1973ին:

Շարժանկարի, լուսանկարի եւ պրպըտանց հարուստ պաշարով մը կը մեկնինք Թէհրանէն:

Յ. ԲԻՒՐՏԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՏՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Արեւելեան Գերմանիա յաջողեցաւ իր հիմնական նպատակներէն մէկուն մէջ: Դաշնակցային Գերմանիոյ հետ իր կնքած համաձայնագրին հետեւանքով, զանազան երկիրներ կը փութան դիւանագիտական կապ հաստատել իրեն հետ: Այսպէս, ան հիմա կը նկատուի առանձին Պետութիւն:

Արեւմտեան երկիրներէն շատեր իրենց դիւանագիտական կապը հաստատելէ առաջ մտադիր են վերարծարծելու վնասուց հատուցումներու հարցը: Ատոնք երկու դասի կը պատկանին: Առաջինը պատերազմի եւ նացիական ոճիրներու վնասներ են, իսկ երկրորդը՝ պետականացուած գոյքերու, շէնքերու եւ դրամներու հատուցումն է:

Այս հարցը «պաղ պատերազմ»ի գլխաւոր խնդիրներէն մէկը եղաւ: Եւ բարդ է իր էութեամբ: Արդարեւ, Փոցտամի 1945ի համաձայնագրով գրաւուած Գերմանիոյ խորհրդային գօտին (իմա՛ Արեւելեան Գերմանիա) վնասուց հատուցում պիտի կատարէր Խորհ. Միութեան եւ Լեհաստանի, իսկ արեւմտեան գօտիները (իմա՛ Դաշնակցային Գերմանիա) Մ. Նահանգներուն, Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Արեւմտեան Եւրոպայի միւս երկիրներուն:

1953ին, Փոցտամի համաձայնագրի խախտումէն ետք, արեւմուտքի երկիրներուն մեծ մասը հրաժարեցաւ վնասուց հատուցում պահանջելէ Արեւմտեան Գեր-

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

— Այո, — ասում եմ ես, — երազ տեսայ, ծանր երազ...

— Ի՞նչ տեսար, — հարցնում է Աշոտ դային երեւի առանց աչքերը բանալու:

— Աքսորում էին ու մենք ուրախ էինք:

— Յետո՞յ...

— Յետոյ...

Բայց ես ուզում եմ թեթեւացնել խաւարը, խեղդող օդը, հիմա ես անզուսպ ցանկութիւն ունեմ մի ծիծաղելի բան լսել կամ ասել ու ծիծաղել, այնպէ՛ս ծիծաղել, որ բարաքը դղրդնի, ծիծաղել Մեֆիստոֆէլի պէս, այսպէս, — Հա՛-հա՛-հա՛-հա՛հա՛...

Ես ի հարկէ մտքումս եմ ծիծաղում եւ դա ինձ յաջողւում է, հա՛-հա՛-հա՛-հա՛-հա՛... Մեֆեստոֆէ՛լիա...

— Յետո՞յ, — անհամբերութեամբ նըշաններ է ցոյց տալիս Աշոտ դային:

— Յետոյ... երազումս եկաւ մի մաքի:

— Մօտս եկաւ հարցմունքի... վե՛րջ տուր...

— Այդպէս չի եղել, — առարկում եմ ես, — երբ մեզ աքսորեցին, մայրս դեռ ողջ էր: Նա իմ քննիչին դիմում է գրել, այսպէս.—

Երազումդ մի մաքի
Մօտդ եկա՞ւ հարցմունքի
Ասա՞ց.— ապրի՛ քո բալէն,
Ո՞նց էր համը իմ ձագի...

— Դու նախ իրաւունք չունես, — ասում է Աշոտ դային, — Թումանեանի ասածները քո ուզածի պէս շուռ ու մուռ տալու: Այս մէկ...

— Երկրո՞րդը, — հարցնում եմ ես:

— Երկրորդը՝ քնիր, վաղ առաւօտեան ... Առաջին...

Ու քնում է, կամ ո՞վ գիտէ, ձեւացնում է որ քնած է:

. . . .

... Մենք, համաձայն հրամանի, իջնում ենք մեքենաներից եւ իրերը գրկած կամ շալակած՝ հերթի կանգնում: Մէկ-մէկ: Աչք-ծոծրակ: Յետոյ առաջ ենք շարժւում: Առաջընթացներն արդէն խուզարկւում եւ մէկ-մէկ բարձրանում են վագոն: Խուզարկելից վերցնում են ծխախոտները, մախորկա... ա՞յս ինչ նորութիւն է:

Վագոնը հեռուից մարդավարի, սովորական վագոն է, միայն մօտենալուց յետոյ կարելի է նկատել, որ պատուհանները փոքր են գիւղական խրճիթների պատուհանների նման եւ զարդարուած են երկաթէ խիտ ճաղերով: Վագոնի միջանցքը յագեցած է բանտահոտով: Այս այն հոտն է, որը միայն կալանաւորին է յայտնի: Նկարագրել այն՝ դժուար է: Ասել, որ դա գարշահոտութիւն է, ճիշդ չէր լինի, ասել, որ հաճելի է այդ բոյրը, այդ էլ կը լինէր չափազանցութիւն: Դեղաների հոտն, օրինակի համար, մէկին կարող է դուր գալ, միւսին ոչ, բանտահոտը չի կարող դուր գալ ոեւէ մարդու, թէեւ կրկնում ենք, դա գարշահոտութիւն չէ: Դա, մի տեսակ, ինչպէս բացատրեմ, պաշտօնական հոտ է, որը կալանաւորին ներշնչում է մի տեսակ լըրջութիւն եւ մի տեսակ զգաստութիւն:

Վագոնն ունի իր կուպէները, կուպէներն ունեն իրենց դռները, որոնք երկաթապատուած են: Կուպէները երեքյարկանի են, իսկ յարկերը միակտուր: Ամէն յարկում պիտի աշխատի ապրել չորս մարդ: Լաւ չզգալու համար ստեղծուած են օբյեկտիւ եւ սուբյեկտիւ բոլոր հնարաւորութիւնները: Նստելիս պէտք է քիչ կռանալ, պառկելիս՝ պէտք է աշխատել որքան կարելի է կարճահասակ լինել, կանգնելու մասին, խօսք լինել անգամ չի կարող: Մնացեալն՝ ինչպէս բանտում:

Մնացեալն՝ ինչպէս բանտում: Այստեղ նկատւում է աւելի մեծ հոգատարութի՛ւն. չեն ուզում որ ծխելով վտանգենք մեր առողջութիւնը, կամ դրան անցքից ներս նայող պահակների տեսողութիւնը... Օրուայ ընթացքում տալիս են միայն երեք անգամ ծխելու մախորկա: Մնացեալը՝ ինչպէս բանտում: Երկու մէջտեղ պառկողները դժբախտ են, նրանց անհանգստացնում են երկու կողմից: Բայց նրանք կարող են նայել ճաղապատուած պատուհանից եւ դիտել կառամատոյցից՝ անկապ պատկերներ: Ուրեմն նրանց կարելի է մինչեւ անգամ նախանձել... Մնացեալը՝ ինչպէս բանտում:

Երեկոյեան մեր վագոնը ցնցուեց եւ առաջ շարժուեց: Ուզեցինք ասել՝ «Մնաս բարով, Երեւան», բայց ետ դարձաւ ու նորից ցնցուեց: Ետ: Առաջ: Ետ, առաջ, վագոններ են կցում:

— Ուրեմն գնում ենք, — ասում է մէկը եւ տիրում է լռութիւն:

— Նոր գլխի ընկաւ...

— Երանի՛ նրանց, որոնց ոսկորները մնացին Երեւանում, — կոկռում է սանտիմենտալ մի ապառ, — մեր ոսկորները...

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(60 – Շար.)

մանիայէ. աւելի ճիշդ՝ այդ հարցը առկախ ձգեց մինչեւ խաղաղութեան դաշնագրի կնքումի օրը ամբողջ Գերմանիոյ հետ: Այսուհանդերձ, Պոն տարիներու ընթացքին 12 միլիառ տոլարի հատուցում կատարեց:

Միւս կողմէ, սակայն, Արեւելեան Գերմանիա շօշափելի գումարներ վճարեց, իբրեւ վնասուց հատուցում, Մոսկուայի, միակը Չորս Մեծերէն, որ տէր մնաց իր պահանջին պարտուած Գերմանիայէն: Արեւելեան Գերմանացիները որոշ հատուցումներ կատարեցին նաեւ Եուկոսլաւներուն, որոնք պարտադիր աշխատանքի տարուած էին նացիներու կողմէ:

Արեւելեան Գերմանիա, այսուհանդերձ, բոլորովին նոր ուղեգիծ մը որդեգրեց յայտարարելով, թէ ինք նոր Պետութիւն մըն է եւ ինքզինք Ռայխի յաջորդը չի նկատեր: Որով իրենք ոչ մէկ պատասխանատուութիւն կը ստանձնեն 1949էն առաջ գործուած արարքներու համար:

Արեւելեան Գերմանիա հիմնուած է 1949ին: Արեւելեան Գերմանիա կ'աւելցնէ թէ վնասուց հատուցումի պահանջները պէտք է ներկայացուին Դաշնակցային Գերմանիոյ: Այս վերջինը, ի տարբերութիւն Արեւելեանէն, ինքզինք կը նկատէ կառավարական շարունակութիւնը գերման ազգին, եւ դեռ մինչեւ վերջերս՝ միակ իրական գերման Պետութիւնը:

Ներկայիս հարցը աւելի բարդացած է, քանի որ միջազգային դիւանագիտութիւնը կ'ընդունի երկու առանձին գերիշխան Գերմանիա:

Ասիկա իրաւական գետնի վրայ կը նշանակէ, որ երկու երկիրներն ալ Ռայխի ժառանգորդներն են: Արեւմուտքի տեսակէտով անհրաժեշտ է, որ Արեւելեան Գերմանիա իր պարտաւորութիւնները ստանձնէ:

Վերջապէս, այս հարցին երկրորդ կէտն ալ հրապարակ կուգայ, քանի որ պատերազմէն ետք համայնավար իշխանութիւնները արեւմուտքի պատկանող դրամատուներ, հողեր, շէնքեր, առեւտրական հաստատութիւններ պետականացուցին: Ցորչափ Արեւելեան Գերմանիա չէր ճանչցուած Արեւմուտքէն, կը յաջողէր մերժել այս վերջիններուն պահանջները, իսկ այժմ տարբեր է կացութիւնը:

Արեւելեան Գերմանիայէն վնասուց հատուցում պահանջող երկիրներէն են Մ. Նահանգները (աւելի քան 50 միլիոն տոլար), Զուիցերիա (25 միլիոն), Ֆինլանտա, Հոլանտա, Իսրայէլ եւ դեռ ուրիշներ:

Թ. Ա. Թ.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
ՅԱՌԱՋԸ

Զայներ Գաւառէն

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ Լիոնի մէջ

ԼԻՈՆ.— Երբ պատեհութիւնը կ'ունենամ գրի առնելու, ընդհանրապէս Կապ. Խաչի, իսկ յատկապէս Լիոնի մասնաճիւղի գործունէութեան շուրջ կ'անդրադառնայի միայն տարեկան երկու ձեռնարկներուն, ոչ միայն յաջողութեան, այլ նաեւ իրենց բարեսիրական նպատակներու մասին: «Մանուկներու Օր»ը եւ երկամսեայ կայանի ձեռնարկը:

Բայց եւ այնպէս, պէտք չէ անտեսել որ նոյնքան կարեւոր հանդիսութիւն մը եւս կը կատարէ Լիոնի մասնաճիւղը, որ կը զուգադիպի Նոյեմբեր ամսուն, տարեկան պարահանդէսի պատրաստութեամբ: Ինչպէս կատարուեցաւ անցեալ Նոյեմբեր 18ին, Շաբաթ երեկոյ Լիոնի մօտակայ «Քազինօ Շարպոնիէռ»ի շքեղ սրահներուն մէջ: Ինչպէս ամէն տարի, այս պարահանդէսը եւս զարդարուած էր առհասարակ հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներու թարմ փունջերով:

Արդար է ըսել որ, Լիոնի Կապոյտ Խաչի այս ձեռնարկը եւս, միւսներու նման, յաջողութեամբ պսակուեցաւ, որուն գաղտնիքը, նուիրումի եւ անձնազոհութեան խորունկ զգում հայապահպանման գերագանց ըմբռնումին մէջ կը կայանայ:

Յատկանշական է մանաւանդ, իրենց աշխոյժ եւ յամառ աշխատանքը, որ կը կատարեն Լիոնի Կապ. Խաչի անդամուհիները:

Միթէ ապացոյց մը չէ՞, որ Նոյեմբերեան խստաշունչ սառնամանիք դարձած օդին իսկ, անվարան կ'իջնեն հրապարակ, շրջագայելու խանութէ խանութ, վաճառատունէ վաճառատուն, վիճակահանութեան տոմսերու համար նուէրներ հաւաքելու: Ճիշդ է ըսել, որ շնորհակալութեան արժանի գործ կատարեցին նաեւ անոնք, որ իրենց նուէրներով սատար հանդիսացան այս ձեռնարկին:

Հանդէսը, որքան բարոյական, նոյնքան ալ նիւթական յաջողութիւն արձանագրեց, որուն արդիւնքը պիտի երթայ միանալու այն գումարին, որ պիտի յատկացուի կայանի կից հողամասի մը գնման, նոր շէնքի մը կառուցման:

Իսկ այս տարուան առաջին ձեռնարկը եղաւ «Մանուկներու Օր»ը Յունուար 14ին Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Լիոնի Ազգ. Տան սրահին մէջ: Ժամանակէն առաջ, սրահը լեցուած է ոչ միայն ծնողքներով, այլեւ յարգոյ հասարակութեամբ:

Յայտագրի առաջին մասը սկսաւ դպրոցական «Հայկազեան» վարժարանի երկսեռ աշակերտներու մեծաթիւ մասնակցութեամբ, արտասանութիւններով, մեներգներով, պարերով եւ դաշնակի վրայ նուագով: Մանուկներու ղեկավարութիւնը վերապահուած էր ուսուցչուհի Օր. Ընծայ Ստեփանեանի, իսկ չափահասներու ղեկավարութիւնը եւ խօսնակի պարտականութիւնը կը տանէր ուսուցչուհի Տիկ. Գ. Գայթանճեան:

Յայտագրի առաջին մասի վերջաւորութեան բեմ հրաւիրուեցաւ Լիոնի հոգեւոր հովիւներէն Գրիգորիս աբեղայ Բունիաթեան: Ի տես մանուկներու խաղարկութեան եւ թափուած մեծ ճիգին, ակներեւ էր իր յուզումը սրտին, ըրաւ իր խօսքը բովանդակալից նշանաբանով մը.

«Ես յուզումով դիտեցի, ըսաւ, հազարաւոր քիլոմեթր հեռու հայրենիքէն, օտար ափերու վրայ մեծ ճիգով կատարուած հայապահպանման այս նուիրական գործը, որ կը կատարուի Կապոյտ Խաչի եւ իր նմաններու կողմէ:

«Ճիշդ է որ, Հայաստանի մէջ մեծ ճիգ հարկաւոր չէ: Կան անսահման հնարաւորութիւնները մանուկները հայ մեծցնելու տեսակէտէն: Անոնք արդէն ի ծնէ Հայեր են, հայ ոգիով սնած ու մեծցած երախաներ: Անոնք կ'ուսանին իբրեւ մայրենի լեզու հայերէնը, անոր առընթեր ռուսերէնը եւ ուրիշ լեզուներ:

«Իսկ հոս պայմանները հակառակ կերպով կը փոխուին: Ձեր մօտ մեծ ճիգը կը պահանջէ նորահասները հայկական ոգիով դաստիարակելու: Կապոյտ Խաչը իր կարգին հրաշքի համազօր գործ կատարեց այս ճիւղին մէջ: Հոս, ձեր մայրենի լեզուն Ֆրանսերէն է, եւ դուք կ'ուզէք սակայն ամէն գնով սորվեցնել նաեւ մեր ոսկեղինիկ լեզուն, մեր մեծասքանչ Ա.Բ.Գ.ը: Զոհողութեան կարօտ գործ է, բայց Հայու ոգին, այնքան ուժեղ է եղած, որ դարեր շարունակ գոյապայքար կը մղէ, եւ կրցած է պահել իր Ֆիզիքական եւ հոգեկան կորովը ու հասած այսօրուան հայրենիքի փառահեղ վերելքին: Այս բոլորին մէջ կայ նաեւ հայ կնոջ հերոսական ուժն ու կարողութիւնը»:

Յաջողութեան եւ կարողութեան մաղթանքներով, տուաւ իր հայրական օրհնութիւնը:

Յայտագրին առաջին բաժինէն վերջ, կէս ժամ դադար տրուեցաւ, որու ընթացքին, սրահին մէջ գտնուող բոլոր մանուկները գրաւելով իրենց յատկացուած աթոռները, արժանացան Կապոյտ Խաչի անդամուհիներու սիրալիր հիւրընկալութեան: Շարք կազմող երախաներ, մանուկներ, երիտասարդներ ախորժակով եւ ուրախութեամբ կ'ուտէին իրենց համար պատրաստուած նախընթրիքը: Կարծես թէ մանկական հոգեբանութեամբ քիչ մըն ալ հպարտութիւն ցոյց կուտային, այն պատուասեղանին համար, որ սարքուած էր ի պատիւ իրենց:

Ներկայ հանդիսականներն ալ անմասն չմնացին. սուրճով մըն ալ անոնք պատուասիրուեցան: Անկէ զատ, Յունուար 24 Չորեքշաբթի օրուան «Հայկազեան» վարժարանի աշակերտներու ճաշը մատակարարեց Լիոնի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը:

Հանդէսի երկրորդ բաժինը սկսելէ առաջ, ներկայ հանդիսականներուն իրենց նուէրները տալու պատեհութիւն տրուելու համար փակագիծ մը բացուեցաւ, որ շատ ժամանակ չանցած փակուեցաւ փակագիծը ապահովելով գոհացուցիչ գումար մը:

Շարունակուեցաւ գեղարուեստական բաժինը, Տիկին Գայթանճեանի ղեկավարութեան տակ: Աւելի շեշտակի եւ ճկուն խաղարկութեամբ, շնորհակալի կերպով պարեցին չափահաս երկսեռները, հայկ. գեղջկական պարեր, արժանանալով ծափահարութեանց (բոլորն ալ «Հայկազեան»ի աշակերտներ):

Հանդէսի վերջաւորութեան, Կաղանդ պապան բաժնեց գեղեցիկ նուէրներ, բոլոր մանուկներուն անխտիր, որոնք գոհունակութեամբ ստանալէ վերջ, ժպտադէմ կը դառնային իրենց ծնողաց մօտ:

Լիոնի Կապոյտ Խաչի այս պատրաստութիւնը ամէն բանէ աւելի գնահատելի ձեռնարկ մըն է, որ կը կատարէ ամէն տարի միեւնոյն առեննին, անխափան:

Ահա ազգօգուտ եւ մանուկներու հոգին խայտացնող ձեռնարկ մը խրախուսիչ եւ օրինակելի:

Յիշենք նաեւ որ Կապոյտ Խաչը 200 Փր. նուիրեց Հայկազեան դպրոցին:

ՀՐԱՆԴ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

Վիէնի հայ գաղութը ընդհանրապէս, եւ Հ. Յ. Դ. «Անի» կոմիտէն յատկապէս, սրտի խոր կսկիծով հողին յանձնեցին ընկեր Ոսկեան Լուսարեւեանի անշունչ մարմինը, Յունուար 10ին: 96ամեայ մեր վեթերան ընկերը իր պատանեկութեան տարիներէն մինչեւ խոր ծերութիւն, անձնուիրաբար ծառայեց ազգին եւ հայրենիքին, իր սիրած ու պաշտած կուսակցութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գծած ճամբով:

Սեբաստացի ընտանիքի զաւակ՝ ան 1909ին կ'այցելէ Ատանա: Կոտորածը զայն կը դարձնէ վրիժառու հոգի մը: Իր ծննդավայրէն գաղտնի խոյս կուտայ Պոլիս եւ ապա կ'անցնի Մ. Նահանգներ, ուր կ'անդամագրուի Դաշնակցութեան շարքերուն: Անոր երազն էր զէնք ի ձեռին կռուիլ բարբարոսին դէմ, վրէժը լուծել անմեղներու արեան:

Այդ առիթը կը ստեղծուի 1914ին, երբ ծայր կուտայ առաջին համաշխարհային պատերազմը: Մեր ընկերը անմիջապէս կամաւոր կ'արձանագրուի Զօր. Անդրանիկի զօրագունդին մէջ: Եւ մինչեւ Հայաստանի անկախութեան խորտակումը ան զանազան ճակատներու վրայ՝ ամէնուր կը կռուի քաջաբար:

Հայաստանի խորհրդայնացումէն ետք կ'անցնի Պոլիս եւ անկէ ալ 1922ին շատերու նման կուգայ կը հաստատուի Մարսէյլ ապա՝ Վիէն:

Հոս, խումբ մը ընկերներու հետ հիմը կը դնէ շրջանի կուսակցական կեանքին՝ կազմելով Հ. Յ. Դ. «Անի» կոմիտէն:

Մեր վեթերան ընկերը հակառակ իր առեւոյթ վիճակին միշտ կը կրկնէր, թէ «պիտի մեռնիմ այն ժամանակ միայն, երբ Արարատը տեսնեմ»:

Մեր սիրելի ընկերը չհասաւ իր փափաքին, բայց ան քաղցր յիշատակ մը ձգեց իր շրջապատին մէջ, որովհետեւ ան եղաւ արի հայրենասէր մը:

Հայրենիքը օր մը ի վիճակի պիտի ըլլայ իր գիրկը ընդունելու իր զաւակները: Ու պանթէոն մը պիտի յատկացնէ մեծարելու համար իր համեստ մարտիկները, իր ազատութեան եւ բարօրութեան համար կռուած եւ աշխատած հայորդիները:

Ասոնց շարքին կը գտնուիս, սիրելի ընկեր:

Ա. Ք.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (92)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Հիմա որ ընթերցողներուն առջեւ պարզեցինք այս պատմութեան գլխաւոր հերոսներուն կացութիւնը, դառնանք Ժանն Ֆորթիէի քով: Գիտենք թէ խեղճ կինը դատապարտութենէն յետոյ ուղեղին մէջ արեան համախռնումի հետեւանքով խելագարած ու Սալփէթրիէր փոխադրուած էր: Միջադէպի մը շնորհիւ, զոր պիտի պատմենք, Ժանն բուժուեցաւ եղերական պարագաներու մէջ:

Փարիզի պաշարման առենն էր: Երեք ռումբեր պայթեցան Սալփէթրիէրի շրջափակին մէջ: Այդ ռումբերէն մէկը հրդեհ առաջ բերաւ խելագար կնոջ յարկաբաժնին մէջ, ուր կը գտնուէր Ժանն Ֆորթիէ: Բոցերը կը լափլիզէին պատերը, ճեղքեր կը բանային տանիքին վրայ: Ժանն հրդեհին աւերիչ գործը կը դիտէր, աչքերը դաժան, ձեռքերով խցիկին երկաթէ ձողերուն կառչած:

Հրաշալի փոփոխութիւն մը առաջ կուգար Ժաննի ուղեղին մէջ: Սալփէթրիէրի հրդեհը կը նկատէր իբր շարունակութիւն Ալֆորվիլի գործարանի հրդեհին: Յիշողութիւնը կ'արթննար յիշատակին հետ. իմացականութեան վրայ տարածուած քօղը կը պատռուէր. բանականութիւնը կը վերստանար իր իրաւունքները: Իր ընկերուհիներուն պէս, Ժան Ֆորթիէ ալ միւսներուն հետ առաջնորդուեցաւ շէնքին հեռաւոր մէկ մասը: Հոն ձեռքերուն մէջ մխրճելով գլուխը, Ժանն սկսաւ խորհիլ: Մէկ ժամ յետոյ (այսինքն տասը տարի ետք) անցեալը այլեւս որեւէ գաղտնիք չունէր անոր համար:

Յաջորդ օրը, բժիշկը սովորական այցելութիւնը տուաւ. Ժաննի խցիկը մտած պահուն ոտքի վրայ գտաւ զայն, աչքերը շողշողուն, դէմքը ոգեւորուած, արտայայտիչ: Փոխանակ ձգելու որ բժիշկը իրեն մօտենայ, ինք յառաջացաւ: Բժիշկը արագ ակնարկ մը ձգեց Ժաննի վրայ, ու հասկցաւ որ տարօրինակ ու անյուսալի փոփոխութիւն մը առաջ եկած էր անոր մէջ: Արդէն իսկ բերանը կը բանար հարցափորձելու համար, երբ Ժանն չձգեց որ բառ մը իսկ արտասանէ ան:

— Դուք բժիշկն էք, այնպէս չէ՞, հարցուց:

— Այո, ըսաւ զարմացած:

— Հոս, հիւանդանո՞ցն եմ:

Ժանն ամուր եւ հանդարտ ձայն մը ունէր. որոշ ու թրթռուն շեշտով մը կը խօսէր: Բժիշկը ապշութեան մատնուեցաւ:

— Այո, հիւանդանոցն էք, պատասխանեց բժիշկը:

— Ինչո՞ւ բանտը չեմ գտնուիր, ուր պատիժս կրելու պարտաւոր եմ, յարեց Փիէր Ֆորթիէի այրին:

Այդ երեւոյթին հանդէպ ա՛լ աւելի ապշած, բժիշկը պատասխանեց.

— Սալփէթրիէրի մէջ կը գտնուիք, որ թէ՛ բանտ եւ թէ հիւանդանոց է:

Ժանն սարսռաց, գունաթափ եղաւ ու գոչեց.

— Սալփէրիէրի մէջ...: Յիշողութեանս մէջ առաջ եկած պարապութիւնը կը լեցուի: Սալփէթրիէրի մէջ կ'արգելափակուին խելագարած դատապարտեալները... Ու ես ալ խելագարած էի...:

Բժիշկը վարանում մը ունեցաւ, պատասխանելէ առաջ: Ժանն շարունակեց.

ԿՁԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նիկողոս Սարաֆեան, Օր. Անահիտ Բաստրմաճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի (Յունուար 28) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալ գրագէտին յիշատակը յարգողներուն:

×

Տիկին Աննիկ Բաստրմաճեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 28) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ իր սիրելի բարեկամուհի՝

ՏԻԿԻՆ Փ. ԼԸՄԷԻ

(ծնեալ Տէր-Գրիգորեան)

մահուան Բ. տարեդարձին ի յիշատակ:

Կը խնդրուի յիշատակը յարգողներէն ներկայ գտնուիլ:

×

Այրի Տիկին Շնորհիկ Տէրտէրեան եւ զաւակները՝ Նազարէթ եւ Մարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 28) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԻՐԻՃԱՆ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն յիշատակը յարգողներուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 28) ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

Ս. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

կը մասնակցի Կարդինալ Տանիէլու:

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ

Շաւիլի Ֆրանսական կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ, էքիւմէնիք շաբթուան առթիւ, հաւաքական աղօթք կը մատուցուի այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, մասնակցութեամբ տեղւոյն Հայոց եկեղեցւոյ:

ԿՈՉ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ասպետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Sous la présidence effective de

MONSIEUR JOSEPH COMITI

Secrétaire d'Etat à la Jeunesse et aux Sports

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեան մանրամասնութիւնը յետագային:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Կուջուկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովսէփեան Գարեգին, Տէր եւ Տիկին Յովսէփեան Անդրանիկ, Տէր եւ Տիկին Եսայեան Վարուժան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԿՈՒՋՈՒԿԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ Տէր եւ Տիկին Գարեգին Յովսէփեան, հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.— 50 Ֆր. Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան, 50 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին, 50 Ֆր. «Յառաջ»ի:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խումբի ժողովը այս Ուրբաթ Յունուար 26, ժամը 8·30ին Մշակոյթի Տան մէջ:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը, այս Ուրբաթ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տունը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Ռուբէն ուսանողական խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8·30ին, Մշակոյթի տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՄԱՐՏ 4

ՊԻՆՁԻ ՋՈՒԽԱՐԹ ՔԱՐՆԱՎԱԼԸ

Մեկնում Մարտ 4ին: Հաւաքուիլ ժամը 8ին, Մեթրօ Շաթօ տը Վէնսէն, Թերմինիւս սրճարանին առջեւ կամ 8·15ին Կառ տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սրճարանին առջեւ, մեկնում ժամը 8·30ին, ցերեկուան ճաշը ճամբու ընթացքին եւ ժամանում՝ Պինչ (Պելժիա):

Վերադարձ ժամը 17·30ին եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առենները: Մասնակցութիւն՝ 59 Ֆր. ամէն բան մէջը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES

12 Allée Leonide — Le Perreux

Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՋԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլէն Պ. Ղազարոս Կիւլեան ի յիշատակ Միրիճան Տէրտէրեանի, 40 Ֆր. կը նուիրէ Իսիի Մշակոյթի Տան (առանց «Յառաջ»էն) եւ 40 Ֆր. «Յառաջ»ի:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Կիրակի, Փետրուար 18ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 15ին, Ահարոնեան ակումբը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկին Հ. Ղարիպեանէ եւ Օր. Ղարիպեանէ, իրենց թոռնիկին եւ զարմուհիին ծնընդեան ուրախ առիթով 50 Ֆր. ի նպաստ իր գործին:

Նոյնպէս շնորհակալութեամբ ստացած է Լիոնէն Տէր եւ Տիկ. Մաղաւա Մանիկեանէ, Տիկ. Ժիպս-Նազենի Մանիկեանի մահուան տխուր առթիւ 50 Ֆր. ի նպաստ իր գործին:

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն շնորհակալութեամբ ստացած է Ժիրայր Մուրատեանէ 100 Ֆր. իր ծնողաց՝ Համբարձում (նահատակուած Զմիւռնիոյ աղէտին) եւ Երանուհի Մուրատեանի յիշատակին:

Նոյնպէս Դաւիթ Մուրատեանէ շնորհակալութեամբ ստացած է 50 Ֆր. իր հօր՝ Յարէթնակորով Մուրատեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

×

Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Մամբրէեանէ 100 Ֆր. եւ Տէրտէրեան ու Պօյաճեան ընտանիքներէն 50 Ֆր. ողբացեալ Կարապետ Կուջուկեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Առնուվիլի ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ խումբին կողմէ

Կիրակի, Փետր. 4, ժամը 16էն կէս գիշեր

SALLE DES FETES DE SAR CELLES, Place du 11 Novembre

ՊԵՏԻԿ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ խումբը եւ Նոր Սերունդի ՆԱՅԻՐԻ պարախումբը

Մուտք 15 ֆրանք

ՃԱՇ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ի նպաստ կայանի նորակառոյց շէնքին, Ս. Ժերոմի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը ճաշ մը կը պատրաստէ Ս. Ժերոմի Հայոց եկեղեցիին կից սրահին մէջ Յունուար 28, Կիրակի ժամը 13ին:

Համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած Կապ. Խաչի տիկիններուն կողմէ:

Ջուարթ մթնոլորտ, երգ, նուագ, արտասանութիւն, անակնկալներ, եւայլն:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Էսաեան Սանուց Միութեան

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայր Միութեան կեդրոնական վարչութեան նախաձեռնութեամբ կ'ոգեկոչուի Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը՝

ԱՊՐԻԼ 15ԻՆ

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը Մարտ 11ին:

×

Կապ. Խաչի Անիէռ - Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը՝

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25ԻՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 28 ժամը 14·30ին ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահը, 26 Ռիւ Թրուայոն, Սեվր:

Կազմակերպութեամբ Կապոյտ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան մասնակցութեամբ շրջանի իր մասնաճիւղերուն:

Յայտագիրը պատրաստուած է կայանի երախաներուն կողմէ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ ԻՐ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՎ

Նախընթրիք կը բաժնուի երախաներուն:

Պ Ի Խ Ֆ Է — ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ ժամը 13·30ին Պուլվար Քառնօ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԷՆ ժամը 2ին եկեղեցիէն, 2·15ին կը հանդիպի Սարսէլ, Փլաս տիւ 11 Նովամպրը:

ԾԱՆՕԹ.— Նախապէս յայտարարուած էր որ այս հանդէսը տեղի կ'ունենայ 6րդ թաղապետարանի սրահը, բայց ընտրական պատճառներով քաղաքապետարաններու սրահները տրամադրելի չըլլալով, հանդէսը կը կատարուի Ս. Մուրատեան վարժարանը, շնորհիւ տնօրէնութեան բարեացակամութեան:

ՃԱՇ - ԽՆՋՈՅՔ

Համախմբերդցիական Միութեան Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղի ընտանեկան խնջոյքը Փետրուար 4ին, Կիրակի ժամը 14ին, Ֆապրըկուլ, Հանրակառքի Ընկերութեան սրահին մէջ:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, նուագախումբ:

Ճաշագին 30 Ֆր. (15 Ֆր. փոքրերու):

Արձանագրուիլ անյապաղ Նշան Նաճարեանի մօտ, Քամփանեը Ռոզէռէ-լէ-Փէն տէ Պաստիտ, Սէնթ-Անթուան:

Հեռաձայն 50-75-35

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆ-ԺԵՌՈՄԻ ՄԷՋ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Սէն Ժեռոմի Թաղականութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 9ին, եկեղեցւոյ կից սրահը:

Երգ, արտասանութիւն, զաւեշտ, պար եւայլն: Հանդէսը կը վարէ Եղիշէ Քէնյ. Փանոսեան:

IMPRIMERIE SPÉCIALE DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՈՒՐԲԱԹ
26
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI
26 JANVIER
1973

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Le Numéro 0,70 F.

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 120 ֆր. Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման Տար. 135 ֆր. Հատը 0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.624

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.624

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ
16ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ՎԱՅՐԿԵԱՆՆԵՐ

1.

Ինչպէս եղնիկը թռչուն, ահա մենք ալ կը սլանանք սարն ի վեր: Ու ինչպէս եղնիկը թռչուն, մենք ալ ալեծուփ հեշտանքն ունինք մեր վերելքին, ունինք սոսումներ որ անսովոր են եւ սարսուռներ որ համր երաժշտութենէ մը կը ծորին:

Լեռն ի վեր...

Արդէն շնչակտուր բայց երբեք նկուն, քրտնաթաթաւ այլ միշտ աշխոյժ դուն կը բարձրանաս աւելի արագ քան այծեամը, ու դէպի կատարը հասնելու ճգնաժամին մէջ, աւելի մոլեգին ես քան սրարշը որ երէ մը կը հալածէր: Սրունքներդ ընդարմացեր են արդէն. ահա սառնուքսի կծկումներ ալ կը մոլորեցնեն քեզ. ու կը զգաս թէ ուժերդ վեր է փորձը, թերեւս աննպատակ ու վտանգաւոր ալ:

Բայց հօ՛յ, պիտի բարձրանաս անխափան, պիտի նուաճես կատարը, բուռն հեւք մը կուրծքիդ տակ, թէեւ քրտնաթաթախ ու դեղեւուն, թերեւս խոռձուած կլզանուտէ մը Յուլիսի արեւն է:

Տո՛ւր ինծի, եղբա՛յր, այդ վայրկեանը հերոսական, այդ սլացքը սարալանջին ի վեր, դէպի բարձունքը, դէպի անծանօթը... Խենթ ձգտումներ ու հպարտութիւն մը առնացի ու արբեցութիւն մը բարբարոս — դուն ունիս այս բոլորը տագնապի այդ րոպէներուն մէջ: Հիմա աւելի բարձր ես քան միւս բոլոր մարդիկը, հիմա աւելի հզօր ես քան բովանդակ աշխարհը: Հիմա աւելի պայծառ են քու աչքերդ, աւելի թարմ է մտածումդ: Հիմա զտուեր են զգացումներդ ու եթէ այլեւս արհամարհանք միայն կը զգաս միւսներուն համար, կամ եթէ կ'արգահատիս բոլոր անոնց վրայ որ քեզի հետ չեն որ իրենց տեղերը կը մնան, որ վար են, — բայց աւելի բարութեամբ կը դատես ու աւելի ճիշդ կը դատես: Գերմարդ մըն է որ կը խլրտի էութեանդ խորը, եւ վսեմ ամբարտաւանութեամբ մը, ահա դուն կը նայիս ու կը զննես յաղթօրէն, կրնաս ըսել թէ ի՛նչն է բարձր ու ի՛նչը նուաստ. դուն կը զանազանես մարդն ու ամբոխը, օ՜ մանաւանդ ամբոխը. որքան աւելի անջատ ու մեկուսի, դուն քեզ այնքան մօտ կը զգաս ճշմարտութեան, այնքան ազատ ու հզօր...

Լե՛ռն ի վեր, սարալանջի կողին, — այդ ան պահն է ուր պիտի երգէիր երիտասարդ թոքերուդ բոլոր ուժովը.

Դու անցորդի պէս քե՛զ միայն ըզգա,
Եւ որպէս ճամբորդ այս երկրի վըրայ,
Ազատ հայեացքով նայիր ամէնքին,
Եւ անվերջ քայլիր քո անյայտ ուղին...

Որովհետեւ այդ այն պահն է ուր դուն մանուկ ես, դուն քեզ ես, եւ հզօր ես:

2.

Ահա դաշտը, եւ ահա ձիւնը:

Ու չեմ գիտեր ինչո՛ւ, անդիմադրելի փորձութիւն մըն է ինծի համար՝ անխնայ փշեցնել այդ սպիտակափառ անսահման հարթութիւնները, մխրճուիլ տեսակ մը հեշտութեամբ մինչեւ գետինը, մինչեւ խորը: Եւ շարունակել այդպէս, աննահանջ, գերագոյն կամեցողութեամբ մը, այնպէս ինչպէս կանխորոշ նպատակի մը պիտի դիմէիր:

Մեր ճանապարհը չէ այդ ու ձիւնափառ անսահման տարածութիւնը, կուսադեղ ու կախարդական, զոր կ'ուզես ընդգրկել մէկ հայեացքով եւ որ սակայն խոյս կուտայ քու հասողութենէն: Դուն կը կոխոտես զայն ու թերեւս վտակ մըն է որ կը հոսի ոտքերուդ տակ եւ սակայն կ'անցնիս ամբարիշտ սլեւորութեամբ մը, ուղղաձիգ ու անվեհեր: Կը յառաջանաս սրբապղծելով այդ միապաղաղ սպիտակութիւնը: Եւ իւրաքանչիւր քայլափոխի հետ, միայն ոտքին տեղը չէ որ կը քայքայուի կամ կ'այլափոխուի:

Հարուածը, երբ մանաւանդ ուժգին է, կը ճեղքէ նաեւ յարակից մասերը որ կը փլին ինչպէս նախապաշարումնե՛րը, երբ կ'ընդոտես զանոնք առանց խղճահարութեան:

Ձիւն-սաւանն է որ կը հովանաւորէ կեանքն ալ: Եւ մարդիկ — բազմութիւննե՛րը — կը վարանին դպչելու, կ'ակնածին անոր աւեւոր ծիծփումէն, եւ փոխանակ իրենց ազատ կամքին թելադրութեան համաձայն հարթելու ճանապարհը, փոխանակ իրենք ստեղծելու իրենց ճանապարհը, ահա կը ծռին, ու կը ճկին, ու մասնաւոր զգուշութեամբ կը հետեւին այն արահետին որ բաց է, զոր կոխոտեր եւ անցեր են ուրիշներ...

Անոնք ուխտաւորներ են միօրինակ հարթութիւններու: Անոնք կը վախնա՛ն անծանօթէն ու կանխակալ միտքերու անուրջն ունին իրենց ուսերուն վրայ:

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«Երկունք», 1913 Յունուար

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԻԷԹՆԱՄ

ԿՈՂՄԵՐԸ ԳՈՀ ԵՆ

ԲԱՅՑ Ի՞ՆՉ ԿԸ ՎԵՐԱՊԱՀԷ ԱՊԱԳԱՆ

Կիրակի զէնքերը պիտի լռեն: Մինչեւ Կիրակի քանի մը հոգի եւս պիտի մեռնի, Հիւսիս թէ Հարաւ եւ այս վերջինները մա՛նաւանդ, ընաւ պիտի չգիտնան թէ ինչո՞ւ կը մեռնին:

Բոլորը համաձայն են անշուշտ կրկնելու թէ զինադուլ խաղաղութիւն չի նշանակեր: Պարզ է եւ դժուար չէ մտածել թէ բարդ ճամբայ մը կայ տակաւին Վիէթնամցիներուն համար եւ մաղթելի է որ այս յապաղած խաղաղութիւնը իրականին մէջ պատերազմի վիէթնականացում չնշանակէ խորքին մէջ:

Հանոյի ներկայացուցիչը Լը Տիւք Թօ կը յայտարարէ թէ խորքին մէջ եղած կարգադրութիւնը չի տարբերիր Հոկտեմբերի համաձայնագրէն, մինչ Քիսինճըր ապահովութիւն կուտայ, որ իրենց պաշտպանած սկզբունքները յարգուած են:

Ոչ ոք գիտէ սակայն թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ ապագան: Միջազգային ուժեր պիտի հսկեն զինադուլի գործադրութեան, մինչ 5րդ գլուխը կը ճշդէ թէ երկու գօտիներու միջեւ զինուորական սահմանագիծը (17րդ զուգահեռական) միայն առժամեայ բնոյթ ունի եւ ոչ մէկ ձեւով քաղաքական թէ հողային սահման է: Վիէթնամի վերամիացումը պիտի կատարուի հանգրուան առ հանգրուան, խաղաղ միջոցներով:

Անշուշտ հոս է ամէնէն փափուկ կէտը՝ Սայկոնի եւ Հանոյի փոխադարձ համակեցութիւնը, որ միայն կրնայ թոյլ տալ որ Վիէթնամի ժողովուրդը ի վերջոյ գտնէ խաղաղ կեանք մը եւ իր տեղը՝ արեւուն տակ:

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յունուար 14ին, Կիրակի, Պէյրութի Ունեսքօյի սրահին մէջ տեղի ունեցած է հայ սկաուտական շարժումի հիմնադրութեան վաթսունամեակի հանդիսութիւնը:

Հանդիսութեան հովանաւորութիւնը ստանձնած է Խորէն Ա., որ լիբանահայ առաջնորդին ընկերակցութեամբ ներկայ գտնուած է տօնակատարութեան: Հրաւիրեալներու շարքին էին պետական հայ երեսփոխաններ, ազգային մարմիններու անդամներ, ինչպէս նաեւ Լիբանանի սկաուտական շարժումի պատասխանատուներ եւ ներկայացուցիչներ:

Օրուան նախագահն է եղած Կարօ Սասունի, որ հայ սկաուտական շարժումի ընդհանուր արժեւորումը կատարելով, հայ կեանքի հասարակական նորագոյն բողբոջը նկատած է զայն եւ անոր մէջ ողջունած է հայ երիտասարդութեան ֆիզիքական եւ մտային առողջութիւնը ապահովելու ուխտը:

Ապա յաջորդաբար խօսք առած են Լիբանանի ընդհանուր սկաուտապետը՝ Անթուան Արիս, Լիբանանի սկաուտական կեդրոնի ներկայացուցիչը՝ Ռաշիտ Շուքէյրի, Մարզականի ընդհանուր տնօրէնը՝ Գնդ. Ղալէպ Ֆահմի եւ Յ. Գեղարդ:

Յ. Գեղարդ վեհ զգացումի, բարձր իտէալի ու արի կեցուածքի յատկանիշերով բնորոշած է սկաուտական շարժումը, եւ առ այդ, հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ անոր տեղը ճշդած է իբրեւ մարդկային նոր վաստակ մը խրագործող երեւոյթ:

Փակման խօսքը արտասանած է Խորէն Ա., որ յայտարարած է, թէ այսօրուան հայ սկաուտներու հաւատքին մէջ պէտք է մարմնացած տեսնել զոհուած եւ յաւութիւն առած Հայոց պատմութեան հին իշխաններն ու դիւցազունները:

Տօնակատարութեան ընթացքին զոր ծաղրուած է կոկիկ յայտագիր մը, որուն ընթացքին Հ.Մ.Ը.Մ.-ական երէց սկաուտ Նշան Թիւյսիւզեան արժանացած է Հանրապետութեան նախագահի գնահատանքի շքանշանին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կառավարութիւնը «միջնորդ»ի պաշտօնին կոչեց նախկին վարչապետ եւ նախկին Ելմտական նախարար՝ Անթուան Փինէն, 81 տարեկան: Ծանօթ է որ սոր դերը պիտի ըլլայ մարդկային յարաբերութիւններ ստեղծել ժողովուրդին եւ վարչական մեքենային միջեւ: Փինէ այն բացառիկ պետական դէմքը եղած է որ միշտ անվերապահ վստահութիւնը վայելած է ժողովուրդին:

ՍՐՏԻ փոխարկումի գործողութիւն մը կատարուեցաւ առջի օր, Սիւէզնի Ֆոշ հիւանդանոցը: Աւելի քան չորս տարի է Ֆրանսա դադրեցուցած էր այդ գործողութիւնները տրուած ըլլալով որ ուշ թէ կանուխ «մերժում» մը կար: Եւ Փրոֆեսէօր Տիպոսթ ճշդած էր 1968ին որ ոչ մէկ փոխարկում կ'ընէ ցորչափ մերժումի հարցը չէ լուծուած: Այս գործողութիւնը ըրած է իր մէկ աշակերտը:

ԿԻՆԷԻ նախագահը հաղորդեց թէ ափրիկեցի ազգայնական առաջնորդներէն Ամիլքար Քապրալ, որ սպաննուած էր քանի մը օր առաջ, ոչ թէ սպաննուած է Փորթուկալցիներու ձեռքով, այլ անոր օգնականներէն եւ գործակիցներէն մէկուն կողմէ: Ամիլքար Քապրալ տարիներէ ի վեր կը պայքարէր Փորթուկալցիներու դէմ Փորթուկալեան Կինէի ազատագրութեան համար:

Ա Ն Ի

Շ.ի յիշատակին

Հազար ու մէկ եկեղեցւոյ մնացորդաց
Նետուած հոս ու հոն, իբրեւ աւելցուք·
Հազար ու մէկ պալատներու աւերակովը հոշակուած,
Խաւ խաւ դիզուած
Հազար ու մէկ տարիներու կեանք անիմաստ
Եւ կամ Անի՝
Մայրաքաղաք Հայոց մեռած արքաներուն:

Մռայլ, հանգած, հասարակցած·
այլեւս անվիշտ, այլեւս անքէն,
սրտին հասած
քարէ օրէնք:
Դշխոներու հեշտ կուրծքերուն մատուցուած սէր,
ժանգ կապած սուր,
Հազար ու մէկ տարուան Հայոց սին պատմութիւն:

Եւ իբրեւ թէ գեղեցիկ էիր, Անի,
Ու քեզ կերտող նախնիքներս
Մեծասիրտ էին ու քաջ:
Թշուառնե՛ր...
Զգիտնալով կռուիլ
Նահանջեցին ընդմիշտ,
Եւ գինովցած իրենց անկումովը հեշտին
Հագներգեցին «Կռունկ»:

Հազար ու մէկ տարուան տխրութեան գոյնով
ժանեկազարդ խաչքար
ու յիշատակ միայն:
Ու երազ:
Երազի մէջ միայն
Երկինքին մէջ յանկարծ
Հազար ու մէկ գմբէթ,
Հազար ու մէկ զօղանջ ու բոմբիւն,
Եւ սմբակի դոփիւն...
Ովսաննա՜
Եւ փա՛ռք ի բարձունս: —

×

Ո՞ւր ես, Արքայ. —
Կը յամառիս թէ տակաւին
Ապրողներուն վրայ միայն թագաւորել՝
Արդ, ժամանակն է յայտնութեան,
երբոր տակաւին հոգիներուն մէջ
դառնութիւններ կան որ չեն անուշցած,
Աւերակներու համակրպութեամբ՝
Կեանքը մահուան չափ չէ հասարակցած:

Ո՞ւր ես, Արքայ. —
Ահա ոտքի, հազար ու մէկ զանգակներու ղօղանջներուն պաղատանքով
ժողովուրդը քեզ կը կանչէ:
Թէ կը մնաս տէրը ցեղիդ՝
Եկո՛ւր, Արքա՛յ,
Հազար ու մէկ տարիներու
Բարկութիւնս քեզի ընծայ:

Արքայ Հայոց, եկու՛ր: —

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ (1972)

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

—0—

Դ.

Կը հասնինք օդանաւով Թել Ավիվ, սաւառնելով Պարսկահայաստանի, Թուրքահայաստանի եւ Կիլիկիոյ վրայէն: Վեհապանծ կ'երեւին ձիւնածածուկ Արարատները: Ամբողջ Հայաստանը ձիւնով ծածկուած է: Տեսարանը իրապէս յուզիչ եւ զմայլելի է: Թել Ավիվի օդակայանէն կը փոխադրուինք Երուսաղէմ եւ կը հաստատուինք նախօրօշեալ պանդոկը: Յաջորդ օր կ'այցելենք Ս. Յակոբի վանքը: Եղիշէ պատրիարք եւ Շահէ Եպիսկ. Էջմիածին կը գտնուին, Եպիսկոպոսական ժողովին:

Կը տեսնուինք Հայրիկ Սրբազանի (լուսարարապետ) հետ, որ Կիւրեղ վարդապետ Գաբրիկեանի եւ Պարէտ վարդապետ Երէցեանի հետ Ս. Յակոբի գանձատան երբեակ հսկիչներն են եւ որոնք ազնուօրէն ընթացք կուտան մեր խնդրանքին՝ Կարուց Աւետարանը (որ գանձատունը կը պահուի) լուսանկարելու եւ շարժապատկերելու համար:

Խորունկ շնորհակալութիւն կը յայտնենք իրենց, ինչպէս նաեւ Նորայր Սրբազան Պօղարեանին, որ թոյլ տուին իրենց հսկողութեան յանձնուած ձեռագրատան ինչ-ինչ ձեռագիրներէն օգտուիլ:

Կ'այցելենք նաեւ տպարան, ուր «Սիոն»ի խմբագիր մեղուաջան Արա Գալայճեան կը գործէ: Հոն ցաւով կ'իմանանք թէ երիտասարդ պարող մը Իսրայէլեան կառավարութեան կողմէ ձերբակալուած է քիչ ժամանակ առաջ՝ «քաղաքական կասկածելի գործունէութեան» համար: Ասիկա առիթ տուեր է որ Իսրայէլեան հեռապատկերային ընկերութենէն եօթը անդամներ յանդգնին վանքի շրջափակին անբռնաբարելիութիւնը նկատի չառնել եւ վանք մտնելով, առանց արտօնութեան, ըստ կամս հեռապատկերի համար շարժապատկեր հանել եւ տեսակցութիւն արձանագրել:

Շահէ Եպիսկ. այդ պահուն վանք կը գտնուի եղեր: Կ'առարկէ եղած ոտնձգութեան դէմ եւ կը պահանջէ շարժապատկերի եւ ձայնագրի երիզները իրեն յանձնել: Իսրայէլացիք կ'ընդդիմանան: Ականատես Ալեքս Գալայճեանի վկայութեան համաձայն, վանքին պահապանները Շահէ Եպիսկ.ի հրամանով եւ անոր առաջնորդութեամբ կը յարձակին Իսրայէլացիներուն վրայ, բռնութեամբ կը գրաւեն երիզները եւ զանոնք կը փճացնեն: Իսրայէլացիք մաղապուրծ կը փախչին:

Ինչ որ ցաւալի է, այս ոտնձգութեան մասնակցած է նաեւ Իսրայէլացի պաշտօնի ոստիկան մը: Շնորհիւ Շահէ Եպիսկ.ի կորովի եւ արդար միջամտութեան՝ Իսրայէլի հեռապատկերի ընկերութիւնը առիթ չունենար դէպքը Հայոց դէմ օգտագործելու:

Իսրայէլեան կարգ մը կարեւոր թերթեր, դէպքէն առաջ, հայ երիտասարդին ձերբակալութեան առթիւ անվայել եւ ստայօդ բամբասանքներով Հայոց դէմ ելոյթներ ունեցած են երբ տակաւին որեւէ ապացոյց գոյութիւն չունի հայ երիտասարդի յանցապարտութեան մասին:

Ձերբակալեալ Հայը դեռ բանտ կը մընար: Կ'ըսեն թէ իր յանցանքը անխոհեմ, տղայական, մեծխօսիկ արտայայտութիւններէ անդին չանցնիր:

Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, Գալայճեանի գրասենեակը մեր այցելութեան առթիւ, մե՛նք ալ հանդիպեցանք մտային անհաւասարակշռութենէ տառապող մարդու մը, որ իր սանձարձակ պոռոտախօսութիւններով պահ մը շփոթանքի մատնեց մեզ: Մեր այն նկատողութեան վրայ, թէ այսպիսի փափուկ օրերու մէջ լուսանկարչական գործիքներով պտըտիլը կրնայ անտեղի կասկածներու եւ նեղութեանց պատճառ ըլլալ, կարծես զսպանակէ մը մղուած՝ մեզի բոլորովին անծանօթ այդ մարդուկը, որուն առաջին անգամ ըլլալով կը հանդիպէինք, բացաւ իր բերանը եւ բառերու հեղեղ մը թափեց՝ ըսելով որ ինք «աշխարհի ամենանշանաւոր Հայն է», «հրատարակած է գիրք մը՝ սեւամորթներու մասին, որ ահարկու հարուած տուած է Միացեալ Նահանգներուն», թէ ինք մեր «ազնուականի երեւոյթներուն կարեւորութիւն տուող չէ եւ կրնայ այնպէ՛ս ռումբեր պայթեցնել», թէ «մեղայի՛ բերած է Ուիլեամ Սարոյեանը», թէ ինք «ազատ-համարձակ իրաւունք ունի Խորհրդային սահմանները երթեւեկելու եւ անձնական բարեկամն է Անաստաս Միկոյեանի, որուն հետ ապրած է վեց օր»...

Այս ձեւով չարունակե՛ց մարդուկը, որ զուարճալի կրնար թուիլ մեզի՝ եթէ ողբալի եղած չըլլար: Դժուար է ըմբռնել թէ ինչո՛ւ կ'ուզէր հաւատացնել մեզի թէ «Եղիշէ պատրիարքը իրե՛ն կարդացած է Վարդանանց մասին իր անտիպ աշխատանքը», կամ թէ «Վահրամ Մաւեանի հետ մտերիմ եղած է»: Տպարանին մէջ գտնուող բարեկամներս ալ յանկարծակիի եկան: Կտրուկ կերպով մարդուկը լռեցուցինք, իրեն ըսելով որ «չան քարոզի» ընաւ ժամանակ չունէինք: Անտարակոյս՝ նման ափեղ-ցփեղ արտայայտութիւններ Իսրայէլի պէս փափուկ կացութեամբ երկրի մը մէջ կրնան սխալ մեկնուիլ եւ գլխու փորձանք ըլլալ:

Դարձեալ Արա Գալայճեանի գրասենեակին մէջ առիթ ունեցանք հանդիպելու իրապէս լուրջ հայ գիտնական - բանասէրի մը, Պ. Մարտիրոս Մինասեանի, որուն գրչէն շատ մը արժէքաւոր ուսումնասիրական-քննական աշխատութիւններ կարդացած էինք ու կը կարդանք «Սիոն»ի էջերուն մէջ: Հայագիտութիւնը Երեւան ուսած այս գիտնականը անտարակոյս, մեծապէս օգտակար կրնայ ըլլալ որեւէ համալսարանական հայագիտական ամպիոնի՝ հոս: Բարեկիրթ, լուրջ, համեստ, ընտիր հայագէտ մըն է Պ. Մարտիրոս Մինասեան, իր նիւթին կատարելապէս հմուտ: Մենք զինքը լըջօրէն ուշադրութեան կը յանձնենք Քալիֆորնիոյ, ինչպէս նաեւ Հարվըրտի համալսարաններուն, որոնք մեծ կարիք ունին նման պատրաստուած հայագէտներու:

Այցելեցինք Ս. Յարութեան տաճարը, ուր Կիւրեղ վարդապետ Գաբրիկեան այնքան ազնուութեամբ եւ պատրաստակամութեամբ ցոյց տուաւ կատարուած խիստ կարեւոր աշխատանքները: Տաճարին հայկական բաժնին մէջ տեսանք Զիթենեաց լերան վրայ գտնուած բազմադարեան հին հայկական խճանկարներու հարազատ արտահանութիւնները, որոնք գրեթէ աւարտած են: Այսպէսով, անոնք փրկուած են խմանալի եւ անխմանալի փճացումէ: Անտեղի եւ անյարմար գտանք խոշոր խճանկար մը՝ որ մեկենասի մը մեծագիր անունով կը խճողէ Ս. Յարութեան հայկական բաժնի մէկ պատը: Իտալիոյ մէջ պատրաստուած եւ հայկական մանրանկարչութենէ օրինակուած պատկերումով, այդ խճանկարը բոլորովին անյարմար է այժմու տեղւոյն եւ ուղղակի խճողակ մըն է: Աւելի լաւ պիտի ըլլար զայն փոխադրել Հայոց վանքը տեղ մը, քան թէ թողուլ իր այժմու տեղը վատ տպաւորութիւն թողլով հայ եւ օտար այցելուներու վրայ: Խճանկարը որմանկարին նման կիրառման մասնայատուկ ոճ ու ճաշակ ունի եւ չէ կարելի արուեստի ուրիշ ոճերով կեղծել: Խճանկարի մեղմ գոյներու եւ գծերու, որոշ պատկերագրութեան դէմ կը մեղանչէ առարկելի այս խոշոր խճանկարը: Ասիկա գիտել տուինք Կիւրեղ վարդապետին, որ սակայն չուզեց արտայայտուիլ եղածին մասին: Ըսաւ միայն, որ ինք պիտի նորոգէ խճանկարին այն մասերը՝ որոնք արդէն վար թափած են: Գաբրիկեան վարդապետ, որուն Երեւանի մէջ ալ հանդիպելու հաճոյքը ունեցանք, եռանդուն եւ կորովի վերահսկող մըն է Ս. Յարութեան նորոգմանց: Ըրինք ուրիշ դիտողութիւններ ալ, ընդունարանի դահին կոնակի պատին զարդարման համար, ուր Էջմիածնէն նուէր բերուած ընտիր խաչքար մը լաւագոյն կերպը պիտի ըլլայ ընդունարանի այդ մասին պարզ ու պատշաճ զարդարման համար:

Բարերար Ալեք Մանուկեանի ծախքով պատրաստուած ժառանգաւորացը հետզհետէ առաջ կը տարուի, թէեւ կամքէ անկախ պատճառներով անոր աւարտման եւ բացումին հանդիսակատարութիւնները յետաձգուած են մինչեւ 1973 Ապրիլ: Հոն, հաւանաբար մասնաւոր բաժին մը մէջ պահուի նաեւ վանքին ձեռագրական մեծաթիւ եւ ճոխ հաւաքածոն (ոչ թէ գանձատան): Եղիշէ պատրիարք, Անթիլիասի մէջ մեր հանդիպման ընթացքին յայտնեց, որ բացման արարողութիւնները կարելի եղածին չափ հանդիսաւոր պիտի ըլլան: Արդարեւ, եթէ շէնքը իրապէս յարմար ձեռագրատուն ալ ունենայ՝ ամէնէն կարեւոր շինարարութիւնն է որ Երուսաղէմի մէջ կատարուած ըլլայ ցարդ, որովհետեւ ժառանգաւորացը ձեռագրատան մը չափ կարեւոր է եւ երկուքը միասին՝ անփոխարինելի հաստատութիւններ կ'ըլլան վանքին բարելաւման օժանդակող: Այս շէնքին շինութեամբ կարելի պիտի ըլլայ նաեւ վանքը օժտել «եկեղեցական թանգարանով» մը, հաւանաբար ժառանգաւորացի գրաւած ներկայ անբաւարար շէնքին մէջ:

Վանքին հին եւ նոր տպագիր գիրքերու մատենադարանը, որ ծանօթ է իբրեւ Կիւլպէնկեան մատենադարան, ցեցի դէմ հականեխման ենթարկուած ըլլալուն՝ փակ էր: Երուսաղէմի կլիման կը նպաստէ գիրքերը փճացնող ցեցերու աճումին, ինչ որ աւերներու պատճառ կը դառնայ: Մաղթենք որ մատենադարանապետ Գալայճեան յաջողի այս պատուհասին առաջքը առնել:

Երեկոյ մը, Պարէտ վարդապետ անակընկալ կերպով ինծի կը յայտնէ որ Սարգսեանները, ինծի ազգական, հիւանդանոց կը գտնուին եւ կ'ուզեն զիս տեսնել: Կ'աճապարեմ Ֆրանսական հիւանդանոց եւ հոն կը հանդիպիմ Գուրգէնին եւ իր շնորհալի տիկնոջ Այտային, որ Հայկիս մօրաքոյրն է: Գուրգէն եւ իր եղբայրը՝ Վազգէն, մեկենասներն են Թեհրանի հոյակապ Ս. Սարգիս Նորաշէն եկեղեցւոյ, որուն նաւակատիքը չէ եղած դեռ: Կը դարմանամ Գուրգէնին Երուսաղէմի հիւանդանոցը գտնուելուն: Քննութեան համար եկեր է եւ ամէն բան լաւ է անցեր: Սիրալիր կը տեսնուինք, կը կատակենք եւ ողջագուրուելէ վերջ կը մեկնիմ, առողջութիւն մաղթելով: Պարէտ վարդապետ ազնուօրէն զիս պանդոկ կը վերադարձնէ:

Յաջորդ առաւօտ, գրեթէ լուսաբացին, կը մեկնինք Թէլ Ավիվի օդակայանը, անկէ անցնելու համար գեղեցիկ Աթէնք:

×

Յետադարձ ակնարկով երբ այս քանի մը տողերը թուղթին կը յանձնեմ, կը նկատեմ որ շա՜տ բան չեմ յիշատակած: Դժուար է ամէն բանի մասին գրել: Շատ բան կայ, զորս յարմար չեմ նկատեր ուշադրութեան յանձնել, որովհետեւ օգուտ ունենալու տեղ կրնան մեծ վնաս պատճառել:

Յետոյ՝ կան «անձնական» հանդիպումներ, զորս նոյնպէս կարելի չէ թուղթերանութեամբ յայտնել: «Գաղտնիքներ» են անոնք, որոնք իմս չեն. եւ ես, հակառակ անոր որ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեմ անոնց, երբեք չեմ ուզեր հանրային սեփականութիւն դարձնել՝ որովհետեւ վնասուողներ կրնան ըլլալ: Դժուարբան է վստահութիւն վայելել ու նաե՛ւ «վստահուածը» պահել:

Բազմատեսակ եւ բարդ են, գրեթէ ա-

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

— Մեզ դեռ ծաղիկներո՛վ պիտի դիմաւորեն, — դայլայլում է մի դեղձանիկ երրորդ յարկից:

Բացւում է դրան ծանօթ, վաղածանօթ քառակուսին ու երեւում է պահակի նախ զոյգ կապոյտ աչքերը, ապա արագ-արագ բացուող խփուող բերանը.

— Այստեղ խօսելն արգիլուած է: Դուք Երեւանի բանտում չէք, — ասում է բերանը եւ քառակուսին փակւում է: Մարդը ճիշդ էր ասում, մենք Երեւանի բանտում չենք: Ի՞նչպէս էլ իմացաւ...

Ու նորից լռութիւն...

. . . .

... Գնացքն այնքան ետ ու առաջ էր արել, որ երբ գիշերը դուրս եկաւ Երեւանից, ոչ ոք չզգաց: Միայն երբ տեւական դարձաւ անիւների աղմուկը, մենք հասկացանք, որ գնում ենք: Ոչ, մենք չենք գնում, մեզ տանում են.

Տանո՜ւմ են, աղէ՜ ջան, տանո՜ւմ են,
Ինձ քեզանից հանում են...

Այս է իրականութիւնը: Իրականութիւն է եւ այն, որ այս երգը սալդատական ժողովրդական երգ է: Մարդկանց այն ժամանակ էլ տարել են հակառակ իրենց կամքի: Բայց ո՞ւր են տարել, ճակատ, մարտադաշտ: Մարդիկ իմացել են թէ ո՞ւր են գնում եւ ինչի՛ համար: Իսկ մե՞նք...

Իսկ մենք չգիտենք, թէ ինչո՞ւ եւ ո՞ւր: Ո՞ւմ է հարկաւոր այս ամէնը:

Այդ գնացքի անիւներն են երգում.

Տանո՜ւմ են, աղէ՜ ջան, տանո՜ւմ են,
Ինձ քեզանից...

Իսկ ինչո՞ւ միամիտ ձեւանալ: Մենք հիմա ուսեալ ենք ու լուսաւորեալ: Այո, կար ժամանակ, որ մենք չէինք հասկանում դէպքերի իմաստը, մենք անբան ոչխարների նման նայում էինք իրար բերանը, անցան, այո՛, կ'ըսեմ անցան այն ժամանակները, երբ կալանաւորը ազատութեան օրօրոցին մէջ մէյ մը ասդին, մէյ մը անդին...

Տանո՜ւմ են, աղէ՜ ջան, տանո՜ւմ են...

Մենք գիտենք, թէ մեզ ո՛ւր են տանում, ամէն դէպքում ո՛չ հարաւ եւ ոչ էլ արեւմուտք: Ինչո՞ւ են տանում, այդ էլ գիտենք, տանում են, որպէսզի մենք մեր գլխին չզգանք հայրենի երկինքը եւ մեր ոտների տակ չզգանք հայրենի հողը: Տանում են, որպէսզի մենք մեզ պատժուած զգանք, խեղճացա՛ծ, ոչնչացա՛ծ:

Տանո՛ւմ են, աղէ ջան...

Ու մենք գիտենք, ա՛խ, մենք շա՛տ լաւ գիտենք, թէ ո՞ւմ է հարկաւոր այս ամէնը... Բայց աւելի լաւ է այդ մասին չմտածել, որովհետեւ միեւնոյն է, մենք այդ մասին չենք խօսել ու չենք խօսի: Այս՝ ամէն մէկը գիտէ, գիտէ եւ այն, որ դիմացինը գիտէ, բայց այդ մասին մենք չենք խօսում, չենք խօսում:

Տանո՛ւմ են...

. . . .

... Օրեր են անցնում, գուցէ տարիներ ու դարե՞ր: Մեզ, քառասունիս դատապարտութեան միջին տարիների գումարը մենք տասնչորս դար հաշուեցինք: Մի բան հաստատապէս կարելի է պնդել, որ տասնչորս դար չի անցել: Գնացքը վաղուց է կանգնած: Մենք այլեւս չենք սպասում, թէ ե՞րբ պիտի շարժուի: Ե՛րբ կ'ուզի՝ թող շարժուի: Կարող է անգա՛մ երբեք չշարժուել: Մենք ժամանակի տէրը չենք, մեր տէրը սատանան գիտէ թէ ո՛վ է. մի բան որոշ է, որ մենք անտէր չենք: Եթէ անտէր լինէինք, կը գնայինք, ուր որ խելքներս փչէր: Պարզւում է, որ անտէրութիւնը ոչ միայն վատ բան չէ, այլեւ շա՛տ-շա՛տ պատուական մի բան է: Շա՛տ:

Հարեւան կուպէների քառակուսի անցքերը բացւում ու փակւում են: Ինչ-որ հրամանի հոտ է գալիս: Այո, այո: Ահա՛ բացուեց մեծ դրան քառակուսին: Հրամանը պարզ էր.

— Իրերը հաւաքե՛լ:

Այնուհետեւ մէկ-մէկ դատարկւում են կուպէները: Հերթը հասնում է մեզ: Մենք գրկում կամ շալակում ենք մեր իրերը, մէկ-մէկ իջնում ենք վագոնից եւ ոտքը դնում մայր հողին:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(61 – Շար.)

ԶԱՔԱՐ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

—o—

ՏԷՍԻՆ.— 1972ը շատ ալ բախտաւոր չեղաւ գաղթահայութեան համար: Իրօք, հակառակ մեր բարի ժողովուրդին ամանօրեայ սրտազեղ բարեմաղթութիւններուն, ինչպէս կը պարզուի ընկ. Հրանտ Սամուէլի կատարած տարեկան մահագրութենէն, շատ թանկագին հայ կեանքեր շիջած են անցնող տարուան ընթացքին, որոնք իրենց մտային պաշարով, բարոյական բարձրութեամբ ու ազգանուէր գործունէութեամբ նպաստեցին Հայութեան ցաւերը ամոքելու, ցիրուցան գաղութները կազմակերպելու եւ անոնց գոյութիւնը տեւականացնելու համար տարուած դժուարին աշխատանքին:

Ահա այդ ընտիր սերունդէն էր Զաքար Զաքարեան: Հաւատաւոր, հայրենասէր, նուիրեալ մշակ մը, որ առանձին բարեխղճութեամբ կրթեց հարիւրաւոր աշակերտներ, անոնց ներշնչելով ազգային գիտակցութիւն ու ոգի: Կասկած չկայ, որ անոնք միայն երախտագիտութեան զգացում կարող են տածել ու խոնարհիլ իր թարմ շիրիմին առջեւ:

Մեծ ցաւ զգացի, «Յառաջ»ի մէջ կարդալով իր մահուան գոյժը: Իր մահկանացուն կնքած է անցեալ Դեկտ. 28ին Մոնթրէալի (Քանատա) մէջ:

Բնիկ պարտիզակցի էր, ծնած 1888ին: Դժբախտաբար չեմ գիտեր թէ ե՛րբ եւ ի՛նչ պարագաներու տակ եկած հաստատուած է Իզմիր՝ ուսուցչական ասպարէզը ընտրելով: Հմուտ էր հայերէնին եւ թուրքերէնին: Զինքը ճանչցած եմ Գորտէլիոյի (Իզմիր) Սահակեան–Վարդուհեան վարժարանին մէջ, ուր չորս տարիներ շարունակ թուրքերէնի ուսուցիչս եղած էր: Նոյն վարժարանին մէջ կ'աւանդէր նաեւ հայերէն:

Բնաւորութեամբ հաճոյակատար, ընկերասէր, զուարթ, ու պէտք եղած պարագային նաեւ անզիջող ու անդրդուելի իր տեսակէտներուն մէջ: Եթէ աշակերտներուս չարաճճի ծաղրին նշաւակ կը դառնար զրաբարի մեր տարաբախտ ուսուցիչ Սեմերճեանը, իր խօսակցութեան եղանակաւորման առթիւ, Զաքար Զաքարեան զերծ կը մնար այդ անմիտ քաշքշուքներէն: Ընդհակառակն, պատկառանք ունէինք իր անձին հանդէպ: Թերեւս քիչ մըն ալ երկիւղ՝ իր երիտասարդ տարիքին ու ֆիզիքական ուժեղ կառուցուածքին պատճառաւ...

1919ին, երբ համաձայնական մարտանաւերը խարսխեցին Իզմիրի առջեւ, աշակերտներս խորհրդակցելով յարմար առիթը եկած նկատեցինք, բողոքելու թուրքերէնի ուսուցման դէմ: Դիմեցինք մեր ուսուցիչին՝ Զաքար Զաքարեանի, պարզելով մեր նպատակը: Ան, մասնակից ըլլալով հանդերձ մեր արդար զգացումներուն, յորդորեց մեզ քիչ մըն ալ համբերել, քաղաքական անստոյգ վիճակը նկատի ունենալով: Քանի մը ամիս ետքը մեր բաղձանքը կ'իրագործուէր եւ թուրքերէնի փոխարէն անգլերէնը կը դասուէր մեր դասացուցակին մէջ:

Զաքար Զաքարեան, բացի իր ուսուցչական պաշտօնէն, օժտուած ըլլալով բեմական յատկութիւններով, յաճախ իր մասնակցութիւնը կը բերէր թատերական ներկայացումներու:

Իր երիտասարդ տարիքէն արձանագրուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը: Իր կուսակցական հանրային եւ ուսուցչական գործունէութեամբ լիովին կատարած է իր Հայու պարտականութիւնները: Մանաւանդ զինադադարէն ետքը երիտասարդական աւիւնով լծուած է կուսակցական եռանդուն աշխատանքի:

Իզմիրի տխուր փլուզման հետեւանքով, ժամանակ մը ճաշակեց գերութեան դառնութիւնները եւ հազիւ բախտը ունեցաւ փրկել իր կեանքը, յոյն գերիներու հետ Յունաստան ապաստանելով: Հոն դարձեալ կը շարունակէր ուսուցչութիւնը, սերունդներ կրթելով:

Ասկէ մօտաւորապէս 15 տարիներ առաջ եկած էր Ֆրանսա, տեսնելու իր քոյրը՝ Տիկին Նուարդը (Լիոն), իր աղջիկը՝ Սոնիան (Քլերմոն–Ֆերան) ու իր քենին՝ Տիկ. Մարգրիտ Քէօլէեանը (Անիէռ): Այդ առիթով զինքը դարձեալ տեսնելու բախտաւորութիւնը ունեցայ: Զինքը գտայ ծերացած՝ բայց դարձեալ կը պահէր իր եռանդն ու կենսունակութիւնը: Այդ օրը կը տօնուէր Խանասորի արշաւանքը: Չմերժելով մեզ, շինիչ բանախօսութիւն մըն ալ ըրաւ:

Տասնեակ մը տարիներ առաջ, ընտանեօք փոխադրուեցաւ Քանատա, իր կրտսեր աղջկան մօտ:

Մղուած երախտագիտութենէ, խղճի պարտք համարեցայ այս համեստ տողերով ուրուագծել իմ ուսուցիչիս աղօտ պատկերը:

Յարգա՛նք իր թարմ յիշատակին:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

ՑԱՒԱԼԻ "ԻՆՉՈՒՆԵՐ"

—o—

Վերջերս շատ է գրւում հայ լեզուի մասին՝ ինչո՞ւ հայ երիտասարդները հայերէն չեն խօսում, ինչո՞ւ չգիտեն եւ չեն սիրում իրենց մայրենի լեզուն:

Ի հարկէ, գիտակից Հայի համար հայ երիտասարդի հայերէն չխօսելը մեծ ցաւ է:

Մեր երիտասարդների հայերէն չխօսելու պատճառները շատ են, շատ անգամ անխուսափելի, բայց եւ մեծ մասամբ աններելի: Պատճառներից գերագոյնը անտեսւում է համարեա բոլորից: «Ինչո՞ւ»ները հոլովելուց առաջ փնտռենք ցաւալի երեւոյթի կորիզը:

Արդեօք, հայերէն չխօսող երեխաների ծնողները իրենց տանը, ընտանիքում, զաւակների հետ խօսո՞ւմ են հայերէն: Առանց վարանելու կարելի է ասել՝ ո՛չ, չեն խօսում: Նոյնիսկ հայազգի ծնողներ, կոչւմով լաւ Հայեր, ընտանիքում խօսում են ֆրանսերէն, (յաճախ իրենց թերի ֆրանսերէնով), ինչո՞ւ: Անըմբռնելի, արտառոց երեւոյթ:

Երեխան դեռ օրօրոցում պիտի լսի մայրենի լեզուն, դեռ օրօրոցում ականջը պիտի վարժուի մայրենի բարբառին, հնչիւնին: Ի հարկէ, նա կը սկսի թոթովել հայերէն ու բնականաբար կը խօսի հայերէն: Յետագայում նրա համար բնական կը լինի արտայայտուել հայերէն:

Օրինակնե՞ր — շատ:

Բարեբախտաբար ունենք գիտակից ծնողներ, որոնք միաժամանակ ներշնչում են երեխային՝ սէր ազգի եւ լեզուի հանդէպ: Յարգանք ու պատիւ նրանց:

Ներկայ դարում, երբ մարդս ստիպուած է մի քանի լեզու գիտենալ, եւ Հայը ի ծնէ ընդունակ է լեզուագիտութեան, անտեսել ի՛րը, իր մայրենին միանգամայն անըմբռնելի է ու դատապարտելի: Դատապարտելի, որովհետեւ ամէն մի Հայի սրբազան պարտքն է տիրապետել իր մայրենի լեզուին, որպէսզի նա միշտ հնչի ու մնայ՝ «անաղարտ ու յաւէտ»: Բաւական չէ «Հայ զգալ»՝ պէտք է խօսել հայերէն եւ լաւ խօսել:

Մեր լեզուն արժանի է լսելի լինելու օտարին. Նա «մեծասքանչ» է ու դարերից եկած, գեղեցիկ է ու հարուստ, արժանի ամենայն դափնիների:

Մ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ

ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Շատեր կը մտահոգուին կարգ մը կենդանիներու անհետացման կապակցութեամբ: Այսպէս, վերջերս, Խորհ. Միութիւնն ու Աւստրալիա միջոցներ ձեռք առին, որպէսզի առաջքն առնուի մէկ քանի արժէքաւոր կենդանիներու անհետացումին: Այդ կենդանիներն են սամոյրը եւ ագեւազը (քանկուրու):

Խորհ. Միութիւնը որոշեց հաշուառկումի ենթարկել սամոյրները, որոնց մուշտակը շատ յարգի է: Հաշուառկումը պիտի տեւէ երկու տարի: Սամոյրներու որսը արգիլուեցաւ 30ական թուականներուն եւ սոյնք 1961ին ժէ. դարու իրենց թիւին հասած էին, այսինքն իրենց բարձրագոյն քանակին: Միւս կողմէ սակայն, հաղորդակցութեան զարգացումը, Սիպերիոյ մէջ քաղաքներու հիմնումը եւ բնակչութեանց թիւի յաւելումը, մեծապէս վնասեց կենդանիներու աճի թափին: Ներկայիս, որոշ շրջաններու մէջ անհետանալու վտանգի տակ կը գտնուին:

Սամոյրը, որ սիպերիական կենդանի մըն է, կատուի մը հասակն ունի: Ռուսական մուշտակներուն մօտ մէկ տասներորդը սամոյր է: Մուշտակը կարեւոր տեղ կը գրաւէ Խորհ. Միութեան արտածումներուն մէջ եւ տարադրամի կարեւոր աղբիւր է: Վերջին տարիներուն երկիրը անոնց արտածումէն տարեկան 55 միլիոն տոլար կ'ապահովէ:

Մուշտակի լաւ տեսակներ, ինչպէս սամոյր, ջրաղուէս, գրեթէ անկարելի է գտնել պետական խանութներու մէջ: Այս պատճառով ալ սեւ շուկայ մը կը գործէ, ուրկէ հնարաւոր է մուշտակներ ձեռք ձգել: Որսագողներ մուշտակ կը հայթայթեն զանազան մարդոց, որոնք, իրենց կարգին, զայն կը ծախեն ձեռքի տակէ:

Աւստրալիական կառավարութիւնն ալ մտահոգուած է ագեւազի ճակատագրով: Ապրիլ մէկէն սկսեալ կ'արգիլուի ագեւազի միսին եւ մորթին արտածումը: Յոյս կայ, որ այս ձեւով առաջքն առնուի ագեւազի «ջարդ»ին: Արդարեւ, միայն Ամերիկացիք տարեկան շուրջ մէկ միլիոն մորթ կը գնեն Աւստրալիացիներէն չորս միլիոն տոլար արժողութեամբ:

Օդանաւերով կատարուած հաշուառկում մը 1960ին, ցոյց տուաւ, թէ միայն մէկ նահանգի մէջ՝ Նիւ Սաութ Ուէլս, տասը միլիոն ագեւազ կար: Երկու տարիէ ի վեր արգելքի տակ դրուած է այս նահանգին մէջ ագեւազի որսը, որուն հետեւանքով բազմացած է այս կենդանիին քանակը:

Իշխանութիւնները, սակայն, նկատի կ'առնեն, թէ տարին 1.750.000 ագեւազ կը սպաննուի առեւտրական նպատակներով, ինչ որ կը սպառնայ անհետացնել այս կենդանին, որ Աւստրալիոյ ազգային խորհրդանշանն է:

Թ. Ա. Թ.

մէն տեղ, հայ իրականութեան հետ աղերսուող խնդիրները, որոնցմէ ոմանց լուծումը թէեւ պարզ կ'երեւի, սակայն ցաւալիօրէն այդպէս չէ: Օգուտ չունի աջ ու ձախ ըստ բախտի վիրաւորել, պայքարիլ, հարուածել, զայրանալ, ինչպէս օգուտ չունի յուսահատիլ, օգուտ չունի անուանարկել, օգուտ չունի գլուխ կորսնցնել: Միակ միջոցը, մանաւանդ արտասահմանի մէջ, հեղինակութիւն ստեղծելն է՝ ինչ որ բոլորովին կը պակսի: Ծրագիր մշակել, լրջօրէն գործել, կարգով-կանոնով, օրինաւոր կերպով: Կը պակսի օրէնք, կը պակսի հեղինակութիւն, կը պակսի հեղինակութեան հանդէպ յարգանք, կը պակսի միասնական գործունէութիւն՝ նոյնիսկ հաւասարապէս ընդունուած խնդիրներու վերաբերմամբ: Յանցանքը չէ կարելի փաթթել միայն լաւ կամ վատ անձերու, խմբակցութեանց եւ համայնքներու վրայ:

Յանցանքը առ հասարակ բոլորի՛ս է:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (93)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

— Այո, խելագարած էի...: Մի՛ փորձէք ինէ ծածկել... այո, խելագարած էի, բայց հիմա չեմ. յանկարծ պատռեցան այն քօղերը, որոնք մթութեամբ ծածկած էին ուղեղս... Հիմա կը յիշեմ...: Ցկեանս խցարգելութեան դատապարտեցին զիս, հրկիզած, գողցած եւ սպաննած ըլլալու յանցանքով: Բայց կ'երդնում որ անիրաւ դատապարտութիւն մըն է: Այն ատեն նուաղում մը ունեցայ...: Անկէ յետոյ անցած դարձածը չեմ գիտեր...: Կ'երեւայ թէ երկար քուն մը քաշեցի...: Կ'աղաչեմ, խօսեցէք, պարոն բժիշկ...: Պատասխանեցէք...: Գիտնալու պէտք ունիմ...: Որքա՞ն ատենէ ի վեր Սալփէթրիէր կը գտնուիմ...:

— Ճշգրիտ կերպով պատասխանելու համար ձեզի, կը բաւէ ձեր ազդագրին վրայ աչք նետել: 1862 Մարտ 14էն ի վեր հոս կը գտնուիք:

— Հիմա ո՞ր տարուան մէջ կը գտնուինք:

— 1871 տարուան մէջ:

Ժանն դանդաչեց:

— Ի՛նը տարի, մրմնջեց ան, ճակտին տանելով ձեռքերը: Ի՛նը տարիէ ի վեր խելագար եմ: Ոչ ոք կը յիշէ զիս: Մէկը չէր գար հոս, զիս տեսնելու համար այնպէս չէ՞:

— Ոչ մէկը, պատասխանեց հիւանդապահուհին:

— Եւ ես երկու զաւակ ունէի, յարեց դժբախտ կինը հեծկլտալով: Մանչս Ժորժ ու աղջիկս Լիւսի...: Ի՞նչ եղած են: Ո՞ւր են տակաւին:

— Չեմ կրնար անոնց մասին բան մը ըսել, յարեց բժիշկը: Անշուշտ, ճշգրիտ տեղեկութիւններ պիտի ստանաք, եթէ երբեք նամակ գրուի այն անձերուն, որոնց քով կը գտնուէին ձեր զաւակները, ձերբակալութեան ատեն:

— Այո, նամակ պիտի գրեմ, գոչեց դատապարտեալ կինը...: Կ'ուզեմ հասկնալ...: Բայց ինծի ի՞նչ պիտի ընեն:

— Կրնա՞ք ինծի ըսել թէ ի՛նչպէս ձեր խելքը գլուխը եկաւ, հարցուց բժիշկը:

— Ոչ, չեմ գիտեր, ըսաւ Ժանն, որուն դէմքը մթագնած էր: Տեսայ որ բոցեր կը ծաւալէին պատերուն վրայ...: Ասիկա ինծի յիշեցուց Ալֆորվիլի գործարանին հրդեհը:

— Ասկէ առաջ եկած բարոյական ցնցումը արթնցուցած է ձեր յիշողութիւնը եւ բանականութիւնը, ըսաւ բժիշկը: Առաջին անգամ չէ որ այդպիսի երեւոյթ մը առաջ կու գայ:

— Ուրեմն կը կարծէք որ, ես բուժուա՞ծ եմ:

— Կը յուսամ եւ կը կարծեմ:

— Պատասխանեցէ՛ք քիչ մը առաջ ըրած հարցումիս: Ի՞նչ պիտի ընեն ինծի...:

— Պաշտօնական իշխանութեան յղելէ յետոյ իմ տեղեկագիրս, ձեզ պիտի փոխադրեն բանտ մը, որպէսզի ձեր պատիժը կրէք:

— Այո, ցկեանս խցարգելութեան, յարեց Ժանն դառնութեամբ: Զաւակներս մեռած են թերեւս, ու ես չեմ կրցած համբուրել զանոնք: Ա՜հ, անգութ հարուած մը կը կրեմ:

Փիէր Ֆորթիէի այրին սկսաւ հեծկլտալ: Բժիշկը խրախուսանքի տափակ խօսքեր ուղղելէ յետոյ հեռացաւ: Յուսահատութեան առաջին պոռթկումէն յետոյ առանձին մնացած, Ժանն հետզհետէ հանդարտեցաւ ու յաջողեցաւ պաղարիւնութեամբ տրամաբանել:

— Ժորժը ձգեցի ժողովրդապետին քով գիւղի մը, որ Շէվրի կը կոչուի, կարծեմ: Այդ երէցը պարկեշտ մարդ մըն էր ու ոսկի սիրտ ունէր: Ան խոստացած էր զաւկիս վրայ հսկել... իր խօսքը յարգած ըլլալու է: Իմ սիրեցեալ Ժորժս տասնըչորս տարու եղած է, եթէ ողջ է, իսկ Լիւսի՝ տասնըմէկ տարու: Ժուանեիլի մէջ գտնուող իր ստնտուն անտարակոյս մեղքցած է անոր: Պահած ու մեծցուցած ըլլալու է...: Օ՛հ, իմ զաւակներս, սիրելի զաւակներս, ձեզ տեսնելու երջանկութիւնը պիտի ունենա՞մ արդեօք:

Ժաննի բուժման օրն իսկ, բժիշկին պատրաստած տեղեկագիրը Սալփէթրիէրի տնօրէնին կողմէ ղրկուեցաւ ոստիկանական տնօրէնութեան: Հոն հրամաններ տրուեցան, դատապարտեալը փոխադրելու համար Սէն Լազար, ուրկէ Քլէրմոնի կեդրոնական բանտը պիտի ղրկուէր, պատիժը կրելու համար: 1871 տարուան սկիզբի գէշ օրերն էին: Յունիս ամսուն միայն Սալփէթրիէրէն փոխադրուեցաւ Քլէրմոն: Հոն կարի աշխատանոց մը ղրկուեցաւ Ժանն:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

ՎԻԷՆ.— Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Ալթունեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Բերկրուհի եւ զաւակները$ Տոքթ. Արման Դաւիթեան եւ Լիւք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Զուլէմեան, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան եւ զաւակները (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Փորթուգալեան ընտանիքներ (Լիոն) եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆԻ
(ծնեալ Զուլէմեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 24ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Ուրբաթ (Յունուար 26) ժամը 16ին Սէն-Անտրէ-լը-Գա եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Գ. Մեսրոպ Մարգայեան, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մարգայեան եւ զաւակը՝ Իզապէլ, Գ. Ֆրանսուա Սէխեան, Գ. Մկրտիչ Մարգայեան ինչպէս նաեւ Մինասեան, Նշան Միքայէլեան, Զատրճեան, Միքայէլեան, Տէր-Պապեան ընտանիք-ները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, ազգականին՝

ՈՎՍԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՅԵԱՆԻ
(ծնեալ Սէխեան)

մահը, 62 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի Յունուար 30, ժամը 15·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նիկողոս Սարաֆեան, Օր. Անահիտ Բաստրմաճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի (Յունուար 28) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալ գրագէտին յիշատակը յարգողներուն:

ՀԱՅԱԾԻՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Եկեղեցիներու միութեան շաբաթուան առթիւ հայածէս ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի այս Կիրակի, 28 Յունուար, ժամը 17ին
SAINT SYMPHORIEN (VERSAILLES)
եկեղեցիին մէջ:

Բարեպաշտ հաւատացեալները կը հրաւիրուին մասնակցելու այս էքիւմէնիք արարողութեան:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵԼ
ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԷՔԶԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

նոր հասցէն Փետրուար 1էն սկսեալ
6 ter, Rue Charlot, 75003 PARIS
Մինչեւ հեռաձայնի նոր թիւին հաստատումը (Ապրիլին) հեռաձայնել
033-02-12 կամ 958-41-72

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - քաղաքի վարչութիւն 150 Փր.,

Վիէնէն, Տէր եւ Տիկին Աւագ Լուսաբեւեան 100 Փր.

Օր. Քէչեան (Սէն-Քլու) 80 Փր.

Գ. Սարգիս Մաքինաճեան (Էքս-ան-Փրովանս) 80 Փր.

Տէր եւ Տիկին Յովհ. Կիրակոսեան (Փիւժէ, երկրորդ անգամ) 80 Փր.

Լիոնէն, Գ. Աճէմեան 80 Փր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քեաթիպեան իրենց հօր Նշան Քեաթիպեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ 50 Փր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն:

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51-59-40

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Լսանեան Սանուց Միութեան

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ԿՈՉ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ասպետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Sous la présidence effective de

MONSIEUR JOSEPH COMITI
Secrétaire d'Etat à la Jeunesse et aux Sports

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ Թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անակարդ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խումբի ժողովը այս Ուրբաթ Յունուար 26, ժամը 8·30ին Մշակոյթի Տան մէջ:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը, այս Ուրբաթ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տունը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Ռուբէն ուսանողական խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8·30ին, Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ, Յունուար 27, ժամը 15ին, Աշոտեան ակումբը:

ՃԱՇ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ի նպաստ կայանի նորակառոյց շէնքին, Ս. Ժերոմի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը ճաշ մը կը պատրաստէ Ս. Ժերոմի Հայոց եկեղեցիին կից սրահին մէջ Յունուար 28, Կիրակի ժամը 13ին:

Համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած Կապ. Խաչի տիկիններուն կողմէ:

Զուարթ մթնոլորտ, երգ, նուագ, արտասանութիւն, անակնկալներ, եւայլն:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ՍԷՆ-ԺԵՌՈՄԻ ՄԷՋ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Սէն Ժեռոմի Թաղականութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 9ին, եկեղեցւոյ կից սրահը:

Երգ, արտասանութիւն, զուեշտ, պար եւայլն: Հանդէսը կը վարէ Եղիշէ Քհնյ. Փանոսեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 28) ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

Ս. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Կը մասնակցի Կարդինալ Տանիէլու:

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ

Շաւիլի Ֆրանսական կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ, էքիւմէնիք շաբթուան առթիւ, հաւաքական աղօթք կը մատուցուի այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, մասնակցութեամբ տեղւոյն Հայոց եկեղեցւոյ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 28 ժամը 14·30ին ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահը, 26 Ռիւ Թրուայոն, Սեվր:

Կազմակերպութեամբ Կապոյտ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան մասնակցութեամբ շրջանի իր մասնաճիւղերուն:

Յայտագիրը պատրաստուած է կայանի երախաներուն կողմէ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ ԻՐ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՎ

Նախընթրիք կը բաժնուի երախաներուն:

ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ ժամը 13·30ին Պուլվար Քառնօ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԷՆ ժամը 2ին եկեղեցիէն, 2·15ին կը հանդիպի Սարսէլ, Փլաս տիւ 11 Նովամպրը:

ՀԱՅԱԽՕՍ ՖԻԼՄԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպութեամբ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

4 Փետր. կիրակի ժամը ճիշդ 15ին, Սիկալ սրահին մէջ
Ավընիւ տը Սաքս, թիւ 60, Լիոն

Պիտի ցուցադրուին

"ԵՐԵՒԱՆ - ԷՐԵԲՈՒՆԻ"

գունաւոր մեծ Ֆիլմը — եւ ծիծաղաշարժ 2 Ֆիլմեր

ԹԸԺՎԸԺԻՔ եւ 01-99

ինչպէս նաեւ

Վաւերագրական Ֆիլմ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ վրայ

Կանխաւ ապահովել տոմսերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

Տիկին Վերոն Սրմաքէշեան — 10, Cours Vitton — Lyon 6
Պր. Վարդգէս Զալըզեան — 29, Rue Juliette Récamier, Lyon 6
Պր. Սուրէն Ֆէլլահեան — (Epicerie) 50, Rue Dunoir, Lyon 3

Մուտք 8 եւ 10 Փրանք

ՇԱԲԱԹ 27 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 27 JANVIER
1973

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le Numéro 0,70 F.

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, RUE DE TRÉVISE PARIS 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 ֆր.	Վեցամսեայ	65 ֆր.
Արտասահման	Տար. 135 ֆր.	Հատը	0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.625
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.625

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 22–23)

400 ՇԱՐԺԱԿԱՆ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆ

Մոսաւորապէս 400 շարժական ելեկտրակայաններ հայթայթած է Երեւանի ելեկտրականութեան գործատունը՝ գիւղերուն:

×

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

Ժողովրդական ստեղծագործութեան թանգարանը նոր գործերով հարստացաւ: Յ. Փափազեան պատրաստած է Երեւանի մեծ խորհրդանշական բանալին: Նկարիչ Ս. Մուրատեան թանգարան յանձնած է 13 մանրակերտ բեմայարդարանքներ: Ասոնց մէջ կան Մոլիէրի «Ակամայ բժիշկ»ի, Տիքենսի «Տէյվիտ Քոփըրֆիլտ»ի, Յ. Թումանեանի «Գիքոր»ի ներկայացումներու մանրապատկերները: Վ. Նահապետեան ներկայացուցած է Պարոյր Սեւակի եւ Հ. Ներսէսեանի դիմանկարները: Ե. Մելքոնեան տանձենիի փայտով շինած է սափորներ: Ուրիշ մը՝ Լ. Կարապետեան թանգարանին յանձնած է ճիւղերէ պատրաստուած կենդանիներու եւ թռչուններու մօտ տասը մարմիններ, ինչպէս նաեւ փայտի վրայ փորագրուած «Մաշտոց»ը եւ «Սեւանայ լիճ»ը: Ժողովրդական ստեղծագործութեան թանգարանը այժմ ունի մօտ 2.500 ցուցանմոյշ:

×

ՓԻՆԿ-ՓՈՆԿԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Փինկ-փոնկի համամիութենական մրցաշարք մը տեղի ունեցաւ Կրասնոյարսքի մէջ: Պատանիներու բաժնին մէջ ախոյեան դարձաւ Անահիտ Զաքարեան, երեւանցի: Ախոյեանը տասը տարեկան է: Զուգամրցումին մէջ Ա. Զաքարեան եւ Խաթունիկ Քէհէեան առաջին տեղը գրաւեցին: Երկրորդ տեղը գրաւողներուն մէջ է Յասմիկ Կիրակոսեան:

×

ՆՈՐ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Լենինականի «Ա. Մռաւեան» պետական թատրոնը ներկայացուց հունգարացի թատերագիր Թ. Գարէի «Անպէտ մարդիկ» կատակերգութիւնը: Բեմադիրն է Հ. Գասպարեան:

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Լենինգրադի մէջ տեղի ունեցան կռփամարտի մրցումներ: Հայաստանի կռփամարտիկները խմբական դասաւորումով երկրորդ տեղը գրաւեցին: Առաջինը Լենինգրադցիները, իսկ երրորդը՝ Լիթուանացիները եղան:

×

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեք օրուան համար Երեւան այցելեցին Մ. Նահանգներու Համիլթըն համալսարանի խումբ մը ուսանողներ: Անոնք Բազմարուեստից հիմնարկութեան մէջ ծանօթացան հայ ուսանողներու մասնագիտական աշխատանքներուն: Հիւրերը այցելեցին թանգարաններ, գնացին Էջմիածնի յուշարձանները: Օտար այցելուները նկատեցին, որ ուսանողներու եւ գիտնականներու իր թիւով Հայաստան առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ Խորհ. Միութեան մէջ:

×

ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐ

Տասը նոր բառարաններ լոյս պիտի տեսնեն այս տարի: Հինգ հատորնոց «Ժամանակակից Հայոց լեզուի բացատրական բառարան»ին Բ. հատորը պիտի հրատարակուի Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի կողմէ: Աշխատութիւնը պիտի ամփոփէ 20.000է աւելի բառ՝ արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն: Ակադեմիան պիտի հրատարակէ նաեւ միջնադարեան բառարանագէտ Երեմիա Մեղրեցիի «Բառգիրք Հայոց»ը (Բ. հրատարակութիւն): Առաջին անգամ այդ բառարանը լոյս տեսած է Իտալիա: Բառարանը կ'ամփոփէ 10.000 բառ:

Լոյս պիտի տեսնէ Հր. Աճառեանի «Հայերէն արմատական բառարան»ին Բ. հատորը: Ան կը պարունակէ 10.996 բառ, բոլորն ալ ստուգաբանուած:

Լոյս պիտի տեսնէ «Լեզուաբանական բառարան»ը, որ պիտի ընդգրկէ հայ լեզուաբանական տարազները՝ Ե. դարէն ցայսօր: Բացատրութեան հետ անոնք ներկայացուած են թարգմանաբար անգլերէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն, ռուսերէն եւ, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, լատիներէն եւ յունարէն: Պիտի տպագրուի «Պոլիգրաֆիական տեղեկատու բառարան»ը: Ասոնցմէ զատ պիտի տպագրուին Ն. Մալթեանի «Անասնաբուծական տերմիններու ռուս-հայերէն բառարան»ը, Պ. Ղանդիլեանի «Հայերէն-լատիներէն բուսաբանական բառարան»ը, ինչպէս նաեւ Գառնիկ Ստեփանեանի կազմած եռահատոր «Կենսագրական բառարան»ին առաջին հատորը: Հոս ներկայացուած են հայ մշակոյթի գործիչներուն համառօտ կենսագրութիւնները: Ծրագրուած է հրատարակել Գր. Անդրէասեանի եւ Ա. Տիրացեանի կազմած «Գերմաներէն – հայերէն բառարան»ը, որ բաղկացած է արդի գերմաներէնի մէջ գործածուող 40.000 բառէ: Լոյս կը տեսնէ նաեւ «Ռուս-հայերէն դարձուածաբանական բառարան»ը:

×

ՉԵԽ ԱՄՍԱԳԻՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

« Լիդէ-Զեմնէ » («Ժողովուրդներ-երկիրներ») ամսագիրը, որ կը հրատարակուի Չեխոսլովաքիոյ Գիտութիւններու Ակադեմիայի կողմէ, իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ Հայաստանի մասին յօդուած մը զետեղած է՝ «Ի յուշն մեր քարոզի» խորագրով: Յօդուածին հեղինակն է Լադիսլաւ Սկոկա: Յօդուածագիրը վիճակագրական տուեալներով կը ներկայացնէ արդի Հայաստանը, կը խօսի անոր անցեալի մասին, շեշտելով, թէ Հայաստան քաղաքակրթութեան հին օճախ մը եղած է: Կը յիշատակէ Հայոց գիրերու գիւտը, մեր մշակոյթի գլխաւոր դէմքերը: Կը խօսի նաեւ Մեծ Եղեռնի մասին: Յօդուածը ունի քարտէս եւ պատկերներ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՄԱՏԱԿԱՍՔԱՐ

—————O—————

Փարիզի մէջ Ֆրանսայի եւ Մատակասքարի Արտաքին նախարարները վերաքննութեան կ'ենթարկեն երկու երկիրներու միջեւ կնքուած 1960ի համաձայնագիրը:

Անցեալ Մայիսին Մատակասքարի մէջ խռովութիւններ ծագած էին եւ նկատուած էր այն առեն, որ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը «գերութեան համաձայնագիր» համարած է ֆրանքօ-մատակասքարի համաձայնագիրը:

Արդէն Տ. Ռաթսիքարա, Մատակասքարի Արտաքին նախարարը, Փարիզ ժամանելով յայտարարեց, թէ այդ համաձայնագիրը այլեւս չեղեալ պէտք է նկատել: Ֆրանսա, իր կարգին, դէմ չէ վերաքննութեան միտքին:

Թղթածրարը բազմաթիւ հարցեր կը պարունակէ՝ Մատակասքարի արտաքին յարաբերութիւն, արդարադատութիւն, լուսաւորութիւն, թղթատարութիւն, եւն.:

Մատակասքար կ'ուզէ, որ իր հակակշիռին տակ առնէ իր երկրին մէջ տպուող դրամին մատակարարութիւնը, եւ Թանանարիվ փոխադրէ անոր կեդրոնատեղին, որ ցարդ Փարիզ կը գտնուի:

Բանակցութիւններու շրջագիծին մէջ կը գտնուի նաեւ զինուորական հարցը: «Երկրի մը պաշտպանութիւնը ազգային կրնայ ըլլալ միայն եւ ոչ մէկ օտար Պետութիւն կրնայ պաշտպանել երկիրը, այնպէս, ինչպէս կրնայ ընել տեղական կառավարութիւնը», յայտարարեց Ռաթսիքարա: Ասիկա կը նշանակէ, թէ Մատակասքարի համար այլեւս անհրաժեշտութիւն դարձած է երկրէն հեռացնելու Ֆրանսայի զինուորները (2.500 հոգի) եւ ձեռք առնելու Իվաթոյի օդակայանը: Դեռ յայտնի չէ, թէ ինչ կարգադրութիւն պիտի կատարուի Տիէկօ Սուարէզի կայանին համար, որ կը գտնուի կղզիին հիւսիսը:

Կայ նաեւ այսպէս կոչուած «մալկաշացման» հարցը լուսաւորութեան մարզէն ներս: Յստակ է Մատակասքարի պահանջը. «Պէտք չէ որ մեր լեզուն համալսարանին մէջ օտար լեզու նկատուի»: Համալսարանի մէջ ֆրանսերէն կը կատարուին դասաւանդութիւնները:

Փարիզ տրամադիր է նկատի առնելու այս պահանջները եւ նոր համաձայնագրով մը նոր փուլի մէջ դնելու երկու երկիրներու համագործակցութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԷԹՆԱՄԻ թնճուկը հեռու է լուծուած ըլլալէ եւ կողմերու (Հանոյ թէ Սայկոն) անզիջող դիրքը կը փաստէ արդէն թէ դժուարութիւններու նոր շարք մը պիտի սկսի: Արդարեւ թէ՛ Սայկոն, թէ՛ Հանոյ իրենք զիրենք յաղթական կը նկատեն ինչ որ կը նշանակէ թէ երկուքն ալ կը սխալին: Թիէօ չուզեր ընտրութեան մասին լսել ցորչափ Հիւս. Վիէթնամի զօրքը չէ հեռացած Հարաւային Վիէթնամէն, Տիկին Պինհ չընդունիր Սայկոնի կառավարութեան գոյութիւնը:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութեան քարտուղարը՝ Մառշէ, յայտարարեց թէ համայնավարները պէտք է ամէնէն զօրաւորն ըլլան ձախի միութեան մէջ, ինչ որ կը նշանակէ թէ շատ տրամադիր չեն իրենց աթոռը ընկերվարականներուն տրամադրութեան տակ դնելու երկրորդ շրջանին:

ԱՐԻՍԹՈԹ ՕՆԱՍԻՍ անմխիթար մնացած է իր միակ մանչ զաւկին եղերական մահէն ետք: 23 տարեկան, Օնասիսի որդին օդանաւի արկածի մը զոհ գնաց առջի օր: Կը կարծուի որ ինք կը վարէր օդանաւը, բայց ստոյգ չէ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ինը անձնաւորութիւններ դիմում ըրած են իշխանութեանց երկու բաց նամակներով, որպէսզի ազատ արձակուի ուկրայնացի թուաբանագէտ մը, որ քաղաքացիական իրաւունքներու պաշտպան էր եւ յիմարանոց մը արգելափակուած է տարի մըն է:

ՀԱՅԻԹԻԻ կառավարութիւնը 12 քաղաքական բանտարկեալներ ազատ արձակեց երբ երեք հոգի առեւանգեցին տեղւոյն ամերիկեան դեսպանատան անդամ երկու դիւանագէտներ եւ սպառնացին սպաննել զանոնք:

ՊԵԼՃԻՔԱՅ մէջ քարիւղի տագնապ լատեղծուած է, որովհետեւ քարիւղի աշխատաւորները գործադուլի դիմած են եւ որոշած են շարունակել չաշխատիլ դեռ տասը օր: Ամսականի յաւելում չէ որ կը պահանջեն, այլ կ'ուզեն, որ վերջ տրուի այսպէս կոչուած քարիւղի փոքր առեւտուրին: Քարիւղի ընկերութիւնները համաձայնութիւն կը կնքեն անձերու հետ, որոնք ի վիճակի կ'ըլլան աւելի աժան քարիւղ մատակարարելու:

ՆԻԿՈՍԻԱՅԻ մէջ (Կիպրոս) Պաղեստինցի մը մեռած է զոհ երթալով ձեռքը ունեցած ռումբին: Ս ուրիական անցագիր ունէր:

ՖԻՆԼԱՆՏԱ դիւանագիտական յարաբերութիւններ ստեղծեց Հիւս. Վիէթնամի հետ:

ԸՆԿ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼԻ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Շուրջ երկու շաբաթ է, ընկ. Հրանտ-Սամուէլի առողջութեան բացակայութիւնը խմբագրական սիւնակին ներքեւ, մտահոգած է մեր ընթերցողները, որոնք, ամէն օր, անձամբ, հեռաձայնով կամ գրաւոր հարցումներ կ'ընեն մեզի:

Արդարեւ, ընկ. Հրանտ-Սամուէլ 15 օրէ անհանգիստ է եւ դարմանումի տակ կը գտնուի:

Վստահ ենք, որ շուտով կը վերագտնէ իր առողջութիւնը եւ նոյն կենսունակութեամբ կը շարունակէ իր խմբագրականները: Մինչ այդ՝ արագ եւ կատարեալ ապաքինում կը մաղթենք մեր սիրելի ընկ. Հրանտին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ն. Սարաֆեանի մահուան քառասունքին առթիւ, «Յառաջ»ի կիրակի օրուան թիւը ամբողջութեամբ նուիրուած է տարաբախտ գրագէտին յիշատակին:

Հոն խօսք կ'առնեն իրենք՝
— ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆՃԵԱՆԵԱՆ
— ԶԱՐԵՀ ՈՐԲՈՒՆԻ
— Վ. ԿԱՔԱՒԵԱՆ

Նորերը՝
— Գ. ՊԸՏԵԱՆ
— ՄԱՐԳ ՆՇԱՆԵԱՆ

ու՝
— ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ՝
իր վերջին, անտիպ արձակով

ՍՓԻՒՌՔԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Սխալ է մտածել, թէ Սփիւռքը անկենդան մարմին մըն է։ Կամ՝ լաւագոյն պարագային, ալեւոյթ կեանքի մը պատկերը կը պարզէ։ Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար զայն նմանցնել ամբարտակի մը, որ տասնամեակներ դէմ դնելէ ետք ամենէն յորձանուտներու, այժմ, տատանումի նշաններ ցոյց կուտայ։ Մասնաւորաբար անոր արեւմտեան «պատեր»ն են, որ կը կքին տակաւ առ տակաւ։ Թէեւ խոցելի են նաեւ միւսները։ Մնաց որ ոմանք արդէն կքեցան քաղաքական իրադարձութեանց հետեւանքով։

Պարզ է, թէ կարելի չէ կրաւորական դիրք բռնել ի տես այս երեւոյթին, եւ գոհանալ յոռետես արտայայտութիւններով։ Ո՛չ ալ «աւուր պատշաճի» խօսքեր արտասանել բեմերէ եւ մամուլէ ու հանգիստ սրտով, պարտքը կատարած ըլլալու ինքնագոհ տրամադրութեամբ, երթալ ու բազմիլ բազկաթոռներու վրայ... տեղ մը յանձնուելու համար Ուէսթերնի անուրջներուն, ուրիշ տեղ մը Կի Լիւքսի աչկապուքներուն եւ ուրիշ տեղ մըն ալ այլ խաբկանքներու։

Սփիւռքը ունի անհրաժեշտ միջոցներն ու կարելիութիւնները՝ դարմանելու համար իր վէրքերը, բուժելու համար իր ցաւերը, եւ կայուն ու հաստատուն դարձնելու իր «պատ»երը։

Կը մնայ միայն մտածել այս մասին։ Այլ մանաւանդ կորուկ եւ գործնական միջոցներու դիմել։ Ու որքան շուտ, այնքան լաւ։

Բայց նախ եւ առաջ պէտք է համոզուիլ, թէ կիսկատար ճամբաներով տեղ չենք հասնիր եւ ոչ ալ կիսամիջոցներով կրնանք փապուղիէն ելքը գտնել։

Դարը, որ կը նկատուի գիտական, իր պահանջներն ունի՝ ծանր եւ բազմազան միանգամայն։

Կը հետեւի, ուրեմն, թէ հայերէնի շաբաթական միօրեայ դասընթացքներով ազգ չի պահուիր։ Նոյնիսկ հոտ ու կենտ ամէնօրեայ դպրոցներն ալ արեւմտեան ափերու վրայ չեն կրնար յեղաշրջել ապազգայնացման հոլովոյթը, որ արագ թափով կը ծաւալի։

Դեռ կարելի է խօսիլ Արեւելքի հայ գաղութներու կրթական պատկերի մասին։ Ճիշդ է, դպրոցական ցանցը ծաւալուն է կարգ մը գաղութներու մէջ։ Մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական վարժարաններ բաւարար թիւ կը ներկայացնեն անկասկած։

Ընդունինք թէ՝ այդ վարժարանները սերունդ կը հասցնեն հայեցի նկարագրով։ Ընդունինք նոյնպէս, թէ դպրոցներէն ատակ տարրեր մէջտեղ կուգան։ Երիտասարդներ, որ խօստումներ կը դառնան գրական սեռերու մէջ, ուրիշներ հանրային գործերու կը լծուին եւայլն։ Բայց, այնուամենայնիւ, կը պակսի հիմնականը։

Մենք դեռ չտեսանք երիտասարդներ, շրջանաւարտ Փալանճեան Ճեմարանէ կամ Թէքէեան ուսումնարանէ եւ ասոնց համարժէք կրթարաններէ, որոնք անուններ դառնային — առ նուազն այդ վստահութիւնը տային մեզ — հայագիտական ճիւղերու մէջ, բանասիրութեան մէջ, լեզուագիտութեան մէջ։

Այս կրթարանները դեռ չհասան այն մակարդակին, որուն հասած էին Թիֆլիսի Ներսէսեանը, Էջմիածնի Գէորգեանը, Վենետիկի Մուրատ – Ռափայէլեանը, Պոլսոյ Կեդրոնականը, Պէրպէրեանը եւ քանի մը այլ ուսումնարաններ անցեալին։

Ինչո՞ւ։ Պատճառները մէկէ աւելի են եւ ոմանք ըմբռնելի։ Բայց պէտք է ըլլալ պարկեշտ ընդունելու համար, թէ թերիներու մէկ մասը անհոգութեան եւ անձեռնհասութեան հետեւանք է։ Եւ, հետեւաբար, պատասխանատուութեան բաժին ունին ազգային մարմիններ, ղեկավարներ եւ կազմակերպութիւններ։

Սփիւռքը ունէր — եւ դեռ կան, թէեւ քիչ — հայագէտներ, լեզուագէտներ, որոնց շունչին տակ կրնային — եւ դեռ կրնան — պատրաստուիլ հայագէտներ եւ լեզուագէտներ։ Այսօր կը դժգոհինք, թէ մեր մամուլը չունի անհրաժեշտ թիւով խմբագիրներ, աշխատակիցներ։ Բայց ինչո՞ւ չօգտուեցանք տասնամեակներ շարունակ Շ. Միսաքեանէ, Շ. Նարդունիէ, Բ. Թաշեանէ, Գ. Մխիթարեանէ, Հրաչ Երուանդէ, Վ. Թէքէեանէ եւ դեռ ուրիշներէ։ Կը բաւէր, որ գրչի սիրահար եւ ընդունակ երիտասարդներ գոհացուցիչ վճարումներով անոնց կից գրասեղաններու առջեւ զետեղէինք՝ հրահանգելով անոնց՝ սորվեցէ՛ք մեծերէն։ Եթէ այսքանը կատարուէր, ի գին անշուշտ նիւթական զոհողութեանց, մենք այսօր կ՚ունենայինք Թաշեանի եւ Մխիթարեանի ձեռքի տակ թրծուած խմբագիրներ, օրինակ, «Յուսաբեր»ի մէջ։ Ու եթէ այս աշխատանքը կատարուէր կանոնաւոր ձեւով, այլ մանաւանդ, համագաղութային մտածողութեամբ, Սփիւռքի հայ մամուլին մէջ այսօր երեւան չէին գար այնպիսի թերթեր, ինչպէս, օրինակ «Արեւ»ն ու «Պայքար»ը, որ իրենց լեզուով խոտոր կը համեմատին սփիւռքեան հայ իրականութեան։ Արդարեւ, անոնց նիւթերը՝ մեծ մասամբ հայաստանեան արտատպումներ, կը ներկայացուին արեւելահայերէն, նոյնիսկ հայրենի պարզ լուրերը, հեռատիպի տեղեկութիւնները, կարծես անոնք սահմանուած ըլլային կարդացուելու... Թիֆլիսի Հայերու կողմէ։

Մնաց որ՝ սփիւռքեան հայ մամուլի հասարակաց գիծը՝ խմբագրի եւ աշխատակցի տագնապն է։

Անլուծելի հա՞րց, ուրեմն։ Ո՛չ, անկասկած։ Արդարեւ, դեռ կարելի է փրկել կացութիւնը։ Որովհետեւ Սփիւռքը դեռ ունի փորձառու խմբագիրներ, ունի Վենետիկը, որոնց շնորհիւ հնարաւոր է լեզուի լայն ծանօթութիւններով բեռնաւոր խմբագիր եւ աշխատակից պատրաստել։ Տարիներու փորձառութիւնը գանոնք կը դարձնէ վարժ իրենց ասպարէզին մէջ։

Ուսուցչի սով։ Մանաւանդ՝ պատրաստուած մանկավարժներու։ Բայց այս մէկն ալ լուծելի է։ Ցայսօր Սփիւռքը չունեցաւ մանկավարժական կրթարան մը՝ համագաղութային մակարդակով։ Մինչդեռ անկարելի երազ չէ նման կրթարանի մը հիմնումը Արեւելքի մէջ, ուր պիտի կարողանան յաճախել գանազան երկիրներու ազգային վարժարաններէ շրջանաւարտ խոստմնալից երիտասարդներ։ Ո՛չ մէկ խարականութիւն սակայն այս մարզին մէջ։ Հոն թող գան ուսանին՝ ե՛ւ ազգային վարժարաններէ ե՛ւ յարանուանութեանց կրթարաններէ ե՛ւ Բարեգործականի ուսումնարաններէ շրջանաւարտներ։ Ասոնք, յետագային, կրնան ըստ իրենց նախասիրութեան ուսուցչական պաշտօն ստանձնել այս կամ այն վարժարանին մէջ։

Այս ուսումնարանը կը ստեղծուի բոլոր հաստատութիւններու նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ, կը դառնայ սփիւռքեան ձեռնարկ։ Այսօր ի՛նչ կարեւորութիւն ունի, թէ ուսումնարանի ուսուցչական կազմին եւ ուսանողութեան քանի՞ տոկոսը այս կամ այն կուսակցութեան կը պատկանին։ Ցաւը ընդհանրական է, համագաղութային սափճանի է հասած ան, որով հիմնականը, առաջնահերթը հայ ուսուցիչ ունենալն է, որակեալ մանկավարժներով օժտելն է մեր կրթարանները։

Մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, հայրենի աշխարհագրութիւն, գրականութիւն. ասոնց դասաւանդութեանց համար «հրէի եւ հեթանոս»ի խնդիր չի կրնար ըլլալ։

Մոնթրէալի, Սիտնէի նման հայահոծ կեդրոններ թող ունենան իրենց ազգային վարժարանները՝ ընդհանուրին գործակցութեամբ։ Չէ՞ որ կարեւորը հայերէն լեզու եւ պատմութիւն ջամբելն է։

Բոլոր ուժերու համատեղ աջակցութեամբ միայն կարելի է կրթական լայն ցանց մը հաստատել Արեւմտեան հորիզոններու տակ։

Բայց քանի որ խօսքը կրթարաններու մասին է, անդրադառնանք նաեւ հայերէնի դասագիրքերու հարցին։

Յաճախ կը կրկնուի այն միտքը, թէ Սփիւռքի մեր վարժարանները կրնան օգտուիլ Հայաստանի մէջ պատրաստուած դասագիրքերէ։ Չէ՞, որ անոնք կը մշակուին Սփիւռքի համար՝ արեւմտահայերէն։

Կը մտածենք, թէ մանկավարժ ըլլալու հարկ չկայ հաստատելու համար, թէ Հայաստանի մէջ կազմուած լեզուի դասագիրքերը չեն կրնար յարմարիլ մեր տեղական պայմաններուն։ Հրապարակ եկած գիրքերը ունին լեզուական, քերականական, շարահիւսական եւ նիւթերու մատուցման բազմաթիւ սխալներ, արդիւնք այն իրողութեան, որ Երեւանի սխալագրութեան վարժուած Արեւելահայեր կը պատրաստեն այդ դասագիրքերը։ Անոնք ծանօթ չեն մեր հոգերանութեան, մեր պայմաններուն, երբ այդ հոգերանութիւններն ու պայմանները տարբեր են ո՛չ միայն արեւելքէն արեւմուտք, այլեւ արեւելեան եւ արեւմտեան երկիրներէն ներաքանչիւրին մէջ։

Յետոյ ինչո՞ւ ուղել դասագիրք, երբ հրապարակի վրայ կան արժէքաւոր գործեր։ Սփիւռքը այդքան անճարա՞ծ է, որպէսզի ի վիճակի չըլլայ նորեր պատրաստելու։

Արեւմտահայ դպրոցը Պոլսէն ժառանգած աւանդութիւններ ունի, որոնց պարտի հետեւիլ, եթէ չուզեր թաղել հայրութիւն մը։

«Յառաջ» վերջերս կ՚արծարծեր սփիւռքեան համագումարի մը կազմակերպման հարցը՝ բոլոր հաստատութեանց մասնակցութեամբ։

Անհրաժեշտ է մտածել եւ գործնական քայլեր առնել այս ուղղութեամբ։ Որովհետեւ ընդհանրական վէրքերը կը բուժուին ընդհանրական աշխատանքով, համատեղ գործակցութեան ճամբով։

Սփիւռքը, որ կենսունակ հաւաքականութիւն մըն էր դեռ մինչեւ երէկ՝ Արեւելքէն Արեւմուտք, պէտք է կրկին դառնայ զօրաւոր, իր բոլոր հաստատութիւններով, ամէն մարզի մէջ։

Բայց քանի որ մեր գրութիւնը սկսանք պատկերաւոր բացատրութեամբ մը, այդ ձեւով ալ վերջացնենք։ Հայութիւնը՝ հայրենիքէն արտասահման, մէկ ամբողջութիւն կը կազմէ, միասնական մարմին մը։ Կը հետեւի, ուրեմն, թէ անոր մէկ թեւին տկարացումը, անդամահատումը, կ՚ազդէ ամբողջ մարմնին։

Չի՛ բաւեր խանդավառուիլ հայրենիքի վերելքով։ Անհրաժեշտ է այդ վերելքին առընթեր սփիւռքեան նոր նուաճում մը արձանագրել, Սփիւռքը դարձնել զօրաւոր ամբարտակ մը, որպէսզի ան մի՛շտ դէմ դնէ օտար յորձանուտներու։

Բարգաւաճ հայրենիք, բարգաւաճ սփիւռք՝ մէկը միւսին թեւ թիկունք եւ մէկը միւսով խանդավառ. այս հեռանկարով համագործակցութեան ուղի բացենք հոսկէ մինչեւ հեռուները։

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Առաջին գծից մենք բաւական հեռու ենք։ Բայց կայարանի ճակատին կարդում ենք՝ Վոլոգդա... այստեղ կարեւորը վերջին վանկն է, — գա՛։ — Դա–գա՛, Վոլոգդա՛։ Փորձում եմ յիշել, թէ ի՛նչ գիտեմ այս քաղաքի մասին։ Ամէն դէպքում, մենք գտնւում ենք Մոսկուայից էլ հիւսիս։ Այնուհետեւ յիշում եմ, որ Վոլոգդայի անունը կապուած է... այո՛, այո՛, Վոլոգդան նշանաւոր է իր իւղ ու պանրով, ինչպէս մեր Դարալագեազը։ Ահա թէ ինչու մեզ բերին յատկապէս այստեղ։ Ի՛նչպէս կարողացել են ճիշդ գուշակել, որ մենք ձանձրացել ենք Դարալագեազի իւղ ու պանրից եւ բերին մեզ այստեղ, որ Վոլոգդայի իւղն ու պանիրն անոյշ անենք... Ի՛նչ հոգատարութիւն, ի՛նչ հո՛ւմ... հո՛ւմ....

Այստե՛ղ էլ մեզ դիմաւորեցին մեծ փայլչութեամբ, պահնորդներով ու շներով։ Նրանք շրջապատեցին մեզ եւ մի քանի անգամ հաշուեցին հեռուից ու մօտից։ Յետոյ մեզ մեր իրերով հրամայեցին բարձրանալ ապրանքատարները։ Այստեղ մեզ չծածկեցին բրեզենտով։ Մենք շարժուեցինք։ Բանուկ փողոցներով եւ մայթերով անցնող երկսեռ տեղացիները ոչ մի ուշադրութիւն չդարձրին մեզ վրայ։ Պատերին թարմ աֆիշաներ. խաղում են «Թագաւորը զուարճանում է»։ Ինչո՞ւ չէ, էլ ի՞նչ թագաւոր է որ չզուարճանայ։ Աշնանային անձրեւը քաղաքին տուել է տխուր, յոգնած տեսք։ Ուրիշ պայմաններում՝ այս անձրեւը կարող էր մինչեւ անգամ բանաստեղծական համարել...

Բանտը գտնւում էր քաղաքի արեւմտեան ծայրամասում։ Մեզ իջեցրին, նորից հաշուեցին եւ առաջնորդեցին մի բաւականին ընդարձակ սենեակ, ուր պատերի երկայնքով դրուած էին երկար նստարաններ։ Այստեղ հրամայուեց մեզ մերկանալ, մերկանալ մինչեւ վերջ։ Այս կարգադրութիւնը մենք ընդունեցինք ակնյայտ տարակուսանքով։ Ի՞նչ են ուզում անել մեզ հետ։ Այնուհետեւ պահնորդները վերցրին մեր անկողիններն ու շորերը, փաթաթեցին եւ առանց գրելու մեր անունները, դիզեցին մի անկիւնում։ Այս էլ թուաց մեզ կասկածելի։ Այստեղ կանգնել էին նաեւ չորս հրացանաւոր պահակներ, որոնք ոչ մի բանով մեր աչքերը չէին շոյում։

Յետո՞յ։ Յետոյ այն, որ ներս մտաւ գինուորական շորերը հագիւ ծածկող բժշկական խալաթով բարձրահասակ մի անձնաւորութիւն, բարձրաստիճան մի գինուորականի հետ։ Այս էլ լաւ նշան չէր։ Մեզ յայտնի էր, որ նման մութ գործերին ներկայ էր լինում նաեւ բժիշկը, որը նոյնպէս ստորագրում էր կատարման ակտը։ Բժշկական ստուգումը ծիծաղելի լինելու չափ ձեւական էր։ Մինչեւ վերջ նա ոչ մի բառ չարտասանեց։ Բժիշկը ցից–ցից բեխեր ունէր եւ հալչող, կապոյտ աչքեր։ Նա մի քանի անգամ միայն կոկորդը մաքրեց, — քղ՛–քղ՛, — նրանց փչող օդու հոտն աւելի ծանրացրեց մթնոլորտը։

Այդ էլ վերջացաւ։

Այնուհետեւ բացուեցին աջակողմեան երկու դռները եւ նշաններով մեզ հասկացրին, որ պէտք է ներս մտնել։ Թուլնուէր էր այն տպաւորութիւնը, որ մենք ընկել ենք համբերի աշխարհը։ Ներս մըտանք։ Այստեղ յատակը ցեմենտից էր։ Ուրիշ ոչ մի բան մենք չկարողացանք նկատել։ Բայց ներքին վախով նկատեցինք եւ այն, որ մեր յետեւից ներս մըտան նաեւ չորս հրացանաւորները։ Այս արդէն հանաք չէ։ Նրանք կանգնեցին մեզնից պատշաճ հեռաւորութեան վրայ, կողք–կողքի։ Մենք՝ ագամամերկ՝ սպասում էինք դէպքերի յետագայ զարգացմանը։ Դէպքերի զարգացումը յանկարծ անսպասելի կերպով ստացաւ ազմկալի բնոյթ։ Սկզբում մենք չհասկացանք թէ ի՛նչ է կատարւում։

. . . .

— Հայրո՛ւկ, դու քնա՞ծ ես։

Աշոտ դային է։ Ես լսում եմ, այսինքն, ուզում եմ ասել՝ այո, ես քնած եմ։ Բայց նա չի յուսահատւում։

— Ինչո՞ւ կալանաւորներին չի թոյլատրւում ժամացոյց պահել...

— Որպէսզի չկարողանան ժամադրութիւն նշանակել, — պատասխանում եմ ես։

— Երեւի՛, երեւի՛, — պատասխանում է նա։ Յետոյ անդրադառնում է։

— Ժամադրութիւն՝ ո՞ւմ հետ...

— Ամէն կալանաւոր ունի իր սիրուհին, — ասում եմ ես, — եւ զարմանալի կերպով բոլոր կալանաւորների սիրուհիները մի անուն ունեն։

— Զարմանալի բան։ — Նկատում է Աշոտ դային եւ ուզում է երեւի զարմանալ, բայց ես զգում եմ, որ նրա մտքերը հեռու են, — եւ ինչպէս են կոչւում նրանք, — այնուամենայնիւ հարցնում է նա։

— Ազատութի՛ւն, — ասում եմ ես մեծ հանդիսաւորութեամբ։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(62 – Շար.)

ԿՆՈՋ ՀԱՄԱՐ

ՄԻ ՎԱԽՆԱՔ ՔԱՌԱՍՈՒՆԷՆ

«Դո՞ւք, քառասուն տարեկա՞ն: Ան – կարելի է»:

Այս փոքր նախադասութիւնը պիտի ըլլար Նոր Տարուան լաւագոյն նուէրը՝ քառասունին հասած կնոջ մը համար, որ կեանքի այս հանգրուանին, կը սկսի իր միտքը չարչարել զանազան հարցումներ ուղղելով ինքնիրեն, իր մտքին, իր հայելիին:

Նոյն հարցումները ուղղուած էին բժիշկի մը:

Ստորեւ կուտանք այդ հարցազրոյցը:

×

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Ի՞նչպէս կը տեսնէք այսօրուան քառասունցոց կինը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Այսօրուան քառասուն տարեկան կինը կարելի է նկատել երկուորեակ քո՛յրը երեսուն տարեկան կնոջ: Եւ անոր որ քառասուն տարիք կուտանք, իրականութեան մէջ յիսուն տարեկան է: Քառասուն տարեկան կինը, ինչպէս կը կարծէինք մինչեւ այսօր, գոյութիւն չունի այլեւս: Ան, որ այդ տարիքին այլեւս կը քաշուէր կեանքէն, ինքզինք ծերութեան դատապարտուած կը զգար եւ որուն մարմինը կը ծանրանար: Այսօր՝ ան նուրբ է, գրաւիչ, գործունեայ եւ քայլ պահող՝ արդիական կեանքի պահանջներուն հետ:

Հ.— Ինչո՞ւ ան այսպէս երիտասարդացած է:

Պ.— Շրջապատը զինք մղեց այս բարեփոխումին: Ան շատ լաւ գիտէ այսօր, թէ ի՛նչ պէտք է ընել՝ երիտասարդ մնալու համար: Ան կը ճանչնայ գեղեցկագիտական օրէնքները՝ պահելու համար երիտասարդ մորթ մը, սննդառութեան ձեւերը՝ մնալու համար նուրբ, եւ մարզանքները՝ պահելու համար գիծը: Ան գիտէ իր մարմինը կառավարել այնպէս, ինչպէս ընտանիքի պիւտճէն: Աշխատանքը, նաեւ աւելի փոքրերուն հետ մրցակցութեան ոգին, զինք կը մղեն զբաղելու իր անձով: Ան կը հետեւի նորաձեւութեան, հագուստի եւ վարսայարդարման: Կեանքի մակարդակը ընդհանուր առմամբ բարձրացած ըլլալով, առողջապահական եւ գեղեցկագիտական օրէնքները աւելի դիւրաւ կիրարկելի են այսօր:

Հ.— Այսուհանդերձ, 40 տարիքը կնոջ մը համար դժուա՞ր հանգրուան մըն է:

Պ.— Ամէնէն դժուարը տարեդարձի օրն է: Շատերը չեն վախնար: Ուրիշներ իրենց բժիշկին խորհուրդին կը դիմեն: Ամէնէն աւելի դժուարութիւն կը կրեն տկարները եւ մակերեսային կիները, որոնք խուճապացոյցով կը դիտեն իրենց նուազագոյն կնճիռը կամ ծերութեան նշանը: Այս պարագային, անոնք պէտք ունին բժիշկի մը խորհուրդին:

Հ.— Որո՞նք են քառասուն տարեկան կնոջ մը վաղահաս ծերութեան յատկանիշները:

Պ.— Անոնք գրեթէ աննշմարելի են: Բնական է, քառասուն տարեկան կինը չունի քսան տարեկանի մորթը. անոր տեսողութիւնը կը սկսի թեթեւօրէն տկարանալ եւ ճկունութեան մարզանքները իրեն համար կը դառնան դժուար: Փոխարէնը, քառասուն տարեկան կին մը աւելի եռանդուն է եւ ժիր, քան իր քսան տարեկան աղջիկը, որ ժպտուն է եւ հազիւ թէ կը շարժի: Այս վերջին երեւոյթն ալ բնական է, երբ նկատի ունենանք բնախօսական փոփոխութիւնները, որոնք տեղի կ'ունենան քսան տարեկան մարմնի մը մէջ: Ընդհակառակն, քառասունը հաւասարակշռութեան տարիքն է, որ կիներուն կուտայ դիմադրողական մեծ ուժ:

Հ.— Ի՞նչպէս, այս տարիքին, թարմ պահել դէմքը եւ մարմինը:

Պ.— Սկզբունքով, քառասուն տարեկան դէմք մը արդէն կնճռոտելու կը սկսի: Բայց այս երեւոյթը կարելի չէ ընդհանրացնել: Ամէն ինչ կախում ունի մորթին տեսակէն (ընդհանրապէս, ճարպոտ մորթերը աւելի կը դիմանան), այն խնամքէն, որուն նախապէս ենթարկուած է մորթը, ինչպէս նաեւ առողջապահական պայմաններէն: Շատ արեւը եւ քիչ քունը կը կնճռոտեն մորթը: Նոյն արդիւնքին կը հասցնեն նաեւ օրական քսան սիկարէթը եւ քանի մը գաւաթ ուիսքին: Վերջապէս, վիշտերը, մտահոգութիւնները եւ ջղայնութիւնը եւս իրենց աւերիչ հետքերը կը ձգեն դէմքին վրայ: Միւս կողմէ, կան «լաւ կնճիռները», որոնց աղբիւրներն են մեծ խնդուքները եւ ուրախութիւնը:

Տակաւին, քառասուն տարեկանէն անդին կը սկսի մորթին մաշկը բարակնալ: Այս փոփոխութիւնը երկու ձեւերով երեւան կուգայ: Ճարպոտ մասերը կը թուլնան, կը կախուին ինչպէս կուրծքը, զիստերը, անութները, իսկ մկանուտ մասերը կը դառնան աւելի ցայտուն եւ պարզ աչքով կարելի է տեսնել վզի, բազուկներու եւ ձեռքերու մկաններն ու երակները:

Հ.— Կարելի՞ է դարմանել այս վիճակը:

Պ.— Անշուշտ, մանաւանդ որ քառասունին այս թուլացումները թեթեւ են տակաւին: Պէտք է միջոցներ ձեռք առնել:

Նախ՝ դէմքին խնամքը: Ամէնօրեայ մարձում սնուցիչ իւղով մը եւ դէմքի մարզանք: Երբ կնճիռները խոր են, պէտք է դիմել մորթի մասնագէտին, որ կրնայ վիրաբուժական փոքր գործողութեան մը ենթարկել դէմքը:

Դէմքին համար կարեւոր են նաեւ հետեւեալները.— օրական մէկ լիթր ջուր խմել, նուազեցնել ալքոլի եւ ծխախոտի սպառումը, շատ քնանալ, թթուածին առնել եւ մանաւանդ լաւ զինուիլ մորթի մեծագոյն թշնամիին՝ արեւուն դէմ:

Գալով մարմնին, ան երիտասարդ կը մնայ, եթէ մարզուի: Երբ մկանները ցըցուն են, պէտք է որ անոնք ըլլան պինդ եւ գեղեցիկ: Մարզանք եւ պար կը դիւրացնեն յօդերու թաւալումը եւ կը քակեն հանգուցուած մկանները: Այս պարագային, «եոկա»ն շատ նպաստաւոր կրնայ ըլլալ:

Հ.— Ի՞նչպէս սնանիլ 40 տարեկանին:

Պ.— Սնունդը պէտք է ըլլայ հաւասարակշռուած եւ կենսանիւթերով հարուստ: Ուշադրութի՛ւն նիհարնալու փորձերուն, որոնք կարելի են, բայց հսկողութիւն կը պահանջեն: 40 տարեկանին, մորթը նըւազ ճկուն է եւ նուազ առաձգական: Արագ նիհարցում մը կրնայ վնասակար ըլլալ:

Հ.— Ի՞նչ է ձեր վերջին խորհուրդը քառասուն տարեկան կնոջ:

Պ.— Շարունակել ապրիլ առաջուան նման: Հանգիստի ժամը դեռ չէ հնչած անոր համար: Սա տարբերութեամբ, որ քառասուն տարեկան կինը ունի պահպանելիք հարստութիւն մը՝ որ իր երիտասարդութիւնն է:

Քառասունը աշխատանքի լաւագոյն տարիքն է: Այս տարիքի կիները աւելի ազատ են, հասուն, երախաներ չունին այլեւս եւ ամբողջութեամբ կը նուիրուին իրենց գործին: Գործատէրերը պէտք է նկատի ունենան այս կէտը:

Ուրեմն՝

Քառասուն տարեկան կիները տակաւին երիտասարդ կիներ են, որոնք պէտք է շարունակեն ապրիլ այնպէս՝ ինչպէս կ'ապրէին քառասունէն առաջ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

—0—

MONUMENTS D'ARCHITECTURE ARMENIENNE, Editions Hamazkaïne, Beyrouth (Fonds Garmirian).

×

ՅՈՒՇԵՐ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, գրեց՝ Կարօ Սասունի, Համազգայինի Վահէ Սէթեան տպարան, Պէյրութ, 1972:

×

ՀՐԱՇԱԼՈՒՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, գրեց Նշան Պէշիկթաշլեան (Աշոտ Ա.էն մինչեւ Հեթում Ա. 859-1270), Համազգայինի Վահէ Սէթեան տպարան, Պէյրութ, 1972:

×

ԳՈՒՆԱԳԵՂ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍ, գրեց՝ Շնորհք Արք. Գալուստեան, պատրիարք Պոլսոյ, Իսթանպուլ, 1972:

Ձայներ Գաւառէն

ԾՆՈՒՆԴԻ ՏՕՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Յունուար 14ին բացառիկ շուքով տօնուեցաւ 1973ի հայկական Ծընունդը, Սփլանատի սրահը, որ հրաշափոխուած էր պատմական եօթը բլուրներու վրայ տեղաւորուած Պոլսի իր Վոսփորի եւ Ոսկեղջիւրի արուարձաններով: Պոլսեցիներու Միութեան անդամները գիտակից նուիրումով, զովելի ամբողջութիւն մը կազմած էին օրուան վեհութիւնը նշելու համար, Ֆրանսական նուագախումբին երգչուհին հայկական երգասացութիւնով սրտալի ծափեր խլեց ներկաներէն, հիացումով կանթեղի լոյսով Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելին երգուելէ յետոյ բեմ եկաւ, ոգեկոչելու համար յիշատակը երգիծարան Նշան Պէշիկթաշլեանի իր լացով ու ծիծաղով գրած Հիբբին պատանին Յարութ: Շահնուր Ճիհանեան ոգեւորեց ներկաները իր փունջ մը ընտիր մեներգներով եւ դաշնալուր ձայնով:

Աւանդական ծառը կը հսկէր սրահին վեհութեան, դուրսը ո՛րքան մութ էր երկինքը՝ ներսը այնքան անշէջ էին կանթեղները, դուրսը անձրեւ կը տեղար, ներսը խրախճանք կը ծորէր:

Սիպիլ Տիկնանց ժրաջան անդամուհիները օրուան յատուկ աղանդերներն ու քաղցրեղէնները կը փայլեցնէին սեղաններու վրայ:

Մարսէյլի հայ գաղութի ընտրանի դասը իրենց նախասիրած արուարձաններուն հովանիին տակ, սեղաններ հիւրընկալ առատ գինիով, բաժակներ կը պարպէին գոհունակութեամբ լի, մանուկները ստացան իրենց համեստ նուէրները, Կաղանդ պապայէն, որ ծերացած իր կարգին ծանր բեռ չէր կարող տանիլ:

Տօնածառ կը նշանակէ տակաւ կեանքի փորձանքներուն, ցաւերուն եւ վերածաղկիլ գարնան՝ կուրծք տալէ վերջ ձմրան ձիւներուն եւ փուքերուն, այնպէս ալ եղաւ, բոլորը մեկնեցան իրենց վայելած պայծառ ու կենսուրախ օրը նկատելով լաւագոյն հակազդեցը իրենց առօրեայ լարուած կեանքին:

Ըստ ողբացեալ Նշան Պէշիկթաշլեանի՝ գինին յատակով էր բայց զուարթութիւնը անյատակ, մանաւանդ երբ ջանք չէր խընայուած պարտադրելու համար քսակներու խնայողութիւնը առատ ախորժաբեր սեղաններու առջեւ:

Մ. ԵԱՎԵՐ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (94)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

Հակառակ կանոնագրին խստութեան, Ժաննի թոյլտուութիւն եղաւ գրելու: Ան երկու նամակ գրեց, մէկը Շէվրիի ժողովրդապետին, իսկ միւսը Ժուաննի գրասնուող իր աղջկան սանուհին: Յետոյ անոնց պատասխանին սպասեց անձկութեամբ մը, զոր դիւրին է հասկնալ քան նկարագրել: Երեք օր յետոյ, կեդրոնական բանտին տնօրէնը Շէվրիի ժողովրդապետէն նամակ մը ստացաւ, որով ան կը ծանուցանէր թէ իր նախորդը մեռած էր ու ինք անձնապէս բան մը չէր գիտեր բանտարկեալ կնոջ ակնարկած իրողութիւններու մասին: Ժանն յուսահատութեան մատնուեցաւ, երբ այդ լուրը իրեն հաղորդուեցաւ: Իր յուսահատութիւնը աւելի սաստկացաւ երբ յաջորդ օրը Լիւսիի սանուհին՝ Ժուաննի յղուած նամակը ետ դարձուեցաւ սա յիշատակութեամբ. Նամակին ընկալուչը անծանօթ:

Ուրեմն, զաւակներս կորսուած են ինծի համար, դոչեց տարաբախտ կինը, ու անոնց երեսը այլեւս պիտի չտեսնեմ...:

Սոսկալի նոպայէ մը յետոյ՝ ինքնիրեն ըսաւ.

— Կ'ուզեմ զաւակներս տեսնել, ու պիտի տեսնեմ...: Եթէ հարկ ըլլայ տասը տարի սպասել, դարձեալ միջոցը պիտի գտնեմ այս բանտէն փախչելու եւ զանոնք գտնելու համար...:

Ժաննի այս խօսքը անխորհուրդ բան մը կը թուէր, բայց փախուստի բուռն փափաք մը ունեցաւ ու միտքը անով տանջեց շարունակ:

Ժանն գիտէր փախուստի դժուարութիւնները, կամ աւելի ճիշդը, անկարելիութիւնները, բայց դարձեալ չէր յուսահատեր ու միշտ կը ջանար միջոց մը գտնել: Ամիսները կ'անցնէին ու տարիները իրարու կը յաջորդէին, սակայն փնտռուած միջոցը չէր ներկայանար:

Կեդրոնական բանտին մէջ եօթը տարի բանտարկութեան միջոցին օրինակելի ընթացք մը ցոյց տուած ըլլալուն համար, Ժաննի առաջարկուեցաւ որ իբր հիւանդապահուհի մտնէ բանտին հիւանդանոցը:

Մեծ շնորհ մըն էր աս: Հիւանդապահուհիները կրնային խօսիլ: Համեմատաբար, անոնք աւելի ազատ էին բանտին մէջ: Կանոնագրին ամէնէն խիստ եւ շատ մը յօդուածները անոնց համար չէին: Վերջապէս ամէն հիւանդապահուհի կը ստանար ամսական փոքր վարձատրութիւն մը: Ժանն անհուն ուրախութեամբ մը ընդունեցաւ այդ առաջարկը, ու մեծ դժուարութիւն քաշեց, իր ուրախութիւնը ծածկելու համար: Ինչպէս կը յուսար, իր կացութիւնը պիտի ընծայէր երկար ատենէ ի վեր փնտռուած առիթը:

Մէկ տարի յետոյ, Փիէր Ֆորթիէի այրին հիւանդապահուհիներու պետ կարգուեցաւ: Իբր բնակարան անոր յատկացուեցաւ սենեակ մը դեղարանին յարակից, զոր կը վարէր Սէն-Վէնսան տը Փօլի քոյրերէն մէկը: Գթութեան այդ քոյրն ալ, Ժաննի պէս, կը բնակէր դեղարանին յարակից սենեակի մը մէջ, բայց դիմացի կողմը: Հիւանդապահուհիներուն պետը յաճախ կը ստիպուէր գործի համար հիւանդարանի շէնքէն դուրս ելլել, ընդհանուր տնօրէնութեան, կամ մատակարարութեան գրասենեակը եւ կամ ըմպելարանը երթալու համար: Ժանն ազատ կը պտըտէր բակերուն մէջ: Իր պաշտօնական տարազին շնորհիւ, բոլոր դըռները կը բացուէին իր առջեւ, անշուշտ, ներքին դռները միայն:

Օրին մէկը, Ժաննի դէմքը կատարեալ կերպարանափոխութիւն մը կրեց: Վերջապէս գտած էր իր խնդրին լուծումը: Փախուստի այնքան բաղձացուած ժամը մօտալուտ կը թուէր Ժաննի:

Հիւանդարանը գտնուելէն ի վեր, ան դիտած էր որ կրօնաւորուհիները ոչ միայն ներկայ կը գտնուէին կեդրոնական բանտին մատրան մէջ կատարուած ժամերգութեան, այլ եւ առտուան ժամը վեցին թեմական եկեղեցին կ'երթային, ներկայ ըլլալու համար պատարագին: Ժամը ութին կը վերադառնային: Դեղարանին վերակացու քոյր Ֆիլոմէն, յիսուն տարեկան կին մը, միւս քոյրերուն կը միանար միշտ, եկեղեցի երթալու համար: Միայն թէ քիչ մը աւելի առաջ կը վերադառնար, բժիշկին այցելութեան ներկայ գտնուելու համար:

— Պէտք է որ անոր տեղ ես դուրս ելլեմ, կ'ըսէր Ժանն մտովի:

Այդ գաղափարը ուղեղին մէջ մուտ գործելէ յետոյ՝ անոր գործադրութեամբ զբաղեցաւ այլեւս: Խեղճ կինը գանձի մը պէս խնամով կը պահէր հիւանդարանը մտնելէն յետոյ՝ այդ դրամին շնորհիւ պիտի կրնար փութով հեռանալ այդ տեղէն:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Պ. Մեսրոպ Մարգայեան, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մարգայեան եւ զաւակը՝ Իզապէլ, Պ. Ֆրանսուա Սէխեան, Պ. Մկրտիչ Մարգայեան ինչպէս նաեւ Մինասեան, Նշան Միքայէլեան, Զաւրճեան, Միքայէլեան, Տէր-Պապեան ընտանիք-ները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, ազգականին՝

ՈՎՍԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՅԵԱՆԻ
(ծնեալ Սէխեան)

մահը, 62 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի Յունուար 30, ժամը 15·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նիկողոս Սարաֆեան, Օր. Անահիտ Բաստրմաճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, այս Կիրակի (Յունուար 28) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալ գրագէտին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիոնի Վարանդեան կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Աւագ Լուսարեւեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն, վեթերան ընկ. Ոսկեան Լուսարեւեանի մահուան առթիւ:

ՀԱՅԱԾԻԷՍ ՊԱՏԱՐԱԳ

Եկեղեցիներու միութեան շաբաթուան առթիւ հայածէս ճայնաւոր պատարագ կը մատուցուի այս Կիրակի, 28 Յունուար, ժամը 17ին

SAINT SYMPHORIEN (VERSAILLES)

եկեղեցիին մէջ:

Բարեպաշտ հաւատացեալները կը հրաւիրուին մասնակցելու այս էքիւմէնիք արարողութեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս Կիրակի առաւօտ (Յունուար 28) ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

Ս. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Կը մասնակցի Կարդինալ Տանիէլու:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը՝

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25ԻՆ

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին:

×

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայր Միութեան կեդրոնական վարչութեան նախաձեռնութեամբ կ'ոգեկոչուի Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը՝

ԱՊՐԻԼ 15ԻՆ

×

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը Մարտ 11ին:

×

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14·30ին Սալ տը լա Շիմի:

×

Վասպուրականի հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի նախաձեռնութեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր. Վարչութեան՝

Մայիս 6ին

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Ռընաժէն, ընկեր Վ. Խաչատուրեան 30 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին մեր անմոռանալի խմբագրապետ Շաւարշ Միսաքեանի մահուան 16րդ տարեդարձին ի յիշատակ:

Ընկ. Վ. Խաչատուրեան իր սիրելի եղբօր՝ Հրանդ Խաչատուրեանի արկածալի մահուան 5րդ ամսուան առթիւ 20 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

« ՅԱՌԱՋ » կը Նուիրեն

Տիկին Մ. Քոչարեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Տիկին Ա. Բաստրմաճեանի (Փարիզ 20րդ):

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Էսաեան Սանուց Միութեան

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի գիտութիւն Ալֆորվիլի հայ գաղութին եւ իր անդամներուն, ներկայիս կը յայտարարենք որ Ալֆորվիլի Հայ Մշակութային Տան յանձնախումբը որ ընտրուեցաւ 1972 Նոյեմբեր 30ի բացառիկ ընդհ. ժողովէն, արդէն իսկ սկսած է իր գործունէութիւնը: Հետեւաբար կը խնդրենք մեր պատուական հայրենակիցներէն, ըստ մեր աւանդական սովորութեան, լաւ ընդունելութիւն մը ցոյց տալ անոնց հանդէպ որոնք կը ներկայանան:

Ստորեւ կուտանք ձեզ նորընտիր Դիւանի անդամներուն անունները.—

Նախագահուհի եւ գանձապահ՝ Տիկին Հրանոյշ Գիւլփա

Փոխ-նախագահ՝ Պ. Արա Գրիգորեան

Հաշուակալ՝ Տիկ. Արշալոյս Սարգիսեան

Քարտուղարներ՝ Տիկ. Մայտա Փափազեան եւ Պետրոս Պետրոսեան

Խորհրդականներ՝ Տիկ. Ժանէթ Կալոն, Պր. Անդրանիկ Խաչատուրեան, Անանիկ Անանեան եւ Յարութիւն Հայկանեան:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Էլիզ Զօրուրեան, Տէր եւ Տիկին Տէմիրեան եւ ընտանիքը իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք իրենց համակրական զգացումները ցոյց տուին իրենց սիրեցեալ

ՀԵՐՄԻՆԷԻ (Թանէ)

ցաւնալի կորուստին առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Քոլոմպէն Տիտիւքճեան ընտանիքը 50 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին այրի Տիկին Մարիամ Տօնէլեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:

×

Տիկին Էտիրնէլլեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խաչատուրեան ցաւակցութիւն կը յայտնեն, Տէր եւ Տիկին Նուրհան Փափազեանի եւ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Փափազեանի իրենց մօր Հռիփսիմէ Փափազեանի կսկծալի մահուան առթիւ եւ 50 Փր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, փոխան ծաղկեպսակի:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Հինգշաբթի, Փետր. 1, ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին:

×

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն Մօրիսի իր ընկերները, Հինգշաբթի Փետր. 1, երեկոյեան ժամը 8·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

×

ՊԱՆԵԽՕ – ՔԱՇԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Արծիւ ենթակոմիտէի ժողովը այս Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 8·30ին, 48 Ռիւ Քամիյ Տէմուլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51-59-40

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ
ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Օթոքարը կը մեկնի Շաբաթ (Փետր. 10) առաւօտ: Հաւաքուիլ ժամը 7·30ին Շաթօ տը Վենսէն, Քաֆէ Թերմինիւս եւ 7·45ին Կառ տիւ Նոռի առջեւ Քաֆէ Քիւրվէօր: Մեկնում դէպի Մարսէյլ ժամը 8ին, Հարաւի Կառուղիէն (Ֆոնթէնպլօ, Պոնն, Շալոն, Մաքոն, Լիոն, Վալանս) եւ ժամանում Մարսէյլ ժամը 18ին: Ճաշ ճամբու ընթացքին:

Տեղաւորում պանդոկը, ճաշ, ճաշարան մը. երեկոն՝ ազատ:

Կիրակի, ժամը 10·30ին հանդիսաւոր բացում: Ապա ճաշ բարեկամական մթնոլորտի մէջ, քաղաքի պտոյտ: Վերադարձ դէպի Փարիզ ժամը 19ին եւ ժամանում Փարիզ Երկուշաբթի առտու 7ին:

Մասնակցութիւն 139 Փր. բոլոր ծախքերը մէջը:

Սահմանափակ տեղեր: Ժամ առաջ արձանագրուիլ

RELATIONS TOURISTIQUES
EDUCATIVES

12 Allée Leonide — Le Perreux
Tél. 324-14-96

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՉԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՅԻՍ

"ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ"
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Բացառիկ շուքով կը տօնէ
իր Յիսնամեակը

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Տիկին Մաննիկ Քոչարեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ.— Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին 100 Փր., Կարմիր Խաչին 100, Մշակոյթի Տան 100, Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյ 100, Աղքատախնամին 50, Ուրբերու Օգն. Մարմնին 50, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյն 50 (տօնալ «Յառաջ»էն) եւ 110 Փրանք «Յառաջ»ի:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆ-ԺԵՌՈՄԻ ՄԷՋ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Սէն Ժեռոմի Թաղականութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 9ին, եկեղեցւոյ կից սրահը:

Երգ, արտասանութիւն, զաւեշտ, պար եւայլն: Հանդէսը կը վարէ Եղիշէ Քհնյ. Փանոսեան:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վալանսի Հայ Առաք. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ դպրոցի ֆոնտին, հետեւեալ նուիրատուութիւնները, ողբացեալ Պ. Կարպիս Մուխթարեանի մահուան տխուր առթիւ.—

Ռոմանէն Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Գէրէնէկեան 50 Փր., Տէր եւ Տիկ. Փանոս Զօրթեան 50, Տէր եւ Տիկ. Լութֆիկ Եղիայեան 50, Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Քիրէճեան 50, Հանգուցեալին կրտսեր որդին Մարտիկ 100 Փր., Հանգուցեալին եղբայրը Գրիգոր Մուխթարեան 40 Փր.:

×

Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկին Դուրբինեանէ 50 Փր. եւ այրի Տիկ. Մանուկեանէ 30 Փր, ողբացեալ Շնորհիկ Ասլանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւարշ Միսաքեան խումբին, Փետրուար 17ին:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 28 ժամը 14·30ին ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վարժարանի սրահը, 26 Ռիւ Թրուայոն, Սեվր:

Կազմակերպութեամբ Կապոյտ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան մասնակցութեամբ շրջանի իր մասնաճիւղերուն:

Յայտագիրը պատրաստուած է կայանի երախաներուն կողմէ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ ԻՐ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՎ

Նախընթրիք կը բաժնուի երախաներուն:

ՊԻՒՖԷ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ ժամը 13·30ին Պուլվար Քառնօ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԷՆ ժամը 2ին եկեղեցիէն, 2·15ին կը հանդիպի Սարսէլ, Փլաս տիւ 11 Նովամպրը:

ՍԵՒՐԱՆԷՆ ժամը 13ին, Փլաս ԿասթոնՊուսիէռ, 13–15 Ռիւ Ֆելիքս Ֆօռ, 13·30ին Կառամ տէ Թրէֆլ:

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 28 JANVIER 1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 120 ֆր. Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման Տար. 135 ֆր. Հատը 0,70 ֆր.

49րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 12.626
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.626

ՍԱՐԵԱԿԸ

Գրեց՝ Ն. ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Սարեակ մը կուգայ լուսաբացէն շատ առաջ ու կը խօսի երբ մթասոյզ են, սեւ ծով՝ արուարձաններն հովիտին, լոյսերը դեռ կը վառին:

Կանաչ, լուռ լապտերներ՝ տարածութեան վրայ հարթ, վարը, վերը՝ շրջակայ բլուրներուն վրայ եւ անտառին մէջ՝ բարձրաբերձ՝ Թերակղզի լեռնային, դեռ սեւ, ուրկէ կը սուրան թրթռացող կրակներ: Լռութեան մէջ կը լսուին ոտոտումներ յորդումի: Ուղեւորներ, արձագանգ՝ ուղեւորման յաւիտեան, նաւերու պէս, վիթխարի սուրերային կառոյցներ՝ հորիզոնին վրայ մութ եւ հողային ալիքներ: Ճեպընթաց մը հովիտին ընդերքէն դուրս կը նետուի կրակներու ժայթքումով, կ'անցնի: Ծառեր, տանիքներ փայլատակող, փողոցներ, աշտարակներ տեսլային կը յայտնուին, կը սուզուին խաւարին մէջ վերնահոս: Ծրագներուն լոյսին տակ՝ պզտիկ տուներ անձնական, եւ վիլլաներ՝ մահապարտ: Մեքենայ մը այլանդակ՝ նոր շինութեան համար իր փորած փոսին մէջ խորունկ: Փողոց մը ուղիղ որպէս խաչ՝ հակայ՝ մինչեւ հորիզոն:

Ձմրան ցուրտ կայ տակաւին եւ տըխրութիւն՝ վախճանող վեհութեան մէջ գիշերուան:

Բայց սարեակն է իր, ժիր, ժիր: Զինք ոգեւորող պարտէզներ, մրգաստաններ դեռ գիւղի, դետ եւ անտառ, դեռ բնութիւն՝ անաղարտ: Կ'երգէ: Ի՜նչ երգ: Սրտաղեղ ասք կամ հոգւոյ պատմութիւն, փառաբանանք ապրելու, կամ կանչ ու կոչ՝ կենսաբեր բարիքներուն, բերքերուն առջեւ հողին, զմայլանք՝ զոր կ'արձակէ իր սրտէն երախտապարտ, կամ պատգամ ճարտասանի՝ համոզիչ, ապահովիչ շեշտերով, արտասանող աղեկի խանդով ըռուած: Կը խօսի: Մերթ երախայ մը կարծես որ հիացման բառերով հատեալ, յորդող կը պատմէ մօրը՝ ըրած արտակարգ ճամբորդութիւն մը, տեսած վայրերը նոր, անծանօթ, իր գիւտերը՝ անսովոր միջատ մը կամ աղեկ մը՝ բարի, արդէն արտակից:

Եւ սարեակն այս՝ կը խօսի ազնուական տաղերով, կարծես սոխակ՝ Շիրազի վարդաստանէն եկած հոս, ուր կը հոսի Մառնը, հալած, թանձր կապար՝ մութին մէջ, Թռչող ցոլքեր կը խեղդէ: Մերթ վարդն ու վիշտը երգող սոխակէն շատ աւելի լեզուանի եւ հմայիչ, ուրախարար է, արի: Իր գեղգեղանքն է վսեմ: Ըսածներն են բազմիմաստ եւ միտք ու սիրտ կը շարժեն: Իր բերկրանքն է վարակիչ:

Բայց կա՞յ բան մը որուն հետ չխառնենք մեզ, չդնենք մեր յոյզերն ու մտածումներն անոր մէջ: Եւ կա՞յ բան մը որ չգայ խառնուիլ մեր հոգիին՝ իր հեռաւոր, անծանօթ մէկ մասին պէս, աստղերն իսկ իբրեւ մերը եւ կրակները բոլոր չզգա՞նք մեր մէջ եւ հայրենի աւերակի մը քարն իսկ՝ չերեւայ լի՝ սերունդներով, այն պահուն՝ երբ մենք ու ան իրարու հայելիներ կը դառնանք: Համայնական միասնութիւն մը կայ զոր մեր մանկութեան մէջ կը զգանք բնազդաբար եւ յետոյ գիտակցութեամբ կ'ըմբռնենք:

Այսպէս սարեակն է տխուր, մինչ ուրախ է: Առանձին, ան կը խօսի մութին մէջ, կը խօսի եւ զինքը լսող, պատասխանող մը չունի: Տխուր, ուրախ կը գտնեմ զայն՝ փոխն ի փոխ, եւ անշուշտ, այդպէս է ան եւ ինծի փափաքելի է որ այդպէս ըլլայ քանզի, բերկրանքներ կան խոլ, թշուառ, տխրութիւններ կան նման: Ուրախութիւն, տխրութիւն պէտք է ըլլան միասին, արժէք կուտան իրարու:

Ան, արտերուն թռչունն այս հնամենի կը խօսի անցեալին պէս: Խօսքն անոնց կ'ուղղէ որոնք կ'ելլէին ժամանակին այս ժամուն ճամբայ, ճամբորդ, ուխտաւոր, հովիւ, մշակ, մութին մէջ՝ տեսանելի իրեն: Ան այս բոլորին բարութեան գովքը կ'ընէ սրտաբաց: Կ'երգէ արեւը որպէս հաւատացեալ ջերմեռանդ: Գիտէ թէ ան պիտի գայ: Եւ վերացած է արդէն, ինքզինք մոռցած դեռ անոր լոյսը չառած, իր ներքին լոյսն է վառած: Կ'ըսէ ձմրան վերջն է եւ այս վերջին ցուրտն է գարուն: Զինքը լսողը կը կարծէ ինքզինք դաշտի մէջ բաց, գարունն եկած, եւ չորցած, կմախացած ծառերն են վերածնած եւ կանաչ լապտերները կը տեսնէ ծառերուն պէս, խաղաղութիւնը՝ նման՝ ոչխարներու, գառներու՝ կանաչ մարգի մը վրայ, հովիւի մը շուրջ, գետին ջուրը՝ նման՝ պահապան գամբռի մը՝ պոչը շարժող:

Կը լսուի այն ժամուն՝ երբ տեսարանները անշարժ շարժման մէջ են, կը փոխուին: Կը հեռանայ անտառն որ հիմա դուրսէն կը տեսնեմ, կը մօտենայ, կ'ըլլայ այն Թերակղզին լեռնային՝ որ մանկութեան քաղաքիս Սեւ ծովուն մէջ կ'երկարէր, բարձր աշխարհ՝ երբեմնի երանութեան կամ կ'ըլլայ ցամաքամասն այն՝ որուն առջեւ խարխուլ կը նետէր մեր մոլար նաւը՝ լեցուն ռազմադաշտէ մը փախչող գաղթողներով, անցեալին մէջ հեռաւոր: Այս ժամուն, կը հեռանան յիշածներս: Կը յայտնուին աւելի անցեալասոյզ, մոռցուած յիշատակներ, մինչ տեսածս Վէնսէնի անտառն է միշտ յիշելի:

Ասդին, ուր լոյս մը կ'ընէ Նոթր Տամը յիշելի, միտքս կ'երթայ մինչեւ Տոն, որուն առջեւ՝ գեղատենչ պատանիի ծարաւով կը կարդայի Հիւկօ եւ այսպէս սարեակն, այն՝ կարծես՝ որ լսած եմ հայրական այգիին մէջ: Իր տուած անցեալ, ներկայ բերկրանքներն՝ արդ միասին կ'ունենամ ժամանակին մէջ ջնջեալ՝ բայց անսահման եւ նոյնպէս անցեալ, ներկայ՝ միասին:

Օ՜ ի՜նչ կայուն իրապէս եւ յարաշարժ է հոգին, յարափոփոխ, նոյնը միշտ եւ միշտ ինքզինք ըլլալու վրայ քիչ քիչ աւելի գիտակցական: Սարեակին ըսածները՝ այս ժամուն՝ յառաջացող աշխարհին բերնէն կուգան եւ սփոփիչ են: Սակայն շատ աւելի կը խորհիմ այն բոլորին որ այլեւս ինծ խլուած են ընդմիշտ: Եւ թռչունն այս կը յուզէ զիս՝ ըլլալով յիշելի՝ հովիւ ու գամբռ, հողագործ եւ ուխտաւոր, հայրական այգի: Կը խորհիմ թէ կորուստներ ունինք միշտ: Ինչ որ չահինք չի մնար մեզի, մենէ կը խլուի:

Կը լսուի այն ժամուն երբ գրելու սէրը ոտքի կը հանէ զիս: Ջերմեռանդ զիս առաւօտը կ'ընէ: Եւ աշխատանքս, որ անհուն հաճոյք կուտայ, կը դառնայ շուտով տաժանք, տուայտանք: Պահ մը կայ որ, ինչպէս միշտ, մտածումներս աւելորդ եւ անօգուտ կ'երեւան, տաղերս խորթ, անհմայք եւ գրելն է աւերուիլ, կ'ըսեմ, եւ մեր յաջողած քերթուածն անգամ մէկ չնչին մասն է միայն մեր անցեալ յուզումներուն, յոյսերուն, երազներուն, ցաւերուն: Ծխածան մը խաբուսիկ՝ կորուստներուն վրայ մեր:

Գրելն առանց գիտնալու աւերուիլ է: Տարիներ յետոյ կը զգանք թէ խանդով մեր գրածն է քանդումներ ըրած մեր մէջ, այլոց մէջ: Եւ սակայն, մինչ ամէն բառ ճեփ-ճերմակ թուղթին վրայ կը դառնայ կասկածելի, ջնջելի, չինիչ դարձեալ կ'երեւայ: Եւ քերթուածի մը վրայ մաքառելն է մեծ հրճուանք: Եւ ատենէ մը ի վեր, քերթուածէն շատ աւելի կը մտածեմ քերթողանքին խորհուրդին, որուն տրուած բազմաթիւ սահմանումներն են անբաւ: Ի՞նչ է այն որ ամէն ինչ պէտք է ըսէ առանց որոշ ըլլալու, քօղարկելով եւ քօղազերծ ըլլալով: Կարելի չէ սահմանել զայն, քերթողանքը որուն ըմբռնումներն են եղած այլ՝ դարէ դար, մարդէ մարդ, ժողովուրդէ ժողովուրդ: Ի՞նչ է այն որ տրուած է իբրեւ շնորհ ի ծնէ եւ գիտակցութեան շնորհիւ կ'աճի կ'ըլլայ ճշմարիտ եւ կրնայ չափազանցեալ գիտակցութեամբ խաթարուիլ:

Այս պահերուս, մերթ ինծի կը թուի թէ սարեակին այս երգածը քերթողանք կրնայ ըլլալ: Կ'արձակէ իր ձայնը այն մութին մէջ՝ որուն խորերը կ'երթար Որփէոս իր երգերուն համար կամ խորհուրդներուն լոյսն առնել կ'երթային այլ հոգիներ: Քարայրներն ու հոգեկան գիշերներն եղած են միշտ արգանքներ՝ սըրբազան ծնունդներու ոգեկան: Թռչունն անոնց պէս ցայտած, եկած, կ'երգէ, կը սփռէ խօսքեր յուզիչ, հմայիչ, յայտնաբերող: Բարձրաբար:

Ան կը խօսի զօրաւոր ձայնով մերթ՝ տեսիլք մը սիրելի՝ որուն կ'ընէ սրտագին խոստումներ, աղաչանքներ՝ սրտին բոլոր հուրը մեղրի վերածած եւ տեսածը անծանօթ դեռ՝ ըլլալով հանդերձ գոյ՝ խաւարին մէջ, կը հալի, որպէս տեսիլ տեսնուած: Թռչունին ձայնը կ'ըլլայ սուր, հեծկլտուք, բողոք եւ շատ աւելի թրթըռուն:

Բայց յուսախաբ ու խռով, արհամարհոտ, այն թռչունը կը նետէ թռչունի իր ցաւերէն անդին՝ վառ ձայնը յանկարծ՝ տարածութեան վրայ մեծ՝ բազմամիլիոն մարդերուն: Եւ ողոքող, բողոքող կանչով, կոչով կը ձգտի արթնցնել հին սէրեր մաքուր, յոյսեր անցեալի, բարութիւններ մոռցուած:

Սին կարօտին փոխարէն՝ վայելքներու անիմաստ եւ խօլութեանց եւ բրտութեանց մեր դարուն, կ'երգէ անցեալ հովուական երջանկութիւնն ապրելու: Մերթ իր ձայնն է այն՝ կարծես որ եղէգնեայ սրինգի մը մէջէն կը հոսի՝ արբեցուցիչ քաղցրութեամբ:

Սակայն սարեակն այս կ'երգէ նաեւ ներկան եւ անոր կ'ուղղէ այն գովքն որ կ'ընէր անհետացած անցեալին: Զինք ներշնչած են կարծես ելեկտրական լապտերներն: Եւ գալիքով է արբած: Ան կը պոռայ սրտաբուխ երջանկութիւնն իր ... կ'ըսես, ի՜նչ բարդ խաչբառ՝ օդին մէջ՝ որ կը տանի քեզ եւ ետ ու առաջ, աջ ու ձախ: Ճշմարտախօս թռչունն այս կամ ստախօս է կամ իր ըսածը չի գիտեր: Բայց եւ այնպէս, կը տարուիս դարձեալ իմով: Այդ պահերուն, գիտես թէ անցեալը յիշելով եւ մոռնալով կը շնչես, զայն մոռնալով մերթ որպէս պատրանք վաղանցիկ եւ ծանր բեռ, զայն յիշելով նոյն ատեն՝ իբրեւ բարիք բեղնաւորիչ՝ գիտակցութեան՝ անհրաժեշտ քայլի համար առնելիք:

Կը լսուի՝ երբ կը սպասես արեւին եւ յարութեան: Երկնումներ կ'ըլլան ահեղ լռութեան գաղտնիքներու: Տէրն է լուռ: Հողերն են համր: Բայց կը զգաս ներկայութիւնը՝ աշխատող Արարչին: Եւ կ'ըլլան այլ երկնումներ մարդկային: Ճամբաները կ'որոտան: Վերսկսած է կեր-

քով, չարիքներով բայց նաեւ սէրերով եւ բարութեամբ՝ իրագործումն անծանօթ լինելութեան ոգեկան եւ իմացման: Կը խորհիս թէ որքան ալ անցեալի գեղեցկութիւնները ըլլան պատրալի եւ ցաւոտ վատնումներ եւ ազգերու պատմութիւնները ահեղ, միշտ տուած են մարդկութեան վերելքին ծառայող բարիքներ: Եւ արդի աշխարհի բարդութիւնները տեսած պահուդ, կը մտածես թէ պէտք է տեսնել նաեւ անոր մեծութիւնները եւ յիշել թէ տեղ մը կ'երթայ ան, կ'երթայ մեծ թափով: Անկասկած չարիքները աւելի շատ են: Աշխարհը լեցուն է էակներով որ իրար կ'ուտեն: Բայց իրար կ'ուտեն ապրելու համար: Կը խորհիս թէ կեանքին յարատեւութիւնը բարիք մըն է, արարչական բարութիւն է ի վերջոյ:

Կը լսուի այն ժամերուն երբ կը ձգտիս Աստուծոյ եւ մարդկութեան: Եւ կը լսես մութին մէջ՝ բարձր խօսքեր հոգեշարժ, վերացուցիչ՝ երբ կ'երգէ բազմաբարբառ թռչունն այս՝ խանդաղատող, պաղատող, սփոփար, քաղցրախօս կամ խստութեամբ ճչացող եւ կը լսես երբեմնի այն աստուածը՝ թռչունի գլխով, լեզուով մարդկային, բազէն հոգւոյ խոյացման, մերթ հեզութեան թեւաւոր ոգին՝ իջած: երկինքէն:

×

Լուսաբացէն շատ առաջ զիս կ'արթնցնէ սէրը գործիս: Զմեռած տամ տաղերուս մէջ՝ հոգիս որ միշտ մնայ կէս փակ: Բայց այդ գործս է միշտ ջլատիչ: Տուայտանք է հետզհետէ աւելի մեծ: Պառկած էի կէս արթուն: Կը սպասէի լուսնալուն:

Լսեցի զինք: Հեռուներէն, երկինքէն եկող ճիչեր վարանոտ, երկչոտ: Յետոյ յանկարծ կապանքէ ազատողի ճիչեր՝ մօտէն լսելի: Եւ սպասեցի, գոհ եղայ: Գիտցայ թէ այգը կուգայ: Կրնամ ըլլել եւ մթին առտուան մէջ՝ ամայի, զիս չեմ զգար առանձին, երբ աշխատիլ պէտք է խոլ երազներու, յոյսերու ունայնացման դառնութեամբ: Կ'առնէի մերթ ձայնն անոր՝ մէջէս, խռով խորերէս: Քաղցր էր ան, զիս կը փոխէր, կը մաքրէր:

ՋՆՋԵԼ, ՊԱՏՌԵԼ, ԱՅՐԵԼ...

Ջնջել, պատռել, այրել՝ կը թելադրէր Սարաֆեան ակնարկելով իր անտիպ գըրուածքներու ճակատագրին: Իր այս ցանկութեան իրագործման անկարելիութեան գիտակցութի՞ւնը կը մղէր զինք, մահուընէ քանի մը ամիս առաջ, կարգի դնելու իր թուղթերը, տրցակներ կազմելով, դնելով խորագիրներ, նշելով ըլլալիք աշխատանքը, պատռելով ի վերջոյ ինչ որ ինք կը նկատէր անարժէք կամ աւելորդ: Այս երեւոյթը, ինչպէս նաեւ այն որ այդ անտիպներուն մէջ կը գտնուին Սարաֆեանի քանի մը էական, կենսական գործերը, կը բացատրեն անոնց պահպանումը իր հարազատներու կողմէ, եւ հաւանական հրատարակումը:

Անտիպ էջերու հրատարակումը կը դնէ քանի մը հարցեր: Նախ՝ անոնք չեն կրեր «հեղինակին» հաւանութիւնը կարելի հրատարակման: Սարաֆեանի անտիպներուն մեծ մասը չունի իր վերջնական դէմքը, չէ հասած վերջին կառոյցին: Ծանօթ է Սարաֆեանի խստապահանջութիւնը ոչ

ԳՐ. ՊԼԸՏԵԱՆ

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Մահը մերն է, մեՂք մահիՆը
Մարդու գործն է միշտ անմահ։
ՅՈՎՀ․ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Բանաստեղծ մը իջաւ ի հող։

«Բանաստեղծ»ը՝ այսպէս կարճ, այսպէս առանձին։ Առանց ածականի, առանց վերադիրի, առանց մակդիրի։ Ի՞նչ հարկ տաղանդաւոր կամ իրաւ, վաւերական կամ մեծ որակումներու։ Այդ դոյականը կը բաւէ, պէտք է որ բաւէ ինքն իրեն։

Բանաստեղծը կը ծնի։ Ընդածին է, բանաստեղծութիւնը, որուն գործիքը լոկ առացական է, հետեւաբար, ուսանելի, մշակելի։

Ընդհանրապէս, ամէն պատանի կը փորձէ հիւսել մէկ քանի տողանաւոր, երբ բնութիւնը կը սկսի թաքցնել անոր սիրտը՝ սիրոյ առաջին կայծերով։ Կան որ, սակայն, իրենց պատանութիւնը կ՚երկարեն մինչեւ ութսունի դռները։ Եւ, սրբտառուչ միամտութեամբ, անոնք կը հրատարակեն տողանաւորի ստուար հատորներ, բանաստեղծի փետուրներով սիգաճեմ։ Անոնց գերարտադրութիւնը կը կասի փոսին առջեւ։

Անտարակոյս, անոնցմէ ոմանք, շնորհիւ տարիներու յամառութեան, կը յաջողին կատարելագործել թեքնիքը։ Կը գտնեն հարուստ յանգեր։ Զեն շեղիր չափէն։ Կը կերտեն ուշագրաւ պատկերներ։ Կը սերմանեն չահեկան միտքեր։ Զգացումը եւս չի պակսիր իրենց։ Ու վերջապէս, կը տիրանան նաեւ անթերի լեզուի մը։ Եւ սակայն, այդ ամէնուն քովն ի վեր կամ անոնց տակը, ի զո՞ւր կ՚որոնենք այն անծանօթ խորհուրդը որ կը կոչուի բանաստեղծութիւն։

Վահան Թէքէեան պիտի ըսէր․

— « Բանաստեղծութիւններ կան առանց բանաստեղծութեան »։

Սակաւաթիւ են երկնատուր օժտուածները, որոնցմէ ոմանք, նոյնիսկ զուրկ՝ վերոյիշեալ բոլոր արժանիքներէն, բոլոր յատկութիւններէն, կը քանդակեն, այնուամենայնիւ, մնայուն քերթուածներ, անոյշ երգեր թրթռուն։ Վասնզի, անոնց մէջ ներկայ է էականը, ինքը՝ բանաստեղծը։

Ի ծնէ բանաստեղծ էր Սարաֆեան։

Բայց, ան համոզուած էր թէ կարելի չէ բանաստեղծութիւն յօրինել առանց արուեստի, առանց այդ գործիքին։ Եւ, ի խնդիր իր արուեստին կատարելութեան, կէս դար ամբողջ, ան քամեց հոգին, բզիկ բզիկ ըրաւ սիրտը ու պեղեց միտքը։ Տքնեցաւ, ճգնեցաւ եւ ապրեցաւ ազնուութեամբ, կասկածանքով ու անձկութեամբ։ Ապրեցաւ արուեստագէտի գժգոհութեամբ։

Եթէ գրելը հանդիսացաւ իր գոյութեան բո՛ւն իմաստը, աւա՜ղ, ան եղաւ նաեւ տեւական տառապանք։

Եթէ բանաստեղծը, ծայրայեղօրէն բըծախնդիր, ապահովեց խորքի, ձեւի կատարելութիւն, նուրբ գեղեցկութեանց ծաղիկներով, ինքը մնաց թերահաւատ։

Եթէ արուեստագէտը, մի՛շտ նորին հետամուտ, մնաց ընդմիշտ սեւեռուն՝ Յակոբ Օշականի «անկոխ ճամբաներէ» քալելու իր ձգտումով եւ գերագոյն ճիգերով, մշտակայ դժգոհն ունեցաւ պահեր տատամսութեան, տարակոյսի, երկմտութեան։ Ու քերթողն ըսաւ իր արուեստին․

Ծանրացար դուն իմ վզէս կախուած քար։
Եւ փրկուելու համար ես քեզմէ քեզի
եկայ միշտ,
Աղբիւր՝ լոյսի ու ցաւի, բշուառութեան,
մեծութեան։

Ի վերջոյ, սակայն, ի՞նչ է կատարեալը։
Ե՞րբ կանգ կ՚առնէ, ո՞ւր կը վերջանայ
անիկա։

Սարաֆեան կ՚ըսէ․

Անվախճան էր այդ երկնքի ճամբան։
Տարիներ գընաց ու կ՚երթայ դեռ ան,
Ինքզինք զոհելով իր այդ բարձրացման։

Ուրիշ առիթով, մերթ յուսահատ, մերթ յուսալից, ան պիտի գրէր․

Տեղ մը հասնելու բոլոր յոյսերս էին սին։
Հասնիլ չկայ, սակայն կայ եւ չեմ ուզեր
առնել կանգ։

Սարաֆեանին գրականութիւնը, չափածոյ կամ արձակ, կը յատկանշուի կանոնաւոր ներկայութեամբը, անվրէպ յաճախանքովը հակադրութեանց։ Անրաժան են եւ փոխն ի փոխ ի հանդէս կուգան՝ անցեալն ու ներկան, հայրենիքը եւ սփիւռքը, արեւելքն ու արեւմուտքը, երջանկութիւնը եւ դժբախտութիւնը, չարն ու բարին, տխրութիւնը եւ ուրախութիւնը, դառնութիւնն ու քաղցրութիւնը, լոյսը եւ խաւարը, յոյսն ու վհատութիւնը, դժգոհութիւնը եւ գոհունակութիւնը, երազն ու յուսախաբութիւնը։ Սէրը եւ ատելութիւնը, պատերազմն ու խաղաղութիւնը, եղբայրութիւնը եւ թըշնամութիւնը։

Բանաստեղծին մանկութիւնը, — իրական կեանքը՝ անոյշ, խաղաղ, կ՚աղուորնայ․․․

Գիշերին մէջ այս յիմար, ռումբերուն տակ
մահաբեր․․․

Աշուն մը եղաւ իր կեանքը, թէեւ աշխարհ եկաւ
Ծաղկած առտու մը Զատկի․․․

Տխրութիւնը միշտ ծանրացաւ՝ իր «երկիւղած մաքին» վրայ։ Օ՜, իր տրտմութիւնը, այնքան տաք, հաղորդական, որ եղաւ նաեւ մերը, իր «հարստութիւնն» էր ամբողջ։

Բանաստեղծը քալեց Միջերկրականի ափերուն վրայ եւ «ոսկորներ քալեցին»։ Ան նայեցաւ հեռուն եւ տեսաւ «զոզգոթաներ»։ Ունկնդրեց եւ «ողբեր» լսեց։ Ծով է իջեր՝ «լողանքի, հանգիստի, վայելքի» համար․․․

Բայց ահա՝ յուշերս իմ միշտ եւ միշտ իմ
Թուղթերս, յոյզերս, եւ երբ ես
վերջալոյսին դէմ նստիմ,
Լոյսն՝ արիւնող հողերուն մեՂէ խլուած
երկրին թանկ։

Սարաֆեան երգեց անհատը, ազգը, մարդկութիւնը, իրենց բոլոր յոյսերով եւ յոյզերով։ Ամէնուն ցանկաց, անխտիր, մարդկային բոլոր առաքինութիւնները, — բարութիւն, գորով, արիութիւն, ուղղամտութիւն, վեհանձնութիւն, եղբայրութիւն։ Ափսո՜ս, սակայն,

Հոգին անհուն, մարդկային ըլլալն է դեռ
անհնար․․․

Աւա՜ղ, ան կամեցաւ, հոգեւին, հաւատալ «ապագայի մը բարի», յուսալ «առաւօտ մը նոր», բայց, դժբախտաբար, ի՞նչպէս հաւատալ մարդկութեան «երբ մարդկութիւն չի տեսներ»։ Կամ երբ

Եւ աշխարհը նոր, ազատ ու արդար՝
որուն կը խորհինք,
Նենգ եւ անարդար՝ միշտ աշխարհն է հին։

Այո, ի՞նչպէս յուսալ, ի՞նչպէս հաւատալ․

Ուզեցի բարութիւն, մաքրութիւն եւ
խաւար
Շուրջըս ցեխ գըտայ, ցաւ․․․

Գերզգայուն արուեստագէտը ունեցաւ ցաւ ու վիշտ եւ մորմոք։ Սէր ու կարօտ հայրենիքի։ Խոր յուզումներ ալեկոծ։ Եւ խռովքներ ու տառապանք։ Բայց ան եղաւ լուրջ եւ զգաստ։ Զեղաւ տանիք։ Զաղաղակեց եւ չպոռթկաց։ Աղմուկներէն խուսափեցաւ, թատերական չեղաւ երբեք։ Մնաց, ընդմիշտ, զուսպ եւ ժուժկալ, մեղմ ու խաղաղ։

Այսպէս, ամբողջ կեանքն տարի, ան իր ճամբան քալեց՝ հանդարտ, բարի ու հեզ եւ մեկուսի։ Լռիկ, մնջիկ։

Սարաֆեանի քերթուածը մշտատեւ պայքար մը եղաւ զգացումին եւ մտածումին միջեւ։ Ան փնտռեց իմացականին տիրական ուժը, հզօր թափը, գերակշռութիւնը։

Բայց իր արձակը, բարեբախտաբար, զերծ մնաց այդ երկու բեւեռներուն ընդհարումէն։ Արդարեւ, զգացականն ու իմացականը, հոս, իր արձակին մէջ, հաշտ, համերաշխ եւ ներդաշնակ ընթացք մը ունեցան, գործակցութիւն մը պահեցին։

Օ՜, այդ արձակը, այնքա՛ն համով ու հոտով, այնքա՛ն տաք եւ անոյշ, որուն սիրով կը սպասէի, զոր կը կարդայի մանկայատուկ ախորժով։

Իր արձակը, մանաւա՛նդ, աւելի ազատ, աւելի անկաշկանդ, բաղդատմամբ իր չափածոյին, թէպէտ նոյնպէս խնամուած, նոյնպէս աշխատուած եւ լուրջ հսկողութեան, հակակշռի ենթակայ։

Իր արձակը, հիւթե՛ղ, ընդելուզումովը՝ համեմատական անցեալին եւ ներկային, երկրին եւ գաղութին, տխրութեան եւ ուրախութեան, յոյզերու եւ կարօտներու, ի հարկէ, նաեւ, յաճախական ներկայութեամբը մանկական յիշատակներու, — ներշնչման աղբիւր՝ իրական, կենդանի ապրումներու։ Եւ անշուշտ, ամբողջութիւնը՝ բանաստեղծին դրոշմով։

— Սիրելի՛ Նիկողոս, մեր երախտապարտները, — վաղուան Սփիւռքը, քեզ փնտռեցին, գտան, կարդացին, հասկցան, գնահատեցին, սիրեցին եւ նուիրագործեցին։ Ահա՛, ուրեմն, մեծագոյն եւ լաւագոյն վարձատրութիւնը վաստակիդ։

Ու Սարաֆեան ծունկի եկաւ․

— « Տէ՛ր, աշխատանքս է քերթուած,
Եւ ընդունէ զայն՝ որպէս աղօ՛թք,
հաւատք լուսեղէն»։

Գրագէտ մը իջաւ ի հող։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆՃՏԱՆԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ

ՓԱՐԻԶ, 16-12-1972

ՆԻԿՈՂՈՍԻՆ ԺՊԻՏԸ

Ժամը տասնըմէկի առեններն հեռախօսը թնդաց․

— Պարոն Որբունի․․․ սա․․․ սա․․․

Յանկարծ ճանչցայ վիշտէն կակուղցած շրթունքներու մէջ դժուարայայտ աղջու ձայնը, որ վերջապէս ամբողջացուց նախադասութիւնը։

— Սարաֆեանը մեռաւ․․․

Արդէն ձայնը ճանչցած պահուս իսկ հասկցած էի, բայց մեքենաբար աղաղակեցի․

— Խենթ բաներ մի ըսէք, Տիկին Սարաֆեան, անկարելի է․․․

Այո՛, Սարաֆեանը մեռած էր առտուան ժամը 2․30ին Սէնթ Անթուանի հիւանդանոցը։ Այս ամէնը պատմեցին ինծի Տիկին Սարաֆեանն ու աղջիկը «հիւանդանոցին առջեւի անկիւնի սրճարանը»՝ ուր հասայ ժամ մը վերջ։

Զարմանալիօրէն իր կեանքին վախճանը պիտի միանար ու նմանէր սկիզբին, այսինքն թափառական կեանք մը, յաւիտենական տարագրութեան մէջ, որ հիւսուածքն իսկ է իր բովանդակ բանաստեղծական արտադրութեան։ Նաւ, ծով, շոգեկառքեր, նորէն ծով ու նոր երկիրներ օտարութեան մէջ, միշտ աւելի հեռուները տանելով զինքը անվերադարձ ճամբաներու մէջ։

Մահը եղաւ նոյնպէս թափառական՝ բուժարանէ բուժարան ու հիւանդանոց։

Մէզոն Ալֆորի տունը ծախուած ըլլալուն կարասիները Վէնսէնի տունը տարեր են, որ այնքան լեցուեր եւ խճողուեր է, որ կանգնելիք տեղ չէ մնացած։ Ուղեր են հիւանդը բուժարան մը դնել քանի մը օրերու ընթացքին, աւելի իբրեւ հանգստարան քան թէ բուժուելու համար։ Զմրան այս եղանակին բուժարանները լեցուն են եղեր։ Ստիպուեր են հիւանդը տանիլ մէկ բուժարանէն միւսը, մինչեւ որ ժուանվիլ հատ մը գտեր են, բայց անկէ հաներ են հեռու ըլլալուն համար։ Կարասիներու տեղափոխութեան եւ հիւանդին հսկել երթալ գալու դժուարութեան պատճառով զայն փոխադրեր են հիւանդանոց, իրենց աւելի մօտ։ 14ին, Հինգշաբթի օր, հիւանդը դրեր են Սէնթ Անթուան հիւանդանոցը։ Այդ օր, օրուան ընթացքին Նիկողոսը ըսեր է կնոջը, որ ինծի իր քովը կանչեն, բայց Տիկին Սարաֆեանը, իր խօսքով, չէ ուզած զիս անհանգստացնել։

Եթէ Նիկողոսը ինծի կանչած էր առանձին պայմաններու տակ, անպայման նախազգացումէ մղուած էր։ Զգացած ըլլալու էր որ վերջին պահերը կը մօտենան ու հաւանաբար ըսելիքներ ունէր իր գրական ժառանգին շուրջ։ Տիկին Սարաֆեանին բառերին նայելով, Նիկողոսը վերջերս այրած էր իր ձեռագիրները, դանոնք դրեթէ իրենց կիսուն վերածելով։ Նիկողոսը շատ նախանձախնդիր էր իր գրականութեան հանդէպ, քանի որ ժամանակ չէր մնացած զանոնք մշակելու կամ սրբագրութիւններ ընելու, լաւագոյնս համարած էր զանոնք ջնջել, հակառակ որ նախապէս ես ու իր կարգին Գրիգոր Պըլտեանը հրաւիրած էինք զինքը հրաժարիլ այդ տեսակ սխալ քայլ մը առնելէ։

— Տիկին Սարաֆեան, ըսի սրճարանը՝ ուր կեդրոնատեղի հաստատած էինք եւ ուր յետոյ մեզի ընկերացան ընտանիքին միւս անդամները, այսինքն Տիկին Սարաֆեանի քոյրը, աղջիկը եւ իր ամուսինը եւ պարոն մը, որ չհասկցայ թէ քրոջը ամուսի՞նն էր․ «․․․ Տիկին Սարաֆեան, ըսի, աղէկ չըրիք զիս չկանչելով։ Մեղք․․․ ինծի համար չեմ ըսեր մեղք բառը, իրեն համար է, որ վերջին անգամ խօսելու հարկը տեսած է այդ քիչ խօսող մարդը եւ խօսքը փորը մնաց, ինչպէս կ՚ըսեն։ Եւ ատիկա ինծի տարօրինակ ցաւ մը կը պատճառէ, երբ կը մտածեմ, թէ անգամ մըն ալ պիտի չկրնայ ըսել այդ խօսքերը։

Ամբողջ օրը այդ գաղափարը ընկերացաւ միւս գրաղումներուս ու մտապրաղումներուս։

Վերջապէս պէտք եղաւ զբաղիլ գործնական հարցերով։ Երկու վշտահար կիները ի հարկէ անկարող էին, այնքան ընկճուած էին արդէն յանկարծ որբ մնացած երախաներու պէս։

— Պ․ Որբունի, մենք բան չենք գիտեր, ձեր վրայ դրած ենք այս կարգադրութիւնները ընելու հոգը։

Բաժնուելէ առաջ ուզեցի վերջին այց մը տալ մեռելին։ Անցանք մեռելատան կողմը։ Սեւ վարագոյրներով կազմուած սենեակներ։ Մեռ-մերկ սենեակներ։ Քիչ վերջ այդ շարժական սենեակներէն մէկուն վարագոյրը բացուեցաւ։ Ճիշդ մէջտեղը դրած էին բարձր կառքը՝ որուն վրայ պառկած էր Նիկողոսը այնպէս իբրեւ թէ քնանար։ Ամէն անգամ մեռելի մը համար նոյնը կ՚ըսեն՝ «կարծես թէ կը քնանայ կոր», առանց խորհելու, որ իրապէս քուն է մահը, տեւական քուն, յաւիտենական քուն, ուրկէ արթննալ չկայ այլեւս, բայց որ ահա պիտի խօսի ճիշդ ժամանակաւոր քունի մէջ եղողի պէս, բայց չի խօսիր։ Այնպէս որ այնքան սարսռալի չի թուիր ըսելը ինչպէս կ՚ընեն կինն ու աղջիկը, հետը խօսելով, մազերը, երեսները գգուելով, գլուխը գրկելով ու վերջապէս շրթունքները համբուրելով։

— Պաղեր է, ըսաւ Տիկին Սարաֆեան, ձեռքով այտերը շփելով, այս առաւօտ տակաւին տաք էր երբ եկանք։

Յետոյ դարձաւ մեռելին եւ շարունակեց հետը խօսիլ, պատմել, անշուշտ պոռպռալ ու հեկեկալ եղերամայրերու պէս։

Կինս համոզուած է, թէ մեռելներու մօտ ամէնէն ուշ անհետացողը լսողութիւնն է։ Անոնք դեռ երկար ատեն կ՚իմանան։ Ատոր համար է թերեւս կը խօսին անոնց հետ մղուած առհաւական փորձառութիւններէ եւ ոչ թէ ի ցոյց մարդկանց, ինչպէս կ՚ըսեն գիտական միտքերը։ Ի՞նչ գիտենք կեանքի խորհուրդէն։ Պահ մը խորհեցայ, թէ իր ընդհանուր դիմագիծը կը յատկանշէր դէմքին վրայ սառած արտայայտութիւնը, որ անոյշ հեգնանք մըն էր, քիչ մը թերահաւատ, բայց անոյշ մարդասիրութեամբ յագեցած։ Մեր հանդիպումներուն յաճախ այդ արտայայտութիւնը ինծի խորհիլ տուած էր, որ որոշ գոռոզութիւն մը ըլլալու էր պահուած տակը, բայց Սարաֆեան համեստ էր եւ մօտիկ հակառակ հեռակեաց երեւալուն։ Կրնայ ըլլալ որ երկչոտութիւնն էր։ Երկչոտութիւնն ալ նոյն արդիւնքը ունի երբեմն։ Ատիկա տեսած էի մանաւանդ իր աչքերուն մէջ՝ ուր յանկարծ լոյսի շեղբ մը կը վառէր լուսաւորելու համար շրթունքներուն ծայրը կազմուած հեգնանքի գիծը, անոր վրայ սփռելով հոգիին ամբողջ քաղցրութիւնը։

Այդպէս ալ եղաւ, երբ Տիկին Սարաֆեան մէկ աչքին կոպը վերցուց ու աչքը երեւցաւ լոյսի այդ ծիրովը։ Եւ այս քաղցրութիւնը աւելի կը զօրանայ ու կը խորունկնայ, երբ նկատի կ՚ունենանք Նիկողոսին խոշոր գլուխը, խոշոր ու պարթեւ մարմնի մը վրայ, թաւոտ յօնքերով։

Պաշտօնեան ժամանակը անցած նկատելով փափկութեամբ կառքը գլորեց իր անիւներուն վրայ մեր հակառակ կողմը, վարագոյրէն անդին՝ ուր գնաց Նիկողոսը հեգնական անոյշ ժպիտը սպիտակ ակռաներուն վրայ, որոնք կիսովին բաց մընացած էին։

Զ․-Մ․ ՈՐԲՈՒՆԻ

ՍՓԻՒՌՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Այո՛, խոր էր Սարաֆեանի դառնութիւնը ի տես արմատացած եւ ընդհանուր անտարբերութեան որ ցոյց կը տրուէր իր գործին հանդէպ: Ո՛չ մետասաներորդ ժամու իր երկրպագուներու հետաքրքրութիւնը, ո՛չ յարգանքի ժլատ նշանները որ կ'ընծայուէին իրեն հազուադէպօրէն, ո՛չ ալ ի վերջոյ այս վերջին տարիներու ընթացքին լոյս տեսած իր գործին նոր մօտեցումները (որոնք կը գտնեն մասամբ իրենց սկզբնաւորումը «Ահեկան» պարբերաթերթին մէջ) կրցան դարմանել այս դառնութիւնը: Տիրեց եւ պիտի տիրէ դեռ երկար ժամանակ Սարաֆեանի հանդէպ անտարբերութիւն մը որ արդիւնքը չէ երբեք պատահականութեան, ոչ ալ — պէտք է շեշտել այս կէտը — գործին «դժուարութեան» կամ «անմատչելիութեան»: Ընդհակառակը. Սփիւռքը մնաց խուլ՝ Սարաֆեանի գործին, որովհետեւ Սարաֆեան միակ բանաստեղծը եղաւ Սփիւռքի եւ դժբախտաբար տարաբուժութիւն մը, փառատոքս մը, չէ այս բառու:

Զանազան ձեւեր կան խուլ ըլլալու. այդ ձեւերէն մէկը գործին մէջ Հայութիւն որոնելն է («խորթ իբրեւ Հայ» ըսած է Սարաֆեան իր մասին), հակադրելով այդ հայկական խորքը արեւմտեան, արդիական ձեւին: Երկրորդ ձեւ մը. մեծ գրագէտ մը ողջունելն է իբրեւ գրագէտ (գեղեցկութիւններ կերտող, մտածումներ արտայայտող): Մինչդեռ այս քերթողութիւնը, յաճախ անգիտակցաբար, իր գործողութեամբն իսկ, կը տեղափոխէ անմիջապէս այդ խորքի–ձեւի, հայութեան – արդիականութեան, գրական արժեւորումի – արժեզրկումի հակադրուած համակարգուած յղացքները, հարցի կը դնէ զանոնք (մղելով ընթերցողը վերադառնալու իր տարրական փորձառութեան, եւ այս՝ գրութեան ընդմէջէն: կեանք մը, իբրեւ այդ, կ'ընթանայ հոս գրուած–գրուող, եւ ուրիշներ, յարակցաբար, կրնան ապրիլ–կառուցիլ ընթերցումի եղանակին վրայ, այդ թէքսթէն ծնելով): Ուրեմն պէտք է յայտարարել մէկ անգամ ընդմիշտ. ո՛չ, Սարաֆեան չէ եղած, ինչպէս ըսուած է միշտ, մտածումի բանաստեղծ: Ո՛չ, չփորձեց ան մտածումներ պաճուճել գեղարանքներու լեզուով, երգ դարձնելու համար զանոնք: Ո՛չ, Սարաֆեան չեղաւ արուեստագէտ մը, գրագէտ մը: Չըրաւ եւ չեղաւ այս ամէնը որովհետեւ իր էջերը կը սահմանազանցեն անմիջապէս մտածումի–գեղարանքի, իրաւի – գեղեցիկի ամբողջ անհետաքրքրական եւ ճղճիմ խաղերը:

Խլութիւններ կամաւոր կամ ակամայ, կարեւոր չէ: Խնդիրը կը յանգի նոյն կէտին, հասարակաց՝ Սարաֆեանի գործին սովորական բոլոր մօտեցումներուն. պահել–բռնել այդ գործը «արուեստի» եւ «գրականութեան» սահմաններուն մէջ, այսինքն դարձնել զայն անվտանգ, ենթարկելով զայն (Վ. Օշականի գրողական փաքիճէն ծնող բառ մը գործածելու համար) մշակութայնացումի: Դիպուած մը չէ Վ. Օշականի անունի երեւումը հոս. իր քննադատական (գրողականը «գրական»ի վերածող արարքին եւ այդ արարքին ծնունդ տուող գաղափարաբանութեան ընդհանուր քննադատութիւն (*) եւ քերթողական կրկնակի աշխատանքները նոյնպէս անտեսուած են եւ չեզոքացուած: Չեզոքացում որ առաջ կուգայ քննադատականը եւ քերթողականը բաժնելու ճարտար սովորութենէն, որով մէկը կը դառնայ վիճաբանութիւն, այսինքն՝ անպատասխանատուութեան, եւ միւսը՝ «գրականութիւն», «արուեստ» (փորձարկումի անարուեստ արուեստը): Չեզոքացման այս հոլովոյթն է մշակութայնացումը: Կը ներքինիացնէ գրողական փաթիքը իր քննադատական եզրէն պարպելով եւ «գրականութեան» վերածելով զայն:

Կայ խուլ ըլլալու ուրիշ ձեւ մը, աւելի զարմանալի. պարզապէս անծանօթ մնալ Սարաֆեանի գործին, կամ զայն անտեսել երբ կը խօսուի «հայկական» բանաստեղծութեան մասին: Նշանաւոր եւ յատկանշական մոռացում երբ հարցը Սփիւռքի (եւ ոչ միայն Սփիւռքի) կարեւորագոյն քերթողական գործի մասին է: Պէտք է հասկնալ որ վտանգը որուն կ'ակնարկէինք կը սպառնայ ոչ միայն գրողականը ծածկող համակարգուած յղացքները խանգարել, այլ նաեւ հարցադրել՝ Սփիւռքի սովորական ըմբռնումը, եւ անկէ՝ ամբողջ «հայկական» կեանքը, մտածողութիւնը հիմնաւորող գաղափարաբանութիւնը: Արդ՝ Սփիւռքն է որ կարելի կը դարձնէ Սարաֆեանի հարցերը–հարցումները. կրկնակի խորթութիւնը, հեռաւորի լուռ կախարդանքը, հեռանալու–մօտենալու փոխադարձ խաղը, մերձեցումին եւ մերձաւորին մէջ կործանարարը տեսնելու միտումը, ի վերջոյ ասոնք են Սարաֆեանի թեմաները, մտահոգութիւնները (եթէ այս հարցերէն–հարցումներէն դուք ալ անցած չըլլաք, ինչի՞ կը ծառայեն ձեր բացատրութիւնները, ձեր գովասանքը, ձեր հաւաստիացումները, ինչի՞ կը ծառայէ մտածումի, երգի եւ յետոյ ինքնատիպութեան, արժէքի մասին խօսիլը: Եթէ ոչ ծածկելու եւ մոռցնելու իսկական տարողութիւնը այս գործին որ գրաւ, ապրեցաւ Սփիւռքի իսկական հարցերը, կամ աւելի ճիշդ սահմանեց ամբողջովին Սփիւռքէն ծագող հարցերը, իբրեւ այդ):

Սփիւռքի հարցե՞րը. ո՛չ անշուշտ «հայակորուստը» հակադրուած «հայապահպանման»: Այլ ընդհակառակն այդ համակարգուած հակադրութեան անվերջ հարցադրումը: Պէտք է հասկնալ որ Սարաֆեանի մօտ այս հարցադրումը չի կատարուիր ուղղակիօրէն այլ միշտ դուգակցաբար երկու մակարդակներու վրայ որոնցմէ կ'անցնի (գործ կը խաչաձեւէ) «ստեղծագործական արարքին» ընդհանուր անդրադարձումը (ստեղծագործական արարք բառերը գործածուած հոս՝ հասկնալի ըլլալու համար եւ գիտնալով որ երկրորդ մակարդակին անցնելով միայն՝ կը կատարուի – կը ջնջուի անոնց «իմաստը»): Տանք երկու օրինակներ: Մէկը կասկածի թեման, ներկայ՝ Սարաֆեանի գործին ամբողջ տարածութեան (տե՛ս մանաւանդ «Վէնէնի Անտառը»): Կասկած՝ գաղափարախօսութիւններու եւ հաւատքներու հանդէպ («խաբե՞լ, խաբուի՞լ...» (**), կասկած՝ բանաստեղծին ինքն իրեն եւ իր գործին հանդէպ: Այս (տեղ) կասկածը հոգեբանական երեւոյթ է նախ, ուր ամէն հաւատք, ամէն երջանկութիւն կը պարպուի մէկէն, կը կորսուի անմիջապէս («պէտք էր ես երջանկութիւն ըսէի, բայց խաւանք է կիկին» էջ 10): Բայց կը յայտնուի որ այս կասկածը ստուեր մըն է միայն աւելի արմատական երեւոյթի մը (նկատմամբ), ուր հարցադրումն է որեւէ հաստատ եզրի, վերջնական (եւ ուրեմն սկզբնական) վայրի մը կարելիութեան («ոչ մէկ տեղ կրցայ նետել արմատներ» էջ 10): Հեռանալ–մօտենալ խաղը («Հայրենիքիս, մարդկութեան աւելի մօտ կը զգամ ես — աւելի շատ հեռացած անոնցմէ ես կը զգամ» (էջ 10), հեռանալու–մօտենալու փոխարինումը կարելի է կարդալ իբրեւ համազօր եւ համիմաստ սկզբնական վայրի մը չգոյութեան: Որպէսզի այս կառոյցը չվերադառնայ հոգեբանական կասկածի մակարդակին, պէտք է զայն հասկնալ քննադատական հոլովոյթի մը մէջ բռնուած: Վերլուծական քննարկութիւնը Սարաֆեանի գործին կրնայ լոյսի բերել կառոյց մը ինքն իրեն համար, մնալով այդպէս նորէն գրականի մակարդակին, բայց ան իմաստը կ'առնէ իր արձանագրութեամբ՝ համակարգուած հակադրութիւններուն եւ հաստատումներուն մէջ–դէմ, եւ անոնց տեղափոխումով: Տեղափոխում եւ խանգարում հոս՝ Սփիւռքի սովորական ըմբռնումը յատկանշող հայակորուստ – հայապահպանում հակադրութեան քանի որ Սփիւռքը հասկցուած եւ մտածուած է մինչեւ այսօր (եւ այսօր՝ ա՛լ աւելի) սկզբնական վայրի մը յղումով, այդ յղումին ընդմէջէն (Սփիւռքը՝ կորուստի վայր այդ վայրին նկատմամբ):

Երկրորդ օրինակը. «Հոս կարօտներ հանդիսատէս շատ աւելի կենսաբեր» (էջ 13) արդէն այլուր մեկնաբանուած բայց նորանոր անդրադարձումներու արժանի տողը: Հոս ալ կարելի է տեսնել բանաստեղծին յարաճուն տենդը, գործ մը, կեանք մը վերջնական կէտի մը հասցնելու դժուարութիւնը (առասպելական պահանջկոտութիւնը Սարաֆեանի, ինքն իրեն հանդէպ): Բայց հոս նորէն ընդհանուր հարցադրումը վերջնական վայրին, կամ ինքնութիւն մը սահմանելու կարելիութեան (եսը, հասած իր լրումին, կրնայ հանդիստ առնել): Հարցադրում, որ կը դանցէ անմիջապէս «բանաստեղծական» եւ «հոգեբանական» մակարդակը, ինդրոյ առարկայ դարձնելու համար ինքնութեան վրայ հիմնուած (ինքնութիւնը հիմնող) ամէն խօսքերը: «Ստեղծագործական արարքը», առաջին մակարդակին՝ պարզ հոգեբանական եւ «գրական» (անվտանգ) երեւոյթ, երկրորդ մակարդակին կը ջնջուի–կ'իրագործուի գրութեան գործողութեամբ: Այս գործողութեամբ, գիծ մը կը քաշուի ինքնութեան (խօսքին) մէջ, գրութեան գիծը որով ինքնութիւնը կը ճեղքուի, կը կտրատուի: Որով նաեւ Յղումը կը դառնայ անկարելի (գրութիւնը չի յղեր եւ չի յղուիր այլեւս իրմէ դուրս, ծագման վայրի մը):

«Գրուած է որ... միշտ նայիմ օտար ափէն՝ իմ երկրիս» (էջ 10): Այս ստիպողութիւնը պայմաններու արդիւնք չէ միայն, այլ հաստատումը որ Սփիւռքի անհատական փորձառութեան մէջ, Յղումը սկզբնական վայրին անզօր է, անհիմն: Սփիւռքի կազմաւորումով, իրերու բերմամբ կը սկսի անհրաժեշտութիւնը մտածելու եւ սահմանելու այս «իրողութիւնը»: Ստիպուած եմ միշտ, այսինքն սկիզբէն իսկ, ծագումէն իսկ, երկրին նայելու օտար ափէն (ծագումը երկրէն դուրս է, եւ Յղումը՝ անիմաստ): Սկիզբէն իսկ, օտար ափէն նայիլ իմ երկրիս, սկիզբէն իսկ ուրեմն բաժնուած ես ինծմէ, առանց ինքնութեան: Վերջապէս «գրուած է որ...» գրողականը մենաշնորհեալ վայրն է ուր կը տարադրուին, կը հարցադրուին Ինքնութիւնը եւ Յղումը:

Այս տեսակէտով, գրողականի ծածկումը (տեղաւորումը անվտանգ «գրականութեան» ծիրին մէջ) կապուած է Ինքնութեան եւ Յղումին վրայ հիմնուած (զանոնք հիմնող) Սփիւռքի սովորական ըմբռնումին, որ կը յղէ Սփիւռքը իրմէ դուրս, կը ծածկէ անկէ ծնած հարցերը: Այս հարցերը կը դրուին–կը դրուին վերջապէս Սարաֆեանի էջերուն մէջ–վրայ, վայրի մը Յղումին մերժումի ընդհանուր ձեւին տակ: Այնքան ալ զարմանալի չէ ուրեմն ծածկումը այս գործին: Պէտք է լռեցնել Սփիւռքի Ձայնը, անոր հարցերը չլսելու համար եւ պահպանելու Երկրի–Ենի զօրութիւնը:

Սարաֆեանի դառնութիւնը արդարացի էր ուրեմն երբ ե՛ւ իր գործին անտեսումը (Սփիւռքի հարցին անտեսումը, պահպանումը՝ Յղումին), ե՛ւ իր գործին գնահատումը (իբրեւ գրական գործ, պահպանումը՝ Ինքնութեան) կ'աշխատէին մոռնալու–մոռցնելու այս գործը, որ, հասկցուած կամ չհասկցուած, դատապարտուած է մնալու ծածկուած, որովհետեւ կը փոխադրէ անկարելի եւ անընդունելի հարցումը. Սփիւռքէն ծնած Ինքնութեան եւ Յղումի հարցադրումը:

ՄԱՐՔ ՆՇԱՆԵԱՆ

(*) Տե՛ս օրինակ իր վերջին հատորը՝ Քառուղի եւ մանաւանդ Մեսրոպ Մաշտոց ռատիօսքէչը:

(**) Միջերկրական, էջ 10: Յետագայ մէջբերումներու նշանակուած էջերը կը յղեն միշտ նոյն հատորին:

ՅՈՒՇԵՐ "ԿԱՅԾ"ԷՆ

(ԷՋԵՐ ՕՐԱԳՐԷՍ)

Գրեց՝ ՎԱՀՐԱՄ ԿԱՔԱՒԵԱՆ

Սարաֆեանին ծանօթացայ 1920 Դեկտեմբեր 21ին, հետեւեալ պարագաներու մէջ: — Կովկասէն կը հասնէի Պոլիս, երկու տարի ռուսական յեղափոխութեան ամենափոթորկալի կեդրոնը՝ Հիւսիսային Կովկաս գտնուելէ վերջ:

Սեպտեմբերին մտայ Կեդրոնական վարժարան: Հաւանաբար Յեղափոխական Փոթորիկներէն բաւական հողմեր մնացած էին գլխուս մէջ, այնպէս որ Հոկտեմբերէն սկսեալ վարժարանին հետ համաձայն չէի: Սկսաւ ապստամբութիւն, Թուրքերէնի, գրաբարի, ութժամեայ դասաւանդութեան եւ այլ՝ ռուսական դըպրոցներէն նուազ լաւ, պայմաններու դէմ: Նախ իմ դասարանս, յետոյ վերին կարգերը՝ եւ դպրոցը տակնուվրայ եղաւ. դասերու գործադուլի սպառնալիք, միթինկ, ուսուցիչներու որս, զանոնք մեր «կրկէսը» բերելու համար: Ու 21 Դեկտեմբերին՝ ճգնաժամն էր: Տնօրէնը ստացած էր վերջնագիր, տեղի պիտի ունենար դասադուլ եւ... ես կանչուած էի Տնօրէնին քով:

Վերի երեք դասարանները բոնկեցան այս լուրին վրայ եւ... սկսանք պատգամաւորութիւններ ընդունիլ:

Ե. դասարանէն գլխ գտնելու եկան երկու աշակերտներ: Խօսք առաւ սկանդինաւեան հրաշալի գեղեցկութեամբ տղան՝ Խաչիկ Թաշճեան, որ ինծի ներկայացուց ընկերը.—

«Նիկողոս Սարաֆեանն է, բայց մենք «Կայծ» կ'ըսենք: Ապագայ մեծ բանաստեղծ է եւ (ձայնը իջեցնելով) նոյնպէս սարսափելի տեսակէն յեղափոխական: Հնչակեան է, — աւելցուց փսփսալով: — Դուք զիրար լաւ պիտի հասկնաք: Ես խեղճ, պզտիկ բանաստեղծ եմ: — Եւ լուսաւոր ու խաղաղ ժպիտը չէր հեռանար դէմքէն:

«Կայծ»ը, լուրջ, ճակատը սեղմ, քիչ մը լռեց: Յետոյ՝ «Ջուրը նետուելու պատրաստ»ի մը հեւքովը սկսաւ խօսիլ.

«Եթէ Տնօրէնը քեզ նեղէ, մենք ալ դասերը կը դադրեցնենք: Ատոր համար կուգանք քեզ տեսնելու մեր դասարանին կողմէ: Մի՛ վախնար:

— Ես չեմ վախնար:

— Շատ աղէկ:

— Հիմա որ ծանօթացանք...: Քեզի պիտի ըսեմ: Թերթերու մէջ կը գրես առատ, առատ, շատ արժէքաւոր բաներ կան, բայց պարապ տեղը շնորհքդ կը վատնես: Գրողին համար անպէտք բան է լրագրութիւնը: Միտքս կը հասկնա՞ս: Քո լաւութեան համար կը խօսիմ:

— Լիովին համաձայն եմ: Սակայն թերթօնն սկսած եմ, պէտք է վերջացնեմ:

— Հա՛, հետաքրքրական է, շա՛տ: Կը կարդամ: Ռուս յեղափոխութեան մասին գաղափար կուտայ. բայց, գրական տեսակէտով...

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, վարժապե՛տ, միջամտեց Խաչիկը: Գործադուլի մասին խօսինք:

Խօսեցանք: Յեղափոխական, ծանր, լուրջ եւ լուռ «Կայծ»ը յանձն առաւ միւս դասարաններէն ալ գործադուլի համաձայնութիւն առնել, դասերուն աւարտումէն առաջ: Որովհետեւ անոնցմէ վերջն էր որ պիտի մտնէի «Բաւարան»:

Նիկողոս – «Կայծ»ը գործադրեց տուած խօսքը:—

× Անկէ վերջ մեր նոր «Եռեակ համաձայնութիւնը» յաճախ հանդիպումներ ունեցաւ, խօսելու համար գրականութեան գծով: Ես, ոչ «Կայծ», ոչ ալ «Նիկոլ», այլ «Կը տառապիմ» կ'անուանէի զինքը: Որովհետեւ կը խօսէր, կը գրէր եւ կ'ապրէր անկեղծ տառապանքով եւ, մինչեւ այդ իմ հանդիպածներէս, միակն էր իր տեսակին մէջ: Սկզբնական այս տպաւորութիւնը վերածուեցաւ համոզման: Սարաֆեան կը շարժէր միայն ներքին անկեղծ ու, թերեւս, անդիմադրելի մղումներով, եւ միշտ կար զուսպ ճիգ, յամառօրէն շարունակելու եւ հասնելու: Սակայն՝ պրկուած ու տառապանքով:

Օրագրիս 13 Փետրուար 1922ի էջը կը պարունակէ հետեւեալը.

(...) Ինքը (Օշականը) կը դիտէր ներկայացումը (*): Քրտինքները ասեղի ծայրերու պէս կը փայլէին իր ճակատին եւ աչքերը կը մնային անթարթ: Դերասաններու անհամապատասխան, երբեմն մեքենական շարժումներն ու խօսքերը կը խոժոռէին Օշականի ճակատը եւ կը դողացնէին ձեռքը: Անոր աշակերտ–ուհիներուն մեծ մասին ներկայութիւնը թատրոնի մէջ, զինքը կը թողուր անտարբեր: Անկասկած այս երկրորդ ներկայացումը անոր թոյլ պիտի տար տեսնելու անհամար բաներ, որոնք պիտի վրիպէին մեր աչքերէն:

→

(*) «ՆՈՐ ՊՍԱԿ» թատերգութեան Պոլսոյ մէջ ներկայացման մասին է խօսքը:

միայն գեղագիտական երեսին վրայ գրութեան, այլ մանաւանդ անոր «ուղղութեան», «ըսելիքին» ինչպէս կը սիրէ գրել: Անտիպ էջերէն մէկուն մէջ կը գրէ. «Ձէի ուղեր որ լոյս տեսնէր գրածս՝ մինչեւ որ լրիւ, ճիշդ ու կատարեալ չըլլար... Աշխատանք մը անհամար փոփոխակներու վրայ, ներքին եւ արտաքին յարաշարժ, հոսուն, անսահման տարածութիւններու վրայ»: Փոփոխակները գիրար կը կրկնեն երբեմն բայց շատ անգամ կը տանին գրութիւնը ուղղութիւններով որոնց Սարաֆեան կը յանձնուէր գիտակցօրէն, իր գրութեան շրջագիծը, տարածութիւնը, տարողութիւնը որոշելու մտահոգութեամբ: Փոփոխակները կը կազմեն գրութեան ճամբաներէն մի քանին, եթէ ոչ գրութիւնը: Փաստ՝ որ այդ փոփոխակները ընդհանրապէս միշտ չեն գտնուիր սեւագրութեան վիճակի մէջ, այլ գրուած են շատ մաքուր եւ կը թուին վերջնական մշակումներ: Սարաֆեան հասած էր տեղ մը ուր հրատարակութեան մը հարցը չէր դրուեր. աշխատանքը ինքը էական էր եւ ոչ արդիւնքը:

Այս երեւոյթը կը ստեղծէ դժուարութիւն մը հրատարակութեան առջեւ: Փոփոխակ գրութիւնները ցրուած են նոյն խորագիրը կրող արձակներու մէջ, եւ մեր փնտռտուքներու այս մակարդակին վրայ, դեռ կարելի չէ եղած գտնել «սկըզբունքը» ուղղող այդ գրութիւնները:

Սարաֆեանի ձեռագիրներու քննութիւնը ի յայտ կը բերէ երկու հիմնական խումբեր.

Ա.— Հրատարակուած գործերու մեքենագիր կամ ձեռագիր օրինակներ, սեւագրութիւններ, նօթեր:

Բ.— Անտիպ էջեր, գրուած զանազան թուականներու, դժուար ճշդելի: Կան

1) Չափածոյ գրութիւններ, որոնցմէ մի քանին հասած են իրենց ամբողջական կաղապարին:

2) Արձակ էջեր ուր կարելի է գտնել «փորձեր» (էսսէներ), «գեղարուեստական, արձակ գրութիւններ»:

Այս կարճ ցանկէն դուրս կը մնան իրեն ուղղուած նամակները, կարգ մը նամակներու սեւագրութիւնները, եւայլն:

«Սարեակը» Սարաֆեանի վերջին աւարտած գրութիւնն է, գրուած շատ հաւանաբար 1972ի Մարտ–Ապրիլ ամիսներուն. ձեռագիրը որ չի կրեր թուական, կը բաղկանայ տասը էջերէ թուագրուած մինչեւ 8ը. երկու էջեր, մէկը միւսին շարունակութիւնը, կը կրեն նոյն թուանշանը: Գրութիւնը չունի որեւէ արձակ տարբերակ, ինչ որ կը դիւրացնէ հրատարակութիւնը: Նոյն արձակին մէջ «Սարեակն ու Ես» խորագիրով գոյութիւն ունի գրութեան չափածոյ մշակումը. թէ ո՞րը գրուած է առաջ դժուար է գիտնալ:

Արձակ գրութեան ուսումնասիրութիւնը ի յայտ կը բերէ չափածոյի յատկանիշներ. 14 վանկնոց տողեր որոնք նախադասութեան կուտան Սարաֆեանի արձակին ոչ-սովորական ալիքում: Կարելի՞ է հետեւցնել թէ Սարաֆեան նախ գրած է չափածոն, զոր յետոյ — այս տողերը գրողին թելադրանքին վրայ — արձակի վերածած: Բայց միւս կողմէ արձակ ձեռագրի առաջին էջին կողքին կը գտնուի առաջին չորս տողերը չափածոյ մշակումին, ինչ որ կրնար նշանակել որ Սարաֆեան փորձած է չափածոյի վերածել արձակը. երեւոյթ՝ որուն կը հանդիպինք յաճախ Սարաֆեանի հրատարակուած իսկ գրութիւններուն մէջ:

Կարեւորը մեզի համար գրութիւնն է: Արձակ օրինակը թուեցաւ աւելի «լրիւ, ճիշդ ու կատարեալ» քան չափածոն որ կը կարօտէր լուրջ վերակազմումի:

Գ. Պ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ Շաբաթ օր կը ստորագրուէր զինադուլի համաձայնագիրը: Վիէթնամի մէջ դէմ յանդիման գտնուող կառավարական եւ Հանոյի ուժերը մինչեւ վերջին պահուն կը կռուէին իրենց դիրքերը ամրապնդելու մտադրութեամբ: Քամպոճի կառավարութեան բանբերն ալ յայտարարեց, թէ Խմեր բանակը պիտի դադրեցնէ իր զինուորական գործողութիւնները, յուսալով որ Հանոյի ուժերն ալ նոյնը կ՚ընեն:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ հարաւը՝ Նապաթիէ քաղաքին մէջ արիւնալի կռիւներ տեղի ունեցան ծխախոտ մշակողներու եւ ոստիկանական ուժերու միջեւ: Երկու գիւղացի սպաննուեցաւ եւ 21 հոգի վիրաւորուեցաւ: Լիբանանի Նախարարներու Խորհուրդը արտակարգ նիստ մը գումարեց քննելու համար կացութիւնը:

ՍՈՒՏԱՆԻ Ներքին նախարարը յայտարարեց, թէ երկրին նախագահը սպաննելու ձգտող դաւ մը երեւան հանուած է: Դաւադիրներու մէջ են սպաներ եւ զինուորներ, ինչպէս նաեւ հանգստեան կոչուած զօրավար մը:

ՀՌՈՄԻ մէջ տասը հազար հոգի, մեծ մասամբ ուսանողներ ու ուսուցիչներ, ցոյց կատարեցին «ոստիկանական բրտութիւններու» դէմ:

ԽՍԼԱՆՏԱՅԻ Ուեսթման կղզիին հրաբուխը չէ մարած: Նոր ժայթքեր տեղի կ՚ունենան:

IMPRIMERIE SPECIALE
DU JOURNAL «HARATCH»
32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

Պ. Մեսրոպ Մարթայեան, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մարթայեան եւ զաւակը՝ Իզապէլ, Պ. Ֆրանսուա Սէխեան, Պ. Մկրտիչ Մարթայեան ինչպէս նաեւ Մինասեան, Նշան Միքայէլեան, Զարեհեան, Միքայէլեան, Տէր-Պալեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, ազգականին՝

ՈՎՍԱՆՆԱ ՄԱՐԹԱՅԵԱՆԻ
(ծնեալ Սէխեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 23ին, 62 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի Յունուար 30, ժամը 15.30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Հինգշաբթի, Փետր. 1, ժամը 20.30ին սովորական հաւաքատեղին:

×

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն Մօրիսի իր ընկերները, Հինգշաբթի Փետր. 1, երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

×

ՊԱՆԵՕ – ԲԱՇԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Արծիւ ենթակոմիտէի ժողովը այս Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 48 Ռիւ Քամիյ Տէմուլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Լսաեան Սանուց Միութեան

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւարշ Միսաքեան խումբին, Փետրուար 17ին:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ՚ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

կազմակերպուած Առնուվիլի ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ խումբին կողմէ

Կիրակի, Փետր. 4, ժամը 16էն կէս գիշեր

SALLE DES FETES DE SARCELLES, Place du 11 Novembre

ՊԵՏԻԿ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ խումբը եւ Նոր Սերունդի ՆԱՅԻՐԻ պարախումբը

Գին 10 ֆրանք

Նիկողոսի եւ Խաչիկի հետ երկար անդրադարձանք ներկայացման, դերասաններու խաղին եւ Օշականի գործին: Նիկողոսը ժպտելով, ըսաւ.

«Օշականը շատ բարձր եւ շատ լաւ գրած է: Բայց նիւթը՝ զուտ հայ է: Հայու նիւթը հայկական է: Զայն վեր բարձրացնելը շատ դժուար է:

— Ես հիանալի կը գտնեմ Օշականի թատրոնը: Նիկոլ, չե՞ս գիտեր որ ան ալ քեզ պէս կը տառապի գրած ատեն», միջամտեց Խաչիկ:

Նոյն օրը լրագրի մէջ հրատարակուած էր Նիկողոսի առաջին ոտանաւորը՝ «Ծխամորճը», զոր ամիսներէ ի վեր կը խնամէր ադամանդ տաշողի մը պէս. խակապէս լաւ քերթուած մըն էր:

«Գիտե՞ս «Կայծ», ըսի իրեն, ոտանաւորդ շա՛տ, շա՛տ լաւ է: Անթերի: Հիմա որ բոյնէն դուրս թռար, այլեւս պէտք չէ դադրիս սաւառնելէ»:

Կարծես փորձէր ժպտիլ գլխուն հարուած մը ստանալէ վերջ.

«Շողոքո՛րթ: Ո՛չ: Բնաւ շողոքորթ չես: Անկե՞ղծ կը խօսիս:

— Բոլորովին անկեղծ:

Յուզուած, անխառն ուրախութեամբ, բացատրեց որ «գիտած էր հարիւրաւոր ծխամորճ քաշողներ եւ անհնազանդ բառերը հոգին հաներ էին»:

(...) Նիկողոսը պիտի ըլլայ արտակարգ բանաստեղծ, եթէ կարենայ խաղաղ աշխատիլ եւ քաջալերուի, մանաւանդ քաջալերուի: Կը մտածեմ որ եթէ ես գրէի ծխամորճի մասին, պիտի ըսէի. «Դիւանագէտը հարիւր տարի չմաքրուած ծխամորճ մըն է»: Բայց... բանաստեղծական չէ այս:

× Օրագրիս մէջ Նիկողոսը նորէն կ՚երեւայ 1922 Յուլիս 25ի Արշաւին:

«Յուլիս 25ի Երեքշաբթի օրը Պ. Թէքէեանի, Օշականի, Գալֆեանի, Զարեանի, Թոթովենցի, Նիկողոսի, Խաչիկի, Զաւէնի եւ Օննիկի (Սիւրմէլեաններ), Ճիզմէճեանի եւ ուրիշներու հետ թանք Չամլճայի սարերը: Կարծեմ ամէնքս ալ ըսելիքներ պէտք է ունենայինք եւ սակայն անպատրաստ էինք: Պտոյտը ծրագրուած էր Պ. Թէքէեանի կողմէ, չափելու համար մեր ներքին պարապութեանց լեցման սատիճանը: Անկասկած այդտեղ էին Կեդրոնականի եւ Պէրպէրեանի «յոյսերը»: Օննիկ՝ Ջութակ է, Ճիզմէճեան եւ միւսները չեմ ճանչնար: Նիկողոսը ամէնէն լաւն է մեր մէջ: Զաւէնն ալ շատ խոստմնալից է: Խաչիկ աշխատիլ չի սիրեր, ե՞ս, գլխէս անցածին մէկ տասներորդն անգամ չեմ կրնար արտայայտել: (...) Նիկողոս շատ ծանր կշռեց այնտեղ: Գրեթէ քսան տարի աւելի տարեց կը թուէր կեցուածքովն ու վերապահութեամբը: Կարդաց իր՝ ներկայ «օրեւու քրտնաբեր պատիժը»: Ըսելով՝ «դեռ բացարձակապէս խոպան է»: Խոպան չէր: Թարմ էր, լաւ ձուլուած եւ նոր... բայց՝ ընդելուզուած գոհարներ ունէր: (...) Թէքէեան կ՚երեւար յուսախաբ կշիռքին վրայ մեր ունեցած ծանրութենէն: Օշական գոհ էր Նիկողոսի ոտանաւորէն: Թոթովենցը մեզ լաւ զուարճացուց (...) Օշական պատրաստեց հրաշալի խորոված մը, այտերը կաս-կարմիր եւ ժպիտը շրթներուն: Նիկողոսը լաւ օգնեց անոր»:

Պիտի հեռանայի Պոլսէն եւ 1922 Նոյեմբերին լուսանկարուեցանք երեքով: Նիկողոս օձիքս թօթվեց:

(Օրագիր). «Պիտի շարունակե՞ս չաշխատիլ, հարցուց: Ինչո՞ւ լրագիրներու մէջ երկար բարակ բաներ գրելով ժամանակ կը կորսնցնես: Դուն գրող ես, լրագրող չես: Վերջացուցի՞ր «Արմինէ»ն:

— Ոչ: Բայց անպէտք բան է: Դո՛ւն. նոր ի՞նչ գրած ես:

— Նիկոլը բարկացեր է վրադ, հեգնեց Խաչիկ: Եւ, ոտանաւորո՛վ: Հայտէ՛, կարդա՛, ինչի՞ կը սպասես: Թերեւս այլեւս չտեսնուինք:

Նիկոլ կարմրեցաւ եւ մերժումի շարժումներ ըրաւ: Վերջապէս համոզեցինք: Ոտանաւորը, ինչպէս միշտ, «դեռ աւարտած չէր» — սակայն ունէր սովորականէն վեր կշիռ. տող մը միտքս մնացած է... եւ՝ խրատնք ունի.

«Խենթը իր օրը բրաւ, խելօքն օրուան կը սպասէ...»

— Խելօքը ես եմ, այնպէս չէ:

— Անշուշտ, շատ բաներ գրած պէտք է ըլլայիր: Ներշնչումներդ պիտի թռչնին եւ կորսուին: Ինչո՞ւ լուրջ չես աշխատիր:

— Բոլոր գրածներս անարժէք են:

— Ժամանակը շատ արագ կ՚երթայ, գիտե՞ս: Եթէ ես քու դիւրութիւնը ունենայի՛:

— Լաւ որ չունիս...

Երկա՛ր ծով ծեծեցինք: Նիկողոսը պիտի մեկնի Ռումանիա, Խաչիկ կ՚ուզէ Ամերիկա հասնիլ: Ցանուցրիւ, ցանուցրիւ...»

× Փարիզ եկայ, պաշտօնիկով մը Ազգային Պատուիրակութեան մէջ: Նիկողոս հիւանդ էր ի Ռումանիա եւ կ՚ուզէր Փարիզ գալ: Յաջողեցուցի ձեւականութիւնները: Պիտի մեկնէր Երկրագործական վարժարան եւ Փարիզ հասնելով, ինքը ստանձնեց իմ պաշտօնս: Կը թղթակցէինք: Հոգեկան ծանր ողբումներու տարեկայ էր: Կը դառնար յոռետես. ատկէ՝ կը ձախողէր գրական գործը եւ այդ՝ կ՚աւելցնէր տագնապը: Առանց Խաչիկին, որ միշտ զուարթ էր ու խաղաղ, Նիկողոսի «ճգնաժամային մտորումները» կրնային բարդանալ:

Սակայն բարելաւուեցաւ անոր նիւթական եւ բարոյական վիճակը եւ երբ երեք տարի վերջ վերադարձայ Գիւղատնտեսական վարժարանէն, Նիկոլը դարձեր էր ինքնավստահ, լաւ էր աշխատանքը եւ ըստ երեւոյթին, յարիտենական իր տառապանքը մեղմացած էր եւ դարձած արգաւանդ:

Թէ ի՞նչպէս տարած էր այս մեծ յաղթանակը, որ կարելի է ըսել վերադծեց անոր ճամբան, այդ չեմ գիտեր: Կրցաւ դիմանալ Խաչիկի մեկնումին եւ... վաղաժամ մահուան, Ամերիկայի մէջ: Ունէինք շատ հաղուագիւտ հանդիպումներ, մինչեւ ֆրանսերէնով «Հայ Գրականութիւն» մը հրատարակելու գործը, որուն ձեռնարկեցինք երեք չորս տարի առաջ:

Սարաֆեանի, Թօփալեանի, Որբունիի եւ Ռուբէն Մելիքի հետ կազմեցինք ցանկ, ֆրանսերէնի թարգմանելու համար հայ հեղինակներու յատկապէս այն գործերը, որոնք չէին կրեր որեւէ օտար ազդեցութիւն, կը պարունակէին գրական – գեղարուեստական արժէք եւ կրնային լիակատարապէս ներկայացնել համաշխարհային որակ՝ ֆրանսական մտաւորականութեան աչքին:

Նիկողոս ամբողջ հոգիով փարեցաւ այս գործին: Եւ այդ եղաւ, ինծի համար երկրորդ առիթը գնահատելու անոր աղամանդ արժէքը իբրեւ մարդ:

«Կայծ»ը կը մնար միշտ Հնչակեան: Հայրը, ընտանիքը, եղած էին Հնչակեան եւ ինքը կ՚ուզէր մնալ Հնչակեան: Բայց Նիկողոսեան–Սարաֆեան Հնչակեան: Ունէր ինքնայատուկ դաւանանք: Տպարանի բանուոր էր: Բառին բովանդակ իմաստով: Ժամանակին մեծ մասը կ՚անցընէր ֆրանսական խակական բանուորներու մէջ: Կը պաշտէին զինքը: Ուրեմն գիտցած էր ոչ միայն զինքը սիրցնել, այլեւ միշտ մնալ գործին վրայ, իբրեւ գնահատելի եւ լուրջ աշխատաւոր:

Բնածին պարկեշտութեամբ, նկարագրի անյողդողդ բարձրութեամբ, մի միայն իր բազուկներուն ուժովը կրցած էր մնալ միշտ անկախ եւ արտայայտել միայն իր սիրտն ու հոգին: Ունէր անկեղծ հայրենասիրութիւն:

Նիկողոս Սարաֆեանը, արժէքաւոր գրականութեան մէջ, միշտ պիտի ունենայ թանկագին բաղկաթոռը:

Վ. Կ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 30 JANVIER
1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 120 ֆր. Վեցամսեայ 65 ֆր.
Արտասահման Տար. 135 ֆր. Հատը 0,70 ֆր.

49ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.627
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
49e ANNÉE — N° 12.627

ԶԱՒԷՆ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

(ԶԱՐԵՒԱՆԴ)

Մեզմէ անդարձ բաժնուողներու շարքին մէջ դէմքեր կան, որոնց մահկանացուն եւ ժամանակաւոր ներկայութիւնը անհատական ու ընկերային մեր կեանքին մէջ՝ անմահութեան գաղափարը մատչելի իմացումի մը կը վերածէ. կը մղէ մեզ հաւատալու՝ թէ անանձնական բաժին մը կայ բանաւոր էակին մէջ, որ հոգեղէն անօթի մաշումէն կամ խորտակումէն ետք ալ պիտի շարունակէ իմացական եւ հոգեկան իր ուժին ձգողութեան ենթարկել մեզ:

Մեծերու մահուան սպասելու պէտք չունինք անշուշտ, խրատեսօրէն հաստատելու համար թէ ժողովուրդի մը ընթացիկ կեանքին մէջ կ'անտեսուին յաճախ ամէնէն իրական արժէքներն իսկ, անգամ անոնք՝ որոնց մտասեւեռումը ազգին յաւերժացումն է եղած:

Այս իրողութիւնը, սակայն, չի հերքեր պատմական այն իրողութիւնը, որ ինքնապարտադիր հեղինակութեան եւ բարոյական անժխտելի ներկայութիւններու վերածուած են հայ ժողովուրդի ազգային, քաղաքական, մշակութային ու առհասարակ իմացական կեանքի դաշտերուն մէջ անանձնական վաստակ մը իրագործող բոլոր դէմքերը:

Մարդկային առօրեան ի՛նչ մշուշ ալ որ բերէ անոնց վրայ, ժամանակն ու պայմանները ի՛նչ աւեր ալ որ գործեն միտքերու մէջ՝ Ազգին փոխանցուած ամէն ժառանգութիւն իր կշիռով կը չափուի, իր անանց արժէքով կը յաւերժացնէ մեկնողներու գործն ու յիշատակը:

Մեր այս հաւատքը կը շեշտուի, այս անգամ, չիջումովը բազմակողմանի իր վաստակով յիշատակելի դէմքի մը՝ Զաւէն Նալբանդեանի (Զարեւանդ), — ցոյցերէ եւ աղմուկէ խորշող, լրջադատ ու ինքնամփոփ մտաւորականի մը, որ վաթսունէ աւելի տարիներու իր կեանքով ու գործով կը յատկանշուի իբրեւ ցանցառ ներկայացուցիչներէն մէկը հաւասար տաղանդով Գիտութեա՛ն եւ Գրականութեա՛ն ծառայած ընտրանիին:

1890–1973, կեանքի իր ութսունէ աւելի տարիներուն սեւեռող ոեւէ անձ, երբ հանգրուանէ հանգրուան կ'ողջունէ տառապած մեր ժողովուրդի ընկերային եւ գաղափարական վերելքին ջանադիր պատանին, հայրենասիրական – յեղափոխական երկունքին սատարելու ներքին կրակով խանդավառ երիտասարդը, հանրային – քաղաքական բախտորոշ անցուդարձերու գործնապէս մասնակից հեռահայեաց ու հասուն ղեկավարը, եւ վերջապէս պատմագրական, գիտական թէ մշակութային ճակատներու վրայ դրական իրագործումներու կոչուած մտքի մշակն ու գիտութեան մարդը, չի կրնար չհաստատել արդար հպարտութեամբ, որ անցաւոր իր կեանքէն մեր անանց հարստութեանց վրայ բան մը բարդուած է իրմով, — ճիգ, քրտինք շօշափելի գործ ու անկորուստ վաստակ:

Կեանքի իր գիրքէն հիմնական կարգ մը գլուխներ տրուած են քիչ անդին, ինքնի՛ն պերճախօս ու պատկերազարդ: Կը բաւականանանք հետեւաբար ընդգծելով որ ողբացեալը սակաւ այն մեծերէն էր, որոնք իրենց արժանիքներուն ճամբով կը մղուէին աւելի խոնարհելու՝ քան սնքալու, լռելու՝ քան պոռալու, կամովին «կորսուելու» եւ ինքնամփոփուելու՝ քան «փայլելու» եւ իրենց հմայքը պարտադրելու ցուցական ելոյթներով:

Չենք զարմանար որ Զաւէն Նալբանդեան անունը, իբրեւ արժէքի, շատերու համար գտած չըլլայ իր իսկական տարողութիւնը ու յետ մահու ալ կարօտի յետադարձ քննութեան եւ վկայութիւններու: Հ. Յ. Դաշնակցութեան մինչեւ 1930ական թուականներու կազմակերպական– հանրային – քաղաքական գործունէութեան դրապէս մասնակից, Հայութեան ճակատագրին աղերսուող իրադարձութեանց մէջ բախտորոշ դերակատարութեան կոչուած, կազմակերպական պատասխանատու մարմիններու եւ գերագոյն ժողովներու մէջ ծառայութեան իր կարեւոր բաժինը հաւատքով իրագործած՝ վերջին քառասուն տարիներուն մղուած իր ինքնամեկուսացումի. սակայն ցմահ հաւատարիմ մնաց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ազգային եւ քաղաքական իտէալներուն, պայծառ պահելով տարասփիւռ Հայութեան ամէնէն հարազատ, դրական, գործունեայ եւ կազմակերպեալ ուժը:

Ընթացաւարտ Հարվըրտ եւ Քոլումպիա համալսարաններէն, մասնագիտական եւ հետախուզական աշխատանքներու լծուած տարրաբանական մարզի մէջ, հըմուտ՝ որքան մայրենի լեզուին, նոյնքան եւ օսմաներէնի, պարսկերէնի, ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի, 1913–1973, ամբողջ վաթսուն տարի, ապրեցաւ ու գործեց Մ. Նահանգներու մէջ, հանրային – կազմակերպական եւ մշակութային աշխատանքներու զուգահեռ պատասխանատու պաշտօններ վարելով ամերիկեան հաստատութեանց մէջ:

Քաղաքագիտական եւ պատմագրական առումով պատկառելի իր աշխատասիրութիւնն է «Միացեալ եւ անկախ Թուրանիա» (1926), որուն անգլերէնով անջատ տպագրութիւնը հրատարակուեցաւ 1971ին. իսկ մշակութային – գրական իմաստով արժէքաւոր նպաստ մը կոչուած է ըլլալ Օմար Խայեամի քառեակներուն հայացումը՝ պարսկերէն բնագրէն, — գործ՝ որ պատրաստ է արդէն հրատարակութեան:

Լռութեան մէջ ու համեստ՝ մտքի այս աշխատաւորը գիտութեան եւ հմտութեան միացուցած էր միշտ զգայնութիւնը եւ արուեստագէտի ճաշակը: Ստեղծագործական թէ թարգմանական իր էջերուն մէջ՝ գրքունակ ամէն ազդեցութենէ զերծ, ինքնատիպ ու թելադրական. պիրկ ու խռովիչ:

Անգիր գործունէութեանց ա՛յլապէս հրահանգիչ ու թելադրական էջեր ունի իր կեանքը, յատկապէս կապուած Թուրք դահիճներու ահաբեկման պատմութեան եւ զինուորա – քաղաքական անցուդարձերու: Կուգա՛յ անշուշտ օրը, երբ նաեւ այդ դրուագները կ'անցնին ժամանակակից պատմութեան: — Մինչ այդ՝ յարգա՛նք իր անունին ու գործին:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ՎԻԵԹՆԱՄ

ԶԻՆԱԴՈՒԼԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ ԿՆՔՈՒԵՑԱՒ ...ԲԱՅՑ ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Շաբաթ, Յունուար 27ին, Ավընիւ Քլէպէրի մէջ ստորագրուեցաւ զինադուլի համաձայնագիրը: Զայն ստորագրեցին Մ. Նահանգներու, Հարաւային եւ Հիւսիսային Վիէթնամի, ինչպէս նաեւ Հարաւ. Վիէթնամի Առժամեայ Յեղափոխական Կառավարութեան Արտաքին նախարարները:

Այս համաձայնագրով կռիւները պէտք է վերջ գտնէին Կիրակի առաւօտ: Սակայն, ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, Սայկոնի եւ Հանոյի ուժերը կը շարունակէին կռուիլ մինչեւ վերջ: Պարզ է, որ երկու կողմերն ալ կը փորձէին առաւելագոյն «հող» շահիլ՝ ամրապնդելով աստիճան մը եւս իրենց դիրքերը: Դէտեր կը կարծէին, թէ կռիւները վերջ կը գտնեն Կիրակի առաւօտ, երբ զինադուլի գործադրութեան պաշտօնական ժամը կը հնչէ: Այդպէս չեղաւ սակայն: Արդարեւ, Կիրակի ամբողջ օրը եւ դեռ այս շաբթուան առաջին օրը կռիւները որոշ սաստկութեամբ տեղի ունեցան: Ու դեռ կը շարունակուին:

Բախումները տեղի կ'ունենան զանազան վայրերու մէջ: Տանանկի, Փլէյքուի եւ Քանթոյի ամերիկեան կայանները, որոնք պիտի պարպուին, ռմբակոծուեցան: Սայկոն կ'օգտագործէ իր օդային ուժը: Համաձայն Սայկոնի, Կիրակի օրուան ընթացքին 334 յարձակում արձանագրուած է ռազմաճակատներու վրայ:

Մինչ Սայկոն կը ժամանէն Հիւս. Վիէթնամի սպաներ, մաս կազմելու համար զինուորական խառն յանձնախումբին, նախագահ Թիէօ խիստ ոճով ճառ մը կը խօսէր, դատապարտելով համայնավարները եւ հրաւիրելով ժողովուրդը, որ «աչալուրջ» գտնուի «զինադուլի հաւանական խախտումներու» դէմ համայնավարներու կողմէ:

Միւս կողմէ, կը հաղորդուի, թէ ամերիկեան օդուժը զինադուլի ստորագրութենէն ետք շարունակեց ռմբակոծել Հիւս. Վիէթնամի պարենաւորման գիծերը Լաոսի եւ Քամպոճի մէջ:

Մինչ կռիւները կը շարունակուէին, անդին Ուաշինկթընի մէջ խօսք կ'ըլլայ միջազգային խորհրդաժողովի գումարման մասին: Համաձայն զինադուլի 19րդ յօդուածին, մէկ ամիսէն պէտք է նման խորհրդաժողով մը գումարուի «խաղաղութեան պահպանման» համար, ինչպէս նաեւ Հարաւ. Վիէթնամի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքը ապահովելու համար: Այս խորհրդաժողովին պիտի մասնակցին Մ. Նահանգները, Խորհ. Միութիւնը, Անգլիա, Լեհաստան, Հունգարիա, Ինտոնեզիա եւ Քանատա:

Ուաշինկթըն կ'առաջարկէ խորհրդաժողովը գումարել Փետրուար 26ին:

× Ավընիւ Քլէպէրի շէնքին առջեւ, զինադուլի կնքումին պահուն, հազարի մօտ ցուցարարներ սուլոցներով դիմաւորեցին Մ. Նահանգներու, Ինտոնեզիոյ եւ Հարաւ. Վիէթնամի Արտաքին նախարարներու ժամանումը: Թրամ Վան Լամ. Հարաւ. Վիէթնամի Արտաքին նախարարը իր դժգոհութիւնը յայտնեց Շումանի:

× Փեքին կոչ ուղղեց բոլոր կողմերուն՝ յարգել զինադուլի պայմանները:

× Զինադուլի կնքումին առիթով նախագահ Փոմփիտու շնորհաւորական նամակներ ղրկեց Ուաշինկթըն եւ Հանոյ:

× Հանոյ հաղորդեց, թէ 500էն 600 ամերիկացի գերիներ ազատ պիտի արձակուին: Ամերիկեան օդանաւեր զանոնք Հանոյէն Սայկոն կամ Պիէն Հօա պիտի տանին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ արաբ Արտաքին նախարարները ժողով կը գումարեն, գլխաւոր օրակարգ ունենալով միացեալ ճակատի ստեղծումը Իսրայէլի դէմ: Իրաք կ'առաջարկէ, որ արաբ երկիրները քարիւղ չհայթայթեն Արեւմուտքի: Սէուտական Արաբիա դէմ գտնուեցաւ այս առաջարկին:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ մեռաւ շարժանկարի եւ թատրոնի ծանօթ դերասան Էտուըրտ Ռոպինսըն, 79 տարեկանին: Ծնած էր Պուքրէշ 1893 Դեկտեմբեր 12ին, եւ կը կոչուէր Էմմանուէլ Կոլտենպէրկ: 19 տարեկանին իր անունը կը փոխէ:

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ Իսրայէլացի մը սպաննուեցաւ, որ ըստ Սեւ Սեպտեմբեր գաղտնի կազմակերպութեան, իսրայէլեան գաղտնի սպասարկութեան անդամ էր: Սեւ Սեպտեմբեր հաղորդեց, թէ ինք սպաննած է Իսրայէլացին, որ կը կոչուի Իւրի Մոլու:

ԼՈՆՏՈՆՏԷՐԻԻ մէջ (Հիւս. Իրլանտա) բախումներ տեղի ունեցան անգլիացի զինուորներու եւ կաթոլիկ 10.000 ցուցարարներու միջեւ: Ասոնք կը փորձէին ցոյց կատարել այսպէս կոչուած «Արիւնոտ Կիրակի»ի առաջին տարեդարձին առթիւ: 1972 Յունուար 30ին 13 կաթոլիկներ սպաննուած էին անգլիացի զինուորներու կողմէ:

ՄՈՍԿՈՒԱ պատասխանելով Ատլանտեան Ուխտի առաջարկին՝ տրամադրութիւն յայտնեց նախապատրաստական խօսակցութիւններ ունենալու զինուորական ուժերու կրճատման շուրջ Եւրոպայի մէջ: Մոսկուա ընդունեցաւ նաեւ, որ այդ խօսակցութիւնները տեղի ունենան Վիէննայի մէջ: Ատլանտեան Ուխտի երկիրները այդ ժողովին համար հրաւիրած են Խորհ. Միութիւնը, Արեւելեան Գերմանիան, Հունգարիան, Լեհաստանը եւ Չեխոսլովաքիան: Մոսկուա հաղորդեց, թէ ասոնցմէ զատ ժողովին պիտի մասնակցին Ռումանիա եւ Պուլկարիա, որոնք Վարշաւայի Ուխտին անդամ են միւս երկիրներուն նման:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԱՂԱՒՆԻ ՓԻՐՓԻՐԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք, թէ յետ անողոք հիւանդութեան Յունուար 27էն 28ի լուսնալիք գիշերը իր մահկանացուն կնքած է Օր. Աղաւնի Փիրփիրեան, որ ամբողջ կեանքը նուիրած էր Դպրոցասէր վարժարանին:

Ծնած Մեծ–Նոր Գիւղ, մանկութեան օրերէն պիտի ճաշակէր աքսորի դաժան կեանքը, ուր կորսնցնելէ ետք իր ծնողքը, կ'որդեգրուէր արաբ ընտանիքի մը կողմէ: 1920ին որբահաւաքի առեն, կը մտնէր Դպրոցասէր, ուրկէ երբեք պիտի չբաժնուէր նախ իբրեւ աշակերտուհի, ապա իբրեւ օգնական – հաշուակալ ողբացեալ Վահագն Իշխանեանի, Պօլէն Յունատեանի եւ վերջապէս Փարիզ:

Համակ նուիրում, ողբացեալը ամբողջ կեանքը ի սպաս դրած էր այս կրթարանին, որուն տեսչութեան կը ներկայացնենք մեր ցաւակցութիւնները:

ՀԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆԵՑ ԹՈՒՐՔ ՀԻՒՊԱՏՈՍՆ ՈՒ ՓՈԽ - ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ

ՍԱՆԹԱ ՊԱՐՊԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Փարիզեան տեղական մամուլը՝ «Ֆիկարօ», «Օռոր» կը հաղորդեն իրենց Երկուշաբթի օրուան թիւով, թէ Սանթա Պարպարայի (Քալիֆորնիա) պանդոկի մը մէջ 77 տարեկան Հայ մը՝ Գուրգէն Եանիկեան, որ հեղինակն է բազմաթիւ գիրքերու, սպաննած է Լոս Անճելըսի Թուրք հիւպատոսն ու փոխ–հիւպատոսը՝ Պայտար եւ Տէմիր:

Ձայնասփիւռն եւս հաղորդեց լուրը:

ՄԵԼՔՈՆ ԿԻՒՐՃԵԱՆ

Խոնարհ այն խաւերուն կողքին, որոնք ստուերին մէջ տքնեցան եւ տառապեցան եւ որոնք սակայն թոյլ չտուին, որ Պոլսոյ հայ կեանքին տարեգրութիւնները ամօթով երթան կցուին մեր ժողովուրդի պատմութեան, Պոլսոյ մէջ ուրիշ դաս մը եւս կար, որ չքացեր էր վաղուց, դեռ Համիտի օրերուն: Պոլսոյ խաներուն մէջ չարչարուող հայ պանդուխտներն էին անոնք, խոնարհ մարդոց այն դասը, որուն դժնդակ կեանքը գրականութեան պիտի յանձնէր Կիւրճեան:

Բալու Հաւաւ գիւղէն էր Մելքոն Կիւրճեան (Հրանդ), 1859ին ծնած, եւ Պոլիս բերուած երբ դեռ հազիւ տասնըմէկ տարու էր: Ան իր ուսումը պիտիստանար Սկիւտարի Ճեմարանին եւ Ս. Խաչ վարժարանին մէջ, իբր մենտոր ունենալով այն օրերու մեծ հայկաբանը, որ Խաչատուր Միսաքեանն էր, եւ իսկոյն պիտի անցնէր կրթական ասպարէզ, 1878էն մինչեւ 1896 ուսուցչական պաշտօններ վարելով նախ Ռոտոսթոյի դպրոցին, եւ յետոյ Պոլսոյ Մեզպուրեան, Կեդրոնական եւ Նունեան – Վարդուհեան վարժարաններուն մէջ: Ան սերունդներուն փոխանցեց իր յափշտակութիւնն ու կիրքը, զորս կը սնուցանէր դէպի հայ լեզուն ու հայ գիրը:

Կիւրճեան անձնատուր չէր եղեր մայրաքաղաքի կեղծուպատիր լոյսերուն՝ իր հոգին միշտ կապուած պահելով գաւառին ու անոր ցաւին:

Պոլսոյ խաներուն մէջ ունկնդրելով հայ գաղթականներու հեւք ու մորմոքը, նոյն այդ մարդոց յուզումներն էր որ կը պոռթկացնէր Կիւրճեան հայ գրականութեան մէջ:

Պանդուխտի կեանքէն խորապէս յուզուած յօդուածներու իր շարքով Կիւրճեան թըւական մը կը բանար մեր գրականութեան մէջ եւ իրմով հնգեակի կը վերածուէր հայ իրապաշտներու անդրանիկ կորիզը, հնգեակ, զոր կը կազմէին Արփիարեան ու Զօհրապ, Բաշալեան ու Կամսարական ու ինքը Կիւրճեան:

Համիտի չըմտայղերծած արհաւիրքները տարտղնեցին նոյն անդրանիկ կորիզը, ինչպէս անոր կողքին ծլած կրտսերներու խումբն ալ, Երուխանը, Օտեանը եւ Զօպանեանը: Կիւրճեան, որ ջերմ մասնակցութիւն էր բերած այդ օրերու Պոլսոյ ալեկոծ կեանքին, ստիպուած էր խոյս տալ ինք եւս: Երուխանին հետ մէկտեղ Վանա փախաւ, ու քանի մը տարի ուսուցչութեամբ եւ հրապարակագրութեամբ պարապեցաւ հոն: Չկրցաւ երկար հանդուրժել սակայն գաւառի պայմաններուն եւ որոշեց ետ դառնալ Պոլիս, իր ընտանիքին մօտ: Թշնամին սակայն դարանակալ կը սպասէր իրեն: Քասթեմունի աքսորեց զայն իսկոյն ու այնտեղ պահեց ամբողջ տասը տարի: Գրչի մարդը խոշտանգուած մնաց իր մէջ: Իր միակ սփոփանքը Պոլսոյ թերթերուն գաղտագողի հասցուցած իր յօդուածներն եղան, զորս «Պոնտացի» կամ «Թղթակից ի Պոնտոս» կը ստորագրէր:

Հուրրիէթը, 1908ին, զինքն ալ ազատեց բերաւ Պոլիս: Երիտասարդ Թուրքերուն խոստացած ազատութիւնը խանդավառեց Կիւրճեանը եւս: Խառնուեցաւ ազգային կեանքին ու անոր ստեղծած պատրանքներուն: Պահ մը լրագրութիւն ալ ըրաւ Երուխանին գործակցելով Արեւելքի մէջ, ի վերջոյ ամփոփուելու համար ուսուցչական ասպարէզին ներս, իբր այցելու դասախօս հայ լեզուի զանազան վարժարաններու մէջ, ինչպէս՝ Կեդրոնականի, Պէրպէրեանի եւ Կարապետեանի: Գրիչը սակայն չձգեց ձեռքէն: Ցամքած կայծ մը բռնկած էր յանկարծ իր մէջ, եւ գրական շունչով գրուած շատ մը էջեր ունեցանք իրմէ: Նման էջերով ան աշխատեցաւ Արեւելքի, Մանզումէի եւ Ժամանակի նախ, եւ ապա այն օրերու մեր գրեթէ բոլոր գրական պարբերականներուն՝ Շանթին, Ոստանին, Հայ գրականութեան, Ազատամարտ շաբաթաթերթին եւ Նաւասարդին, առանց յիշելու «Կէս–չինական նամականին» զոր շաբթէ շաբաթ ստորագրեց Ազատամարտ օրաթերթի մէջ Աւօ ստորագրութեան տակ, եւ թղթակցութիւնները, զորս Պոլսէն կը ղրկէր, Շահէն ծածկանունին ներքեւ, Թիֆլիսի Մշակին, արեւելահայ ընթերցողները տեղեակ պահելու համար Պոլսոյ անցուդարձերուն: Արփիարեանէն յետոյ ինք եւս կամուրջ կը դառնար այսպէս հայ ժողովուրդի զոյգ հատուածներուն միջեւ:

Յոյսերու եւ պատրանքներու շրջանը, զոր այնքան ոգեւորութեամբ ապրեցաւ Կիւրճեան ինք եւս մեր բոլոր միւս գրչի մարդոց պէս, չտեւեց սակայն երկար:

Մտաւոր այն ընտրանիին մէջ՝ զոր դահիճը իր բոյներէն խլեց տարաւ այլեւս ետ չվերադարձնելու համար՝ Մելքոն Կիւրճեանն ալ կար: Ան ա՛լ ետ չդարձաւ:

Ստուար չէ իր գրական վաստակը: Պայմանները դաժանեցին անոր ալ: Իր պատմուածքներէն զատ, որոնք կըրնան զոյգ մը հատոր կազմել, տպագրուած ունի գրաբարի դասագիրք մը եւ հայ տառերու գիւտին պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ թարգմանութիւններ մեծ մասամբ անտիպ: Բայց ինչ որ կը մնայ իրմէ՝ բաւական է պատուոյ տեղ մը վերապահելու իրեն մեր նոր գրականութեան ամէնէն կարկառուն դէմքերուն շարքին, շունչին համար, զոր իր գրական վաստակը պատուաստեց այդ գրականութեան:

Սիւներէն մէկն էր եղեր ան սերունդի մը, որ հայ գրականութիւնը տարաւ լայն խաւերուն, եւ նաեւ մէկը այն ռահվիրաներէն որոնք հայ գաւառը միշտ կենդանի պահեցին մարդոց մտածման մէջ:

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՔԱՆՆԻ ՄԷՋ

Միջերկրականի սիրասուն ծովափներէն մէկն է Քանն քաղաքը: Քաննեցիները հպարտ են իրենց ծովով եւ բնութեան պարգեւած արեւահամ օդով, հրապուրիչ բարձունքներով, կանաչազարդ պարտէզներով պճնուած, նոր հարսի պէս խնդուն ու ծիծղուն առանձնատուներու եւ պանդոկներու շարանով: Նորաշէն, սլացիկ շէնքերու արդիական ոճով հասակ նետած միջազգային քաղաք մըն է դարձած Քաննը ներկայիս:

Քանն Քոթ տ'Ազիւրի թագուհին է: Միշտ երիտասարդական խանդով տարուն ներկայանալի քաղաքի մը տպաւորութիւնը կը թողու, առանձնաշնորհեալ դասակարգի տեղ գրաւած կեցուածքով: Այլեւս արձակուրդի եղանակին սպասող շրջան մը չէ, տարուան որեւէ եղանակին շարժում ու կեանք կայ զբօսաշրջիկներու խառնուրդ բազմութեան շնորհիւ: Տարիներէ ի վեր շարժանկարի ժապաւէններու միջազգային մրցանակաբաշխումը տեղի կ'ունենայ հոն հաւաքելով աշխարհահռչակ արուեստագէտներ, բեմադիրներ, դերասաններ:

Քաննի մէջ ոեւէ անցորդ ու այցելու այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ, թէ միջազգային գօտիի շրջագծին մէջ կը գտնուի: Բազմաքակրթուած Եւրոպայի սրտին բաբախումին ձայնը կը լսէ այլազան ու զարմանազան լեզուներով:

Երկրորդ աշխարհամարտէն առաջ, Ալփ Մարիթիմ, ինչպէս բոլոր սահմանային նահանգները, արգիլուած գօտի էր Ֆըրանսա բնակող օտարականներուն համար. գուցէ այս արգելքին բերումով է, որ շատ քիչ հայրենակիցներ կրցած են հոն տեղաւորուիլ: Անշուշտ բախտաւորներ ունեցած ենք. այս բախտաւորները իրենց ձեռնհասութեան շնորհիւ կրցած են ուրիշներ ալ տեղաւորել, հաւաքական կեանք ստեղծել, առանձնութենէն մասամբ դարմանուելու ներքին հոգեկան մղումով: Ահա, այսպէս, տարիներու ընթացքին, կոկիկ համրանք մը դարձած են՝ իրերօգնութեան բարիքները վայելելով:

Ներկայիս այս կոկիկ, տուն–տեղ եղած համրանքին վրայ աւելնալու վրայ է հանգստեան կոչուած, գործէ հեռացող Փարիզցիներ, Լիոնցիներ եւ զանազան շրջաններէ եկող, հանգիստ ու խաղաղ կեանք փնտռող հայրենակիցներ: Այս գաղութին պատկանողներ գնած են ու կը գնեն յարկաբաժիններ: Ամառուան եւ տօնական արձակուրդները օգտագործողներ ալ կան: Մեծ քաղաքներու ժխորէն փախողներ:

Տարիներ առաջ Քաննի փոքրիկ համրանքը բարեսիրական միութիւն մը ունեցած է, որուն մղիչ ուժը հանդիսացած էր մեր ողբացեալ ընկերը՝ Յակոբ Նշանեան: Տարիներու ընթացքին գործի ատակ մարդիկ շատ յոգնեցան, ծերացան, ուրիշ գործը իր սաղմին մէջ մեռաւ: Սակայն ներկան կը հաստատէ, որ շրջանէ շրջան արձագանգող ազգային շարժումը իր բարերար, վարակիչ ներգործութիւնը ունեցած է, մեր Հայուհիներուն ազգային բարի նախանձը արթնցուցած է ու անոնք «մենք ալ ներկայ ենք» նշանաբանով ոտքի են կանգնած, գործի են լծուած:

Քանի մը տարիէ վեր կազմած են Տիկնանց Միութիւն մը, որ լուռ–մնջիկ աշխատանքի լծուած հաւատքով ու պարտականութեան գիտակցութեամբ կը հետապնդէ կենսականը, մեր կեանքի գոյութեան առանցքը եղող գործը, այն է նորահասներուն ջամբել հայեցի դաստիարակութիւն, մայրենի լեզուն սորվեցնել անոնց:

Ներկայիս տիկինները բծախնդրութեամբ կը հետեւին հայերէնի դասաւանդութեանց գործին՝ օգտուելով տրամադրելի բոլոր ուժերէ: Ունին քանի մը պատանիներ երկու սեռէ, կրակ ու բոց սեւ աչքերով հայորդիներ, որոնք կանոնաւոր կերպով կը հետեւին դասաւանդութիւններուն, իրենց ծնողներուն հետեւողական հսկողութիւնը վայելելով միշտ:

Քաննի Տիկնանցը իրեն ընծայուած անվերապահ քաջալերանքէն խանդավառ, անցնող տարեշրջանին բոլոր մեկուսացած շրջաններու հայրենակիցները շարժման մէջ դրաւ եւ հայկական շունչ եւ ոգի բաշխեց իր առաջին ձեռնարկով, Փալէ տէ Ֆէսթիվալի դեղազարդ սրահը լեցնելով չորս հարիւր հանդիսականներով, որուն նկարագրութիւնը ատենին կարդացինք «Յառաջ»ի մէջ:

Յունուար 21ի Կիրակի միջօրէին ժամը 15ին, Օ Բագինօ տէ Ֆլէօրի գեղեցիկ սրահը լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ — մօտաւորապէս վեց հարիւր հոգի: Եկած էին բոլոր շրջաններէ՝ հակառակ ցուրտին եւ տեղատարափ անձրեւին: Նոյնիսկ իրենց ներկայութիւնը կ'արժեցնէին Սէն–Ռաֆայէլի հանգստեան տան մեր հարազատները իրենց անօրէնուհիին առաջնորդութեամբ: Կարելի չէ լրիւ բնորոշել արտայայտութիւնները, գոհունակ ժպիտներու առթած ուրախութիւնը: Կարօտի եւ գգուանքի խօսքեր կը յորդէին ժպտուն շնորհաւորական մաղթանքներու, ողջագուրութիւններու թրթռումով: Ֆրանսացի հրաւիրեալ բարեկամներ կոկիկ թիւ մը կը ներկայացնէին: Երեւափոխան – քաղաքապետը իր խորհրդականներով, շրջանի թերթերու թղթակիցներ, կրօնապետի ներկայացուցիչներ, մայրապետներ, եւայլն:

Հանդէսին պաշտօնական բացումը կատարեց Երեւափոխան – քաղաքապետը, նախ շնորհաւորեց հայ տիկիններուն ձեռներէցութիւնը, ներկայ հասարակութիւնը եւ գովքը հիւսեց հայ ժողովուրդի հայ-

---

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

— Տեղը բերիր, — երեւի ժպտում է նա խաւարում, — բայց գիշերուայ համար շատ է դժուարամարս: Աւելի լաւ է քնիր: Վաղը…

— Վաղը, այո՛, վաղը, — հաստատում եմ ես եւ աչքերս փակում:

. . . .

… Չորս կողմից լսուեց խշշոց, թշշոց եւ տաք գոլորշին ասես կտրեց մեզ ցեմենտէ յատակից եւ մենք մերկ ու մազակալած, միայն վախ ներշնչող հրեշտակների նման լողացինք ցեմենտի ամպերում: Քիչ հեռու կարելի էր նկատել, որ մեր ժողովրդական կոմիսարը փնչում է եւ երկու ձեռներով՝ եռանդով շփում է սեփական գլուխը: Մշուշից դուրս լողաց ճարտարապետներից մէկը եւ օգտուելով աղմուկից՝ ականջիս շշնջաց.— Հիմա կը սկսեն… — Ի՞նչ, — հարցնում եմ ես, — Գնդակահարել, — պատասխանում է նա: — Իսկ ինչո՞ւ բաղնիքում, — գրեթէ բարկանում եմ ես, — Կրակոցները խլացնելու, արեան հետքերը սրբելու համար, — բացատրում է նա արագ–արագ, ասես վախենալով, որ ժամանակ չի մնացել իր մտքերը մինչեւ վերջ բացատրելու: Յետոյ մենք յայտնւում ենք մի ցնցուղի տակ եւ վերից թափուող անորոշելի ջերմաստիճանով ջուրը կեանքի է կոչում մեր յոգնած ու տառապած մարմինները: Ցընցուղները չեն ենթարկւում մեզ եւ կարիք էլ չկար, որ ենթարկուէին, նորմալ էր ե՛ւ չափը ե՛ւ ջերմութիւնը: Մշուշի միջից մի քանի անգամ լսուեց հրացանաւորների «ու՛ս–սե՛ս»ը: Այդ նշանակում էր, որ մենք լողանալիս փնչփնչում ենք, մի բան, որ երեւի չի կարելի:

Կասկածից դուրս էր, որ յամառ հետեւողականութեամբ մեզ հետեւում էր համեստականութեան թէորիան, որը կապ չունէր Ալբերտ Էյնշտէյնի հետ, ոչ, այս տեսութիւնը լուսահոգի Կըրխ–Դայերմանցի փիլիսոփային էր պատկանում: Հիմա մենք երջանիկ ենք, որ Վոլոդդայի բանտային բաղնիքում մեզ չգնդակահարեցին եւ մենք լողանում ենք զինուած պահակների հսկողութեան տակ:

Ու յանկարծ, ինչպէս մի անգամից եւ անսպասելի սկսուեց աղմուկը, մի անգամից էլ կտրուեց: Այս անգամ մենք մեզ զգացինք այն անյարմար դրութեան մէջ, ինչպէս զգում են մեծ ոգեւորութեամբ պարողները երբ յանկարծ նուագախումբը լռում է: Այո, ճիշդ այդպէս: Մշուշն արագ նօսրանում է: Այս անգամ բացուեցին ձախակողմեան երկու դռները եւ նոյն համր նշաններով հրամայեցին մեզ դուրս գալ: Մենք մտանք մի՝ կարելի է ասել ընդարձակ սենեակ, կամ փոքր մի սրահ: Երկար նստարաններին, պատշաճ հեռաւորութեան վրայ դրուած էին շորերի զոյգ կապոցներ: Ցուրտը երեւի մեզ օգնեց, որ մենք արագ կողմնորոշուենք: Ամէն մէկս տէր կանգնեցինք մի կապոցի:

Առաջին տպաւորութիւնը բաւականաչափ աննպաստ էր, եթէ չասենք քաղմնելի: Սպիտակեղէնը կոշտ քաթանից էր եւ շատ էր հեռու սպիտակեղէն լինելուց: (Ի՞նչ օճառով էր լուացուած, ծանր հոտում էր): Գորշագոյն բլուզի երեք կոճակներից մէկը փայտից էր: Բամբակած շալվարն ու պենջակը մեծ ու փոքր էին, ականջաւոր գլխարկը կապոյտ էր հոտում: Բուշլատը քաշում էր երեւի մէկ փութ: Ամենասարսափելին կօշիկներն էին, դըրանք ոչ թէ կօշիկներ էին, այլ ծանր սանդալներ: Նրանցից ամէն մէկում երեք ոտք կարող էր տեղաւորուել ազատաբար:

Երբ վերջացաւ դժուար զգեստաւորումը, մենք վերջապէս բարձրացրինք մեր գլուխը եւ նայեցինք իրար: Հիմնականում կարելի էր երկու մասի բաժանել մեզ, — ծիծաղելիներ եւ ողբերգականներ: Ես, կարծեմ, ե՛ւ մէկն էի ե՛ւ միւսը:

Յետոյ զնգացին ինչ–որ փականքներ ու կողպէքներ, ինչ–որ դռներ փակուեցին ու բացուեցին եւ մենք մուտք գործեցինք պաշտօնական բանտը:

Չորս յարկանի մի մռայլ շէնք էր դա, կառուցուած ծանր, ճնշող ճարտարապետական ոճով: Ամէն մի յարկն ունէր իր երկաթէ դուռը, որին հսկում էին մի զինուած եւ մի անզէն պահակ:

Դէպի չորրորդ յարկը ձգուող քարէ աստիճանների հարթակների վրայ բացւում, աւելի շուտ փակւում էին հսկայական լուսամուտներ, որոնցից ոչինչ չէր կարելի տեսնել, որովհետեւ ապակիները գոյնզգոյն էին եւ բաժանուած հարիւրաւոր քառակուսիների ու եռանկիւնիների:

Ինչ–որ միստիկական, խորհրդաւոր, անհասկանալի բան ունէր այս բանտը, որը յետոյ հասկանալի դարձաւ: Այո՛, յետոյ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(63 – Շար.)

րենասիրութեան, նուիրումի, հաւատքին արժանիքը: Ու շեշտեց, թէ անհրաժեշտ է որ ամուր կառչինք մեր նախնիքներու մեզի ժառանգ թողած աւանդութեան: «Կը մաղթեմ որ յարատեւէք եւ շարունակէք այդ ճամբան: Ձեր աշխատանքի ճամբուն վրայ միշտ պիտի գտնէք իմ անվերապահ աջակցութիւնը»:

Զուտ հայկական գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր. Քանի պատանիներէն, չափահասներէն զատ իրենց բարոյական մասնակցութիւնը բերած էին Նիսի երիտասարդ – երիտասարդուհիները, Մարսէյլէն քանի մը հոգի:

Երգ, արտասանութիւն, դրամախօսութիւն, պար, հայկական պէսպիսի ու նաշխուն տարազներ՝ բոլորն ալ ճաշակաւոր:

Ամբողջ չորս ժամ տեւող այս երկու մասի բաժնուած զուտ գեղարուեստական ձեռնարկութիւնը սիրով ու համբերութեամբ ունկնդրուեցաւ ներկաներուն կողմէ, ծափահարութիւններու տարափով, հայ լեզուի ու մշակոյթի փառաբանութեան կարօտով: Իսկական վայելք մըն էր նորաստեղծ աշխատանքը, որ ծառայեց իր բուն նպատակին: Դադարի ընթացքին հրամցուեցան հայկական կարկանդակներ, նմանապէս օշարակ՝ ապահովելով կոկիկ գումար մը, միեւնոյն ատեն ծախուեցան 1400 վիճակահանութեան տոմսեր, արժէքաւոր նուէրներ ապահովելով շահողներուն: Յայտագրի վերջաւորութեան, ներկայ մանուկներուն ու պատանիներուն բաշխուեցան ծրարներ: Ու երբ բեմին վրայ գտանք հարիւրի մօտ պզտիկներ սրտով թրթռուն գոհունակութեամբ աւլցուն, լսեցինք «Լուռ գիշեր, սուրբ գիշեր» հոգեմայլ երգը:

Իբրեւ վերջաբան, հաստատենք, որ Տիկնանցը արժանի է գովասանքի ու քաջալերանքի: Կը յուսանք, որ մեր քոյրերը առանց ընկրկումի պիտի շարունակեն իրենց ազգանուէր աշխատանքը՝ հայերէնի դասաւանդութիւնները:

ԱՆՇԷՆ ԿԱՐՕՏՈՒՆԻ

ԵԱՆ'Ց ԱԿՈՒՄԲԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Այս օրերուն, երբ Փրանսահայ մեր կեանքին մէջ, ամենուրեք տեղի կ'ունենան միօրեայ հայկական դպրոցներու կազմակերպած հանդէսները՝ Նոր Տարուան առիթով, մեր սիրտը կը լեցուի ուրախութեան ալիքներով, որովհետեւ կը զգանք որ ականատես ու ականջալուր պիտի ըլլանք հայերէն ասեղնիկ լեզուով արտայայտուող ազգային զգացումներու:

Նմանօրինակ ուրախալի երեւոյթ մը պարզուեցաւ Կիրակի Յունուար 14ին կէսօրէ ետք ժամը 3.30ին, երբ բացուեցաւ Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Չորեքշաբթօրեայ դասընթացքի կազմակերպիչ մարմնի (Եան'ց Ակումբ) ձեռնարկած հանդէսի վարագոյրը: Քառասուն հայորդիներ՝ շարուած բեմին վրայ, կը հնչեցնեն երգը հայրենի: «Քառսուն անձ մէկ տան գաւակ», պիտի ըսէր Սիամանթօ, որոնք հայրենի երգ ու բանով կը լեցնեն սրահը, ուր հաւաքուած ստուար բազմութեան հոգիները կը հրճուին ու կը թրթռան հայ սրտի լարերը պանդխտաբոյր:

Հայերէն դասընթացքի ուսուցչական կազմի կողմէ խօսք առնելով Լեւոնեան վարդապետ, կուտայ հակիրճ տեղեկութիւններ կատարուած աշխատանքներու մասին, կը շեշտէ կարեւորութիւնը հայերէն լեզուով դասընթացքներու:

Այնուհետեւ կը սկսի ուսուցչական կազմի կողմէ պատրաստուած եւ գնահատանքի արժանի, գեղարուեստական յայտագրի գործադրութիւնը, որուն ընթացքին կ'արտասանուին հայրենաշունչ քերթուածներ, կ'երգուին ազգային, ժողովրդական եւ մանկական գողարիկ երգեր, որոնք խմբավար – ուսուցիչ Պրն. Գէորգ Եանըգեանի ղեկավարութեամբ՝ սրահը կը լեցնեն հայրենի շունչով: Ցեղին ձայնն է, որ կ'արձագանգէ ներկայ հայ հոգիներուն մէջ՝ հայերէն երգի ընդմէջէն:

Կը յայտարարուի կէս ժամ դադար: Հասարակութիւնը կը հրաւիրուի օգտուելու օրուան առթիւ պատրաստուած պիւֆէէն:

Հանդէսի երկրորդ բաժնի սկիզբին՝ բեմ կը հրաւիրուի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի տեսուչ Հայր Խորէն Վ. Տիլիգեան, որ անդրադառնալէ ետք հայ լեզուի ունեցած բարեբար դերին՝ հայապահպանման գործին մէջ, կը շեշտէ նաեւ ոգիի արժէքը, կը յորդորէ ներկայ հասարակութեան, որպէսզի ամուր կառչած մնայ հայկական աւանդութեանց: Կը թելադրէ նաեւ ծնողքներուն, որպէսզի իրենց զաւակներու ներաշխարհին մէջ արթնցնեն եւ արմատացնեն ազգային հայրենասիրական զգացումներ եւ ջանան գիտակցութեան վերածել զանոնք:

Երգչախումբը կը թնդացնէ Գարուն Երեւան երգը, խանդավառութիւն յառաջացնելով ունկնդիր ներկաներուն մէջ: Խանդավառութեան այս պահուն բեմ կը հրաւիրուի երիտասարդ մտաւորական Պր. Հրանդ Աճէմեան՝ օրուան առթիւ երկու խօսք ըսելու: Պր. Աճէմեան յիշելով երգուած երգի հետեւեալ երկու տողերը՝

Օտար ափերում ես աշխարհ եկայ,
Անունդ փայլուն՝ կարօտով գտայ, ըսաւ.

«Դրախտավայր Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի նուիրուած երգի մեղեդին՝ գարնանային զով զեփիւռի մը պէս կը գգուէ մեր սիրտն ու ամբողջ էութիւնը, երբ հայրենակարօտ մեր մատաղ սերունդի շուրթերուն վրայ կը ծաղկի երգը հայրենի: Արդարեւ, օտար ափերուն վրայ ծնած ու աշխարհով մէկ սփռուած Հայու բեկորները, ուր որ ալ գտնուած ըլլան, ինչ երդիքներու տակ ալ որ ապրած ըլլան, պանդուխտի եւ հայրենաբաղձ իրենց սրտի մրմունջը արտայայտած են համապատասխան երգերով: Եւ այսօր, երբ այս բեմէն՝ օտար ափերուն ծլած ու հասակ նետած մեր մատաղ սերունդի ներկայացուցիչները, այնքա՜ն սրտայոյզ եւ հոգեպարար ապրումներով ու յոյզերով կ'երգեն «Գարուն Երեւան» երգը, մեր հոգիներուն մէջ կ'արմատացնեն այն վստահութիւնն ու հաւատքը, որ Հայութեան գոյատեւման խորհրդանիշը դարձած Երեւանը, դեռ կա՛յ ու կը մնայ սերունդներու ներաշխարհին մէջ»:

Ու խանդավառութեան պահը հասաւ գագաթնակէտի, երբ քառասուն մանուկները միաբերան ու միաձայն հնչեցուցին «Երեւան–Էրեբունի» երգը: Հայրենասիրութեան ալիքները կը վարարէին բոլորին հոգիներուն մէջ, բայց ո՛չ առանց արցունքի...

Հանդէսի վերջին բաժնին մէջ՝ Կաղանդ պապան կը ժամանէ եւ ուրախութեան մթնոլորտի մը մէջ կը բաժնէ նուէրները բոլոր աշակերտներուն եւ ներկայ մանուկներուն:

Երեկոյեան ժամը վեցին, բազմութիւնը կը հեռանայ սրահէն, իրեն հետ տանելով նշխար մը՝ հայ հոգիէն...

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԽՆԱՄԵՆԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Փարիզի Խնամեան Սանուց Միութեան յիշատակելից բաժակի պահը մեծ թիւով խնամեանցիներու եւ համակիրներու ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ 21 Յունուար Կիրակի օր Տիւմանթէյի հայկական ճաշարանին մէջ:

Նախ առաւօտ նախկին խնամեանցիներու հոգւոյն հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ: Տաճարը գրեթէ լեցուն էր խնամեանցիներով: Սեբաստէ Արք. ուղեցուցիչ քարոզ մը խօսեցաւ ու շեշտեց խնամեան վարժարանի ունեցած դերը մինչեւ այսօր:

Կէսօրին ճաշարանի սրահին մէջ խնամեանցիներու ուրախալից պահը սկսաւ շատ մտերմիկ մթնոլորտով մը, ատենապետ Պ. Արսլանեանի նախագահութեամբ: Բացման խօսքը ըրաւ փոխ – ատենապետուհին՝ Օր. Հիլտա Գալֆայեան: Փարիզի Խնամեան Սանուց Միութեան գործունէութիւնը բացատրելէ վերջ, շեշտեց խնամեանցիներու նախկին սովորութիւնները: Սփիւռքի եւ տեղւոյն վրայ ունեցած մեծ դերը ներկայիս, հասցնելով լաւ տիպար, գործունեայ անհատներ:

Ներկաները մեծապէս ազդուեցան Օր. Հիլտայի խօսքերէն: Այդ վայրկեանին բաժակները վերցուեցան հին եւ նոր խնամեանցիներու կենացը: Լաւ, ազատօրէն, զուարթ վայրկեան մըն էր այդ պահը:

Նախկին խնամեանցիներէն Պր. Ճիգըրեան, Պր. Պարթեւեան, Պր. Սարդաթէլեան, Պր. Խաչատուրեան, Պր. Ազատեան եւ բանաստեղծ Զանգու իրենց յուշերը պատմելով խանդավառեցին բոլորը: Տիկին Զապէլ Պասմաճեան եւ Պր. Վահէ Խօզթէյեն մեներգեցին:

Յետոյ Դպրեվանքի շրջանաւարտ եւ ուսուցիչ Պր. Վահէ Խօզթէյեն խօսք առնելով, Խնամեանը եւ Դպրեվանքը քոյր վարժարաններ նկատելով, իր գոհունակութիւնը յայտնեց:

Հանդէսը վերջ գտաւ ուշ ատեն: Ներկաները ուրախ եւ գոհ տպաւորութեամբ մեկնեցան ճաշարանէն:

ՎԱՀԷ ԽՕԶԹԷՅԵՆ

Ձայներ Փարիզէն

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Տէսինի մասնաճիւղը, Յունուար 6ին, խնջոյք մը կազմակերպած էր Քաղաքապետարանի սրահը: Ներկայ էին հայրենակիցներ, ինչպէս նաեւ քաղաքապետը՝ Մութէ, եւ երկու լրագրողներ տեղական թերթերու (Մագերոն եւ Վ. Միքաճեան):

Երեկոյթը բացուեցաւ Գ. Աբրահամեանի քանի մը խօսքով, որ այս առթիւ շեշտեց, թէ Հայերը տասնամեակներէ ի վեր այս ափերուն վրայ կը վայելեն Ֆրանսայի ժողովուրդին ասպնջականութիւնը՝ ազատ պայմաններու մէջ: Քաղաքապետն ալ դիտել տուաւ, թէ Հայերը օգտակար եղած են Ֆրանսայի:

Ճաշէն ետք խօսք առին յաջորդաբար Վ. Միքաճեան եւ Վիէննէն Խ. Տէրտէրեան: Ճառերու ընթացքին յայտնուեցաւ այն միտքը, թէ նորեր տեղ գրաւած են մեր հանրային կեանքէն ներս, ինչ որ գեղեցիկ երեւոյթ է:

Խնջոյքը շատ յաջող անցաւ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ ՅԱՌԱՋԸ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆ– (94)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՁԻԳԸ

Ժ.

1880 տարուան սկիզբը, Յունուար 18ի Շաբաթ օրն էր: Ժաննի որոշած էր յաջորդ օրը գործել: Այն պահուն, երբ քոյր Ֆիլոմէն ճաշարան կ'երթար, ճաշելու համար, հիւանդապահուհիներու պետ Ժաննի դեղարան մտաւ, դարակի մը քով գնաց եւ փոքր սրուակ մը առաւ, որ սա պիտակը կը կրէր. Լաւտանում տը Սիտէնհամ: Յետոյ ուղղուեցաւ դէպի քոյր Ֆիլոմէնի սենեակը: Հոն դարակի մը վրայ կը գտնուէր քինքինայով գինիի կէս լեցուն շիշ մը: Ժաննի այդ շիշին մէջ լեցուց ձեռքը գտնուող սրուակին կէսը:

— Այսքանը բաւարար է, անոր քունը երկարաձգելու համար, առանց խանգարելու առողջութիւնը, մրմնջեց Ժաննի:

Ամէն բան իր տեղը դրաւ ու հիւանդարան դարձաւ, իր գրագումներով զբաղելու համար: Իրիկուան ժամերը անվերջանալի թուեցան Ժաննի: Վերջապէս ժամը տասը հնչեց: Նոյն պահուն քոյր Ֆիլոմէն երեւան եկաւ, գաւաթը ձեռքին մէջ, ու ըսաւ.

— Աղջիկս, վաղը Կիրակի է: Թեմական եկեղեցին պատարագի պիտի երթամ: Պէտք է որ առտուն կանուխ պատրաստ ըլլամ: Զիս պիտի արթնցնէք, այնպէս չէ՞:

— Այո, քոյր իմ:

Կրօնաւորուհին իր գաւաթը ամբողջովին պարպեց եւ սենեակը գնաց: Ժաննի տեսնելով որ Ֆիլոմէն խմած էր քինքինան, դուրս ելաւ, պտոյտ մը ըրաւ հիւանդներու սրահին մէջ ու մտաւ այն սենեակը, ուր կը պառկէր: Պատուհանը բացաւ ու հրակէզ ճակատը կոթնեցուց երկաթէ ձողերուն դէմ: Մութ գիշեր մըն էր: Ձիւնի փաթիլներ կը թռչտէին միջոցին մէջ: Ժաննի շրթունքին վրայ ժպիտ մը առաջ եկաւ:

— Ահա ազուոր օդ մը ինծի համար, մրմնջեց Ժաննի:

Առանց հանուելու, անկողնին վրայ նետուեցաւ: Գիշերը վերջացաւ յամրօրէն: Առտուան ժամը հինգը հնչեց: Իսկոյն ոտքի ելաւ, փոքր լապտեր մը վառեց, ու դեղարանէն անցնելով, քոյր Ֆիլոմէնի սենեակը մտաւ: Անկողնին վրայ տարածուած, ձեռքերը իրարու միացուցած, Ֆիլոմէն խոր քուն մը կը քաշէր: Ժաննի շունչ առաւ, ու առանց վայրկեան մը կորսնցնելու, մեծաւորուհիին սենեակը գնաց, պատրաստ՝ մեկնելու:

— Մայր, ըսաւ Ժաննի, քոյր Ֆիլոմէն գլուխ կը ցաւի: Վիրադարմանումով մը զբաղած ըլլալուն, ան կը խնդրէ որ իրեն չսպասէք: Քիչ յետոյ, եկեղեցին ձեզի պիտի միանայ:

— Լաւ, աղջիկս, շնորհակալ եմ, ըսաւ մեծաւորուհին: Ըսէք որ առանց իրեն պիտի մեկնինք:

Ժաննի հիւանդարան գնաց ու քոյր Ֆիլոմէնը գտաւ թմրութեան նմանող քունի մը մէջ: Այն ատեն հագուստներուն մէկ մասը հանեց, ու հիանալի արագութեամբ մը, քոյր Ֆիլոմէնի զգեստը հագաւ. յետոյ գլխանոցին մէջ սահեցուց խնամքով կապուած թաշկինակ մը, որ կը բովանդակէր իր համեստ հարստութիւնը:

— Ո՜ն յառաջ, ըսաւ Ժաննի մտովի, վճռական շարժուձեւ մը ընելով: Աստուած պահպանէ...:

Սէն Վէնսան տը Փօլի քոյրերը ամէն Կիրակի միասին դուրս կ'ելլէին, ինչպէս գիտենք, Թեմական եկեղեցիին մէջ մատուցուած առաջին պատարագին ներկայ գտնուելու համար: Այն առտու, քանի մը վայրկեանէ ի վեր հաւաքուած էին գետնայարկի սրահին մէջ, գլխանատան ու բակին վրայ նայող դրան միջեւ: Մեծաւորուհին հասաւ:

— Քոյր Ֆիլոմէնը չեմ տեսներ, ըսաւ կրօնաւորուհիներէն մէկը:

— Անոր չենք սպասեր, պատասխանեց մեծաւորուհին: Վիրադարմանումով մը զբաղած ըլլալուն, յետոյ պիտի միանայ մեզի:

Խիտ փաթիլներով տեղացող ձիւնին կուրծք տալով քոյրերը բակէն անցան ու հասան պահակներու ճամբան, ուր երկրորդ բանտապահ մը դուռը բացաւ: Անոնց մեկնումէն տասը վայրկեան յետոյ, թեթեւ հարուած մը տրուեցաւ գետնայարկի սրահին դրան, բանտին կողմէն: Բանտապահը բացաւ դռնակը ու կրօնաւորուհի մը տեսաւ:

— Ա՜հ, ա՜հ, ըսաւ բանտապահը, քոյր Ֆիլոմէնն է, ինծի լմացք տուին: Անցէ՛ք քոյրս: Շատ գէշ օդ մը կայ: Դժուար է առտուան ժամը վեցին քիլոմեթր մը ճամբայ կտրել ձիւնին մէջ:

Մուշտակին վար քաշուած կնգուղը կը ծածկէր Ժաննի դէմքին երկու երրորդ մասը. ուստի գլուխը խոնարհեցուց միայն, առանց պատասխանելու ու բացուող դրան կողմը ուղղուեցաւ: Մէկ վայրկեան յետոյ, պահակներու ճամբուն դուռն ալ գոցուեցաւ իր ետին: Ժաննի ազատ էր:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղահանութեան առթիւ)

Մարսէյլէն Տիկին Հ. Եղքալանեան 50 Ֆր., Պ. Գր. Փիլիկեան 50 Ֆր.։

Փարիզէն Պ. Ա. Էրէմիրզեան 50 Ֆր.։

Սէն Ժերմէն-Ան-Լէէն, Պ. Հայրանեան 50 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԻԷՆ.— Այրի Տիկին Արմենոյշ Յարութիւնեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ՄԻՔԱՅԷԼ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

ցաւալի մահուան առթիւ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէնթ Էթիէնի Անտոք–Վարուժան կոմիտէութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Միհրան Աբրահամեանի եւ հարազատներուն, իր կնոջ Տիկին Եսթէրի տխուր մահուան առթիւ, նաեւ այրի Տիկին Նուարդ Թաշճեանի եւ զաւկին՝ Մանուէլ Թաշճեանի մահուան տխուր առթիւ։

×

Կապոյտ Խաչի Լիոնի վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Յովսէփեանի (Փարիզ), իր եղբօր՝ Կարապետ Կուչուկեանի մահուան տխուր առթիւ։ Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տիմէճեան 50 Ֆր. կը նուիրեն Լիոնի Կապոյտ Խաչին։

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԱՍՄՈՒՆՔԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅ

Երկուշաբթի, 5 Փետր. ժամը 21ին, Սանթրոյի սրահին մէջ, 8 Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ (8րդ)։

Հիւրաբար քաղաքս գտնուող Երեւանի Գեղարուեստա – Թատերական հիմնարկի ուսանող՝

ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

կ'ասմունքէ Յ. Թումանեանի, Վ. Թէքէեանի, Գ. Էմինի, Շահան Շահնուրի, Կոստան Զարեանի, Յ. Շիրազի, Պ. Սեւակեանի, Զեխովի, Էտկար Փոյի եւ Սաշա Կիթրիի ստեղծագործութիւններէն։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Գեղարուեստասէր հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի ունկնդրելու երիտասարդ արուեստագէտին միակ երեկոյթը Փարիզի մէջ։

PHARMACIE SILVESTRE

46, Rue de Trévise, Paris (9e)

•

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՀԱՅԵՐՈՒՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵԼ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԷՔԶԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

նոր հասցէն Փետրուար 1էն սկսեալ

6 ter, Rue Charlot, 75003 PARIS

Մինչեւ հեռաձայնի նոր թիւին հաստատումը (Ապրիլին) հեռաձայնել

033-02-12 կամ 958-41-72

IMPRIMERIE SPÉCIALE

DU JOURNAL «HARATCH»

32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

QUATRA

PRESENTE

LE VENDREDI 2 FEVRIER

A 20 H. 45

MUSEE GUIMET, PLACE D'IENA

L'unique récital du baryton

David VARJABEDIAN

ԴԱՒԻԹ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՈՎ Կ'ԸՆԿԵՐԱՆԱՅ.– ԱՅՏԱ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

Լիբանանահայ այս երիտասարդ պարիթոնը, Երեւանի Երաժշտանոցը աւարտած է Գոհար Գասպարեանի հսկողութեան տակ եւ առաջին անգամ կը ներկայանայ՝ Փարիզ՝

ԿՈՉ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ազատական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Sous la présidence effective de

MONSIEUR JOSEPH COMITI

Secrétaire d'Etat à la Jeunesse et aux Sports

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, ուրիշ որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ. Գ. Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի կիրակի, Փետրուար 18ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն։

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Հինգշաբթի, Փետր. 1, ժամը 20.30ին սովորական հաւաքատեղին։

×

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն Մօրիսի իր ընկերները, Հինգշաբթի Փետր. 1, երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

×

ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Արծիւ ենթակոմիտէի ժողովը այս Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 48 Ռիւ Քամիյ Տէմուլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի հերթական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Հ. Ջրուանդեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի, վաստակաւոր եկեղեցական Արսէն աւագ Քհնյ. Սիմէոնեանցի եւ անոր տարաբախտ զաւկին՝ Արշալոյս Սիմէոնեանցի յիշատակին։

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Էսաեան Սանուց Միութեան

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւարշ Միսաքեան խումբին, Փետրուար 17ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը՝

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25ԻՆ

×

Կապ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղին տարեկան ճաշը Փետրուար 24ին։

×

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայր. Միութեան կեդրոնական վարչութեան նախաձեռնութեամբ կ'ոգեկոչուի Վասպուրականի յաղթական հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը՝

ԱՊՐԻԼ 15ԻՆ

×

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը Մարտ 11ին։

×

Հայ Արիներու Միութեան տարեկան ցերեկոյթը Կիրակի Մարտ 4ին կէսօրէ վերջ ժամը 14.30ին Սալ տը լա Շիմի։

×

Վասպուրականի հերոսամարտի 58րդ տարեդարձը կը տօնուի նախաձեռնութեամբ Տէսինի մասնաճիւղին, մասնակցութեամբ Վիէնի միութեան եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Կեդր. Վարչութեան՝

Մայիս 6ին

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

կազմակերպուած Առնուվիլի ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ խումբին կողմէ

կիրակի, Փետր. 4, ժամը 16էն կէս գիշեր

SALLE DES FETES DE SARCELLES, Place du 11 Novembre

ՊԵՏԻԿ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ խումբը եւ Նոր Սերունդի ՆԱՅԻՐԻ պարախումբը

Գին 10 փրանք

Grand Bal du Nor Seround

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ

Փետրուար 10, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21էն մինչեւ լոյս

Dans la salle du Casino de Charbonnières (Rhône)

avec l'Orchestre GERARD et TONY

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

«Ալագեազ» պարախումբ

Ապահովել սեղանները՝ 51-59-40

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 31 JANVIER 1973

Le Numéro 0,70 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
32, Rue de Trévise Paris 9

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 120 փր.	Վեցամսեայ	65 փր.
Արտասահման	Տար. 135 փր.	Հատը	0,70 փր.

49րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 12.628

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

49e ANNÉE — N° 12.628

Հ. ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ. ԳԱԹՐՃԵԱՆ

(1820–1882)

Ինննսունմէկ տարի առաջ 1882 Յունուար 10ին, Պոլսոյ մէջ կաթուածահար կը վախճանէր պատմա–մատենագրական իր վաստակով յիշատակելի Վիէննական Մխիթարեանը՝ Հ. Յովսէփ Վրդ. Գաթըրճեան:

Հ. Արսէն Այտընեանի նուիրուած նըշմարին մէջ, երբ կը յիշատակէինք իր այս մեծատաղանդ ուսուցիչը, չէինք անգիտանար անշուշտ, ոչ ալ կրնայինք մոռացութեան տալ Գաթըրճեան անունին կապուած միջյարանունային այն փոթորիկներն ու դաւանաբանական սուր հակաճառութիւնները, որոնց թատր եղած է Պոլսահայ կեանքը 1860ական թըւականներուն, հռովմէական եկեղեցւոյ անսասան ուղղափառութեան ջատագովանքը ընելու եւ Հայ. Առաքելական եկեղեցւոյ ուղղափառութիւնը կասկածի տակ դնելու իր առաջադրանքին հետեւանքով:

Իր յատկապէս երկու աշխատասիրութիւնները («Հիմնական տարբերութիւն կաթողիկէ եւ էջմիածնական դաւանութեանց» 1864, եւ «Իրաւախոհի կեղծիք եւ իրաց ճշմարտութիւնք ի բանի վարդապետութեան եւ պատմութեան» 1873) պատմական վկայութիւններ կը մնան Հայ կեանքի 19րդ դարու տխուր օրերէն, որոնց յուշքն անգամ ժամանակավրէպ կրնանք նկատել այսօր…

Հայր Յովսէփ Գաթըրճեանի «Հիմնական տարբերութիւն»ը անպատասխանի չմնաց անշուշտ: Նո՛յնքան կծու եղան դաւանաբանական հակադարձութիւնները Պոլսոյ «Մասիս»ին (1865), Երուսաղէմի «Սիոն»ին եւ մանաւանդ Տէրոյենց Յովհաննէս Զամուռճեանի կողմէ…

Աւելի քան հարիւր տարի ետք դաւանական պայքարներու փոշիով ծանրաբեռն այդ թուականներէն՝ ողջմտութեան դէմ կը նկատենք մանրամասնութիւններու դիմել: Կը դատապարտենք անշուշտ հին սխալներն ու կրքայորդ եւոյթները՝ մեր օրերու լոյսին տակ, սակայն միւս կողմէ անարդար ու անտեղի կը նկատենք Գաթըրճեաններու անձնդիր ծառայութիւնը ժխտել՝ պատմա – մատենագրական ու լեզուական մարզերու մէջ:

×

Ծնած է Պոլիս, 1820 Փետրուար 19ին: Տղաւոյն մանուկ՝ կը հետեւի Վիէննայի Մխիթարեանց մայրավանքի դասընթացքներուն եւ քահանայական ձեռնադրութիւն կը ստանայ 1841ին:

Աշակերտական նստարաններու վրայ իսկ, Ոսկեդարեան հայերէնի հմտութեան զուգահեռ՝ կ'իւրացնէ լատիներէնը, յունարէնն ու ֆրանսերէնը եւ առանձինն թէ Հայր Մատաթիա Գարագաշեանի հետ կը ծնի լատին ու ֆրանսական դասական կարգ մը գործերու թարգմանութեան, որոնց կարգին Պոսիւէի «Խօսք վասն տիեզերական պատմութեան»՝ 1841:

1848ին, Տաւեան Պէյի առաջարկութեամբ ձեռնարկեց պատրաստութեան լայնաշունչ գործի մը՝ «Տիեզերական պատմութիւն», որուն առաջին եւ երկրորդ հատորները միայն կրցաւ լրացնել: Քննական դատումն էր իր ուղեցոյցը, սակայն իր այս ինքնատպութեան ճամբով առիթ տուաւ սուր քննադատութիւններու: Կիսատ մնաց նաեւ իր «Հայոց մատենագրութեան պատմութիւն»ը, որուն առաջին մասը միայն հրատարակուեցաւ 1851ին:

Անդամալուծութիւնը կ'ընկճէր զինք, տարուէ տարի անկարող կը դառնար ձեռքերն ու մատները անկաշկանդ գործածելու. հետեւաբար նաեւ իր ծրագիրները կը մնային անիրագործելի: Առաջադրած էր, այդ գործերէն անկախ, լոյս ընծայել «Պատարագամատոյց»ը, «Մաշտոց», «Տօնացոյց», «Վկայաբանութիւն», «Կանոնագիրք» ու Հայոց վերաբերեալ մինչեւ ԺԵ. դարու նամակներ՝ «Գիրք թղթոց» անունին տակ: Չկրցաւ աւարտել, աւա՜ղ: Իր մահէն 15 տարի վերջ միայն, Հայր Յակոբոս Տաշեանի ձեռամբ լոյս ընծայուեցաւ իր «Պատարագամատոյց»ը («Սրբազան պատարագամատոյցք Հայոց, թարգմանութիւնք պատարագաց Յունաց, Ասորւոց եւ Լատինացւոց»՝ 1897):

1860էն ետք Հ. Յովսէփ Գաթըրճեան Պոլիս է, իբրեւ տեսուչ Վիէննական Մխիթարեանց Բանկալթիի վարժարանին: Այս թուականներուն էր — ինչպէս արձանագրեցինք արդարօրէն — որ դաւանամոլական պայքարներու մէջ մխրճուեցաւ, առանց դադրելու սակայն ուսուցչական, ուսումնասիրական եւ բանասիրական այլ աշխատանքներէ, որոնք իր մէջ ի յայտ կը բերեն իմաստասիրական, բնապատմական եւ պատմաքննական գիտութիւններու հմուտ բազմակողմանի մարդը:

Անդամալուծութիւնը ի վերջոյ պարտութեան մատնեց զինք ու 1882ին, կաթուածահար, վախճանեցաւ Պոլսոյ մէջ:

Մ. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԻԷԹՆԱՄ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Սայկոնի մէջ իր առաջին ժողովը գումարեց Հսկողութեան Միջազգային Յանձնախումբը, որ բաղկացած է չորս երկիրներու պատուիրակներէ: Անոնք են Քանատա, Ինտոնեզիա, Հունգարիա եւ Լեհաստան:

Իր կարգին առաջին նիստ մը գումարած է Զինուորական Քառեակ Յանձնախումբը՝ Մ. Նահանգներ, Հիւս. եւ Հարաւ. Վիէթնամ եւ Աժամեայ Կառավարութիւն:

Դիւանագիտական միջադէպ մըն ալ պատահեցաւ, երբ Հանոյի ներկայացուցիչները օդանաւով Սայկոն ժամանելով մերժեցին լեցնել մուտքի հարցարաններ: Անոնց առարկութիւնն այն էր, որ այդ ձեւով ընդունած կ'ըլլան Հար. Վիէթնամի կառավարութիւնը: Հարցը լուծուեցաւ դիւանագիտական ձեւով:

Մինչ Միջազգային Յանձնախումբեր ժողով կը գումարեն համաձայն զինադուլի տրամադրութիւններուն, ռազմաճակատի վրայ կռիւները կը շարունակուին: Համաձայն զէկոյցներու՝ Վիէթքոնկ կը փորձէ Սայկոնի մօտերը իր մայրաքաղաքը հաստատել՝ գրաւելով քաղաք մը: Այս ձեւով իր դիրքը առաւել մը եւս ամրացուցած կ'ըլլայ: Հանոյի ուժերը կը փորձեն քաղաքները անջատել գիւղական շրջաններէ, այս ձեւով պաշարման վիճակի ենթարկելով զանոնք:

Յամենայն դէպս զինադուլէն ետք դեռ մարդիկ կը մեռնին:

ՆՈՐ ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ՝

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑ

Յունուար 20ին, Երեւանի մէջ մեռած է գրագէտ Վաղարշակ Նորենց, ծանր եւ երկարատեւ հիւանդութենէ ետք, 69 տարեկանին:

Գրագէտը ծնած էր Սասունի Շէնիկ գիւղը 1903ին: 1915ի եղեռնին զոհ կ'երթայ իր ամբողջ ընտանիքը: 1916ին կը յաջողի հայարաւոր գաղթականներու հետ ապաստանիլ Անդրկովկաս: Պատանեկութիւնը կ'անցընէ Ալեքսանդրապոլի եւ Թիֆլիսի որբանոցները: Թիֆլիսի մէջ կը ստանայ միջնակարգ ուսում՝ հետեւելով նախ որբանոցի դպրոցի, ապա յաջորդաբար հայկական գիմնազիոնի եւ Ներսիսեան վարժարանի դասընթացքներուն:

Երբ դեռ պատանի էր, իր բանաստեղծութիւնները ուշադրութիւնն գրաւած են Յովհ. Թումանեանի: Գրական ասպարէզ իջած է 1922ին եւ անմիջապէս ուշադրութիւն գրաւած քերթուածներու իր առաջին հատորով՝ «Ճերմակ անիւներ»: 1930էն ետք է մանաւանդ, որ յաջորդաբար լոյս ընծայած է տասնեակէ աւելի գիրքեր: Քերթուածներէ զատ, ունի նաեւ վիպերգներ՝ «Գիշերը», «Այս Լուռ ձորն է», «Փոքրիկ տիկինը», «Կորած քոյրս», եւայլն: Թարգմանութիւններ կատարած է (Հայնէ, Պայրն, Շելի, Պուշկին, Լերմոնտով, Եսէնին, եւայլն):

Տարաբախտ այս գրագէտն ալ ճաշակած է սթալինեան աքսորն ու տարիներ անցուցած է արգելափակման կայաններու: Ինչպէս Մահարին, իրեն ալ վիճակուեցաւ պարզ արտօնութիւն մը արտասահման այցելութիւն մը կատարելու, հակառակ Փարիզի Տարօն – Տուրուբերանի Հայր. Միութեան պաշտօնական հրաւէրին:

1971 Յունիսին, Երեւանի մէջ գումարուած գրողներու Համագումարին շատ կարեւոր ելոյթ մը ունեցած էր ի պաշտպանութիւն հայ լեզուի եւ դասական ուղղագրութեան:

Յունուար 23ին Երեւանի ժողովուրդը վերջին հրաժեշտը տուաւ մեծ բանաստեղծին:

Ողբացեալին դագաղը դրուած էր Արուեստի Աշխատողներու Տունը: Բանաստեղծին իրենց յարգանքի վերջին տուրքը մատուցանելու գացին անոր գրչակից ընկերները: Ողբացեալին դագաղին մօտ պատուոյ պահակ կեցան Ա. Թօփչեան, Ց. Բաղդասարեան եւ ուրիշներ:

Վաղարշակ Նորենցի թաղումը տեղի ունեցաւ Երեւանի Պանթէոնը: Դամբանականներ խօսած են Ս. Խանզադեան, Ս. Կապուտիկեան, Խ. Դաշտենց եւ Ա. Յովհաննիսեան:

ՀԱՅԸ ՈՐ ԵՐԿՈՒ ԹՈՒՐՔ ՍՊԱՆՆԱԾ Է

Միայն Երեքշաբթի օր է, որ Հերըլտ Թրիպիւն արձագանգ կը հանդիսանար այն սպանութեան զոր Հայ մը՝ Գուրգէն Եանիկեան կատարած է Սանթա Պարպարայի մէջ: Ամերիկեան թերթը Հայուն նկարն ալ կը հրատարակէ եւ կ'ըսէ թէ Գուրգէն Եանիկեան յայտարարած է թէ Թուրքերը իր ընտանիքէն 26 անդամները ջարդած են կէս դար առաջ:

Ըստ պաշտօնական շրջանակներուն, կը գրէ թերթը, Եանիկեան անձամբ չէր ճանչնար երկու Թուրքերը՝ Մեհմէտ Պայտար, 47 տարեկան, (հիւպատոս) եւ Պահատիր Տէմիր, 30 տարեկան, փոխ-հիւպատոս (Լոս-Անճըլըսի): Քանի տարի առաջ, Եանիկեան տեսակցութիւն մը տըւած է Սանթա-Պարպարա Նիւզ-Փրէսի եւ յայտնած թէ իր ընտանիքը ջարդուած է 1915ին: Ինք ծնունդով Էրզրումցի է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՐԱՀ ՄԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հետաքրքրական ձեռնարկով մըն է, որ բացումը կատարուեցաւ Ալֆորվիլի «Հայկական Հիմնարկութեան» գեղեցիկ եւ մեծ սրահին, Շաբաթ, Յունուար 27ին, ժամը 17ին:

Ալֆորվիլի քաղաքապետը՝ Ժ. Ֆրանշեսքի, շրջապատուած քաղաքապետական խորհուրդի անդամներով, պաշտօնական բացումը կատարեց սրահին՝ կտրելով եռագոյն երիզը: Մինչ այդ՝ ան խօսք առնելով պարզեց Ալֆորվիլի Հայկական Հիմնարկութեան նպատակը: Նախ նկատել տուաւ, թէ հայ գաղութը, որ տասնամեակներէ ի վեր հոս եւ այլուր հաստատուած է, ի՛նք իր ջանքերով շինած է եկեղեցի, հիմնած ակումբ, ժամուն եւն.: Գաղութը իր կենսունակութիւնը կը պահէ ի՛ր իսկ աշխատանքով եւ նուիրումով: Ժամանակն էր, որ «մենք եւս բան մը ընէինք», եւ առաջին անգամ ըլլալով, քաղաքապետ մը եւ քաղաքապետարան մը իրենց շրջանի հայ հայրենակիցներուն տրամադրութեան տակ կը դնեն հայկական սրահ մը, ուր կարելի պիտի ըլլայ մշակութային ձեռնարկներու շուրջով կենսունակ պահել այդ գաղութին դիմագիծը: Ժ. Ֆրանշեսքի այս առթիւ ըսաւ, թէ հայ մշակոյթը հարուստ է. արդարեւ հայ ճարտարապետութիւնը կոթական ոճին սաղմնաւորման նպաստած է, հայ մանրանկարչութիւնը գեղեցիկ եւ նուրբ է, հայ երգը՝ Կոմիտասեանը՝ հմայիչ է, որով առնք պէտք է անպայման պահպանուին, այլապէս անոնց կորուստով գեղեցիկ արժէքներ կորսուած կ'ըլլան մարդկային քաղաքակրթութենէն, համաշխարհային մշակոյթէն:

Քաղաքապետը յայտնեց, թէ այս կարեւոր պարտականութիւնը, այն է, Ալֆորվիլի Հայկական Հիմնարկութիւնը վարելու պաշտօնը՝ տնօրէնի հանգամանքով, ստանձնած է Կարպիս Աւիրիկեան:

Ապա ներկաները առիթն ունեցան դիտելու հին դրամներու հարուստ հաւաքածոյ մը՝ սիրայօժար տրամադրուած հմուտ դրամագէտ Տիկ. Գափամաճիի կողմէ: Առաւելաբար հայկական դրամներ էին ցուցադրուածները, ինչպէս նաեւ Բիւզանդիոնի հայածին կայսրերու, կայսրուհիներու եւ իշխաններու: Արդէն ցուցահանդէսը կը կրէր հետեւեալ մակագրութիւնը՝ Հայոց պատմութիւնը հայկական դրամներով ներկայացուած:

Հարիւր յիսունէ աւելի դրամներ, ժամանակագրական դասաւորումով, ճշգրիտ ծանօթագրութիւններով, դրեթէ Հայոց պատմութիւնը կը պարզէին: Հոն կային Տիգրան Մեծի, Արտաւազդի եւ ուրիշներու արծաթ, ոսկի դրամները: Հոն կային Կիլիկեան Հայոց հարստութեան դրամները՝ Թորոս իշխանի, Լեւոն Ա.ի դրամներէն մինչեւ Լեւոն Ե.ի դրամները: Նկատելի էր, որ մինչ առաջին Լեւոնի դրամը, ինչպէս նաեւ Հեթումինը փայլուն շրջանի մը պատկերը կը պարզէին իրենց չքեղութեամբ, Լեւոն Ե.ի դրամը արդէն հայկական թագաւորութեան անկումը կը խորհրդանշէր իր խեղճ արտաքինով:

Ցուցասրահին մէջ կային նաեւ հին գիրքեր, ինչպէս Բաղիրք Հայկազեանը, Հ. Ղ. Ալիշանի պատմագիտական-աշխարհագրական աշխատութիւնները, Գեղունիներու հարուստ շարքը. այլ նաեւ՝ քարտէսներ պատմական եւ արդի Հայաստանի, գրագէտներու նկարներ՝ Խրիմեանէ մինչեւ Ահարոնեան եւ Զարեանց:

Ալֆորվիլի Հայկական Հիմնարկութեան առաջին ձեռնարկը յաջող էր. ցուցահանդէսը խիստ հետաքրքրական:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՄԱՆԵԱՆԻ ԵՐԿԵՐՈՒ ԽԱԹԱՐՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ա.

Որ ցաւ պատճառեց մեզի կարդալով ժամուլի մէջ, որ բազմավաստակ ճար - տարապետի յետ մահու Հայաստանի մէջ հրատարակուած երկու ստուար հատոր - ները խմբագրուած են անփոյթ եւ ան - բարեխիղճ կերպով:

Այդ հատորներու մէջ պարփակուած են ճարտարապետի հրատարակուած եւ ան– տիպ աշխատութիւններու մէկ մասը, ո– րոնք Նազիկ եւ իր եղբայր ճարտարապետ Գ. Թորամանեաններու վկայութեամբ աղ– ճատուած են քմահաճ ուղղումներով եւ անթիւ սխալներով: Շատ տեղեր յոյժ ուղղումներով հանդուցեալ հեղինակի գրչէ ատկն են դրած հեղինակի արծար– ծած մտքերու ճիշդ հակառակը:

Տարօրինակ է, որ խմբագրական յանձ– նախումբի անդամները ականաւոր գիտ – նականներ են, ճարտարապետներ եւ հնա– գէտ արուեստաբաններ, ցաւօք, ամէնքն ալ մահացած, բացառութեամբ Փրոֆ. Կ. Ղաֆադարեանի:

Աւելցնենք, որ հրատարակութիւնը վատորակ է եւ ոչ ներկայանալի, հասա– րակ թուղթի եւ նկարներու տղեղութեան պատճառով:

Բաղձալի է, որ նոր, լրիւ չքեղ հրա– տարակութեամբ մը լոյս տեսնեն Թ. Թո– րամանեանի բոլոր երկերը, գծագրու – թիւններով եւ լաւորակ լուսանկարներով: Այս պատուին, թէեւ յետ մահու, ար – ժանի է հանդուցեալ գիտնականը:

Հանրայայտ է, որ Թ. Թորամանեանը Արեւելեան Հայաստանի մէջ իր գործու– նէութեան սկիզբէն իսկ չունեցաւ իրեն արժանի գնահատութիւնը, աւելին՝ հնա– գէտներու եւ ճարտարապետներու կողմէ խստիւ քննադատուեցաւ մանաւանդ իր «Զուարթնոց»ի վերակառուցման համար:

Հին, ժամանակակից պատմագիրները այս իր նմանը չունեցող երկնասլաց տա– ճարը նկարագրած են մեծ գովեստներով, այնքան գովական, որ դարեր յետոյ Անիի Գագիկ Թագաւորը նոյնութեամբ կառու– ցել տուաւ Ս. Գրիգորը:

Թող ներուի մեզ յիշել, որ Թ. Թորա– մանեանը էջմիածին ժամանելով աւերակը պեղող Խաչիկ վարդապետի խնդրանօք, տեղն ու տեղը բծախնդրութեամբ քննեց ու գծագրեց աւերակ տաճարի համարեա անաղարտ մնացած հիմքերը, մանրամասն զատորոշեց, մեծ դժուարութեամբ չա – փագրեց շէնքի զանազան մասերու երկ– րաչարժէն ցան ու ցրիւ եղած, կոտրատծ քարերը եւ զրանցուց իր ծոցատետրին մէջ:

Շատ դժուար էր այդ աշխատանքը: Պեղումները կատարող անփորձ, անտեղ– եակ եւ անհեռատես, թէեւ շատ համակ– րելի եւ եռանդուն Ղարաբաղցի Խաչիկ վարդապետ Դադեանցը շատ սխալներ գործեց եւ Թ. Թորամանեանի գործը բար– դացուց: Հիմքերը մաքրելու ժամանակ թափուած քարերը կանոնաւոր չդասա – ւորեց եւ կործանած մոյթերու, պա – տերու եւ ծածկերու հսկայ զանգուած – ները գլնամխով պայթեցնելով փշր – րանքներու խառնիճաղանճի մը վերածեց շէնքի մասերը: Սակայն գիտնականը չյուսահատեցաւ, յամառութեամբ դի – մագրաւեց դժուարութիւնները, մինչեւ իսկ իր ձեռքերով օգնեց Խաչիկին, զատեց վերջինիս քանդիչ եռանդը: Զոյս-հինգ ամիսներ տքնեցաւ, չափեց, դասաւորեց տաշած քարերը եւ աւերակներու մի պատահական հիւղակի մէջ, տարրական յարմարութիւններէ զուրկ, տեղւոյն վրայ իր ձեռքերով գծագրեց հրաշակերտ Զը– ւարթնոցի վերակազմութեան պատկեր – ները մանրամասնօրէն:

Ոչ ոք ուզեց ընդունիլ ճարտարապետի գծագրութիւնները: Նախ վերապահ մնաց Մեսրոպ վարդապետ Մաղխասեան Տէր-Մովսէսեանը, որ չվստահելով Թ. Թ.ի յղացումին, էջմիածին հրաւիրեց ճար – տարապետ Տէր-Սարգսեանը, որ տարօ– րինակ վարուեցաւ Թ.ի հետ: Յիշենք, որ Մեսրոպ վարդապետն էր ուսումնասիրած Զուարթնոցը պատմականօրէն եւ ջատա– գովն էր պեղումներու:

Անիի աւերակները պեղող հայագէտ ակադեմիկոս Փրոֆ. Նիկ. Մառը եւս վերապահ մնաց որոշ ժամանակ: Սակայն, երբ աւերակները լուսանկարող դերասան Վրոյրը գտաւ կործանած Գագկաշէն Ս. Գրիգոր տաճարի տեղը, Ն. Մառը պեղեց եւ գտաւ Թագաւորի արձանը եւ փշրուած նմանակը (մոտէլ), իր ձեռքերով կըպ – ցուց փշրանքները եւ վերակազմուեցաւ Ս. Գրիգոր տաճարի փոքրիկ պատկերը, ինչպէս նաեւ Զուարթնոցինը: Այնուհե– տեւ Ն. Մառը դարձաւ ոչ միայն Թ. Թ.ի միակ գիտական մեկենասը, այլ նաեւ մեր ճարտարապետի միակ բարեբարը նիւթապէս, թէեւ, հակառակ իր կամքին, շատ համեստ չափով: Ն. Մառի շնոր – հիւ Ռուսական Գիտութեանց Ակադեմիայի ճարտարապետական բաժնի հաշուին Ա– նիէն չարունակաբար գծագրութիւններ եւ չափագրութիւններ ուղարկեց Թ. Թ.ը, ստանալով շատ համեստ վարձատրու – թիւն: Ն. Մառն յաջողեցաւ ակադեմիա– յին ծախել Թ. Թ.ի Զուարթնոցի գծա– գրութիւնները պղամի ձեւով, սակայն այս վաճառքը մնաց չիրագործուած եւ հէք ճարտարապետը կիսաքաղց վիճակի մէջ շարունակեց աշխատիլ:

Ամօթ է մեզի յիշել, որ հայկական ոչ մէկ կազմակերպութիւն եւ մեծահարուստ ոչ մէկը հետաքրքրուեցաւ եւ չօգնեց Թո– րամանեանին: Ներողութիւն, մոռցայ յի– շել, որ միայն մէկը Թիֆլիսէն խոստա– ցաւ, կարապետ Բասմաջեանի խնդրան– քով, համեստ մի ամսական շնորհել ճար– տարապետին, դեռ ամսականները սկիզ – բէն մոռցաւ, սակայն վեհանձնութեամբ ուղարկեց Թորամանեանին իր հին մի հագուստը. իսկ Արեւմտեան կողմն աշ– խարհէն, Պոլսէն ոչինչ: Հայկական հաղ– ուադէպ միաձայնութիւն:

Աւելցնենք, իբրեւ բացառութիւն, որ երկու Գիւմրեցի միջակ լոթի վաճառա– կաններ՝ Յակոբ Կարանեան, հնահաւաք եւ հնածախ եւ Գ. Կարգիմալեան օգնե – ցին համեստ չափով եւ մինչեւ անգամ ծրագրեցին Անիի մէջ մի հիւրանոց կա – ռուցել այցելուները պատսպարելու հա – մար, գլխաւորապէս Ն. Մառը իր հե– տեւորդներով, Թորամանեանը եւ մանա– ւանդ սքանչելի սրբակեաց Միքայէլ վար– դապետը, ծերունազարդ Ղարաբաղցի վա– նահայրը, որ եղբայրաբար բաժանեց տա– րիներ շարունակ իր չոր հանապազորդ հացը:

Երեսուն տարիներ շարունակ, անկուտի եւ հիւանդ, հերոսը մաքառեցաւ «Հայ – կական ճարտարապետութեան գիտական ուսումնասիրութեան արահետը բանալու» (հանդուցեալի համեստ խօսքերն են), որ «գալիք գիտնականները մեծ ու լայն պո– ղոտաներ բանան ի փառս հայ ճարտա – րապետութեան, որ ան լուսաւոր աշխար– հի մէջ գնահատուի եւ իր պատուաւոր տեղը գրաւէ»:

Նոր չունչ քաշող Հայաստանի մէջ, երբ դեռ չէին վերջացած սովը եւ հա– մաճարակները, մեր ծերացած ու հիւանդ հերոսը դեռ կը շարունակէր չարաչար աշխատիլ: Թորամանեանի ջանքերով կազ– մուեցաւ «Պատմական յուշարձաններու պահպանման Յանձնախումբ»ը ակադե – միկոս Թամանեանի նախագահութեամբ: Եռանդուն Թորամանեանը շարունակեց աշխատիլ նոյնիսկ միայն մէկ աչքի լոյ– սով:

Իբրեւ վարձատրութիւն, կրթական նա– խարար Աշքանազ Մռաւեանի հրամանով Թորամանեանն արձակուեցաւ պաշտօնէն առանց կենսաթոշակի:

Թ. Թ.ը բազմանդամ ընտանիքի հայր էր:

Լաւ է ուշ, քան՝ երբեք:

Վերջերս թերթերու մէջ կարդացինք, որ Հայաստանի կառավարութիւնը հաս – տատած է «Թորոս Թորամանեան» ոսկէ մեծ չքանշան եւ առաջին մեծ մետայլին արժանացած է, հանդիսութեամբ, Փրոֆ. Տօկարսկին, այժմեան տնօրէնը Լենին – գրադի «էրմիտաժ» մեծ թանգարանի:

Վասկաւոր փրոֆեսօրը հեղինակն է «Հայկական ճարտարապետութեան» մե – ծածաւալ աշխատութեան, որ գրած է ան Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի առաջարկութեամբ: Հատորը երկու ան– գամ հրատարակուեցաւ:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՐԱՆՋԵԱՆ

(Շար. – 1)

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ...

(ԱՆԻ ԳԱՎԱՖԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

———O———

Կը սահի աղեղը ջութակի լարերուն վը– րայէն եւ կը լեցուի սրահը երաժշտու – թեան ալիքներով, որոնք մերթ կը բախին հսկայ ժայռերուն ու մերթ կը փռուին ծո– վի խաղաղ ափերուն: Մերթ խոովք կայ ներկայացուած երաժշտական կտորներուն մէջ եւ մերթ՝ անդորր, զորս կը դրսե– ւորէ աղեղի եւ ջութակի լարերուն միա– ձուլումը: Եւ այս վիճակներու արտա – յայտութիւնը՝ շնորհիւ այն աղեղին, որ կեանք կը ստանայ Անի Գավաֆեանի մատներուն մէջ:

Ահեղ մը, որ շուրջ 90 վայրկեաններու ընթացքին՝ քարացած պահեց այն խուռ– ներամ բազմութիւնը, որ հաւաքուած էր Զորեքշաբթի Յունուար 24ին, երեկոյեան ժամը 9ին, Փարիզի Կիմէ թանգարանի գեղեցիկ սրահին մէջ, ունկնդրելու եւ ըմբոշխնելու համար հայ արուեստագի – տուհիի մը եւրոյթով հրամցուելիք եւրո– պական եւ հայկական երաժշտական մե – ղեդիներու հմայքը:

Երիտասարդ եւ տաղանդաւոր ջութա– կահարուհի Անի Գավաֆեան, նուագա – հանդէսի յայտագրին վրայ ունենալով ե– րաժշտական աշխարհի մեծ դէմքերու՝ Մոցարթի, Պէթհովէնի, Տըլիւսիի եւ Առնօ Բաբաջանեանի ստեղծագործու – թիւններէն ծանր ու լուրջ կտորներ, զօ– րաւոր թեքնիքով եւ երաժշտական կտոր– ներու ոգիին հարազատ արտայայտչու – թեան ճկունութեամբ ապացուցեց որ ան գիտէ ոչ միայն թարգմանը հանդիսանալ երաժշտագէտի մը ստեղծագործութեան մէջ առաջադրուած գաղափարներու եւ պատկերներու, այլ եւ, իր անձի նոյնա– ցումովը այդ կտորներու հետ, կրնայ իր ներաշխարհի ապրումներէն մաս մը հա– նել եւ միաձուլել նուագուող մեղեդիին հետ ու դարձնել ստեղծագործութիւնը՝ հայրեղական ու ապաւորիչ:

Տաղանդաւոր ջութակահարուհիի մատ– ներու նրբերանդ հպումներէն դուրս ցայ– տող երաժշտական մեղեդիները մերթ կը խառնեն ունկնդրողին երեւակայութեան հորիզոնին մէջ, մերթ կը տարրալուծ – ուին եւ անոնց միաձուլումէն ծնունդ կ՚առնեն հրաշալեղ պատկերներ:

Նուագահանդէսի ընթացքին, Գավաֆ –

Ծաղկած Փշալարեր

(ՎԻՊԵՐԳ)

Մենք քայլում էինք մէկ-մէկ, աչք– ծածրակ. այդպէս բարձրացանք քարէ խուլ աստիճաններն ու երբ հասանք չոր– րորդ յարկը, թեքուեցինք աջ: Մեր երթը ձախից եւ աջից հսկում էին երկու հեր– թապահներ: Նրանք քայլում էին մեզ հետ եւ մի քիչ կռացած չափ էին տալիս մեր քայլուածքին, ամէն քայլի հետ կրկնե– լով, — «ըռ՛ս-ըռ՛ս-ըռ՛ս-ըռ՛ս...»: Այդ– պէս հետեւում է պարի ուսուցիչը նոր ընդունուած աշակերտի առաջին քայլե – րին: Կօշիկները ծանր էին, չէին նեղար– կլում մեզ, մենք աշխատում ենք քայ– լել անձայն, եւ դա միշտ չէ, որ մեզ յա– ջողւում է: Ըռ՛ս... ըռ՛ս:

Միջանցքը լայն է. միջանցքը լուսա – ւորւում է ելեկտրական աղօտ լոյսով: Առաջից քայլում է Երեւանի կոմիտէի քարտուղարը, յետոյ ճարտարապետնե – րից մէկը, երրորդը ես եմ: Ո՞վքե՞ր են ինձնից յետոյ, չգիտեմ, կարեւոր էլ չէ: Երկու կողմերում երկաթէ փակ դռներ կան, ոմանք մօտ-մօտ, ոմանք՝ իրարից հեռու: Մեծ ու փոքր կամերաներ են: Իրար մօտ գտնուող դռների վրայ մէկից աւելի ծանր կողպէքներ կան: Մեկուսա– րաններ են երեւի: Դռներից մէկի մօտ առաջնորդը կանգնում է: Մենք էլ: Նա սկսում է դռնբացէքի արարողութիւնը: Ես մի աչքով եմ նայում: Ինձնից յետոյ միայն վեց հոգի կան: Մնացեալները..., մնացներին կալ են տուել առաջին, երկ– րորդ եւ երրորդ յարկերի կատակոմբ– ները:

Դուռը բացւում է եւ մենք ներս ենք մտնում:

. . . .

Մենք հիմա մենք չենք, մենք համա– րակալուած, բայց այդպէս թէ այնպէս կենդանի միաւորներ ենք: Ես «222» եմ օրինակի համար: Ինչպէս էլ դառն խա– կական թիւն՝ 222, ոչ աւելի ոչ պա– կաս...

Որովհետեւ եթէ մէկով աւելի, կարող է ստացուել Երեւանի կոմիտէի քարտու– ղար, իսկ եթէ պակաս, դա կը դառնայ ճարտարապետ... 222, ահա, ահա ես, ոչ աւելի եւ ոչ իսկ պակաս:

Ու եթէ ես փախչեմ, այդպէս էլ կ՚ա– սեն, 222ը փախաւ, ու եթէ իմ եւ բան– տային բժիշկի յարաբերութիւնները լա– ւանան, նա մի գեղեցիկ օր կ՚ապացուցի, որ համր չէ: Կը խփի ուսիս եւ կ՚ասի, — «222՛, քէֆդ ո՞նց է»:

Ու եթէ մայրս ինձ նամակ գրի, պիտի գրի, — «Որդեակ իմ 222, ստացայ վեր– ջին նամակդ եւ կարդալով շատ...»:

Ու եթէ ես միօրինակ ու տաղտկալի կեանքս քիչ թէ շատ բազմազան դարձը– նելու բարի նպատակով վերցնեմ ու մեռ– նեմ, չորրորդ յարկի պատասխանատու հերթապահն էլ պիտի զեկուցի բանտա – պետին, — «222ը մեռաւ...»:

Խե՛ղճ 222ը:

... Թուարանական խնդիրն աւելի քան պարզ էր, — կամերայում նստած էին 6 կալանաւոր: Դուռը բացուեց եւ ներս մտան 9 նոր կալանաւորներ: Քանի՞ կա– լանաւորներ ապրում էին կամերայում: Պատասխան — 15:

Մենք հիմա գիտենք, որ գտնւում ենք Վոլոգդայի քաղաքական մեկուսարա – նում: Մեկուսարանի շէնքը ժամանակին եղել է վանական սուրբ հայրերի կա– ցարանը: Այո, այստեղ, այս պատերից ներս՝ ապրել ու ծղնել են աշխարհից խռոված մարդիկ: Նրանք կամաւոր կեր– պով չարչարել են իրենց մարմինն, իսկ հոգին նուիրել խստասիրտ ու դժուարա– հաճ Աստծուն:

Մեծ տարբերութիւն չկայ այս մասյլ շէնքի նախկին ու ներկայ բնակիչների միջեւ: Աշխարհից խռոված՝ մենք էլ ենք ծղնում, մեր մարմինն էլ է չարչարուած, իսկ մեր հոգիները՝ դոհաբերուած խստա– սիրտ ու դժուարահաճ Աստծուն: Աստ– ուածների մէջ մի փոքր տարբերութիւն կայ: Նրանց Աստուածը գառամած, ալե– հեր բեխ-մօրուսով է, մերը՝ մաքուր սափրուած, ալեխառն բեխերով: Այս է եղածը: Մի աննշան տարբերութիւն էլ կայ. մինչ այս շէնքի նախկին բնակիչ – ներն իրենց ձեռքով էին փակել դուռն ի– րենց վրայ, ապա նոր բնակիչներն իրենց կամքից ու ցանկութիւնից անկախ, չա՛տ, չա՛տ, չա՛տ յարգելի պատճառով նստած են փակ դռներից ներս:

Այս չէ՞ եղածը:

Այստեղ չեն խօսում, իսկ եթէ խօսում են, ապա խօսում են շշուկով: Գոյու – թիւն ունեցող գրականական կարգերից շեղուողին սպառնում էր 5-10-15 օրուայ տքնութիւն՝ ստորերկրեայ պատժարա– նում: Հինգ օրուան դատապարտուածները կամերա են վերադարձնում այլափոխ – ուած եւ կիսամեռ վիճակում, տասն օրա– կաններին փոխադրում են այնտեղից փակ հիւանդանոց, իսկ տասնըհինգ օրական – ների՝ մօ՛րդ: Վոլոգդայի սուրբ հայրերի մենաստանում կարծեմ այս էլ չի եղել:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

(64 – Շար.)

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Դաւիթ Վարժապետեան

1967ին էր որ Լիբանանահայ երիտասարդ երգիչ Դաւիթ Վարժապետեան մեկնեցաւ Երեւան, երաժշտական ուսմանց հետեւելու համար Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցին մէջ: Յարատեւօրէն ու նուիրումով հետեւեցաւ անուանի հաստատութեան դասընթացքներուն, ղեկավար դասախօս ունենալով Գոհար Գասպարեանը: Ուսանողական տարիներուն ան քաջութիւնը ունեցաւ հանրութեան վճիռը դիմակալելու, Հայֆիլհարմոնիայի փոքր դահլիճին մէջ, 1970ին տալով երգահանդէս մը: Եւ այդ վճիռը եղաւ յաղթանակի դափնեպսակը:

Այնուհետեւ պարիթոն Դաւիթ Վարժապետեան, զօտեպնդուած՝ իր արձանագրած փայլուն յաջողութենէն, շարունակեց իր ուսումն ու ձայնամարզութիւնը մինչեւ ընթացիկ տարուան Յունիսը, երբ Կոմիտաս պետական երաժշտանոցէն ստացաւ իր վկայականը: Այդ շրջանին է որ ելոյթ ունեցաւ Երեւանի պետական օփերային մէջ, վերցնելով Վերտիի «Թրավիաթա» օփերայէն Ժերմոնի դերերգը: Մինչ կարճատեւ հանդիպում մը՝ Պէյրութ, ուր Յունուարին տուաւ իր երգահանդէսը Գ. Կիւլպէնկեան հանդիսասրահին մէջ, անգամ մը եւս արձանագրելով փայլուն յաջողութիւն մը:

Սիրուած երգիչը վերջերս դարձեալ գացած էր Երեւան, ուր տուաւ մեծ համերգ մը, որ պիտի գար նախորդածելու իր երգարուեստը: Արդարեւ, Հայֆիլհարմոնիայի փոքր դահլիճը լեցնող հայրենի արուեստասէրներուն ներկայացուց բարձրորակ յայտագիր մը, որուն վրայ տեղ գտած էին «արիա-անթիք»ներ, «արիա»ներ եւ երգեր: Ի տարբերութիւն նախորդ յայտագիրներուն, որոնք ընդհանրապէս սենեկային համերգի յատուկ էին, այս անգամ տաղանդաւոր երգիչը կը ներկայանար մեծամասնութեամբ «արիա»ներէ բաղկացած կտորներով, որոնց անթերի եւ բարձրարուեստ կատարումները գնահատուեցան ոչ միայն ունկնդիր հասարակութեան կողմէ, որ խանդավառ ու երկարատեւ ծափողջիւններով դիմաւորեց իւրաքանչիւր կտոր, այլ մանաւանդ երգարուեստի աստղերուն կողմէ, ինչպէս Վարդան Մաթեւոսեան (Հայաստանի վաստակաւոր արտիստ եւ երգարան հեղինակութիւն), Աննա Պարսամեան (արուեստագիտութեան թեկնածու), Տաթեւիկ Սազանդարեան ժողովրդական արտիստուհի):

Երբ 1970ի մենահամերգին ասթիւ Վարդան Մաթեւոսեան հայրենի մամուլին մէջ չէր վարաներ ստորագրելու հետեւեալ գնահատանքը, — «Բնութիւնը նրան պարգեւել է թաւշահնչուն քնքոյշ պարիթոն: Դաւիթի երգչական տեմբրը կամերային բնոյթ է կրում, իսկ ինքը՝ երգիչը, իր նկարագրով համակ քնարականութիւն»: Ապա, — «Համերգը ի յայտ բերեց երգչի նուրբ երաժշտականութիւնը, կատարողական ձիրքը եւ օժտուածութիւնը»:

եանի ջութակի մենակատարումներուն դաշնամուրով կ՚ընկերակցէր Ռաֆֆի Պետրոսեան:

Անուն մըն է Ռաֆֆի Պետրոսեան, որուն տաղանդի արձագանգները կը տանին մեզ շատ հեռուները, միջազգային բեմերու վրայ, որոնց խլածն է հայազգի այս արուեստագէտը, որ գիտէ մատներուն գերին դարձնել դաշնամուրի ստեղնաշարը: Ռաֆֆիի ընկերակցութիւնը Անի Գալաֆեանի նուագահանդէսին՝ իր լրումին հասցուց երաժշտական բարձր մակարդակի երեկոյի մը տաթած փայլերը:

Արդարեւ, երկու վաւերական արժէքներ էին, որոնք Փարիզի գեղարուեստական բեմին վրայ իրենց տաղանդը կ՚արտաբերէին, ի լուր՝ ներկայ հայ եւ օտարազգի ստուար հասարակութեան:

Եւ այս հոգեկան անպարոյր վայելքի պահը ստեղծողն է հայ արուեստի զարգացման ընկերութիւնը (Քաթրա), որ կեանքի կոչուած է երեք ամիսէ ի վեր, Փարիզի Հ. Բ. Ը. Միութեան կազմակերպութեան ներքոյ: Ընկերութեան ներկայացուցած երկրորդ ձեռնարկն է այս, որուն պիտի յաջորդեն մօտ ապագային ուրիշ երաժշտական երգահանդէսներ ու նուագահանդէսներ, որոնց ընթացքին՝ գեղարուեստասէր մեր հասարակութիւնը առիթը պիտի ունենայ լսելու հայ խոստումնալից ու տաղանդաւոր արուեստագէտները եւ վայելելու անոնց ելոյթներու ընդմէջէն գեղարուեստի աշխարհի հրաշալիքները:

Ծափահարելի աշխատանք է որ կը կատարէ Քաթրան, որ արժանի է ամէն գնահատանքի եւ անվերապահ քաջալերանքի:

Հ. Ա.

Ձայներ Գաւառէն

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— Հայ Հասարակութիւն Սէն Շամոնի Երիտ. Միութեան կազմակերպած զուարճական տօնածառը տեղի ունեցաւ 14 Յունուար Կիրակի կէսօրէ վերջ, Սէն Շամոն, Սալ Ժան տ՚Արքի սրահին մէջ:

Մեծ սրահը լեցուն էր Սէն Շամոնի գաղութին Հայերով: Մեր աչքերէն չվրիպեցան նաեւ հիւրեր եւ Միութեան համակիրներ Լիոնէն, Սէնթ Էթիէնէն եւ Վիէնէն, բոլորն ալ ընտանեօք:

Միութեան ժրաջան վարչութիւնը պատրաստած էր շատ հաճելի եւ մաղթանքով առլցուն յայտագիր մը, որովհետեւ հազուադէպ է որ հանդէսի մը բացումը կատարուէր ուղղակի հայկական զուարթ պարանուագներով եւ խանդավառ երգերով:

Լիոնի երկսեռ հայ երիտասարդներու նուագախումբը՝ գլխաւորութեամբ Պր. Պէրպէրեանի՝ կէս ժամի տեւողութեամբ՝ իրենց պարանուագներով, մեներգներով եւ խմբային երգերով շէնցուցին մթնոլորտը: Հանդէսի մը այսպիսի ուրախ բացումը կը նշանակէր թէ՝ ամբողջ տարին պիտի ըլլար երջանկաբեր եւ բարգաւաճ օրերու տարի մը՝ բոլոր Հայերուն եւ Սէն Շամոնի հայ գաղութին:

Վարչութեան ատենապետ Պր. Մանուէլ Հէլվաճեան հայերէն կարդաց Միութեան բարոյական եւ նիւթական տեղեկատուութիւնը, որուն ընթացքին շեշտեց կարեւորութիւնը հայեցի դաստիարակութեան եւ հայկական արժէքներու ճանաչումին: Միութեան անունով՝ յորդորեց ներկայ ծնողքներէն՝ ամէն ճիգ թափել որպէսզի իրենց մատղաշ հայորդիները չզրկուին տոհմիկ կրթութեան բարիքներէն: Հրապարակային շնորհակալութիւն յայտնեց ուսուցիչ Պր. Հրանդ Աբրահամեանին, որ Լիոնի մէջ սուրիահայ ուսանող մըն է, նաեւ անոր կամաւոր օգնականուհի Օր. Մակի Փօյաճեանին.

Միութեան հայկական միօրեայ դպրոցին երկսեռ աշակերտութիւնը՝ մաս մը թոթով, բայց սրտառուչ, մաս մը կատարեալ առոգանութեամբ արտասանեցին եւ խմբովին երգեցին ընտրուած կտորներ: Սոյն աշակերտները բոլոր ծնողքներու ներկայութեան, ստացան զանազան նուէրներ, առ ի քաջալերանք իրենց պարտաճանաչութեան եւ հայերէնի մայր լեզուն ուսանելու վառ փափաքին:

Դադարէն առաջ եւ վերջը՝ բեմադրուեցաւ Մոլիէրէն հայերէնի թարգմանուած երեք արարնոց քրքջալից կատակերգութիւնը «Սքափէնի Զարաճճի Հնարամտութիւնները»: Թատերական յանձնախումբի պատասխանատու եւ դերասանութեան սիրահար Պր. Յակոբ Յովհաննէսեան արժանի է գովասանքի իր անսահման ջանքերուն համար, որովհետեւ անհաւատալի յաջողութիւն մը ձեռք բերաւ, ունենալով Ֆրանսածին հայ երիտասարդներ միայն իբրեւ դերասաններ:

«Հայ Հասարակութիւն Սէն Շամոնի» Միութիւնը՝ հայապահպանման եւ հայ մշակոյթի ուղիով օրինակելի յաջողութիւն մը եւս արձանագրեց իր այս դպրոցական տօնածառին առիթով: Հետեւաբար ան արժանի է գաղութիս ջերմ եւ անվերապահ գնահատանքին:

Չորս ժամ պահանջող այս ներկայացման աւարտումին՝ հանդիսականները ուրախ-զուարթ, գոհացած, նորոգուած հեռացան սրահէն՝ նորանոր յաջողութեանց եւ յաղթանակներու սրտագին մաղթանքներով:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՔԵՆԻԱ

Ափրիկեան այս երկրին «հայր»ը կը նկատուի Եոմօ Քենիաթա, որ 1952ին ձերբակալուած էր Անգլիացիներու կողմէ, իբրեւ ղեկավարը Մաօ-Մաօ շարժումի: Ասոր նպատակն էր պայքարիլ անգլիացի գաղթատէրերու դէմ՝ երկրին անկախութեան համար:

Եոմօ Քենեաթա ազատ արձակուեցաւ 1961ին եւ դարձաւ նախ վարչապետ, ապա՝ նախագահ: 1969ին տանց ընդդիմութեան կրկին նախագահ վերընտրուեցաւ:

Տարիներու ընթացքին ան ցոյց տուաւ, թէ բացառիկ կարողութիւն ունէր իր երկիրը կառավարելու: Այսօր ոչ ոք կը փորձէ խնդրոյ առարկայ դարձնել իր հեղինակութիւնը, հակառակ այն իրողութեան, որ դժգոհ տարրեր շատ կան:

Ափրիկեան այլ երկիրներու նման, Քենիայի բնակչութիւն եւս զանազան ցեղերէ կազմուած է եւ այս գետնի վրայ հակամարտութիւններ գոյութիւն ունին անոնց միջեւ: Ոչ մէկ ցեղ մեծամասնութիւն կը կազմէ երկրին բնակչութեան մէջ: Առաջին տեղը կը գրաւէ Քիքիւյու ցեղը, որ Պանթուներու կը պատկանի: Ասոնց թիւը 2.200.000 է ընդհանուր՝ 11 միլիոն բնակչութեան մէջ: Ընդհանրապէս Նայրոպի շրջակաները հաստատուած են:

Երկրին արեւմուտքը կը բնակին Լուօները՝ 1.5 միլիոն հոգի: Ասոնք գլխաւոր մրցակիցները կը նկատուին տիրող ցեղին՝ Քեքիւյուներու: Լուօներու դրացի են Լահեաները, որոնց թիւը 1.400.000 է: Քիչ մը աւելի նուազ թիւ կը ներկայացնեն Քամպաները:

Ցեղային հակամարտութիւնը, որ միշտ գոյութիւն ունեցած է Քենիայի մէջ, իր գագաթնակէտին հասաւ Մաօ-Մաօներու ըմբոստութեան տարիներուն 1952-56ին:

Չորս տարուան կռիւներու ընթացքին 32 ճերմակ քաղաքացիներ եւ 63 նոյնպէս ճերմակ զինուորներ մեռան: Ափրիկեցիներէն սպաննուեցան 11.503 հոգի: Անգլիացիք օգտագործեցին զանազան ցեղերու պատկանող սեւամորթ զինուորներ՝ զսպելու համար ապստամբական շարժումը:

Քիքիւյուները, որոնք ամէնէն հասունն էին քաղաքական գիտակցութեան մէջ, Մաօ-Մաօներու շարքերը կազմեցին: Սակայն ափրիկեցի զինուորներու կարեւոր մասն ալ ասոնցմէ կազմուած էր: Այս է պատճառը, որ այսօր եւս, երբ երկիրը քսան տարիէ ի վեր անկախ է, դեռ միջցեղային հակակրութիւնը նկատելի է:

Նախագահ Քենեաթայի քաղաքականութիւնն է եղած հաւասարակշռութիւն մը ստեղծել ցեղերու միջեւ՝ անոնց ներկայացուցիչներուն շնորհելով հաւասար թիւով աթոռներ պետական - նախարարական պաշտօններու մէջ: 22 նախարար եւ 37 օգնական նախարար կայ:

Պետական մեքենան կեդրոնացած է նախագահին ձեռքը եւ Խորհրդարանը ձեւական բնոյթ ստացած է:

Քիքիւյուները, որ արեւմտեան կենցաղը աւելի դիւրաւ կ՚իւրացնեն, տիրական են պետական կազմին մէջ: Ասոնք կը փորձեն ոչ միայն պահպանել իրենց գերակշիռ դիրքը, այլեւ զօրացնել: Այսպէս, օրինակ, Լուօները, որ Քենիայի մտաւորական դասը կը ներկայացնեն գրողներու եւ համալսարանականներու իրենց թիւով, համալսարանին մէջ երկրորդական դիրքեր կը գրաւեն:

Բանակը, որ երկրին ամէնէն ամուր հիմնարկութիւնն է, անցեալին Քամպա ցեղի հակակշռին տակ կը գտնուէր: Այժմ բանակը յառաջ կը քշէ Քիքիւյու ցեղախումբի սպաները: Սպայակոյտն ալ այս վերջիններուն հակակշռին ներքեւ կը գտնուի:

Այս իրողութիւնը, անշուշտ, դժգոհութիւն կը ստեղծէ: Այդ դժգոհութիւնը իր սաղմին մէջ կը մնայ, ցորչափ նախագահ Քենեաթա զօրաւոր բազուկով կը կառավարէ երկիրը: Սակայն ան յառաջացած տարիք մը ունի: Անոր ծննդեան թուականը յայտնի չէ. յամենայն դէպս 78էն 84 տարեկան կը նկատուի:

Անոր մահէն ետք միջ-ցեղային պայքարներ կրնան ծաւալիլ: Այս ձեւով մէկ օրէն միւսը կրնայ անկայուն վիճակ մը ստեղծուիլ այս մեծ երկրին մէջ, որ տնտեսական գետնի վրայ գգալի յառաջդիմութիւն արձանագրած է:

Թ. Ա. Թ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (95)

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԿԻՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀՐՋԻԳԸ

ԺԵ.

Հիմա չորս ամիս առաջուան անցքերուն վրայ պիտի խօսինք, Նիւ Եորք դառնալով, Ժաք Կարոյի մօտ, որ քանի մը միլիոնի տիրացած էր իբր մեծ ճարտարագործ: Ալֆորվիլի նախկին գործաւորը յիսուներեք տարեկան եղած էր: Իր աղջիկը, Մէրի, զոր անհուն խանդաղատանքով մը կը սիրէր հայրը, տասնըութ տարեկանը թեւակոխած էր: Խարտեաշ ու շատ աղուոր աղջիկ մըն էր, բայց իր այտերուն սաստափագոյն արժգունութիւնը, թարթիչներուն շուրջը տեսնուած կապոյտ ծիրը երկիւղ կը պատճառէին թէ ան իր մէջ ունէր թոքախտի այն մանրէն, որ մօրը կանխահաս մահուան պատճառ եղած էր: Մէրի իր մօր կենդանի պատկերն էր:

Սակայն այդ հիւանդութիւնը անհերեւ ազդեցութիւն մը չէր գործած տակաւին Մէրիի ազգուն ու շնորհալից մարմնին վրայ. մնայուն սպառնալիք մըն էր ան, ու Փօլ Հարման աչքերը կը գոցէր, այդ սպառնալիքին վրայ չխորհելու համար: Մէրի անհուն ազդեցութիւն ունէր հօրը վրայ: Կը բաւէր որ բան մը կամենար, որպէսզի հայրը խելոյն գոհացում տար անոր: Ու մանկամարդ աղջիկը յաճախ կը կամենար:

Այն միջոցին, երբ Մէրին կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներուն, ան իր հօր հետ կը գտնուէր Օվիտ Սոլիվոյի ընկերակցութեամբ, որ ձէյմս Մորթիմէրի մահէն յետոյ սեղանակից էր ու մեծ ճարտարագործին ազգական ճանչցուած էր: Յանկարծ Մէրի ընդմիջեց երկու ընկերները, որոնք գործարանին գործերուն վրայ կը խօսէին:

— Հա՛յր, հարստութիւնդ որքա՞ն է այսօր:

Երկու ինքնաշէն զարմիկները իրարու երես նայեցան զարմանքով, երբ այդ հարցումը լսեցին:

Մէրի մէկ երկվայրկեան սպասեց. յետոյ անհամբերութեամբ յարեց.

— Ինչո՞ւ պատասխան չես տար: Նախ պատասխանէ, որպէսզի յետոյ զարմանաս: Զարմիկը բոլոր գործերուդ տեղեակ է...: Անոր համար գաղտնիք չունիս դուն...: Հետեւաբար անոր ներկայութիւնը նեղացուցիչ չէ, եւ դուն կրնաս ինծի յայտնել ինչ որ կը փափաքիմ իմանալ:

— Բայց ինչո՞ւ կը փափաքիս իմանալ, հարցուց Ժաք Կարօ:

— Ինչո՞ւ: Որովհետեւ կ՚ուզեմ...:

— Պատճառ մը չէ ատ:

— Ես բաւարար պատճառ կը նկատեմ: Կ՚ուզեմ, որովհետեւ ինծի հաճոյ կը թուի այդ բանը: Օ՛ն, պատասխանէ...:

— Շատ լաւ, աղջիկս, այս պահուս ունիմ, ունինք հարիւր հազար ֆրանքի եկամուտ:

— Այսինքն տասը միլիոնի դրամագլուխ: Գործարանը մէ՞ջն է:

— Ոչ:

— Ի՞նչ կրնայ արժել:

— Մէկ միլիոն: Այս գնով յաճախորդ ունիմ:

— Լաւ, ծախելու է զայն:

Ժաք եւ Օվիտ իրարու երես նայեցան ապշութեամբ:

ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՈՆԹԷՓԷՆ

(Շար.)

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի Խնամակալութիւնը, Տնօրէնութիւնը, ուսուցչական կազմը, աշակերտութիւնը եւ Տիկին Եւթեր Իջզալըյեան եւ զաւակները՝ Լօրա եւ Լիտիա խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի վարիչ–քարտուղարուհիին եւ հարազատին՝

ՕՐ. ԱՂԱՒՆԻ ՓԻՐՓԻՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 28ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի Յունուար 31, ժամը 15·45ին Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին։

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ղազար Կարապետեան, զաւակներն եւ թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ (Փետր· 4) Աէնվիէլի (Իզէռի նահանգ) եկեղեցւոյ մէջ

ՂԱԶԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

(ծնած Մուշի Դեղուտ գիւղը)

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇԱԻՎԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԵԿԵՂԵՑԻ

Էքիւմէնիք շաբթուան առթիւ այս Կիրակի առաւօտ (Փետր· 4) հաւաքական պատարագ կը մատուցուի։

Կը խնդրուի խուռներամ ներկայ ըլլալ այս արարողութեան։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Կիրակի, Փետրուար 18ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 24ին, Շաբաթ իրիկուն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի

ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Համակրանք տեղախանութեան առթիւ)

Պէյրութէն Պ· Մովսէս Պչաքճեան 50 Փ·

Պ· Զ· Էմիրզայեան 50 Փր·

Պ· Թորոսեան 30 Փ·

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ· Յ· Դ· Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Հինգշաբթի, Փետր· 1, ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին։

×

ԼԻՈՆ.— Հ· Յ· Դ· Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն Մօրիսի իր ընկերները, Հինգշաբթի Փետր· 1, երեկոյեան ժամը 8·30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

×

ՊԱՆԵԽՕ – ՔԱՇԱՆԻ Հ· Յ· Դ· Արծիւ ենթակոմիտէի ժողովը այս Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 8·30ին, 48 Ռիւ Քամիյ Տէմուլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ· Յ· Դ· «Վարդան» ենթակոմիտէի հերթական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին։

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ· Յ· Դ· Փոթորիկ խումբի ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, Մշակոյթի Տունը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ· Յ· Դ· Շրջ· Կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8·30ին, Ահարոնեան ակումբը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՕՐ· ՇԱՔԷ ԿԱՂԵԱՆ

եւ

Պ· ԱՇՈՏ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

Ամուսնացած

Փարիզ, Յունուար 28, 1973

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէս – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի ժողովը այս Շաբաթ (Փետր· 3) ժամը 5ին Պուա–Քոլոմպի, 31 պիս, Ռիւ տէ Պուրկինեոնի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։

QUATRA

PRESENTE

LE VENDREDI 2 FEVRIER

A 20 H. 45

MUSEE GUIMET, PLACE D'IENA

L'unique récital du baryton

David VARJABEDIAN

ԴԱՒԻԹ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՈՎ Կ'ԸՆԿԵՐԱՆԱՅ.– ԱՅՏԱ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

Լիբանանահայ այս երիտասարդ պարիթոնը, Երեւանի Երաժշտանոցը աւարտած է Գոհար Գասպարեանի հսկողութեան տակ եւ առաջին անգամ կը ներկայանայ՝ Փարիզ՝

ԿՈՉ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

×

1915 Ի

Բարբարոս ցեղասպանութեան զոհ՝ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինչպէս նաեւ ասպետական Ֆրանսայի, Հայաստանի եւ մարդկային ազնուագոյն իտէալներուն համար ինկած բոլոր հայ ռազմիկներուն խնկելի յիշատակը յաւերժացնող Մարսէյլի Յուշարձանի բացումը տեղի պիտի ունենայ

11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1973, ԿՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԻՆ

Sous la présidence effective de

MONSIEUR JOSEPH COMITI

Secrétaire d'Etat à la Jeunesse et aux Sports

Յուշարձանի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններէն անխտիր, նկատի ունենալ վերոյիշեալ թուականը, որպէս որեւէ ձեռնարկ չկազմակերպել այդ օրը, որպէսզի Մարսէյլի Հայութիւնը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի զանազան շրջաններու ուխտաւորները կարենան իրենց անսակարկ սէրն ու յարգանքը ընծայել մեր անմահ մարտիրոսներու եւ ռազմիկներու սուրբ յիշատակին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Յ· Գ· Հանդիսութեանց մանրամասնութիւնը յետագային։

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԱՍՄՈՒՆՔԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅ

Երկուշաբթի, 5 Փետր· ժամը 21ին, Սանթրոյի սրահին մէջ, 8 Ռիւ Ժան–Կուժոն, Փարիզ (8րդ)։

Հիւրաբար քաղաքս գտնուող Երեւանի Գեղարուեստա – Թատերական Հիմնարկի ուսանող՝

ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱՋԵԱՆ

կ'ասմունքէ Յ· Թումանեանի, Վ· Թէքէեանի, Գ· Էմինի, Շահան Շահնուրի, Կոստան Զարեանի, Յ· Շիրազի, Պ· Մասիկեանի, Չեխովի, Էտկար Փոյի եւ Սաշա Կիթրիի ստեղծագործութիւններէն։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Գեղարուեստասէր հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի ունկնդրելու երիտասարդ արուեստագէտին միակ երեկոյթը Փարիզի մէջ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Իզմիրի եւ շրջաններու Հայրենակցական Միութեան տարեկան պարահանդէսը՝ Կիրակի, Ապրիլ 1ին։

IMPRIMERIE SPÉCIALE

DU JOURNAL «HARATCH»

32, RUE DE TRÉVISE — PARIS (9e)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ազքատախնամ Ընկերակցութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն տարեվերջի տօներու առթիւ ի նպաստ հանգստեան տուներուն 1000 Փր·

Վարչութեան փոխ–նախագահ՝ Տոքթ· Արմենակ Աճէմեանի մահուան տարելիցին առթիւ Տիկին Մելինէ Աճէմեան, իր ամուսնոյն յիշատակին 500, Տէր եւ Տիկ· Տիկ· Կիւլպէնկեան իրենց հօր յիշատակին 300, Տէր եւ Տիկ· Քերովբէ Կիմիշեան 50, Տիկ· Արմենուհի Լոյսս 30։

Այրի Տիկին Արզարեան իր ամուսնոյն ողբ· Տոքթ· Արթօի յիշատակին 500, Պր· Տէր–Թոմայեան (Իսի լէ Մուլինօ), հետեւանք մեր կոչին, Ամանորի առթիւ 500, Իսիի Կապ· Խաչի մասնաճիւղի տիկիններուն հանգստեան տուն այցելութեան առթիւ ի նպաստ Մոնմորանսիի մէջ կառուցուելիք մատրան 220, Տիկ· Բազումեան (Փարիզ) իր մեռելներու յիշատակին 200, Պր· Օննիկ–Արթին Եկէնեան իր ծնողաց յիշատակին 200, Տէր եւ Տիկ· Ագպիզեան (Վիլֆրանշ–սիւր–Շէռ) տօներու առթիւ 200, Պր· Ինճէգեան Յովսէփ (Ալպէրվիլ) տօներու առթիւ 100, Պ· Գէորգ Սաատէթեան, Հոկտ·ի պարահանդէսին առթիւ 200 Փր·։

(Շար·)

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Առնուվիլի ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ խումբին կողմէ

Կիրակի, Փետր· 4, ժամը 16էն կէս գիշեր

SALLE DES FETES DE SARCELLES, Place du 11 Novembre

ՊԵՏԻԿ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ խումբը եւ Նոր Սերունդի ՆԱՅԻՐԻ պարախումբը

Գին 10 ֆրանք

H. PASDERMADJIAN

Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'ARMÉNIE

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITÉ DE LAUSANNE

Troisième édition, Paris, 1971, 437 pages

Reliure pleine toile

Prix : 36 Frs

Avec les frais d'envoi : 39 Frs

LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN

51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)

C. C. P. 1278-35, Tél. : 324-88-65